

**Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

МАТЕРІАЛИ

**звітної наукової конференції
викладачів, докторантів, аспірантів
університету за 2024 рік
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника**

24–28 березня 2025 року

**м. Івано-Франківськ
2025**

*Рекомендовано до видання вченою радою
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
протокол № 4 від «25» квітня 2024 р.*

Редакційна рада: Цепенда І.Є. – голова, ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника», доктор політичних наук, професор; Якубів В.М. – перший проректор, доктор економічних наук, професор; Благун І.С. – доктор економічних наук, професор; Микитин Ю.І. – кандидат юридичних наук, доцент; Великочий В.С. – доктор історичних наук, професор; Федорак В.В. – кандидат історичних наук, доцент; Гасюк І.М. – доктор фізико-математичних наук, професор; Голод Р.Б. – доктор філологічних наук, професор; Заграй Л.Д. – доктор психологічних наук, професор; Кондур О.С. – доктор педагогічних наук, професор; Гурак І.Ф. – кандидат історичних наук, доцент; П'ятничук І.Д. – кандидат економічних наук, доцент; Пилипів В.М. – доктор фізико-математичних наук, професор; Плекан Ю.В. – кандидат історичних наук, доцент; Случик В.М. – кандидат біологічних наук, доцент; Яців Я.М. – кандидат педагогічних наук, доцент; Яцків Н.Я. – кандидат філологічних наук, професор.

Адреса редакційної ради:

76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Тел. (0342) 59–60–51

Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2024 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 24–28 березня 2025 р., м. Івано-Франківськ. Електронне видання. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2025. 464 с.

Видання містить результати наукових досліджень із проблем математики, фізики, хімії, біології, екології, лісівництва, агрохімії, економіки, історії, філософії, політології, релігієзнавства, культурології, соціології, психології, філології, педагогіки, мистецтвознавства, туризму, фізичного виховання і спорту.

Дослідження виконані в наукових лабораторіях та на кафедрах університету.

УДК 378.4(477.86)ПНУ(082)

ПРО БУДОВУ СУПЕРРОЗШИРЕНЬ ДОПЕЛЬНАПІВГРУП

Гаврилків Володимир Михайлович,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,

доцент кафедри алгебри та геометрії

Сім'я M непорожніх підмножин множини D називається *монотонною*, якщо для будь-якої множини $A \in M$ кожна множина $B \supset A$ належить сім'ї M . Кожна сім'я B непорожніх підмножин множини D породжує монотонну сім'ю

$$\langle B \rangle = \{A \subset X : \exists B \in B (B \subset A)\}.$$

Монотонна сім'я L називається *зчепленою*, якщо перетин $A \cap B$ є непорожнім для всіх множин $A, B \in L$. Зчеплена монотонна сім'я M підмножин множини D називається *максимальною зчепленою*, якщо M збігається з кожною зчепленою монотонною сім'єю L на D , що містить сім'ю M . *Суперрозширення* $\lambda(D)$ складається з усіх максимальних зчеплених сімей на D . Кожна асоціативна бінарна операція $*$: $D \times D \rightarrow D$ продовжується до асоціативної бінарної операції $\circ$: $\lambda(D) \times \lambda(D) \rightarrow \lambda(D)$ за формулою

$$L \circ M = \left\langle \bigcup_{a \in L} (a * M_a) : L \in L, \{M_a\}_{a \in L} \subset M \right\rangle$$

для максимальних зчеплених сімей $L, M \in \lambda(D)$.

Допельнапівгрупою називається алгебраїчна структура $(D, *, \circ)$, що складається з непорожньої множини D , наділеної двома асоціативними бінарними операціями $*$ та $\circ$, які задовольняють наступним аксіомам:

$$x * (y \circ z) = (x * y) \circ z \quad \text{та} \quad x \circ (y * z) = (x \circ y) * z.$$

Ми досліджуємо будову допельнапівгрупи $(\lambda(D), *, \circ)$ максимальних зчеплених сімей на допельнапівгрупі $(D, *, \circ)$. Зокрема, ми вивчаємо ліві та праві нулі і одиниці, комутативність, центр, ліві та праві ідеали суперрозширення $(\lambda(D), *, \circ)$ допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$. Ми вводимо функтор суперрозширення λ у категорії **DSG**, об'єктами якої є допельнапівгрупи, а морфізмами – гомоморфізми допельнапівгруп, та доводимо, що цей функтор зберігає сильні допельнапівгрупи, допельнапівгрупи з лівим (правим) нулем, допельнапівгрупи з лівою (правою) одиницею, допельнапівгрупи лівих (правих) нулів. Також ми доводимо, що група автоморфізмів суперрозширення допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$ містить підгрупу, ізоморфну групі автоморфізмів допельнапівгрупи $(D, *, \circ)$.

Список використаних джерел

1. Gavrylkiv V. M. and Rendziak D. V. *Interassociativity and three-element doppel-semigroups*, Algebra Discrete Math. 28(2) (2019), 224-247.
2. Gavrylkiv V. M. *Note on cyclic doppel-semigroups*, Algebra Discrete Math. 34(1) (2022), 15-21.
3. Gavrylkiv V. M. *On the upfamily extension of a doppel-semigroup*, Mat. Stud. 61(2) (2024), 123-135.

4. Gavrylkiv V. M. *Superextensions of doppelsemigroups*, Carpathian Math. Publ. 17 (2025).
5. Gavrylkiv V. M. *Doppelsemigroups of k-linked upfamilies*, J. Algebra Appl. 25, 2650207 (2026) [16 pages].

ФУНКЦІЇ ВАРІНГА ДЛЯ СИМЕТРИЧНИХ ТА СУПЕРСИМЕТРИЧНИХ ПОЛІНОМІВ

Гандера-Калиновська О. В.,

аспірант, факультет математики та інформатики

Симетричні поліноми відіграють важливу роль у комбінаториці, теорії інваріантів, квантовій фізиці, криптографії та функціональному аналізі. Класичні формули Варінга-Жирара дозволяють виражати елементарні та повні симетричні поліноми через степеневі симетричні поліноми, що формує основу для багатьох застосувань. Розширення цих формул на нескінченновимірні простори, зокрема l_p , дозволяє досліджувати структури симетричних функцій у нових контекстах.

Метою роботи є побудова аналогів формул Варінга-Жирара для симетричних поліномів у просторах l_p , де $1 \leq p < \infty$, а також демонстрація застосування отриманих результатів у комбінаториці.

Ми розглядаємо симетричні поліноми на просторах l_p . У випадку $p > 1$ класичні формули не можуть застосовуватись напряду через розбіжність відповідних рядів. Для цього вводяться нові симетричні поліноми $G_n^{(p)}$ та $H_n^{(p)}$, які визначаються через модифіковані формули Ньютона, де степеневі поліноми F_k при $k < p$ приймаються за нуль.

Отримано нові формули, які відображають елементарні та повні симетричні поліноми через степеневі для простору l_p :

$$G_n^{(p)} = \sum_{p\lambda_p + \dots + n\lambda_n = n} \frac{(-1)^{n+(\lambda_p + \dots + \lambda_n)}}{p^{\lambda_p} \cdot \dots \cdot n^{\lambda_n} \lambda_p! \cdot \dots \cdot \lambda_n!} (F_p)^{\lambda_p} \dots (F_n)^{\lambda_n}$$

$$H_n^{(p)} = \sum_{p\lambda_p + \dots + n\lambda_n = n} \frac{1}{p^{\lambda_p} \cdot \dots \cdot n^{\lambda_n} \lambda_p! \cdot \dots \cdot \lambda_n!} (F_p)^{\lambda_p} \dots (F_n)^{\lambda_n}$$

Ми маємо наступне представлення для поліномів $G_n^{(p)}$ та $H_n^{(p)}$:

$$G_n^{(p)} = \begin{cases} (-1)^{n+1} \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{\infty} x_i^n, & p \leq n < 2p \\ \sum_{p\lambda_p + \dots + n\lambda_n = n} \frac{(-1)^{n+(\lambda_p + \dots + \lambda_n)}}{p^{\lambda_p} \cdot \dots \cdot n^{\lambda_n}} \sum_{\substack{|k_r| = \lambda_r, \\ i_r^1 < \dots < i_r^s \\ p \leq r \leq n}} \frac{1}{k_p! \dots k_n!} \prod_{j=p}^n \left(x_{i_j^1}^{k_j^1} \dots x_{i_j^s}^{k_j^s} \right)^j, & n \geq 2p \end{cases}$$

$$H_n^{(p)} = \begin{cases} \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{\infty} x_i^n, & p \leq n < 2p \\ \sum_{p\lambda_p + \dots + n\lambda_n = n} \frac{1}{p^{\lambda_p} \cdot \dots \cdot n^{\lambda_n}} \sum_{\substack{|k_r| = \lambda_r, \\ i_r^1 < \dots < i_r^s \\ p \leq r \leq n}} \frac{1}{k_p! \dots k_n!} \prod_{j=p}^n \left(x_{i_j^1}^{k_j^1} \dots x_{i_j^s}^{k_j^s} \right)^j, & n \geq 2p \end{cases}$$

Через обчислення значень поліномів на векторах типу $e_1 = (1, 0, 0, \dots)$, ми виводимо нову комбінаторну тотожність:

$$\sum_{2\lambda_2 + \dots + n\lambda_n = n} \frac{(-1)^{n+(\lambda_2 + \dots + \lambda_n)}}{2^{\lambda_2} \cdot \dots \cdot n^{\lambda_n} \lambda_2! \cdot \dots \cdot \lambda_n!} = \frac{(-1)^{n+1}(n-1)}{n!}$$

Цей підхід може бути застосований для отримання нових подібних тотожностей.

Запропоновано новий підхід до побудови неомогенних симетричних поліномів $G_n^{(p,a)}$ та $H_n^{(p,a)}$, що залежить від параметра $a = (a_1, \dots, a_{p-1})$. Це дозволяє варіювати значення степеневих поліномів $F_1, \dots, F_{p-1}$ і досліджувати нові структури.

Вперше запропоновано узагальнення формул Варінга-Жирара на простори l_p з урахуванням обмежень на збіжність відповідних рядів.

Запропоновано нові алгебраїчні базиси для простору симетричних поліномів $\mathcal{P}_s(l_p)$.

Розроблені аналоги формул Варінга-Жирара розширюють аналітичний інструментарій при дослідженні симетричних поліномів на нескінченновимірних просторах. Запропоновані формули мають потенційне застосування у теоретичній математиці, комбінаториці та прикладних задачах, пов'язаних із симетрією в нескінченновимірних середовищах.

Список використаних джерел

1. Alencar R., Aron R., Galindo P., Zagorodnyuk A. Algebra of symmetric holomorphic functions on ℓ^p . *Bulletin of the London Mathematical Society*. 2003. 35. С. 55–64. DOI: 10.1112/S0024609302001431.
2. Aron R.M., Falcão J., Maestre M. Separation theorems for group invariant polynomials. *Journal of Geometric Analysis*. 2018. 28. С. 393–404. DOI: 10.1007/s12220-017-9825-0.
3. Chernega I., Galindo P., Zagorodnyuk A. Some algebras of symmetric analytic functions and their spectra. *Proceedings of the Edinburgh Mathematical Society*. – 2012. 55. С. 125–142. DOI: 10.1017/S0013091509001655.
4. Chernega I., Martsinkiv M., Vasylyshyn T., Zagorodnyuk A. Applications of Supersymmetric Polynomials in Statistical Quantum Physics. *Quantum Reports*. – 2023. 5. С. 683–697. DOI: 10.3390/quantum5040043.
5. Chopuyuk Y., Vasylyshyn T., Zagorodnyuk A. Rings of Multisets and Integer Multinumerals. *Mathematics*. 2022. 10. С. 778. DOI: 10.3390/math10050778.

АПРОКСИМАЦІЯ НЕАДИТИВНИХ НЕСКІНЧЕННИХ МІР СКІНЧЕННИМИ АДИТИВНИМИ

Глушак Інна Дмитрівна,

кандидат фізико-математичних наук,
асистент кафедри алгебри та геометрії

Розглядаються регулярні неадитивні міри, визначені на нескінченному метричному компактті (X, d) , що є функціями $c: \text{exp } X \cup \{\emptyset\} \rightarrow R_+$ із властивостями:

(1) $c(\emptyset) = 0$;

(2) якщо $A \subset B$, для замкнених підмножин $A, B \subset X$, то $c(A) \leq c(B)$ (монотонність);

(3) для довільної замкненої множини $A \subset X$, якщо $c(A) < a$, то існує така відкрита множина $U \supset A$, що для довільної замкненої множини $B \subset U$ виконано $c(B) < a$ (напівнеперервність згори).

Для таких неадитивних мір також вживають термін «ємність» [1] та використовують $\bar{M}X$ для позначення множини всіх ємностей на компактті (X, d) . Простір ємностей також є метричним компактом $(\bar{M}X, \hat{d})$ із топологією, яка визначається метрикою Прохорова $\hat{d}$.

Саме завдяки неадитивності ємності мають широке застосування у багатьох галузях науки, але їх дослідження є складним, особливо у випадку, якщо ємність визначена на нескінченному просторі.

Регулярні неадитивні міри є природним узагальненням адитивних регулярних мір, тому основні класичні адитивні поняття і факти, як часткові випадки можуть бути застосовні для розв'язання певних проблем. В цьому контексті можна здійснити апроксимацію довільної ємності $c \in \bar{M}X$ на метричному компактті (X, d) регулярною адитивною мірою $m \in \bar{P}X$, яка визначена на певному скінченному підпросторі $X_0 \subset X$. Один із способів пошуку такої апроксимуючої міри полягає в побудові такої адитивної міри m визначеної на деякому підпросторі $X_0 = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$, яка є достатньо близькою до даної ємності c , тобто є ε -близькою для мінімально можливого ε відносно метрики Прохорова:

$$\hat{d}(c, m) = \inf\{\varepsilon > 0 \mid c(\bar{O}_\varepsilon(A)) + \varepsilon \geq m(A),$$

$$m(\bar{O}_\varepsilon(A)) + \varepsilon \geq c(A), \text{ для замкнених множин } A \subset X\}$$

Адитивну міру m на X_0 можна представити через лінійну комбінацію мір Дірака $m = y_1\delta_{x_1} + y_2\delta_{x_2} + \dots + y_n\delta_{x_n}$. Тому задача зводиться до пошуку відповідних $y_1, y_2, \dots, y_n, z \geq 0$ для яких $0 \leq z \leq \varepsilon$ і є відстанню між c та $\bar{P}X_0$.

Якщо множину $\text{Exp } X_0$ вкласти в $\mathbb{R}^n$, ототожнивши кожен підмножину $A \subset X_0$ із вектором, що містить відповідну i -у координату 1, якщо $x_i \in A$, та 0 в іншому випадку та позначивши через $-\text{Exp } X_0$ множину елементів, що протилежні до елементів множини $\text{Exp } X_0 \subset \mathbb{R}^n$, а через $(A|1)$ вектор, отриманий шляхом додавання замикаючої 1 в послідовності $A = (a_1, a_2, \dots, a_n) \in \text{Exp } X_0 \cup (-\text{Exp } X_0)$, то спосіб розв'язання задачі отримає геометричну інтерпретацію: достатньо побудувати афінно незалежні базисні підмножини $A_1, A_2, \dots, A_{n+1} \in \text{Exp } X_0 \cup (-\text{Exp } X_0)$, щоб вектор $\vec{0}$ містився в їх опуклій оболонці, а $(y_1, y_2, \dots, y_n, z)$ були розв'язками системи

$$\begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \dots \\ y_n \\ z \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \lambda_{11} & \dots & \lambda_{1,n+1} \\ \lambda_{21} & \dots & \lambda_{2,n+1} \\ \dots & \dots & \dots \\ \lambda_{n1} & \dots & \lambda_{n,n+1} \\ \mu_1 & \dots & \mu_{n+1} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} c(A_1) \\ c(A_2) \\ \dots \\ c(A_n) \\ c(A_{n+1}) \end{pmatrix}$$

де в рядках записані відповідні коефіцієнти розкладів $\lambda_{i_1}A_1 + \lambda_{i_2}A_2 + \dots + \lambda_{i_{n+1}}A_{n+1} = \{x_i\}$ та $\mu_1A_1 + \mu_2A_2 + \dots + \mu_{n+1}A_{n+1} = \vec{0}$

такими, щоб для $A \in \text{Exp } X_0 \cup (-\text{Exp } X_0)$ виконувались нерівності

$$c_\varepsilon(A) - (A|1) \cdot (y_1, y_2, \dots, y_n, z) \leq 0,$$

тут позначено через $c_\varepsilon(A) = \begin{cases} c(X \setminus \bar{O}_\varepsilon(X_0 \setminus A)), & A \in \text{Exp } X_0 \\ -c(\bar{O}_\varepsilon(A)), & A \in (-\text{Exp } X_0) \end{cases}$

Список використаних джерел

1. Zarichnyi M.M., Nykyforchyn O.R. Capacity functor in the category of compacta. Mat. Sb. (2008). 199:2. P. 3-26.
2. Nykyforchyn O., Hlushak I. Approximation of capacities with additive measures. Carpathian Mathematical Publications. 2017. 9(1). P. 92-97

МОДИФІКОВАНІ АПРОКСИМАЦІЇ ЛАКСА-ВЕНДРОФА В ЗАДАЧІ КОШІ ДЛЯ СИСТЕМИ КВАЗІЛІНІЙНИХ РІВНЯНЬ ПЕРШОГО ПОРЯДКУ

Казмерчук Анатолій Іванович,

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри диференціальних рівнянь і
прикладної математики

Для системи квазілінійних рівнянь першого порядку розглянемо задачу Коші

$$u_t^j + \varphi^j(u^j)_x + \psi^j(t, x, u^1, \dots, u^N) = 0, j = 1, \dots, n, \quad (1)$$

$$u^j|_{t=0} = u_0^j(x), j = 1, \dots, n, \quad (2)$$

де

$$u = (u^1, \dots, u^n), u = u(t, x), \varphi^j(v) \in C^{2,\alpha}, \left| \frac{d\varphi^j}{dv} \right| \leq K_1, \quad \psi^j(t, x, u) =$$

$$a^j(t, x)u + b^j(t, x) \in C^{1,\alpha}, u_0^j(x) \in L_\infty(R), j = 1, \dots, n.$$

Означення 1. Обмежена вимірна вектор-функція $u(t, x)$ називається узагальненим розв'язком задачі (1), (2), якщо $\forall k \in R^1 \quad \forall f(t, x) \in C^{0,\infty}([0, T] \times R^1)$, $f(t, x) \geq 0$ при кожному $j = 1, \dots, n$ виконуються нерівності

$$L_j(u, k, f) =$$

$$- \iint_{0-\infty}^{T+\infty} \left\{ |u^j - k| f_t + \operatorname{sign}(u^j - k) \left(\varphi^j(u^j) - \varphi^j(k) \right) f_x - \operatorname{sign}(u^j - k) \psi^j(t, x, u) f \right\} dx dt \leq 0,$$

а умови (2) приймаються у сильному сенсі.

Означення 2. Сіткова вектор-функція u_n^m на сітці з параметрами $\tau > 0, h > 0$ визначає наближений розв'язок u^ε задачі (1),(2) у випадку, якщо для $m \in N_0, n \in Z$

$$\frac{\sigma_n^j - u_n^{j,m}}{\tau} + \Delta_k(\varphi^j(u_n^{j,m})) + \psi^j(t, x, u_n^{1,m}, \dots, u_n^{N,m}) = \varepsilon \Delta_k^2 u_n^{j,m}$$

$$\frac{u_n^{j,m+1} - u_n^{j,m}}{\tau} + \Delta_k(\varphi^j(\sigma_n^j)) + \psi^j(t, x, \sigma_n^1, \dots, \sigma_n^N) = 0$$

де $\varepsilon = \frac{h^2}{2\tau}$, Δ_k - перша різниця k -го порядку.

Теорема 1. Сім'я наближених розв'язків u^ε задачі (1),(2) компактна, і для деякої послідовності ε_s $u^{\varepsilon_s} \rightarrow u$, де u - узагальнений розв'язок задачі (1),(2).

Доведення. Наближені розв'язки задачі (1),(2) задовольняють при $s \rightarrow \infty$ інтегральні умови

$$- \iint_{0-\infty}^{T+\infty} \left\{ |u^{\varepsilon_s,j} - k| f_t + \operatorname{sign}(u^{\varepsilon_s,j} - k) \left(\varphi^j(u^{\varepsilon_s,j}) - \varphi^j(k) \right) f_x - \operatorname{sign}(u^{\varepsilon_s,j} - k) \psi^j(t, x, u^{\varepsilon_s}) f \right\} dx dt \leq o(1)$$

Здійснивши граничний перехід при $\varepsilon_s \rightarrow 0$ для деякої послідовності ε_s , отримаємо узагальнений розв'язок задачі (1),(2).

Отримані результати ґрунтуються на результатах праць [1-3].

Список використаних джерел

1. Казмерчук А. І. До обґрунтування наближених методів розв'язання квазілінійних законів збереження з негладкими даними задачі. *Вісник національного університету «Львівська політехніка», Прикладна математика*. 2000. № 411. С. 147-151
2. Казмерчук А. І. Оптимізація швидкості збіжності в методах наближеного розв'язування задачі Коші для системи квазілінійних рівнянь з частинними похідними першого порядку. *Прикарпатський вісник НТШ. Число*. 2018. № 2(46). С. 47-51.
3. Казмерчук А. І. Умовно-коректна задача Коші для системи квазілінійних рівнянь з частинними похідними першого порядку. *Прикарпатський вісник НТШ. Число*. 2023. № 18(67). С. 49-53.

АПРОКСИМАЦІЯ РОЗВ'ЯЗКІВ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ З ЛІНІЙНО ПЕРЕТВОРЕНИМ АРГУМЕНТОМ

Костишин Любова Павлівна,

кандидат фізико-математичних наук
доцент кафедри інформаційних технологій

Застосування методів ітеративного агрегування для диференціально-функціональних задач базується на зведенні до інтегральних рівнянь. У подальшому розглянемо диференціальне рівняння другого порядку з відповідними крайовими умовами

$$x'''(t) = a(t)x''(t) + b(t)x'(\frac{t}{l}) + f(t), \quad (1)$$

$$x(0) = x_1, x(l) = x_2, \quad (2)$$

де a і b – дійсні, двічі неперервно диференційовні функції на інтервалі $(0, l)$, f – дійсна неперервна функція на $(0, l)$, $\frac{t}{l} \in (0; 1)$.

Проінтегруємо двічі рівняння (1), використовуючи інтегрування частинами і крайові умови (2). Одержимо таке інтегральне рівняння

$$x(t) = p(t) + \int_0^t k_1(t, s)x(s)ds + \int_0^t k_2(t, s)x(\lambda s)ds - \frac{t}{l} \int_0^l k_1(l, s)x(s)ds - \frac{t}{l} \int_0^l k_2(l, s)x(\lambda s)ds \quad (3)$$

Побудуємо до рівняння (3) додаткове рівняння

$$y = \Lambda y - \int_0^l \varphi(t)p(t)dt - \int_0^l \varphi(t)dt \int_0^t k_1(t, s)x(s)ds - \int_0^l \varphi(t)dt \int_0^t k_2(t, s)x(\lambda s)ds, \quad (4)$$

де $\Lambda \neq 1$ і дійсна неперервна функція $\varphi(t)$ задані так, щоб виконувались рівності

$$-\int_0^l \frac{t}{l} k_1(l, s)\varphi(t)dt = \Lambda\varphi(s), \\ -\int_0^l \frac{t}{l} k_2(l, s)\varphi(t)dt = 0,$$

Для дослідження розглянемо множина $\square_0$, яку визначимо, як сукупність таких пар $\{x(t), y\}$, для яких виконується рівність

$$\int_0^l \varphi(t)x(t)dt + y = 0 \quad (5)$$

Лема 1. Якщо $\Lambda \neq 1$, то розв'язок $\{x^*(t), y^*\}$ системи (3), (4) задовольняє рівність (5).

Побудуємо однопараметричного агрегаційно-ітеративного методу для задачі (3), (4) вигляду

$$x^{(n+1)}(t) = p(t) + \int_0^t k_1(t, s)x^{(n)}(s)ds + \int_0^t k_2(t, s)x^{(n)}(\lambda s)ds - \frac{t}{l} \int_0^l k_1(l, s)x^{(n)}(s)ds - \frac{t}{l} \int_0^l k_2(l, s)x^{(n)}(\lambda s)ds + a^{(n)}(t)(y^{(n)} - y^{(n+1)}), \quad (6)$$

$$y^{(n+1)} = \Lambda y^{(n+1)} - \int_0^l \varphi(t)p(t)dt - \int_0^l \varphi(t)dt \int_0^t k_1(t, s)x^{(n)}(s)ds - \int_0^l \varphi(t)dt \int_0^t k_2(t, s)x^{(n)}(\lambda s)ds, \quad (7)$$

Функції $a^{(n)}(t)$ вибрані так, щоб виконувалась умова

$$\int_0^l \varphi(t) a^{(n)}(t) dt = \Lambda.$$

Лема 2. Якщо $\varphi \neq 1$ і початкове наближення $\{x^{(0)}(t), y^{(0)}\} \in \square_0$ та виконується рівність (7), то $\{x^{(n+1)}(t), y^{(n+1)}\} \in \square_0$.

Теорема. Нехай $\varphi \neq 1$, $\{x^{(0)}(t), y^{(0)}\} \in \square_0$, а також виконуються нерівності

$$|k_1(t, s)| \leq k_1, \left| k_2\left(t, \frac{u}{\lambda}\right) \right| \leq k_2,$$

$$|h_1(t, s)| \leq h_1, \left| h_2\left(t, \frac{u}{\lambda}\right) \right| \leq h_2,$$

$$k_1 + h_1 + \frac{1}{\lambda} (k_2 + h_2)l = q < 1.$$

Тоді послідовність $x^{(n)}(t)$ збігається рівномірно на $[0; l]$ до розв'язку рівняння (3) не повільніше за геометричну прогресію зі знаменником q .

Побудовано і вивчено достатні умови збіжності агрегаційно-ітеративного алгоритму наближеного розв'язку лінійного диференціального рівняння нейтрального типу.

Список використаних джерел

1. Шувар Б. А., Копач М. І., Обшта А. Ф. Агрегаційно-ітеративна декомпозиція операторних рівнянь. Івано-Франківськ : Сімик, 2016. 172 с.
2. Бігун Я. Й. Асимптотичні розв'язки диференціального рівняння з повільно змінними параметрами і лінійно перетвореним аргументом. *Наук. вісн. Чернів. ун-ту* : зб. наук. пр. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 336–337: Математика. С. 16–19.

МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ СОЛОУ ТА ДОМАРА

Марцінків Марія Водимирівна,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри математичного і функціонального аналізу

Модель економічного зростання Домара, розроблена американським економістом Евсеєм Домаром у 1946 році, є спрощеним варіантом загальної теорії економічного зростання. Вона базується на взаємозв'язку між рівнем заощаджень, інвестиціями та національним доходом.

Основні припущення цієї моделі:

- **Інвестиції використовуються виключно для збільшення капіталу** – тобто всі вкладення спрямовані на розширення виробничих потужностей.
- **Відсутність технічного прогресу** – модель у простій формі не враховує змін у технологіях та продуктивності.
- **Стабільна норма заощаджень** – частка доходу, яка заощаджується, вважається постійною.

Модель може бути виражена у вигляді наступного рівняння:

$$Y = C + I$$

де Y – національний дохід (обсяг виробництва), C – споживчі витрати, I – інвестиції.

Норма заощаджень s є частиною доходу, яку економіка заощаджує, тобто:

$$S = sY$$

Загальна інвестиційна функція виглядає так:

$$I = S=sY$$

Тепер, якщо припустити, що збільшення капіталу K залежить від інвестицій, ми можемо виразити рівняння зростання як:

$$\bar{K} = I - \delta K$$

де: K – капітал, I – інвестиції, δ – норма амортизації капіталу.

Економічне зростання забезпечується за рахунок інвестицій, які формуються із заощаджень. Вищі інвестиції ведуть до збільшення капіталу, необхідного для виробництва.

Модель економічного зростання Роберта Солоу була розроблена в 1956 році і є більш комплексною та реалістичною, оскільки включає не тільки заощадження та інвестиції, а й технологічний прогрес і зміни в продуктивності праці. Це значно покращує здатність моделі описувати реальні економічні процеси.

Основні припущення та структура:

Технологічний прогрес: Модель Солоу передбачає, що економіка може зростати завдяки не тільки збільшенню капіталу, а й через покращення технологій, які дозволяють використовувати ресурси ефективніше. Технології ростуть за законом

$$A(t) = A_0 e^{gt}$$

де g – темп зростання технології.

Накопичення капіталу:

Капітал у моделі збільшується за рахунок інвестицій, які становлять частку від виробленого випуску. Ставка накопичення капіталу (або заощаджень) дорівнює s . Математично це записується так:

$$\bar{K} = sY - \delta K$$

де $\bar{K}$ – зміна капіталу, sY – інвестиції (заощадження), δ – ставка амортизації капіталу.

Зростання робочої сили (L):

Чисельність робочої сили зростає з постійним темпом n , тобто:

$$L(t) = L_0 e^{nt}$$

Стійкість (усталений стан):

Модель Солоу передбачає, що в довгостроковій перспективі економіка досягає сталого стану, у якому темпи зростання капіталу, праці та випуску стабілізуються. Це означає, що економіка врешті-решт припиняє рости через спадаючу віддачу від капіталу, і зростання на душу населення та на душу капіталу буде можливим лише за рахунок технологічного прогресу.

Основні висновки з моделі Солоу:

Короткостроковий ефект від підвищення заощаджень – капітал і випуск зростають, але з часом приріст зменшується через спадну віддачу.

Довгострокове зростання – можливе лише завдяки технологіям.

Роль інвестицій на ранньому етапі – критична, але в майбутньому їх вплив зменшується.

Сталий розвиток – у довгостроковій перспективі економіка стабілізується, і зростання відбувається завдяки інноваціям та збільшенню кількості робочої сили.

Висновки:

- **Модель Домара** – проста й акцентує увагу на ролі інвестицій та заощаджень. Однак через відсутність технологічного прогресу вона не пояснює довгострокову динаміку.
- **Модель Солоу** – гнучкіша і реалістичніша. Вона враховує не лише капітал і працю, а й технології, що дозволяє точніше моделювати економічне зростання в тривалій перспективі.

Список використаних джерел

1. Кравців В. В., Марцінків М. В., Вівчар Т. В. Критичний огляд математичних моделей економічного зростання. *Методи та прилади контролю якості*. № 2(53) 2024. С. 105-113. Doi 10.31471/1993-9981-2024-2(53)-105-113

МІШАНА ЗАДАЧА ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ ПОЗДОВЖНІХ КОЛИВАНЬ СТРИЖНЯ

Махней Олександр Володимирович,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри диференціальних рівнянь
і прикладної математики

Теорія коливних процесів у випадку гладких функцій детально вивчена. Однак, при моделюванні коливань часто виникають крайові задачі для диференціальних рівнянь з кусково-неперервними коефіцієнтами або коефіцієнтами, які є узагальненими похідними від розривних функцій.

Розглянемо наступну мішану задачу для диференціального рівняння коливань: знайти розв'язок $u(x, t)$ рівняння

$$a(x) \frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = \frac{\partial}{\partial x} \left(\lambda(x) \frac{\partial u}{\partial x} \right) + f(x) \quad (1)$$

з крайовими умовами

$$\begin{cases} p_1 u(0, t) + p_2 \lambda(0) u'_x(0, t) = \psi_1(t), \\ q_1 u(l, t) + q_2 \lambda(l) u'_x(l, t) = \psi_2(t) \end{cases} \quad (2)$$

за початкових умов

$$\begin{cases} u(x, 0) = \varphi_1(x), \\ u'_t(x, 0) = \varphi_2(x), \end{cases} \quad (3)$$

якщо $a(x) = b'(x)$, $f(x) = r'(x)$, де $b(x)$ і $r(x)$ – неперервні справа дійсні функції обмеженої варіації на проміжку $[0, l]$, $b(x)$ – неспадна функція, $\lambda(x) > 0$, $\lambda^{-1}(x)$ – обмежена і вимірна функція на проміжку $[0, l]$, функції $\varphi_1(x)$ і $\varphi_2(x)$ – неперервні на $[0, l]$, функції $\psi_1(t)$, $\psi_2(t)$ – двічі неперервно диференційовні для $t \geq 0$, а p_1 , p_2 , q_1 , q_2 – дійсні числа, такі, що $p_1^2 + p_2^2 > 0$, $q_1^2 + q_2^2 > 0$, $p_1 p_2 \leq 0$, $q_1 q_2 \geq 0$. Штрихами у формулах $a(x) = b'(x)$ і $f(x) = r'(x)$ позначено узагальнене диференціювання, а тому $a(x)$ і $f(x)$ – міри, тобто узагальнені функції нульового порядку над простором неперервних фінітних функцій. Тут $\lambda(x)$ – модуль Юнга, $a(x)$ – густина, $f(x)$ – зовнішня сила, а зміщення u залежить від координати x і часу t . Крайові умови (2) вказують на наявність пружного закріплення на кінцях проміжку.

Розв'язок задачі (1)–(3) шукаємо методом редукції як суму двох функцій: $u(x, t) = v(x, t) + w(x, t)$. Функцію $v(x, t)$ знаходимо як розв'язок квазістаціонарної задачі, яка отримується з задачі (1)–(2), коли змінна t є параметром. Її можна обчислити як першу координату вектора $\bar{v} = (v, v_x^{[1]})^T$, де $v_x^{[1]}(x, t) = \lambda(x) \frac{\partial v}{\partial x}$ – квазіпохідна, за формулою

$$\bar{v}(x, t) = B(x, 0)(P + Q \cdot B(l, 0))^{-1} \cdot \left(\bar{\Gamma}(t) - Q \cdot \int_0^l B(l, s) d\bar{R}(s) \right) + \int_0^x B(x, s) d\bar{R}(s),$$

де $B(x, s)$ – відповідна матриця Коші,

$$P = \begin{pmatrix} p_1 & p_2 \\ 0 & 0 \end{pmatrix}, \quad Q = \begin{pmatrix} 0 & 0 \\ q_1 & q_2 \end{pmatrix}, \quad \bar{\Gamma}(t) = \begin{pmatrix} \psi_1(t) \\ \psi_2(t) \end{pmatrix}, \quad \bar{R}(s) = \begin{pmatrix} 0 \\ -r(s) \end{pmatrix}.$$

Мішана задача для визначення $w(x, t)$ має вигляд:

$$\begin{aligned} a(x) \frac{\partial^2 w}{\partial t^2} &= \frac{\partial}{\partial x} \left(\lambda(x) \frac{\partial w}{\partial x} \right) - a(x) \frac{\partial^2 v}{\partial t^2}, \\ \begin{cases} p_1 w(0, t) + p_2 w^{[1]}(0, t) = 0, \\ q_1 w(l, t) + q_2 w^{[1]}(l, t) = 0, \end{cases} \\ \begin{cases} w(x, 0) = \varphi_1(x) - v(x, 0) = \tilde{\varphi}_1(x), \\ w'_t(x, 0) = \varphi_2(x) - v'_t(x, 0) = \tilde{\varphi}_2(x). \end{cases} \end{aligned} \quad (4)$$

Функцію $w(x, t)$ можна знайти за формулою

$$w(x, t) = \sum_{k=1}^{\infty} \left(\varphi_{1,k} \cos \omega_k t + \frac{\varphi_{2,k}}{\omega_k} \sin \omega_k t - \frac{\sin \omega_k t}{\omega_k} \int_0^t d_k(s) \cos \omega_k s ds + \frac{\cos \omega_k t}{\omega_k} \int_0^t d_k(s) \sin \omega_k s ds \right) X_k(\omega_k, x),$$

де $X_k(\omega_k, x)$ – власні функції задачі на власні значення

$$\begin{aligned} (\lambda(x) X'(x))' + \omega^2 a(x) X(x) &= 0, \\ \begin{cases} p_1 X(0) + p_2 X^{[1]}(0) = 0, \\ q_1 X(l) + q_2 X^{[1]}(l) = 0, \end{cases} \end{aligned}$$

відповідні власним значенням ω_k , а $\varphi_{1,k}$, $\varphi_{2,k}$, $d_k(t)$ – коефіцієнти розвинення функцій $\tilde{\varphi}_1(x)$, $\tilde{\varphi}_2(x)$ і $\frac{\partial^2 v}{\partial t^2}$ за власними функціями $X_k(\omega_k, x)$:

$$\begin{aligned} \varphi_{1,k} &= \frac{1}{\|X_k\|} \int_0^l \tilde{\varphi}_1(x) X_k(\omega_k, x) db(x), \quad \|X_k\| = \int_0^l X_k^2(\omega_k, x) db(x), \\ \varphi_{2,k} &= \frac{1}{\|X_k\|} \int_0^l \tilde{\varphi}_2(x) X_k(\omega_k, x) db(x), \quad d_k(t) = \frac{1}{\|X_k\|} \int_0^l \frac{\partial^2 v}{\partial t^2} X_k(\omega_k, x) db(x). \end{aligned}$$

Список використаних джерел

1. Tatsij R., Karabyn O., Chmyr O., Malets I., Smotr O. General scheme of modeling of longitudinal oscillations in horizontal rods. *Lecture Notes in Computational Intelligence and Decision Making. ISDMCI 2021. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*. 2022. Vol 77. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82014-5_54.

РОЗПОДІЛ МЕХАНІЧНИХ НАПРУЖ РОЗПОДІЛ МЕХАНІЧНИХ НАПРУЖЕНЬ У ТРУБОПРОВОДІ В ЗОНІ ОБСТРІЛУ

Олійник Андрій Петрович,

доктор технічних наук, професор,

професор кафедри інформаційних технологій

Стан стратегічних об'єктів в умовах агресії РФ вимагає вивчення силових впливів на магістральні трубопроводи, безвідмовна робота яких вирішує цілу низку енергетичних задач. З цією метою розглянемо напружено-деформований стан таких систем.

Вивчаючи розподіл механічних напружень в трубі під дією внутрішнього та зовнішнього тиску, скористаємось відомим розв'язком класичної задачі Ламе, згідно з яким для кільцевих напружень справедлива дана формула в циліндричній системі координат

$$p^{22} = \frac{a^2 p_a}{b^2 - a^2} \left(1 + \frac{b^2}{r^2} \right) - \frac{b^2 p_b}{b^2 - a^2} \left(1 + \frac{a^2}{r^2} \right) \quad (1)$$

При цьому, з точки зору технологічних напружень найбільш великий інтерес викликали напруження від дії внутрішнього тиску p_a , дія зовнішнього тиску вважалась незначною. В інженерних розрахунках нею можна було знехтувати. В сучасних умовах на технічний стан трубопроводу може суттєво впливати величина зовнішнього тиску, внаслідок розташування трубопроводів в зонах обстрілів. Проводячи осереднення напружень по радіусу, формула (1) набуває вигляду

$$p_{\text{кц}} = a \frac{p_a}{\delta} - \frac{(a+\delta)p_b}{\delta}, \quad (2)$$

Тут p_a та p_b – відповідно внутрішній та зовнішній (надлишковий) тиск в зоні ураження магістрального трубопроводу.

$p_a = 1$ МПа, p_b – від 1 до 9 МПа з кроком 0,1, початок $a=1420$ мм, кінець $a+\delta$ $\delta = 20$ мм. При розрахунках МПа,

$$\begin{aligned} p_{rr} &= p_{11} = \frac{a^2 p_a}{b^2 - a^2} \left(1 - \frac{b^2}{r^2} \right) - \frac{b^2 p_b}{b^2 - a^2} \left(1 - \frac{a^2}{r^2} \right) \\ p_{\theta\theta} &= r^2 p^{22} = \frac{a^2 p_a}{b^2 - a^2} \left(1 + \frac{b^2}{r^2} \right) - \frac{b^2 p_b}{b^2 - a^2} \left(1 + \frac{a^2}{r^2} \right) \\ p_{zz} &= p_{33} = \frac{\lambda}{\lambda + \mu} \frac{a^2 p_a - b^2 p_b}{b^2 - a^2}. \end{aligned} \quad (3)$$

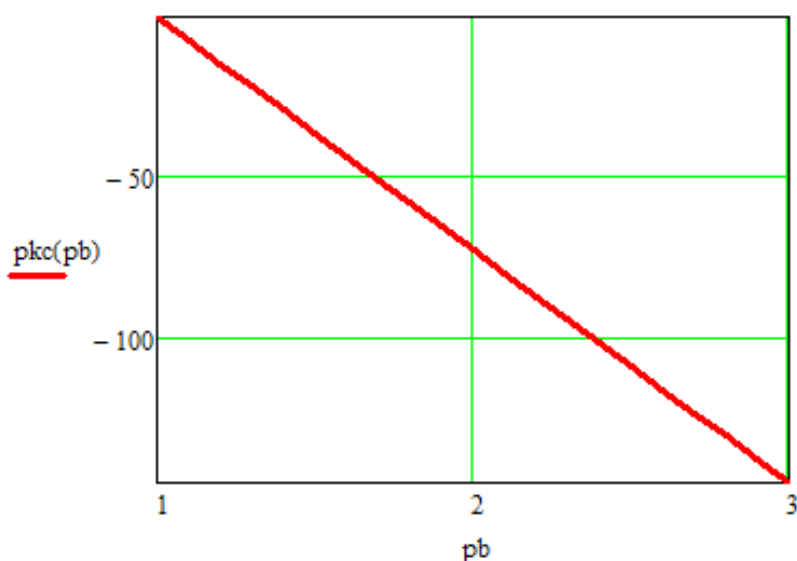
Навіть без розрахунків, які будуть проведені пізніше, видно, що коли p_a значно менші, ніж p_b знак напружень визначається другими доданками в формулах (3), що підтверджують результати модельних розрахунків, тобто система зазнає стиску. Для

подальших обрахунків необхідно зібрати відомості про реальні ділянки трубопроводів – робочі тиски, геометричні характеристики, властивості матеріалу та величину зовнішніх тисків

$$p_a := 1 \quad p_b := 1, 1.1 \dots 3 \quad a := 1420 \quad \delta := 20$$

$$p_{kc}(p_b) := \left(a \cdot \frac{p_a}{\delta} \right) - \frac{(a + \delta) \cdot p_b}{\delta}$$

$p_{kc}(p_b) =$	$p_b =$
-1	1
-8.2	1.1
-15.4	1.2
-22.6	1.3
-29.8	1.4
-37	1.5
-44.2	1.6
-51.4	1.7
-58.6	1.8
-65.8	1.9
-73	2
-80.2	2.1
-87.4	2.2
-94.6	2.3
-101.8	2.4
...	...

Список використаних джерел

1. Можаровський М. С. Теорія пружності, пластичності і повзучості. Київ : Вища школа, 2002. 308 с.
2. Дубовой В. М., Квєгний Р. Н, Михальов О. І., Усов А. В. Моделювання та оптимізація систем : підручник. Вінниця : ПП «Едельвейс», 2017. 804 с.

МЕТОД СВЕДА-ЕЙЗЕНХАРТА ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИПАДКОВОСТІ РОЗТАШУВАННЯ БІТІВ

Слободян Світлана Ярославівна,
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри математичного і функціонального аналізу

Аналіз випадковості послідовностей та прийняття рішень на основі їх аналізу є актуальним та поширеним у задачах криптоаналізу, а саме в тестуванні гене-

раторів псевдовипадкових чисел; економетрики [1], а саме у виявленні прихованих закономірностей, структурних змін або автокореляції в часових рядах, які можуть спотворити результати регресійного аналізу та прогнозування.

Розглянемо скінченну послідовність довжини N , $1 \leq N < \infty$,

$$\gamma_1, \gamma_2, \dots, \gamma_N, \quad (1)$$

де елементи $\gamma_1, \gamma_2, \dots, \gamma_N$ є незалежними однаково розподіленими випадковими величинами та набувають значення нуль або одиниця.

Нехай m позначає кількість нулів, а n – кількість одиниць у вихідній послідовності (1); u число різних груп типових елементів (0 або 1).

Число груп u є випадковою величиною з розподілом (знайденим в [2])

$$P(u = 2k) = \frac{2C_{m-1}^{k-1} C_{n-1}^{k-1}}{C_{m+n}^m}, \quad k = 1, 2, \dots, m+1, \quad (2)$$

$$P(u = 2k-1) = \frac{C_{m-1}^{k-1} C_{n-1}^{k-2} + C_{m-1}^{k-2} C_{n-1}^{k-1}}{C_{m+n}^m}.$$

Метод Сведа-Ейзенхарта [3] ґрунтується на застосуванні тесту на серії (runs test) та розподілу числа груп (2).

Тест на серії. H_0 : елементи послідовності є незалежними та однаково розподіленими (тобто послідовність випадкова). H_1 : послідовність не є випадковою. Статистика критерію: u – кількість у послідовності (1). Якщо $u \in (u_{min}, u_{max})$, то H_0 приймається.

Приклад. Розглянемо усі вектори довжини $N = 5$, для кожного з яких вказано значення $m, n, u, (u_{min}, u_{max})$ у наступній таблиці

γ_1	γ_2	γ_3	γ_4	γ_5	m	n	u	(u_{min}, u_{max})	H_0
0	0	0	0	0	5	0	1	-	відхиляється
0	0	0	0	1	4	1	2	(2, 2)	додаткові дослідження
0	0	0	1	0	4	1	3	(2, 2)	відхиляється
0	0	0	1	1	3	2	2	(2, 4)	додаткові дослідження
0	0	1	0	0	4	1	3	(2, 2)	відхиляється
0	0	1	0	1	3	2	4	(2, 4)	додаткові дослідження
0	0	1	1	0	3	2	3	(2, 4)	приймається
0	0	1	1	1	2	3	2	(2, 4)	додаткові дослідження
0	1	0	0	0	4	1	3	(2, 2)	відхиляється
0	1	0	0	1	3	2	4	(2, 4)	приймається
0	1	0	1	0	3	2	5	(2, 4)	відхиляється
0	1	0	1	1	2	3	4	(2, 4)	додаткові дослідження
0	1	1	0	0	3	2	3	(2, 4)	приймається
0	1	1	0	1	2	3	4	(2, 4)	додаткові дослідження
0	1	1	1	0	2	3	3	(2, 4)	приймається
0	1	1	1	1	1	4	2	(2, 2)	додаткові дослідження
1	0	0	0	0	4	1	2	(2, 2)	додаткові дослідження
1	0	0	0	1	3	2	3	(2, 4)	приймається
1	0	0	1	0	3	2	4	(2, 4)	додаткові дослідження
1	0	0	1	1	2	3	3	(2, 4)	приймається
1	0	1	0	0	3	2	4	(2, 4)	додаткові дослідження

1	0	1	0	1	2	3	5	(2, 4)	відхиляється
1	0	1	1	0	2	3	4	(2, 4)	додаткові дослідження
1	0	1	1	1	1	4	3	(2, 2)	відхиляється
1	1	0	0	0	3	2	2	(2, 4)	додаткові дослідження
1	1	0	0	1	2	3	3	(2, 4)	приймається
1	1	0	1	0	2	3	4	(2, 4)	додаткові дослідження
1	1	0	1	1	1	4	3	(2, 2)	відхиляється
1	1	1	0	0	2	3	2	(2, 4)	додаткові дослідження
1	1	1	0	1	1	4	3	(2, 2)	відхиляється
1	1	1	1	0	1	4	2	(2, 2)	додаткові дослідження
1	1	1	1	1	0	5	1	-	відхиляється

Для послідовностей $N \geq 40$ використовується нормальне наближення $u \sim N(\mu_u, \sigma_u^2)$, $\mu_u = \frac{2mn}{N} + 1$, $\sigma_u^2 = \frac{2mn(2mn-N)}{N^2(N-1)}$. Статистика критерію: $Z = \frac{u-\mu_u}{\sigma_u}$.

Відкритим залишається питання аналізу послідовності на випадковість із застосуванням сумісних розподілів двовимірних (0,1)-статистик.

Список використаних джерел

1. Gujaraty D. N., Porter D. C. Basic econometrics. NY : Published by McGraw-Hill Companies, 2009. 946 p. ISBN 978-0-07-337577-9.
2. Stevens W. L. Distribution of groups in a sequence of alternatives. *Annals of Eugenics*. 1939. Vol. 9(1). P. 10-17.
<https://doi.org/10.1111/j.1469-1809.1939.tb02193.x>.
3. Swed F. S., Eisenhart C. Tables for Testing Randomness of Grouping in a Sequence of Alternatives. *Annals of Mathematical Statistics*. 1943. Vol. 14(1). P. 66-87.
<https://doi.org/10.1214/aoms/1177731494>.

ОПТИМІЗАЦІЯ ДОСТУПУ ДО ДАНИХ У MICROSOFT SQL SERVER

Тичковський Роман Олександрович,

кандидат технічних наук,

доцент кафедри інформаційних технологій

Збільшення обсягу даних призводить до збільшення часу, потрібного для пошуку потрібної інформації та обробки запитів сервером баз даних. Тому задачі оптимізації доступу до даних та покращення продуктивності SQL-запитів є важливими й актуальними на даний час.

У Microsoft SQL Server є можливість виконати партиціювання (partitioning) таблиць чи індексів [1]. Цей процес полягає у поділі великої таблиці на менші логічні одиниці, які називаються партиціями. Кожна партиція містить частину даних, це дозволяє зменшити час обробки запитів і, як наслідок, покращити загальну продуктивність системи. У сучасних інформаційних системах, де обсяги даних постійно зростають, партиціювання стає необхідністю для забезпечення високої ефективності.

ті. Microsoft SQL Server надає різноманітні інструменти та методи партиціювання, що дозволяють оптимізувати роботу з великими таблицями, зберігаючи при цьому цілісність і доступність даних.

Основні переваги партиціювання.

Покращення продуктивності запитів:

- Microsoft SQL Server може запускати запити лише над потрібними партиціями, а не сканувати всю таблицю.
- Це зменшує кількість даних для обробки та прискорює виконання запитів.

Зменшення навантаження на сервер:

- Операції зчитування (SELECT), оновлення (UPDATE), вставки (INSERT) та видалення (DELETE) працюють ефективніше, оскільки SQL Server оперує меншими частинами таблиці. Дозволяє розподіляти дані по різних файлових групах (filegroups), що зменшує навантаження на диск.

Оптимізація роботи з великими таблицями:

- Зменшує час виконання операцій індексування та архівування даних.
- Полегшує управління історичними даними – можна легко видаляти старі партиції без впливу на продуктивність всієї таблиці.

Побудована математична модель оптимального часу обробки запитів зводиться до такої задачі дискретної оптимізації:

$$L = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n t_{ij} x_{ij} \rightarrow \min \quad (1)$$

за умов

$$\sum_{j=1}^n x_{ij} = k_i (i = 1, 2, \dots, m); \quad (2)$$

$$\sum_{i=1}^m L_{ij} x_{ij} \leq b_j (j = 1, 2, \dots, n); \quad (3)$$

$$x_{ij} \in 0 \cup 1 (i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n), \quad (4)$$

де n – кількість партицій, згідно схеми партиціювання;

m – кількість файлових груп бази даних;

t_{ij} – час обробки запитів (або кількість зчитувань даних) до i -ї партиції розміщеної у j -й файловій групі або кількість зчитувань даних;

k_i – кількість файлових груп, які займає i -а партиція;

L_{ij} – об'єм пам'яті, що займає i -а партиція у j -й файловій групі;

b_j – об'єм пам'яті j -ї файлової групи; x_{ij} – шукані величини,

$$x_{ij} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } i\text{-а партиція міститься у } j\text{-й файловій групі,} \\ 0, & \text{у протилежному випадку.} \end{cases}$$

Математична модель є узагальненою задачею про призначення. Відомо, що ця задача належить до класу NP-повних задач. Для розв'язування задачі нами використано евристичний та генетичний алгоритми [2, 3]. Ці алгоритми дають можливість знайти оптимальний або майже оптимальний розв'язок за порівняно невелику кількість ітерацій.

Висновки. Партиціювання в Microsoft SQL Server є потужним інструментом для управління великими обсягами даних. Воно дозволяє розділяти таблиці та індекси на менші логічні частини, що значно покращує продуктивність запитів. Завдяки партиціюванню SQL Server може обробляти лише необхідні дані, що скорочує час виконання запитів та зменшує навантаження на сервер.

Основними перевагами партиціювання є покращена продуктивність запитів, зменшення навантаження на сервер, а також оптимізація роботи з великими таблицями, включаючи архівування даних та легкість управління історичними записами.

Завдяки можливості динамічно додавати або видаляти партиції, а також партиціювати індекси, SQL Server забезпечує високу гнучкість та ефективність при роботі з великими базами даних.

Однак, для досягнення максимальних результатів важливо правильно налаштувати партиціювання та враховувати специфіку даних у таблицях.

Список використаних джерел

1. Partitioned tables and indexes – SQL Server, Azure SQL Database, Azure SQL Managed Instance. (б. д.). Microsoft Learn: Build skills that open doors in your career. URL: <https://learn.microsoft.com/en-us/sql/relational-databases/partitions/partitioned-tables-and-indexes?view=sql-server-ver16> (дата звернення: 28.01.2025).
2. Тичковський Р. О. Використання генетичного алгоритму для розв’язування задачі оптимального розподілу копій файлів серед вузлів обчислювальної мережі. *Вісник Львівського університету. Серія: Прикл. матем. інформ.* 2004. №8. С. 190-195.
3. Back T. Selective pressure in evolutionary algorithms: a characterization of selection mechanisms // In Proceedings of the First IEEE Conference on Evolutionary Computing, IEEE World Congress on Computational Intelligence (WCCI), 1994. С. 57-62.

АНАЛІЗ ЗМІСТУ, СТРУКТУРИ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІНФОРМАТИКА)»

Хрущ Леся Зеновіївна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри математики та інформатики і методики навчання

Представити великий обсяг інформації у зрозумілому та структурованому форматі – завдання не з легких. Важливо подати дані так, щоб користувач міг зосередитися на головному, не втрачаючи загальної картини. Курс «Візуалізація інформації» спрямований на розвиток у студентів компетенцій щодо ефективного використання сучасних цифрових технологій для візуалізації даних у професійній діяльності.

Візуалізація інформації є корисною і важливою у різних сферах діяльності. Вона необхідна для розвитку і прогнозу економічних досліджень, для демонстрації досліджень з фізики, хімії, математики та інших галузей науки. Наприклад, систему веб-аналітики Google Analytics [1] варто вміти використовувати у бізнесі, рекламі та

ін. Вона збирає й аналізує дані різних цифрових пристроїв. Тому можна визначити, звідки користувачі приходять на сайт або мобільний додаток і як вони з ними взаємодіють (оцінити поведінку користувачів).

Особливо важливо вміти використовувати візуалізацію інформації сучасному вчителю, адже активне використання інфографіки у процесі викладання сприяє вчителю подати навчальний матеріал доступно та якісно, а учням, засвоїти його з більшою цікавістю і пізнавальністю. Це допомагає зосередити урок навколо одного головного (центрального) зображення, де весь клас може затримати увагу в той час, коли відбувається пояснення. Сьогодні особистість фахівця має відповідати вимогам компетентнісного підходу – забезпечувати набуття інтегрованого комплексу знань, умінь і навичок, щоб потім вміло використати свої вміння у науці чи у професійній діяльності.

Згідно з дослідженнями, проведеними в Гарварді, від 30 до 40% осіб найкраще сприймають і запам'ятовують саме візуальні дані [2].

Метою курсу «Візуалізація інформації» є формування, засвоєння знань та розвиток практичних навичок у роботі з інформацією на основі використання візуалізації даних. Курс повинен охоплювати різноманітні аспекти, такі як типи та стандартні елементи візуалізації даних, ефективні методи графічного представлення, візуальний аналіз інформації, правила інфодизайну, алгоритми створення інфографіки, стратегії для спрощення складних візуалізацій, а також використання спеціалізованих програмних інструментів, які використовуються для реалізації методів візуального представлення даних.

При вивченні курсу необхідно ґрунтовно проаналізувати всі види інфографіки та з'ясувати особливості їх використання в навчальному процесі.

Наведемо класифікацію різновидів інформаційної графіки, сформовану на основі змістового критерію [3]:

а) похідні від таблиць: 1) графіки; 2) діаграми; 3) таблиці із застосуванням графічних прийомів актуалізації інформації (інфографічні таблиці);

б) похідні від мап: 1) картограми (спосіб картографічного зображення, що зображує інтенсивність будь-якого показника в межах територіальної одиниці; дані можуть бути нанесені штрихуванням або крапками різної щільності розміщення або розміру, фарбою різного ступеня насиченості); 2) картосхеми (мапи, спрощені таким чином, що містять лише важливу інформацію, а неважливі деталі в них усунуті. Ці мапи не мають масштабу, а дистанції та напрями є предметом вибору і варіації, але зв'язок між точками зберігається);

в) схеми: 1) абстрактні (відображають загальні характеристики модельованих явищ і зв'язки між ними); 2) конкретні (створюються на основі детальних ілюстрацій чи 3D моделей об'єктів і явищ, певною мірою реконструюють об'єкт чи подію);

г) інфографічні розповіді – складні інформаційні пакети, які застосовують для наочного представлення історій шляхом комбінування наведених видів інфографіки.

Зараз існує багато програмних засобів та середовищ для використання їх при візуалізації даних. Потрібно знати їх класифікацію, функції, можливості їх використання.

Для вивчення навчальної дисципліни «Візуалізація інформації» для студентів спеціальності «Середня освіта (інформатика)» пропонується наступна структура курсу:

Модуль 1. Основні поняття візуалізації інформації.

1) Методи та засоби візуалізації даних. Типи представлення даних. Статистичні методи представлення даних.

2) Візуальний аналіз даних. Мова візуалізації. Характеристики засобів візуалізації. Алгоритм візуалізації даних.

3) Інфографіка як спосіб візуалізації інформації, що дозволяє об'єднати різні дані в цілісну картину, спрощуючи їхнє сприйняття для користувача. Переваги інфографіки. Особливості її застосування.

4) Інфодизайн: графіки та їх ефективність візуального кодування. Правила побудови графіків. Зміна з часом. Ранжування. Співвідношення частки і цілого. Відхилення. Розподіл. Кореляція. Ефективність візуального кодування.

Модуль 2. Розгляд програм необхідних для освітньої діяльності вчителя та робота з ними.

1) Програмні засоби для створення презентацій. Робота у середовищах Canva, Prezi.

2) Онлайн-ресурси для створення інфографіки (Easelly та ін).

3) Програми для створення нотаток та засобів допоміжних матеріалів (Google Keep та ін.).

4) Програми для створення карт знань (MindMup, Mindomo, Coggle, IDroo Draw.io).

5) Робота з електронними дошками (Clever Math, IdeaBoardz, Miro, Padlet).

6) Використання програмних засобів для створення електронних зошитів та підручників.

7) Засоби для створення цікавих інтерактивних проєктів, вправ, логотипів, візиток, реклам (Wordwall, LearningApps, LogoMaker, Onlinelogomaker).

Модуль 3. Програмний продукт Origin Pro як один з найбільш потужних засобів графічного представлення результатів у наукових дослідженнях та професійній діяльності.

1) Інтерфейс, можливості, особливості використання Origin Pro.

2) Введення значень до таблиці даних, імпорт даних, перетворення даних всередині таблиці.

3) Побудова 2D графіків. Експорт та збереження даних.

4) Оформлення графіків.

5) Побудова 3D графіків

6) Апроксимація графічних даних.

При вивченні першого модуля засвоєні поняття допомагають фахівцю усвідомити, що ефективним засобом формування здатності активно діяти в різних ситуаціях є інфографіка, яка за допомогою знакових засобів візуалізації: графіків, ілюстрацій, дизайну, анімації, карт-схем, електронних ресурсів, відеосюжетів та інших елементів інтерактивності, дає змогу творчо сприймати закладені в них великі обсяги інформації.

Ознайомлення з різними видами програмних засобів та цифрових технологій у другому модулі дасть можливість фахівцю правильно вибрати програму для використання у будь-якій ситуації та застосувати інфографіку для різних видів діяльності вчителя.

Отримані практичні навички та засвоєні теоретичні знання під час вивчення середовища Origin Pro у третьому модулі можна використовувати в подальшому для виконання прикладних та фундаментальних наукових досліджень, що формують нові природничо-наукові знання; для аналізу отриманих результатів, отриманих під час проходження практики та написанні магістерської роботи.

Сьогодні інфографіка є актуальним інструментом в освітньому процесі, адже вона дозволяє наочно та зручно подавати великий обсяг інформації в упорядкованій формі. Це сприяє кращому сприйняттю матеріалу та привертає увагу здобувачів освіти. Завдяки цьому формується повне й різностороннє уявлення про поняття чи явища. Інфографіку можна використовувати не лише як засіб навчання, а й як ефективний спосіб подання складної інформації. Вивчення курсу «Візуалізація інформації» дає можливість прямувати до рівня професіонала, що сприятиме покращенню якості знань здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Муляр В. П. Візуалізація даних та інфографіка. Харків : ФОП Панов А. М., 2020. 200 с.
2. Harvard business essentials: business communication – Boston : Harvard Business School Press, 2003. 155 р.
3. Вовк О. В., Черемський Р. А. Інфографіка як ефективний засіб навчання. *Інформаційні технології в освіті*. 2017. С.199–205.

ШІ-АГЕНТИ У ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ: АДАПТИВНИЙ ЧАТ-БОТ ДЛЯ ІНТЕРАКТИВНОГО ТА ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ

Герега Богдан,

аспірант першого року навчання,
фізико-технічний факультет

На сьогоднішній день освіта з фізики потребує використання інноваційних інструментів, які сприятимуть персоналізованому навчанню, розвитку критичного мислення і навичок розв'язування фізичних задач. Незважаючи на постійний розвиток освітніх технологій, фізика залишається предметом, який учні та вчителі часто вважають одним із найскладніших для розуміння та вивчення. Це зумовлено абстрактністю фізичних понять та складністю математичних моделей, які часто важко пов'язати з реальними прикладами, що суттєво знижує мотивацію учнів до вивчення цього предмета. Традиційні методи викладання формують основу знань, однак часто не враховують різноманітність навчальних стилів та не заохочують учнів самостійно аналізувати та критично осмислювати інформацію.

У цьому контексті виникає потреба у зміні підходів до вивчення фізики, що дозволило б зробити предмет цікавішим для учнів. Саме ШІ відкриває можливості для персоналізованого навчання, надання зворотного зв'язку в режимі реального часу та активного залучення учнів до навчання. Водночас слід відзначити, що фізика відстає від інших STEM-дисциплін у впровадженні інструментів на основі ШІ, що стримує розвиток предмета та зменшує потенціал залучення нового покоління допитливих учнів.

Нещодавні дослідження показують, що роль ШІ в освіті зростає, проте його інтеграція в STEM-освіту залишається нерівномірною. Наприклад, дослідження Майка Біге, Крістофера Хага, Йозефа Нерба (2024) показує, що використання таких інструментів, як ChatGPT, суттєво покращує якість викладання та залученість учнів. Водночас у дослідженні зазначається певна обережність з боку надавачів освітніх послуг через недостатнє розуміння і недовіру до ШІ-технологій. Однак у міру того, як педагоги знайомляться з цими технологіями, їхній страх поступово зникає, що відкриває шлях до ширшого впровадження ШІ у освіту з фізики [1]. Генеративний ШІ відкриває нові можливості для створення уроків та підтримки вчителів. Дослідження Марії Маундріду, Ніколаоса Мацакоса і Спиридона Дукакиса (2024) показує, що такі інструменти допомагають автоматизувати розробку навчальних матеріалів, при цьому зберігаючи їх цілісність, та допомагають адаптувати їх до різних стилів навчання [2]. Іншим цікавим напрямом є впровадження гейміфікації в навчальний процес, яке, згідно з дослідженнями Ануша Рапака та ін. (2024), сприяє посиленню мотивації, залученості та кращому засвоєнню матеріалу учнями завдяки інтерактивним та ігровим механікам [3]. Отже, успішне впровадження ШІ в освіту потребує переходу до інтерактивних і персоналізованих освітніх середовищ, де ШІ-агенти активно допомагають у навчанні.

Враховуючи сучасні тенденції, мною розроблений власний ШІ-агент для допомоги учням у вивченні фізики. Основою його роботи стало поєднання двох клю-

чових фреймворків – ReAct (Reasoning + Acting) та ReSpAct (Reasoning + Speaking + Acting). Їхня синергія дає змогу агенту не лише відповідати на запитання, а й здійснювати глибокі міркування, уточнювати запити користувача та ефективно слідувати процесу розв’язання складних фізичних задач.

Фреймворк ReAct базується на структурованій моделі, яка об’єднує процес міркувань із конкретними діями агента. Основою його роботи є послідовний цикл «Observation–Thought–Action» (ОТА), що складається з трьох етапів: спостереження, думка та дія [4]. Розглянемо кожен з компонентів циклу: *Observation* (спостереження) – отримання первинних даних від користувача. На цьому етапі агент аналізує запит, виокремлює його ключові елементи та визначає контекст; *Thought* (міркування) – процес формулювання логічних висновків та визначення наступних необхідних дій. Тут агент будує стратегію відповіді та продумує послідовність наступних кроків; *Action* (дія) – виконання дій відповідно до попередньо сформованих міркувань, наприклад: надання пояснення, звернення до бази даних або виконання внутрішніх обчислень.

Загалом, ReAct є потужним фреймворком, який дозволяє агенту ефективно уникати проблем недостовірності відповідей (галюцинацій) завдяки його інтеграції з базою даних, яку було наповнено контекстом підручників з фізики 10 та 11 класу автора В. Г. Бар’яхтар. Втім, основним недоліком чистого застосування ReAct є відсутність структурованого спілкування з користувачем. Щоб усунути цю проблему, в архітектуру агента було додано фреймворк ReSpAct [5] – логічне продовження ReAct, яке вводить новий етап діалогової взаємодії – *Speaking*. Завдяки цьому агент перетворюється на повноцінну діалогову систему, здатну ставити уточнювальні питання, що суттєво підвищує точність і доречність відповідей.

Технологічна реалізація архітектури агента здійснюється за допомогою npm-пакету @caretakerai/agent [6], який був обраний за свою модульність та гнучкість реалізації складних моделей поведінки. Даний пакет дозволяє побудувати структуру ОТА-циклу у вигляді модульної послідовності дій, її легко масштабувати та доповнювати новими можливостями. У межах цієї архітектури агент реалізує три базові типи дій (actions):

- *say* (комунікація) – основна дія, яка дозволяє агенту здійснювати діалог із користувачем, надавати пояснення та підказки, а також супроводжувати учня під час розв’язування задач;
- *getInfoFromKB* (звернення до бази даних) – дія, що відповідає за отримання інформації з попередньо підготовленої бази даних, сформованої на основі матеріалів українських шкільних підручників з фізики автора В. Г. Бар’яхтар. Ця дія гарантує точність та надійність інформації, яка надається агентом;
- *resolveProblem* (вирішення задач) – внутрішня дія, що дозволяє агенту самостійно розв’язувати поставлені задачі та використовувати ці розрахунки для подальшої допомоги учню та для перевірки його результатів. Агент не видає готовий розв’язок безпосередньо, а використовує його для формування наступних етапів взаємодії з *exytv*.

Таким чином, описана архітектура та фреймворки дозволяють створити ІІІ-агента, який є не просто засобом пасивного надання інформації, а є активним співрозмовником. Агент працює за принципом активної підтримки учня у вивченні фізики: агент покроково допомагає, ставить уточнювальні запитання, що в свою чер-

гу заохочує до критичного осмислення фізичних понять та найважливіше – формує навички самостійного вирішення проблем замість надання готових відповідей. І все це відбувається у режимі реального часу, що дозволяє отримувати відповідь учню тоді, коли йому це необхідно. Подальше вдосконалення архітектури передбачає оптимізацію швидкості реакції агента, розширення бази даних, додавання мультимедійних можливостей та посилення адаптивних алгоритмів, що дозволить агенту ще ефективніше реагувати на потреби учнів та підтримувати їхній індивідуальний стиль навчання.

Список використаних джерел

1. M. Beege, C. Hug, and J. Nerb, «AI in STEM Education: The Relationship between Teacher Perceptions and ChatGPT Use,» *Computers in Human Behavior Reports*, p. 100494, Sep. 2024, doi: 10.1016/j.chbr.2024.100494.
2. P. Arnau-González, S. Solera-Monforte, Y. Wu, and M. Arevalillo-Herráez, «A framework for adapting conversational intelligent tutoring systems to enable collaborative learning,» *Expert Systems With Applications*, vol. 271, p. 126663, Feb. 2025, doi: 10.1016/j.eswa.2025.126663.
3. A. Rapaka, S. C. Dharmadhikari, K. Kasat, C. R. Mohan, K. Chouhan, and M. Gupta, «Revolutionizing learning – A journey into educational games with immersive and AI technologies,» *Entertainment Computing*, vol. 52, p. 100809, Jul. 2024, doi: 10.1016/j.entcom.2024.100809.
4. S. Yao et al., «REACT: Synergizing reasoning and acting in language models,» *arXiv (Cornell University)*, Jan. 2022, doi: 10.48550/arxiv.2210.03629.
5. V. Dongre, X. Yang, E. C. Acikgoz, S. Dey, G. Tur, and D. Hakkani-Tür, «RESPACT: Harmonizing reasoning, speaking, and acting towards building Large Language Model-Based Conversational AI Agents,» *arXiv (Cornell University)*, Nov. 2024, doi: 10.48550/arxiv.2411.00927.
6. «@caretakerai/agent,» *npm*, Dec. 06, 2024. [Онлайн]. URL: <https://www.npmjs.com/package/@caretakerai/agent>. Дата звернення: 6 квітня 2025 р.

ПРОЕКТУВАННЯ КМОН ІНВЕРТОРА В ПАКЕТІ LTSPICE

Гула Вадим Сергійович,
аспірант,
фізико-технічний факультет

Комплементарний метал-оксид-напівпровідниковий (КМОН) інвертор є базовим елементом цифрової логіки, який широко використовується у мікропроцесорах, контролерах та інших цифрових пристроях. Його популярність зумовлена високою енергоефективністю, низьким статичним споживанням потужності та високою швидкодією [1]. Для аналізу та оптимізації роботи КМОН інвертора ефективно використовувати ПЗ LTspice, яке дозволяє проводити схемотехнічне моделювання та аналіз електричних характеристик [2].

КМОН інвертор складається з двох транзисторів: р-канального та н-канального польових транзисторів. Р-канальний транзистор підключений між джерелом живлення (VDD) та виходом, а н-канальний – між виходом та землею (GND).

Затвори обох транзисторів з'єднані та слугують входом інвертора [3]. На рис. 1 зображено схематичне розташування шарів на підкладці р-типу, що формують КМОН інвертор.

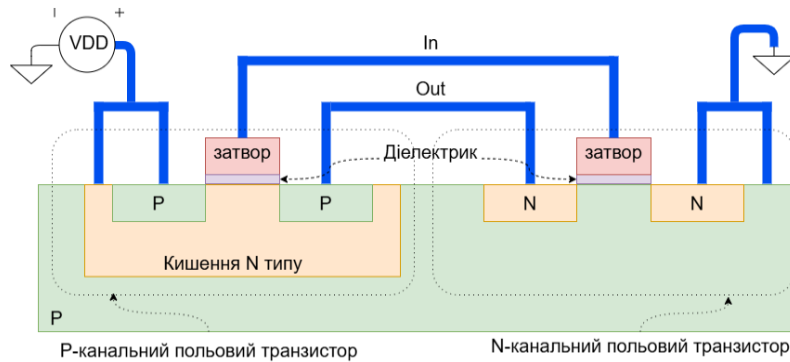

Рис. 1. КМОН інвертор на підкладці р-типу

Для моделювання КМОН інвертора в LTspice: встановлюємо напругу живлення: $V_{VDD} = 5 \text{ В}$; задаємо імпульсний вхід: $PULSE(0 \ 5 \ 0 \ 1n \ 1n \ 10n \ 20n)$; виконуємо моделювання перехідного процесу: $.tran \ 0 \ 200n \ 0 \ 0.1n$ [4].

Дослідження передавальної характеристики інвертора.

На рис. 2а видно точку перемикання – коли $V_{In} = V_{Out}$, що за симетричного дизайну наближається до $V_{DD}/2$ (2.5В) [5].

На рис. 2б видно, що енергія споживається в моменти перемикання сигналу: статична потужність: $\approx 0 \text{ Вт}$; динамічна потужність рівна 0.45 мВт.

Аналіз впливу масштабування технологічних норм (від 180 нм до 7-5 нм) на характеристики КМОН інвертора показує суттєві зміни у параметрах та продуктивності схеми [4].

Напруга живлення зменшується зі зменшенням розмірів транзисторів: 180 нм – 3.3-5.0 В, 90 нм – 1.8-2.5 В, 45 нм – 1.0-1.2 В, 22 нм – 0.8-1.0 В.

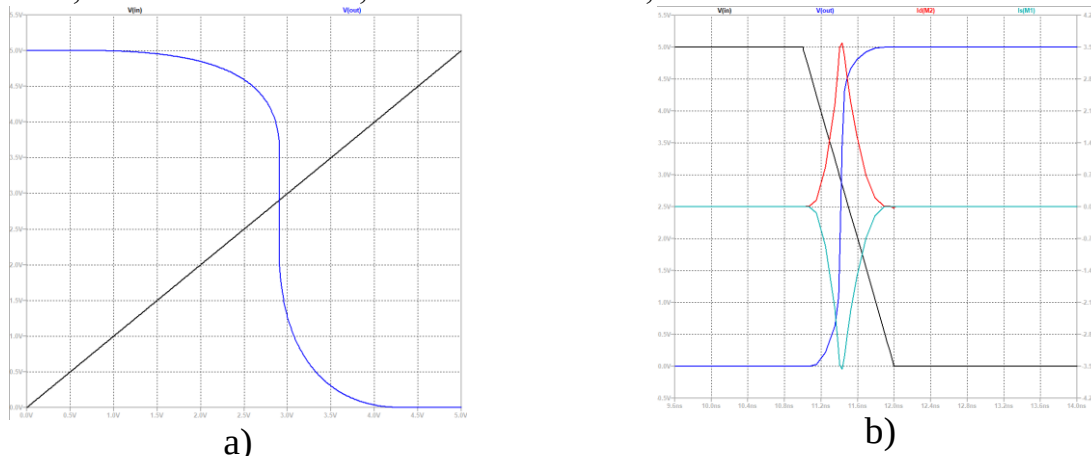

Рис. 2. Моделювання передавальної характеристики (а) та моделювання перехідних процесів (б)

Зі зменшенням технологічних норм спостерігається: зниження динамічної потужності за рахунок меншої ємності затвора та нижчої напруги живлення; статична потужність зростає через збільшення струмів витoku (особливо для технологій <22 нм); співвідношення статичної до повної потужності змінюється з <5% для 180 нм до >30% для 7 нм [5].

Для технологій <45 нм критичними стають: drain-induced barrier lowering; velocity saturation; hot-carrier effects; підпорогові струми витоку. Для технологій <22 нм класична планарна структура MOSFET замінюється на: FinFET (22-14 нм); multi-gate FET (10-7 нм); gate-all-around FET (7-5 нм).

КМОН-інвертор має високу енергоефективність і швидкодію, які суттєво покращуються з масштабуванням технологічних норм. LTspice дозволяє точно змоделювати поведінку інвертора в реальних умовах з урахуванням технологічних параметрів. При масштабуванні до субнанометрових розмірів (7-5 нм) необхідно враховувати квантові ефекти та використовувати складніші моделі транзисторів.

Список використаних джерел

1. Іваннік Г. В., Бондаренко В. М. Основи теорії кіл: Моделювання в LTSpice. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2023. URL: <https://ela.kpi.ua/items/e9f3e173-6f41-4deb-9121-3492a9fec809>.
2. Васецька Л. Дослідження ефективності програм для моделювання та симуляції електричних схем. *Вісник ЧДТУ*. 2024, 1(2), 76-83. [https://doi.org/10.31319/2524-0323.2024.1\(2\).7](https://doi.org/10.31319/2524-0323.2024.1(2).7).
3. Baker R.J. CMOS: Circuit Design, Layout, and Simulation, 4th Edition. IEEE Press, 2020. <https://doi.org/10.1002/9781119481478>.
4. Kostyantyn O., Bondariev V. FinFET vs MOSFET Performance Analysis for CMOS Inverters in Advanced Technology Nodes. *IEEE Transactions on Electron Devices*, 2023, 70(6), 2821-2827. <https://doi.org/10.1109/TED.2023.3262451>
5. Sarkar S., Mishra A. «Comparative Analysis of Power Consumption in CMOS and FinFET Based Inverters using Advanced SPICE Models». *Journal of Low Power Electronics*, 2022, 18(1), 12-24. <https://doi.org/10.1166/jolpe.2022.1764>.

СТРУКТУРНІ, ДИФУЗІЙНІ ТА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПЛАВІВ Fe-Ti

Макогін Михайло,
аспірант,
фізико-технічний факультет

Сучасні функціональні та конструкційні матеріали на основі титану та заліза є перспективними для застосування у високотемпературному машинобудуванні, водневій енергетиці, біомедичних системах, а також порошковій металургії. Особливу увагу в останні роки приділяють композитам та інтерметалічним сполукам на базі Fe-Ti, які поєднують в собі міцність заліза з корозійною стійкістю та низькою густиною титану. Одним із ключових факторів, що визначає мікроструктуру, фазовий склад та кінцеві властивості таких сплавів, є **дифузійні процеси**, зокрема у порошкових матеріалах.

Загальні властивості системи Fe-Ti. Сплави системи Fe-Ti характеризуються утворенням стабільних **інтерметалічних фаз**, кожна з яких має характерну кристалічну структуру, температурну стабільність та хімічну активність. Основні з них:

- **FeTi** – фаза з кубічною структурою типу CsCl (просторове групування B2), характеризується високою твердістю (~500–700 HV), проте обмеженою пластичністю.

- **Fe₂Ti** – фаза типу Лавеса (гексагональна структура C14), має кращу термостійкість і дещо вищу пластичність.

- **FeTi₂** – менш поширена фаза, характерна для титановмісних композитів при надлишку Ti.

Ці фази формуються у результаті термічної обробки або дифузійного спікання, і можуть співіснувати, утворюючи складні багатофазні мікроструктури.

Дифузійні процеси в порошкових Fe-Ti сплавах. У порошковій металургії основним механізмом формування цілісного злитка є **дифузія атомів**, яка проходить через стадії:

- Поверхневої та контактної дифузії – формування шийок між частинками.
- Об’ємної та міжзернової дифузії – ущільнення структури та вирівнювання хімічного складу.

- Рекристалізації та зростання зерен – формування однорідної мікроструктури.

Дифузія титану у залізі і навпаки є процесом з **високою енергією активації** і потребує температури не нижче 1000 °C для ефективного масопереносу. Коефіцієнти дифузії залежать від фази: у α -Ti (гексагональна) дифузія повільна, у β -Ti (кубічна) – швидша за рахунок більш вільного атомного упакування.

Фазові діаграми, термодинаміка та фізико-механічні властивості. Фазова діаграма системи Fe-Ti виявляє наявність широких інтервалів існування твердих розчинів та інтерметалічних фаз. Температурні інтервали існування фаз:

- FeTi – стабільна до температур близько 1425 °C,
- Fe₂Ti – утворюється при охолодженні нижче 1200 °C,
- Розчинність Ti в α -Fe – до 2.1 ат. % при ~900 °C.

Розуміння фазової діаграми дозволяє керувати термічними режимами спікання, охолодження та формування структур при легуванні та зональному плавленні.

Сплави Fe-Ti мають такі типові характеристики: твердість – 400-700 HV (залежно від фази), міцність на розрив – 600-1200 МПа, пластичність без модифікації низька, висока корозійна стійкість.

Висока твердість і міцність роблять ці сплави придатними для зносостійких матеріалів, а водневаємність – для застосування у **водневій енергетиці** (резервуари, акумулятори).

Модифікація властивостей. Властивості інтерметалічних сполук Fe-Ti можна оптимізувати за допомогою:

- Легування: додавання Nb, Cr, Mo, Al або Mn дозволяє зменшити крихкість і поліпшити жаростійкість;
- Термомеханічної обробки: кування, прокатка і гаряче ізостатичне пресування покращують щільність і мікроструктурну однорідність;
- Порошкових методів: контроль розміру частинок, температури спікання та атмосфери (вакуум, Ar) критичний для формування інтерметалічних фаз без окиснення.

Застосування сплавів Fe-Ti. Сплави Fe-Ti та їх композити використовуються в таких галузях: авіація і двигунобудування (компоненти турбін, жароміцні покриття),

енергетика (воднеакумулюючі матеріали, конструкції високотемпературних установок), металургія (ферротитан як модифікатор структури сталі), хімічна промисловість (антикорозійні трубопроводи, реактори), біомедицина (при легуванні до 15% Ti можлива біосумісність матеріалу), каталіз (гідрування, дегідрування, очищення водню).

Висновки. Сплави на основі титану та заліза є унікальним класом функціональних матеріалів, що поєднують корисні властивості обох елементів: високу міцність, термічну та хімічну стійкість, здатність до утворення гідридів. Керування дифузійними процесами під час порошкової металургії дозволяє досягти однорідної структури та формування інтерметалічних фаз з заданими властивостями. Перспективи розвитку включають створення нанокомпозитів Fe-Ti, гібридних матеріалів з функціональними шарами, а також розробку воднеакумулюючих систем для сталого енергетичного майбутнього.

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПЕРСОНАЛІЗОВАНОМУ НАВЧАННІ ФІЗИКИ

Максимчук Сергій,
аспірант,
фізико-технічний факультет

Цифрові технології сьогодні займають важливе місце в освітньому процесі, поступово змінюючи традиційні методи навчання. Це особливо актуально для природничих дисциплін, де інтерактивні моделі, симуляції та віртуальні лабораторії значно підвищують рівень засвоєння навчального матеріалу. Впровадження цифрових технологій дозволяє не лише візуалізувати складні фізичні явища, але й створює нові можливості для персоналізованого навчання. Останнім часом в освітній процес ввійшов і технології Штучного інтелекту, які активно використовують з різною метою, й, зокрема, для персоналізованого навчання.

Під персоналізованим навчанням Д. Роус, Ю. Запорожцева, С. Доценко, О. Кін розуміють підхід в освіті, який орієнтований на індивідуальні потреби, здібності, темп і інтереси кожного учня. На відміну від традиційної моделі, де всі учні вивчають однаковий матеріал у фіксованому темпі, персоналізоване навчання надає змогу кожному проходити навчальний шлях у зручному для себе форматі. Ключовим ознаками персоналізованого навчання є: індивідуалізація контенту – кожен учень отримує завдання та матеріали відповідно до свого рівня підготовки та стилю навчання; гнучкий темп – учень може опановувати теми швидше або повільніше, залежно від потреб; активна участь у навчальному процесі – учень бере участь у плануванні свого навчального маршруту, ставить цілі та оцінює прогрес; технологічна підтримка – використовуються цифрові інструменти; орієнтація на результат і розвиток компетентностей – у центрі навчання – формування навичок, які потрібні саме цьому учневі, з урахуванням його інтересів і подальших життєвих цілей [1-3].

Сьогодні для персоналізації навчання активно досліджуються можливості штучного інтелекту, як помічника учителя. При вивченні фізики платформи штучного інтелекту найчастіше використовують з метою:

✓ **аналізу прогресу в реальному часі** (відстежують успішність, темп навчання та труднощі, пропонують вчасне підсилення чи повторення матеріалу). Наприклад, *Socrative* (моніторинг успішності на уроці), *Edmodo* з інтеграцією аналітики, *Google Classroom* + *AI-аналітика* через доповнення;

✓ **автоматизції порад та зворотнього зв'язку** (надають миттєвий фідбек щодо розв'язання задач, пояснення помилок, підказки без участі вчителя). Наприклад, *Quizlet AI Tutor*, *Brainscape* (адаптує картки до рівня знань), *ChatGPT* як помічник з розв'язування задач і пояснень;

✓ **миттєвого роз'яснення складних наукових понять (чат-боти)** (віртуальні асистенти відповідають на питання, пояснюють фізичні поняття, допомагають у підготовці до тестів). Наприклад, *Socratic by Google* (AI пояснює задачі з фізики), *ChatGPT* – діалогова підтримка з поясненням термінів, розв'язків;

✓ **показу експерименту** (ШІ налаштовує віртуальні експерименти відповідно до рівня знань учня та його інтересів). Наприклад, *PhET Interactive Simulations*, *Labster*, *Algodoo* (для простих фізичних моделей);

✓ **створення індивідуальних маршрутів навчання** (формує персоналізовані траєкторії навчання з урахуванням інтересів, стилю сприйняття та прогресу). Наприклад, *Odysseyware* (побудова персональних маршрутів).

✓ **мотивації навчання** (ШІ змотиваційними інструментами виявляють моменти зниження мотивації та пропонує зміну формату подачі матеріалу або ігрові елементи). Наприклад, *Classcraft* (гейміфікація, ШІ відстежує участь учня), *Kahoot!* з ШІ-аналітикою;

✓ **автоматичне формування тестів і контрольних завдань** (ШІ генерує унікальні тести для кожного учня відповідно до його рівня засвоєння матеріалу). Наприклад, *Quillionz*, *EduLastic* (AI створює завдання за темою), *ChatGPT* + *Prompt Engineering* – генерація контрольних питань [4,6].

Спостерігаємо, що у контексті трансформації освітнього процесу, спричиненої впровадженням персоналізованих моделей навчання та цифрових технологій, зокрема систем штучного інтелекту, відбувається суттєва переоцінка ролі вчителя, що обумовлює потребу в оновленні професійних компетентностей сучасного педагога [5].

У нових освітніх умовах ключовими стають такі навички вчителя, як цифрова грамотність, здатність працювати з освітніми платформами та аналітичними інструментами, вміння проєктувати індивідуалізовані освітні маршрути, здійснювати диференційоване викладання та використовувати дані для прийняття педагогічних рішень. Особливої актуальності набуває інклюзивна компетентність, що передбачає адаптацію навчального процесу до особливостей учнів з ООП. Таким чином, вчитель у системі персоналізованого навчання постає не лише як провідник знань, а як ключовий учасник освітнього середовища, який забезпечує ефективність взаємодії між учнем, технологією та навчальним змістом.

Список використаних джерел

1. Доценко С. Персоналізація навчання як напрям модернізації освіти в умовах цифровізації. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. № 6 (92). С. 38–50. DOI: 10.28925/2076-8184.2022.6.4
2. Запорожцева Ю. Персоналізоване навчання як сучасний освітній тренд в умовах цифрової трансформації освіти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Педагогіка та психологія*. 2023. Вип. 59. С. 145–149.

3. Кін О. Індивідуалізація та персоналізація навчання в сучасній школі: реалії та перспективи. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2022. №31. С. 12–17.
4. Сипчук Є., Стьопкін А. Використання цифрових лабораторій на уроках фізики. *Технології електронного навчання*. 2020. № 4. С. 76–85. <https://doi.org/10.31865/2709-840002020222558>.
5. Юрченко А., Хворостіна Ю., Шамоня В., Семеніхіна О. Цифрові технології у викладанні фізики: аналіз існуючих практик. *Фізико-математична освіта*. 2023. № 38(5). С. 53–59. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-5-008>.
6. Lahme S. Z. et al. *Physics lab courses under digital transformation: A tri-national survey among university lab instructors*. arXiv:2305. 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2305.08515>.

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ФІЗИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Мандюк Андрій,
аспірант,
фізико-технічний факультет

У сучасному світі, де освітній процес стрімко трансформується під впливом цифрових технологій та соціальних змін, дистанційне навчання стало необхідністю. Водночас, це створює нові виклики для інклюзивної освіти, зокрема у викладанні природничих дисциплін. Необхідно створювати умови, в яких кожен учень, незалежно від індивідуальних потреб та обмежень, зможе ефективно засвоювати навчальний матеріал.

Ключовим елементом інклюзивного навчання є розробка та адаптація індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка має враховувати особливості психофізичного стану дитини, рівень її підготовки, доступ до цифрових ресурсів та темп засвоєння знань. В умовах дистанційної форми така програма потребує гнучкості та регулярного оновлення. З аналізу досліджень вчених, за результатами здійснених спотережень та з урахуванням психолого-педагогічних особливостей окремих нозологічних груп можна виділити такі особливості, що слід враховувати при віддаленому навчанні:

- ✓ учні з порушеннями опорно-рухового апарату та психоемоційними труднощами часто краще сприймають навчання у спокійній домашній атмосфері, тому онлайн-формат дозволяє знизити рівень тривожності та підвищити концентрацію;
- ✓ учні з порушеннями слуху потребують використання візуальних матеріалів, субтитрів, текстових пояснень, а також підтримки у чаті;
- ✓ учні з порушеннями зору мають труднощі з опрацюванням візуальних презентацій; потрібне аудіосупроводження та допомога асистента або батьків;
- ✓ учні з розладами аутистичного спектру по-різному сприймають дистанційне навчання – одні демонструють високу ефективність, інші не можуть налаштуватися на роботу без присутності вчителя [1, 3, 4].

На основі особливостей організації дистанційного навчання для учнів із ООП нами розроблено методичні підходи до викладання фізики (зокрема щодо вико-

ристання симуляцій, відеоматеріалів та структурування матеріалу) в умовах неможливості очного навчання.

Використання інтерактивних симуляторів. Віртуальні платформи, такі як *PhET Interactive Simulations* (Університет Колорадо) та *ExploreLearning*, надають можливість учням досліджувати фізичні явища в безпечному, візуально привабливому середовищі. Такі симуляції ефективні для вивчення динамічних процесів – законів Ньютона, електромагнітних взаємодій, коливань, оптичних явищ. Вони дозволяють змінювати параметри системи й одразу спостерігати результат, що особливо важливо для учнів, які не мають змоги проводити експерименти офлайн. Для учнів з ООП ці інструменти створюють додаткову мотивацію, оскільки дозволяють навчатися у форматі, близькому до гри.

Доступні мультимедійні матеріали. Використання відеоуроків з чітким дикторським озвученням, наявністю субтитрів та/або жестової мови забезпечує доступ до матеріалу для учнів із порушеннями слуху чи мовлення. Анімаційні фрагменти, які демонструють фізичні процеси у сповільненому темпі, полегшують розуміння складних явищ та дозволяють багаторазове повторення для кращого засвоєння. Ресурси типу YouTube-каналів науково-популярного чи освітнього напрямку можуть бути адаптовані для освітніх потреб.

Адаптація навчальних ресурсів. Для учнів з когнітивними порушеннями або порушеннями зору важливо забезпечити доступ до адаптованого навчального контенту. Рекомендовано:

- скорочувати обсяг тексту без втрати змісту;
- використовувати піктограми та іконографіку для полегшення орієнтування;
- впроваджувати кольорове кодування важливих понять;
- застосовувати програмне забезпечення для збільшення шрифтів, екранні читачі (наприклад, NVDA або JAWS), що допомагають з читанням тексту на екрані [2].

Структурування занять. Послідовна організація навчального процесу є критично важливою для учнів з ООП. Рекомендується дотримуватися наступної структури кожного уроку:

- теоретична частина – чітке пояснення з опорою на схеми, відео або аудіо;
- демонстрація – візуалізація через симулятори або відеозаписи експериментів;
- розбір прикладів – покрокове пояснення з коментарями;
- самостійна робота – вправи різного рівня складності з чіткими інструкціями;
- рефлексія – обговорення зворотного зв'язку, опитування, візуальні таблиці для самооцінки.

Для учнів з розладами аутистичного спектру надзвичайно важливими є сталість структури заняття, передбачуваність і повторюваність. Це дозволяє уникати тривожності й підвищує ефективність засвоєння знань.

Успішність інклюзивного дистанційного навчання значною мірою залежить від залучення батьків або педагогічних асистентів. Вони виступають посередниками між учнем і вчителем, організовують навчальний простір, допомагають з технічними аспектами та підтримують мотивацію дитини. Одним з головних недоліків дистанційної форми є відсутність живої комунікації. Для її подолання необхідно

впроваджувати інструменти групової взаємодії – онлайн-зустрічі, командні завдання, чат-групи для обміну думками.

Інклюзивне дистанційне навчання фізики – це не лише виклик, але й можливість переосмислити методи подачі матеріалу, зробити освіту доступнішою та технологічно гнучкою. Комплексний підхід, що включає адаптацію ІПР, активну участь батьків, використання цифрових технологій і збереження соціального контакту, дозволить досягти якісної освіти для кожного учня.

Список використаних джерел

1. Хренова В. Методи соціально-психологічної адаптації учнів закладу загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання. *Формування здоров'язбережувальних компетентностей молоді в умовах глобалізації: реалії та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2020. С. 205–208.
2. Єсікова І. В. Дидактичні умови використання ІКТ в інклюзивному середовищі закладів загальної середньої освіти. *Open Educational E-environment of Modern University*. 2021. № 11. С. 62–70.
3. Гета А. В., Заїка В. М., Коваленко В. В. та ін. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навч. посіб. Полтава : ПУЕТ, 2018. 156 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711366/> (дата звернення: 18.04.2025).
4. Інклюзивна освіта в умовах дистанційного та змішаного навчання: онлайн-курс для освітян. *Освітня платформа «На Урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/learn/inklyuzivna-osvita> (дата звернення: 18.04.2025).

СИМЕТРИЯ КРИСТАЛІЧНОЇ ҐРАТКИ ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПЕРОВСКІТНИХ НАНОМАТЕРІАЛІВ СИСТЕМИ La–Cr–Fe–O

Савчин Василь,
аспірант,
фізико-технічний факультет

Перовскитоподібні матеріали типу АВО₃ демонструють широкий спектр функціональних властивостей, зокрема електропровідність, магнетизм, сегнетоелектричність та ін. Такі матеріали мають виняткову гнучкість щодо заміщення в А- та В-позиціях, що дозволяє цілеспрямовано змінювати їх фізичні характеристики.

Серед найперспективніших сполук – нанорозмірні оксиди системи La-Cr-Fe-O, які придатні для використання як катоди літійових джерел струму, як електродні матеріали у сенсibiliзованих сонячних елементах, та як електроди в суперконденсаторах.

Перовскитні матеріали можуть утворювати структури, що належать до різних просторових груп симетрії. У нанорозмірних перовскітних матеріалах типу LaCr_xFe_{1-x}O₃ просторові групи симетрії зазвичай залежать від:

- Хімічного складу (значення x) – заміщення Fe³⁺ на Cr³⁺ може впливати на тиск у ґратці, деформації та симетрію;

- Розміру кристалітів – при нанорозмірному масштабі часто відбувається зниження симетрії у порівнянні з об'ємними зразками;
- Наявності дефектів, напружень і поверхневих ефектів – вони також здатні спричинити зміни симетрії;
- Умов синтезу – температура, атмосфера, швидкість охолодження тощо можуть фіксувати метастабільні фази.

Зменшення розміру частинок до 15–50 нм може зменшити середню симетрію кристалічної ґратки, призвести до дестабілізації $Pbnm$ і виникнення фазових домішок або перехідних структур, або навіть аморфних компонентів, а також порушувати далекий порядок.

Типовими просторовими групами перовскітних матеріалів типу $LaCr_xFe_{1-x}O_3$ є:

1. $Pbnm$ – орторомбічна, найбільш типова для $LaFeO_3$, $LaCrO_3$, типовий варіант для макро- і наночастинок. Виникає при викривленні октаедрів, однак може зберігатись навіть у наночастинках.

2. $R-3c$ – тригональна, високосиметрична, може реалізовуватись при зменшенні розмірів або високій температурі, вказує на усереднену симетрію за відсутності виражених викривлень.

Також можливі й інші симетрії при нанорозмірному масштабі:

3. $Pm-3m$ є ідеально кубічною перовскітною фазою, але її реалізація зустрічається не дуже часто і, як правило, нестабільна у реальних умовах, особливо при кімнатній температурі, при наявності викривлень октаедрів (через різні розміри іонів Fe^{3+} і Cr^{3+}), та у наночастинках, де поверхневі ефекти призводять до викривлення структури.

4. $I4/mcm$ – тетрагональна симетрія, яка може реалізовуватись у деформованих або тонкоплівкових зразках. Вона є результатом псевдотетрагонального викривлення ґратки.

5. $R3m$ – тригональна, полярна (нецентросиметрична) симетрія, яка можлива в присутності ферроелектричних зсувів (спричиняється зсувом La або B -іонів із центру симетрії).

6. $R-3$ – тригональна, знижена симетрія, яка може виникнути при порушенні октаедричного впорядкування, що пов'язано з високим рівнем дефектів або локальним неупорядкованим станом.

7. $R-3m$ – центросиметрична тригональна симетрія. Характерна для впорядкованих наночастинок після відпалу.

Таким чином,

- $Pbnm$ та $R-3c$ є основними фазами, що найчастіше реалізуються в $LaCr_xFe_{1-x}O_3$ у наноформі.
- $Pm-3m$, $R3m$, $I4/mcm$, $R-3$, $R-3m$ можуть з'являтися як альтернативні або метастабільні фази залежно від складу, нанорозміру, методу синтезу або термічної обробки.
- Точне встановлення симетрії потребує аналізу матеріалу за методом Рітвельда з використанням X -променевого структурного аналізу.
- При змінах x (Cr/Fe) можлива перебудова симетрії через локальні викривлення, зсуви та конкуренцію між фазами.

Просторова група симетрії перовскітного матеріалу $\text{LaCr}_x\text{Fe}_{1-x}\text{O}_3$ безпосередньо впливає на механізми накопичення заряду при його використанні як електродного матеріалу в суперконденсаторах, оскільки симетрія визначає типи кристалографічних каналів і дифузійних шляхів для йонів, ступінь викривлення VO_6 -октаєдрів ($\text{V} = \text{Fe}, \text{Cr}$), що впливає на провідність і перенесення електронів, можливість утворення поверхневих дефектів і станів для псевдоємності, наявності або відсутності центрів симетрії, що впливає на локальну полярність, електронну густину, магнетизм і електроємність.

Таким чином, симетрія кристалічної ґратки перовскитних матеріалів $\text{LaCr}_x\text{Fe}_{1-x}\text{O}_3$ суттєво впливає на електрохімічну поведінку, і може бути ключовим параметром для підбору ефективних електродів суперконденсаторів на основі $\text{LaCr}_x\text{Fe}_{1-x}\text{O}_3$.

ДИFUЗІЙНІ ПРОЦЕСИ У ПОРОШКОВИХ СПЛАВАХ НА ОСНОВІ ТИТАНУ

Уманців Іван,
аспірант,
фізико-технічний факультет

Серед конструкційних матеріалів, що використовуються в авіаційній, медичній, оборонній та енергетичній промисловості, титанові сплави посідають особливе місце завдяки високому відношенню міцності до густини, корозійній стійкості та біосумісності. В умовах сучасного матеріалознавства дедалі більшого поширення набуває порошкова металургія як метод отримання компактних виробів із заданими характеристиками. Однією з фундаментальних складових цього процесу є **дифузія**, що обумовлює формування структури, фазового складу та механічних властивостей кінцевого матеріалу. Особливої актуальності проблема набуває в контексті спікання легованих титанових систем (зокрема Ti-6Al-4V , Ti-Nb , Ti-Mo тощо), де дифузійні процеси визначають ефективність зрощення частинок, утворення фаз і однорідність складу.

Фізико-хімічна природа дифузії у титанових сплавах. У загальному випадку дифузія у твердих тілах – це процес перенесення атомів під дією концентраційного, температурного або механічного градієнтів. Для титану, який у залежності від температури може знаходитися у **гексагональній α -фазі** (до 882°C) або **кубічній об'ємно-центрованій β -фазі**, характерна різна ефективність дифузійних механізмів. У α -Ti дифузія ускладнена через щільне упакування атомів та обмежену кількість вакансій, у той час як у β -Ti рух атомів відбувається значно інтенсивніше. Цей аспект критично важливий для розробки режимів термообробки та оптимізації фазового складу при виготовленні порошкових заготовок.

Дифузія в умовах порошкової металургії. Процес ущільнення порошкових сплавів реалізується шляхом **високотемпературного спікання**, за якого дифузія відіграє ключову роль. Основні етапи ущільнення включають:

- **поверхневу та міжчасткову дифузію**, що забезпечує формування шийок між частинками;

- **граткову (об'ємну) та межзернову дифузію**, які забезпечують масоперенос, вирівнювання хімічного складу та зниження пористості;

- **ріст зерен**, що супроводжується переміщенням границь та подальшою еволюцією мікроструктури.

Швидкість та ефективність дифузійних процесів суттєво залежать від температури, тривалості спікання, початкового розміру частинок, тиску пресування, а також наявності легувальних елементів.

Вплив легування на дифузію. У титанових сплавах легувальні елементи відіграють подвійну роль – як стабілізатори фаз і як дифузійно-активні або дифузійно-пасивні компоненти. Наприклад:

- **Алюміній** є α -стабілізатором, який може зменшувати швидкість об'ємної дифузії.

- **Ванадій, молібден, ніобій, хром** – β -стабілізатори, що сприяють активації дифузійних потоків в бета-фазі.

- Внаслідок різних коефіцієнтів дифузії для кожного елементу виникає **градієнт концентрацій**, який на початкових стадіях ущільнення може викликати **неоднорідність фазового складу**, але з часом вирівнюється при належному термічному режимі.

Також слід враховувати вплив залишкових домішок та поверхневих оксидів, які можуть сповільнювати міжчасткову дифузію. Для цього процес спікання проводять у середовищі аргону або у вакуумі.

Прикладні аспекти дифузії при спіканні. Важливе значення мають реакційно-дифузійні процеси, що відбуваються в системах типу Ti-Al, Ti-V, Ti-N, де можливе формування **інтерметалічних фаз** (наприклад, $TiAl_3$, TiB_2), які мають високу твердість і можуть бути використані для зміцнення композиційних матеріалів. У наноструктурованих порошках, завдяки великій питомій поверхні, спостерігається **значне пришвидшення дифузії**, що дозволяє знижувати температуру спікання без погіршення характеристик.

Висновки. Дифузія у порошкових титанових сплавах є фундаментальним механізмом, що визначає структурні, фазові та експлуатаційні характеристики кінцевого матеріалу. Контроль над параметрами дифузії дозволяє оптимізувати процеси ущільнення, забезпечити хімічну однорідність, зменшити пористість і сформувати бажану мікроструктуру. Урахування специфіки α - та β -фаз, вибір легувальних елементів та атмосфери спікання є вирішальними факторами успішного отримання високоміцних виробів методами порошкової металургії.

СЕКЦІЯ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

СИНТЕЗ ТА МОДИФІКАЦІЯ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КАРБАМІДО-ФОРМАЛЬДЕГІДНИХ ПІНОПЛАСТІВ

Рій Володимир Романович,
аспірант,
факультет природничих наук

Теплоізоляційні пінопласти на основі різноманітних полімерних сумішей отримали широке застосування у різних галузях промисловості для теплоізоляції та з метою економії енергоресурсів. Однак, сировина для виробництва більшості з них є достатньо дорогою. У зв'язку з цим, актуальним є виробництво пінопластів на основі дешевих та доступних полімерів, якими є карбамідо-формальдегідні смоли (КФС).

Карбамідо-формальдегідні смоли (КФС), що синтезуються на поліконденсаційному сополімері газоподібного формальдегіду і мочевины, є найпоширенішою сировиною для виробництва синтетичних поропластів і пінопластів для тепло- та звукоізоляції в будівництві. Однак, використання таких матеріалів не позбавлене недоліків. Зокрема, після затвердіння та висушування, лінійні розміри пінопласта зменшуються на більше ніж 7%, а об'єм – на більше ніж 15%, що негативно впливає на експлуатаційні характеристики та може призвести до його розтріскування та руйнування. Карбамідо-формальдегідні смоли мають кілька переваг, таких як швидкість затвердіння, низька в'язкість, висока адгезія, висока температурна стабільність до 300°C, а також можливість регулювати колір, в'язкість, світлостійкість, твердість та хімічну стійкість. Однак, є проблема високого вмісту токсичного формальдегіду у пінопласті, що перевищує гранично допустиму концентрацію в робочій зоні. Співполімеризацією КФС з іншими матеріалами можливо отримати більш стійкий та міцний пінопласт. Наприклад, додавання наповнювачів, таких як дерев'яні стружки або опилки може знизити вміст газоподібного формальдегіду та покращити фізико-механічні властивості. Також, використання інших співполімерів, які містять менше газоподібного формальдегіду, може зменшити ризик отруєння при вдиханні формальдегіду. Для того, щоб зробити карбамідо-формальдегідний пінопласт менш шкідливим для здоров'я та більш ефективним як теплоізоляційний матеріал, можна застосувати новітні технології виробництва та додати до складу матеріалу компоненти, які знижують випаровування газоподібного формальдегіду. Також можна проводити спеціальну обробку поверхні пінопласту, яка зменшить його дифузію та негативний вплив на екологію та людину. Однак, варто звернути увагу на те, що карбамідо-формальдегідні смоли можуть мати негативний вплив на довкілля під час виробництва, тому необхідно використовувати екологічно чисті методи виготовлення та забезпечувати високу якість виробів. Крім того, для покращення експлуатаційних характеристик карбамідо-формальдегідного пінопласту, можна проводити додаткову обробку матеріалу спеціальними речовинами, які підвищують його міцність та стійкість до впливу вологи та інших негативних факторів. У цілому, карбамідо-формальдегідний пінопласт є ефективним та дешевим матеріалом для тепло- та звукоізоляції, але вимагає додаткової обробки та застосування новітніх технологій для зменшення його негативного впливу на довкілля та здоров'я людини. Дані КФП

пінопласти поступаються пінополістиролу і пінополіуретаном за об'ємами промислового використання для теплоізоляції, через такі їм властиві недоліки, а саме, через виділення з КФП токсичного формальдегіду, при їх виготовленні та експлуатації, а також великому зменшенню лінійних розмірів після затвердіння пінопласту та високе водо- і вологопоглинання, які приводять до погіршення теплоізоляційних властивостей карбамідо-формальдегідного пінопласту. Для виробництва пінопластів використовують переважно карбамідо-формальдегідну смолу із зменшеним вмістом вільного формальдегіду, але при затвердженні КФП виділяється величезна кількість газоподібного формальдегіду, концентрація якого значно перевищує значення ГДК = 0,5 мг/м³ в робочій зоні теплоізоляції. Тому у цій роботі була реалізована спроба зменшення емісії вільного формальдегіду з КФП через введення хімічних акцепторів формальдегіду в карбамідоформальдегідну смолу та композиційну полімерну суміш для вспінання. Додатково були зменшено водо- і вологопоглинання спінених КФП.

Отже, результатом проведеної роботи по модифікації КФП композиції та способу його синтезу було розроблено методику а також лабораторну установку для виміру викидів газоподібного СН₂О під час виготовлення пінопласту з КФС, з використанням приладу у аналізатора формальдегіду- МІС-98170. В роботі були порівняні ефективність двох акцепторів формальдегіду, такі як меланін і карбамід, але при введенні в експозицію акцептора меланіну він швидше знижує ефект виділення СН₂О в порівнянні з карбамідом. Введення в склад стандартної композиції пінопласту КФП додатково 1% акцептора та 1,2% додаткового вспінювача дає значний позитивний ефект по зменшенню емісії(концентрації) газоподібного формальдегіду в робочій зоні до значень, що не перевищують ГДК -5‰ проміле(мг/м³). Одночасно зменшують усадку (зміну розмірів КФП) в 5-10 раз і покращують теплоізоляційні та механічні властивості пінопласту. Додаткове введення в склад стандартної композиції пінопласту КФП додатково 1,3% як акцептора газоподібного формальдегіду карбаміду- (NH₂)₂CO та 1,4% як додатковий вспінювач крейди СаСО₃ в 2 рази збільшує час тужавіння і в 5 раз зменшує механічну міцність КФС пінопласту, водночас збільшує його теплоізоляційні та експлуатаційні властивості за рахунок зменшення густини суміші та збільшення об'єму піни Це дозволяє частково відмовитись від звичного механічного вспінання КФП в користь хімічного, що підвищує його практичність в застосуванні порівняно з піностиролами та піноуретанами.

Список використаних джерел

1. Курта С. А., Федорченко С. В., Хабер М. В. Модификация карбамидоформальдегидных смол на стадии поликонденсации. *Вопросы химии и химические технологии*. 2002. № 3. С. 73–76.
2. Ляшок Т. В., Федорченко С. В., Курта С. А. Аналіз та пошук акцепторів формальдегіду для отримання низькотоксичного карбамідоформальдегідного пінопласту. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*. Переяслав-Хмельницький, 2017, № 21. С. 668–672.
3. Хацевич О. М., Федорченко С. В., Ляшок Т. В., Курта С. А., Нетикша В. В. Синтез та властивості карбамідо-формальдегідного пінопласту. *Тези XX Міжнарод. конфер.*, м. Київ, 15–17 травня 2019 року / Київський університет імені

- Т. Шевченка. 2019. С. 195. URL: <http://conference.chem.univ.kiev.ua/index.php?id=9.317>
4. Курта С., Гивель С., Рій В. Підвищення міцності та зниження токсичності карбамідо-формальдегідного теплоізоляційного пінопласту. *Тези XV Українська конференція з високомолекулярних сполук з міжнародною участю «ВМС-2022»* (25-27 жовтня 2022 року). Матеріали конференції. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. С. 91. ISBN 978-617-520-374-3.
 5. Заявка на реєстрацію патенту на корисну модель України №693144 СПОСІБ ВИГОТОВЛЕННЯ КОМПОЗИЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО КАРБАМІДО-ФОРМАЛЬДЕГІДНОГО ПІНОПЛАСТУ. Автори: Курта С. А., Рій В. Р., Хацевич О. М., Микитин І. М., Федорченко С. В. Номер заявки № 693144. Дата та час одержання 07.01.2025 р.
 6. Prof., doc.Sergiy Kurta- 1, Chystyna Kushmelyuk 1, Zhadan Anastasiia 2, Tina Reiterer 2, Jan Josef Felix Fromm 2. Nanostructure and biochemistry of vegetable squalene and squalane for cosmetics 1- Department of Chemistry of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk. Ukraine, 2- National organisation of SHARKPROJECT in Austria, based in Vienna. Abstract book international research and practice conference nanotechnology and nanjmaterials NANO-2024.21-24/08/2024, Uzhhorod Ukraine, p, 295-300. ISBN 978-617-8092-32-0, Lviv TOV.GVS.
 7. PhD student Volodymyr Riiy, prof., dr. Sergiy Kurta. I Physico-Chemical nanomaterials science. Synthesis and modification of physical and chemical properties of urea-formaldehyde microporous foam.. p. 271-273, *Abstract book international research and practice conference nanotechnology and nanjmaterials NANO-2024.21-24/08/2024, Uzhhorod Ukraine*. ISBN 978-617-8092-32-0, Lviv TOV.GVS. p. 271-273.
 8. Рій В., Гивель С. Синтез та дослідження фізико-хімічних властивостей карбамідо-формальдегідних поропластів. *Еврика – XXIV. Збірник студентських наукових праць*. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2024. С. 32. URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/08/evryka-2024-2.pdf>.

СЕКЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ AGILE-МЕТОДОЛОГІЇ У МЕНЕДЖМЕНТІ ПРОЕКТІВ

Гринів Любов Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту і маркетингу

У сучасному динамічному бізнес-середовищі традиційні підходи до управління проектами часто не відповідають вимогам гнучкості та швидкої адаптації. Agile-методології, що виникли в ІТ-сфері, поступово знаходять застосування в інших галузях, включаючи маркетинг, фінанси, логістику та навіть міське планування.

Agile – це підхід до управління проектами, заснований на ітеративному процесі розробки, тісній взаємодії з клієнтом, швидкій адаптації до змін і постійному вдосконаленні. Його основна ідея – розбити великий проєкт на серію коротких ітерацій (зазвичай 1–4 тижні), у межах яких команда створює частину готового продукту з повною функціональністю.

У книзі «*Agile Project Management: Creating Innovative Products*» Хайсміт пропонує адаптивну модель управління проектами, яка включає п'ять фаз: Envision, Speculate, Explore, Adapt і Close. Він підкреслює важливість гнучкості, співпраці та постійного вдосконалення для успішного впровадження інноваційних продуктів [3].

У статті «*Agile Project Management: A Case Study of a Virtual Research Environment Development Project*» автори аналізують застосування Agile у розробці віртуального дослідницького середовища. Вони підкреслюють, що гнучкий підхід дозволив команді ефективно реагувати на змінні вимоги користувачів та забезпечити успішне завершення проєкту в межах бюджету та строків [4].

Серед найпоширеніших фреймворків – Scrum, Kanban, Lean, SAFe. Інструменти та фреймворки Agile представлено в таблиці 1

Таблиця 1

Інструменти та фреймворки Agile

Методологія	Основні характеристики
Scrum	Ролі (Scrum Master, Product Owner, Team), спринти, щоденні стендапи
Kanban	Візуалізація завдань на дошці, принцип безперервного потоку
Lean	Усунення втрат, оптимізація цінності для клієнта
Extreme Programming (XP)	Часте тестування, парне програмування
SAFe (Scaled Agile Framework)	Використання Agile в масштабі великих організацій

Основні принципи Agile включають:

- Орієнтацію на цінність для клієнта.
- Самоорганізацію та автономність команд.
- Гнучке планування та адаптацію до змін.
- Постійне вдосконалення процесів.

Ключові виклики впровадження Agile у практику [1]:

- Культурний опір змінам: співробітники та менеджмент часто не готові до гнучкого мислення.
- Низький рівень зрілості команд: відсутність досвіду роботи за Agile.
- Формалізовані структури управління: складнощі інтеграції Agile у вже існуючі бюрократичні системи.

- Недостатнє лідерство та підтримка з боку топменеджменту.

- Невизначеність очікувань замовника або часта їх зміна.

Для успішного впровадження Agile необхідно[2]:

1. Проведення навчань і воркшопів для команд: забезпечення розуміння принципів Agile та розвиток необхідних навичок

2. Поступове впровадження Agile-практик з урахуванням особливостей компанії: адаптація методології до конкретного контексту та потреб організації.

3. Формування кросфункціональних команд і розвиток гнучкого лідерства: сприяння співпраці між різними підрозділами та підтримка ініціативності.

4. Забезпечення постійної комунікації між учасниками проєкту: регулярні зустрічі, зворотний зв'язок та прозорість процесів

5. Підвищення прозорості процесів і орієнтація на результат: використання інструментів візуалізації прогресу та чітке визначення цілей.

У дослідженні [5] зазначено, що гнучкі команди є більш продуктивними, мінімізуються об'єми непродуктивної роботи, а за рахунок застосування ітеративних циклів помилки в проєктах знаходяться і виправляються на ранніх стадіях.

У статті визначено [6] два основні підходи до управління проєктами – Waterfall («каскадна модель») та Agile («гнучке управління»).

Agile – це не просто набір методів, а філософія управління проєктами, що базується на адаптивності, довірі до команди та безперервному вдосконаленні. Його ефективність особливо проявляється в умовах невизначеності, змін та високої конкуренції.

Впровадження Agile-методологій не є простим процесом, проте за умови системного підходу, підтримки керівництва та відповідної підготовки команди – може значно підвищити ефективність реалізації проєктів, сприяти інноваціям та конкурентоспроможності організацій. Особливо в умовах високої економічної невизначеності, Agile дозволяє швидко адаптуватися до змін та ефективно реагувати на нові виклики.

Список використаних джерел

1. Лаба О., Гринів Л., Артюшок В. Agile-методології у менеджменті проєктів: виклики впровадження та шляхи їх подолання. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. №. 10 (10). С. 513-524. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-10\(10\)](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-10(10)).
2. Круць Ю. О. Василенко В. Ю. Виклики та обмеження при впровадженні Agile в ІТ-проєктах. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2024. Т. 2. № 16. С. 190-192.
3. Highsmith, J. (2004). *Agile Project Management: Creating Innovative Products*. Addison-Wesley Professional.
4. Procter, R., Rouncefield, M., Poschen, M., Lin, Y., & Voss, A. (2011). *Agile Project Management: A Case Study of a Virtual Research Environment Development Project*.

6. Кім О. О. Перспективи застосування методології Agile менеджменту в управлінні ІТ-проєктами. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2019. № 4. С. 99–105.
7. Супруненко С. А. Сучасні методичні підходи до проєктного менеджменту та аналізу. *Ефективна економіка*. 2024. №7.

Кушнір Олександр,

В умовах сучасного динамічного ринку ефективне управління взаємовідносинами з клієнтами є критично важливим для успішної діяльності будь-якого бізнесу. CRM-системи (Customer Relationship Management) – невід’ємний інструмент для досягнення цієї мети, що дозволяє компаніям ефективно взаємодіяти з клієнтами, підвищувати їхню лояльність та оптимізувати бізнес-процеси [1]. Зокрема, хмарні CRM-рішення набувають все більшої популярності завдяки своїй гнучкості, доступності та масштабованості.

CRM-системи – це програмні рішення, які допомагають бізнес середовищу ефективно управляти взаємовідносинами з клієнтами. Вони призначені для зберігання важливої інформації про клієнтів, включаючи історію покупок та комунікацій, що дозволяє покращити обслуговування та підвищити задоволеність клієнтів. Основні типи CRM-систем включають [1, 4]:

- **Операційні CRM-системи:** Зосереджені на автоматизації бізнес-процесів, таких як продажі, маркетинг та обслуговування клієнтів, для підвищення ефективності та продуктивності.
- **Аналітичні CRM-системи:** Спеціалізуються на аналізі даних про клієнтів для виявлення закономірностей, прогнозування їхньої поведінки та прийняття обґрунтованих рішень.
- **Collaborative CRM-системи:** Покращують комунікацію між різними відділами компанії та клієнтами, забезпечуючи ефективну взаємодію.

Український ринок CRM-систем активно розвивається. На ринку широко представлені як вітчизняні розробки (KeepinCRM; KeyCRM; Uspacy; OneBox), так і надійні CRM системи провідних країн світу (Salesforce; Microsoft Dynamics 365; Creatio (Sales Creatio); HubSpot; Zoho CRM) [3, 5].

На світовому та українському ринках CRM-систем спостерігається низка ключових тенденцій: зростає інтерес до хмарних рішень, що забезпечують гнучкість та доступність даних; мобільні платформи дозволяють користувачам залишатися на зв'язку та управляти даними в реальному часі; впровадження штучного інтелекту та машинного навчання робить аналіз даних ефективнішим, автоматизує процеси, надає персоналізований сервіс та допомагає виявляти закономірності в поведінці

клієнтів; аналітика великих даних дає змогу глибоко аналізувати інформацію для передбачення потреб клієнтів та покращення обслуговування.

Незважаючи на позитивні тенденції, український ринок CRM-систем стикається з певними викликами, такими як недостатній рівень обізнаності серед малих та середніх підприємств про переваги цих систем та проблеми з їх інтеграцією в існуючі бізнес-процеси. Водночас, зростаюча цифровізація бізнесу в Україні створює нові можливості для впровадження та використання CRM-технологій [3, 5].

Успішна інтеграція хмарної CRM-системи включає кілька ключових етапів [1, 3, 4]:

1. Планування та підготовка:

- Аналіз потреб бізнесу для розуміння вимог до системи.
- Визначення чітких цілей впровадження CRM-системи.
- Вибір рішення, яке найкраще відповідає стратегічним цілям підприємства.

2. Вибір і налаштування CRM-системи:

- Вибір системи на основі її функціональності та відповідності потребам бізнесу.
- Врахування вартості системи.
- Перевірка можливості інтеграції з іншими внутрішніми системами компанії для безперебійного обміну даними.
- Налаштування системи згідно з потребами бізнесу для досягнення максимальної ефективності.

3. Навчання персоналу та підтримка користувачів:

- Навчання персоналу для адаптації до нових систем є критично важливим етапом.
- Належна підтримка користувачів після впровадження необхідна для забезпечення їхньої продуктивності та задоволення.
- Забезпечення навчання та підтримки дозволяє максимізувати ефективність системи та зменшити опір змінам.

Впровадження хмарних CRM-систем має як значні переваги, так і певні недоліки. До ключових переваг належать доступність даних з будь-якого місця за наявності інтернет-з'єднання, легка масштабованість відповідно до потреб бізнесу, високий рівень безпеки та захисту даних, що часто забезпечується провайдерами, автоматичні оновлення від постачальника, низькі початкові витрати та можливість регулярного резервного копіювання [2, 5]. Водночас, основними недоліками є залежність від стабільності інтернет-з'єднання для доступу до системи, потенційно значна регулярна вартість підписки, а також можливі занепокоєння щодо конфіденційності даних, що зберігаються у хмарі.

Ринок CRM-систем в Україні продовжуватиме зростати завдяки збільшенню попиту на автоматизацію бізнес-процесів. Підвищення обізнаності про переваги CRM-систем сприятиме їх впровадженню в різні бізнеси. Зростаючий попит відкриває нові можливості для нових гравців на ринку технологій та послуг [3, 5, 6].

Отже, хмарні CRM-системи є потужним інструментом для підвищення ефективності бізнесу та покращення взаємовідносин з клієнтами в Україні. Впровадження CRM – це не просто технологічне рішення, а філософія бізнесу, де в центрі уваги стоїть клієнт. Правильний підхід до інтеграції, що включає ретельне плану-

вання, вибір відповідної системи, налаштування, навчання персоналу та підтримку, дозволяє бізнесам максимально реалізувати потенціал цієї технології. Побудова міцних, довготривалих відносин з клієнтами, що базується на глибокому розумінні їхніх потреб, стане справжнім фундаментом успіху українських компаній.

Список використаних джерел

1. Буртняк І., Кушнір О., Судук Н. Інтеграція хмарних технологій та SQL Server для оптимізації бізнес-процесів на підприємстві. *Грааль науки* : міжнар. наук. журнал. Вінниця : ГО «Європейська наукова платформа»; НУ «Інститут науково-технічної інтеграції та співпраці», 2025. № 49. С. 229-239 DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.026>.
2. Верескун М. В. Методи оцінки ефективності впровадження інформаційних систем на промислових підприємствах. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2015. Вип. 1(11). С. 21–26.
3. Мозгова Г. В., Морозов А. О., Фомін О. Д. Використання CRM-систем на українському ринку: особливості та перспективи. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. № 2. С. 89–93.
4. Плеханова Г. О. (2016) Статистичний метод оцінювання ефективності crm-систем. *Тези доповідей VIII міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми та перспективи розвитку IT-індустрії»*, 28-29 квітня 2016 року. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, С. 75.
5. Ткаченко Д. А. Особливості впровадження crm-системи в діяльність компанії: проблеми, ризики та секрети успіху. *International Electronic Scientific Journal «Science Online»*. 2017. № 12. С. 7–10.
6. Юрчук Н. П. CRM-системи особливості функціонування та аналіз українського ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. С. 141–147.

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ

Мигович Тетяна Михайлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів

У сучасних умовах розвитку держав світу виникає чимало перешкод і викликів, що зумовлює зростання значущості формування та впровадження соціальної відповідальності з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства. Окрім об'єктивних причин загострення кризових явищ, важливу роль відіграють і суб'єктивні чинники. Різке соціальне розшарування, зростання рівня бідності, перекладання тягара криз на звичайних громадян, скорочення соціальної підтримки та зниження якості життя – усе це наслідки відсутності соціальної відповідальності на всіх рівнях: у владі, бізнес-середовищі та суспільстві.

Соціальна відповідальність – це якісно новий етап суспільного розвитку, концепція, що об'єднує національну стратегію, загальнолюдські цінності та етичну

поведінку як бізнесу, так і органів влади, працівників, представників громадських інституцій, науковців і закладів вищої освіти.

Корпоративна соціальна відповідальність передбачає довгострокову стратегію діяльності організації, що ґрунтується на моральних цінностях, передбачає політику «людиноцентризму», визначається принципами сталого розвитку, прозорості у діяльності із дотриманням стандартів якості та підзвітності. Складовими корпоративної соціальної відповідальності є принципи та підходи до корпоративного управління із врахуванням дотримання прав людини у відносинах з різними групами стейкхолдерів – постачальниками, споживачами, персоналом, а також етична поведінка щодо суспільства та екології.

Стратегічне управління підприємством є одним із інструментів управління бізнесом, що застосовується менеджерами з метою досягнення поставлених цілей та спрямовується на здійснення аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства для максимального використання ресурсів відносно встановлених цілей. Варто відзначити, що стратегічне управління включає розробку стратегічного бачення діяльності підприємства; встановлення цілей його діяльності; формування та реалізацію стратегій; введення коригувальних заходів стосовно відхилень у разі їх наявності [1].

Враховавши вищезазначене, корпоративна соціальна відповідальність, як невід’ємна частина стратегії розвитку підприємства, має бути глибоко інтегрована в усі аспекти його діяльності та реалізовуватись у взаємодії з різними групами стейкхолдерів.

Стратегія корпоративної соціальної відповідальності – це системний план дій, орієнтований на реалізацію місії соціально спрямованого підприємства, досягнення довгострокових цілей його розвитку, а також на внесок у загальний поступ суспільства. Вона повинна бути ключовим елементом загальної стратегії підприємства.

Серед основних переваг управління, заснованого на принципах корпоративної соціальної відповідальності, варто виділити: глибше розуміння потреб і очікувань суспільства; підвищення ефективності у сфері управління ризиками; налагодження кращих відносин із зацікавленими сторонами; зміцнення позитивного іміджу та репутації організації.

У сучасних умовах виникає багато дискусій стосовно того, як відображається соціальна відповідальність бізнесу та за допомогою яких методів чи показників можна її оцінити. Найбільш розповсюдженими формами, що відображають ефективність реалізації корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах є:

- Звіт зі сталого розвитку, що спирається на Глобальну ініціативу зі звітності (GRI), який є одним з найскладніших нефінансових звітів, у якому відображаються основні складові соціальної відповідальності, починаючи від візії та стратегії підприємства, завершуючи ключовими показниками діяльності.

- Звіт за стандартом AA1000 (Account Ability). Даний звіт спирається на постійне врахування у роботі підприємств думок та пропозицій усіх зацікавлених сторін, тобто стейкхолдерів. Основною відмінністю даного звіту є здійснення соціального та етичного аудиту діяльності компанії.

- Звіт за стандартом SA 8000 (Social Accountability), що характеризується вузьким відображенням результатів соціальної відповідальності, зокрема роботі з персоналом.

- Звіт підприємства про корпоративну соціальну відповідальність. Даний звіт не має єдиної форми та створюється кожним підприємством самостійно [2].

Отже, оскільки стратегічне управління спрямоване на досягнення довгострокових цілей підприємства, є послідовним та циклічним, враховує результати аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, в сучасних умовах воно повинно передбачати і соціально відповідальну діяльність. Це забезпечить розробку більш якісних стратегій управління підприємством, оскільки включатиме покращення іміджу підприємства, його фінансових показників, збільшення обсягів продажів та підвищення рівня лояльності клієнтів, сприяння розвитку персоналу, підвищення продуктивності праці, транспарентність бізнесу, що в сукупності сприятиме розвитку підприємництва та економіки.

Список використаних джерел

1. Таран-Лала О., Сухорук К. Особливості стратегічного управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-66> (дата звернення 20.03.2025).
2. Погуда Н. В., Касторська С. К. Корпоративна соціальна відповідальність як складова стратегії розвитку туристичного підприємства. *Ефективна економіка*. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.51> (дата звернення 20.03.2025).

РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КОМПАНІЇ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Михайлів Галина Василівна,

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри менеджменту і маркетингу

Ефективність управління організацією в умовах невизначеності має надзвичайну актуальність у сучасному світі. Такі умови невизначеності можуть виникати з різних причин, таких як геополітичні зміни, економічна нестабільність, технологічні інновації, природні катастрофи, військові події та інші чинники. Невизначеність створює серйозні виклики для організацій, оскільки управління стає складнішим і прогностичні здібності стають менш надійними. Проте, саме в таких умовах виявляється ключовим значення ефективного управління. Дієве керівництво дозволяє організаціям адаптуватися до змін, швидко реагувати на нові обставини та зберігати конкурентні переваги [1]. Ось кілька причин, чому ефективність управління в умовах невизначеності залишається актуальною: управління ризиками стає критично важливим в умовах невизначеності, де ризики можуть змінюватися швидко і несподівано; ефективне управління допомагає стимулювати інновації та швидко адаптацію до змін в оточуючому середовищі; організації повинні бути готові до різних сценаріїв, і стратегічне планування допомагає вирішувати проблеми, передбачаючи можливі ризики та шляхи їх запобігання; ефективне керівництво в умовах невизначеності передбачає чітке лідерство, здатність комунікувати із зацікавленими сторонами та забезпечення співпраці всіх членів команди; умови невизначеності вимагають гнучкості та навичок адаптації від персоналу, тому інвестиції в навчання та розвиток є критичними. В цілому, ефективність управління в умовах невизначеності

ності не тільки залишається актуальною, але й стає ключовим чинником успіху для організацій у сучасному конкурентному середовищі [2].

У сучасній українській економічній моделі розвиток конкуренції в умовах розгортання кризових процесів потребує особливої ваги. Кризові явища порушують рівновагу підприємств, що змушує керівництво активно використовувати інструментарій прогнозування кризи та її раннього розпізнавання, а також ефективно нейтралізувати її негативний вплив. Водночас забезпечити успішну діяльність підприємства можна лише через формування конкурентної стратегії, яка надає ринкові переваги та є інструментом антикризового управління [3]. Проте недооцінка важливості розробки таких стратегій в антикризовому управлінні стає перешкодою для збільшення виробничо-технічного потенціалу та стабільного економічного зростання як окремих підприємств, так і національної економіки загалом. У цих умовах виникає потреба у вдосконаленні підходів до формування конкурентних стратегій у межах антикризового управління, які б дали змогу підприємствам ефективно використовувати ресурси, забезпечувати конкурентні переваги та зміцнювати позиції на ринку, оперативно реагуючи на всі негативні зміни ринкового середовища [4].

Основою управління суб'єктом господарювання є визначення заходів, спрямованих на підвищення ефективності організаційного управління в умовах невизначеності. Традиційно оцінка діяльності базується на єдиних методологічних засадах визначення ефективності організаційного управління в умовах невизначеності. Процес прийняття рішень відіграє важливу роль на всіх рівнях управління діяльністю організацій в умовах невизначеності. Часто управлінські рішення зводяться до вибору одного варіанту з набору (взаємовиключних) варіантів, які називаються альтернативами. У реальній економічній практиці суб'єкти стикаються з ситуаціями прийняття рішень з декількома варіантами вибору. Економісти зазвичай вважають, що організації поведуться раціонально, щоб максимізувати прибуток. Але якщо брати як приклад організацію, то управлінські рішення є результатом колективної роботи та особистих інтересів співробітників, тому немає можливості безумовної об'єктивності [5].

Стратегічне планування в умовах економічної невизначеності є важливим інструментом для забезпечення стійкості та адаптації підприємства до нових викликів. Вибір конкретного методу стратегічного планування залежить від багатьох чинників, зокрема від рівня невизначеності ринку, ресурсних можливостей підприємства та його цілей. Проте поєднання різних методів, орієнтованих на аналіз зовнішнього середовища, внутрішніх ресурсів та ринкових тенденцій, забезпечує підприємству більшу стійкість і готовність до змін. Отже, гнучкий та комплексний підхід до стратегічного планування є ключовим фактором для успішного розвитку підприємства в сучасних ринкових умовах [6].

Список використаних джерел

1. Артющок В. Методи та моделі стратегічного аналізу у системі бізнес-планування. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 44. DOI: 10.32782/2524-0072/2022-44-61.
2. Крайнюк О. В., Буц Ю. В., Барбашин В. В. SWOT-Аналіз впровадження цифрових технологій для забезпечення безпеки праці. *Комунальне господарство міст*. 2021. С. 234–238.
3. Коноплянко Д. Сутність та методи оцінки стратегічного потенціалу підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-89.

4. Гудзь О.І. Стратегія розвитку підприємства: сутність та класифікація. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 18. С. 346–348.
5. Феєр О. В., Хаустова К. М., Густі С. М. Стратегічне управління підприємством в умовах воєнного стану. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 4. С. 90–97.
6. Гура О.Л., Бобівський В.А. Стратегія розвитку підприємств України. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 175–181.

МЕХАНІЗМ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Цюпа Оксана Петрівна,

кандидат економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансів

Сучасні виклики у сфері управління державними фінансами вимагають нових підходів до планування бюджетів усіх рівнів. Одним із таких підходів є середньострокове бюджетне планування (далі СБП) – інструмент, який дозволяє підвищити ефективність розподілу бюджетних коштів через прогнозування доходів та видатків бюджету на кілька років наперед.

Середньострокове бюджетне планування забезпечує передбачуваність, узгодженість бюджетної політики та ефективний розподіл ресурсів відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку. Недоліки попередньої практики короткострокового підходу стали причиною великої кількості довгобудів серед бюджетних установ, коли проекти запускалися без урахування повного фінансування у наступні роки, що призводило до їх зупинки, втрат ресурсів і суспільної довіри.

Основа нормативного регулювання середньострокового бюджетного планування становить Бюджетний кодекс України, який з 2018 року ввів поняття Бюджетної декларації / прогнозу місцевого бюджету та регламентував структуру і порядок затвердження цих документів (ст. 33 та 75-1) [1; 2].

На державному рівні головним інструментом середньострокового планування є Бюджетна декларація, яка розробляється щороку Міністерством фінансів України та подається до Верховної Ради не пізніше 1 червня року, що передує плановому. Вона охоплює трирічний період і включає прогноз макроекономічних показників, граничні обсяги видатків головних розпорядників бюджетних коштів, ключові пріоритети бюджетної політики та середньострокові фінансові цілі [1].

На місцевому рівні складається прогноз місцевого бюджету, що формується відповідно до статті 75-1 Бюджетного кодексу України. Місцеві фінансові органи складають прогнози місцевих бюджетів з урахуванням:

- 1) Бюджетної декларації;
- 2) стратегій розвитку територіальних громад;
- 3) місцевих програм;
- 4) аналізу динаміки доходів і видатків [1].

Прогноз місцевого бюджету, як і Бюджетна декларація, формується на три роки та є основою для обґрунтованого розподілу ресурсів за бюджетними програмами. Цей документ затверджується рішенням місцевої ради не пізніше 1 вересня року, що передує плановому.

Узгодження між стратегічним плануванням та бюджетним процесом на обох рівнях забезпечує цілісність управління розвитком. Стратегічні документи (наприклад, Державна стратегія регіонального розвитку або Стратегія розвитку громади) визначають пріоритети, а СБП забезпечує їх фінансову реалізацію. У випадку відсутності такого зв'язку – стратегія лишається декларацією, а бюджет розподіляється ситуативно.

Попри прогрес у нормативному врегулюванні та практичному впровадженні середньострокового бюджетного планування, в Україні залишаються низка системних викликів, що гальмують повноцінне функціонування цього механізму як на державному, так і на місцевому рівнях.

До основних викликів належать:

- слабкий зв'язок між стратегічними документами та бюджетними рішеннями [3];
- недостатня прогнозованість макроекономічних показників, особливо в умовах війни;
- обмежена інституційна спроможність (брак кваліфікованих кадрів) на місцях;
- формальний підхід до підготовки прогнозів місцевих бюджетів;
- недостатній рівень прозорості та участі громадськості.

У той же час, перспективи розвитку СБП в Україні є позитивними за умов подальших інституційних змін та підтримки на всіх рівнях, зокрема:

- застосування програмно-цільового методу в поєднанні зі СБП дозволить підвищити результативність бюджетних програм і забезпечити досягнення вимірюваних результатів;
- розвиток цифрових інструментів для аналізу, планування та моніторингу виконання бюджетів;
- підтримка з боку міжнародних партнерів, які надають методичну, консультативну та технічну допомогу для впровадження якісного середньострокового бюджетного планування на рівні громад [3];
- інтеграція гендерно орієнтованого підходу сприяє підвищенню прозорості розподілу коштів та якості наданих у громаді послуг з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків [1].

Таким чином, подальший розвиток середньострокового бюджетного планування потребує комплексної підтримки, розвитку кадрового потенціалу, цифровізації процесів та реального зв'язку з цілями державної та місцевої політики. СБП є не лише технічним інструментом, а й важелем досягнення стратегічних пріоритетів та підвищення якості життя громадян.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» від 06.12.2018 N 2646-VIII.
3. Бюджетна система: тенденції розвитку / В. М. Мазярчук та ін.; під ред. В. М. Мазярчука. Київ : ФОП Лопатіна О. О., 2019. 384 с.

СЕКЦІЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК

ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ Р. ДВОРКІНА

Березовська-Чміль Олена Борисівна,

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук

Відомий американський науковець Рональд Дворкін зробив значний внесок у розвиток політичних учень та філософії політики. Його найвідоміші праці «Сприймаючи права серйозно» та «Імперія закону» стали основою значної кількості дискусій у політичній сфері.

Однією із основних у творчості Р. Дворкіна є концепція «рівності як поваги». Він стверджував, що кожна людина має право на рівну повагу та турботу з боку держави. Відтак, політичні рішення повинні враховувати інтереси кожного громадянина, а не лише певних груп. Це не просто формальна рівність перед законом, а ідея, що суспільні ресурси, права та можливості повинні розподілятися таким чином, щоб забезпечити справжню рівноправність.

Також вчений критикував утилітарні підходи до розподілу ресурсів, які часто зосереджені на максимізації загального добробуту. На думку вченого, суспільство повинно виходити з ідеї рівності можливостей, а не лише результатів. Він розрізняв два підходи до рівності: рівність добробуту – припускає, що держава повинна прагнути до однакового рівня благополуччя для всіх (критикував цей підхід як занадто загальний і нереалістичний); рівність ресурсів – вимагає, щоб люди мали рівний доступ до ресурсів та можливостей, але не диктує рівність кінцевих результатів.

Разом з тим, Р. Дворкін запропонував концепцію страхового механізму, яка передбачає, що суспільство має компенсувати людям несправедливі обставини, на які вони не могли вплинути (наприклад, вроджені хвороби), проте не несе відповідальності за наслідки вибору, які люди зробили самостійно [1].

У праці «Сприймаючи права серйозно» [2] науковець стверджує, що права окремих осіб повинні бути основою закону. Він критикує правовий позитивізм, і натомість пропонує поняття «творчого судді», який інтерпретує закон не механічно, а з урахуванням фундаментальних прав.

У «Імперії закону» [3] Р. Дворкін розвиває свою теорію «інтегративного права». Він вважає, що судді повинні трактувати закон таким чином, щоб він найкраще виправдовував правові та моральні принципи суспільства. Дослідник розглядає роль права в формуванні спільного розуміння справедливості, наголошуючи на важливості інтерпретації закону як єдиної структури. Його концепції пропонують глибоке переосмислення фундаментальних цінностей сучасного демократичного суспільства.

У своїх роботах Рональд Дворкін стверджував, що демократія – це постійний процес діалогу та взаємодії між громадянами та державою. На його думку, демократія повинна забезпечувати не лише процедурну участь громадян (голосування та політичні права), а й субстантивну – тобто реальний вплив громадян на формування політики та законодавства.

Ключові засади його концепції демократії:

- діалогова модель демократії: громадяни не просто обирають політиків, а беруть активну участь у дискусіях про суспільні цінності;
- принцип гідності: держава повинна поводитися так, щоб кожен громадянин почувався повноцінним учасником політичного процесу;
- моральна легітимність держави: закони мають бути не лише юридично правильними, а й морально виправданими.

Підсумовуючи, варто зауважити, що Р. Дворкін пропонував бачення суспільства, де рівність розглядається не як механічний принцип, а як цінність, що забезпечує гідність кожного громадянина. А демократія, на його погляд, є не просто формальним інститутом, а живим процесом, у якому громадяни постійно взаємодіють з владою та формують суспільні норми.

Загалом, політико-філософські ідеї Рональда Дворкіна суттєво впливають на сучасний політичний дискурс. Його концепції активно використовуються в дебатах про соціальну справедливість, розподіл ресурсів та участь громадян у політиці, а також знайшли **конкретне застосування** у судових рішеннях, конституційних реформах, соціальній політиці та демократичних інституціях ЄС та США.

Список використаних джерел

1. Cohen M. Dworkin and Contemporary Jurisprudence, edited by, London: Duckworth, 1984. Pp. 28-48.
2. Dworkin R. Taking Rights Seriously. Cambridge: Harvard University Press. 1978. Pp. 51-53.
3. Dworkin R. Justice for Hedgehogs. Cambridge MA: Harvard University Press. 2011. Pp. 62-64.

УКРАЇНА, ЕКОНОМІКА ТА ВІЙНА

Благу́н Семен Іванович,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Повномасштабне вторгнення російської федерації спричинило катастрофічний вплив на всі сфери життя України. Однією з найбільших жертв стала українська економіка. Вона зазнала втрат через руйнування інфраструктури, трансформацію виробничих процесів, зниження купівельної спроможності. Однак, незважаючи на труднощі, вітчизняна економічна система адаптувалася до нових економічних викликів.

Основою вітчизняної економіки є мікро, малі та середні підприємства. Це близько 99% усіх суб'єктів господарювання.

Втрата величезної території, евакуація громадян, втрата окремих підприємств, розрив економічних зв'язків і торгова блокада з боку Росії та Білорусі призвели до 29-відсоткового падіння ВВП України за перший рік війни [1]. Тобто, кожне третє підприємство призупинило або зупинило повністю свою діяльність, а решта зазнали значного економічного спаду порівняно з попереднім роком. За проведеними розрахунками економічні збитки в результаті втрат продовольства в Україні, спри-

чинених війною, у 2022 році склали 5,8 млрд євро за середньою ціною реалізації по Україні [1]. Хоча прифронтові регіони становили лише третину загальної кількості підприємств, вони забезпечували понад половину обсягів довоєнних продажів [2].

Основний тягар повномасштабного вторгнення припадає на східні та південні регіони. Найбільші економічні збитки від втрат продовольства, спричинених війною, у 2022 році зафіксовано в областях з активними бойовими діями, на тимчасово окупованих російською федерацією територіях, а також у прифронтових регіонах: група таких регіонів включає Донецьку (0,72 млрд євро), Запорізьку (0,86 млрд євро), Луганську (0,45 млрд євро), Харківську (0,91 млрд євро) та Херсонську (1,17 млрд євро) області [1].

Очікувано, зменшилася кількість зареєстрованих підприємців у Донецькій, Луганській та Херсонській областях, тоді як майже в усіх інших регіонах спостерігається стрімке зростання [3]. Це створило вимушене безробіття, що стимулювало більшість релокованого населення до започаткування власного бізнесу.

До основних проблем вітчизняної економіки можна віднести наступні:

- брак робочої сили. Зараз приблизно 70% бізнесу називають брак кадрів проблемою номер один. Кадровий дефіцит змусив близько половини підприємств витратити додаткові ресурси на навчання нових співробітників.

- зростання цін на сировину. Зростання цін на сировину, матеріали і товари зумовлює зростання собівартості, воно було зумовлене порушенням ланцюгів постачання, руйнуванням інфраструктури та підвищенням виробничих витрат.

- проблема критичної інфраструктури. Бізнес в цілому готовий до обмежень в енергопостачанні, до яких здебільшого мав час належно підготуватися. Але ціна таких рішень в середньому збільшує витрати підприємств на 20-40%.

- логістична інфраструктура. Руйнування транспортної інфраструктури, блокування шляхів та підвищення ризиків призвели до проблем в сільському господарстві та виробництві, нестачею пального, пошкодженням складів та транспортних засобів.

- кібербезпека. Ще задовго до початку повномасштабної війни, на початку 2021 року, коли російські війська вперше почали масово рухатися до кордону з Україною, були здійснені перші спроби отримати початковий доступ до об'єктів, які могли б надати розвідувальну інформацію про військові та іноземні партнерства України. Кібератаки – це не тільки намагання отримати несанкціонований доступ до веб-ресурсів. Наймасштабнішою була атака на оператора стільникового зв'язку «Київстар», яка не тільки залишила без зв'язку абонентів провайдера, а й паралізувала роботу POS-терміналів, що призвело до уповільнення продажів [4]. Повномасштабна війна щороку тільки збільшує ризики кібератак.

Вітчизняна економіка продемонструвала стійкість. Люди, що покинули свої домівки релокували свою діяльність в більш безпечні регіони. На сході та півдні залишилася невелика кількість підприємств. Їх діяльність більше пов'язана із гуманітарним забезпеченням наявного там населення та військових. Західні регіони продовжують активно розвиватися та посилювати співпрацю із зарубіжними контрагентами, тим самим освоюючи нові ринки та генеруючи додаткові надходження в бюджет країни для зміцнення її обороноздатності.

Список використаних джерел

1. Центр економічного відновлення, ADVANTER GROUP. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ : Програма розвитку ООН в Україні, 2024. 86 с.
2. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua>.
3. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Що чекає на малий та середній бізнес України у 2024 році – аналітика від KSE. LIGA. URL: <https://biz.liga.net/ua/all/all/press-release/shcho-chekaie-na-malyi-ta-serednii-biznes-ukrainy-u-2024-rotsi-analytika-vid-kse>.

КИЇВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ ПОРАЙКА (1934–1937)

Бойда Андрій Васильович,

аспірант,

факультет історії, політології і міжнародних відносин,

Кожен життєвий етап має власну хронологію і вагомість для того чи іншого історичного діяча. В неї є період юності, зрілості, період найбільших злетів і падінь, які логічно завершуються смертю. Останні три роки життя галицького комуністичного діяча Василя Порайка (1934–1937) були сповнені найвищих у кар'єрі злетів, які завершилися трагічною смертю 25 жовтня 1937 р. Київський період життя цієї постаті є найменш досліджений і потребує більшої уваги.

Київ в житті Василя Порайка мав вагоме місце ще в квітні 1919 – травні 1920 рр. Будучи одним із очільників КПСГ (1919–1920) і командармом ЧУГА (27 лютого – травень 1920), більша частина його діяльності у вирішенні галицького питання була зосереджена в Києві. Про це є свідчення як в його автобіографії, так і в газетній періодиці того періоду, частково описано в історіографії, але не є конкретизоване в мемуарах його сучасників. Перший короткотривалий київський період життя завершився 20 червня 1920 р. у зв'язку з призначенням ЦК КП(б)України В. Порайка. На той час він був головою Київської губернської ради народного господарства (травень – червень 1920) і уповноваженим від ЦК КП(б)У по роботі серед селян та інтелігенції. До 1934 р. В. Порайко в Києві майже не бував, що і підтверджено відомостями з його архівно-кримінальної справи та газетною періодикою [3, с. 101].

24 червня 1934 р. уряд УСРР в повному складі переїхав до м. Києва. Це відбулось у зв'язку з попереднім рішенням XII – з'їзду КП(б)У від 21 січня того ж року про перенесення столиці радянської України з Харкова в Київ. Серед тих, хто активно долучився до перенесення державних і культурних установ в 1934–1935 рр. був і В. Порайко. На той час він членом ЦК КП(б)У та постійним представником РНК УСРР при РНК СРСР. В тому ж році активно зводились будинки для вищої партійної еліти у центрі Києва. На вулиці Чудновського, 5 (сучасна Терещенківська, 5) планувалось звести окремий будинок для співробітників раднаркому [2, с. 80].

За передбаченим планом будинок, де Василь Порайко прожив останні роки свого життя було здано в експлуатацію у жовтні 1934 р. Площа квартири, де проживав діяч, станом на 2025 р. складає 182 м² з житловою площею 123 м². Це була

велика п'ятикімнатна квартира, де Василь Іванович проживав спільною з дружиною Надією Морозовою Порайко (1891 – ?), тещею Анною Іванівною Морозовою (1862 – ?) та сином Всеволодом (1927 р.н.). Найбільшим багатством родини була велика бібліотека. Згідно з описом майна, який провели після арешту В. Порайка (13 серпня 1937) і його дружини Надії (14 вересня того ж року), в квартирі Порайків зберігалось 1525 книг. Попередньо ще 132 було вилучено при обшуку від 13 серпня того ж року [4, арк. 16].

Київський період життя В. Порайка характерний тим, що згідно його ж спогадів, на перших порах його дружнє оточення було невеликим. У порівнянні з Харковом, друзів чи колег в нього було небагато і відповідно він весь погруз у робочих та сімейних питаннях. З переїздом в Київ, він став недоступним для багатьох своїх колишніх друзів та знайомих. До прикладу, молодший брат його колишньої нареченої Ольги Юліан Гоїв (1894–1937) на допиті в Харкові у вересні 1937 р. стверджував, що через велику зайнятість В. Порайка державними справами, в них обох не було можливості зустрітись в Києві.

Працюючи другим заступником голови РНК УСРР/УРСР в Панаса Любченка (липень 1935 – 16 серпня 1937), він курував переважно промисловий, аграрний, інфраструктурний, культурний та ряд інших секторів управління республіки. Протягом цього часу В. Порайко активно включається в будівництво шосейних доріг, облаштування цивільної протиповітряної оборони Києва, активно просуває нові інфраструктурні проекти на Наддніпрянщині і т.д. Знаючи про згортання політики українізації, все ж намагався перешкодити цьому шляхом збільшення в чиновницькому апараті українців. По-особливому його непокоїв той факт, що радянська Україна використовується Москвою як сировинна база для забезпечення лише власних потреб. Поряд з цим відзначимо, що, в межах дослідженої архівно-кримінальної справи В. Порайка і його оточення, важко з'ясувати, що з вибитого на допитах було сказано правдиво, а що було вигадкою слідчих. Однак, факт залишається фактом – після загибелі М. Скрипника в Харкові 1933 р. в керівництва УСРР залишалось все менше можливостей бути реальною опозицією для Москви [2, с. 89].

За час проживання у м. Києві В. Порайко став господарем дачі на північ від столиці. Вона розташовувалась неподалік державної дачі командуючого військами Київського військового округу (1935–1937) Й. Якіра в урочищі Межигір'я в с. Нові Петрівці. Відомостей про точне розташування, розміри і вигляд споруди, де за містом проводив час В. Порайко в його АКС та інших джерелах не збереглося. Обшуку на цьому об'єкті в 1937–1938 рр. співробітниками НКВС УРСР не проводилось [3, с. 102].

Найвищим кар'єрним успіхом В. Порайка було призначення виконувачем обов'язків голови ради народних комісарів УРСР у липні 1937 р. Звісно, що якби не було арешту в серпні 1937 р., то ймовірно, що у В. Порайка були реальні можливості стати очільником уряду радянської України. Однак, його арешт 13 серпня 1937 р., допити у Москві з 20 серпня по 17 вересня того ж року і етапування транзитом до Києва завершилися смертною карою для діяча 25 жовтня 1937 р. За версією А. Амонса, Василь Іванович похований в урочищі Биківня поблизу Києва [1, с. 48].

Отже, київський період життя та діяльності Василя Порайка тривав з 24 червня 1934 р. по 25 жовтня 1937 р. За цей час він обзавівся великою квартирою в центрі Києва і державною дачею. Найбільшим багатством діяча була велика

домашня бібліотека. За своєї другої каденції радянського віце-прем'єра він ідейно опозиційним до політики Кремля стосовно України і намагався протидіяти цьому, за що і поплатився під час репресій 1937 р.

Список використаних джерел

1. Амонс А. І. Абраменко Л. М. Репресовані прокурори в Україні: документи, нариси, матеріали. К. : Істина, 2009. 576 с.
2. Бойда А. Основні юридичні процеси щодо посмертної реабілітації В. І. Порайка в 1954–1957 рр. *Сіверянський літопис*. 2023. № 2. С. 79–90.
3. Бойда А. Причини фізичної ліквідації Василя Івановича Порайка в 1937 р. *Сіверянський літопис*. 2022. № 4. С. 99–114.
4. ГДА СБУ. Ф. 6. Кримінальні справи на реабілітованих осіб. Оп. 1. Спр. № 40215-фп. КНС: особова (майнова) справа В.І. Порайка. 61 арк.

ФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ПОСЕЛЕНЬ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ В ПЕРІОД ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ І РАННЬОМОДЕРНОГО ЧАСУ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Боян-Гладка Світлана Петрівна,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри етнології і археології

Карпатський регіон є унікальною територією України, де зберігається архаїчна культура. Його заселення зафіксовано в історичних джерелах близько мільйона років тому. Згідно археологічних джерел, найдавніші сліди заселення людьми Карпатського регіону належать до палеоліту. Відомо понад 60 пам'яток давнього кам'яного віку в Закарпатській області. Найвизначніша з них – багатошарова стоянка біля с. Королеве на давній терасі р. Тиси, перше заселення тут відбулося понад мільйон років тому. Багато знахідок, які належать до періоду середнього палеоліту (мустьє) виявлено в північно-східних передгірських районах – це відомі стоянки Молодове і Кормань, які розкопані на берегах Дністра в Чернівецькій області [3; 5; 6]. Верхній палеоліт є найбагатший на знахідки стоянок давніх людей на територіях, близько прилеглих до гір [5]. У період мезоліту та неоліту активно виникали поселення у верхів'ях рік Прут, Бистриця, Лімниця та в районах Покуття. Археологами знайдено понад 100 пунктів мезолітичного часу [6].

З V ст. н. е. почали з'являтися ранньослов'янські городища, які швидкими темпами розвивалися з IX ст. [4, с. 89]. До цього часу належить поява літописного Галича. З XII ст. північні схили Карпат і Північна Буковина увійшли до складу Галицького, а пізніше Галицько-Волинського князівства, натомість Закарпаття контролювалося Угорським королівством.

Періоду середньовіччя належить виникнення відомої наскельної фортеці й митниці XII–XVI ст. в Українських Карпатах – Тустань, яка існувала як давньоруський оборонний комплекс, залишки якої й до сьогодні збереглися поблизу села Урич у Стрийському районі Львівської області [1, с. 87]. Вона була волосним центром, а також митним пунктом на важливому соляному шляху, що вів з Дрогобича на Закарпаття та до Західної Європи. Слід зауважити, що значна роль

належала торгівлі сіллю через Торунський перевал (Долина-Калуш-Галич) до Києва, що в подальший історичний час було основним сполученням, на шляху якого виникало чимало поселень. У цей час на західних схилах Карпат інтенсивно розвивалося солеваріння [6, с. 225]. У зв'язку з цим Карпатський регіон став основним постачальником солі в центр Київської держави. Також інтенсивного розмаху набуло виплавляння металу з болотяної руди. Обидва промисли призводили до неухильного скорочення площі карпатських лісів та формування поселень вздовж річок Стрий, Свіча, Лімниця, Прут.

У часи середньовіччя і ранньомодерного часу Карпати служили сухопутними трансєвропейськими торговими шляхами, зокрема гірські перевали – Торунський-Вишківський, Буковецький, Верецький, що пов'язувало регіон з Європою. Особливо підвищилася роль контактів між окремими людськими спільнотами, що було пов'язано з нерівномірним поширенням джерел сировини, передусім міді, олова, солі. Вздовж торговельних доріг, що ведуть на Карпатські перевали, археологами знайдено чималу кількість бронзових скарбів (з виробами, зливками бронзи та ливарними формами), що послужило однією з причин появи майбутніх поселень [6, с. 231].

На той час у Карпатах продовжували укріплюватися фортифікаційні споруди, зокрема в Бубнищі – Скелі Довбуша Калуського району Івано-Франківської області, що лягло в основу появи цілого ряду поселень.

У ранньомодерний час з розповсюдженням християнства з'явилися монастирі, які стали важливим інструментом утворення поселень в Карпатах – Пітрицький, Гошівський, Манявський та ряд інших, які були духовними осередками і водночас важелями впливу на формування національної свідомості українців [2].

Протягом XIV–XVII ст. заселення Карпат значно збільшилося внаслідок тиску ординців. Татари часто спустошували території Покуття і Бойківщини, залишаючи за собою руйнування [3, с. 47]. Ці напади були однією з причин просування частини населення з рівнини у глибину гір. Нові села стали виникати на місцях тимчасових поселень, як звичайно, уздовж річкових долин.

Отже, Карпати протягом віків були особливим регіоном формування поселень зі збереженою традиційністю. Найбільш інтенсивний час заселення і появи поселень даного регіону припав на період середньовіччя і ранньомодерний час. Цьому було характерно цілий ряд причин, зокрема торговельні шляхи, поширення джерел сировини (міді, олова, солі), фортифікаційні споруди, утворення монастирів і татарські набіги.

Список використаних джерел

1. Гошко Ю. Г. Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут. Київ : Наук. думка, 1976. 203 с.
2. Гошівська обитель Богородиці на Ясній Горі в Карпатах : у 3 т. / за ред. проф. М.В. Кугутяка. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. Т. 1 : Гошівський монастир у писемних історичних джерелах XVI–XX століть. 552 с.
3. Дністрянський М. С. Роль різноспрямованих колонізаційних рухів у заселенні Українських Карпат упродовж XIII – першої половини XIX ст. : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 116 с.

4. Сілецький Р. Сільське поселення та садиба в Українських Карпатах ХІХ – поч. ХХ ст. Київ : Наук. думка, 1994. 144 с.
5. Черниш О. П. До питання про час і шляхи найдавнішого заселення Східних Карпат людиною давнього кам'яного віку. *Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині*. Львів, 1992. Вип. 2. С. 12–13.
6. Томенчук Б. Етнокультурні та етнополітичні процеси в Східнокарпатському регіоні в умовах глобальних природно-кліматичних змін у Європі (неоліт – пізнє середньовіччя). *Карпати: людина, етнос, цивілізація*. 2023. Вип. 9. С. 222–248.

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (СЕРПЕНЬ 1914 р. – СЕРПЕНЬ 1915 р.)

Гресько Андрій Михайлович,
аспірант,

факультет історії, політології і міжнародних відносин,

Початок Великої війни влітку 1914 р. перервав звичне життя мільйонів людей, в тому числі і духовенства Станиславівської єпархії Галицької митрополії ГКЦ. Дієцезія вже у серпні-жовтні 1914 р. була окупована Російською імперією. Станиславівський владика Григорій Хомишин евакуювався в Австро-Угорщину. В умовах еміграції він розгорнув діяльність спрямовану на покращення положення греко-католицького духовенства своєї єпархії у володіннях Габсбургів. При першій ж можливості він повернувся у єпархіальний центр влітку 1915 р. та розпочав стабілізаційні заходи. Брак інформаційна обмеженість першоджерел з означеної проблематики спонукає нас до реалізації мети означеної статті – характеристики діяльності Г. Хомишина на початку Першої світової війни 1914–1915 рр.

Після оголошення Австро-Угорщиною війни Сербії єпископ опублікував відозву від 30 липня 1914 р. у якій закликав парафіян залишитися вірним цісарському двору. Подальша російська інтервенція зірвала планомірну діяльність ієрарха, в тому числі підготовку єпархіального синоду. Швидке наближення лінії фронту до єпархіального центру спонукало владика Григорія виїхати залізницею з Станиславова 26 серпня 1914 р. до Відня. Управління єпархією ієрарх делегував вікарію о. Іванові Гордієвському [2, с. 281–283].

Як вже згадувалося, російська інтервенція спричинила хвилю біженців у адміністративні одиниці західної Цислейтанії та масові арешти підозрюваних у русофільських поглядах. Єпископ Г. Хомишин зосередив свою увагу на підтримці духовенства Станиславівської єпархії, яке потрапило до цих категорій. Нами встановлено, що владика брав участь принаймні в одному судовому процесі проти русофільських священників, який відбувся у місті Грац в листопаді 1914 р. [1, с. 219]. Відомо, що ієрарх декілька разів відвідував табір для інтернованих Талергоф. Окрім цього, у двадцятих числах листопада 1914 р. Г. Хомишин здійснив візит у табір українських біженців у м. Вольфсберг у якому освятив фундамент майбутньої церкви та доповів про актуальні проблеми українських виселенців у м. Клагенфурт.

В очікуванні деокупації краю Г. Хомишин встановив робочі зв'язки з представниками інших греко-католицьких дієцезій. У співавторстві з генеральним вікарієм для духовенства Перемишльської єпархії та Львівської архієпархії о. Плато-

нідом Філясом та радником Митрополичої Консисторії у Львові о. Титом Войнаровським Г. Хомишин виступив співавтором меморіалу Папі Римському від 25 січня 1915 р. У документі діячі доповіли католицькій адміністрації про актуальний стан справ Галицької митрополії в умовах російської окупації, клопотали за заступництво перед цісарським двором з приводу інтернованого греко-католицького кліру та просили допомоги в налагодженні управління над священнослужителями-біженцями [3, с. 32]. Невдовзі єпископ підтримав ініціативу П. Філяса щодо створення греко-католицької семінарії для богословів-біженців у м. Кромержиж. Вочевидь з його санкції двоє крилошан Станиславівської консисторії – о. Іван Гробельський та о. Франц Щепкович стали педагогами у закладі. Між іншим у ньому змогли продовжити навчання 13 богословів-біженців з окупованої станиславівської семінарії [5, с. 121–124].

Успіх зимово-весняної кампанії 1915 р. німецько-австрійських військ закінчився деокупацією частини парафій Станиславівської єпархії ГКЦ у Герцогстві Буковина. Отримавши офіційний дозвіл Г. Хомишин через Пріслопський перевал прибув у Чернівці. На початку квітня 1915 р. ієрарх у співпраці з парохом Келестином Костецьким здійснював стабілізаційні заходи в Буковині. Після деокупації нових парафій на Гуцульщині і Покутті Г. Хомишин повернувся в Королівство Галичини і Лодомерії [4, с. 105–108].

У середині квітня 1915 р. він побував у Коломій. Врешті єпископ тимчасово осів у Микуличині. Там ієрарх збирав відомості про актуальний стан парафій на деокупованій території та планував заходи для подальшої діяльності у Станиславові. Власне, місто було деокуповане 8 червня 1915 р. після 77 днів бойового протистояння. Г. Хомишин повернувся у єпархіальний центр наприкінці липня того ж року. Одним з перших його кроків стала публікація написаного в Микуличині пастирського послання «О допустах Божих в часі війни». У ньому ієрарх розкритикував діяльність прихильників русофільських поглядів та закликав парафіян до плекання християнських чеснот та праці задля здобуття лояльності цісарської адміністрації [6, с. 18–21]. Саме з цього почалися подальші стабілізаційні кроки здійснювані ієрархом опис яких виходить за рамки нашого дослідження.

Отже, Перша світова війна перервала повсякденну діяльність Станиславівського єпископа Г. Хомишина. Під загрозою російського інтернування ієрарх евакуювався у Відень. Впродовж вимушеної еміграції він брав участь у судових процесах проти русофілів, відвідував табори українських біженців та в'язнів, представляв їхні інтереси перед адміністрацією, встановив робочі зв'язки з іншими ієрархами з якими репрезентував інтереси духовенства Станиславівської єпархії перед адміністраціями Папи Римського та імператора Австро-Угорщини. Владика дочекався деокупації своєї єпархії і повернувся в Станиславів щоб розпочати стабілізаційну діяльність. Припускаємо, що російська інвазія суттєво вплинула на священнодіяча переконавши його у правоті власних окцидентальних поглядів на майбутнє греко-католицької церкви, які він спробує реалізувати у подальшому.

Список використаних джерел

1. Гресько А. Громадська та релігійна діяльність Греко-католицького духовенства в Чернівецькій губернії (1914–1917 рр.). *Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис Галичина*, 2023. № 36. С. 211–222.

2. Дзерович Ю. Матеріяли до історії мартирології нашої Церкви в часі всесвітньої війни. *Нива. Місячник посвячений церковним і суспільним справам*, 1916. Ч. 5. С. 279–286.
3. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин. Портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ : Нова зоря. 168 с.
4. Костецкий К. Записки душпастиря: Хроніка парохії греко-католицької в Чернівцях від єї існування аж до часу біжучого (1774–1918). Листи священика Келестина Костецкого з Чернівців до митрополита Андрея Шептицького (1900–1914) / упорядкув. Н. Мизака, А. Яремчука. Чернівці : Букрек, 2019. 192 с.
5. Перхач А. Спомини з побуту гр. кат. Дух. Семинарії в Кромерижі 1915 р. *Ювілейний Альманах укр. катол. Богословів Перемиської Єпархії*. Перемишль, 1937. С. 117–134.
6. Посланіє пастирське Григорія Хомишина Єпископа Станиславівського до Духовенства і Вірних своєї Єпархії о допустах Божих в часі війни. Станиславів : Друком Льва Данкевича, 1915. 27 с.

МАЙБУТНЄ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ: ФАКТОР ВІЙНИ

Дерев'янка Сергій Миронович,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук

Утвердження демократичної держави – найважливіший напрям розвитку державності в Україні, реформи її політичної і правової систем після Перемоги над державою-агресором рф. Вибори як вираз владоустановчої функції народу є ключовим демократичним інститутом. Про проведення виборів в Україні під час війни мова велась ще з її початку. На цьому наполягали й західні політики, які розглядали вибори і референдум як ймовірний формат розв'язання проблеми статусу тимчасово окупованих територій. Про нелегітимність української влади говорять рашисти. Нікчемними є спроби маніпулювання ідеєю народного волевиявлення з метою самоідентифікації регіонального сепаратизму російськими загарбниками для легітимації захоплених територій.

Однозначно, що під час воєнного стану проводити вибори неможливо взагалі. За Конституцією та законом про правовий режим воєнного стану. За нашим законодавством проводити вибори під час воєнного стану неможливо взагалі. Це пряма конституційна вимога. Але готувати їх треба. Виходячи з аналізу чинного виборчого законодавства, власного багаторічного досвіду організації і проведення виборчих кампаній, висловлю окремі міркування.

Запроваджені в умовах збройної агресії рф проти України Конституцією України і Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VIII обмеження на реалізацію громадянами конституційного права на участь у виборах є об'єктивними й легітимними. Очевидно, що такі обмеження певною мірою впливають на рівень демократичного розвитку, порушуючи встановлений порядок формування представницьких органів і виборних осіб. Як наслідок, станом на 02.09.2024 р. у Верховній Раді України дев'ятого скликання офіційний склад – 401 народний депутат України (конституційний склад – 450, а реальний – не більше

360 народних депутатів, оскільки значна частина народних обранців просто не відвідують засідання. Однак, нинішня чисельність істотно не впливає на легітимність законодавчого процесу, в т.ч. й для прийняття законів конституційною більшістю (потрібно 2/3 тобто 300 голосів).

Певною мірою така ж ситуація характерна й для діяльності представницьких органів місцевого самоврядування. Без застосування демократичних процедур здійснюється формування владних структур на територіях, що завдяки героїзму Збройних Сил України, повертаються під контроль української влади. Однак, вважаємо, що об'єктивно обумовлена умовами збройної агресії рф проти України, визначена Конституцією України і Законом України «Про правовий режим воєнного стану» тимчасова відсутність проведення виборів до органів державної влади та місцевого самоврядування не може бути підставою для сумнівів у їх легітимності і є вимушеною мірою, чинне ж законодавство створює загалом належну основу для функціонування владних інституцій. Неприпустимість припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів в умовах воєнного стану передбачено статтею 10 чинного Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема, не можуть бути припинені повноваження Президента України і Верховної Ради України.

При певній недосконалості, в Україні існує базове виборче законодавство, що крім Виборчого кодексу включає низку чинних Законів України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців» та ін. Вважаю, що їх норми й приписи є демократичними й достатніми для проведення перших повоєнних виборів, а тому приймати т. зв. перехідне виборче законодавство є недоцільним. Проблеми, які неминуче виникнуть у виборчому процесі з організації та проведення перших повоєнних виборів, зумовлені викликаними збройною агресією рф проти України значними міграційними процесами, потребами відновлення функціонування місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування на звільнених Збройними Силами України територіях, вважаю, можливо унормувати підзаконними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України і Центральної виборчої комісії.

Найважливішими проблемами, які можуть виникнути в організації та проведення перших загальнонаціональних (парламентських, президентських) та місцевих виборів, вважаємо, є насамперед створення умов для реалізації усіма громадянами України їх виборчих прав. Збройна агресія рф призвела до масштабних демографічних процесів (майже 20 % громадян). При реалізації своїх виборчих прав громадянами України, що опинилися в «нестандартних» життєвих ситуаціях через російську війну в Україні можуть виникнути такі труднощі щодо участі внутрішньо переміщених осіб у місцевих виборах.

Центральна виборча комісія поновлюємо свою роботу в повноцінному режимі. Нагальною стала потреба відкриття й відновлення функціонування Державного реєстру виборців; тотального уточнення даних виборців в Україні. Важливим, хоча й дискусійним, видається також створення запобіжників для недопущення використання на всіх видах виборів пасивного виборчого права певними категоріями осіб : членами керівних органів заборонених проросійських політичних партій, притягнутих до відповідальності за колабораційну діяльність, тих, хто незаконно покинув територію України в умовах воєнного стану.

Слід враховувати, що в суспільстві сформоване стійке переконання в непрозорості, ринковості виборчих процедур, що пов'язане як із значними порушеннями законодавства під час попередніх виборчих кампаній, так і неспроможністю багатьох народних обранців виправдати суспільні очікування. Так є, але так не може продовжуватись далі, бо системні проблеми внутрішньо-політичного розвитку є не менш небезпечними ніж зовнішня агресія. Тому, не чекаючи завершення воєнного стану слід напрацювати необхідні зміни до чинного законодавства. Владні структури повинні дати адекватну відповідь на запит громадян на повноцінно функціонуючу демократію. Принциповим є залучення до цієї роботи передусім експертного середовища, а також зацікавлених представників громадянського суспільства. Цього вимагає й обов'язок перед полеглими воїнами Збройних Сил України, десятками тисяч мирних громадян. Україна внаслідок Перемоги отримає новий шанс стати могутньою національною державою у колі демократичних держав-членів Європейського Союзу.

АНТИАЛКОГОЛЬНА БОРотьБА ГАЛИЦЬКИХ СЕЛЯН КІНЦЯ ХІХ– 30-Х рр. ХХ ст. У ФОЛЬКЛОРНИХ ДЖЕРЕЛАХ

Дрогобицька Оксана Ярославівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри етнології і археології

Наприкінці ХІХ – у 30-х роках ХХ ст. сільські громади у Галичині активно боролися з алкоголізмом і його негативними наслідками. Звичайно, що у кожному селі пропаганда за здоровий спосіб життя мала різну динаміку, адже вона залежала від підтримки з боку священника, вчителів, війта та членів громадської ради. Успіхи руху тверезості відобразилися у місцевому фольклорі.

У сільській громаді про тих, хто зловживав алкоголем, казали: «В горілці розум утопив», або ж «Він до тої горівки як муха до меду». Народна мораль засуджувала таку шкідливу звичку: «Горівка на добро не наводить», «Горівка ніде свічки не запалить, а тільки загасить», «За горівку і рідну маму б пропив». Приказка «Горівка товар з обори гонить» вдало ілюструє процес розорення селянських господарств через борги перед корчмарями [2, с. 416-417]. Особливо загрозливих масштабів це набуло на Гуцульщині. Там випивку часто брали у борг, або ж вимінювали на одяг, взуття чи навіть худобу. Через алкоголь багато господарів втратили свої земельні наділи

Провідну роль у боротьбі за тверезість у селах Галичини відігравала сільська інтелігенція (греко-католицькі священники і вчителі, члени молодіжних організацій). У першу чергу душпастирі проводили місії, багатолюдні процесії з символічним похованням горілки, розповсюджували відповідну літературу, або ж самі писали художні твори та газетні статті антиалкогольного спрямування. *Під час подібних місій зазвичай встановлювався пам'ятний хрест з датою і відповідним надписом: «Хрест переміг поганство, хрест переможе пияцтво» або «На пам'ять святої тверезості». Один із таких хрестів, встановлений у с. Ясень Рожнятівського повіту 1874 р., зберігся і до сьогодні. За переказами на цьому місці колись була корчма, яку спалили розлючені жінки. У с. Цнів на Тернопільщині члени братства тверезості*

зості співали, що «сама собі громадонька то постановила, щоби жодна молодиця горілки не пила» [3, с. 64].

У праці «Снятинщина: причинки до крайової етнографії» польський дослідник кінця ХІХ ст. Ксаверій Мрочко зафіксував щедрівку, яку виконували господарі з с. Стецева:

Щедрий Вечір, добрий вечір,
Співаєм щедрівку,
Ой покиньте, християне
Дурійку, горівку.
Довго она воювала,
Довго нас дурила,
Дерла з тіла і рубахи,
Голодом морила.
Наповняла кримінали,
З ґрунту віганяла,
Не одна вже громадочка
Через ню пропала...
Щедрий Вечір, добрий вечір
Собі заспіваймо
Та шлюбуймо на тверезість,
Корчми покидаймо.
А покинем ту горівку,
Єще запануєм,
Та за рік ще веселіше
Собі защедруєм [4, с. 33].

У селі Золота Слобода на Бережанщині бойкотом корчми керували директор школи, священик та члени громадської ради. Вони організували чергування, щоб перешкоджати торгівлі спиртними напоями. Ініціативу підхопили парубки, які збиралися гуртом й усім охочим придбати горілку співали пісню: «Стоїть корчма над болотом, та покрита – околотом. Ой, ти корчмо, ой княгине, моя праця в тобі гине!». Для переконливості, юнаки мали з собою палиці. Селяни вивісили оголошення про бойкот корчми з проханням до немісцевих відвідувачів також туди не заходити. Невдовзі орендар виїхав до Тернополя, а приміщення закупила громада для читальні культурно-освітнього товариства «Просвіта» [1, с. 733–734]. Схожі акції проходили і в інших селах. У міжвоєнний період вони часто поєднувалися із заходами, спрямованими на підтримку українських товарів.

Таким чином, народна творчість, як дзеркало суспільного життя, яскраво відобразила ставлення до алкоголізму та боротьбу з ним у Галичині. Фольклорні твори, такі як пісні, приказки, прислів'я та щедрівки, стали потужним інструментом антиалкогольної пропаганди, викриваючи згубний вплив спиртних напоїв на життя селян. Фольклорні твори не лише викривали згубність алкоголю, але й закликали до тверезості, пропагуючи здоровий спосіб життя. Вони стали важливим елементом антиалкогольної кампанії, сприяючи формуванню громадської думки та мобілізації селян на боротьбу з пияцтвом.

Список використаних джерел

1. Бережанська земля: Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : Комітет «Видавництва Бережани», 1970. 877 с.

2. Галицько-руські народні приповідки. Т. I. Вип. II / упоряд. І. Франко. Львів : 3 друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1901–1905. С. 416–417.
3. Мартинюк І. Моє рідне село Ценів у Бережанщині. Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто : Друкарня Дж. А. Пресс, 1976. 626 с.
4. Mroczko K. Śniatyńszczyzna (przyczynek do etnografii krajowej). Lwów : Z drukarni Władysława Łozinskiego, 1897. 83 s.

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПОЗИЦІЯХ СВЯЩЕНИКА УГКЦ МИКОЛИ ШАВАРИНА: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС

Жук Андрій Васильович,

аспірант,

факультет історії, політології і міжнародних відносин

Українсько-польські відносини мають глибоке історичне коріння, позначене як співпрацею, так і періодами конфліктів. Важливу роль у формуванні міжнаціонального діалогу відігравали духовні лідери, серед яких визначне місце займає священник Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) Микола Шаварин. Його позиція щодо українсько-польських відносин відображає ширший історичний дискурс, у якому релігія, моральні принципи та національна ідентичність ставали ключовими факторами взаємодії двох народів. Вивчення позицій Миколи Шаварина є важливим для розуміння особливостей українсько-польського діалогу у XX столітті, зокрема в контексті релігійної дипломатії, примирення після складних історичних подій та формування спільних цінностей. Ці аспекти мають безпосередній зв'язок із сучасністю, коли Польща стала одним із ключових союзників України в умовах повномасштабного російського вторгнення 2022 року.

Сучасний українсько-польський діалог характеризується як стратегічне партнерство, що ґрунтується на спільних історичних викликах, безпекових інтересах та європейських цінностях. Польща надала Україні значну військову, гуманітарну та дипломатичну підтримку, прихистила українських біженців, виступила ініціатором міжнародної допомоги. Однак разом із цим у суспільному дискурсі продовжують зберігатися історичні питання, які потребують подальшого осмислення та примирення.

Отець Микола Шаварин серед своїх сучасників виступає неоднозначною особистістю: його часто називають націоналістом, революціонером у своїх поглядах та висловлюваннях. Однак, завдання даної наукової розвідки не полягає у доведенні чи спростуванні таких поглядів, а радше у висвітленні його душпастирської постаті крізь призму публіцистичних та історичних міркувань. Микола Шаварин народився 1915 р. на Тернопільщині. Був одним із небагатьох хто став свідком сфальсифікованого Львівського псевдо-собору по ліквідації УГКЦ та очевидцем тріумфального відродження катакомбної Церкви в 1989 р. У 1944 р., коли Друга світова війна заходила в своє останнє піке, Миколу Шаварина висвятив на священника блаженний священномученик Микита Будка – перший єпископ для українців католиків в Канаді. Сильна віра та відданість священницькій присязі допомогла о. Миколі Шаварину не піддатися зловісним намаганням підписати перехід на Московське православ'я в 1946 р., за що він згодом, у 1950 р., поплатиться сімома роками заслання в Сибірі. Повернувшись із тюремної камери, о. Микола продовжує виконувати душпастирські

обов'язки в структурі підпільної Церкви на теренах Тернопільщини, а згодом в часи незалежності України викладати ряд дисциплін в Тернопільській вищій духовній семінарії ім. Йосифа Сліпого. Окрім цього, пише ряд публіцистичних історично значущих творів, послань та розвідок під псевдонімами: Юрій Джура, Микола Береза, Михайло Справедливий, Сергій Кованько [1, 2, арк. 1].

Микола Шаварин був свідком напружених взаємин між українцями та поляками в міжвоєнний період. Польська політика асиміляції українців, закриття українських навчальних закладів та репресії спричиняли конфлікти. У своїх «нотатках про деякі історичні аспекти україно-польських взаємин (без дат)» він пише: «...тож хитрі поляки вдаються до советської засади «Что твоє – то моє, а что моє, - то тобі зась», загарбані наші оселі тримають...» [3, арк. 1]. Вважаємо за потрібне зазначити, що священник усвідомлював ці історичні травми, однак його позиція полягала не в розпалюванні ворожнечі, а у пошуку примирення на основі християнських цінностей. Він відкидав крайні націоналістичні позиції та наголошував на необхідності поваги між народами. Водночас, критикував польську політику щодо Галичини та наполягав на рівноправному діалозі. Для нього Церква була тим інструментом, який міг допомогти знайти спільну мову між українцями та поляками, згадуючи зокрема міжконфесійну атмосферу в селі Драганівка, поблизу Тернополя: «В 1920 р. нахлинула нова полонізація. Перевага польських в Драганівці стала фактом небезпеки...» [3, арк. 1-2].

Отець Шаварин, як людина, яка здобувала освіту в цей період, відчув на собі політику полонізації. Навчання в польській гімназії, після закриття української, дало йому можливість зсередини спостерігати ставлення польської адміністрації до українців. Він розумів, що така політика породжує протест і сприяє радикалізації молоді, яка почала активно підтримувати національно-визвольний рух. Микола Шаварин критично ставився до репресивної політики польської влади, вважаючи її несправедливою і такою, що лише поглиблювала напруження між двома народами. Він усвідомлював, що конфлікт між українцями та поляками в Галичині не виник на порожньому місці, а був результатом історичних несправедливостей та ігнорування прав українського населення. Саме тому сучасники о. Миколи називали його «неординарною» і, водночас, поважною постаттю Церкви [4].

Будучи ревним священником, він не підтримував насильницьких методів боротьби. На його думку, християнські принципи мали стати основою мирного вирішення суперечностей. Він наголошував на важливості діалогу та пошуку компромісів, щоб уникнути подальшої ескалації конфлікту.

Отже, тверда позиція о. Миколи Шаварина була далекою від радикалізму – він закликав до взаєморозуміння, пропагував ідеї співіснування на основі поваги до національної та релігійної ідентичності кожного народу. На його думку, Українська Греко-Католицька Церква могла стати посередником у примиренні між українцями та поляками, адже вона зберігала духовну тяглисть обох традицій. Таким чином, священнослужитель не лише засуджував політику асиміляції та репресій, а й намагався знайти шляхи до примирення, що робить його погляди актуальними й сьогодні.

Список використаних джерел

1. Лівінський О. Ким був націоналістичний священник Микола Шаварин. 2011. URL: <https://surl.li/kpnbpl> (дата звернення: 26.03.2025).

2. ДАТО. Ф. Р-3509. Шаварин Микола Михайлович (1915) священник, теолог, публіцист. Оп. 1. Спр. 1. Рукопис життєопису отця Шаварина М. серпень 2008 р. 2 арк.
3. ДАТО. Ф. Р-3509. Шаварин Микола Михайлович (1915) священник, теолог, публіцист. Оп. 1. Спр. 25. Нотатки отця Шаварина М. про деякі історичні аспекти україно-польських взаємин (без дат). Рукописи. серпень 2008 р. 7 арк.
4. На 96-му році життя та 67-му році ревного священничого служіння упокоївся митрофорний протоієрей Микола Шаварин, священник Тернопільсько-Зборівської єпархії. URL: <https://surl.li/boklve> (дата звернення: 26.03.2025).

ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА БЕЗПЕКОВИХ СТРАТЕГІЙ КРАЇН ЄС

Захарова Ольга Володимирівна,

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри міжнародних економічних відносин

В сучасних умовах розвиток світової економіки відбувається на фоні збереження високого рівня невизначеності, що пов'язано із появою нових викликів, які впливають на стійкість соціально-економічного розвитку країн та обумовлюють необхідність розробки стратегії забезпечення економічної безпеки, що включає створення та впровадження ефективної системи управління ризиками безпеки. Враховуючи те, що економічна безпека виступає невід'ємною складовою національної безпеки, питання забезпечення економічної безпеки є вагомим аспектом стратегічного планування економічного розвитку.

Стратегія економічної безпеки представляє собою доктринальний декларативний нормативно-правовий документ, що визначає стратегічні орієнтири (пріоритети, цілі) забезпечення безпеки соціально-економічного розвитку країни, а також період їх формування та реалізації. Варто зазначити, що така стратегія носить середньо або довгостроковий характер, фокусується на актуальних загрозах та ризиках, містить механізми захисту національних економічних інтересів країни та є основою для планування й реалізації державної політики у сфері національної економічної безпеки.

Як показує проведений аналіз, європейські країни не мають окремих стратегічних документів з питань економічної безпеки, а врахування економічної складової відображається в рамках політики національної безпеки. Однак, на тлі появи та інтенсифікації глобальних викликів, пов'язаних із торговельною війною між США та Китаєм, пандемією, війною Росії проти України, розгортанням міграційної кризи, зростанням залежності від поставок критично важливих товарів, посилюються уразливості європейських країн у вимірах глобальних ланцюгів поставок, доступу до ринків та лідерства в критичних технологіях, що обумовила необхідність розробки комплексної стратегії економічної безпеки, спрямованої на зменшення цих вразливостей та ризиків [1].

Так, в червні 2023 р. затверджено Європейську стратегію економічної безпеки «*An EU approach to enhance economic security*», що спрямована на захист економічних інтересів і цінностей ЄС у мінливому глобальному середовищі; зосереджена на подоланні нових економічних ризиків, що виникають через зростання геополітичної

напруженості, глобальну конкуренцію та стрімкі технологічні зміни [2]. Стратегія передбачає частковий відхід від традиційних принципів вільного ринку в намаганні протистояти несправедливій торговельній практиці Китаю. *Новий підхід ЄС* не означає перехід до протекціоністської політики, але передбачає розширення ролі держави в моніторингу та регулюванні торгівлі та інвестиційних потоків, особливо тих, що стосуються чутливих технологій. Ключовим аспектом стратегії стає досягнення компромісу між економічною відкритістю та безпекою та взаємодоповнення економічних інтересів та інтересів безпеки. Метою розробки стратегії є забезпечення основи для надійної *оцінки та управління ризиками* для економічної безпеки на рівні ЄС, національному та бізнес-рівнях, що особливо актуально в поточний період часу, коли ці ризики швидко розвиваються та зливаються з проблемами національної безпеки, отже відповідно впливають на стан безпеки.

Стратегія базується на ризик-орієнтованому підході до забезпечення економічної безпеки, відповідно виокремлює *основні типи ризиків для стійкості європейської економіки*, до яких віднесено: ризики для стійкості ланцюгів постачання, включаючи енергетичну безпеку; ризики для об'єктів критичної інфраструктури, кібербезпеки; ризики, пов'язані з технологічною безпекою та витоком технологій; ризик вепонізації економічних залежностей або економічного примусу [2].

У січні 2024 р. Європейська комісія оприлюднила пакет з *п'яти ініціатив*, спрямованих на зміцнення економічної безпеки ЄС в умовах зростання геополітичної напруженості та глибоких технологічних змін, серед яких: перегляд та посилення правил перевірки іноземних інвестицій у ЄС; виявлення потенційних ризиків витоку технологій через зовнішні інвестиції; сприяння посиленій координації питань експортного контролю, пов'язаних з товарами подвійного використання; підтримку досліджень і розробок у сфері технологій з потенціалом подвійного використання; рекомендації щодо заходів для підвищення безпеки досліджень на національному та галузевому рівнях [3].

Зазначимо, що на національному рівні країни-члени ЄС впроваджують безпекові стратегії, в яких одним із головних аспектів є визначення загроз економічній безпеці. В якості прикладів можна навести:

Німеччина (Біла книга з питань політики безпеки Німеччини, 2016 р., Стратегія національної безпеки «Міцність, стійкість, стабільність», 2023 р.) – центральними вимірами безпеки є обороноздатність, стійкість та сталий розвиток; основні загрози економічній безпеці - транснаціональний тероризм; проблеми, пов'язані з інформаційним простором; загрози інформаційним та комунікаційним системам, лініям постачання, транспортним та торговим маршрутам, постачанню сировини та енергії; кліматичні зміни; нелегальна міграція.

Франція (Біла книга з оборони та національної безпеки, 2013 р.) – базовим рівнем, на якому забезпечується економічна безпека держави, є рівень національних підприємств; особлива увага приділяється інформаційній безпеці; розширено сферу контролю державних органів за іноземними інвестиціями у стратегічні сектори французької економіки.

Італія (Біла книга з міжнародної безпеки та оборони, 2015 р.) – основні загрози економічній безпеці: європейська боргова криза і проблеми державних фінансів; нелегальна міграція; кіберзагрози і вразливість національної ІКТ інфраструктури.

Завдання: реалізація економічного потенціалу та захист інтересів національних виробників; досягнення енергетичної незалежності.

Польща (Стратегія розвитку системи національної безпеки до 2022 р.; Стратегія національної безпеки 2020 р.) – одним з ключових *національних інтересів* є забезпечення сталого та збалансованого розвитку соціально-економічного потенціалу держави, з особливим акцентом на питаннях охорони навколишнього середовища, умов життя та здоров'я людей. Економічна складова стратегії передбачає розвиток інновацій, людського капіталу, транспортної інфраструктури, енергетичної безпеки та охорони навколишнього середовища, регіонального розвитку, стійкого розвитку сільського господарства.

Таким чином, нові виклики безпекового розвитку країн ЄС акцентують увагу не лише на забезпеченні військово-політичних та оборонних аспектів, але й на зростанні вагомості економічних чинників та загроз безпеці, підвищення важливості досягнення стійкого економічного зростання як одного зі основ безпечного розвитку країн. Безпекові економічні стратегії виступають довгостроковим орієнтиром забезпечення стійкої конкурентоспроможності, подолання залежностей та вразливостей, визначення інструментів управління ризиками в умовах зростаючого впливу глобальних детермінант економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Покришка Д. С. Огляд стратегічних документів Європейського Союзу у сфері економічної безпеки : аналіт. огляд. Київ : НІСД, 2024. 41 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.12>.
2. An EU approach to enhance economic security. European Commission, 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_23_3358/IP_23_3358_EN.pdf.
3. Commission proposes new initiatives to strengthen economic security. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363.

МІСЦЕВА ФІЛІЯ «ПРОСВІТИ» У СТАНИСЛАВОВІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ЄВГЕНА ЖЕЛЕХІВСЬКОГО (1877–1885 рр.)

Кальмук Лілія Романівна,
аспірантка,
факультет історії, політології і міжнародних відносин

Національно-культурне відродження, розвиток та консолідація національних сил у період бездержавного існування українського народу в ХІХ – першій третині ХХ ст. (до 1939 р.) було неможливе без культурно-освітнього товариства «Просвіта». У радянський період діяльність «Просвіти», по суті, замовчувалася, окремі її сторінки спотворювалися. Так, у виданому 1971 р. в серії «Історія міст і сіл УРСР» збірнику «Івано-Франківська область» про «Просвіту», мережу її філій і читалень на терені Станиславівщини та широку діяльність в австрійський період подано тільки одне речення: за участю «народовців» . . . 1877 року в Станиславові засновано філію «Просвіти» та її читальні по селах» [1, с. 28]. Хотілося б коротко зупинитися на

діяльності місцевої філії «Просвіти» у Станиславові під керівництвом її першого голови відомого народовського діяча Євгена Желехівського.

Філія «Просвіти» в Станиславові (Івано-Франківськ) була заснована 25 березня 1877 р. Першим головою став професор місцевої гімназії, відомий лексикограф Євген Ієронімович Желехівський. «... Щойно в 1877 році, – писав Юрій Олесницький, – професор станиславівської гімназії, публіцист і вчений, – чоловік моткий, тактовний і трудящий ..., почав збирати українців і переводити в Станіславщині організаційну працю. Він згуртував обіч себе всіх відомих українців того часу та оснував із ними в 1877 р. у Станиславові перше українське товариство, перший центр українського життя й організації праці – філію «Просвіти», що під його проводом, як голови підняла боротьбу із москвофільством, почали збирати й лучити українську інтелігенцію в місті й повіті, а на селі оснувати читальні «Просвіти»» [1, с. 31].

У ЦДІАЛ України було виявлено рукопис «Огляд діяльності філії «Просвіти» за 1877–1937 роки», до 60-річчя станиславівського осередку товариства, автором якого був історик Амвросій Андрохівич. З документу можна довідатися, що збори місцевого осередку часто відбувалися в «готелі Камінського» – одному з перших у Станиславові [6, с. 17].

Під керівництвом Є. Желехівського, що тривало вісім років, через передчасну смерть діяча, у філії «Просвіти» відбулося шість загальних зборів, 12 популярних відчитів. Як правило, вони проходили в згаданому готелі Камінського, а також у міських готелях «Європейський», «Під трьома коронами» або навіть у залі ратуші. На жаль, жодний з цих закладів у тогочасному вигляді не зберігся. Філія «Просвіти» мала в 1877 р. всього 66 членів, а у 1885 р. – понад 100. Завдяки «Просвіті» галицькі українці протистояли насильницькій політиці полонізації й онімечення, зуміли зберегти свою мову і власні національні традиції. Товариство сприяло розвитку не лише освіти, але й кооперативного руху, мало великий вплив практично на всі сфери суспільного життя.

Головною формою роботи «Просвіти» в місті на перших порах була лекційна робота. Утворення філії у Станиславові дало поштовх до організації читалень по навколишніх селах. Такі читальні існували в 1886 р. у селах Крихівці, Опришівці, Вікторів, Драгомирчани, Побережжя, Ворона [2, с. 393].

8 липня 1877 р. станиславівська філія «Просвіти» організувала вечір, присвячений пам'яті лідера «Руської трійці» Маркіяна Шашкевича. Крім селян і міщан з навколишніх сіл, на імпрезу приїхали гості з Галича і Тисмениці. Вечір розпочав голова філії Є. Желехівський доповіддю про життя зачинателя нової української літератури в Галичині та його заслуги перед народом. Вечір зробив настільки корисне враження на присутніх, що того-таки вечора до «Просвіти» записалося десять нових членів. На той час товариство мало уже близько 100 членів.

На перших порах осередок «Просвіти» стикався з матеріальними труднощами. «За браку коштів не мала філія домівки. Збори відділу проходили в будинку Желехівського, а на загальні збори треба було винаймати за великі гроші залу у чужинців», – писав дослідник А. Андрохівич [2, с. 394]. Загальні збори філії 25 лютого 1883 р. поставили завдання, щоб, за його словами, «новий відділ винайняв набагато більший будинок в передмісті, хоча б за складові гроші, й урядив канцелярію і читальню» [3, с. 115].

У Станиславові в 1886 р. було чотири українські товариства: Бурса св. Миколая, господарське товариство «Руська бесіда», «Товариство руських жінок» та власне філія «Просвіти», діяльність якої після смерті Є. Желехівського в 1885 р. на якийсь час практично завмерла. «Сумно, одже, стоять наші народні справи в Станиславові, і се якраз причина, що про Станіславівщину нічого не пишеться у наших часописах», – писав А. Андрохів [4, с. 10]. До складу «Просвіти» входила передова українська інтелігенція, представники культурно-освітніх, соціально-економічних, спортивних та інших організацій і товариств, що дало змогу перетворити народ на модерну націю. Після смерті Є. Желехівського новим головою було обрано Кліма Вольнянського – адвоката суду, а заступником – Івана Порайко, за яких місцева філія отримала імпульс для подальшого розвитку. Однак це питання виходить за межі пропонованого дослідження. Внесок Є. Желехівського в розвиток станіславівської філії «Просвіти» та українського національного руху загалом важко переоцінити.

Список використаних джерел

1. Андрухів І. «Просвіта» та її роль у збереженні і розвитку національної духовності. *Проблеми національно-культурного відродження України*. Івано-Франківськ, 1990. С. 26–38.
2. «Просвіта» у Станіславівщині. *Альманах Станіславівської землі: зб. матеріалів до історії Станіславова і Станіславівщини*. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен, 1975. С. 393–394. (959 с.)
3. Бабій Л. Роль «Просвіти» в культурно-національному відродженні Галичини. *«Просвіта»: історія, постаті, чин*. Івано-Франківськ, 1993. С. 114–119.
4. Головатий М. Будинки «Руської бесіди» й «Просвіти» в Станиславові. *Галицька Просвіта*. 2004. 15 липня.
5. Грабовецький В. Біля витоків просвітницького руху в Галичині. *«Просвіта»: історія, постаті, чин*. Івано-Франківськ, 1993. С. 3–6.
6. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 309 (НТШ), оп. 1, спр. 5228 (Розпорядження інформації та інші документи про діяльність філії товариства в м. Станіславів), арк. 23

ЛАТИНСЬКА ТА КИРИЛО-МЕФОДІВСЬКА ЦЕРКОВНІ ТРАДИЦІЇ IX–XI ст.: МІЖКОНФЕСІЙНІ ЗОНИ ТА СХІДНИЙ ФРОНТИР КАНОНІЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Кардаш Остап Назарович,
доктор філософії, асистент,
факультет історії, політології і міжнародних відносин,
провідний фахівець Центру медієвістичних студій

Проблематика воцерковлення та міжконфесійних відносин у ранньосередньовічних країнах так званої «Молодшої Європи» упродовж IX–XI ст. на сьогоднішній день залишається однією з найбільш дискусійних у сучасному історіографічному дискурсі [1; 3; 4; 5]. Важливим в контексті цієї проблематики є вивчення місіонерської діяльності тих євангелізаційних осередків (латинської, ромейської чи

слов'янської традиції) і конкретних їх представників, які сформували церковно-ієрархічні системи та конфесійне обличчя всього історичного Центральноєвропейського регіону. Період IX–XI ст. ознаменувався активними процесами колонізаційного та місіонерського освоєння, одержавлення і християнізації розлогих теренів Карпато-Дунайського регіону, звільнених наприкінці VIII ст. з-під політичної та духовно-релігійної домінації аварів, а також земель інших слов'янських *gentium* (зокрема, Західних Балкан), що перебували на стадії формування власних ранньосередньовічних держав і династичних володінь [3, с. 111–247; 5, с. 143–216]. Провідну роль у цих процесах відігравали, з одного боку, різне за етнічним походженням і дієцезіальною чи монастирською належністю латинське духовництво, а з іншого – представники кирило-мефодіївської церковної традиції, сформованої солунськими братами-місіонерами Константином (Кирилом) і Мефодієм та їхніми учнями у 860–880-х рр. [1, с. 29–47; 4, с. 73–104]. Первинне місіонерське сподвижництво adeptів обох традицій на окреслених теренах стало настільки грандіозним, що переросло у масштабну слов'яно-латинську міжобрядову конфронтацію другої половини IX–XI ст., яка, власне, й стала основним предметом актуальних студій [4, с. 73–104; 5, с. 171–202].

На тлі колонізаційного і місіонерського освоєння Каролінгами та різними структурами Баварської церкви історичної Нижньої і Верхньої Паннонії, Моравії, а також інших земель колишньої «*provinciae Avarorum*» інституційно впроваджувалася спершу латинська церковна організація у межах поставарського Подунав'я, започатковувалася динаміка становлення місійних теренів і церковних землеволодінь єпископських діоцезів Зальцбурга, Пассау й Регенсбурга та окремих баварських монастирських спільнот з їх чіткими еклезіально-адміністративними межами та регіональною специфікою [1, с. 29–47; 5, с. 153–167]. Описані еклезіальні володіння розглядаються нами не як звичні сукупності земельних дарувань, а як транспортно-еклезіальні системи та монастирські мережі франко-баварського духовництва, об'єднаного спільною ідеєю інтеграції місцевих слов'янських *gentes* у латинській церковній традиції та поширення політичного впливу Каролінгів на згадані фронтірні слов'янські землі [2, с. 7–26; 6, с. 1–19]. У такий спосіб відбувалося інституалізоване воцерковлення жителів історичної Паннонії зальцбурзьким духовництвом упродовж 790–860-х рр., а також моравських спільнот у володіннях династії Моймировичів завдяки сподвижництву, головно, пассауських місіонерів 820–860-х рр.

Дієцезіальні межі, проведені по річці Драві між Зальцбурзьким архієпископством та Аквілейським патріархатом у Карантанії, відповідно до акту імператора Карла Великого від 14 червня 811 р., а також розмежування течією Раабу та його притоками, встановлене між Зальцбургом і єпископством Пассау імператором Людовіком I Благочестивим 18 листопада 829 р., інтерпретовані нами не як двовимірні лінійні кордони, загалом нехарактерні для середньовічного політичного й, тим паче, релігійного простору, а саме як фронтірні структури, своєрідні контактні зони місіонерської активності духовництва згаданих церковних структур на пост-аварських подунайських теренах першої половини IX ст. [4, с. 153–170; 6, с. 1–19].

Нової фази міжконфесійні відносини на теренах «Молодшої Європи» зазнали в другій половині IX ст. після того, як свою місіонерську діяльність у володіннях моравського князя Ростислава проводили солунські брати-місіонери Константин (Кирило) й Мефодій та їх послідовники у 863–886 рр., які стали творцями окремої

кирило-мефодіївської церковної традиції слов'янського обряду з власними доктринальними проявами. За нашими висновками, фронтір слов'яно-латинської канонічної конфронтації, який у 860–880-х рр. охоплював усі володіння династії Моймировичів й епізодично (869/870 рр.) – паннонського князя Коцела, втратив чіткі обриси після ліквідації папою Стефаном V великоморавської церковної ієрархії слов'янського обряду 886 р. та, особливо, завоювання держави Моймировичів мадярами на межі IX–X ст. [1, с. 47–108; 4, с. 105–193].

Окрему увагу відведено вивченню проблеми поширення кирило-мефодіївської традиції в інших династичних володіннях «Молодшої Європи» та становлення регіональних фронтірних зон слов'яно-латинської канонічної конфронтації наприкінці IX–XI ст. Відтак у межах Хорватського королівства і Сплітської церковної метрополії означений слов'яно-латинський міжобрядовий фронтір 925–1070-х рр. найбільш виразно вдається реконструювати на Східноадриатичному узбережжі: у межах верхньодматинських єпископств, в істрійсько-кварнерській зоні, де найдовше культивувався кирило-мефодіївська глаголична традиція [1, с. 229–252; 3, с. 196–199, 257–267; 4, с. 236–244]. Натомість історичні сербські, боснійські та дуклянські терени X–XI ст. у складі Антибарської митрополії розглядаються в широкому значенні як своєрідна міжконфесійна зона зіткнення латинської, слов'янської і ромейської церковних традицій, яка, вочевидь, не набула чіткого конфронтаційного вираження, на зразок хорватського фронтіру [1, с. 252–259, с. 254–258].

В аналогічний спосіб слов'яно-латинський міжобрядовий антагонізм прослідковується в структурі ранньосередньовічної богемської церковної ієрархії у вигляді місцевого архіпресвітеріату, підпорядкованого близько 895 р. Регенсбурзькому єпископату, а з 973–976 рр. репрезентованій незалежним Празьким єпископством. Маючи кирило-мефодіївське начало, така церковна організація протягом кінця IX–XI ст. до певної міри залишалася біритуальною та двомовною. В контексті окреслення, власне, богемського фронтіру слов'яно-латинської конфронтації дослідницьку увагу сфокусовано на діяльності бенедиктинської конгрегації ченців Сазавського абатства у 1032–1097 рр., де практикувалася слов'янська літургія, а також на її протистоянні з місцевим латинським кліром аж до останньої фази остаточної ліквідації кирило-мефодіївської церковної традиції у володіннях Пржемислідів наприкінці XI ст. [4, с. 194–229]. На підставі ревізії концепції тривалого співіснування поряд з латинською церковною ієрархією окремої інституалізованої кирило-мефодіївської церковної організації у південно-східних володіннях династії П'ястів, на польсько-руському етноконфесійному середньовічному фронтірі та, власне, на західній периферії земель Рюриковичів у другій половині X–XI ст. можна дійти висновку, що на цьому широкому просторі слов'яно-латинське релігійне протистояння мало найменш виразний, неінституалізований характер [1, с. 141–175, 281–295], продиктований пізньою християнізацією та одержавленням місцевих *gentium* і дуже обмеженим, короточасним поширенням кирило-мефодіївських впливів на окреслених теренах.

Список використаних джерел

1. Власто А. П. Запровадження християнства у слов'ян. Вступ до середньовічної історії слов'янства. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.

2. Кардаш. О. «ex paganis christianos esse patravit»: Кого відправився християнізувати нітранський єпископ Віхінг?. *Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. 2020. Ч. 33. С. 7–26. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/istgal/article/view/4630>.
3. Curta F. *Southeastern Europe in the Middle Ages 500–1250*. New York : Cambridge University Press, 2006. 498 p.
4. Dvornik F. *Byzantine missions among the Slavs*. SS. Constantine-Cyril and Methodius. New Brunswick ; New Jersey : Rutgers University Press, 1970. 484 p.
5. Homza M. *Stredná Európa I. Na začiatku Stredoveku*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2014. 313 s.
6. Kardash O. An attempt at delineation of the eastern missionary route of the clergy of Passau on the lands of the post-Avar Danube region during the first half of the 9th century. *Konštantínove listy*. 2020. Vol. 13. Issue 2. P. 1–19. URL: <https://cutt.ly/DrgYzD66>.

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В ТРАДИЦІЙНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ БОЙКІВ

Кліщ Олег Любомирович,

аспірант,

факультет історії, політології і міжнародних відносин

У традиційному землеробстві наших предків яскраво представлені традиційні звичаї і обряди під час виконання польових робіт із зерновими культурами. Особливо така тенденція довгий час зберігалася в гірських районах Карпатського регіону, зокрема Бойківщини. Традиційні звичаєві обрядові дійства виразно проявилися у весняному і літньому обрядових циклах: «заорювання», «засівки», «зажинки», «обжинки» зернових культур (жито, овес, ячмінь, пшениця).

Як зазначила дослідниця народного календаря українців С. Боян-Гладка, обрядово-звичаєві дійства були приурочені до певних християнських свят у церковному календарі, у яких мотиви сівби і збереження рослин під час вегетації проявляються у різних релігійно-містичних формах – імітативній, вербальній, символічно-зображувальній [2]. Дослідник весняного народного календаря дохристиянського періоду, митрополит Іларіон стверджував, що весняні хліборобські свята у дохристиянські часи визначали народний календар, який був землеробським і хліборобським [4, с. 265]. Такі ритуальні дії посприяли виникненню вірувань та світогляду бойків щодо забезпечення врожайності.

Український фольклорист Я. Рудницький зауважив цікаві в бойків обряди пов'язані з сівбою зернових і майбутнім урожаєм. Своєрідним селянським святом, яке супроводжувалося різноманітними дійствами, «був день першої весняної сівби і оранки» [5, с. 76], адже на весні польова праця розпочиналася саме такими роботами, які були пов'язані із молитвою, заклинанням та очищенням «Щоб праця робилася і нива щед्रो засівалася, врожаєлася» [6].

Незважаючи на несприятливе природно-кліматичні умови регіону, бойки сіяли не тільки озимі культури (вересень-жовтень), але й яровину, під час виконання характерний «обряд: готуючи мішок із зерном, господар брав свячену воду, а також

хліб, сіль, яйця. Все це господиня завивала у «портку» (ляна скатертина) і клала під плуг між колеса. Перед початком роботи на ниві господар розстеляв скатертину на межі і викладав усе їство, хрестився і молився до сходу сонця, після чого від сходу сонця розпочинав сіяти. Сіяв вздовж скиб для того, щоб рівномірно лягало зерно... Окропивши ниву свяченою водою, молився і благословляв майбутній врожай. Такий ритуал означав убезпечення майбутнього урожаю від природних катаклізмів» [2, с. 108]. У цьому обряді головну роль посідала особа, яка здійснювала посів – сіяч. Від нього (бойки казали «легкий на руку») залежало багатство врожаю. Сівбу як правило проводив господар, а хто не вмів, то винаймав «собі доброго сівача у селі» [2, с. 109].

Отже, процес засівання був надзвичайно складний і виконувати таку роботу міг не кожен. Перш ніж, розпочати сіяти зерно, сіяч з'їдав свячену проскуру збережену ще з Благовіщення, а також в одному із кутиків «бесаги», «сівальні» (мішок) зав'язував жменю свяченого зерна, проскуру й свячену монету, що символізувало достаток та багатство [6]. Здійснюючи такий обряд бойки вважали, що носієм щастя є не тільки сіяч, але й насіння, сповнене особливої благодаті. Перед посівом зерно скроплювали свяченою водою. На цей обряд господиня одягала кожуха «на лівий бік верхом» [2, с. 108]. Подекуди на Бойківщині після засіву поля під яровину, господарі замовляли в церкві службу за здоров'ям. Після неї знімали із дзвіниці дзвони й наливали у них воду. Цю воду освячував священник того дня, а люди її забирали із собою додому [6].

Таким чином, в обряді засівання міститься дохристиянські елементи, які чітко простежуються у традиціях новорічного імітаційного обряду засівання [3, с. 12].

Як згадують респондента під час польових досліджень на Бойківщині побутовав звичай, коли господині заборонялося давати вогонь з хати в той день, коли починалися весняні роботи в полі, бо за повір'ям – інакше нашкодило б врожаю [4, с. 216]. Аналогічно відбувалися обрядодійства і в інших регіонах України. Наприклад, на Поліссі початок весняних робіт не обходився без ритуального печива – «хрестців», «плуга», або «борони». Ними у полі ділилися з тягловою худобою [1, с. 107]. Поширеним перед сівбою був звичаєвий обряд – «обід з горілкою, після якого старший із членів родини із молитвою, щоб Бог вродив гарний урожай, починає сіяти, розсіваючи разом із насінням яйця (великодні писанки) та хліб (кусочки паски)» [2, с. 108].

Отже, протягом ХІХ–ХХ ст. на Бойківщині спостерігалися в землеробській культурі дохристиянські пережитки з християнськими мотивами. Зокрема, посів зернових тривалий час супроводжувався замовляннями, освяченням зерна, пригощанням, засіванням на новий рік тощо.

Список використаних джерел

1. Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження / під ред. Ю. Г. Гошко. Київ : Наукова думка, 1983. 303 с.
2. Боян С. П. Аграрні мотиви у весняно-літній календарній обрядовості бойків. *Вісник Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. Серія історія*. 2009. Вип. XV. С. 107–114.
4. Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат : у 4 т. / за ред. С. Павлюка. Львів, 2006. Т. II. 812 с.

5. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. Київ : Обереги, 1992. 424 с.
6. Рудницький Я. Із нових дослідів над нашими бойками. *Життя і знання*. 1935. № 2. С. 209–210.
7. Свідчення респондента Живак Анна Іванівна, 1942 р.н. с. Дубина Стрийського району Львівської області. Записано інформацію про посіви зернових культур, Кліщем О. Л., 26.02.2025 р.

АПОТРОПЕЇЧНА ФУНКЦІЯ СИМВОЛУ ХРЕСТА В ТРАДИЦІЙНИХ РОДИЛЬНИХ ПРАКТИКАХ ГУЦУЛІВ (XIX – ПЕРША ПОЛОВИНА XX ст.)

Лаврук Тарас Васильович,

аспірант,

факультет історії, політології і міжнародних відносин

Одним з наймістичніших дійств для будь-якої світової культури було і залишається початок нового життя. Гуцули в цьому плані не становили винятку, але виробили власний погляд на містерію народження і окремі обрядодії, для впровадження новонародженого в соціальну і духовну систему людського буття. Дотримання обрядів, під час народження дитини, вважалися найголовнішими і найвідповідальнішими моментами в житті, як самої дитини, так і її родичів. В XIX – першій половині XX ст. народження дитини сприймалось на Гуцульщині як сакральний і небезпечний перехід – момент, коли мати і немовля були особливо вразливі до впливів злих сил, якими був наповнений релігійно- міфологічний світогляд горян. Це вимагало системи обрядодій і символів, покликаних захистити породіллю й новонародженого. Одним із важливих апотропеїчних символів виступав хрест, як самостійно, так і в якості підсилення давніх язичницьких атрибутів: дьоготь, часник, осина, ватра.

У родильних практиках на Гуцульщині символ хреста активно застосовувався до, під час і після пологів. Великий комплекс обрядодій регулював процес народження та введення у світ нового життя. Ключова роль, при народженні дитини, належала «бабі повитусі», оскільки гуцули станом на першу половину XX ст. не сприймали дипломованих акушерок, власне через недотримання ними традиційних обрядів [4, с. 124]. Перед тим, як «баба» візьметься до пологів, обов'язково мусить три рази перехреститися [4, с. 127]. Тим самим «баба» очищає себе від бруду буденного гріха та благословляє пологове дійство на добро. Це вперше символ хреста, як обов'язковий атрибут, з'являється вже під час пологів, виконуючи свою очисну функцію, стосовно самої баби повитухи. Породілля знаходиться за тканнюю завісою, вузли розв'язуються, коси розплітаються. на сволоках та на дверях громові знаки та хрести, баба обкурює хату, подібно до священика, тим самим надаючи символам сакрального значення, як певний спосіб активації апотропеїчних властивостей хреста. Обов'язково запалюється свічка. В даному випадку не, як джерело додаткового світла, а як атрибут живої ватри. Свічка горить доти, доки повитуха не внесе свяченої води і не окропить хату, частину п'є породілля і обмазує груди [1, с. 12–13]. В перші хвилини по народженні дитини, поруч з водою з'являється такий давній атрибут народної магії, як часник. Під голову породіллі кладуть ножиці, а на

шию дитини вішають зубець часнику та хрестик зі сріблястої тополі (осина) [1, с. 12]. Хоча часник у міфологічному світогляді має кілька значень, тут, поруч з осиною і хрестом виступає, як апотропей, так само, як і тополя, хрестики з якої вважаються амулетами проти нечистої сили [2]. В даному випадку можемо припустити архаїчність такої форми використання хреста.

Хоча гуцули стараються, як найшвидше провести обряд хрещення, все ж відразу по народженні дитини, баба проводить чин першого хрещення самостійно. Так цей ритуал описує П. Шикерик-Донників з дійсних традицій початку ХХ ст.: Баба «ирстит три рази и говорит форму, аби біда не ухопила та не підмінула». Питається в матері ім'я дитини, і так хрестить [4, с. 131]. До купелі баба сипле охрещеної води, якої рівночасно дає пити поліжниці [5, с. 371]. Такі дії з використанням охрещеної Йорданської води, також спрямовані на відлякування нечистої сили, бісиці, що за уявленням гуцулів, підмінює дітей.

Володимир Шухевич переповідає історію, що не викликає сумніву у гуцулів, про підміну дитини, через невиконання обрядовій, пов'язаних з хрещеною водою чи ладаном: Так одна жінка мала дитину, що не росла тож дослухавшись поради пішла о 12 ночі на межу, поклала дитину червом до землі, насипала на плечі глини, що набрала її з під дев'яти меж і дев'яти каменів і почала бити свербигузом, аж поки не прийшла бісиця і віддала справжню дитину жінці. Мотив підміни дітей злими духами, в разі не належного виконання апотропейчних ритуалів, важливим чином з використанням символу хреста фігурує у всіх населених пунктах Галицької Гуцульщини, а оберегові культи пов'язані з цим, все ще побутують на практиці в високірних селах Верховинського та Косівського районів [3].

Символ хреста у родильній обрядовості Гуцульщини ХІХ – першої половини ХХ століття виконував виразно апотропейчну функцію, забезпечуючи захист породіллі, немовляти та оселі від впливу злих сил. У поєднанні з іншими засобами народної магії – часником, свяченою водою, свічкою, ладаном – хрест творив сакральну систему захисту, яка відповідала основам дохристиянського світогляду гуцулів. Ці практики є свідченням глибокої архаїчної культури, де межа між релігійним та магичним була відносною. Водночас, хрест виступав як, християнський символ інтегрований в локальні світоглядні архетипи.

Список використаних джерел

1. Кайндль Раймунд. Гуцули. Чернівці, 2000. 228 с.
2. Косило Л. Міфологічні вірування українців про дерева. Україна у світовій історії. 2014. № 1. С. 69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2014_1_8.
3. НЕАПНУ. Ф. 1. Оп. 7. Спр. 21. Календарні звичаї та обряди с. Брустури Косівського району Івано-Франківської області. Записи Гавадзина В. В. 27.09.2010 р.
4. Шекерик-Донників П. Рік у віруваннях гуцулів. Верховина, 2009. 35 с.
5. Шухевич В. Гуцульщина : в 5 частинах (репритне видання 1899–1908). Харків, 2018. 1217 с.

ПОТЕНЦІАЛ САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УКРАЇНІ

Мадрига Тетяна Богданівна,

доцент,

факультет історії, політології і міжнародних відносин

У контексті системних трансформацій, що охоплюють сучасний світ, особливої актуальності набуває питання зміцнення національної стійкості. Посилення глобальної конкуренції, динамічні зміни у політичній, економічній та безпековій сферах, зростання масштабів і частоти міжнародних конфліктів, насамперед збройних, – все це створює умови тривалої нестабільності. У таких умовах здатність держави адаптуватися до нових викликів, ефективно протидіяти загрозам та забезпечувати внутрішню консолідацію суспільства стає ключовим чинником збереження суверенітету, безпеки та сталого розвитку.

Національна стійкість визначається як здатність держави й суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження та характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, зокрема в умовах кризи, та оперативно відновлюватися після неї до оптимального стану рівноваги [2]. Це поняття передбачає не лише функціонування державних інституцій, а й активну участь громадянського суспільства в зміцненні внутрішньої згуртованості та спротиву.

Протягом останнього десятиліття українське суспільство неодноразово демонструвало свою здатність до самоорганізації у відповідь на ряд складних викликів. Масові протести на Майдані Незалежності, які переросли в Революцію Гідності 2013–2014 років, агресивне захоплення Автономної Республіки Крим російською федерацією, розгортання збройного конфлікту на сході України та повномасштабне вторгнення РФ, що розпочалося 24 лютого 2022 року, стали переломними подіями, що перевірили стійкість нації на практиці.

У відповідь на ці виклики особливо виразно проявився потенціал громадян до самоорганізації. Виникнення потужного волонтерського руху, мобілізація суспільних ресурсів для підтримки Збройних Сил України, формування добровольчих батальйонів, розвиток горизонтальних структур взаємодії – все це стало основою нової якості суспільної згуртованості. Самоорганізація українців проявилася не лише у підтримці армії, а й у захисті поранених, допомозі внутрішньо переміщеним особам, турботі про родини загиблих. Волонтерський рух переріс у сталу систему громадянської солідарності та співвідповідальності.

Особливо показовим є те, що в умовах воєнної загрози рівень соціальної консолідації суттєво зріс. Питання, що раніше роз'єднували українське суспільство – мовне, релігійне, зовнішньополітичних орієнтацій – відійшли на другий план у зв'язку з необхідністю захисту національного суверенітету. Відбулася переоцінка цінностей, яка посилила національну ідентичність та почуття громадянської відповідальності.

Таким чином, потенціал самоорганізації суспільства виступає важливим чинником зміцнення національної стійкості України. Для того щоб процеси самоорганізації й самоуправління у випадках кризових ситуацій мали контрольований і цілеспрямований характер, уповноваженим державним органам необхідно завчасно

організовувати й проводити необхідні навчання й тренування, формувати та апробувати протоколи узгоджених дій. На думку М. Кауфманн, метою таких навчань є формування міжвідомчої культури спілкування й координації, оптимізація стратегії кризового менеджменту [1].

Активна участь громадян у спільних ініціативах сприяє формуванню соціальної єдності, стабілізації економічної ситуації та посиленню оборонного потенціалу держави. Подальше заохочення громадянської активності та підтримка волонтерських ініціатив сприятиме зміцненню національної безпеки та незалежності України. Адже уроки новітньої історії України доводять: сильне, солідарне, здатне до самоорганізації суспільство – запорука перемоги та відновлення держави у післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. С. 117-118.
2. Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Проблема термінологічної невизначеності у сфері розбудови національної стійкості : аналіт. зап. Київ: НІСД, 2021. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/az-7-gloss060121_5.pdf (дата звернення: 17.03.2025).

РОЛЬ МЕДІА В МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Матвієнків Світлана Миколаївна

кандидатка політичних наук,
доцентка, доцентка кафедри політичних наук;

Сегедин Дмитро Ігорович,
студент III курсу ОР бакалавр,
факультет історії, політології і міжнародних відносин

Під поняттям «медіа» розуміють способи та механізми зберігання і розповсюдження інформації й відомостей для індивідуальної або масової аудиторії. Як синоніми застосовують поняття «засоби масової інформації» (ЗМІ) та «масмедіа», однак масова комунікація розглядається в значно ширшому значенні, її тлумачення відбувається з погляду комунікації, тобто у контексті поширення інформації, думок та ідей; природної дії людського буття, засобами і способами донесення яких і є масовою комунікацією [2]. Саме медіа є основними посередниками в обміні інформацією між учасниками даного простору, об'єднуючи людей, організації та держави у спільному інформаційному середовищі, що підкреслює необхідність розуміння інформаційного простору як феномену.

Інформаційний простір виступає історично сформованою, забезпеченою способами зв'язку та правовими гарантіями формою узгоджених і впорядкованих, територіально далеких і близьких інформаційних ресурсів, котрі концентрують результати комунікативної взаємодії людей. Головною метою формування соціально-комунікаційних взаємин у межах інформаційно-комунікаційного простору є зростання інформованості суспільства та внутрішній і зовнішній дії держави. В цьому контексті, інформаційно-комунікаційний простір слід розуміти як окрему терито-

рію, в межах якої містяться ресурси і джерела інформації, системи збору, опрацювання, розповсюдження інформації та користувачі цих ресурсів, що перебувають під юрисдикцією законодавства даної території [1, с. 27]. В умовах технологічного розвитку та глобалізації він стає не тільки способом передавання інформації, а й одним із важливих складових у процесі міжнародної взаємодії. Саме тому подальше спрямування на розгляд міжнародної політики є важливим, оскільки багатоаспектні зв'язки між державами здійснюються завдяки інформаційним та комунікаційним каналам.

Зміст зовнішньої політики держави як будови її діяльності на політичній арені формується під впливом її становища у системі міжнародних відносин і пріоритетною основою її напрямків у зовнішній політиці. Існують різноманітні способи, що ними послуговуються держави у своїй зовнішньополітичній взаємодії, типи котрих, однак, зводяться до обмеженої кількості: сила, обмін й переконання; сила та переговори; переконання, торг, насильство і погрози. Встановлення взаємозв'язків між цілями і засобами їх застосування закріплюються у стратегії міжнародної взаємодії [4, с. 185]. Разом із тим, у модерну еру інформаційних та цифрових технологій медіа перебирають на себе дедалі більшу роль щодо впливу на політичні процеси міжнародного характеру. Контроль над засобами масової інформації дає змогу маніпулювати свідомістю мас, створювати вигідну для суб'єкта дійсність і вирішувати, котрі проблеми сьогодення є вартими уваги. Штучно виробляється явище медіа свідомості, – така, що сформована на маніпулятивних інтерпретаціях, хибних цінностях, подвійній моралі, – де, піднесена засобами масової інформації, реальність не відповідає дійсності; через що громадська думка спотворюється [3, с. 302].

При аналізі державної інформаційної політики слід стверджувати, що її спрямування повинне обумовлюватися розв'язанням завдань загальнодержавного значення, ряд яких включає: побудову інформаційного простору України і її входження до системи всесвітнього простору; розширення меж правової бази, яка регулює відносини суспільного характеру, включно із такими, що пов'язанні з отриманням, розповсюдженням і застосуванням інформації; розвиток сфери інформаційних послуг; гарантію інформаційної безпеки держави і суспільства; підвищення політичної стабільності в межах держави. Задля ефективного вирішення зазначених завдань потрібне доцільне управління усіма наявними типами інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури, регуляція діяльності електронних і друкованих засобів масової інформації та підтримки національного ринку інформаційних продуктів, послуг, засобів і технологій [5, с. 239-242].

Отже, сьогодні медіа відіграють чи не найважливішу роль у творенні громадської думки, адже вони є потужним методом донесення інформації та впливу на настрої соціуму. Особливо значимим даний вплив стає у контексті міжнародної взаємодії, де медіа відіграють роль не лише у сприянні поширення певних поглядів та ідей, а й у впливі на прийняття рішень.

Список використаних джерел

1. Ведмідь П. В. Поняття інформаційно-комунікаційного простору в системі органів державного управління. *Право та державне управління*. 2019. Т. 2. № 34. С. 26–32.

2. Городенко Л. М. Медіа. *Енциклопедія Сучасної України* / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк. Київ, 2018. URL: <https://esu.com.ua/article-66085>.
3. Поліщук Ю., Гнатюк С., Сейлова Н. Масмедіа як канал маніпулятивного впливу на суспільство. *Безпека інформації*. 2015. Т. 21. № 3. С. 301–308.
4. Седляр Ю. О., Ярошенко В. М. Зовнішня політика держав: теоретичні засади дослідження питання. *Актуальні проблеми політики*. 2023. № 71. С. 184–190.
5. Сірий С., Турченко Ю. Інформаційна політика України доби глобалізації: теоретичний аналіз. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4–5. С. 237–245.

ЖУРНАЛ «ВІСТІ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ГАЛИЦЬКИХ РОБІТНИКІВ У НІМЕЧЧИНІ

Мосора Володимир Андрійович,
аспірант,

факультет історії, політології і міжнародних відносин

При вивченні політики вивезення населення Галичини варто згадати пресу, яка виходила для робітників безпосередньо у Німеччині. На відміну від видань дистрикту, у журналі «Вісті», який виходив у Німеччині, відсутня пропаганда «хорошого життя». Натомість, основну роль на сторінках періодичного видання відведено розміщенню розпоряджень та оголошень німецької влади про зміни умов праці на німецьких підприємствах та у сільському господарстві. Значну роль у даних публікаціях відігравала спеціальна організація «німецький фронт праці» (НФП), яка, за сумісництвом, фінансувала вихід даного журналу. Наприклад, в одній із подібних публікацій помічаємо інформацію щодо діяльності дочірніх організацій НФП, які виконували певні функції взаємодії із українськими робітниками у справі вирішення їхніх проблем. «...Українські Обласні Зв'язкові, які звичайно опікуються однією областю, натомість там, де працює мале число українців, вони опікуються кількома областями. Цю систему розвивають далі вниз у цей спосіб, що в кожному підприємстві, чи так у кожному таборі, в якому знаходиться більше число українських робітників, існує один український фабричний або таборовий зв'язковий» [1, с. 3].

Окрім опису діяльності урядових установ, журнал «Вісті» пропонував українським робітникам широкий спектр інформації щодо економічного та соціального життя дистрикту Галичина. Проте, основна роль вказаного видання зводилась до опису та розміщення важливих розпоряджень, які безпосередньо стосувались працівників з дистрикту. Наприклад, неодноразово можна зустріти різноманітні розпорядження від міністерства фінансів, які повідомляли відомості у сфері оподаткування українських робітників із дистрикту Галичини. «...з дня 10.12.1942... постановлено, що всі українські робітники з Генерального Губернаторства з львівським дистриктом включно мають бути від дня 1 січня 1943 р. трактовані під податковим оглядом зовсім так само, як усі інші закордонні робітники в Німеччині. Це значить, що всі ті українські робітники, які були дотепер обов'язані платити 15 % суспільно-вирівняльної данини, від Дня 1 січня 1943 р. вже більше її платити не будуть» [2, с. 3].

Звісно, окрім податкових розпоряджень, німецька влада розміщувала публікації про правила пересилання заробітних коштів до власних сімей [3, с. 3].

Поряд з тим, на сторінках журналу «Вісті» вміщено публікації про розпорядження, які стосувались змін у видачі харчових пайків для українських робітників [4] або правила оформлення відпусток [5]. Проте, серед переліку розпоряджень, опублікованих у журналі «Вісті», щодо покращення життя робітників у сільськогосподарському чи індустріальному секторі існували певні заборони. Наприклад, у статті «Українським робітникам до відома» [6], йдеться про заборону підпільної торгівлі серед робітників. «Винним є не тільки продавець, але й покупець, тобто не вільно ні продавати, ні купувати «на паску». Кожний з нас повинен знати, що всі робітники, які приїхали до Райху, підлягають німецьким законам і відповідають за свої вчинки перед німецькими судами. Цього ніхто з нас не сміє забувати. Всяка тайна (паскарська) торгівля в Райху заборонена...» [6, с. 3].

Підсумовуючи, відзначимо, що видання «Вісті» є доволі цінним джерелом у вивченні законодавчо-трудового життя українського населення дистрикту Галичина як у сільськогосподарському, так й індустріальному секторі Німеччини впродовж 1941–1944 рр. Інформаційний потенціал вказаного періодичного видання дає нам змогу дослідити безліч розпоряджень, які стосувались українських робітників та повідомляли про зміни у їхній діяльності на території Райху.

Список використаних джерел

1. Українська Установа Зв'язку при Уряді для організації Праці НФП. *Вісті*. № 1. 07.01.1943 р. Берлін, с. 3.
2. Важне для всіх українських робітників з Ген. Губернаторства. Нове урегулювання податкового і працевправного трактування українських робітників з Ген. Губернаторства. *Вісті*. № 1. 07.01.1943 р. Берлін, с. 3.
3. Для рільник і промисловик робітників з Генерального Губернаторства відносно пересилки заробітних ощадностей до родинного місця. *Вісті*. № 3. 21.01.1943 р. Берлін, с. 3.
4. Вияснення в справі харчів для робітників із Львівського дистрикту. *Вісті*. № 6. 11.02.1943 р. Берлін, с. 3.
5. Для українських промислових робітників що їдуть на відпустку до Генерал-Губернаторства. *Вісті*. № 3. 21.01.1943 р. Берлін, с. 3.
6. Українським робітникам до відома. *Вісті*. № 45. 11.11.1943 р. Берлін, с. 3.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СПІВТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИХ УЧИТЕЛІВ ГАЛИЧИНИ 1919–1939 РР. ЯК ЧИННИК ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Савчук Богдан Романович,
кандидат історичних наук, асистент,
факультет історії, політології і міжнародних відносин

Міжвоєнний період приніс українському шкільництву Галичини нові виклики. Попри наявність достатньої наукової бази дослідження, діяльність наукових товариств недостатньо концептуалізована з позиції новітніх методологій. Застосування

поняття «інтелектуальне співтовариство» до спільноти українських педагогів означеного періоду дає змогу побачити їх не лише як громадські інституції, а й як мережі інтелектуалів, їхніх культурно-освітніх, науково-корпоративних і політичних практик [2, с. 171] в умовах відсутності власної державності.

Метою доповіді є означення можливості подібного методологічного підходу до висвітлення розвитку українського учительства Галичини 1919–1939 рр.

Після 1919 р. Східна Галичина опинилася під владою Другої Речі Посполитої, в якій проводилася цілеспрямована асиміляційна політика щодо українства, насамперед в освітній сфері (закон «Lex Grabski» 1924 р. та ін.). Так, більшість початкових закладів було перетворено на двомовні («утраквістичні»), внаслідок чого кількість українських початкових шкіл скоротилася з 2426 у 1921–22 н. р. до 352 в 1937–1939 н. р. [3, с. 132]. У середній та вищій школі домінувала польська мова, вчителів-українців не допускали до навчання або пересипляли на польські землі. Отже, українське населення було позбавлене повноцінного національного шкільництва в межах державної системи освіти.

У таких умовах носієм і захисником національної освіти стала інтелігенція, об'єднана в культурно-освітні організації. Діяльність товариства «Просвіта», Українського педагогічного товариства, з 1926 р. – «Рідна школа», та учительських спілок («Взаємна поміч українського вчительства», «Учительська громада») стала запорукою того, що навіть за несприятливих умов українська молодь мала доступ до рідної освіти, а українське учительство продовжувало свою просвітницьку місію [5, с. 10].

Взаємодоповнюваність їх функцій була очевидною: якщо «Рідна школа» створювала інституційну основу безперервності шкільництва (школи, семінарії), а «Просвіта» опікувалася змістом освіти для народу (література, гуртки, курси) [4, с. 96–97; 1, с. 14–16], то учительські спілки підтримували самих педагогів і відстоювали їхні права. Разом ці співтовариства утворювали єдину інтелектуальну мережу українського учительства, що пронизувала галицьке суспільство від села до міста.

Таким чином, інтелектуальні співтовариства учителів у Галичині були рушійною силою освітнього розвитку. Вони компенсували брак державної української школи, створивши альтернативну систему освіти на громадських засадах. Їх внесок проявився як у кількісних показниках (мережа шкіл, охоплення населення освітою), так і у якісних результатах – вихованні освіченої, свідомої та згуртованої нації. Такий масштабний вплив дозволяє розглядати ці співтовариства не лише як суспільні організації, а як феномен інтелектуальної історії, що забезпечив тяглість української освітньої традиції в бездержавний період.

Для аналізу феномену галицьких учительських організацій як інтелектуальних співтовариств пропонується міждисциплінарний підхід, заснований на мережевому аналізі та концепції інтелектуальних мереж. Застосування мережевого підходу означає розгляд зазначених товариств як частин єдиної мережі взаємопов'язаних діячів (учителів, просвітян, священників, меценатів тощо), об'єднаних спільною метою.

Ключовим поняттям, яке застосовується, ж «інтелектуальне співтовариство», за визначенням І. Колесник, – «аморфне, добровільне об'єднання у вигляді родинних культурних гнізд, гуртків, салонів, клубів за інтересами, неструктурованих громадських організацій, зборів, дружніх товариств» [2, с. 172]. Подібний мережевий підхід конструює історичний процес як історію груп, друзів, партнерів по обгово-

рення та тісних гуртків, через вертикальні ланцюжки, на зразок учитель–учень; горизонтальні альянси – певних послідовників-наступників; структурне суперництво [2, с. 173].

Методологічно це означає, що при їх дослідженні варто звернути увагу не лише на офіційні програми та здобутки, але й на комунікацію і форми взаємодії між учасниками, на формальні й неформальні зв'язки, які об'єднували учителів у єдине ціле. Мережевий аналіз дозволяє виявити структуру цих зв'язків: хто з ким співпрацював, через які вузли (осередки) передавалися знання та ідеї, яка була щільність і охоплення цієї інтелектуальної мережі. Спираючись на концепцію доцільно розглянути товариства «Рідна школа», «Просвіта» та учительські спілки як інтегральну частину інтелектуальної мережі української еліти Галичини. Це надає дослідженню цілісності: всі ці організації постають не розрізненими фактами, а взаємопов'язаними елементами спільного процесу освітнього розвитку. Такий методологічний підхід допомагає глибше зрозуміти механізми впливу співтовариств на освіту і суспільство та уникнути фрагментарності в їх оцінці.

Список використаних джерел

1. Зуляк І. С. Товариство «Просвіта» у Західній Україні в міжвоєнний період: організаційні засади, господарське становище та культурно-просвітня діяльність : автореф. дис... д-ра іст. наук. Чернівці, 2006. 32 с.
2. Колесник І. І. Інтелектуальне співтовариство як засіб легітимації культурної історії України. ХІХ століття. *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 169–193.
3. Коцюмбас О. Академічна гімназія у Львові: організація, структура, діяльність (1849–1939) : дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01. Львів, 2021. 265 с.
4. Руда О. Роль українських культурно-освітніх товариств у розвитку національного шкільництва в Галичині (1923–1939). *Rocznik Lubelski*. 2016. Т. 42. С. 95–104.
5. Савчук Б., Білавич Г. Українські освітні товариства в Західній Україні у 20–30 рр. ХХ ст. *Молодь і ринок*. 2012. № 7. С. 8–13.

СЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

ДУХОВНИЙ ІДЕАЛ ЯК САМОРЕГУЛЯТИВНА ОСНОВА МОРАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Батюк Остап Євгенович,
аспірант, факультет психології

Ідеал – це образ бажаного «Я» або система уявлень про найдосконаліший стан особистості, що виконує функцію регулятора поведінки та особистісного розвитку. Він формується під впливом соціального середовища, виховання, індивідуального досвіду та внутрішніх потреб. Ідеал як уявлення про найдосконаліший стан особистості може мати різні прояви – естетичні, соціальні, моральні, духовні. Однією з його найважливіших форм є духовний ідеал, який відображає моральні та етичні орієнтири людини, спрямовуючи її розвиток і самовдосконалення.

Духовний ідеал – це уявлення про моральну та духовну досконалість, до якого прагне людина. Духовний ідеал є важливою складовою особистісного розвитку, оскільки він визначає моральні орієнтири та сенс життя. В. Франкл підкреслював, що пошук сенсу є центральною мотиваційною силою людини, а духовний ідеал допомагає людині подолати життєві труднощі та знайти гармонію [1]. Він не є статичним – змінюється разом із розвитком людини, її життєвим досвідом та світоглядними переконаннями і його формування відбувається під впливом сім'ї, культури, освіти, суспільства та особистого досвіду. Важливу роль відіграє внутрішня рефлексія – здатність аналізувати власні вчинки та переконання. Духовний ідеал не просто визначає моральні норми, а є глибинним відчуттям того, якою людина прагне бути. Він мотивує особистість до саморозвитку, регулює її поведінку та підтримує внутрішню гармонію. Оскільки духовний ідеал визначає найвищі моральні орієнтири людини, він безпосередньо впливає на її моральний розвиток, формуючи переконання, цінності та принципи, які регулюють її поведінку. Саме через прагнення до духовного ідеалу особистість розвиває свою моральність та здатність до свідомого етичного вибору.

Моральна самосвідомість – це здатність людини оцінювати свої вчинки та моральні якості, порівнюючи їх із загальноприйнятими нормами та власними переконаннями. Вона формується протягом усього життя й безпосередньо залежить від духовного ідеалу. Чітке уявлення про духовний ідеал сприяє розвитку моральної рефлексії – аналізу своїх думок і дій з точки зору добра і справедливості. Коли людина живе відповідно до своїх моральних принципів, вона відчуває гармонію між думками, почуттями та діями, що створює відчуття цілісності та сенсу життя. Якщо ж її вчинки суперечать ідеалу, це може викликати моральні сумніви та незадоволеність собою. Моральність особистості проявляється не лише у знанні етичних норм, а й у здатності їх дотримуватися в реальному житті. Це вимагає від людини самоконтролю, критичної оцінки своїх вчинків та свідомого керування власною поведінкою, що стає можливим завдяки розвиненій саморегуляції [2].

Саморегуляція – це здатність людини свідомо керувати своїми думками, емоціями та поведінкою відповідно до поставлених цілей, моральних принципів і соціальних норм. Згідно з соціально-когнітивною теорією Альберта Бандури, саморе-

гуляція включає самоспостереження, самооцінку та самокорекцію, які дозволяють особистості адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, контролювати свої імпульси та діяти усвідомлено, відповідно до внутрішніх моральних стандартів і життєвих цінностей [3].

Духовний ідеал не формується миттєво – це процес, що включає усвідомлення моральних цінностей, їх перевірку на практиці та закріплення у свідомості людини. Саморегуляція допомагає контролювати імпульсивні бажання, оцінювати власні вчинки та співвідносити їх із тим, що особистість вважає правильним. Завдяки здібності до саморегуляції людина свідомо обирає життєві орієнтири, зменшуючи вплив зовнішніх обставин чи суспільних стереотипів. Аналіз мотивів та внутрішній контроль допомагають уникати механічного прийняття чужих норм і сприяють формуванню власних.

Після формування духовного ідеалу саморегуляція допомагає підтримувати його у поведінці. Часто людина стикається з моральними викликами чи внутрішніми суперечностями, які можуть спонукати до дій, що не узгоджуються з ідеалом. У такі моменти самоконтроль і критична рефлексія дозволяють зберегти вірність своїм принципам.

Саморегуляція також сприяє розвитку духовного ідеалу. З віком, досвідом і розширенням світогляду уявлення про моральну досконалість можуть змінюватися, ставати більш глибокими. Людина аналізує власні моральні орієнтири, доповнює їх новими сенсами та вдосконалює відповідно до особистісного зростання.

Таким чином, саморегуляція є не просто механізмом контролю за поведінкою, а важливим інструментом формування, підтримки та розвитку духовного ідеалу. Вона допомагає людині не лише усвідомлювати свої моральні орієнтири, а й дотримуватися їх у реальному житті, що робить процес особистісного та духовного розвитку більш усвідомленим і гармонійним.

Висновки. Таким чином, духовний ідеал відіграє ключову роль у моральному розвитку особистості, визначаючи її життєві орієнтири, цінності та моральні переконання. Він є не лише абстрактним уявленням про досконалість, а й практичним внутрішнім орієнтиром, що допомагає людині ухвалювати етичні рішення та знаходити сенс у своїх діях. Формування духовного ідеалу тісно пов'язане з процесами саморегуляції. Завдяки саморегуляції особистість здатна усвідомлювати свої моральні принципи, контролювати свою поведінку та коригувати дії відповідно до внутрішніх переконань. Це сприяє розвитку моральної самосвідомості та гармонізації внутрішнього світу людини.

Саморегуляція та духовний ідеал є взаємопов'язаними компонентами морального розвитку. Вони забезпечують стабільність моральних переконань, сприяють особистісному зростанню та гармонійному розвитку моральної свідомості.

Список використаних джерел

1. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі – КСД. 2016. 160 с.
2. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості : монографія. Суми : Видавничий будинок «Еллада», 2012. 608 с.
3. Бандура А. Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. 1991. № 50 (2). Р. 248–287.

РЕЛІГІЙНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ: РЕЛІГІЄЗНАВЧЕ ОСМИСЛЕННЯ

Білоус Світлана Іванівна,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Духовність особистості часто розвивається багатьма засобами, в тому числі й завдяки релігії. Релігія формує релігійність. Релігійність впливає на світогляд людини, її цінності, життєву позицію, поведінку, переконання тощо. Оскільки в Україні переважає християнство, тому в даному дослідженні мова йде про християнську релігійність та її місце й роль в житті молоді.

У 20-х роках ХХІ століття в Україні спостерігається часто протилежне ставлення до релігії, зокрема до християнських конфесій та церков. Так, з одного погляду, значна кількість українців, особливо на заході України, демонструє домінуючий інтерес до традиційних християнських цінностей, активно бере участь у церковному житті, підтримує християнські традиції та обряди [5]; з іншого – серед частини молоді й людей старшого віку спостерігається байдужість, зневіра, небажання й відокремлення від релігійної сфери; буває, що секуляризовані погляди різко критичні, іноді навіть атеїстичні.

Мета даного дослідження: висвітлити релігієзнавчий погляд на те, як умови сучасності впливають на прояви та роль релігійності в житті української молоді.

Тематика, що стосується духовно-релігійного розвитку особистості в Україні, часто висвітлюються в науковій періодиці та більш фундаментальних роботах. Так, наприклад, про релігійність особистості як основи духовно-морального розвитку молоді говорить Бадражан А.Г. [1]; про загальноукраїнський і регіональний аспекти релігійності молоді аналізує Балух В. [2]; про релігійність і раціональність в час війни досліджують Бугерко Я.М., Тодосійчук Н.М. [3]; комплексний філософсько-релігієзнавчий аналіз цінностей української християнської молоді початку ХХІ ст. здійснює Гавеля О. Р. в дисертаційній роботі [4]. Ці та інші аспекти наукових праць розвивають проблематику, що актуальна для молоді й суспільства загалом.

Відомо, що релігійність формується завдяки релігійному середовищу, релігійним відносинам, релігійній діяльності та визначається за допомогою таких показників як: ступінь, рівень, стан, характер і динаміка; компонентами релігійності є релігійне світорозуміння, світовідчуття, світоставлення.

Релігійність дає духовну опору людині в складних обставинах. І це її важлива функція. Правда, є різного роду релігійність: «здорова», тобто в міру виражена; аполетична; фанатична.

Як свідчать соціологічні дослідження, релігійність й довіра до церкви – динамічне явище і залежить від суспільних настроїв, змін, конфесії, парафії, регіону, ідеології [5].

На основі опрацьованої літератури та власних спостережень можемо виокремити умови, котрі впливають тією чи іншою мірою на рівні релігійності молоді в Україні початку ХХІ ст.: регіональний чинник; конфесійний фактор; інформаційне суспільство; життєві кризи й перехідні періоди особистості; стан здоров'я та рівень захворюваності; цифрова культура та соціальні мережі; розвиток технологій і техніки; національно-культурні традиції, патріотичні переконання; гендерні особливос-

ті; секуляризація, критичні погляди на релігію та церкву; індивідуалізація духовного досвіду; освіта та виховання, близьке оточення. Умови суспільства по-різному впливають на зростання релігійності: одні позитивно, інші – навпаки; а отже – здійснюється індивідуальний вплив.

Окремо зауважимо, що на релігійність українців, особливо чоловіків та жінок призовного віку, суттєво вплинула війна. Зокрема відомий вислів «в окопах не буває атеїстів» говорить про війну як фактор розвитку внутрішньої релігійності, адже людина часто людина потребує захисту, духовної опіки, зцілення від ран. Військове капеланство духовно підтримує українських воїнів, євангелізує, зміцнює віру в Бога, в перемогу добра над злом; проводить основні християнські обряди навіть в окопах, допомагає в різні способи. Присутні в російсько-українській війні й українські парамедики з християнським світоглядом та інших релігій, що теж в медичний та духовний спосіб допомагають потребуючим воїнам.

Щодо усього українського простору, то для прикладу, розглянемо яким чином християнська релігійність молоді й дорослого населення розвивається завдяки цифровізації, діяльності соціальних мереж [6].

Зауважимо, що з часів пандемії коронавірусу християнська релігійність поступово була поширена в інформаційний цифровий простір (в соціальних мережах, в ютуб-каналах, на офіційних веб-сайтах, ЗМІ тощо). З того часу українці різного віку, особливо молодь, практикують онлайн-участь в богослужіннях, переглядають богослужіння в записі, читають Біблію в електронному форматі, слухають подкасти з проповідями, беруть участь у християнських форумах і спільнотах. Звичайно, церква наголошує, що коли є можливість, то варто надати перевагу безпосередньому перебуванню в святинях; наголошує, що є сакральні дієства, які не можливо практикувати онлайн: це християнські таїнства, особливо Євхаристія, сповідь та ін.

Водночас, завдяки соціальним мережам (Facebook, Instagram, TikTok, YouTube та ін.) церковні служителі й християнські конфесії, організації почали активно звертатися до дорослих і молоді зрозумілою їм мовою, з використанням відео, мемів, влогів. Таке спілкування посприяло активнішому залученню молоді до християнського простору, але водночас не завжди впливає на глибокий духовний розвиток й на глибокі християнські практики (та ж молитва; вшанування реліквій).

У соціальних мережах виникають онлайн-спільноти християнської молоді, де обговорюють питання віри, діляться молитовними намірами, надихають одне одного на добрі справи. Відомими є блогери, котрі будучи прихильниками тієї чи іншої християнської конфесії, надихають й активізують молодь та й інші вікові категорії на розвиток власної християнської духовності. При тому, спостерігається представлення з різних конфесій: як ортодоксальних (православних), так і реформованих (протестантських), а також представників інших релігій.

Водночас, є небезпеки викривлення суті релігійного (християнського) вчення; існують численні маніпуляції свідомістю й довірою аудиторії підписників. Серед потенційних небезпек – фрагментарність духовного знання, ризик маніпуляцій і поширення псевдохристиянських вчень, інформаційне перевантаження. Також можлива тенденція заміни реального релігійного досвіду (молитви, участі в літургії та ін.) лише переглядом чи «вподобайками».

Важливе місце в цифровому просторі займають релігієзнавчі платформи. З наукових релігієзнавчих порталів молодь дізнається про релігійно-конфесійну

толерантність, свободу віросповідання, збагачує релігієзнавчий світогляд й обізнаність, має можливість переглядати наукові відео-лекції, вебінари, конференції.

Отже, аналізуючи релігійність української молоді в умовах сучасності, підсумуємо: домінує й активізується, розвивається християнська та інша релігійність молоді. Умови сучасності по-різному впливають на рівні й форми релігійності, хоча загалом, виконують позитивну роль і сприяють її розвитку та поширенню в середовищі української молоді.

Список використаних джерел

1. Бадражан А.Г. Релігійність особистості як основа духовно-морального розвитку молоді. *Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка»*. 2012. Вип. 21. С. 4–11.
2. Балух В. Релігійність молоді: загальноукраїнський і регіональний аспекти. *Релігія та Соціум*. 2010. № 2(4). С. 117–119.
3. Бугерко Я. М., Тодосійчук Н. М. Раціональність і релігійність: їх вплив на поведінку української молоді під час війни. URL: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/article/view/122/118>.
4. Гавеля О. Р. Цінності української християнської молоді початку ххї століття: релігієзнавчий аналіз : дис. ... канд. філософ. наук. Київ, 2020. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39625/Havelia_dis.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
5. Рівень релігійності, довіра до Церкви, конфесійний розподіл та міжцерковні відносини в українському суспільстві (жовтень 2024 р.) / Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-religiinosti-dovira-do-tserkvy-konfesiinyi-rozpodil-ta-mizhtserkovni-vidnosyny-v-ukrainskomu-suspilstvi-zhovten-2024r>.
6. Українське християнство в цифровому світі: виклики та перспективи : монографія / за ред. А. Смирнова. Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2022. 286 с.

СОЦІАЛЬНІ ПЛАТФОРМИ: ІЛЮЗІЯ (САМО)КОНТРОЛЮ

Гайналь Тетяна Олександрівна,

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

«Ми любимо думати, ніби контролюємо себе»

Роджер Макнамі

В сучасному світі кількість користувачів інтернету та соціальних платформ продовжує зростати. Згідно з даними ООН, на початок 2024 року на Землі проживало 8,08 млрд людей. Опираючись на дані дослідження Digital 2024 [див. 1], понад 66% з них користуються інтернетом (5,35 млрд). Кількість інтернет-користувачів за 2023 рік зросла на 1,8% (97 млн). Загальна ж кількість активних користувачів соціальних мереж на початок 2024 року досягла 5,04 млрд (з 2023 року показник зріс на 5,6%, тобто 266 млн людей).

Щодо України. На початку 2024 року в Україні було 29,64 млн користувачів інтернету, тобто рівень проникнення становив 79,2% (дані базуються на припущенні авторів звіту, що населення України на старті 2024-го склало 37,4 млн осіб). За 2023 рік кількість користувачів інтернету зросла на 1,1 млн (3,7%). У січні 2024 року було 24,3 млн користувачів соціальних мереж (64,9% населення). Хоча кількість користувачів соціальних мереж в Україні зменшилася на 2,4 млн, або на 9%. На початку 2024 року соцмережами користувалися 65% населення віком від 18 років – 24,3 млн українців. При цьому 82% користувачів інтернету, незалежно від віку, мають акаунт хоча в одній соцмережі [див.: 2].

Соціальні платформи стали причиною різного роду проблем. По-перше, умови надання послуг та налаштування конфіденційності на соціальних платформах настільки складні та незрозумілі, що, напевно, не просто було б знайти користувача, який їх прочитав до кінця.

Проблема ще й полягає в тому, що користувачі не лише зазнають емоційного впливу з боку контенту соціальних платформ, а й змінюють під їх дією свою поведінку: «Технології, починаючи з телебачення, змінюють спосіб нашої взаємодії зі світом, замінюють активну громадянську позицію пасивним споживанням контенту й ідей, а розмови – комунікацією в цифровому середовищі. Вони тонко й послідовно перетворюють нас із громадян на споживачів. Перші активні, другі пасивні» [3, с. 23-24].

Поява нової поведінки користувача збільшує час, який проводиться в соціальних мережах, і дослідники виявляють докази того, що цифрові технології викликають залежність та застосовують все більше засобів привертати та утримувати увагу користувачів. Водночас інструментарій соціальних платформ переконує нас ефективності персоналізації сторінки та контенту, через налаштування фільтрів, можливості в будь-який момент закрити акаунт. Це створює в користувача ілюзію контролю за своїми діями. Проте, саме ці можливості породили технологію «бульбашки фільтрів» та «бульбашки вподобань». Коли ми споживаємо інформацію лише з джерел, які відповідають нашому світогляду («бульбашки фільтрів»), від людей, яких ми вважаємо авторитетами та ін.: «Ми чистимо стрічки від людей, контент яких нам не подобається і, таким чином, коли отримуємо контент від однодумців – сім'ї, друзів чи груп, – ми схильні послаблювати пильність, і це одна з причин, чому у Facebook так активно поширюється дезінформація» [3, с. 117].

Крім того, користувачі схильні за власним бажанням відкидати погляди, які їм не подобаються чи не відповідають переконанням, формуючи, таким чином, «бульбашки вподобань», що створюють альтернативну реальність, яка є комфортною. За неї користувач готовий боротися, відкидаючи експертні оцінки, факти, докази і т. д. «Бульбашки», в принципі, підривають критичне мислення. «А найгірше – шкідливий вплив зберігається, навіть якщо користувач залишить платформу, яка допомогла ці вподобання сформувати» [3, с. 160]. Якщо «бульбашки фільтрів» нам нав'язуються іншими, то «бульбашки вподобань» – це наш власний вибір.

Соціальні платформи стали для політиків додатковим інструментом отримати владу, утримувати її та формувати громадську думку, апелюючи до страху та злості. В цьому їм якраз і допомагають «бульбашки». Дослідження показують, що спілкування в колі однодумців сприяє їх радикалізації, через наростання обурення, роздратування, злості, розпачу, яка добре культивуватиметься в такого роду спіль-

ноті. І саме в такому стані користувачі стають вкрай вразливими для маніпуляцій. Крім того, соціальні платформи не забороняють висловлюватися і не потребують самоконтролю. Соціальні платформи, прикриваючись свободою слова, насправді порушують її, бо підсилюють звучання саме радикальних ідей. Анонімність, яка є на соціальних платформах, можливість створення закритих груп із погодженням участі в них від адміністратора групи – прямий шлях до поширення радикальних ідей без їх стигматизації.

Прогресуюча діджиталізація багатьох сфер життя сучасної людини спонукає її довіряти все більше конфіденційної інформації про себе інтернет-сервісам та соціальним платформам. І саме *довіра* і стала найвразливішим місцем користувача, оскільки його особисті дані виявилися не лише незахищеними, а стали основою для різноманітних бізнес-моделей та маніпуляцій, завдяки яким наживаються та отримують владу, змінюючи соціальну структуру суспільства. Люди втратили контроль над своїм часом, поведінкою в соціальних мережах, бо самі мережі вони ніколи контролювати не могли.

Список використаних джерел

1. Kemp Simon. Digital 2024: Global overview report. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report> (дата звернення 12.04.2025).
2. Kemp Simon. Digital 2024: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-ukraine> (дата звернення 12.04.2025).
3. Макнамі Роджер. Зафейсбучені: як соціальна мережа штовхає світ до катастрофи / пер. з англ. Ірини Серебрякової, Оксани Макарової. Київ : Книголав, 2021. 376 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Гудима Тарас Володимирович,
аспірант, факультет психології

Сучасна система освіти переживає значні трансформації, пов'язані зі змінами підходів до навчання й виховання дітей в умовах Нової української школи (НУШ). При цьому її основне завдання полягає в утвердженні ідеї толерантності у людській свідомості й поведінці. Важливо, щоб сучасні учні були занурені в толерантне середовище, яке здатне забезпечити сприятливі міжособистісні стосунки між усіма учасниками освітнього процесу задля досягнення спільних цілей. Толерантність вважається однією з основних психологічних умов попередження конфліктів і характеризується готовністю приймати інших людей такими, якими вони є, взаємодіяти з ними на засадах безумовного прийняття й розуміння. Внутрішньо це проявляється у підвищенні порогу емоційного реагування на конфліктну ситуацію, а зовнішньо – у витримці та самовладанні. Сформована в шкільні роки толерантність як особистісна установка допоможе знизити розповсюджені у масовій свідомості негативізм та агресію до поглядів, думок і поведінки інших. З огляду на все сказане, вважаємо, що необхідно приділяти особливу увагу до виховання толерантності в учнів підліткового віку, оскільки це дозволить їм усвідомити сутність людських взаємин і бути компетентними у цій сфері.

«Толерантність» походить від латинського *tolerante* – терплячість, що тлумачиться як відсутність чи послаблення реагування на якийсь несприятливий чинник внаслідок зниження чутливості до його дії. Таким чином людина може проявляти терпимість до різних поглядів і вірувань, до чужих звичаїв, почуттів, ідей тощо. На індивідуальному рівні – це здатність сприймати без агресії думки, які відрізняються від власних, а також – особливості поведінки та способу життя інших. З цього приводу відомий французький філософ-просвітитель Франсуа-Марі Вольтер у творі «Гебри, або Терпимість» висловив міркування: «Ваша думка для мене глибоко ворожа, але за Ваше право висловити її я готовий віддати своє життя». Суттєвий внесок у розуміння феномену толерантності зробили й інші філософи (Аристотель, Платон, Дж. Локк, І. Кант, Е. Гуссерль).

Формування толерантності у міжособистісних стосунках і виховання толерантності у підростаючого покоління висвітлено у багатьох наукових дослідженнях в Україні та за кордоном (І. Бех, Є. Бистрицький, С. Гончаренко, Ю. Жмирова, Дж. Лорен, О. Сліпушко, А. Фурман, О. Шаюк, О. Швачко та ін.). У працях цих науковців знаходимо різні класифікації феномену толерантності. Так, Дж. Лорен запропонував такі типи толерантності: психологічну, правову (або юридичну), богословську (або догматичну); Ю. Жмиров виокремив міжособистісну, інтелектуальну, етнічну, конфесійну, міжкультурну, гендерну, сексуальну, медичну, вікову та соціальну толерантності. С. Гончаренко розглядав толерантність як терпимість до чогось, наприклад, до чужої позиції, думки тощо. Є. Бистрицький вказував на кризу класичного та модерного підходів до толерантності, й на те, що за сучасних умов толерантність означає можливість знаходження у ситуації паралельного співіснування з усім «інакшим». У сучасній психологічній науці розрізняють [3]:

- зовнішню толерантність – позитивне ставлення до інших, що полягає у нормальному сприйнятті інакшості;

- внутрішню толерантність – позитивне ставлення до власного єства та виваженого ставлення до ситуацій, які виступають стимулами-стресорами.

Формування толерантної особистості відбувається через прищеплення дитині необхідних соціальних навичок, які допоможуть їй жити в мирі й злагоді із собою та іншими [2]. Йдеться про процес виховання толерантності, що передбачає створення простору прямої чи опосередкованої взаємодії з іншими – за поглядами чи поведінкою людьми. При цьому важливо, щоб в основу формування толерантності підлітків у родині було закладено вивчення різноманіття культур світу та визнання універсальних прав людини, що забезпечить реалізацію функції сім'ї із соціалізації дитини. Водночас, згідно з дослідженнями науковців, у багатьох родинах виховання здійснюється на низькому рівні, неусвідомлено, стихійно, безвідповідально [1].

У свою чергу, маємо зважати на те, що підлітковий вік як період між дитинством і зрілістю вважається найбільш сприятливим для розвитку толерантності, в основі якої лежать знання морально-етичних норм і загальнолюдських цінностей, а також вміння використовувати їх у процесі життєдіяльності [4]. Якісні зміни, що відбуваються в інтелектуальній та емоційній сфері особистості підлітка, породжують новий рівень його самосвідомості, потреби у самоствердженні, рівноправному й довірливому спілкуванні з ровесниками та дорослими, бажання заслужити повагу й визнання найближчого оточення. У підлітків під час аналізу поведінки та особистісних якостей друзів складається система вимог не лише до себе, а й до них. В остан-

ніх найбільше цінують принциповість, громадську активність, щирість, чесність і не терплять хвальковитості, зверхності у взаєминах чи у спільній діяльності з іншими. Таким чином у цьому вітті відбувається поділ соціуму на «чужих» і «своїх». Категорія «свої» набуває однозначно позитивних рис, а «чужі» – однозначно негативних, що неминуче призводить до пошуку ворога.

Отже, підлітковий вік вважається особливим етапом у процесі соціалізації особистості, психологічні аспекти якої впливають на все подальше життя людини. У цьому контексті особливе значення має формування толерантності як соціальної компетентності, що залежить від системи позитивних установок, соціальних цінностей, сукупності індивідуальних якостей та психологічної стійкості.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
2. Гавриловська Ксенія, Дем'янчук Юлія. Тренінгові техніки як засіб формування толерантності в системі інклюзивної освіти. *Вісник Львівського у-ту. Серія : Педагогічні науки*. 2022. Вип.13. С. 49-54.
3. Фурман А. В., Шаюк О.Я. Толерантність як предмет онтофеноменологічного дискурсу. *Психологія і суспільство*. 2015. № 3. С. 31-61.
4. Kozynets O., Korniev S., Ponomarova V. та ін. Psychological Features of Adolescent Children's Tolerance Development as an Actual Problem of Inclusive Practice. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*. 2023. V. 14(3). P. 194–209.

КОНСТРУЮВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ШЛЯХОМ МОДИФІКАЦІЇ ПАМ'ЯТІ

Даниляк Ростислав Петрович,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Пам'ять належить до найважливіших складових конструювання ідентичності, її збереження та функціонування як на рівні індивідів, так і спільнот. Вона є водночас і засобом (інструментом) у згаданих процесах, та елементом самої ідентичності, який забезпечує стійкість останньої. В свою чергу, вплив на пам'ять (індивідуальну чи групову) з боку владних інституцій (вибудовування образу минулого, його спотворення, фальсифікація тощо) – це завжди частина деякої програми трансформації ідентичності. Важливо, що такий вплив є не теоретичним концептом, а реальною практикою, оскільки реалізовується конкретними владними суб'єктами за допомогою визначених інструментів. Зміст наукової проблеми полягає в мало-дослідженості інструментів (механізмів) меморіалізації, які впливають на ідентичність.

Методологія дослідження, обрана автором, полягає в аналізі прямих вказівок на інструменти конструювання індивідуальної та групової пам'яті з метою визначення критеріїв, які допоможуть ідентифікувати непрямі згадки про них, з наступною типологією таких інструментів за визначеними підставами (наприклад, за фундаментальною метою, за характером впливу суб'єкта тощо) [2].

Здійснений автором аналіз джерел дозволив ідентифікувати понад двадцять інструментів меморіалізації, які, в свою чергу, спрямовані на збереження старої, побудову нової або модифікацію наявної ідентичності індивіда та спільноти.

Розглянемо для зручності окремий випадок. В місті Івано-Франківську (в той час – Stanislau) 1885 року було завершено будівництво протестантського собору, призначеного для обслуговування релігійних потреб німецької євангелістської громади. Тривалий період часу храмом опікувався духовний провідник цієї громади Теодор Цюклер. Будівля перестала виконувати свої функції культової споруди наприкінці 1939 року, коли місто полишили етнічні німці, та була перетворена у спортивну школу в повоєнні роки. В такому статусі вона проіснувала до 1971 року, коли була цілком знищеною радянською владою шляхом контрольованого підризу, оскільки, як будівля з явними ознаками релігійної, «не гармоніювала» з пам'ятником В.Леніну, який мав постати поруч незабаром [1].

Механізм (інструмент) меморіалізації, який був використаний у згаданому випадку, – це, передусім, руйнування (хоча також тут присутні ознаки інших засобів – наприклад, урбанізації, вшанування, переоцінки тощо). Руйнування церковної споруди є не просто технічним очищенням простору для пам'ятника, а намаганням «забути», що частиною збірної станіславської ідентичності (окрім, власне, української, польської, єврейської) була протестантсько-німецька. Таким чином відбувається модифікація цієї збірної ідентичності через вилучення з неї колись суттєвого елемента. З іншого боку, руйнування очевидних ознак наявності протестантсько-німецької складової ідентичності входило до програми творення нової – радянської, в якій вшанування вождя, який жодним чином не був пов'язаним з історією міста, займає центральне місце.

Примітно, що утвердження нової ідентичності в цьому випадку не було успішним – пам'ятник демонтували за рішенням місцевої влади та за підтримки мешканців у 1990 році. Важливо зазначити, що руйнування елементів радянської ідентичності відбулося де-факто тоді, коли де-юре все ще продовжувалося офіційне її конструювання. Натомість протестантсько-німецька складова ідентичності міста було частково відновлена у вигляді вшанування пам'яті Теодора Цюклера барельєфом на будівлі колишньої гімназії, меценатом якої він був, та найменуванням вулиці, на якій збереглася одна з будівель, зведена коштом довоєнної німецької громади.

В підсумку зауважимо, що явище меморіалізації може виявитися складним для розуміння через свою абстрактність та багатоаспектність. Але розгляд певних подій, спрямованих на збереження чи забуття пам'яті про минуле, через звернення до конкретних механізмів (інструментів), за допомогою яких це здійснюється, на думку автора, перетворює меморіалізацію з абстрактного наукового поняття на чуттєво-сприйману практику. А вона, в свою чергу, постає тоді комплексною практичною діяльністю, спрямованою на побудову чи зміну особової та групової ідентичності.

Список використаних джерел

1. Бондарев І. Кірха злітає у небо. Про храм, який підірвали совіти. *Репортер. Івано-Франківське онлайн-видання*. 2015. 17 квітня. URL: <https://report.if.ua/istoriya/kirha-zlitaye-u-nebo-pro-hram-yakuj-pidirvaly-sovity/> (дата звернення: 04.04.2025).
2. Даниляк Р., Гайналь Т., Кучера І. Підстави типології механізмів соціальної меморіалізації. *Грані : науково-теоретичний альманах*. 2022. Т. 25. № 4. С. 24–29.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАН-ІНСТРУМЕНТІВ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Дзюбинська Марія,

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології розвитку

Стрімкий розвиток технологій у сучасному суспільстві створює широкі можливості для впровадження цифрових інструментів у сферу психологічної допомоги. Водночас нова соціальна реальність актуалізує для фахівців потребу в оперативній адаптації, професійній гнучкості та здатності ефективно застосовувати інноваційні технології у практичній діяльності.

Актуальність даного дослідження зумовлена потребою в системному аналізі можливостей, переваг і викликів, пов'язаних з інтеграцією онлайн-інструментів у практичну психологію.

Перенесення психологічної допомоги в онлайн є якісно новою трансформацією практики психолога, тому для організації ефективної співпраці з клієнтами має бути відповідна технічна підготовленість спеціаліста [1].

На сьогодні існує широкий спектр онлайн-інструментів, які можна згрупувати за кількома основними категоріями:

1. Інструменти для комунікації – платформи для відеоконференцій та чат-ресурси, які надають ефективну взаємодію між психологом і клієнтом. Сюди належать популярні сервіси *Zoom*, *Google Meet*, *Skype*, а також спеціалізовані платформи *BetterHelp*, *Talkspace* тощо.

2. Інструменти для інтерактивних опитувань, що дозволяють провести голосування та забезпечують миттєвий зворотний зв'язок від аудиторії – *Mentimeter*, або створити тест і задати кількість балів за правильні відповіді – *Google Forms*.

3. Інструменти для діагностики – спеціалізовані програми та онлайн-тести, за допомогою яких психологи проводять діагностичні оцінювання та можуть аналізувати психоемоційний стан клієнтів. Прикладом таких онлайн-платформ є *PsychTests*, яка надає широкий спектр тестів, включаючи оцінку особистості, IQ, кар'єрних схильностей, здоров'я, стосунків, способу життя тощо. В Україні передовою платформою є автоматизована інформаційна система «*Я-ПСИХОЛОГ*». Система містить у собі велику базу психологічних тестів і анкет, які рекомендовані Міністерством освіти і науки України.

4. Інструменти для ведення записів і організації робочого процесу, які дозволяють психологам автоматизувати планування прийомів, нагадування про зустрічі, збір особистої інформації клієнтів тощо. До цієї категорії онлайн-інструментів відносяться системи управління взаємовідносинами з клієнтами, (CRM – Customer Relationship Management). Вони дають змогу структурувати комунікацію, забезпечують гнучкість та ефективність у веденні записів. У своїй роботі психологи можуть використовувати як універсальні CRM-системи, наприклад, *Calendy*, так і спеціалізовані, наприклад, *EasyWeek*.

5. Інструменти для самопомоги та підтримки клієнтів – мобільні застосунки, чат-боти та онлайн-платформи, що пропонують корекційні вправи, медитації, техніки релаксації та інші засоби для підтримки психологічного здоров'я. Фахівці можуть рекомендувати їх клієнтам для зниження стресу і тривоги. Прикладом онлайн-

інструменту психологічної самодопомоги для дорослих та підлітків є *Happy Mind Help*: український тренажер з когнітивної психології, що допомагає впоратися з психологічними травмами війни.

6. Освітні та просвітницькі інструменти – ресурси для навчання та просвіти клієнтів, що включають інформаційні матеріали, відеолекції, тренінги та курси.

Основна мета онлайн-інструментів полягає в тому, щоб надати психологічну допомогу клієнтам, використовуючи цифрові технології. Проте не всі інформаційні технології можуть забезпечувати захист персональних даних клієнтів і тому їх використання має бути зваженим, погодженим, і часто, обмеженим [3].

Онлайн-середовище змінює динаміку взаємодії психолога і клієнта. Дослідження показують, що віртуальна комунікація зменшує глибину емоційного залучення та ускладнює невербальну діагностику [2].

Надмірна автоматизація процесів, наприклад, шаблонні повідомлення, може створювати у клієнта враження «механізованого сервісу» замість терапевтичного простору. У цифровому форматі терапевтичний альянс вибудовується в нових умовах, де багато змінних залежать не тільки від фаховості психолога, але й від технологічних рішень. Усвідомлення потенційних бар'єрів дозволяє не лише адаптувати інструменти, але й зберегти головне – безпечний, емпатійний простір для людини, яка звернулася по допомогу.

Висновок. Використання онлайн-інструментів забезпечує доступність психологічної допомоги для ширшого кола населення, зменшує географічні та часові бар'єри, а також відкриває нові можливості для збору, обробки та аналізу даних. Водночас воно ставить перед фахівцями низку нових завдань, пов'язаних з етикою, конфіденційністю, технологічною грамотністю та ефективністю таких методів.

Список використаних джерел

1. Фамілярська Л. Л., Кльоц Л. А. Використання цифрових платформ відеозв'язку для організації психологічного консультування онлайн. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 92. № 6. С. 61-74.
2. Simpson, S. G., & Reid, C. L. (2014). Therapeutic alliance in videoconferencing psychotherapy: A review. *Australian Journal of Rural Health*. 22(6), 280–299.
3. Hanley T. Researching online counselling and psychotherapy: The past, the present and the future. *Counselling and Psychotherapy Research*. 2020. Dec. Vol. 22.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМАТИ ПРОВЕДЕННЯ ІВЕНТІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Качмар Олександра Василівна,
доктор філософ. наук, професор

Збройна агресія російської федерації проти України суттєво змінила підходи до організації івентів, створивши виклики, пов'язані з безпекою, мобільністю та фінансовими обмеженнями.

Івент-індустрія є важливою складовою суспільного життя, яка виконує функції культурної, освітньої, розважальної та комунікаційної взаємодії. Проте, в умовах війни, традиційні підходи до організації заходів зазнали трансформації. Основними

чинниками, що вплинули на зміну форматів івентів в Україні, це – небезпека масових зібрань через ракетні обстріли та воєнні дії, внутрішня та зовнішня міграція значної частини населення, обмеженість ресурсів та необхідність спрямування коштів на оборону, посилення ролі цифрових технологій у комунікації.

З початком повномасштабного вторгнення велика частина івентів перейшла в онлайн-простір. Найпоширенішими платформами для організації заходів стали Zoom, Google Meet, YouTube, Discord та соціальні мережі (Facebook, Instagram, Telegram, TikTok).

У 2022 році багато університетів та наукових установ України провели міжнародні наукові конференції у форматі відеозустрічей. До прикладу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка організував серію онлайн-дискусій із європейськими партнерами щодо викликів освіти в умовах війни.

Відомі українські гурти, такі як Океан Ельзи, Kalush Orchestra та Alyona alyona, виступали дистанційно, а глядачі могли донатити через прямі трансляції на фестивалі «Файне місто» у 2022 році, провівши благодійний онлайн-концерт, під час якого збирали кошти для ЗСУ. Онлайн-формати дозволяють залучати міжнародну аудиторію та мобілізувати ресурси для підтримки військових і постраждалих від війни.

Завдяки можливості забезпечити безпеку учасників і водночас зберегти живе спілкування, популярними стали гібридні події – це заходи, що частково проходять в офлайн-форматі, але доступні для перегляду онлайн.

Львівський BookForum у 2022 році був організований у гібридному форматі: деякі події відбувалися наживо у Львові, проте більшість дискусій трансливалися онлайн. Завдяки цьому фестиваль зміг залучити міжнародних гостей, таких як лауреатка Нобелівської премії Ольга Токарчук та письменниця Маргарет Етвуд.

Музей Ханенків у Києві запустив проєкт віртуальних екскурсій, які дозволяють відвідувачам взаємодіяти з експонатами через VR-технології. Це рішення було відповіддю на ризики для культурної спадщини під час війни.

Війна активізувала волонтерський рух в Україні, і багато івентів трансформувалися у платформи збору коштів та допомоги армії й постраждалим.

Українські художники почали продавати свої роботи на міжнародних аукціонах, зокрема через платформу NFT, а кошти спрямовували на допомогу захисникам. Один із найвідоміших проєктів – NFT-колекція «Meta History: Museum of War», що збрала понад 1,5 млн доларів для ЗСУ.

Національний телемарафон «Save Ukraine» у 2022 та 2023 роках об'єднав українських і світових зірок у трансляціях з різних міст світу. Під час ефіру глядачі могли робити внески для гуманітарної допомоги.

Інструментами збереження національної ідентичності та інформаційного спротиву стали культурні події.

У Києві, Львові та Варшаві відбувалися перформанси, де актори відтворювали сцени воєнних злочинів російського агресора. Це привертало увагу міжнародної спільноти до війни в Україні.

Фільм «Мрія», присвячений українському літаку АН-225, який був знищений під час війни, став символом незламності українців. Його прем'єра відбулася на міжнародних фестивалях, включаючи Канни.

Таким чином, інноваційні підходи до організації івентів під час війни не лише дозволили зберегти культурну та освітню активність, а й стали інструментом підтримки армії, громадян та міжнародного іміджу України.

Адже, онлайн-формати забезпечують доступність івентів для широкої аудиторії, гібридні події дозволяють зберігати фізичну взаємодію в безпечних умовах, а волонтерські та благодійні заходи відіграють ключову роль у підтримці армії.

Культурні події є формою спротиву та інформування світу про війну. Зміни в івент-індустрії в Україні можуть стати моделлю для інших країн, що стикаються з кризами, доводячи, що культура, освіта й комунікація залишаються важливими навіть у найважчі часи.

Список використаних джерел

1. Кузьменко Т., Самагала В. Війна в Україні в контексті діяльності українських івент-агенцій. *Культурно-мистецькі та освітні практики*. Питання культурології. 2024. С. 156-169.
2. Нехай В. А. Івент-менеджмент в умовах війни. *Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Шевченка*. 2022. С. 136-138.
3. Інтерв'ю організаторів фестивалю BookForum, ініціативи «Save Ukraine» та NFT-проєкту «MetaHistory: Museum of War».

ВЗАЄМОВПЛИВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ТА ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРЕДСТАВНИКІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ

Крикун Лілія Вікторівна,

аспірантка кафедри соціальної психології,
викладачка кафедри клінічної та реабілітаційної психології.

Актуальність. Актуальність теми дослідження зумовлена зростаючим психо-емоційним навантаженням на працівників допомагаючих професій в умовах війни, соціальної невизначеності та економічної нестабільності. Соціальні педагоги зазнають постійного емоційного навантаження, оскільки працюють з усіма учасниками освітнього процесу та все більшою кількістю дітей із соціально вразливих груп, таких, які опинились в складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщених, дітей-сиріт, та дітей позбавлених батьківського піклування, дітей з особливими освітніми потребами та стикаються з численними викликами, що впливають на їхню професійну ефективність, емоційне вигорання та загальний стан здоров'я [2]. Враховуючи воєнний стан, підвищений рівень тривожності у дітей та підлітків, питання психічного здоров'я та емоційної стабільності педагогів набувають особливої актуальності [2].

Мета дослідження – проаналізувати взаємозв'язок між якістю життя та емоційною компетентністю соціальних педагогів.

Виклад основного матеріалу. Теоретичними засадами дослідження є праці Бар-Она (Bar-On, 2006), Саловея і Майєра (Salovey & Mayer, 1990), які розглядають емоційну компетентність як сукупність здатностей розпізнавати, виражати та регулювати емоції, що прямо пов'язана із здатністю підтримувати ментальне здоро-

в'я та життєздатність [4; 5]. У свою чергу, якість життя за визначенням ВООЗ охоплює фізичне, психологічне, соціальне та екологічне благополуччя особистості [3].

Емоційна компетентність розглядається як ключовий особистісний ресурс збереження їхнього психічного благополуччя, що сприяє адаптації до професійного середовища та забезпеченню високої якості життя. Якість життя, як інтегральний індикатор психофізичного й соціального благополуччя, безпосередньо пов'язана з рівнем емоційної компетентності педагога та його здатністю ефективно функціонувати в професійній сфері [1; 2].

Соціальні педагоги є фахівцями, які основну частину робочого часу працюють із соціально вразливими групами учасників освітнього процесу з підвищеним рівнем психоемоційного навантаження, тому програма розвитку емоційної компетентності включила вивчення психологічного благополуччя [3]. Вибірки становила 36 соціальних педагогів закладів освіти області, які працювали за авторською Програмою оптимізації емоційної компетентності.

Для розуміння змін в показниках якості життя до та після проведеної Програми було застосовано Шкалу оцінки якості життя (Чабан О.С.) [3, с. 96-98], яка містить 10 шкал про різні аспекти життя із градацією оцінок від 1 до 10, статистичний аналіз здійснено за t-критерієм Стюдента, коефіцієнтом кореляції Пірсона.

Результати кількісного аналізу показників якості життя за методикою О.С. Чабана до та після участі в тренінговій програмі з розвитку емоційної компетентності свідчать про позитивну динаміку в усіх оцінюваних сферах. Для перевірки статистичної достовірності цих змін був застосований t-критерій Стюдента для залежних вибірок (парних вимірів).

Найбільше зростання спостерігається у сфері фізичного стану ($M_1 = 6,05$; $M_2 = 7,11$; $t = 4,82$; $p < 0,001$), що вказує на покращення суб'єктивного самопочуття, зменшення соматичних скарг і відновлення фізичного ресурсу. Також суттєвий приріст зафіксовано у сфері проведення вільного часу ($+0,88$ бала, $M_1 = 6,03$; $M_2 = 6,91$; $t = 3,79$; $p < 0,01$), що є індикатором зростання здатності до організації якісного дозвілля, підвищення якості відпочинку, зниження рівня стресу та здатності до планування дозвілля, загального самопочуття та зниження фізичного виснаження.

Показники соціальної активності ($M_1 = 6,26$; $M_2 = 6,89$; $t = 3,65$; $p < 0,01$) та повсякденної активності ($M_1 = 6,25$; $M_2 = 6,88$; $t = 3,47$; $p < 0,01$) демонструють зростання мотивації до участі в побутовій та професійній діяльності, зростання залученості у міжособистісні контакти, зниження емоційної ізоляції.

Менші, але стабільно позитивні зрушення спостерігалися також у інших сферах. Зокрема настрій ($t = 1,21$; $p > 0,05$), фінансове благополуччя ($t = 0,94$; $p > 0,05$) та любов/сексуальна активність ($t = 1,05$; $p > 0,05$), виявили позитивну, проте статистично недостовірну динаміку, що зумовлено меншою варіативністю змін у цих сферах і є можливістю у триваліших втручаннях. Описані зміни в сукупності формують тенденцію до підвищення інтегрального рівня життєвої задоволеності у респондентів.

Загалом, інтегральний показник якості життя після тренінгу в середньому зріс на 0,55–1,06 бала, що підтверджено статистично надійними результатами. Такі зміни підтверджують підвищення життєвого оптимізму та зниження психологічного дистресу, показують високу ефективність тренінгової програми та її застосування в системі професійного розвитку та психологічної підтримки педагогічних працівників.

Встановлено статистично значущі позитивні кореляції між такими компонентами емоційної компетентності та якості життя, як емоційна регуляція та фізичний стан ($r = 0.62$, $p < 0.01$), емпатія та соціальна активність ($r = 0.68$, $p < 0.01$), емоційна гнучкість та загальний рівень задоволеності життям ($r = 0.70$, $p < 0.01$), асертивність та задоволеність роботою ($r = 0.59$, $p < 0.01$).

Висновки. Емпіричні результати підтверджують суттєвий взаємовплив якості життя та емоційної компетентності у представників допомагаючих професій. Після тренінгової програми спостерігається зростання показників життєвої задоволеності, зокрема у фізичному самопочутті, соціальній та повсякденній активності. Встановлено значущі кореляційні зв'язки між складниками емоційної компетентності та життєвими сферами, що вказує на можливість цілеспрямованого розвитку емоційних навичок як засобу підвищення психічного здоров'я. Участь у тренінгу позитивно вплинула на ключові аспекти психосоціального функціонування, особливо у сферах, які є критично важливими для професійної ефективності та емоційного благополуччя педагога. Отримані дані підтверджують, що емоційна компетентність є ресурсом, який забезпечує збереження та відновлення життєвої енергії в умовах стресу. Формування емоційної компетентності у працівників допомагаючих професій виступає профілактичною та інвестиційною стратегією в збереженні їхнього психічного здоров'я, професійної ефективності та соціальної життєздатності.

Список використаних джерел

1. Гасюк М. Б., Груб'як О. М. Життєвий шлях та психологічне благополуччя особистості : монографія. Івано-Франківськ, 2020. 306 с.
2. Гасюк М. Б., Крикун Л. В. Емоційний інтелект соціальних педагогів закладів освіти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Том 33 (72). №1. С. 37-39. DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.1/06>.
3. Практична психосоматика: діагностичні шкали : навчальний посібник / за заг. ред. О. С. Чабан, О. О. Хустова. Київ : Видавничий дім Медкнига, 2019. 112 с.
4. Чабан О. С. Психічне здоров'я та якість життя. Київ : КМУ. 2004.
5. Bar-On, R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*. 2006. № 18. Р. 13–25.
6. Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*. 1990. № 9(3). Р. 185–211.

КУЛЬТУРА ТОКСИЧНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ФАКТОРИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Кучера Ірина Василівна,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Поняття «культура токсичної продуктивності» є новим і недостатньо розкритим у сучасному вітчизняному науковому дискурсі. Це пояснюється тим, що сам феномен токсичної продуктивності в трудовій поведінці особистості з'явився відносно недавно. Зокрема дослідники пов'язують його появу з підприємницьким бумом кінця ХХ – початку ХХІ ст. Однак зародження «хастл-культури» (з англ. «куль-

тури метушні») в Європі припадає ще на початок 70-х рр. ХХ ст. Її поява стала реакцією на масові процеси автоматизації та стандартизації, які впроваджувалися у виробництво та ставили під загрозу втрату робочих місць носіїв малокваліфікованої праці. Це змушувало їх з метою отримання стабільного доходу влаштовуватися на декілька робіт. Саме явище «культури метушні» вперше було проаналізовано в 1971 р. у роботі американського психолога Уейн Оутса «Сповідь трудоголіка: факти про залежність від роботи». На думку вченого люди, яким притаманний даний спосіб життя, зокрема «міленіали», розглядали власний успіх як наслідок постійної роботи при мінімізації відпочинку. Тому несвідомий примус до постійної праці вони розглядали як запоруку професійної самореалізації.

Подібної точки зору дотримується і співавтор книги «Після роботи» Нік Срнічек. Він стверджує, що «згідно з ідеологією культури «хастла», люди змушують себе працювати не тому що у них є економічна мотивація, а просто тому, що це спосіб для амбітних досягти того, що вони задумали»[1].

Дослідники виокремлюють декілька факторів, які спричинилися до появи токсичної продуктивності. По-перше, це зорієнтованість сучасного суспільства на результат (успіх. – *І.К.*). Критеріями «вимірюваності» успіху виступають матеріальні ресурси, кар'єра та соціальний статус. В гонитві за бажаним люди змушують себе працювати більше й ефективніше. Значною мірою цьому сприяють сучасні ЗМІ, зокрема соціальні мережі, які формують ідеалізований образ успіху. Тому прагнучи наблизитися до еталону індивіди часто нехтують своїми справжніми потребами, бажаннями і навіть здоров'ям.

По-друге, ключову роль у поширенні токсичної продуктивності відіграла пандемія Covid-19. В умовах карантину та впровадження дистанційної форми роботи відбулося стирання меж між роботою та особистим життям, а висока продуктивність праці виступала чи не єдиним критерієм ефективності працівника в нестандартних умовах.

На нашу думку, культура метушні є наслідком складного переплетення в людині особистісних мотивів й зовнішніх чинників. Підтвердженням даної тези може слугувати дослідження, яке було проведене впродовж 23 серпня-30 вересня 2023 р. серед студентів «Університету Джендерала Содірмана» індонезійською науковицею А. Мухарані. У результаті дослідження було виявлено, що до особистісних мотивів залучення студентів до культури метушні належать: отримання задоволення від виконання кількох робочих процесів (уникнення нудьги), бажання мати хороший особистий «бренд» та страх не досягти успіху в майбутньому. Серед зовнішніх чинників домінантними є: економічні фактори (потреба у матеріальних ресурсах), ринок праці (висока конкуренція) та очікування сім'ї [4, р. 30].

До основних ознак, які сигналізують про токсичну продуктивність належать: регулярне виконання понаднормових робіт, втома та відчуття провини за відпочинок, перфекціонізм, відсутність концентрації уваги. Закономірним наслідком «культури метушні» настає професійне вигорання.

Поняття «токсичної продуктивності» часто помилково вважають синонімом до слова трудоголізм. Однак, не зважаючи на їхнє близьке смислове навантаження, між ними існують певні розбіжності. *Трудоголізм* – це різновид адиктивної поведінки, що виявляється у надмірному захопленні трудовою діяльністю і є результатом внутрішньої мотивації особистості. Токсична продуктивність, зазвичай, зумов-

лена такими зовнішніми факторами, як: культурними чинниками, суспільним тиском на досягнення, ідеалізацією роботи тощо. Отже, надмірна трудова активність є внутрішньою потребою людини-трудоголіка, а токсична продуктивність – це результат впливу культурних і соціальних норм суспільства. Як слушно зауважує А. Мудрик: «В основі трудоголізму не має мети досягти кінцевого результату, найголовніший сам процес виконання роботи. Робота стає не способом досягнення бажаного, а самоціллю [2, с. 179]. Тому фокус уваги при трудоголізмі спрямований на кількість виконаної роботи, а під час токсичної продуктивності – на її ефективність та швидкість виконання. Суттєвим недоліком в обох випадках є погіршення здоров'я та якості життя людини.

«Культура метушні» негативно впливає на соціальні зв'язки особистості в соціумі. Сфокусованість на роботі витісняє на периферію час, який має бути відведений на спілкування з рідними та друзями. Домінантність власних потреб знижує емпатію до оточуючих. Прагнучи високих результатів носії культури токсичної продуктивності часто вдаються до маніпулятивних технологій, змушуючи інших до дій, які можна було б використати з користю для себе.

Реакцією на «культуру метушні» стала поява нового руху «повільного життя» (slow living), представники якого розглядають розмірений і плавний темп життя як запоруку задоволеності ним. Важко не погодитися з думкою автора роботи «Цифровий мінімалізм» Кела Ньюпорта, що «заміна щоденної максимальної активності повільним і стійким темпом роботи сприяє досягненню кращих результатів у довгостроковій перспективі» [3].

Отже культура токсичної продуктивності є результатом впливу на людину низки культурних і соціальних чинників та її внутрішніх спонук. Задля уникнення її формування і деструктивного впливу необхідно чітко проводити межу між роботою та особистим життям, збалансувати їх між собою, навчитися розставляти пріоритети серед низки завдань, встановлювати реалістичні цілі.

Список використаних джерел

1. Культура «суєти»: це кінець робочої етики «вставай і йди»? URL.: <https://uk.vijesti.me/bbc/677847/hasl-kultura-da-li-je-ovo-kraj-radne-etike-ustaj-i-prioni> (дата звернення 14.04.2025).
2. Мудрик А. Б. Трудоголізм як професійна адикція особистості. Психологічні перспективи. Вип. 29. 2017. С. 175-185.
3. Як жити в стилі slow productivity і чому в роботі важливий принцип «помалу їдь, дальше заїдеш». URL: <https://genius.space/lab/yak-zhiti-v-stili-slow-productivity-i-chomu-v-roboti-vazhlivij-printsip-pomalu-yid-dali-zayidesh/> (дата звернення 14.04.2025).
4. MaharaniAulia Putri, Martono Nanang. The behavior of Hustle Calture among Student in Faculty of Social end Political Science Jenderal Soedirman University. International Journal of Multidisciplinary Sciences. N.2(1). P. 24-36.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ЕМПАТІЇ У ОСІБ РІЗНОЇ СТАТІ

Левчук Микола Юрійович,
аспірант, факультет психології

Емоційна емпатія, здатність реагувати відповідними емоціями на психічні стани іншої людини, є важливим компонентом соціального функціонування. Дослідження показали, що існують значні відмінності в емоційній емпатії між чоловіками та жінками. Ця стаття має на меті дослідити ці відмінності та їхні наслідки.

Емпатію зазвичай поділяють на два основні компоненти: емоційну (афективну) емпатію та когнітивну емпатію. Афективна емпатія означає здатність реагувати відповідними емоціями на психічні стани іншої людини, тоді як когнітивна емпатія передбачає розуміння точки зору або психічного стану іншої людини [1]. Дослідження показали, що жінки, як правило, отримують вищі бали за показниками афективної емпатії, тоді як чоловіки часто демонструють вищий рівень когнітивної емпатії [2, 4].

В одному з досліджень Шульте-Рютер та ін. виявили, що жінки більш схильні до емпатійної поведінки і краще розпізнають емоції інших людей [2]. Цей висновок підтверджується дослідженням Рюккерта і Найбара, які повідомили, що жінки стабільно перевершують чоловіків у завданнях, що вимагають емоційного розпізнавання та емпатійної реакції [4]. Однак, коли йдеться про когнітивну емпатію, чоловіки часто краще виконують завдання, які вимагають розуміння точки зору іншого, не обов'язково поділяючи його емоційний стан [1].

Відмінності в емоційній емпатії між статями можна пояснити як біологічними, так і соціальними факторами. З біологічної точки зору припускають, що гормональні відмінності, такі як рівень тестостерону та естрогену, відіграють певну роль у формуванні емпатійних здібностей [3]. У соціальному плані на розвиток емпатії можуть впливати традиційні гендерні ролі та очікування. Наприклад, жінок часто виховують більш турботливими та емоційно виразними, що може посилювати їхню афективну емпатію [5].

Крім того, нейровізуалізаційні дослідження показали, що існують структурні та функціональні відмінності в мозку чоловіків і жінок, які можуть лежати в основі цих відмінностей в емпатії. Жінки зазвичай мають більший об'єм передньої поясної кори, області, пов'язаної з емоційною обробкою, тоді як чоловіки мають більший об'єм тім'яної кори, яка бере участь у просторовій і когнітивній обробці [6].

Соціалізаційні процеси також значно впливають на розвиток емоційної емпатії. З раннього віку дівчат часто заохочують виражати свої емоції та займатися виховною поведінкою, що може підвищити їхні емпатійні здібності. На противагу цьому, хлопців можуть заохочувати до пріоритету незалежності та емоційної стриманості, що потенційно обмежує їх розвиток емоційної емпатії [3, 7].

Чен та ін. виявили, що рівень тестостерону негативно корелює з емпатією, припускаючи, що вищий рівень тестостерону може пригнічувати емпатійну поведінку [3]. Цей зв'язок виявляється більш вираженим у чоловіків, які зазвичай мають вищий рівень тестостерону, ніж жінки. Крім того, дослідження показали, що права півкуля мозку відіграє вирішальну роль в емпатії, причому жінки демонструють сильнішу активацію в цій області під час виконання емпатійних завдань [3].

Крістов-Мур та ін. (2014) проаналізували дані етології, соціальної психології, економіки та неврології, щоб показати, що існують фундаментальні відмінності в імпліцитних показниках емпатії, з паралелями в розвитку та еволюції. Вони виявили, що статеві відмінності в емпатії мають філогенетичні та онтогенетичні корені в біології, а не просто культурні побічні продукти, зумовлені соціалізацією [7]. Це свідчить про те, що чоловіки і жінки розвинули різні стратегії емпатії: чоловіки демонструють більш утилітарну поведінку і більше залучають зони, що беруть участь у когнітивному контролі та пізнанні, тоді як жінки демонструють вищу емоційну чуйність і дзеркальну реакцію на чужий біль.

Швенк та ін. (2014) дослідили вплив віку, статі та IQ на когнітивну та емоційну емпатію у дітей та підлітків шкільного віку. Вони виявили, що вік сильно впливає на компоненти когнітивної емпатії, пояснюючи від 33,5% до 39,1% дисперсії.

Стать та IQ також були значущими предикторами, але пояснювали лише від 3% до 5%, відповідно від 8% до 9% дисперсії. На противагу цьому, ні вік, ні стать, ні IQ не були пов'язані з емоційною емпатією. Ці результати свідчать про розвиток когнітивної, але не емоційної емпатії протягом дитинства та юності [8].

Отже, хоча жінки загалом демонструють вищий рівень афективної емпатії, чоловіки часто демонструють вищий рівень когнітивної емпатії. На ці відмінності впливає поєднання біологічних, соціальних і неврологічних факторів. Розуміння цих відмінностей є важливим для розробки цілеспрямованих втручань, спрямованих на розвиток емпатійних здібностей у представників обох статей. Майбутні дослідження повинні продовжувати вивчати механізми, що лежать в основі цих відмінностей, і те, як їх можна усунути в різних соціальних і клінічних контекстах.

Список використаних джерел

1. Smith A. Cognitive empathy and emotional empathy in human behavior and evolution. *The Psychological Record*. 2006. № 56. P. 3-21.
2. Schulte-Rüther M., Markowitsch H. J., Shah N. J., Fink G. R., & Piefke M. Gender differences in brain networks supporting empathy. *NeuroIm*. 2008. № 42(1). P. 393-403.
3. Chen W., Feng H., Lv C., & Lu J. Relationships between empathy, gender, and testosterone levels in older adults. *Shanghai Normal University*.
5. Rueckert L., & Naybar N. Gender differences in empathy: The role of the right hemisphere. *Neuropsychologia*. 2008. № 46(3). P. 774-783.
6. Clarke M. J., Marks A. D. G., & Lykins A. D. Bridging the gap: The effect of gender normativity on differences in empathy and emotional intelligence. *Journal of Gender Studies*. 2015. DOI: 10.1080/09589236.2015.1049246.
7. Schwenck C., Gohle B., Hauf J., Warnke A., Freitag C. M., & Schneider W. Cognitive and emotional empathy in typically developing children: The influence of age, gender, and intelligence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2014. № 55(1). P. 1-9.
8. Christov-Moore L., Simpson E. A., Coudé G., Grigaityte K., Iacoboni M., & Ferrari P. F. Empathy: Gender effects in brain and behavior. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*. 2014. № 46. P. 604-627.

«НАУКА І ТЕХНІКА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ»: МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО КУРСУ

Макарова Алла Олександрівна,
кандидатка філософських наук,
доцентка кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Курс «Наука і техніка в українській культурі» читається студентам 1 курсу ОР «бакалавр» фізико-технічного факультету ПНУ імені Василя Стефаника - майбутнім фахівцям спеціальності 171 «Електроніка» галузі знань 17 «Електроніка та телекомунікації». Україна має багату історію науково-технічних революцій, які вплинули на побутову та духовну культуру. Даний курс – це спеціальний інформаційний блок, що інтегрує знання гуманітарного та науково-технічного профілю, зокрема, про місце науки і техніки в культурній минувщині, сьогоденні та перспективі України. Це один із найінноваційніших гуманітарно-орієнтованих курсів, в якому акцентовано на діяльності людства в науково-технічній сфері від найдавніших часів до сьогодення у тісному взаємозв'язку з глобальними історико-культурними процесами та проблемами взаємовідношення науки, техніки та культури у сучасному світі та Україні. Зараз історія пишеться «онлайн», в тому числі історія науки і техніки, буквально складається з новин. В часах ворожої загарбницької експансії кожна новина означає або втрату, або відновлення інфраструктури. Але «культура» не обмежується лише матеріальними об'єктами, або ж матеріальні об'єкти, пов'язані із технікою, не завжди інфраструктурні. Маємо тому певний екскурс до країни, славної здобутками у культурній і науково-технічній сферах, де їхній розвиток - не паралельний, а системно-інтеграційний – розкрито в єдності соціальних інститутів та організацій в їхніх межах, єдності міст та містобудівників, єдності технології та історії її наукового винайдення. В курсі йдеться про міністерські ініціативи, законопроекти, Малу академію наук, університетські стартапи, музеї науки і техніки, комплексні всеукраїнські технологічні проекти, наприклад, «Дію», конференції зі стратегії інноваційності, тощо. Отже, це не суто «історичний» курс, адже найважливіша для українців історія пишеться на наших очах. Охопити максимум проявів «науковості» та «технологічності» у культурних продуктах, явищах, традиціях, новаціях, прогнозах здатна комплексна методологічна стратегія. Цей курс є засобом «синхронізації» минулого, теперішнього і майбутнього через моделювання текстів, в яких видно ставлення до науки і техніки в українській культурі. Тут висвітлено зміст основних генез, закономірностей становлення та розвитку світової та української науки і техніки в контексті теоретичних та практичних реалій світової та української культури. Використано методологічний інструментарій філософії, культурології та історії культури. **Так, метою навчальної дисципліни є формування у майбутніх фахівців наукового світогляду; сприяння росту загальної ерудиції; органічне доповнення циклу соціально-гуманітарних та природничо-технічних дисциплін, що вивчаються у ПНУ ім. Василя Стефаника; надання знань про концептуальну та парадигмальну специфіку розвитку науки і техніки від найдавніших часів до сьогодення та формування цілісного уявлення про розвиток науки і техніки як історико-культурного явища у світовому та українському культурних вимірах; ознайомлення з основами філософсько-культурологічного аналізу природничих, соціально-гуманітарних, технічних наук відповідно до чітких історичних етапів розвитку людства та**

Української Держави. Для студентів технічного профілю, які практично виробляють інноваційні продукти, важливо розуміти, на якому етапі суспільного запиту знаходяться їхні ідеї; знати, де їх можна ефективно застосувати «тут і зараз». Ознайомившись із матеріалом курсу, сучасний студент зможе в найближчому майбутньому швидко і якісно зорієнтуватися на ринку праці науково-технічної продукції, від військової до легкої побутової промисловості, вдало застосовуючи здобуті наукові знання. Про це йдеться у переліку освітніх компетенцій, які формуються через вивчення курсу, зокрема: **«ЗК 13.Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного, демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; ЗК 14.Здатність зберігати та примножувати моральні, наукові, культурні цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу суспільства та у розвитку суспільства, техніки і технологій»** [1]. У силабусі дисципліни в компактній формі видно основні питання, тези, вимоги до знань тощо [2]. Зазначимо, що це авторський підхід до методології курсу, методичне забезпечення постійно перебуває у розробці та доповненні. Наразі в Україні немає підручника з «Науки і техніки в українській культурі», його належить скласти з безлічі розрізнених фактів та інтерпретацій. Отже, це подвійно інноваційний курс – і освітній, і методологічний.

Список використаних джерел

1. Освітньо-професійна програма «Електроніка». розроблено робочою групою спеціальності 171 «Електроніка» на базі стандарту вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузі знань 17 «Електроніка та телекомунікації», спеціальність 171 «Електроніка», затвердженого МОН України. URL: <https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2019/11/171-Osvitnja-programa-bak.pdf/>.
2. Силабус навчальної дисципліни «Наука і техніка в українській культурі». Освітня програма «Електроніка». Спеціальність 171 «Електроніка». Галузь знань 17 «Електроніка та телекомунікації». URL: <https://kfsr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/13/2022/12/%D0%A1%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81-%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D1%96-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0-%D0%B2-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B9-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D1%96-171-%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0-%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>.

САМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПІЗНЬОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ АЗІЇ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Малімон Віталій Іванович,

кандидат наук з державного управління, доцент,
докторант кафедри соціальної психології

Актуальність. Вік пізньої дорослості є часом у житті людини, коли відбуваються суттєві біологічні, соціальні, психологічні зміни. Організм людини стає чутливішим, збільшується можливість смерті. Змінюється місце і статус старіючої людини в суспільстві, яка втрачає певні соціальні ролі (працівника, чоловіка та дружини, друга тощо), опановує нові ролі (пенсіонера, вдовця та удови, дідуса та бабусі, найстаршого члена родини, людини із слабким здоров'ям тощо). Такі фізіологічні та соціальні зміни відображаються на психічному стані і в поведінці людини. Утрата глибоких соціальних зв'язків і відчуття перспективи у цьому віці може призводити до зростання егоцентричності, переконаності старих осіб у беззаперечній справедливості їхніх позицій та зростання відчуття самотності [1].

Самотність людей похилого віку все більше стає темою, яка привертає увагу всього світу. У західному суспільстві майже половина жителів країн Європейського Союзу вважають, що самотність є основною проблемою, з якою стикається літня людина [3], численні дослідження в США підтвердили універсальність самотності серед літніх людей [4]. Не менш актуальною є проблема самотності людей пізнього дорослого віку в країнах Східної Азії, зокрема в Китаї та Японії.

Мета дослідження – визначення соціально-психологічних факторів та особливостей самотності людей пізнього дорослого віку в країнах Східної Азії.

Виклад основного матеріалу. Самотність є серйозною проблемою для багатьох літніх людей у країнах Східної Азії, зокрема в Китаї. Розуміння національних масштабів і моделей самотності має вирішальне значення для інформування та розробки політики соціальної та психологічної підтримки.

Китай має одне з найбільших і найшвидше старіюче населення у світі: у 2022 році 14,9% від загальної кількості населення у віці 65 років і старше, та очікується, що до 2050 року цей показник зросте до 26,1%. Оскільки Китай є однією з країн з найшвидшими темпами старіння та найбільшою кількістю населення похилого віку у світі, проблема самотніх людей похилого віку є особливо помітною. Дослідження показують, що в останні роки рівень й поширеність самотності серед літніх людей в Китаї стають все більш високими, що не сприяє здоровому і активному старінню літніх людей [2].

У Китаї сім'я є основним джерелом соціальної підтримки, за нею йдуть друзі, що покращує суб'єктивне благополуччя та психічне здоров'я. Однак політика «однієї дитини» і міграція до міст зменшили рівень потреби у спілкуванні і турботи про дітей. Як наслідок, літні люди можуть відчувати меншу соціальну підтримку, незважаючи на те, що вони соціально активні.

Люди похилого віку з гіршим станом здоров'я мають вищий рівень самотності, оскільки здатність підтримувати соціальні контакти зменшується, коли здоров'я погіршується. Дефіцит функціональних можливостей знижує здатність відповідати взаємністю і призводить до погіршення якості стосунків. Крім того, поганий стан

здоров'я обмежує соціальну активність, яка часто використовується для подолання самотності [5].

За останнє десятиліття в Японії спостерігається різке зростання кількості самотніх людей похилого віку, що пов'язано зі старінням населення. Хоча частка літніх людей, які живуть самотньо, зросла лише незначно, сьогодні 6,25 мільйона японців у віці 65 років і старше живуть самотньо, порівняно з 3,86 мільйона у 2005 році. Цей поступовий зсув був зумовлений збігом багатьох факторів, серед яких зменшення розміру домогосподарств внаслідок зниження народжуваності, міграція молодого населення до великих міст, а також зниження рівня шлюбності. Літні японці також є більш соціально ізольованими, ніж їхні колеги в інших країнах з високим рівнем доходу, і нечасто контактують із сусідами чи дітьми, які не проживають з ними. Зростає кількість самотніх людей, кодокуші («самотня смерть») і самогубств [6].

Висновки. Проведене нами дослідження засвідчує тенденцію зростання кількості самотніх літніх людей в країнах Східної Азії, зокрема в Китаї та Японії.

Довгострокові лонгітюдні дослідження у різних вікових групах населення в різних країнах Східної Азії можуть допомогти прояснити причинно-наслідкові механізми, такі як соціальні, нейробіологічні та поведінкові фактори. Оцінка впливу психологічних і поведінкових втручань на самотність літніх людей допомогла б визначити ефективні стратегії активного старіння.

Список використаних джерел

1. Особистість у віці пізньої дорослості. URL: <https://ipood.com.ua/novini/osobistist-u-vici-pizno-doroslosti>.
2. Aijun Song, Siying Yu, Yao Shen, Zongyan Guo & Jian Shi. Association of loneliness with the risk of pain in older Chinese adults. URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-025-87679-0>.
3. Gierveld J.D.J., Havens B. Cross-national comparisons of social isolation and loneliness : introduction and overview. *Can J Aging*. 2004. № 23 (2). P. 109–113.
4. Iecovich E., Biderman A. Attendance in adult day care centers and its relation to loneliness among frail older adults. *Int. Psychogeriatr*. 2012. № 24 (3). P. 439–448.
5. Pinquart M. & Sorensen S. Influence on loneliness in older adults : a meta-analysis. *Basic and Applied Social Psychology*. 2001. № 23. P. 245–266.
6. The Aging Readiness & Competitiveness Report. URL: <https://www.aarpinternational.org/file%20library/arc/countries/full%20reports/arc-report---japan.pdf>.

НЕЙРОБІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ АЛКОГОЛЮ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Мищенко Лариса Петрівна,

доктор психологічних наук,
професор кафедри загальної психології;

Чернявська Н. В.,

аспірант, факультет психології

Розлад вживання алкоголю (AUD) можна визначити як хронічно рецидивуючий розлад, що характеризується нав'язливою потребою вживати алкоголь, втратою контролю над обмеженням його вживання, незважаючи на негативні наслідки для здоров'я, соціального та професійного життя, а також виникненням негативного емоційного стану, який може включати відчуття тривоги, дратівливості та дисфорії при обмеженні доступу до алкоголю, що відображає стан абстиненції [2].

Вживання алкоголю призводить до оманливого почуття ейфорії, до короткочасних змін у нейроендокринній системі, головним чином через його вплив на гальмуючу нейротрансмітерну передачу. Тоді як повторне вживання алкоголю з часом призводить до довготривалих змін у функціонуванні ключових нейронних зв'язків, що спричиняє примусове споживання цієї речовини, попри негативні наслідки, а також розвиток негативного емоційного стану, коли доступ до алкоголю обмежений [2].

Розлад від вживання алкоголю є досить суттєвим на рівні нейромереж, які беруть безпосередню участь у виконанні функцій виконавчої діяльності, що приводить їх у стан дисрегуляції, позаяк негативно впливає на фізичне, психічне, соціальне здоров'я людини. Відбуваються зміни і в нейротрансмітерних системах, зокрема на рівні серотоніну, дофаміну, γ -аміномасляної кислоти, глутамату, ацетилхоліну та опіїдних систем, які відповідають за винагороду, мотивацію, прийняття рішень, емоції та стресову реакцію.

Залежність можна поділити на три основні стадії: 1) стадія пияцтва та сп'яніння, яка контролюється базальними гангліями; 2) стадія абстинентного синдрому та негативних емоцій, що залучає мигдалеподібне тіло; 3) стадія очікування залежності, що залучає префронтальну кору, відповідальну за нав'язливі думки та очікування. Ці стадії відображають нейробіологічні процеси, що відбуваються при розвитку залежності.

Під час розвитку залежності індивід переходить від імпульсивного (схильність до непередбачуваних реакцій на внутрішні та зовнішні стимули без урахування наслідків для себе чи інших) до компульсивного (повторювання поведінки, яка часто є надмірною та неадекватною, з метою зменшення напруги або тривоги від нав'язливих думок) вживання алкоголю, що супроводжується зміною від позитивного до негативного підкріплення.

Стадія пияцтва/сп'яніння при залежності призводить до дисрегуляції мозкових функцій, що залучені до механізмів регулювання значущості стимулів, що веде до розвитку надмірних звичок вживання алкоголю через підвищення нейротрансмісії дофаміну.

Пролонговане вживання наркотиків може викликати нейроадаптацію в базальних гангліях, що відіграють центральну роль у розвитку компульсивних звичок

щодо алкоголю і вразливості до рецидивів. Більше того, залежність також викликає глутамінергічний дисбаланс, що додатково впливає на поведінку, спрямовану на пошук винагороди. Під час цієї початкової стадії залежності також активуються процеси, які призводять до зниження функції винагороди, що підвищує мозковий стрес.

Стадія відміни/негативних емоцій характеризується підвищенням стресу та тривожності, що виникають внаслідок відміни вживання алкоголю і може включати емоційні розлади, дисфорію та втрату мотивації до природних винагород. На цій стадії залежності відбуваються процеси, спрямовані на нейтралізацію ефектів алкоголю, які зберігаються після припинення його вживання, що призводить до відчуттів, пов'язаних з відміною. У випадку алкогольної залежності спостерігається зниження активності дофамінергічних і серотонінергічних нейротрансмітерних систем, що може сприяти розвитку негативних емоцій та впливати на алкогольну пошукову поведінку[3].

Стадія очікування залежності включає повернення до пошукової поведінки щодо наркотику після періоду утримання. Під час цієї стадії надмірно підвищена чутливість до наркотичних сигналів працює в поєднанні з низькою функцією винагороди та підвищеною активністю стресових систем, що призводить до патологічної наркотичної пошукової поведінки у людей, які страждають від залежностей. Крім того, дисрегуляції ключових ділянок префронтальної кори, що відповідають за виконавчий контроль мотивації та цілеспрямованої поведінки, впливає на здатність інгібувати готові відповіді на «наркотичні сигнали», що ще більше збільшує вразливість до залежності.

Багато фізіологічних, генетичних і екологічних факторів пов'язані з підвищеною схильністю до розвитку залежності. За оцінками, генетичні фактори можуть впливати на схильність до розвитку AUD на 40-60% і впливати на такі аспекти цієї залежності, як кількість споживаного алкоголю, частота вживання, ризик токсичності, а також реакцію на ліки [1]. Урахування нейробиологічних механізмів впливу алкоголю на психічне здоров'я є одним із факторів розуміння самої природи алкоголізму, а відтак і проектування методів психотерапевтичної інтервенції у роботі з особами із алкогольною залежністю.

Список використаних джерел

1. Edenberg H.J. The Genetics of Alcohol Metabolism: Role of Alcohol Dehydrogenase and Aldehyde Dehydrogenase Variants. *Alcohol Res. Health*. 2007. № 30. P. 5–13. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17718394>.
2. Koob G.F., Le Moal M. Drug Abuse: Hedonic Homeostatic Dysregulation. *Science*. 1997; Vol 278, Issue 5335. P. 52-58 Doi: 10.1126/Science.278.5335.52.
3. Yang W., Singla R., Maheshwari O., Fontaine C. J., & Gil-Mohapel J. Alcohol Use Disorder: Neurobiology and Therapeutics. *Biomedicines*. 2022. 10(5):1192. Doi: 10.3390/biomedicines10051192.

КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ: ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Петрук Надія Юріївна,
аспірант, факультету психології

У період юнацького віку особистість стикається з викликами, що можуть спричинити життєві кризи. Когнітивний компонент цих криз відіграє ключову роль у способах її осмислення та подолання. Урахування гендерних особливостей у когнітивному компоненті життєвої кризи дає змогу глибше зрозуміти психологічні механізми адаптації юнаків і дівчат та розробити більш ефективні підходи до психологічної підтримки. Тому метою цього дослідження є виявлення особливостей когнітивного компонента переживання життєвої кризи у юнацькому віці з урахуванням гендерних відмінностей.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз, узагальнення, порівняння наукової літератури; емпіричні: Опитувальник психологічної ресурсності особистості О. Штепа, Опитувальник депресії А. Бека; методи математичної статистики: t-критерій Стюдента та U-критерій Манна-Вітні.

Аналіз наукової літератури дозволив визначити основні складові когнітивного компоненту переживання життєвої кризи у юнацькому віці. Це такі, як: несформований/зруйнований цілісний образ «Я» [2, с. 9], внутрішньо-особистісний конфлікт, невпевненість у собі, низький рівень творчості [6, с. 361], егоцентризм, дисбаланс часової системи (минуле, теперішнє, майбутнє), невизначеність майбутнього [1, с. 212], несформовані/зруйновані уявлення про світ, про інших людей [3, с. 73], сумніви у виборі професії, неприйняття «Я» фізичного. У цій статті ми детальніше розглянемо результати дослідження індикаторів: невпевненість у собі, низький рівень творчості, егоцентризм за Опитувальником психологічної ресурсності особистості О. Штепа [4] та індикаторів невизначеність майбутнього, неприйняття «Я» фізичного за Опитувальником депресії А. Бека [5].

Детальний аналіз індикатора «невпевненість у собі», який ми визначали за допомогою шкали «упевненість у собі» показує, що 52% опитуваних складно самостійно приймати рішення у особистих та професійних питаннях, що може вказувати на те, що процес сепарації від батьків ще не завершився. Ці особи часто сумніваються у власних силах, здібностях та вчинках, їм не вистачає наполегливості у своїй діяльності, через що вони неухважні, часто відволікаються, навіть, коли виконують значущі завдання. Є значна залежність від думки оточення, що може супроводжуватися низькою самооцінкою, почуттям безпорадності та негативним самосприйняттям. 34% респондентів у певних ситуаціях будуть відчувати упевненість у своїх діях, а іноді можуть проявляти невпевненість у собі, що супроводжуватиметься дискомфортом, або ж уникненням виконання важливих завдань. Це залежатиме від ситуації, умов події, людей, які в цей момент будуть оточувати особу, підтримки чи схвалення оточення. 14% опитуваних самостійно приймають рішення, відстоюють свою думку, адекватно сприймають власні невдачі, довіряють власній інтуїції та життєвому досвіду, наполегливо рухаються до своїх цілей, успіху, повністю пройшли процес сепарації від батьків. Статистичний аналіз не виявив значущих відмінностей між групами дівчат та юнаків за індикатором «невпевненість у собі» ($t=-1,512$, $p=0,135$).

Результати дослідження індикатора когнітивного компоненту «низький рівень творчості», що відповідає шкалі «творчість» показали, що 30% опитуваних, які перебувають у життєвій кризі віддають перевагу чітко визначеним правилам, пригнічують свої творчі ідеї через страх критики, або брак досвіду, через що мають низьку мотивацію до творчості. Також ці люди можуть мати низький рівень творчості через життєву кризу, яка виникла на основі, відмінної від їхнього попереднього творчого досвіду. 48% респондентів здатні генерувати нові ідеї, підходи, але віддають перевагу перевіреним способам вирішення завдань. Ці люди ніби балансують між раціональністю та креативністю. 22% осіб здатні бути неординарними у професійних і життєвих ситуаціях, діяти по-своєму в умовах, що потребують нових дій, відмовлятися від типових життєвих сценаріїв та аналізувати себе, інших, події через призму власних інтересів та цінностей.

За індикатором «егоцентризм», який ми визначаємо за шкалою «допомога іншим» виявлено, що 21% осіб постійно ставить власні інтереси, потреби, думки на перше місце, при цьому нехтують потребами та почуттями інших. Це може бути пов'язано з тим, що ці люди мають труднощі з емпатією, не враховують точку зору оточення, вважають, що їхні дії єдино правильні. 51% респондентів здебільшого зосереджені на своїх інтересах та потребах, але можуть враховувати думки, потреби значущих осіб. Егоцентрична поведінка проявляється ситуативно, зазвичай у стресових чи конфліктних умовах. Активний альтруїзм із домінуванням цінностей співпраці й толерантності, здатності підтримувати, надихати та надавати впевненість іншим притаманний 28% опитуваних. Для цих осіб важливо мати добрі взаємини з близькими, колегами по роботі, до них часто звертаються за порадою і допомогою, адже вони проявляють високий рівень емпатії. За результатами непараметричного тесту U-критерій Манна-Вітні ми визначили статистично значущі гендерні відмінності індикатора «егоцентризм» ($U = 426,500$ при $p \leq 0,01$). Медіана значень у групі дівчат ($Mdn = 47,08$) є вищою, ніж у групі юнаків ($Mdn = 30,71$), що свідчить про те, що дівчата рідше проявляють егоцентризм на відміну від юнаків. За результатами 10% дівчат та 32 % чоловіків мають високий рівень егоцентризму, 44% дівчат і 58% юнаків – середній та 46 дівчат і 10% юнаків низький рівень егоцентризму. Результати свідчать про те, що дівчата в період проживання кризи більше орієнтовані на емпатію, соціальну чутливість, думку інших, вони більше схильні до рефлексії і самокритики, на відміну від юнаків, які частіше демонструють самоствердження, індивідуалізм, зосередженість на своїх інтересах та самозахист у різних ситуаціях. Якщо розглянути наші результати дослідження з позиції переживання життєвої кризи, то ймовірно, що дівчатам простіше буде застосовувати у своєму житті когнітивну реконструкцію, шукаючи новий сенс, завдяки їхній здатності рефлексувати та проявляти емпатію. Їм важливо звернути увагу на те, щоб не нехтувати власними емоціями та почуттями, щоб допомогти ближньому. Для юнаків складність проживання кризи може проявлятися через обмежену здатність до рефлексії, відповідно до інтеграції досвіду. Їм важливо визнати, що вони потребують підтримки та допомоги і звернутися за допомогою до оточення.

Розглянемо детальніше результати дослідження індикаторів, за якими не виявлено статистично значущих гендерних відмінностей: «невизначеність майбутнього» та «неприйняття «Я» фізичного». Щодо результатів дослідження першого індикатора можемо сказати, що 22% опитаних спокійно думають та приймають своє

майбутнє, воно для них є зрозумілим та визначеним, 49% відчують страх та тривогу при думці про майбутнє, 24% не мають розуміння що їх чекає в майбутньому та 5% відчують, що в майбутньому їх не чекає нічого доброго, і що це неможливо змінити. За результатами дослідження індикатора «неприйняття «Я» фізичного» встановлено, що 49% опитаних не вважають, що виглядають гірше, ніж раніше, 35% хвилюються за свій зовнішній вигляд, вважають, що виглядають старшими (дещо гірше), ніж на свій вік. Інші 12% респондентів відчують, що з кожним днем виглядають усе гірше та 4% переконані, що виглядають жахливо.

Отже, як ми бачимо за результатами емпіричного дослідження не виявлено статистично значущих гендерних відмінностей таких індикаторів когнітивного компоненту переживання життєвої кризи: невпевненість у собі, низький рівень творчості, невизначеність майбутнього та неприйняття «Я» фізичного. Це свідчить про те, що у юнаків та дівчат під час переживання життєвої кризи приблизно рівномірно проявлятимуться перелічені індикатори. При цьому статистично значущі гендерні відмінності виявлено під час дослідження індикатора «егоцентризм», особливості якого описані вище. Це свідчить про доцільність урахування гендерного підходу при розробці програм психологічної підтримки молоді в кризових ситуаціях, що і буде перспективою нашого дослідження.

Список використаних джерел

1. Берегова Н. П., Колба В. Р. Життєва криза як психологічний феномен. *The XI International Science Conference «Theoretical approaches of Fundamental Sciences. Theory, Practice and prospects»* (April 26–28, 2021). Geneva, Switzerland, 2021. P. 211-213.
2. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 540 с.
3. Трансформації особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін : колект. монограф. / ред. Л. М. Пріснякової. Дніпро : ЛІРА, 2023. 250 с.
4. Штепа О. С. Опитувальник психологічної ресурсності особистості: результати розробки й апробації авторської методики. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського Національного університету імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Випуск 39. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. С. 380–399.
5. Beck A. T., Steer R. A., Brown G. (1996). Beck Depression Inventory–II (BDI-II) [Database record]. APA PsycTests. URL: <https://doi.org/10.1037/t00742-000>.
6. Trofaila N., Mateiko N., Melnyk I. Psychological Strategies for Overcoming the Life Crisis of the Individual in Postmodern Practical Psychology. *Brain broad research in artificial intelligence and neuroscience*. 2021. Vol. 12(4). P. 358–373.

ЩАСТЯ ЯК ЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ

(чим обумовлені прихильність до щасливих і боязнь нещасливих?)

Рохман Богдан Михайлович,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства

Ставлення до щасливих і нещасливих має цілком закономірну психологічну плотьську підставу. Воно полягає у соціально-психологічному явищі співпереживання. Співпереживаючи щасливому, людина залучається до його радості. Співпереживання чужому горю викликає у людини неприємні емоції, душевний дискомфорт. Звідси і виникає бажання уникати нещасливого, але тільки в тому випадку, якщо він дійсно «чужий».

Проблематичність оцінки власного життя обумовлена декількома особливостями психіки людини. Одна з них полягає в тому, що колишні смутки бачаться як би через зменшувальне скло, а минулі радощі - через збільшувальне; крім того, часто негативні переживання згодом при спогаді набувають позитивного емоційного забарвлення (навіюють світлий смуток, або здаються смішними). Це явище психіки називається оптимістичною тенденцією пам'яті.

Інша характерна особливість психіки багатьох людей, яку можна назвати реконструктивною фантазією, виражається в тому, що люди здійснюють у думці ідеалізовану реконструкцію минулого. Створивши вигаданий образ минулого і порівнюючи його з сьогоденням, вони незмінно «переконуються», що дійсність несумірно гірша – такий механізм явища «старечого буркотіння».

Третя особливість психіки, з якою пов'язані спотворення в оцінках, полягає у «багатоколірності», різноякісності психічних переживань. Такі негативно «забарвлені» відчуття, як печаль, смуток, туга, меланхолія можуть приносити задоволення і насолоду, тобто, одночасно бути і позитивно «забарвленими». Чому це відбувається? Натяк на таке пояснення віднаходимо у Ляйбніца: «В час якнайглибшого смутку і болісних страждань можна отримати задоволення... і, хоча незадоволення переважає, все ж таки... розум радітиме» [1, с.146]. Всі перераховані емоції мають стійкий і тривалий характер, а тривалі переживання обов'язково супроводжуються думками про предмет печалі, туги і так далі. А ці думки вже частенько самі викликають (за законами асоціації) приємні емоції, які і рефлексуються як задоволення, хоча їх джерело залишається прихованим від свідомості.

Важливим є питання, пов'язане з чинниками щастя, тобто всім тим, що сприяє його досягненню. Зазвичай до чинників відносять умови, джерела і причини щастя. При цьому часто відбувається ототожнення понять «добро» і «благо». Щоб уникнути непорозумінь, пов'язаних з таким ототожненням, необхідно зафіксувати визначення понять «добро» і «благо».

Благом є все те, що сприяє щастю людини. За допомогою поняття «благо» можна описувати корисні людині природні явища, корисні речі, якості самої людини і її поведінкові прояви. Добро – це міра корисності поведінки і діяльності людини для тих, хто її оточує. Всякий чинник щастя виступає як той або інший різновид блага. Блага бувають зовнішніми (по відношенню до людини) і внутрішніми – що знаходяться в ній самій.

Аналіз семантичного (сміслового) поля поняття «щастя» дозволяє виділити чотири блоки, які наповнені поняттями, так або інакше зв'язаними з поняттям «щастя».

До першого блоку відносяться поняття: везіння, успіх, прихильність долі і так далі. Цей блок в узагальненому вигляді позначає не що інше, як можливість володіння такими благами, доступ до яких абсолютно не залежить від зусиль самої людини, тобто це блага принесені (даровані) долею, фортуною, «сліпим» випадком.

До другого блоку відносяться поняття: свобода, здоров'я, краса, фізична сила, багатство, влада і так далі. Даний блок в узагальненому вигляді позначає набір тих благ, можливість володіння якими лише частково, притому в незначній мірі залежить від зусиль самої людини. Переважно вони біологічно або соціально зумовлені.

До третього блоку відносяться наступні поняття: працьовитість, розум (мудрість), совість, справедливість, дружба, любов, честь, гордість, мужність, вірність, хоробрість, правдивість, принциповість, послідовність і так далі. Даний блок в узагальненому вигляді виражає набір тих благ, можливість володіння якими переважно залежить від зусиль самої людини. У меншій мірі це залежить від того середовища, де людина пройшла соціалізацію, тобто отримала виховання, освіту, залучилась до культури. Складові цього блоку традиційно, починаючи з Аристотеля визнаються чеснотами.

До четвертого блоку відносяться поняття: задоволення, насолода, блаженство, радість, веселість, тріумфування, упевненість і так далі. Даний блок в узагальненому вигляді виражає задоволеність людини унаслідок володіння нею зовнішніми благами і чеснотами (внутрішніми благами).

Важливе місце при розгляді цього питання також займає вплив самоти на щастя. Сприяє вона або ж перешкоджає його досягненню? Мислителі минулого при відповіді на дане питання висловлювали прямо протилежні думки. Багато хто вважав, що самота сприяє щастю. Так, французький філософ Мішель Монтень писав: «Найбільш визначна річ на світі - задовольнятися самим собою» [2, с. 220]. Блез Паскаль вважав, що самота завдає радість, хоча й незрозумілу. Проте він же заявляв, що поодинокі тільки вмирають, живуть люди завжди спільно [3]. Людина любить самоту, вважав Шопенгауер, пропорційно до того, наскільки вона себе цінить.

Протилежність вищенаведених точок зору на значення самоти для щастя, мабуть, багато в чому обумовлена зміщенням поняття «самота» з поняттям «тимчасова самотність». Коли говорять про сприятливий вплив самоти на щастя, то тут мається на увазі позбавлення від поверхневих, надмірних, небажаних контактів із людьми. Прагнення людини до самоти залежить від двох умов. По-перше, від можливості самоти: якщо у людини немає такої можливості, то для неї самота стає великим благом, наявність якого абсолютно необхідне для щастя. По-друге, прагнення до самоти залежить від чинника, на який вказав А. Шопенгауер: чим духовно багатша людина, тим частіше і довше вона прагне до самоти, тим більше страждає від відсутності такої можливості.

У той же час самота заподіює страждання, якщо вона вимушена і тривала. Вона може привести до деградації особи. Покарання самотою здатні витримати лише сильні духом люди. Це добре відомо з практики утримання людей в одиночних

камерах. Словом, самота доставляє задоволення тим, хто позбавлений можливості самоти, і перетворюється на муки для тих, хто на неї приречений.

Пізнання сутності щастя пов'язують із з'ясуванням того, чим воно є для людини – метою чи результатом. Як правило, це наслідок невиправданого ототожнення реального щастя (результату) з уявленням про щастя, яке пов'язують з досягненням певної мети. Таке уявлення може супроводжуватися інтенсивними переживаннями передчуття щастя, що істотно впливає на досягнення життєвих цілей, активізує діяльність людини. А власне щастя, щастя як результат успішної діяльності нерідко робить людину пасивною, принаймні на якийсь час.

Список використаних джерел

1. Leibniz New Essays on Human Understanding. 2nd ed. / translated and edited by Peter Remnant and Jonathan Bennett. New York : Cambridge University Press, 1996, ISBN 0-521-57660-1.
2. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781316040171_A23888896/preview-9781316040171_A23888896.pdf.
3. Мішель Монтень. Проби. Книга перша / пер. з фр. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. 365 с.
4. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Michel_Montaigne/Proby_Kn1.pdf.
5. Паскаль Блез Думки/ пер. з французької Анатоль Перепадя, Олег Хома. Київ : Дух і літера. 2009. 704 с.
6. URL: <https://www.ub.uni-freiburg.de/fileadmin/ub/referate/04/pascal/pensees.pdf>.

СЕКЦІЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Бойчук Ігор,

кандидат політичних наук,
доцент кафедри журналістики,
заслужений журналіст України

З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України фахівці СБ нейтралізували більше 10 тисяч кібератак. Попри велику інтенсивність атак, ворогу не вдалося вплинути на обороноздатність держави. *Такі результати вдалось досягнути завдяки ефективній взаємодії між фахівцями Держспецзв'язку, СБУ, РНБО, Кіберполіції, ЗСУ та інших держорганів.* Зазначається, що оскільки дії агресора в кіберпросторі є системними і направленими вже не лише на Україну, а і на її союзників, слідом за визначенням поняття «кібервійна» на національному законодавчому рівні, визнання кібератак як акту війни у правовому полі має також відбутися і на міжнародному [1]. Ще задовго до повномасштабного вторгнення росія посилювала кібератаки на держоргани, обороно-промисловий комплекс, інфраструктурні об'єкти, ІТ-мережі та ЗМІ в Україні. Кіберборотьба й кіберзахист стали одними із ключових елементів гібридної війни. Фахівці та хакери-волонтери не лише успішно протистоять нападам, а й завдають дошкульних ударів у відповідь. Торік зафіксовано понад 1,25 мільйона DDoS-атак на російську інфраструктуру (це 8,4% від усіх кібератак у світі). Україна – єдина держава, яка змогла здобути перевагу у протистоянні кібератакам та інформаційній агресії рф. Проте про остаточну перемогу наразі не йдеться. Ворог удосконалюється, маневрує, змінює вістря ударів. Нинішній тренд – інтелектуальні атаки задля виявлення слабких місць в інфраструктурі. *Такі кібератаки коштують мільйони доларів, але їх вдалося відбити. Ключова ціль атак – посіяти паніку серед українців та дестабілізувати ситуацію в країні. До них мають бути готові і держава, і бізнес, і громадяни. Завдяки сучасним технологіям фахівці змогли оперативно відбити атаку на портал Дія. Усі сервіси працюють стабільно.* Також були задіяні сучасні потужні системи протидії DDoS-атакам. Це дало можливість попередити атаки на інші сайти, серед яких – інтернет-сторінки Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки тощо [1]. На відсутності серйозних наслідків кібератаки наголосило і керівництво Національного банку України. *Станом на сьогодні всі системи банків працюють у штатному режимі. Якщо раніше метою кібератак було отримання інформації розвідувального характеру, персональних даних громадян, або виведення з ладу об'єктів критичної інфраструктури, то сьогодні вони стали інструментарієм спеціальних інформаційних операцій країни-агресора. І насамперед мають на меті маніпуляцію суспільством, дестабілізацію, дискредитацію органів державної влади та дискредитацію України на міжнародній арені.* Кіберполіція України, спільно з ІТ спільнотою, волонтерами та небайдужими громадянами створили проєкт «МРІЯ» – платформу з протидії російським окупантам в медіапросторі [2]. Ця ініціатива об'єднує небайдужих громадян у бажанні протидіяти дезінформації, а також російській пропаганді у мережі Інтернет. Інтернет-платформа «Мрія» містить телеграм-канал

StopRussia/MRIYA», який перевіряє та блокує ресурси, що поширюють фейки та ворожу пропаганду. За допомогою даного каналу здійснюється комунікація з підписникам. Війна активно ведеться інформаційному просторі. Кожне слово наших ворогів може негативно вплинути на свідомість людей та хід війни в цілому, тому треба завжди бути обачними та вміти себе захистити від поширення шейків. Дії агресора в кіберпросторі є системними і направленими вже не лише на Україну, а і на її союзників, слідом за визначенням поняття «кібервійна» на національному законодавчому рівні, визнання кібератак як акту війни у правовому полі має також відбутися і на міжнародному. Підписано вже перший в історії договір між ЄС та НАТО про співпрацю у сфері кібербезпеки, зокрема в питаннях гібридних війн та кібератак. Кіберпростір, поряд із землею, повітрям, морем і космосом, визнано новим оперативним простором, а кібероперації – невід’ємною частиною гібридної війни. Найбільше уваги операціям у кіберпросторі приділяють такі провідні країни світу як Сполучені Штати Америки, Великобританія, Китай та ін. У них у бюджеті закладено величезні кошти на розвиток кібернетичної складової збройних сил, а також постійно втілюються в життя програми для забезпечення національної безпеки та захисту об’єктів критичної інфраструктури від кібератак. Оскільки ніхто не може з упевненістю стверджувати, що його мережі повністю захищені та можуть протистояти багатовекторним кібератакам, кібернетична безпека стала пріоритетом розвитку сучасної армії. Агресор активно використовує кіберпростір у війні не тільки проти України, а й проти інших держав. РФ постійно збільшує кількість операцій по кібершпівонажу та все більше намагається вплинути на громадську думку в нашій країні, не гребуючи використанням фейкових новин та відвертої пропаганди. Основною метою цих операцій є розхитування ситуації всередині країни, створення хаосу та паніки як підґрунтя для просування власних інтересів. Стратегія такої війни спрямована, перш за все, проти слабких місць України. Окремі аспекти цієї стратегії проявлялися раніше в Чечні, Молдові, Естонії та Грузії, але в Україні цю стратегію росія одночасно використовує та вдосконалює, проводить кібернетичні операції проти об’єктів критичної інфраструктури, приватного сектору, а також інформаційно-телекомунікаційних систем Збройних Сил України. Одним з останніх прикладів проведення кібероперації було втручання в роботу оператора мобільного зв’язку Київстар та онлайн сервісів Укрзалізниці. Доступ до комп’ютерів зловмисники постійно отримують, розсилаючи користувачам фішингові електронні листи, в яких закликали відкрити файл Microsoft Word, що містив шкідливий макрос. Такі масштабні атаки, зазвичай, проводяться й організовуються не однією особою, а цілою групою хакерів за підтримки впливових організацій, в тому числі й силових структур. Хакери підходять до створення вірусів та нових атак креативно і творчо, використовують не лише вразливості систем, але й психологію людини. Тому необхідно використовувати спеціалізоване обладнання та залучати фахівців, здатних усунути причини вразливостей, проводити тренінги щодо запобігання та протидії кібератакам. Проведення кібероперацій досить складно виявити, особливо в разі застосування так званої «логічної бомби», тобто такої загрози, яка може проявитися не одразу, а протягом кількох місяців або навіть років з моменту потрапляння в систему. Тому треба завжди бути дуже пильним при використанні електронної пошти та Інтернету, мінімізувати використання зовнішніх носіїв інформації (USB-флешки, зовнішні жорсткі диски, телефони тощо) й слідкувати, щоб операційна

система та антивірус були оновленими. Нині в Україні з'являються нормативні документи, що стосуються кібербезпеки [3], зростає інтерес до цієї галузі з боку законодавчих органів. Розробляються стандарти з безпеки для об'єктів критичної інфраструктури, лунають заклики до більш активної взаємодії та обміну інформацією, а також до надання обов'язкової інформації про кібератаки для спільної протидії та мінімізації наслідків.

Список використаних джерел

1. Дорожня карта Партнерства у сфері стратегічних комунікацій між Радою національної безпеки і оборони України та Міжнародним секретаріатом НАТО. URL: [files/Roadmap_Ukr.pdf](https://files.Roadmap_Ukr.pdf).
2. Шеломенцев В.П. Правове забезпечення системи кібернетичної безпеки України та основні напрями її удосконалення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2021. Вип. 1. С. 312–320.
3. Запорожець О. Ю. Кібервійна: концептуальний вимір. *Actual problems of international relations. Release 121 (part I)*. 2024. URL: journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/download/2378/2111.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В XI–XV СТОРІЧЧЯХ

Брус Марія Петрівна,
доктор філологічних наук,
завідувач кафедри української мови

Історія мови є найскладнішою ділянкою вивчення української мови, особливо перші етапи її становлення. Вона губиться в глибині віків, і визначити початок української мови важко, як і людської мови взагалі.

Український мовознавець В. В. Німчук стверджував, що «конкретна етнічна мова, мова певного народу має такий самий вік, як його етнічна самосвідомість». Про початок української мови можна говорити лише на основі проведеної реконструкції найдавніших мовних періодів розвитку людства. Однак безсумнівим є те, що її літературно-писемна форма була пізнішою в часі, ніж розмовна [Німчук 2005, с. 360].

В історії української мови слід виділяти дописемний і писемний періоди. Дописемний період був досить тривалим і охоплював розвиток племінних, згодом діалектних мовних особливостей, що лягли в основу української мови. Усі етапи дописемного періоду засвідчують лише зародження, визрівання, накопичення і систематизування мовних рис, що згодом дали початок майбутній українській мові, писемні традиції якої сягають близько XI ст. – періоду появи перших писемних джерел.

Із формуванням княжої влади в Києві, становленням Києворуської феодальної держави, запровадженням і поширенням християнства на руських землях стали з'являтися писемні твори, що дало початок писемному періоду в розвитку української мови. Поява писемних творів уречальнила специфічні риси української мови, її

структуру, характер, самобутній розвиток і дала поштовх для опису, нормування, кодифікації української мовної системи.

Отже, про історію української мови слід говорити з часу постання перших її специфічних рис, а про самостійний розвиток – із часу нагромадження достатньої кількості мовозмін і усталення їх як окремої мовної системи, що стало виразним у писемний період.

Показовим і визначальним етапом у формуванні української мови стали XI–XV ст. – період творення й функціонування літературно-писемної мови з унікальними правописом та вимовою. За початок відліку української мови взято XI ст., пов’язане з виникненням перших писемних творів у Київській Русі, що відображали риси української мови, і становленням основних рівнів української мови, а за кінець відліку – XV ст., пов’язане з пізнім відтворенням найдавніших українських писемних пам’яток, первинною документацією окремих українських мовних явищ, започаткованих у давньоукраїнський період, та із завершенням формування української мови як окремої системи.

За науковими дослідженнями та висновками історика української мови В.В. Німчука, у «11-12-13 ст. постають і поширюються півднем Київської Русі фонетичні, граматичні, лексичні та інші новотвори, притаманні тільки українській мові», а на період 14-15 ст. припадає первинна або частіша фіксація українських мовних явищ, започаткованих у минулому [Німчук 2005, с. 444, 455–468].

Передумовами становлення української мови були впливи старослов’янської як першої писемної мови на Русі, розвиток мовнотериторіальних ознак додержавного періоду, українського фольклору та суспільно-політичної мовної практики Київської землі [Німчук 1982, с. 22–31; Мельничук 1985, с. 22].

Розвиток української мови зумовлювався і багатьма позамовними чинниками, які певною мірою долучилися до безперервного розвитку писемних традицій української мови: зміцненням і розширенням Київської держави (X–XI ст.), розпадом її на окремі володіння через князівські міжусобиці (поч. XII ст.), зруйнуванням і пограбуванням руських земель татарами (1240 р.), пізніше захопленням поляками Галичини й литовцями Києва, Поділля та утвердженням їх панування на значній частині українських земель (XIV–XV ст.).

І весь період функціонування української мови XI–XV ст. можна назвати князівським, що охопив існування централізованої Київської держави, далі Галицько-Волинської Русі і Великого князівства Литовського, тобто часи вільного й самостійного розвитку української мови, аж до кінця XV ст. – до позбавлення українських князівських династій влади і втрати української державності [Ткаченко 2004, с. 33–36].

Ю. Шевельов запропонував і власну періодизацію історії розвитку української мови, яка поцінована й активно використовується в сучасних дослідженнях із історії української мови: протоукраїнський (до серед. XI ст.), давньоукраїнський (від серед. XI ст. до кінця XIV ст.), ранньосередньоукраїнський (від поч. XV ст. до серед. XVI ст.), середньоукраїнський (від серед. XVI ст. до перших років XVIII ст.), пізньосередньоукраїнський (решта XVIII ст.), сучасний (від останніх років XVIII ст. і дотепер) [Шевельов 2002, с. 54–55].

З таких історичних періодів, які визначив Ю.Шевельов, особливим у розвитку української мови, як і будь-якої іншої мови, є найбільш давній її писемний період, коли закладалися основи літературної мови, формувалися традиції, розвивалися пев-

ною мірою всі стилі, і мова набувала системного, впорядкованого, неповторного характеру. Для української мови таким періодом стали XI – XV ст. – час творення, розквіту й процвітання писемної української мови. У Київській державі цього часу вже розмовляли українською мовою, свідченням чого стало відображення українських рис у тогочасних писемних джерелах. За Ю. Шевельовим цей етап закінчується XIV ст., усе ж він тривав дещо довше – до XV ст., оскільки після князівських міжусобиць і монголо-татарської навали руська писемна мова не занепала, а продовжила розвиватися в умовах Великого князівства Литовського, аж до утвердження книжної староукраїнської мови, що констатують і найновіші наукові дослідження з історії української мови [Мойсієнко 2005, с. 67–82].

Основні риси української мови як лінгвосистеми чітко виділялися в XI–XIII ст., однак всеохопного, системного характеру набули лише в XIV–XV ст., коли частішими й безперервними стали явища, започатковані в києворуський період, напр.: перехід [ě] в незмінне [i] (*снig*), перетворення [o], [e] в новозакритих складах (*кінь*, *ніч*), злиття давніх звуків [и], [ы] у фонемі /и/ (*мир*, *сир*), ствердіння приголосних звуків перед [e], [и] (*весна*, *зима*), виникнення протетичного [г] (*горіх*), ствердіння губних приголосних перед [a] < [ę] (*в'янути*), стягнення форм множини прикметників (*добрі*), занепад дієслова *яти*, поява суфікса -ува-, вживання прийменника *по* з М.в. [Німчук 2005, с. 454–468].

Отже, історія української мови бере початок від давніх слов'янських діалектів індоєвропейської доби, поступово утверджується в протоукраїнський період (із виділенням специфічних українських рис після розпаду праслов'янської мови, формуванням та зміцненням їх на українському ґрунті, відокремлено від інших слов'янських мов). А самобутньою стає в час розвитку писемної української мови, ранній період якої припав на XI–XV ст.

Список використаних джерел

1. Мельничук О. С. Питання початкового розвитку східнослов'янської писемності. *Мовознавство*. 1985. № 2. С. 17–22.
2. Мойсієнко В. М. Про національний статус «руської мови» в часи Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. *Мовознавство*. 2005. № 1. С. 67–82.
3. Німчук В. В. Походження української мови. *Етнічна та етнокультурна історія України* : у 3 т. / ред. О. Б. Діденко, Є. І. Мазніченко, К. В. Харченко ; відп. ред. Г. А. Скрипник. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 1. Кн. 2. С. 351–468.
4. Німчук В. В. Початки літературних мов Київської Русі. *Мовознавство*. 1982. № 2. С. 21–31.
5. Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу / відп. ред. Г. П. Півторак. Київ : Спалах, 2004. 272 с.
6. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / переклад з англ. С. Вакуленка, А. Даниленка ; ред. Л. Ушкалов. Харків : Акта, 2002. 1056 с.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В НАВЧАННІ ЖУРНАЛІСТІВ: СПОСОБИ ТА ІНСТРУМЕНТИ

Копистинська Ірина Михайлівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики

Використання штучного інтелекту викладачами у навчанні майбутніх журналістів сьогодні є не просто бажаним, а навіть необхідним. Адже ШІ може стати хорошою платформою для відпрацювання різноманітних навичок - пошуку помилок і редагування тексту, створення імпрровізованих інтерв'ю, пітчінгу ідей, фактчекінгу тощо.

Оскільки ШІ активно застосовують журналісти у своїй професійній діяльності, завдання викладача показати студентам, як правильно використовувати його можливості для максимальної користі у майбутній професії. А також визначити межі використання штучного інтелекту, за які виходити у журналістиці не можна. За твердженням В. Шевченко, у журналістиці «найбільш поширене використання – розшифровка інтерв'ю і написання заголовків, генерувати описи та рекомендувати зображення для статей. Також ШІ створює інфорграфіку, фото, відео, листівки, флаєри» [1].

Практика використання інструментів ШІ у навчальному процесі під час вивчення дисциплін «Радіовиробництво» та «Журналістська майстерність» дала змогу нам визначити такі способи його застосування. Наразі зупинимось на «Радіовиробництві».

У «Радіовиробництві» штучний інтелект може стати корисним інструментом для розширення можливостей навчання і підвищення якості студентських аудіо-матеріалів. Зокрема, дієвим способом для навчання студентів під час вивчення теми «Радіоінтерв'ю» стало створення аудіоінтерв'ю за допомогою інструментів ШІ. Процес складався із трьох частин. Під час першої частини студенти проводили інтерв'ю на обрану тему з асистентом у ChatGPT. Опісля цього за допомогою інструменту синтезу мовлення elevenlabs. [4] генерували мовлення дійових осіб – журналіста та ШІ. На третьому, завершальному, етапі студенти за допомогою програми редагування звуку Audacity зводили окремі частини згенерованого звуку в єдине інтерв'ю. Прикметно, що теми інтерв'ю обрали дуже корисні для навчання і розуміння ШІ: чому не можна генерувати новини за допомогою штучного інтелекту; які виклики стоять перед радіожурналістами і як їх долати; як соцмережі впливають на журналістику; як спілкувати з людьми, що пережили травму; як за допомогою ШІ виявляти та протидіяти дезінформації.

Загалом у радіовиробництві можна використовувати такі інструменти штучного інтелекту:

1. **Робота з аудіо:** ШІ може допомагати в автоматичному редагуванні звуку, зокрема в очищенні записів від шумів, покращенні якості звуку, і навіть монтажу. Наприклад, умовно безкоштовна програма Auphonic [2]. Це веб-сервіс, який автоматично очищає аудіозаписи, видаляючи фоновий шум, коригуючи рівень звуку і баланс. Auphonic використовує алгоритми машинного навчання для аналізу аудіо і покращення його якості. Він зручний тим, що працює повністю онлайн, без потреби завантажувати додаткові програми. Проте у безкоштовній

версії дає лише 2 години обробки звуку на місяць. Для навчальних цілей це може бути цілком достатньо, щоб студенти могли попрактикуватися.

2. **Транскрибування записів:** використання ШІ для автоматичної транскрипції аудіо дозволить студентам легше аналізувати матеріали. А також допоможе створити текстову версію записаного інтерв'ю. Водночас такі програми «розшифровують» не тільки аудіо, а й відеофайли. Помічними будуть програми transkriptor [8], speakai [6] з безкоштовним пробним періодом та notta [5] з безкоштовною версією, яка, однак, має обмежені можливості щодо тривалості транскрибування до 120 хв щомісяця і 50 файлів для завантаження. Щоправда, для навчання цього достатньо. Досить хороше транскрибування пропонує blog.goodtape [3]. Проте його безкоштовна версія обмежена 3 транскрибуваннями на місяць. І одна з кращих програм, яка безкоштовно пропонує транскрибувати три відео чи аудіо в день – turboscribe [9]
3. **Генерація контенту:** ШІ може генерувати творчі ідеї для програм, які студенти можуть адаптувати або використовувати як натхнення для власних проєктів. Тут помічним будуть чати та асистенти ШІ.
4. **Синтез мовлення:** Інструменти синтезу мовлення на основі ШІ дають можливість експериментувати з різними голосами та інтонаціями. Це може бути корисним при навчанні дикції та мовлення. Такі інструменти дозволяють студентам випробовувати нові способи подачі інформації. А також на таких моделях можна і навіть потрібно вчитися виявляти фейкові аудіозаписи, адже штучні голоси мають певні ознаки, за якими можна відкрізнити їх від природніх. Серед рекомендованих програм синтезу мовлення - elevenlabs [4]. Також зручними є Google Text-to-Speech та NaturalReader, які мають відносно високу якість.
5. **Симуляція інтерв'ю чи сюжетів:** Викладач може використовувати ШІ для створення симуляцій інтерв'ю або створення умовних ситуацій, де студентам потрібно реагувати в реальному часі, щоб покращити навички живого ефіру. Щоправда, для української мови безкоштовно поки що доступні лише текстові варіанти симуляції інтерв'ю, які потім за допомогою синтезу мовлення можна зводити в аудіоінтерв'ю.
6. **Створення музичного фону.** Щоб не шукати музику з вільною ліцензією, скажімо, для подкастів, можна використати умовно безкоштовну версію програми suno [7] Ця програма за допомогою ШІ створить музичні треки, пісні з власним текстом, будь-яку музику за промтом. Щодня можна створити 10 безкоштовних треків.

Ці інструменти можуть значно полегшити роботу як викладача, так і студентів, а також зробити навчання більш інтерактивним та різноманітним.

Окремі способи та інструменти ШІ можна використовувати і у викладанні дисципліни «Журналістська майстерність». Однак, це вже тема для наступної публікації.

Список використаних джерел

1. Шевченко В. Штучний інтелект у медіавиробництві. Навчальний посібник для студентів спеціальності. *Журналістика*. (2025). Електронне видання. URL: <https://drive.google.com/file/d/1muEFmFVcPvtp3-waJxTfIkSuVOD823c/view?sfnsn=mo&pli=1> (дата звернення 01.04.2025)

2. Звукорежисер зі штучним інтелектом. URL: <https://auphonic.com/engine>.
3. Найреалістичніша голосова платформа штучного інтелекту. Веб-сайт. URL: <https://elevenlabs.io>.
4. Швидка, безпечна та точна транскрипція. Веб-сайт. URL: <https://blog.goodtape.io>.
5. Штучний інтелект для ведення зустрічей та аудіозапису. Веб-сайт. URL: <https://www.notta.ai/uk>.
6. Ковертер аудіо в текст. Веб-сайт. URL: <https://speakai.co/uk/конвертер-аудіо-в-текст>.
7. ШІ музика. Веб-сайт. URL: <https://suno.com/>
8. Транскриптор. Веб-сайт. URL: <https://transkriptor.com>.
9. Turboscribe: транскрибування аудіо та відео в текст. Веб-сайт. URL: <https://turboscribe.ai>.

ЄВРОПЕЙСЬКА БІОГРАФІЧНА ПРОЗА: ЕТАПИ РОЗВИТКУ, ЖАНРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Костенко Софія Ігорівна,
аспірантка, факультет філології

Європейська біографічна проза має глибоке історичне коріння, що бере свій початок ще в античній добі. Протягом тривалої еволюції жанр зазнав помітних змін: трансформувалися художні засоби, змістові акценти й композиційна структура текстів. Сучасна біографічна література охоплює широкий спектр творів, які різняться за стилем, жанром, обсягом, рівнем художності й достовірності. Попри це розмаїття, біографічна проза, як окремий різновид художньо-документальної літератури, все ще недостатньо досліджена та теоретично осмислена. Біографічний роман, еволюціонуючи від документального перелічення фактів життя до глибокого художнього осмислення головного персонажа, відображає вплив змінюваних соціальних та культурних тенденцій на становлення жанру.

Протягом століть людство прагнуло зафіксувати реальні події життя – і чужого, і власного. Під поняттями «життєпис» чи «біографія» мається на увазі опис окремого людського шляху, унікальної долі. У життєписі може бути висвітлено кілька фрагментів з життя особи або ж весь її життєвий шлях. Жанр біографії на пряму пов'язаний з терміном «біографіка». Український літературознавець Ю. Ковалів визначає його як «сукупність документів, які письменник чи дослідник використовує під час написання художньої (наукової) біографії, систематизування життєписів на підставі використаних джерел, різних свідчень, щоденникових записів, епістолярної спадщини тощо» [5, с. 137].

Перші прояви біографічного письма з'являються ще в античні часи, коли воно було тісно пов'язане з історіографією та філософською думкою. Давньогрецькі тексти віддзеркалювали соціальні та політичні контексти. На цьому наголошують і Д. Констан з Р. Волшем, які вказують на вагомий фактор впливу криз і перехідних періодів в античні часи на формування біографічної традиції [2, с. 26-43]. В епоху Середньовіччя жанр набуває нових рис внаслідок поширення християнської ідеології, зокрема через агіографічні та панегіричні твори. Як зазначають Н. Коломієць та Н. Яременко, в ті часи біографія прославляла етичний ідеал церковного слу-

жителя, містила хвалебні мотиви, виконувала морально-дидактичну функцію [4, с. 213-214]. Так поступово від античної моралізаторської біографії до релігійних життєписів Середньовіччя формувався жанр із глибшим індивідуальним виміром.

Аж у XIX столітті біографія починає відходити від традиції ідеалізованого зображення постатей, натомість зосереджується на внутрішньому світі героя. Ш. Сент-Бев запроваджує біографічний метод, що аналізує взаємозв'язок творчості та життя автора. Філософія позитивізму, зокрема концепції І. Тена, сприяє тому, що особистість починають розглядати крізь призму наукового аналізу. У цей період утверджується також вікторіанська біографія, яка акцентує увагу на моральних аспектах і соціальній місії героя. Дж. Аткинсон писала, що «віра в наслідувальну силу біографії рідко ставилась під сумнів» [1, с. 25]. Такий підхід базувався на демонстрації суспільної ваги особистості, її досягнень і моральної стійкості. Однак на рубежі XIX-XX сторіччя виникає «нова біографія», засновником якої вважається англійський письменник Л. Стрейчі. Вона відмовляється від життєствердного пафосу та героїзації образів, надаючи перевагу неупередженому підходу та акцентуючи увагу на правдивості зображуваних подій, опираючись на реальні факти й документи.

У добу модернізму (кінець XIX – середина XX ст.) біографічна література активно змінюється: в ній зростає роль суб'єктивності, індивідуального авторського стилю, характерними є художні експерименти. На розвиток жанру на даному етапі розвитку неабиякий вплив мають психоаналітичні теорії З. Фрейда, а також переосмислена літературна критика Ш. Сент-Бева. Психобіографія виникає як спроба глибше зануритись в психологічний стан досліджуваної особистості. Вагомий внесок здійснили такі європейські письменники, як А. Моруа, С. Цвейг та Р. Роллан, які вміло поєднували мистецтво оповіді з історичною правдивістю, розвинувши та надавши майстерної довершеності жанру романізованої біографії. Класик французької літератури, автор теоретичної праці «Аспекти біографії» А. Моруа вважає, що художня біографія є проявом еволюції людської душі. Водночас «форма біографії – не наукове дослідження, а витвір майстра слова, який, спираючись на наукові методи, відтворює життя, в цілому підкоряючись законам мистецтва» [3, с. 128]. Біографія в цей період перестає бути лише історичним викладом життя, а стає засобом інтерпретації особистості та формою діалогу автора з героєм. Для модерністських життєписів характерними є відхід від чіткої послідовності подій, фрагментарність, багатоперспективність та експерименти з композицією.

У постмодерну епоху (кінець XX–XXI століття) біографічний жанр зазнає кардинальних змін. Тепер у центрі – гра з формами, саморефлексія, історіографічна реконструкція. Біографічні твори дедалі частіше містять елементи романізованого письма, метатексту, авторського переосмислення історичних подій та задокументованих фактів. Синтез та гібридизація художніх текстів спричинили появу численних жанрових варіацій біографічної прози. Погоджуємося з думкою В. Марінеско, «що у кожен добу характер розвитку жанру літературної біографії визначали певні видатні літератори, які не тільки намагались зобразити життя конкретного індивіда, а й зрозуміти закони суспільного розвитку та еволюції цивілізації в тому вигляді, в якому вони втілились у цьому конкретному житті» [6, с. 20].

Отож, європейська біографічна проза, витоки якої сягають ще античної доби, зазнала істотної еволюції від моралізаторських і релігійних життєписів до модер-

ністських та постмодерністських експериментів. Упродовж століть змінювалися її функції, художні засоби й акценти: від ідеалізації постатей до психологічного аналізу та гри з формами й перспективами.

Список використаних джерел

1. Atkinson, J. Victorian Biography Reconsidered: A Study of Nineteenth-Century 'Hidden' Lives. OUP Oxford, 2010.
2. Konstan D. Civic and subversive biography in antiquity / David Konstan, Robin Walsh. Writing biography in Greece and Rome. Narrative Technique and Fictionalization. Edited by K. de Temmerman and Kr. Demoen. Cambridge University Press, 2016.
3. Кіт О. Художні особливості літературної біографії : Іван Кошелівець. «Жанна д'Арк». *Вісник Львівського університету. Серія : іноземні мови*. Львів : ВЦ «ЛНУ ім. Івана Франка». 2011. Вип. 18. С. 128-136.
4. Коломієць, Н., Яременко Н. Рецепція ідеї християнства в літературі раннього Середньовіччя. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2013. Вип. 1. С. 207-215.
5. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / автор-укладач Ю. І. Ковалів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
6. Марінеско В. Жанр літературної біографії у фокусі дослідницької уваги: здобутки та перспективи наукових пошуків. *Держава та регіони. Серія : гуманітарні науки*. Запоріжжя : КПУ, 2014. № 1-2 (36-37). С. 20-24.

ІДІОСТИЛЬ АВТОРА: ДО ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ

Котневич Яна,
аспірантка, факультет філології

Стаття присвячена дослідженню поняття індивідуального стилю автора як складової лінгвостилістики художнього тексту. Основна увага приділяється підходам до його трактування та вивчення.

Ключові слова: ідіостиль автора, ідіолект, мовна особистість, стильова домінанта.

Кожен письменник має свої характерні ознаки стилю, притаманні його творам, за якими його впізнають. Для сучасного митця знайти себе в розмаїтті художньої літератури є важкою і кропіткою працею, «адже в сьогоденних реаліях наявність поетичної майстерності не є достатньою.

Вивченням індивідуального стилю (ідіостилю) займається ідіостилістика як один із напрямів антрополінгвістики. Дослідження ідіостилю письменника дають змогу визначити роль та вплив творця на нормування і розвиток літературної мови.

Основоположником терміну «індивідуальний стиль письменника» вважають В. Виноградова. У своїй фундаментальній праці «Про мову художньої літератури» (1959) дав визначення індивідуальному стилю письменника «як систему індивідуально-естетичного використання властивих даному періоду розвитку художньої літератури засобів словесного вираження» [5]. Дослідженню поняття «ідіостиль» присвячені роботи таких науковців, як В. Виноградов, Л. Волошук, Р. Гром'як,

В. Жайворонок, М. Кожина, В. Кухаренко, О. Ніколенко, О. Переломова, Г. Рижкова, П. Спакс, Л. Ставицька, З. Циганкова тощо.

Чимало науковців ототожнюють поняття ідіолекту та ідіостилю. До прикладу, Т. Левандовський зазначає, що «ідіостиль (ідіолект) – це притаманна автору манера мовлення у певний проміжок часу, на яку впливають соціальні, територіальні, професійні та психофізіологічні чинники на різних рівнях – фонетичному, лексичному та стилістичному» [4].

На теренах України вчені більш схильні розглядати ідіолект у контексті аналізу творчості письменників. Зокрема, В. Жайворонок зазначає, що «майстер слова... намагається «видобути» з кожної мовної одиниці максимальний семантико-стилістичний ефект і разом з тим уміло реалізувати її експресивні потенції. Лише тоді авторське висловлення вражає своєю точністю та образністю. Якщо вдається таке щасливе поєднання, тоді можна говорити про індивідуальний стиль мовлення (ідіолект)» [2, с. 227].

Ідіостиль більш багатозначне поняття. Через нього тлумачиться образ автора, особливості організації тексту, єдність психічних та мовних структур художнього бачення митця, комунікативно-когнітивний простір мовної особистості письменника.

Індивідуальний стиль письменника – складне явище, що реалізується в особливостях манери автора, в особливостях використання лексики народної мови, у своєрідності образних висловів, синтаксичної будови речень. Усе це у творі становить єдине ціле, що постає із задуму автора, відбиває його творчу своєрідність. Ідіостиль можна розглядати «як основну одиницю стильового аналізу, яка визначає його як домінанту художньої форми й складається під впливом змісту, світогляду автора тощо» [3, с. 36].

Ідіостиль письменника нерозривно пов'язаний із його творчою індивідуальністю – неповторною своєрідністю креативної діяльності кожного видатного митця, зумовленою його світоглядом, талантом, життєвим досвідом. «Індивідуальний стиль письменника проявляє себе через створення тексту, а також через естетичну діяльність мовної особистості. Тому він відображується через інтеграцію тем, жанрів, засобів і прийомів, яким надається перевага і які необхідні для побудови тексту» [1, с. 36].

Отже, індивідуальний стиль письменника має в основі конкретну реалізацію особистого погляду митця, що відображає індивідуальну свідомість, специфіку авторської моделі світу, функціонування мовних засобів, індивідуально-авторську художню картину світу. Вважаємо, що в лінгвістиці терміни ідіолект, ідіостиль повністю ототожнювати не варто, зважаючи на ширшу сферу вживання першого та на переважання в другому виразних та маркованих засобів мови, що більш характерно для мови художньої літератури.

Список використаної літератури

1. Забродська А. Мовностилістична специфіка ідіостилю Е. Гілберта та її відтворення в українських перекладах / Факультет лінгвістики Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського». 124 с.

2. Калимон Ю., Кульчицький І., Ліхнякевич І. Ідіолект, ідіостиль, індивідуальний стиль. Тотожне чи різне? *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*, 2014. С. 226-229.
3. Корнієнко, А., Бугайова, А. Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2016. № 25. Том 1. С. 36-38.
4. Мартинчук К. Індивідуально-авторський стиль письменника: літературознавчий та лінгвістичний аспекти. URL: <http://eprints.zu.edu.ua>.
5. Стиркіна Ю. Визначення ідіостилу письменника як засіб навчання сучасної української мови. URL: spilnota.net.ua/article/id-4569.

КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ ПОЛІТИЧНИМИ ІНСТИТУТАМИ ТА ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Марчук Наталія Василівна,

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики

У сучасних демократичних суспільствах становлення політичних інститутів вимагає запровадження інструментів прозорості. Цей процес також тісно пов'язаний із стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій в останні десятиліття. Особливо важливою є комунікація між політичними інститутами та громадянським суспільством, здатним артикулювати та інтегрувати інтереси політичних акторів, громадськості, бізнесу та інших стейкхолдерів.

Метою цієї статті є дослідження особливостей комунікації між державою та громадянським суспільством в умовах повномасштабної війни.

Ефективна комунікація між органами державної влади і органами місцевого самоврядування та третім сектором сприяє підвищенню якості державного управління, забезпечує прозорість прийняття рішень та залучає громадян до процесів формування політики. В Україні ці процеси відбуваються паралельно з формуванням демократичної правової держави та інституціоналізацією громадянського суспільства, що взаємно сприяє їхньому розвитку [4]ю

Важливим фактором є також процес європейської інтеграції України, яка передбачає адаптацію національних інституцій до стандартів ЄС, обов'язковою умовою якої є налагодження ефективного діалогу між владою та громадянським суспільством. Така взаємодія сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та залученню громадян до процесів ухвалення рішень, що є необхідними умовами для успішної інтеграції в європейське співтовариство.

У 2021 році указом Президента України була затверджена Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-206 роки. Стратегія визначає основні напрями та механізми взаємодії між державою та громадянським суспільством, спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку громадських ініціатив та забезпечення їхньої участі у формуванні та реалізації державної політики. Зокрема, стратегія зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування створювати сприятливі умови для розвитку громадських ініціатив, використовувати прозорі механізми підтримки діяльності інститутів громадянського

суспільства та впроваджувати інструменти громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень [2].

Форми взаємодії між державою та громадянським суспільством зазнають суттєвих трансформацій у зв'язку зі зміною суспільно-політичних, економічних, безпекових та інших чинників. Напрацьовані механізми взаємодії застосовуються відповідно до нових викликів, особливо в умовах надзвичайних ситуацій. Так, після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну взаємодія між державою та громадянським суспільством зазнала значних трансформацій. Зокрема, волонтерські організації, громадські об'єднання та рухи стали ключовими партнерами держави у забезпеченні гуманітарних потреб, підтримці внутрішньо переміщених осіб та зборі ресурсів для підвищення обороноздатності країни. Цей процес супроводжувався рядом викликів, таких як необхідність швидкої адаптації нормативно-правової бази та забезпечення ефективної координації між різними суб'єктами [3].

Швидка реакція громадянського суспільства та переформатування роботи відповідно до викликів пов'язаних з війною значно підвищила рівень довіри до них громадян. Відповідно до результатів дослідження Київського міжнародного інституту, проведеного у грудні 2023 року, волонтерам довіряють 84% українців, а громадським організаціям – 61%. Водночас, вплив організацій громадянського суспільства на прийняття рішень на державному та місцевому рівні залишається обмеженим. Респонденти вказують на брак політичної волі в посадовців і можливості представників громадського сектору встановити контакт з представниками влади [1].

Ефективна комунікація між політичними інститутами та громадянським суспільством є необхідною умовою для демократичного розвитку та європейської інтеграції України. Виклики, пов'язані з війною, вимагають постійного вдосконалення механізмів взаємодії та адаптації до нових реалій. Реалізація стратегічних документів, налагодження діалогу та пошук нових шляхів взаємодії сприятиме зміцненню партнерства між державою та громадянським суспільством.

Список використаних джерел

1. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження URL: <https://shorturl.at/BcmP7> (дата звернення: 08.03.2025).
2. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-206 роки URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n23> (дата звернення: 22.03.2025).
3. Dokalenko V. (2022). INTERACTION BETWEEN PUBLIC AUTHORITIES AND INSTITUTIONS OF CIVIL SOCIETY IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF LARGE-SCALE WAR. Public Administration and Regional Development, (15), 87-103. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/286/241> (дата звернення: 20.03.2025).
4. Khomenko O., Shyian O., Kravchuk P., Movchan O., Morgun S. (2024). Transformation of interaction between the government and civil society institutions in the context of war: Legal and regulatory aspect. Social & Legal Studios, 7(2), 86-95. URL: <https://sls-journal.com.ua/en/journals/tom-7-2-2024/transformatsiya-vzayemodiyi-uryaduta-institutiv-gromadyanskogo-suspilstva-v-umovakh-viyni-normativno-pravovy-aspekt?utm> (дата звернення: 1.04.2025).

ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ ГАЛИНИ ПЕТРОСАНЯК «МАТРИГАН»

Пена Любов Іванівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови

У творчому доробку сучасної української письменниці, перекладачки, літературознавиці Г.Петросаняк – поетичні збірки «Парк на схилі», «Світло окраїн», «Спокуса говорити», «Політ на повітряній кулі», «Екзофонія»; книжка оповідань «Не заважай мені рятувати світ», роман «Вілла Анемона», збірка есеїв «Наш сусід Альберт Гофман»; переклади «Сонети до Орфея» Райнера Марії Рільке, автобіографічного роману Александра Гранаха «Ось іде людина», автобіографії Соми Моргенштерна «В інші часи. Юні літа у Східній Галичині», оповідань Ганса Коха, роману Андре Камінського «Наступного року в Єрусалимі», роману Лео Перуца «Уночі під кам'яним мостом» та ін.

2024 р. побачив світ її роман «Матриган», у якому зображено події сьогодення, тісно переплетені з минувшиною. Утікаючи від війни в Україні, Меланія разом із сином-підлітком опинилася в Німеччині, де випадково натрапила на слід, що змусив її «з'ясувати таємничі деталі життя попередніх поколінь своєї родини, адже вісімдесят років тому Німеччина вже була місцем, де не з власної волі опинилися мільйони молодих українців і українок» [1, с. 4]. На чужині Меланія пірнає в порівняно недалеке минуле Гуцульщини, звідки походила її мама й де розквітнув поетично-пісенний талант її бабусі.

Оскільки у творі змальовано життя Гуцульщини, то текст містить різноманітні діалектні особливості її рідної гуцульської говірки: авторка народилася в с. Черемошна Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. Хоча, як зазначила сама письменниця, «діалект використовувала несистемно, лише для маркування і колориту, бо хотіла, щоб читачі з інших регіонів не «шпорталися» об незрозумілі слова».

Найчисленніше репрезентовані різночастиномовні лексичні діалектизми. Серед територіально маркованих іменників виділяємо велику групу назв осіб: *тета* «тітка (сестра батька або матері)», *лайдак* «зневажл. ледар», *дідо* «1. те саме, що дід; 2. старий чоловік», *неня* «пестл. мати», *дедя* «батько», *дівка* «1. дівчина; 2. донька», *вуйко* «1. брат матері або батька; 2. незнайомий старший чоловік», *вуйна* «1. Дружина брата матері або батька; 2. старша жінка взагалі», *сарака* «бідолаха», *газди* «тільки множ. газда і газдиня; господарі», *княгиня* «молода (на весіллі)», *любаска* «коханка», *молодек* «юнак, парубок», *стариня* «1. батько з матір'ю; 2. люди похилого віку», *хлоп* «1. селянин; 2. чоловік».

Номінації природних географічних об'єктів у тексті роману представлено такими діалектними лексемами: *плай* «гірська стежка; дорога в горах», *полонина* «високогірне пасовище», *поточина* «потічок, струмок», *царинка* «1. сіножать; пасовище; 2. обгороджений шматок поля або сіножаті; 3. невелика галявина в лісі», *моріг*, *моріжок* «молода зелена трава, мурава», *скрут* «поворот».

Велика кількість діалектизмів використана для змалювання сільської виробничої діяльності горян: *бутин* «1. лісорозробка, лісові роботи; 2. лісова ділянка, призначена на зруб», *бердо* «частина ткацького верстата», *денька* «робочий день; щоденна праця», *поліг* «покis, скошена трава», *острива* «кусок сукуватого дерева

(перев. ялини), на якому сушать сіно, снопи», *оборіг* «повітка на чотирьох стовпах для сіна, збіжжя, соломи», *грунт* «поле, земельний наділ», *кішня* «косіння та збирання трави, косовиця», *линва* «1. міцна мотузка або ланцюг, яким прив'язують рубель на возі; 2. налигач», *гушка* «моток ниток», *фіра* «віз, підвода».

Авторка послуговується діалектними номінаціями одягу, головних уборів та прикрас: *кресаня* «чоловічий фетровий капелюх із прикрасами», *вуставка* «вишита смуга, вставлена на плечах або рукавах жіночої сорочки», *заплітки* «кісник з кольорових вовняних ниток», *запaska* «жіночий поясний одяг з двох полотнищ (тканий з вовняної пряжі)», *сардак* «верхній короткий рукавний чоловічий або жіночий одяг з домотканого сукна, оздоблений вовняними нитками», *платина* «хустина», *лудиння* «одяг, вбрання», *лелітки* «круглі блискучі бляшечки з діркою посередині, якими прикрашають орнамент на одязі, головних уборах», *попружка* «1. те саме, що крайка; 2. стрічка для повивання немовляти», *чільце* «весільний головний убір молодої».

З огляду на тематику, у романі, крім діалектної лексики із «флористичним» значенням (*матриган* «белладона»), що стала його назвою, використані й інші говіркові найменування рослин: *афини* «чорниці», *лен* «льон», *натина* «лобода», *невісточка* «королиця», *трепета* «осика», *хобза* «бузина трав'яниста». Напр.: *Бо матриган не лише зіцлює, він здатен убити... «Ті, що століттями копають і підносять матриган нам, українцям, роблять це явно не з добрими намірами, – думала Меланія. – Наша правда – теж матриган...»* [1, с. 227] та ін.

Колорит буття горян передають діалектизми зі значенням продуктів харчування: *барабуля* «картопля», *бринза* «спеціально приготовлений для зберігання посолений сир», *бужениці* «копчене м'ясо», *сушениці* «сухофрукти», *фасулі* «квасоля», *гусянка* «спеціально заквашене густе кип'ячене молоко», *кулеша* «густа страва з кукурудзяної муки, варена на воді».

Репрезентовано й назви будівель та їхніх частин: *колиба* «житло лісорубів, пастухів», *спіжарка* «приміщення для зберігання зерна, комора», *данцовня* «підготовлене для танців місце (напр., на весіллі)», *склеп* «крамниця, магазин», *хороми* «тільки множ. сіни».

В аналізованому тексті авторка послуговується й діалектними назвами обрядодій: *грушка* «ігри при небіжчикові (перев. молоді)», *посижіння* «сидіння при небіжчикові вночі».

Діалектними лексемами маніфестовані номінації речей хатнього вжитку: *люстро* «дзеркало», *каламар* «1. чорнильниця; 2. посудина з розчиненим у воді вугіллям, яким вибивають на дошках і брусах прямі лінії», *тайстра* «полотняна або вовняна торба, яку носять через плече (перев. для харчів)», *бисаги* «дві торби, з'єднані одним полотнищем, що їх носять перекинутими через плече», *коновка* «1. дерев'яна посудина з одним вухом для води; 2. частина олійниці», *маглівниця* «пристрій для качання білизни, качалка», *клябука* «палиця із загнутою ручкою».

У романі вжито і гуцулізми інших лексико-семантичних груп: *дощівка* «дощова вода», *тифус* «тиф», *ватра* «вогнище, вогонь», *когут* «півень» *кавальчик* «кусень, шматок», *пригістне* «гостинець», *ріща* «хмиз», *ровер* «велосипед», *фана* «прапор; корогва», *віно* «придане», *покай* «1. чудо, диво; 2. страхіття», *щезник* «евф. чорт, нечиста сила».

Меншою кількістю репрезентовано діалектні прикметники: *файний* «гарний», *старовіцький* «старосвітський, стародавній», *наглий* «раптовий, несподіваний».

Колорит місцевого буття передано численними діалектними дієсловами різної семантики: *видіти* «бачити», *газдувати* «господарювати», *здибати* «зустріти», *жорнати* «молоти на жорнах», *ймити* «спіймати», *перепудитися*, *напудитися* «налякатися», *старати* «дбати, роздобувати», *фірманувати* «правити кіньми; бути візником, фурманити», *шкородити* «боронувати», *тямити* «пам'ятати», *столювати* «годувати; приймати, гостити».

Органічною складовою аналізованого твору є діалектизми-прислівники: *гезде* «тут», *банно* «сумно», *файно* «гарно; добре».

Діалектні службові частини мови репрезентовані часто вживаною часткою *най* «хай, нехай»: *Піду за того, кого полюблю, най він буде багатий чи бідний* [1, с. 82]; *Най би там у себе порядкували* [1, с. 86].

У романі іноді наведено авторське пояснення деяких діалектних слів. Зокрема, вустами головної героїні Меланії письменниці пояснює значення спільнокореневих лексем *бухня*, *бухнище*: «бухнище – це від слова «бухня», що означає стара хата. Так на Гуцульщині називається місце, де ще недавно було обійстя, господарі якого перебралися в інше місце або помирали» [1, с. 175-176]. Натрапляємо в тексті також на тлумачення семантики діалектизмів *хобза* та *острива*: «А головне, казала бабуса Паюта, повстромляти у піддашшя хобзу – трав'янисту чорну бузину, що пахне їдко, неприємно й нібито відганяє злих духів» [1, с. 177]; «Обертали поліг, за сонячної погоди він висихав за день, й увечері ми вже громадили сіно, складали його в копиці й ввозили до остриви – міцного кола висотою щонайменше чотири метри» [1, с. 186].

Загалом, художнє мовлення Галини Петросаняк образне, багате, барвисте. Письменниця ретельно ставиться до роботи зі словом, дбайливо відшліфовуючи свій авторський стиль. Роман «Матриган» – чи не перший текст, у якому мисткиня для забезпечення художньої переконливості й етнографічної достовірності відтворення гуцульського колориту, гуцульської мовної картини світу вдалася до використання різнорівневих особливостей рідної говірки. Лексичні діалектизми простежуємо і в мовленні персонажів, і в авторському мовленні.

Список використаних джерел

1. Петросаняк Г. Матриган : роман. Чернівці : Книги – ХХІ, 2024. 240 с.

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА: ЗДОБУТКИ ТА ВИКЛИКИ

Пристаї Галина Іванівна,

кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри журналістики

У часі цифрової ери, яка вже настала, регіональні друковані та онлайн- медіа зазнали значних змін. У цифровому світі, де з'являється все більше видань, важливо надати щось унікальне, що приверне увагу читачів. Для того, щоб зберігати свою роль у суспільстві та залишатися конкурентоспроможними, медіа змушені пристосовуватися до цифрових реалій і набувати необхідних компетентностей. Тільки з

інноваціями в своєму арсеналі та цифровими технологіями вони можуть зберігати і розширювати свою читацьку аудиторію.

Зазначимо, що цифровізація створила багато переваг: швидкість, доступність, зручність, і збереження інформації. Традиційні друковані медіа поступово втрачають свою аудиторію, адже молодь для отримання інформації активно використовує Telegram, Instagram, TikTok. Це ставить виклик перед редакціями друкованих медіа, змушує їх адаптуватися до нових тенденцій, щоб привертати до своїх видань увагу і молоді аудиторії. Водночас конкуренція в цій сфері посилюється, що змушує видання змінювати свої стратегії та вивчати нові способи привернення аудиторії. Все це вимагає від співробітників редакцій видань опановувати нові цифрові навички й адаптуватися до змін.

Наголосимо: для привернення уваги у часі війни регіональні друковані та онлайн-медіа повинні використовувати різні стратегії. Завдяки інтернету та соціальним мережам видання стають більш доступними для аудиторії. Це дозволяє їм швидше поширювати новини та залучати більше читачів. Онлайн-медіа дають своїм читачам можливість отримувати доступ до новин у будь-який час та в будь-якому місці, використовуючи різноманітні платформи, як-от веб-сайти, мобільні додатки та соціальні мережі. Вони також використовують аналітичні інструменти для вивчення та аналізу поведінки користувачів. Друковані медіа, попри зменшення популярності в умовах цифрової революції, все ще мають свою аудиторію [3]. Ці видання ретельно перевіряють факти, розробляють аналітичні матеріали та створюють унікальний контент, який має попит у суспільстві. Власне, вони дають глибокий аналітичний зріз новин та інформації, а також можуть бути використані для розміщення оголошень та реклами. Загалом обидва типи медіа активно працюють над розширенням своєї аудиторії та залученням рекламодавців для забезпечення прибутку.

Важливо відмітити, що, спілкуючись з редакторами видань на деокупованих і прифронтових територіях під час організованого Національною спілкою журналістів України офлайн-тренінгу журналіст, медіатренер Академії української преси Андрій Юричко, який є ментором з питань цифрової трансформації, переконливо доводив, що диджиталізація друкованих видань дає їм шанс на виживання і розвиток [5].

Не варто забувати, що сучасні користувачі стають більш вимогливими і критичними до інформації, яку вони споживають. Регіональні онлайн- і традиційні медіа стикаються з численними проблемами. Це, зокрема, обмежені фінансові ресурси, конкуренція з великими медіа-компаніями, виклики з позицій забезпечення довіри та незалежності, а також адаптація до цифрової технології та зміни споживчих звичок.

Для покращення роботи регіональних онлайн- і друкованих медіа пропонуємо наступні кроки:

1. Розвивати змістовність і унікальність контенту: створювати актуальний високоякісний контент, спроможний привернути увагу аудиторії та відповідати її потребам.

2. Покращувати дизайн веб-сайту, щоб користувачі легко знаходили необхідну інформацію. Без унікального зовнішнього вигляду та цікавого внутрішнього наповнення друкованим медіа все важче залучати користувачів, адже на інформаційному ринку є чимало конкурентів, які зможуть запропонувати оригінальний продукт.

3. Звертати увагу на соціальні мережі; бути активними на популярних платформах соціальних мереж, щоб залучати нових та не втрачати існуючих читачів. Через такі платформи, як YouTube, Facebook, Instagram та інші, всі видання можуть активно поширювати контент, значно збільшувати аудиторію споживачів інформації.

4. Активізувати взаємодію з аудиторією і формувати контент на основі її інтересів та запитів; створювати нові можливості для читачів, комунікувати через коментарі, відгуки та опитування.

5. Використовувати аналітику; вивчати дані про відвідуваність сайту та взаємодію з контентом, щоб удосконалювати стратегію діяльності медіа.

6. Змінювати стратегію роботи та організовувати інтерактивні формати зустрічей, вебінари, онлайн-конференції тощо.

Медіа повинні сприяти розвитку медіаграмотності своєї аудиторії, давати надійну та перевірену інформацію, а також навчати критично аналізувати новини та джерела. Все це допоможе регіональним редакціям покращити як зовнішнє, так і внутрішнє наповнення своїх видань та осучаснити трансформацію діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх сторін наукового пошуку з наведеної проблематики. Перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду особливостей функціонування друкованої та онлайн-журналістики.

Список використаних джерел

1. Інтернет-сайт «Галицький кореспондент». URL: <http://gk-press.if.ua/arhiv>.
2. Інтернет-сайт «Голос-Інфо». URL: <https://www.golosinfo.com.ua/>.
3. Інтернет-сайт «Нова Зоря». URL: <https://presa.ua/nova-zorja.html>.
4. Інтернет-сайт «Репортер». Історія преси Станиславова. URL: <http://report.if.ua/polityka/Istoriya-presy-Stanyslavova/>.
5. Інтернет-сайт «НСЖУ». Цифрова ера вже настала, і медіа повинні бути готові до цього нового виклику. URL: <https://nsju.org/navchannya/czyfrova-era-vzhe-nastala-i-media-povynni-but-y-gotovi-do-czogo-novogo-vyklyku-mediatrener-akademiyi-ukrayinskoyi-presy-andM>.

ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ НЕОЛОГІЗМІВ У ЗАГОЛОВКАХ ПУБЛІКАЦІЙ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Савчук Руслана Любомирівна,
кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри журналістики

У новітньому цифровому середовищі простежується тенденція до нагромадження лаконічних, але водночас емоційно-експресивних та семантично розгалужених текстів. Передусім це стосується заголовків публікацій у соціальних мережах як специфічного різновиду медіаповідомлення, місія якого – не лише інформувати, але й стимулювати взаємодію з адресатом: зацікавити, викликати реакцію, спонукати до коментування чи поширення. Одним із мовних засобів такого впливу виступають

неологізми, що з'являються внаслідок історичних, політичних, соціальних, технологічних змін або є результатом авторського асоціативно-образного світосприйняття.

Новотвори неодноразово ставали об'єктом теоретичного й прикладного дослідження в українських мовознавчих розвідках (наукові праці Г. М. Віняр, Г. М. Вокальчук, О. І. Дзюбіної, Н. Ф. Клименко, Ж. В. Колоїз, К. Ю. Ладоні, М. І. Навальної, А. М. Нелюби, О. А. Стишова та ін.) Однак, на наш погляд, неомінації вимагають постійного лінгвістичного спостереження, адже відображають не тільки зміни у мові, а й динаміку соціальних процесів. Як зазначає О. А. Стишов, кількість неологізмів (неосемантизмів) невпинно зростає та урізноманітнюється, заповнюючи номінативні прогалини й збагачуючи емоційно-експресивний арсенал загальнонародної української мови [2, с. 366].

Мета нашого аналізу – визначити прагматичні функції неологізмів, зафіксованих у заголовках публікацій соціальних мереж «Фейсбук», «Інстаграм», «Телеграм».

Прагматичне навантаження лінгвоодиниць полягає насамперед у спрямуванні впливу мовця на свідомість реципієнта, щоб трансформувати його ставлення до повідомлюваного, коригувати оцінні координати відповідно до запланованих комунікативних інтенцій [1, с. 258]. У цьому контексті неологізми, окрім називання нових реалій (понять, явищ, предметів), реалізують широкий спектр конотативних прирощень.

Як засвідчив фактичний матеріал, неомінації в заголовках публікацій соціальних мереж виступають експлікаторами прагматичних намірів адресанта, виконуючи різні функції. Розглянемо детальніше на прикладах.

Так, атрактивна функція неологізмів полягає у привертанні уваги користувачів, стимулюванні їхньої зацікавленості контентом. Вона базується насамперед на здатності неомінацій створювати ефект незвичності та оригінальності (реципієнтам цікаво дізнатися, що означає нове слово чи словосполучення). Пор.: **Франківчата**, ховаємо куртки, з 7-го березня прогнозується до +17 градусів на заході країни; **Франківчата**, не забуваємо перевести годинники на зимовий час (телеграм-канал @Івано-Франківськ 24/7). У представлених директивних (спонукальних) мовленнєвих контекстах неомінація *франківчата* виступає маркером локальної ідентичності (зменшено-пестлива назва на позначення мешканців Івано-Франківська), сприяє формуванню відчуття єдності та емпатії.

Також необхідно виокремити емоційно-експресивну функцію новотворів: ЗСУ повідомили про «**концертизацію**» ще трьох російських командирів; Українські військові «**відконцертили**» цілу БТГ 4-ї гвардійської танкової Кантемирівської дивізії у боях під Харковом; Упродовж доби ЗСУ «**акредитували**» орієнтовно 650 окупантів (фейсбук-сторінка @Жарти українською). У текстових сегментах лексеми *концертизація* та *акредитація* є семантичними неологізмами, оскільки набули нового, контекстуально зумовленого смислу – «знищення, ліквідація». Як бачимо, ці неосеманти реалізують прагматичний потенціал. Вони мають на меті не лише повідомити про кількість знищених ворогів, а насамперед вплинути на емоційний стан аудиторії (викликати почуття задоволення, гордості чи гумору).

Наведемо ще приклад: **Ребанемо!** Збираємо 200 тисяч на захист наших! (фейсбук-сторінка @Гончаренко Центр education and culture). Неологізм *ребанемо*, похідний від аббревіатури РЕБ (радіоелектронна боротьба), фокусує увагу адресатів (створює невимушену атмосферу та відчуття близькості з реципієнтами), апелюючи

до емоційного фону (є закликом до спільної дії – спонукає долучитися до збору коштів). Стилистична неформальність слова сприяє його запам'ятовуванню, що характерно саме для соцмереж.

Аксіологічна функція неологізмів у назвах публікацій соціальних платформ полягає у вираженні оцінних суджень (негативних чи позитивних конотацій), авторського ставлення до подій, явищ або людей. Пор.: *Війна **фільтрула** друзів конкретно! І родичів також!* (фейсбук-група @Щирі побажання з України). Новотвір підсилює емоційний вплив повідомлення, виражаючи почуття розчарування/здивування. Війна дійсно стала серйозним випробуванням для міжособистісних відносин; своєрідним «фільтром», який виявив справжню сутність людей. Також зазначимо: слово *фільтрула* містить відтінок сучасного сленгу, тому робить висловлювання актуальним і зрозумілим для аудиторії соцмереж.

Отже, проведений аналіз підтверджує, що неологізми у заголовках публікацій соціальних платформ виконують прагматичні функції: сприяють миттєвому встановленню контакту з аудиторією, актуалізують важливі теми, моделюють емоційне тло повідомлення.

Список використаних джерел

1. Савчук (Ріжко) Р. Л. Лінгвістичні засоби експлікації прагматичного значення у заголовках сучасних ЗМІ (за матеріалами регіональних інтернет-видань). *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*, 2018. Вип. 43. С. 252–261.
2. Стишов О. А. Семантичні неологізми в дискурсі українськомовних мас-медіа початку ХХІ століття. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 2015. Вип. 13. С. 364–374.

ПРИФРОНТОВІ МЕДІА У ЧАСІ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ НАПОВНЕННЯ НОВИННОГО ЕТЕРУ (НА ПРИКЛАДІ ТЕЛЕКАНАЛУ «СУСПІЛЬНЕ СУМИ»)

Струтинська Тетяна Іванівна,
аспірантка, асистентка кафедри журналістики

У воєнний час телебачення набуває особливої ваги як інструмент оперативного інформування, засіб згуртування громади та чинник, що впливає на суспільні настрої і економічну стабільність.

Сумщина, як прикордонний регіон, однією з перших відчула на собі наслідки масштабного вторгнення. У перші дні війни були атаковані Суми, Охтирка, Тростянець, Конотоп. Ці події створили безпрецедентні виклики для місцевої журналістики, особливо в аспектах безпеки працівників, доступу до інформації, технічного забезпечення та психоемоційної витривалості журналістів. У цих умовах регіональні медіа продовжували працювати, долаючи виклики. Редакції й далі створювали матеріали, які документують війну, а також усе частіше зверталися до тем, що стосуються повсякденного життя, адаптуючись до запитів аудиторії [1].

Серед місцевих телеканалів ключову роль у висвітленні подій відігравав телеканал «СТС», який продовжив роботу навіть у найскладніші періоди війни. «Суспільне Суми» – це український регіональний суспільний телеканал, який мо-

вить на території Сумської області. Етерне наповнення мовника – інформаційні, соціально-публіцистичні та культурно-мистецькі програми виробництва творчих об'єднань НСТУ та «Суспільне Суми» [4]. Вагомо підкреслити, що інформаційна політика телеканалу зазнала змін відповідно до нових викликів. Зазначимо, що телеканал 7 березня 2022 р. припинив мовлення відповідно до ліцензії, його відновлення відбулося після звільнення області від окупантів – у квітні 2022 р., а трансляція «Єдині новини» здійснювалася до травня 2023 р. [2]. Редакція телеканалу зіткнулася з низкою труднощів:

- безпекова загроза;
- знищення або пошкодження інфраструктури;
- проблеми з енергетикою та зв'язком;
- кадрові втрати;
- психологічне навантаження

Слід наголосити, що в умовах війни практично зник ринок комерційної реклами, що позбавило багато регіональних мовників фінансових ресурсів, необхідних для виробництва контенту. Незважаючи на ці труднощі, «Суспільне Суми» продовжило мовлення й забезпечило регіон інформацією про ключові події, що стало важливим чинником інформаційної стійкості. Зміст новинної стрічки телеканалу змінився відповідно до нових реалій. Тематика сюжетів орієнтована передусім на воєнні події: повідомлення про обстріли (напр., обстріл Краснопільської громади 19 вересня 2024 року з трьома загиблими), ситуація з постраждалими цивільними (обстріл 26 жовтня 2023 року, внаслідок якого загинув 16-річний підліток у Великописарівській громаді), діяльність підрозділів ЗСУ в регіоні, проблеми гуманітарної допомоги, відновлення інфраструктури, волонтерство. Значна увага приділяється історіям загиблих захисників, прощання з ними, а також матеріалам, що формують моральну підтримку населення. Трансляції інформаційних блоків відбуваються регулярно, з акцентом на перевірені факти та офіційні джерела.

Підкреслимо, що за результатами опитування «Медіаспоживання українців: третій рік повномасштабної війни» (проведене у 2024 р.) за підтримки USAID та на замовлення громадянської мережі ОПОРА, вони дізнаються про новини із соцмереж (47,3 %), інтернету (43 %) і телебачення (34,1 %) [3]. Ці дані свідчать про високий рівень довіри до телебачення, особливого в умовах повномасштабної війни, коли критично важливим є оперативність, достовірність та легкий доступ до інформації.

Досліджуючи трансформацію новинної тематики телеканалу, можна виділити головні тематичні зміни: 1) переорієнтація з соціально-культурного контенту на безпековий; 2) систематичне інформування про бойові дії та втрати; 3) активне висвітлення волонтерського руху, підтримки ВПО та громадських ініціатив; Телеканал адаптував свою діяльність до потреб громади в умовах надзвичайної ситуації, виконуючи не лише інформаційну, а й соціальну функцію – забезпечуючи єдність, орієнтири, підтримку й довіру.

Отже, досвід телеканалу «Суспільне Суми» у воєнних умовах засвідчив ключову роль регіональних мовників у формуванні інформаційної безпеки. Канал зберіг довіру глядачів і залишився важливим джерелом достовірної інформації для мешканців прикордонної Сумщини, водночас відіграючи вагому роль у зміцненні суспільної стійкості регіону.

Список використаних джерел

1. Заславський Є. Стан українських регіональних медіа 2023 року. Media Development Foundation : офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://research.media-developmentfoundation.org/>.
2. Кириленко О. Особливості роботи редакції «Суспільне Суми» в умовах воєнного стану. Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії (Суми, 26-27 травня 2022 року) / уклад. : І. Р. Жиленко, В. О. Садівничий. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 13-19.
3. Кузьменко Ю. За результатами соцдослідження, у 2024 році українці найбільше довіряють таким джерелам інформації як соцмережі (47,3%), інтернет(43%) і телебачення (34,1%). URL: <https://suspilne.media/792121-novinam-iz-akih-dzerel-ukrainci-najbilse-doviraut-doslidzenna-opori/>.
4. Суспільне Суми. Новини міста Суми та Сумської області. URL: <https://suspilne.media/sumy/>.

ОСОБЛИВОСТІ РІЗНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ І МЕДІА В ПЕРУ

Холод Олександр Михайлович,
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики

Дослідження квазіквантової та холістичної взаємодії як різних форм між процесами соціальних комунікацій і функціонуванням медіа в історії Перу є новаторським і не було здійснено дотепер. Поняття «квазіквантова взаємодія» і «холістична взаємодія» застосовуються вперше для аналізу соціальних комунікацій у Перу. Соціальні комунікації розуміються як обмін інформацією для регулювання соціальних дій, взаємодій і відносин.

Квазіквантова взаємодія в медіа визначається як взаємозв'язок між результатами взаємодії порції духовної й матеріальної енергії, що продукує медіа. Ця взаємодія дозволяє аналізувати взаємовплив соціально-комунікаційних процесів і функціонування різних форм медіа через аксіому про цілісність світу.

Холістична взаємодія означає взаємозв'язок між частинами й Цілим, згідно з концепцією Я. Смутса (Smuts, 1926). Ця взаємодія дозволяє розглядати медіа та соціальні комунікації як частину більшої соціальної системи, де всі елементи взаємодіють і впливають один на одного.

Попри відсутність досліджень квазіквантової та холістичної взаємодії в Перу, окремі видання друкованих медіа були предметом вивчення. Автори звітували про дослідження функціонування перуанських медіа, але жоден із них не аналізував квазіквантову та холістичну взаємодію.

Методи дослідження.

Для дослідження використовувався міждисциплінарний підхід, зокрема холістичний підхід, який передбачає, що усі явища, процеси та предмети є частинами Цілого. Метод квантового хроносу дозволяє «аналізувати комунікаційні процеси і тексти, оприлюднені не менше ніж 75 років тому» (Холод, 2020).

Принцип невизначеності в квантовій механіці стверджує, що ми не можемо точно визначити як положення, так і швидкість частинки одночасно. У контексті соціальних комунікацій і медіа це означає, що ми не можемо точно виміряти взаємодію між соціальними комунікаціями та медіа, оскільки вони постійно змінюються.

Принцип додатковості передбачає, що явища в атомному й субатомному масштабі не є суто схожими на великомасштабні частинки чи хвилі. У соціальних комунікаціях це означає, що соціальні комунікації та медіа не можуть бути повністю виміряні окремо, а повинні розглядатися разом.

Ефект спостерігача в квантовій механіці означає, що спостереження за ситуацією чи явищем обов'язково змінює їх. У соціальних комунікаціях це означає, що медіа, як спостерігач, впливає на соціальні процеси, які воно висвітлює.

Суперпозиція в квантовій механіці описує стан квантової системи, яка одночасно перебуває в кількох можливих станах до моменту вимірювання. У контексті соціальних комунікацій це означає, що медіа може одночасно представляти кілька різних станів або інтерпретацій.

Приклади квазіквантової та холістичної взаємодії включають висвітлення політичних подій у газетах, радіопередачі під час страйків і телевізійні дебати під час виборів. Ці приклади ілюструють, як медіа впливає на громадську думку та поведінку.

Результати дослідження.

Регіональні медіа, такі як радіостанції, які ведуть мовлення мовою кечуа, демонструють квазіквантову та холістичну взаємодію. Вони впливають на культурну ідентичність і соціальну взаємодію корінних народів.

Аудіовізуальні медіа, такі як телебачення і соціальні мережі, демонструють квазіквантову та холістичну взаємодію через інтеграцію візуальних і аудіальних елементів. Це створює комплексне сприйняття подій і впливає на громадську думку.

Перуанські медіа репрезентують різноманітні культурні види, включаючи мови корінних народів. Це демонструє холістичну взаємодію між медіа та культурною ідентичністю.

Висновки.

Дослідження підтвердило існування квазіквантової та холістичної взаємодії між соціальними комунікаціями та медіа в Перу. Така взаємодія дозволяє краще розуміти взаємодію між медіа та суспільством і можуть бути корисними для подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Холод О. М. Метод квантового хроноса в дослідженнях віддаленої комунікації (або аналіз процесів дистанційованої комунікації в межах просторово-часового континууму). *Соціальні комунікації: теорія і практика*. 2020. Т. 10(1). С. 32–67.
2. Smuts J. C. (1926). *Holism and Evolution*. 1926. The Macmillan Company, 317 p.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВІЙСЬКОВОЇ КОЛУМНІСТИКИ П. КАЗАРІНА

Хороб Соломія Степанівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики

Колумністика Павла Казаріна є однією з найцікавіших та найактуальніших серед сучасної публіцистики. По-перше, з 2022 року журналіст служить в армії, але паралельно пише колонки на сайт «Українська правда» про сприйняття тилу, фронту, політичних чи культурних тенденцій в Україні з позиції військового. Це так звана «військова публіцистика», коли автор є сам військовослужбовцем та журналістом (статті «Записки з тероборони», «Армійський щоденник», «Літо кольору піксель», «Привіт, зброе! Нотатки з армії»). По-друге, Павло Казарін багато осмислює кримську проблематику, адже більшу частину життя прожив на півострові («Внутрішня депортація», «Керченський іспит», «Наші» або «чужі». Чому не варто узагальнювати Крим»). Аналіз Криму як важливої складової України є недостатньо описана в сучасному медіапросторі, тому статті журналіста заповнюють ці «прогалини». Потретьє, постійне осмислення України у європейському та, ширше, світовому контексті. Наприклад, публіцистична книга Павла Казаріна «Дикий Захід Східної Європи» порушує безліч питань – вплив Радянського союзу на сучасну Україну, причини створення кримського міфу, сутність інформаційних воєн, власна ідентичність. Однак однією з ключових тем є сприйняття нашої країни як «Дикого Заходу» Східної Європи, тобто території, яка постійно існує на перетині цивілізацій, політичних та культурних впливів чи інтересів. Така історична амбівалентність створює проблеми у прагненні вирватися з тіні колишньої імперії та утвердити власну суб'єктність.

Особливість його публіцистики є те, що пишучи про політичні, військові чи історичні проблеми, Павло Казарін завжди порушує культурологічні аспекти. У колонці «Димова завіса. Що не так із російською культурою?» від 20 грудня 2023 року піднімає проблему взаємозв'язку російської політики і культури. Це актуальна тема, адже дуже часто на різних закордонних заходах, дискусіях, фестивалях саме представники культурної спільноти просувають потрібні для кремля тези, що невинність пересічних росіян, «культура поза політикою» тощо. Автор доводить: «Проблема російської культури в тому, що розмова про неї ніколи не стає розмовою про культуру. Натомість вона приречена перетворюватися на дискусію про політику. Авторство цього переродження належить самій Москві, яка позбавила свою культуру політичної нейтральності» [2]. Саме тому, процеси культурної деколонізації в Україні так потрібні, щоб збільшити дистанцію між українським та російським способом мислення та ідентичністю. Зрештою, попри те, що російська культура – це димова завіса, популярна прийнятна асоціація з Росією, «дипломатичний фасад» агресивної насильницької сутності імперії, сьогодні «її репрезентують Буча та Маріуполь. Як би на цій підміні не наполягала Москва». [2]

Інша колонка Павла Казаріна – «Культурна дистанція прямого пострілу» (від 19 листопада 2023 року) – продовжує аналізувати роль культури у російсько-українській війні. Автор доводить, що «культурна дистанція між народами – фактор, що визначає логіку та поведінку як окупованих, так і окупантів. І особливість нашої війни в тому, що Росія відмовляється визнавати культурну дистанцію між росіянами

та українцями» [3]. Це зрозуміло з імперської, колонізаційної чи військової позиції, але за своєю суттю – це два принципово різних явища. Російська культура є ворожою до всіх інших, вона сповідує насильство, ксенофобію, засудження всього «Іншого», тоді як українська базується на цінностях свободи, незалежності та гідності. Фраза «один народ» – «це державна стратегія. В рамках якої українцям відмовляють у праві на інакшість». Саму тому, всі процеси у країні, які допомагають створювати все більший і більший розрив між двома культурами та ідентичностями, потрібно підтримувати та впроваджувати. Зрештою, це ще один важливий фактор, який впливає на перебіг російсько-української війни.

Павло Казарін гостро, безапеляційно, але аргументовано, демонструє свою позицію щодо російської культури, особливо під час війни. Він констатує глибинну ціннісну несумісність між двома народами, між двома способами мислення, між двома цивілізаціями. Будучи військовослужбовцем, часто аналізує саме культурний фактор у часі війни, як один із найважливіших.

Список використаних джерел

1. Казарін П. Дикий Захід Східної Європи. Х.: Віват, 2022. 320 с. (Серія «Історія та політика»).
2. Казарін П. Димова завіса. Що не так із російською культурою? URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/12/20/7433694/> (дата звернення 09.04.2025).
3. Казарін П. Культурна дистанція прямого пострілу. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/11/19/7429289/> (дата звернення 09.04.2025)

МЕТАФОРИЗАЦІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ ІНТЕРНЕТ-МОВЛЕННІ

Ципердюк Оксана Дмитрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови

Уживання релігійно маркованої лексики «позначене високим рівнем проникності за межами релігійного стилю сучасної української мови і зумовлене появою в ній певного функціонального навантаження» [Ковтун 3, с. 314]. Детальний огляд наукових праць, де описано специфіку використання релігійних найменувань у нерелігійному мовленні, представлено в монографії А. Ковтун [3, с. 49–52]). Мовознавці розкривають лексико-семантичні та функційно-стилістичні особливості релігійних лексем переважно в художніх текстах, рідше – публіцистичних. У зв'язку з темою нашої наукової розвідки привертає увагу праця М. Навальної, яка вивчає інноваційні процеси в семантиці релігійних найменувань на матеріалі інтернет-видання «Українська правда» [4].

Мета дослідження – проаналізувати переносне метафорне вживання релігійної лексики в сучасному публіцистичному інтернет-мовленні на матеріалі українськомовного ютуб-контенту 2022–2025 рр.

Процеси метафоротворення належать до актуальних мовознавчих проблем, оскільки «метафори́зація засвідчує розвиток української мови, що важливо для лексикографії, за якою, як відомо, оцінюють стан розвитку мови, її багатство» [1, с. 43].

Метафоризацію релігійних номінацій уже розглядала А. Ковтун [1; 2], зосереджуючись, однак, більшою мірою на текстах художнього стилю. Наш матеріал засвідчує, що релігійну лексику журналісти та блогери використовують переважно в заголовках матеріалів, уживаючи в переносному значенні як метафори, аби привернути увагу споживачів та вплинути на їх розум та почуття.

Найчастіше метафорами стають, десакралізуючись, релігійні лексеми-іменники – як із позитивним (*Бог, янгол*), так і з негативним семантичним наповненням (*пекло, чорт*). Метафоризація теоніма *Бог* відбувається на основі перенесення функційних ознак надприродної істоти на людину переважно зі збереженням позитивного забарвлення: Алла Мартинюк: «Залужний – **Бог** війни» (Фабрика новин, 13.01.2023), Він був **богом** війни. Да Вінчі (Факти ICTV, 10.03.2023), Найвідвертіше інтерв'ю з «**богами** війни»: рівень мотивації у 3 ОШБ такий, що ніхто не боїться смерті! (ТСН, 24.09.2023). В окремих контекстах метафорне вживання теоніма використовують, аби надати мовленню іронії чи сарказму: ПЕРШИЙ ПІСЛЯ **БОГА** – хто такий Ростислав Шурма, права рука Андрія Єрмака (Цензор.НЕТ, 14.06.2023). Так само метафоризується лексема *янгол*, яку вживають у переносному значенні для номінації осіб (льотчиків, волонтерів, лікарів та ін.), які подібно до надприродних істот допомагають у надважких ситуаціях: **Янголи** неба 14 разів вдарили окупантів (Країна_інфо, 25.02.2023); ...мій товариш, який воював тоді в «Азові», він сказав, що дуже багато <...> приходило від **янголів**.<...> Це типу волонтери... (Радіо НВ, 18.12.2022), **Янгол** на двох фронтах: анестезіолог, що рятує життя <...> (Громадське, 27.07.2023). *Чорт, диявол, біс* – такі метафори виникають унаслідок перенесення негативних функційних рис надприродної істоти на осіб, зокрема російських солдатів (Ми щодня б'ємося з **чортами** (Радіо НВ, 07.01.2023), їхнього президента (Куми **диявола**. Від зради до зради! Медведчук+Марченко: історія кохання та зради (Зе інтерв'юер, 21.07.2023), а також внутрішніх ворогів України – проросійських депутатів і священників (Вигнання **бісів** з Лаври. Вигнання попів РПЦ з української Лаври (Цензор.НЕТ, 29.03.2023). Релігійна лексема-метафора *пекло* має найвищу частотність у медіатекстах періоду війни, де описано її жахи та гарячі точки (**Пекло** у Вовчанську! Все місто евакуювалося! (ТСН, 13.05.2024); Ракета вбила дітей. **Пекло** на дитячому майданчику: панахида в Кривому Розі (Espresso.TV, 07.04.2025), полон чи окупацію (15 місяців **пекла**. Все про російський полон (ТСН, 12.09.2023), «Ми в **пеклі** прожили»: жителі звільненої Балаклії згадують <...> (Suspilne, 07.09.2023), нестерпні умови суспільного або кліматичного характеру: Бюрократичне **пекло** для поранених<...> (Радіо НВ, 10.02.2023); Снека вражає! Українців попередили про літнє **пекло**! (ТСН, 17.08.2023).

Зчаста метафоризацію використовують для надання мовленню іронічно-саркастичного забарвлення, аби виявити зневажливе ставлення до осіб чи явищ: Сеанс **екзорцизму** в Лаврі триває – Віталій Сич, Сергій Фурса (Радіо НВ, 31.03.2023); Святі **мученики** Банкової (Телеканал Прямий, 08.10.2023); Паша Мерседес – **мученик**, який проживає у дорогій віллі на Київщині (Радіо НВ, 05.04.2023), Ну а результати **пришестя** «руського мира» багато хто з українців тепер бачив на власні очі (24 канал, 29.12.2022); СБУ продовжує таке собі церковне **паломництво** храмами УПМ МП... (5 канал, 02.01.2023). Релігійні назви в таких випадках можуть змінювати своє первинне аксіологічне навантаження: Тільки

подивіться, що підозра **животворяща** робить (STERNENKO, 02.04.2023), **Що буде з намоленими підрядниками** (Радіо НВ, 18.09.2023).

Отже, у медіатекстах нерелігійного змісту порівняно зчаста функціонують релігійні лексеми-метафори як оцінно-експресивні десакралізовані номінації задля привернення уваги та впливу на реципієнтів. Метафоризація української релігійної лексики в сучасному інтернет-мовленні засвідчує вияв відомих переносних значень і конотацій та появу нових, опис яких є цінним у лексикографічній практиці. Серед метафорних перенесень переважають два основні типи: на основі подібності функційних ознак та фізіологічно-психологічних вражень.

Список використаних джерел

1. Ковтун А. Метафоризована релігійна лексика в українському нерелігійному мовленні. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2016. Випуск 772: Романо-слов'янський дискурс. С. 38–45.
2. Ковтун А. А. Метафоротворення і релігійна лексика в художній літературі українських діаспорян ХХ ст. *Нова філологія* : зб. наук. праць. 2021. № 83. С. 120–125.
3. Ковтун А. А. Семантична деривація в релігійній лексиці української мови : монографія. Чернівці : Технодрук, 2018. 528 с.
4. Навальна М. Лексика конфесійного стилю в нових функціонально-стилістичних виявах (на прикладі мови інтернет-видання «Українська правда»). *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 659. Романо-слов'янський дискурс. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2013. С. 14–17.

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ СПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ

Шлемкевич Тетяна Вікторівна,

кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри журналістики

У сучасну інформаційну епоху цифрові технології – зокрема соціальні мережі та алгоритми персоналізованого контенту – відіграють дедалі важливішу роль у формуванні суспільної думки, політичної свідомості та демократичної участі громадян. Одним із концептів, що пояснює вплив соціальних мереж, є феномен «фільтр бульбашки» (filter bubble), запропонований Ілаєм Паризером. Відповідно до його досліджень, алгоритми формують навколо користувачів інформаційне середовище, що підтверджує їх погляди, водночас ізолюючи від альтернативних думок [7].

Такий підхід призводить до когнітивної замкненості, зменшення відкритості до діалогу та зростання поляризації в суспільстві. Соціальні мережі, які часто слугують основним джерелом новин для молоді, посилюють ці ефекти, адже користувачі не завжди усвідомлюють роль алгоритмів у доборі контенту. В результаті – зміщення фокусу з об'єктивності до емоційної достовірності та зростання маніпулятивного потенціалу цифрової комунікації.

Метою дослідження є виявлення основних тенденцій зміни сприйняття політичних лідерів під впливом соціальних мереж, зокрема через персоналізацію кон-

тенту, алгоритмічні фільтри, маніпулятивні технології та пряму комунікацію політиків з аудиторією.

Згідно з Паризером, проблема полягає в тому, що користувачі часто не усвідомлюють, що перебувають в інформаційній бульбашці, а отже, не можуть критично оцінити джерела й обсяг отриманої інформації. Ця інформаційна ізоляція сприяє посиленню когнітивного упередження та зменшенню відкритості до діалогу, що є особливо небезпечним у демократичних суспільствах [2; 7].

Ці тенденції знаходять своє продовження у політичному контексті. Як свідчать численні приклади (Арабська весна, виборча кампанія Дональда Трампа), соціальні мережі стали не лише платформами для мобілізації, а й інструментами маніпуляції. Наприклад, компанія Cambridge Analytica використала дані мільйонів користувачів Facebook для таргетування політичної реклами з метою впливу на їх емоції та рішення. Такий вплив став можливим завдяки глибокій персоналізації та психографічному профілюванню [4].

Окрім того, поширення практики використання соціальних мереж як основного джерела інформації веде до того, що користувачі, задоволені «релевантним» контентом, відмовляються від традиційних медіа, які пропонують більш різноманітну й критичну інформацію. Це сприяє радикалізації поглядів, поляризації суспільства та ерозії демократичних принципів відкритого обговорення.

У цьому контексті постає питання: чи несе інформаційна персоналізація більше користі чи шкоди? З одного боку, вона дійсно дозволяє зробити інформаційний потік доступнішим, адаптованим до індивідуальних потреб. З іншого – створює інформаційний вакуум, у якому користувач, не знаючи цього, стає об'єктом маніпуляції та втрачає здатність до самостійного критичного мислення.

Маніпулятивні технології активно використовуються у політичних кампаніях, де соцмережі стають платформою для цілеспрямованого впливу на громадську думку, формуючи «персоналізовану реальність» кожного користувача.

Соціальні мережі забезпечують політикам можливість безпосередньої комунікації з громадянами. Це дає змогу формувати позитивний імідж, реагувати на кризи та контролювати публічний наратив. Однак поряд із цим виникає ризик маніпуляцій, оскільки користувачі отримують переважно інформацію, яка підтверджує їхні погляди.

Соціальні мережі також стали полем для активного поширення маніпулятивних стратегій. Фейкові новини, бот-акаунти, таргетована політична реклама впливають на сприйняття політичних лідерів, підвищуючи або знижуючи їхню популярність. Це особливо помітно під час виборчих кампаній, коли емоційно заряджений контент здатен значно змінювати громадську думку.

Варто визначити кілька ключових небезпек сприйняття інформації в соціальних мережах :

- створення індивідуального інформаційного середовища через фільтри пошукових систем має маніпулятивний характер і впливає на формування світогляду користувача;
- користувачі не усвідомлюють участі алгоритмів у відборі інформації, що веде до некритичного сприйняття контенту та зміцнення особистих переконань;
- релевантність результатів пошуку в персоналізованій системі створює ілюзію об'єктивності та повноти інформації;

- масове існування інформаційних бульбашок у користувачів сприяє соціальній фрагментації, зменшенню суспільного діалогу та зростанню поляризації думок.

Досвід Бразилії та Індії демонструє, що соціальні мережі можуть сприяти популізму та неетичній політичній комунікації. Наприклад, під час виборів у Бразилії 2018 року та в Індії 2019 року соціальні медіа використовувалися для поширення фейкових новин та маніпуляцій, що вплинуло на результати виборів [5].

Дослідження, проведене «Детектор медіа» спільно з LetsData, виявило, що алгоритми TikTok сприяють поширенню проросійських наративів серед українських користувачів. Незважаючи на різноманітність інтересів, платформа просуває контент, який може впливати на політичні погляди та уподобання аудиторії. Як зазначає «Детектор медіа», соціальні мережі дозволяють політикам використовувати таргетовану рекламу для впливу на конкретні аудиторії, що може призводити до маніпуляцій громадською думкою та створення ефекту «персоналізованої правди» [6].

До прикладу, формування образу В. Зеленського значною мірою було зумовлене активним використанням соціальних мереж, особливо Instagram. Партія «Слуга народу» ефективно адаптувала політичний контент до форматів цієї платформи, створюючи численні фан-сторінки та використовуючи популярні хештеги. Це дозволило залучити молоду аудиторію та сформувати позитивний імідж кандидата.

Соціальні мережі можна використати і для дискредитації конкурентів. Наприклад, використання соціальної мережі Twitter (X) Дональдом Трампом для підриву репутації своїх політичних опонентів. Трамп застосовував негативні комунікативні стратегії, зокрема, використання образливих прізвиськ та критичних висловлювань, щоб сформувати негативний образ своїх суперників в очах громадськості.

Соціальні мережі, такі як Twitter (X), надають політичним лідерам потужний інструмент для формування власного іміджу та впливу на громадську думку. Минаючи фільтри традиційних медіа, лідери можуть доносити свої меседжі безпосередньо до виборців, контролюючи зміст і тональність повідомлень. Оперативність соціальних мереж дає змогу лідерам негайно висловлювати свою позицію щодо актуальних подій, що сприяє створенню образу активного та залученого діяча.

У дослідженні Оксани Гоцур аналізується використання Facebook, Telegram, Twitter (X) та YouTube в українських та закордонних виборчих кампаніях, підкреслюючи їхню ефективність у просуванні кандидатів та ідей [3].

Політики звертаються до інфлюенсерів для поширення своїх меседжів, особливо в умовах обмежень на політичний контент. В Австралії кандидати співпрацювали з китайськомовними інфлюенсерами на платформі Rednote, щоб обійти «тіньові бани» та досягти аудиторії, яка раніше була менш залучена до політичного процесу.

Проте, використання соціальних мереж несе певні ризики. Дослідження Pew Research Center [1] показало, що новинні інфлюенсери частіше позитивно висвітлювали Дональда Трампа, ніж Камалу Гарріс, що могло вплинути на сприйняття кандидатів виборцями. Крім того, залучення знаменитостей до політичних кампаній не завжди приносить очікувані результати, іноді це може навіть відштовхнути виборців.

Таким чином, у соцмережах політичний імідж тісно пов'язаний з емоційним наративом, який лідер формує через особисті історії, фото, лайвстріми. Це – стратегія «медійної автентичності», що дозволяє виборцю сприймати політика «своїм».

На основі проведеного дослідження вважаємо за необхідне виокремити основні тенденції сприйняття політичних лідерів у соціальних мережах:

- політичні лідери дедалі частіше апелюють не до ідеології, а до особистої харизми, стилю, біографії, створюючи «людський» образ, ближчий до виборця;
- алгоритми формують індивідуалізовані інформаційні потоки, створюючи фільтр бульбашки, у яких користувачі отримують лише ті меседжі, які підтверджують їхні переконання;
- зростає використання ботів, тролів, фейків, deepfake-технологій для атак на імідж опонентів або маніпулювання виборцями;
- у соцмережах лідери зобов'язані реагувати миттєво на інфоприводи. Політичні флешмоби (наприклад, хештег-кампанії) стають ефективним інструментом мобілізації підтримки;
- завдяки аналітиці соцмереж політики таргетують контент на окремі групи виборців, створюючи різні меседжі для різних спільнот, що підсилює ефективність комунікації.

Застосування мовних стратегій, візуального контенту, хештегів, сторітелінгу та інфлюенсер-маркетингу створює нову форму політичної репрезентації «медійного лідера», що функціонує всередині інформаційної бульбашки. Соціальні мережі стають не просто каналами передачі меседжів, а простором, у якому політика перетворюється на медіаподію. У цьому контексті надзвичайно важливо розвивати критичне мислення, навички дискурсивного аналізу та розуміння маніпулятивних практик як на рівні громадян, так і майбутніх комунікаторів, журналістів, політиків.

Список використаних джерел

1. How news influencers talked about Trump and Harris during the 2024 election. URL: <https://surl.li/pdjtjr> (дата звернення: 06.04.2025).
2. Pariser, E. (2015). Did Facebook's Big Study Kill My Filter Bubble Thesis? Wired. Backchannel. URL: <https://www.wired.com/2015/05/did-facebooks-big-study-kill-my-filter-bubble-thesis/>.
3. Гоцур О. Соціальні мережі і політичний PR в українських та закордонних виборчих кампаніях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика*. 2021. № 2 (2). С. 53–57. DOI: 10.23939/sjs2021.02.053.
4. Демократія хайпу: яка роль соцмереж у радикалізації демократичного процесу та впливах en masse? URL: <https://surliz.cc/cyuuof> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Дубель М. В. (2025). Негативні аспекти використання соціальних мереж в системі організації виборчих кампаній. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. № 10. С. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2025.10>.
6. Інформаційна бульбашка: як тік ток стає платформою для маніпуляцій. URL: <https://surl.li/uwnzbn> (дата звернення: 05.04.2025).
7. Чаплак Я. В., Чуйко Г. В., Андрєєва Я. Ф. Психологічні аспекти впливу інформаційної бульбашки на людину та соціум. *Психологічний часопис*. 2023. Вип. 9 (5). С. 38–51. <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.5.4>.

ПРОБЛЕМА «ЕХО-КАМЕР»: ІНФОРМАЦІЙНІ БУЛЬБАШКИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО

Шотурма Наталія Володимирівна,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри журналістики

У сучасному суспільстві проблема «ехо-камер» набуває дедалі більшої актуальності. Формування закритих інформаційних середовищ сприяє суспільній поляризації, підриває довіру до експертного середовища та ускладнює конструктивний діалог між різними соціальними групами. Вагому роль у цьому процесі відіграють алгоритми соціальних мереж, які генерують персоналізовані потоки інформації, а також когнітивні особливості людини, що сприяють селективному сприйняттю даних [1].

Метою цієї статті є дослідження феномену «ехо-камер», аналіз його детермінант, наслідків та можливих шляхів подолання.

Існує декілька термінів, що описують дане явище з різних позицій. «Ехо-камера» відображає ситуацію, за якої індивід взаємодіє переважно з інформацією, що узгоджується з його поглядами, уникаючи альтернативних точок зору. «Інформаційна-бульбашка» підкреслює роль алгоритмів соціальних платформ, які автоматично налаштовують контент відповідно до уподобань користувача, обмежуючи його інформаційне поле.

Зазначені механізми існували задовго до розвитку цифрових технологій. Наприклад, у закритих релігійних громадах циркулювала виключно інформація, що відповідала панівній ідеології. У тоталітарних суспільствах державні органи здійснювали контроль за медіапростором, поширюючи лише вигідні їм наративи [4].

З появою інтернету та соціальних мереж цей феномен набув нової форми, посилившись завдяки персоналізованому контенту. Користувачі переважно взаємодіють з інформацією, що узгоджується з їхніми поглядами, що сприяє подальшій політичній поляризації. У результаті різні суспільні групи можуть мати радикально відмінні інтерпретації одних і тих самих подій [5].

Серед основних факторів формування ехо-камер ключову роль відіграють алгоритми соціальних платформ, таких як Facebook, YouTube чи Twitter. Дані алгоритми аналізують поведінку користувачів та на основі їхніх вподобань автоматично підбирають контент. Це знижує ймовірність випадкової взаємодії з альтернативними джерелами інформації, що сприяє інформаційній ізоляції.

Окрім технологічного аспекту, психологічні чинники також відіграють важливу роль. Люди схильні до підтверджувального упередження (ефект підтвердження), що спонукає їх обирати інформацію, яка відповідає їхнім переконанням, та уникати джерел, що їх спростовують. Водночас соціальна потреба у схваленні сприяє пошуку середовища, де домінують подібні погляди, що лише посилює інформаційну замкненість [2].

Наслідки цього явища мають значний вплив на суспільство. Формування ехо-камер призводить до викривленого сприйняття реальності, оскільки люди схильні вважати власну точку зору єдиною правильною, ігноруючи альтернативні інтерпретації. Це обмежує розвиток критичного мислення та може сприяти радикалізації світоглядних позицій [3].

На макрорівні ехо-камери ускладнюють пошук консенсусу у важливих суспільних питаннях, сприяють посиленню соціальної поляризації та підривають довіру до інституцій. У крайніх випадках це може провокувати зростання суспільної напруги та навіть радикальні прояви [4].

Проте існують методи, що дозволяють пом'якшити ці негативні ефекти. Зокрема, кожен користувач може критично ставитися до споживаної інформації, перевіряти достовірність джерел та свідомо ознайомлюватися з альтернативними точками зору. Водночас технологічні компанії можуть удосконалювати алгоритми персоналізації контенту, інтегруючи механізми, що сприяють міжгруповій взаємодії. Крім того, особливого значення набуває впровадження програм з медіаграмотності, які сприятимуть розвитку навичок аналізу інформації та критичного мислення [5].

Дослідження показують, що критичне мислення та здатність аналізувати інформаційні потоки сприяють зниженню ефекту ехо-камер. Успішними прикладами протидії цьому явищу є освітні програми та ініціативи з медіаграмотності, що активно впроваджуються у країнах Європи. Крім того, важливу роль відіграє державна політика, спрямована на підтримку незалежної журналістики та розширення доступу до якісної інформації.

Феномен ехо-камер є складним викликом для сучасного суспільства. Його причини мають технологічну, психологічну та соціальну природу, а його наслідки включають посилення поляризації, втрату довіри до суспільних інституцій та зростання суспільної напруженості. Подолання цієї проблеми можливе лише за умови свідомого споживання інформації, розвитку критичного мислення та вдосконалення алгоритмів цифрових платформ.

Список використаних джерел

1. Ехо-камера як технологія комунікаційного впливу. URL: <4D6963726F736F667420576F7264202D20C2B3F1EDE8EA5FD4B3EBEEF1EEF4B3FF5FB932283929323032335FCED1D22E646F6378> (дата звернення: 10.02.2025).
2. Інформаційна бульбашка: сила та небезпека соціальних мереж. URL: Інформаційна бульбашка: сила та небезпека соціальних мереж. Медіакритика (дата звернення: 12.03.2025).
3. Психологічні аспекти впливу інформаційної бульбашки на суспільство. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/7541?show=full&locale-attribute=en> (дата звернення: 28.02.2025).
4. Штучний інтелект і медіа: можливості чи загроза? URL: <https://nsju.org/novini/shtuchnyj-intelekt-i-media-mozhlyvosti-chy-zagroza/> (дата звернення: 08.03.2025).
5. Хто потрапляє до соціальних бульбашок? Дослідження поведінки молодих користувачів соціальних медіа в Україні URL: <https://voxukraine.org/hto-potraplyaye-do-sotsialnyh-bulbashok-doslidzhennya-povedinky-molodyh-korystuvachiv-sotsialnyh-media-v-ukrayini> (дата звернення: 17.02.2025).

ПРАВОТЛУМАЧНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ РАДИ ЄВРОПИ

Албу Андрій Аркадійович,
кандидат юридичних наук, доцент

Стрімкі події сьогодення надали потужний поштовх до актуалізації проблеми впровадження в Україні європейських стандартів прав людини. У відповідь на виклики сучасності та системні недоліки національного правозахисного механізму вчинюються активні кроки на шляху формування сталої нормативно-правової бази щодо визнання та забезпечення прав людини в нашій державі. Основоположна роль у цьому належить саме тлумаченню права, яке наповнює всією різнобарвністю змісту лаконічні юридичні формули, котрі закріплюють права людини та забезпечує їх ефективний захист. При інтерпретації юридичних норм про права людини все більшої значущості набуває роль практики Європейського суду з прав людини, яка підлягає застосуванню при здійсненні судочинства. З огляду новітніх підходів тлумачення права проаналізовано такі міжнародні базові нормативно-правові акти з прав людини, як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Хартія основних прав Європейського Союзу як засадничих міжнародних договорів про права людини в межах європейського правового простору.

Тлумачення має здійснюватися у відповідності до основних принципів міжнародного права. Воно не повинно вести до результатів, що суперечать цим принципам, порушувати суверенітет держав, їх основні права і права людини. Це один з найважливіших принципів тлумачення. Тлумачення, що порушує основні принципи міжнародного права, є недійсним. Відповідно до статті 32 Конвенція про захист прав людини, Суд є органом, правомочним тлумачити положення Конвенції та протоколів до неї. Таке тлумачення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, надане за результатами розгляду індивідуальних заяв Європейським судом з прав людини, буде мати офіційний обов'язковий характер для суб'єктів національної правової системи. У той же час тлумачення положень міжнародно-правових договорів з прав людини, яке міститься у загальних рекомендаціях (коментарях) відповідних органів ООН (Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН з прав дитини тощо) носить рекомендаційний характер. Воно має враховуватись правозастосувачем завдяки професійному авторитету визнаних міжнародних експертів, які входять до складу відповідних структур, повазі до їх позиції [1, с. 289].

Європейський суд з прав людини при тлумаченні Конвенції, окрім загальних правил тлумачення норм права керується також специфічними принципами тлумачення, виробленими Судом відповідно до Конвенції та протоколів до неї, а також, у ряді випадків, нормами універсальних і регіональних міжнародно-правових актів про права людини, застосовними до обставин заяви, що розглядається, а також практикою їх тлумачення наднаціональними судовими органами. Отже, у так званому «праві Конвенції» виокремлюють специфічні (особливі) принципи та доктринальні підходи тлумачення Європейської конвенції та протоколів до неї, які вироблені

Європейським судом з прав людини та викладені у його рішеннях у конкретних справах. Хоча єдиний узгоджений перелік цих принципів відсутній, проте існує консенсус щодо їх «ядра», до яких належать доктрини «свободи розсуду» держави, «автономних понять», «четвертої інстанції», субсидіарності, позитивних зобов'язань.

Підходи дослідників актуалізують загальнотеоретичну проблему співвідношення між категоріями динамічного, еволюційного та телеологічного (цільового) тлумачення. На думку Г.О. Христової, Європейський суд з прав людини не розрізняє концепції цільового (телеологічного) тлумачення Конвенції та еволюційного тлумачення і виходить з розуміння Конвенції як «живого інструменту» (англ. – «Convention as a living instrument»), що підлягає «динамічній інтерпретації». Згідно з цією концепцією текст Конвенції є лише відправною точкою у розумінні прав і свобод, що захищаються нею [2, с. 5]. У той же час В.В. Гончаров пропонує виходити з того, що Суд, послуговуючись еволюційним тлумаченням, намагається з'ясувати, який зміст положення Конвенції повинні мати «у світлі сьогодення». Тоді як під динамічним тлумаченням слід розуміти саме «результат, радикальну зміну (перегляд) офіційної правотлумачної позиції чи перетлумачення. Для динамічного тлумачення визначально, що воно є несумісним з попередньою інтерпретацією положення закону». Хоча, інколи динамічне тлумачення означає «спосіб, що полягає у пристосуванні норми до обставин, які змінилися. І тут поняття динамічного та еволюційного тлумачення є тотожними» [3, с. 119]. Причинами динамічного тлумачення у практиці Суду можуть бути:

а) недоліки попереднього рішення чи групи рішень (невизначеність, неправильні наслідки, неузгодженість рішень між собою);

б) зміни суспільного контексту (у межах однієї держави-учасниці Ради Європи чи групи; розвиток міжнародного права чи права міжнародних організацій; розвиток правопорядку держав поза межами Ради Європи) [3, с. 178].

У межах Європейського Союзу загальні правила тлумачення передбачені, передусім, статтею 6 Договору про Європейський Союз, у якій вказується:

- Союз визнає права, свободи і принципи, викладені в Хартії Європейського Союзу про основні права від 7 грудня 2000 року, адаптованої 12 грудня 2007 року, яка має таку ж юридичну силу, як і Договори. Положення Хартії жодним чином не розширюють компетенцію Союзу, як вона визначена в Договорах. Тлумачення викладених у Хартії прав, свобод і принципів проводиться відповідно до загальних положень розділу VII Хартії, що регулює її тлумачення і застосування, і з належним урахуванням передбачених у Хартії роз'яснень, які вказують джерела її положень;
- Союз приєднується до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Це приєднання не змінює компетенції Союзу, як вона визначена у Договорах.

Основні права, як вони гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, і як вони впливають із загальних для держав-членів конституційних традицій, входять у зміст права Союзу в якості загальних принципів».

Розділ VII Хартії про основоположні права Європейського Союзу, до якої відсилає Договір про ЄС містить наступні положення, на яких ґрунтуються загальні правила тлумачення прав людини в Європейському Союзі:

- Будь-яке обмеження у реалізації прав і свобод, визнаних цією Хартією, повинно передбачатися законом та повинно поважати суть цих прав та свобод. З урахуванням принципу пропорційності обмеження можна встановити лише тоді, коли вони необхідні і дійсно відповідають цілям загального інтересу, визнаним Союзом, або коли постає необхідність захищати права та свободи інших;
- Якщо Договори містять положення щодо прав, визнаних цією Хартією, то ці права реалізуються за умов та в межах, визначених у згаданих Договорах;
- Тією мірою, якою ця Хартія містить права, що відповідають правам, гарантованим у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, значення та обсяг цих прав є тими самими, що їх встановлено Конвенцією. Це положення не шкодить праву Союзу надавати більш широкий захист;
- Тією мірою, якою ця Хартія визнає основоположні права, котрі впливають із конституційних традицій, що є спільними для держав-членів, ці права тлумачаться у згоді з цими традиціями;
- Положення цієї Хартії, що містять принципи, можна реалізовувати через законодавчі та виконавчі акти установ, органів, служб та агенцій Союзу та акти держав-членів щодо виконання законодавства Союзу під час здійснення їхніх відповідних повноважень. Судовий розгляд положень Хартії можливий лише щодо тлумачення та визначення правомірності таких актів;
- Національне законодавство та практика враховується у повному обсязі, як зазначено в цій Хартії;
- Пояснення, укладені з метою надання настанов щодо тлумачення цієї Хартії, належним чином враховуються судами Союзу та держав-членів [4, с. 219].

Зазначимо, Суд Європейського Союзу використовує у своїй більшості такі методи тлумачення, відомі теорії і практиці застосування міжнародних договорів: буквальний, історичний, систематичний, телеологічний. Якщо історичний метод тлумачення має, як правило, обмежене значення, а буквальний використовується для визначення особливостей механізму розгляду спорів у межах ЄС, то систематичному і телеологічному методам надається очевидна перевага [5, с. 13]. Використання цільового тлумачення дало можливість Суду ЄС не лише суттєвим чином розширити межі власної компетенції, але і виробити певні доктрини (принципи) права – верховенства права та прямої дії права Європейського Союзу у національних системах права держав-членів. Нині ці принципи є основними юридичними засадами європейської інтеграції. Телеологічне тлумачення також забезпечує однакове розуміння усіма державами-членами права ЄС. Застосування зазначених методів тлумачення Судом ЄС відбувається під впливом політики Європейського Союзу, метою якої є сприяння європейській інтеграції та формування європейського правового простору.

Таким чином, зважаючи на наведений аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень стосовно принципів та доктринальних підходів щодо тлумачення положень про права людини, які вироблені Європейським судом з прав людини й викладені в його рішеннях у конкретних справах, у європейському праві в галузі прав людини відсутній єдиний узагальнюючий та конкретизований нормативно-правовий акт,

котрий би визначав систему принципів тлумачення та застосування Європейської конвенції про права людини.

Список використаних джерел

1. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
2. Христова Г. О. Позитивні зобов'язання держави в системі доктринальних підходів до тлумачення і застосування Європейської конвенції з прав людини. *Електронне наукове видання Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Теорія та практика правознавства*. 2014. Вип. 2(6).
3. Гончаров В. В. Динамічне тлумачення юридичних норм. *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрНУ* / редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 27. Львів : СПОЛОМ, 2013. 252 с.
4. Основи права Європейського Союзу : нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського ; упоряд. Т.М. Анакіна ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2015. 328 с.
5. Трагнюк О. Я. Тлумачення міжнародних договорів: теорія і досвід європейських міжнародних судових органів : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.11 міжнародне право / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 20 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА В ЗАХІДНІЙ ДОКТРИНІ

Андріюк Володимир Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права

Формування західної правової традиції нерозривно пов'язане з теоретичним осмисленням та концептуалізацією співвідношення публічного та приватного права, що відображається в множинності доктринальних підходів до визначення критеріїв їх розмежування та інституційної взаємодії. Багатий досвід теоретичних напрацювань в сфері публічного та приватного права в західній юриспруденції, їх практичного втілення, особливо в сучасних мінливих умовах глобалізованого світу, інтегрованої економіки, має особливе значення для України, адже він може бути використаний для переосмислення, більш глибокого дослідження реалій, проблем та можливостей в контексті забезпечення гармонійного поєднання публічного та приватного права в національній правовій системі.

Поява моделі права як дихотомії пов'язане з римською правовою традицією, де публічне право трактувалося як таке, що стосується становища держави, а приватне право – інтересів окремих осіб (Ульпіан). Ця двочленна конструкція, запозичена європейською юриспруденцією, заклала стійку традицію розгляду дихотомії як конститутивної ознаки романо-германського права, що відобразилося в його системних характеристиках, проте первинно не отримала належної теоретичної аргументації.

Епоха Середньовіччя не відзначена інтересом до проблематики дихотомії права, а перші спроби виділення публічного права як необхідного елементу розмежування тоді не набули поширення. Відродження інтересу до концепції поділу права, започатковане гуманістичною школою, хоч і супроводжувалось окремими спробами його теоретичного обґрунтування, проводилось з досить спрощеними та нечіткими визначеннями, не відходячи від традиційної римської дихотомії.

Деяке зацікавлення проблемами співвідношення публічного та приватного права спостерігається в XVI-XVII століттях у зв'язку з формуванням теорій суверенітету та національної держави, утвердженням концепту дискретної публічної сфери, відмінної від приватної, що сприяло розвитку аргументації на користь автономізації публічного права. Тенденція юридичної концептуалізації публічного права як специфічної підсистеми, відмінної від приватного, простежується в працях представників європейської юриспруденції (Ж. Боден, Г. Донелл, Г. Гроцій, Ж. Дома), які загалом посилили теоретичне розмежування підсистем права, ґрунтуючи його на відмінності між носіями відповідних суб'єктивних прав та характером регульованих відносин. А утвердження лібералізму, формування концепції автономії приватного права і чітке розмежування держави та громадянського суспільства в XVIII столітті зумовили активний розвиток теорії чіткого розмежування публічного та приватного права, за якими публічне право розглядається як основа державного ладу, а приватне право як таке, що опосередковує сферу, яка потребує захисту від втручання держави (Ш.-Л. де Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант).

Більш-менш зріле доктринальне осмислення дихотомії права досягається в XIX столітті, коли відбувається теоретична кристалізація критеріїв розмежування публічного та приватного права, що супроводжувалося формуванням цілісних концепцій їх співвідношення. Найбільш ґрунтовна розробка ідей співвідношення публічного та приватного права в цей період спостерігається в німецькій юриспруденції, де було запропоновано детальну аргументацію концепції інтересу (Ф. К. фон Савіньї, Р. фон Єринг), суб'єктної концепції (Г. Елінек), концепції субординації, функціональної концепції, а також змішаного підходу, що поєднує положення цих концепцій.

Наприкінці XIX – на початку XX століття спостерігається парадигмальний зсув у сприйнятті дихотомії права, коли традиційні бінарні конструкції піддаються критиці з позицій соціологічної юриспруденції та юридичного позитивізму. Тенденція реконцептуалізації співвідношення публічного та приватного права характеризується акцентуванням на умовності, абстрактності, історичній та соціальній відносності їх розмежування (О. фон Гірке, Г. Радбрух) й аналізом процесів їх взаємодії та взаємопроникнення (Г. Елінек).

Докорінна трансформація теоретичних конструкцій співвідношення публічного та приватного права відбувається в XX столітті, коли дихотомія піддається системній критиці з боку представників різних правових течій. Заперечення обґрунтованості бінарної опозиції «публічне-приватне» та аргументація на користь єдиного правопорядку характерні для юридичного позитивізму (Г. Кельзен, М. Буллінгер), що розглядає дихотомію як ідеологічну конструкцію, а не юридичну реальність. Соціологічне переосмислення традиційних конструкцій акцентує на соціалізації приватного права та трансформації ролі держави (Л. Дюгі, Ю. Біндер), що в сукупності призводить до розмивання чітких меж між підсистемами права.

В англо-американській правовій традиції, на відміну від романо-германської, право не формувалась на основі дихотомії, внаслідок чого англо-американська юриспруденція не сприймає чіткого розмежування між цими підсистемами або ставиться до нього скептично. Особливо критичною в цьому контексті виявилася позиція представників правового реалізму (Р. Паунд, О. В. Холмс, Р. Лі Хейл, К. Левелін), які акцентували на умовності такого поділу та взаємопроникненні приватно-правових і публічно-правових елементів.

Активна критика дихотомічної конструкції в першій половині XX століття супроводжувалася доктринальним осмисленням процесів взаємодії публічного та приватного права, аналізом явищ «публіцизації» приватного права, «захоплення» приватних відносин публічним правом (наприклад, Р. Саватьє, Ж. Рівєро), що сприяло формуванню дифузійних моделей їх співвідношення.

У другій половині XX – на початку XXI століття традиційна дихотомічна конструкція публічного та приватного права трансформується в конвергентну модель, що акцентує увагу на діалектичному взаємопроникненні елементів цих підсистем права. Соціально-економічні трансформації, активне втручання держави в економічне життя, євроінтеграційні процеси та глобалізація зумовили подальшу реконцептуалізацію традиційних підходів до розмежування публічного та приватного права в напрямку визнання їх взаємозалежності та взаємодоповнюваності.

Сучасний етап еволюції теоретичних конструкцій співвідношення публічного та приватного права характеризується тенденцією до гібридизації правових інститутів (А. Ланг, Л. Дюбуа, Ж.-Б. Обі, М. Розенфельд), формування комплексних галузей права, що інтегрують публічно-правові та приватно-правові елементи, методологічною конвергенцією правового регулювання. Дедалі більше представників західної юридичної науки ставлять під сумнів доцільність й обґрунтованість жорсткого поділу права на публічне та приватне, трактуючи його як ідеологічно детермінований, а не науково аргументований (М. Міайє, Ф. Малорі, Ж. Корню, П. Руб'є, М. Столлейс).

Трансформація теоретичних конструкцій співвідношення публічного та приватного права в західній доктрині відображає більш глибокі зміни в розумінні ролі права в суспільстві, функцій держави та природи правових відносин і детермінована не лише внутрішньосистемними факторами еволюції правової думки, але й соціально-економічними, політичними та культурними контекстами, в яких функціонує право. Еволюція співвідношення публічного та приватного права від жорсткої дихотомії через дифузію та інтеграцію до конвергентної моделі, що відображає діалектичну єдність та функціональну взаємозалежність цих підсистем права в сучасному правовому континуумі, демонструє не просто зміну теоретичних моделей, але й фундаментальну реконфігурацію самого розуміння структури та функцій правової системи в сучасному суспільстві, а також діалектичну складність архітектури сучасних правових систем, де публічне та приватне право постають не як контрадикторні складові, а як взаємодоповнюючі регулятивні механізми, що забезпечують ефективне функціонування правової системи в умовах глобалізації, цифровізації та соціально-економічної інтеграції.

ЕКОЦИД ТВАРИН В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Башиурин Наталія Ярославівна,
докторка філософії,
доцентка кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

В умовах повномасштабної війни в Україні питання збереження навколишнього природного середовища, зокрема флори та фауни, набуло особливої актуальності. Одним із найбільш варварських проявів екологічного злочину є екоцид, а саме: знищення природних ресурсів, що завдає непоправної шкоди екосистемі. Особливо трагічними є наслідки таких дій для тваринного світу, який часто стає беззахисною жертвою воєнної агресії. Масові загибелі диких та свійських тварин, знищення їхніх природних ареалів, руйнування екологічної рівноваги вимагають не лише фіксації цих фактів, але й юридичного реагування на міжнародному рівні. Чого варте лише жорстоке руйнування агресором каховської ГЕС, що спричинило масову загибель тварин на прилеглих територіях через затоплення. У даній доповіді розглядаються практичні аспекти виявлення фактів екоциду тварин в умовах війни в Україні, а також перспективи притягнення винних осіб до відповідальності за ці злочинні діяння.

Розпочнімо з визначення терміну «екоцид». Термін «екоцид» має свої корені в грецькій та латинській мовах: слово «oikos» перекладається як «дім» або «оселя», а «caedo» означає «знищувати» чи «вбивати». Сьогодні це поняття вживається для позначення масового знищення природного середовища на великих територіях, що може відбуватися як під час мирного життя, так і в умовах збройних конфліктів [2].

Екоцид в українському законодавстві визначається як масове знищення флори та фауни, забруднення довкілля чи інші дії, здатні спричинити екологічну катастрофу. Однак на практиці це визначення викликає труднощі, зокрема щодо того, як саме оцінювати та доводити «масовість» знищення чи отруєння. Відсутність чітких критеріїв ускладнює роботу слідчих та експертів, які мають підтвердити наявність складу злочину за статтею 441 КК України. Схожі проблеми виникають і при застосуванні дефініції екоциду в Римському статуті, де йдеться про дії, що можуть завдати серйозної або тривалої шкоди довкіллю. Поняття «тривала шкода» є розмитим і складним для оперативної оцінки. Тому необхідною є розробка конкретних критеріїв, які дозволили б екологам і фахівцям інших галузей швидко фіксувати та доводити факти екоциду [3].

Історія вже знає приклади, коли держави компенсували завдану внаслідок війни шкоду навколишньому середовищу. Так, у січні 2022 року завершила свою діяльність Компенсаційна комісія ООН, створена для розгляду претензій Кувейту до Іраку. Йшлося про відшкодування збитків, завданих під час агресії Іраку в 1991 році, що призвела до значної шкоди екології не лише Кувейту, а й сусідніх країн. Комісія здійснила реєстрацію та оцінку заявлених випадків, після чого присудила компенсації за роботи з очищення, відновлення ґрунтів, водних ресурсів, прибережних екосистем та усунення інших екологічних наслідків. Водночас було визнано обґрунтованими до компенсації лише трохи більше 6% від усіх поданих заяв щодо шкоди

довкіллю. На думку Олени Кравченко, подібний підхід може бути застосований і у випадку України [4].

До прикладу, окупанти регулярно завдають шкоди не лише інфраструктурі захопленої Запорізької атомної електростанції, а й довкіллю і тваринам. Через мінування периметру навколо АЕС протягом останніх трьох місяців було зафіксовано щонайменше 30 підривів собак, лисиць та диких кабанів на закладених мінах вже станом на кінець 2022 року [5].

Згідно з офіційними даними, вже зафіксовано 2306 підтверджених випадків завдання шкоди навколишньому середовищу станом лише на 2023 рік. Щодо того, як реагує на ці випадки Генеральна прокуратура, пояснив Максим Попов. Він запропонував застосовувати ширше поняття – «воєнні злочини проти довкілля», яке нині активно використовується українською прокуратурою. Це визначення охоплює більш широкий спектр злочинів проти природи, ніж термін «екоцид». Попов також наголосив, що нині діють два основні напрямки роботи для притягнення винних до відповідальності. Перший стосується притягнення росії як держави-агресора до відповідальності за порушення Статуту ООН, що передбачає стягнення репарацій. Другий напрям – це встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності окремих представників військового та політичного керівництва рф за воєнні злочини, включно зі злочинами проти довкілля, зокрема екоцидом. У першому випадку йдеться про міжнародно-правову відповідальність держави, а в другому – про покарання конкретних осіб через судові процедури [4].

Максим Попов також зазначав, що «...якщо є атаки на цивільні об'єкти, об'єкти критичної інфраструктури, нафтобази і результатом таких атак є явна масштабна шкода довкіллю, прокуратура, звісно, розпочинає кримінальне провадження або за статтею 441 «Екоцид», або статтями 441 та 438 – «Порушення законів та звичаїв війни Кримінального кодексу України». За цим принципом також станом на 2023 рік було відкрито понад 190 кримінальних проваджень, з яких 14 – саме за статтею 441 «Екоцид» [4].

Воєнна агресія росії проти України спричинила не лише людські жертви та руйнування інфраструктури, а й масштабну шкоду довкіллю, зокрема тваринному світу. Екоцид тварин є однією з найболючіших і водночас найменш досліджених проблем сучасного міжнародного права. Незважаючи на існуючі правові норми, процес фіксації та кваліфікації таких злочинів залишається складним і потребує чітких критеріїв та ефективного механізму збору доказів. Перспектива притягнення агресора до відповідальності можлива як на рівні міжнародного правосуддя щодо держави-агресора, так і в межах кримінального переслідування конкретних осіб за злочини проти довкілля. Це не лише питання справедливості, а й важливий крок до відновлення та збереження екосистем, які постраждали внаслідок війни.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Webster's new world dictionary of the American Language. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.

3. Екоцид: ймовірні критерії та приклади їхнього застосування на практиці. МБО «Екологія-Право-Людина». 2024. URL: <https://epl.org.ua/announces/ekotsyd-jmovirni-kryteriyi-ta-pryklady-yih-zastosuvannya-na-praktytsi/>
4. Екоцид та злочини проти довкілля – що ми можемо робити з цим зараз? Підсумки екодискусії. Міжнародний Фонд Відродження. 2023. URL: <https://www.irf.ua/ekologichna-inicziatyva-fondu-provela-ekodyskusiyu-prysvyachenu-temi-ekoczydu/>
5. Крижний А. Своїми діями на ЗАЕС окупанти вбивають тварин – «Енергоатом» (фото). УНІАН : вебсайт. URL: https://www.unian.ua/ecology/zaescherez-dijirosiyan-v-ukrajini-ginut-diki-tvarini12033369.html?utm_source=unian&utm_medium=related_news&utm_campaign=multi_related_news_in_post

РОЛЬ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПОПЕРЕДЖЕННІ ПОРУШЕНЬ ТА ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ

Бурлак Оксана Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Порушення прав людини – одна з найбільш актуальних проблем сучасного світу. Зростання авторитарних тенденцій, збройних конфліктів, дискримінація та нерівність, торгівля людьми та сучасне рабство – це лиш незначна частина тих викликів і проблемних питань, вирішення яких знаходяться на порядку денному у всього міжнародного співтовариства і потребують особливої уваги зі сторони кожної держави зокрема. У цьому контексті принцип верховенства права відіграє фундаментальну роль у забезпеченні та захисті прав людини, виконує превентивну функцію щодо попередження порушень у цій сфері. Він утвердився як ідеал, до якого мають прагнути всі без винятку країни, не зважаючи на особливості свого політичного, економічного, правового розвитку, він є необхідною складовою формування демократичного суспільства і правової держави.

Незважаючи на відсутність універсального визначення поняття «верховенство права» та наявності великої кількості доктринальних дискусійних підходів у з'ясуванні його змісту, в першу чергу, огляду на динамічність цієї категорії [1], принцип верховенства права прийнято розглядається крізь призму сукупності елементів, які потребують неухильного та послідовного втілення їх у життя. Так, Європейська комісія за демократію через право у свої доповідях Верховенство права» (2011) та «Мірило правовладдя» (2016) визначила їх як: законність; правова визначеність; заборона державного свавілля; ефективний доступ до правосуддя; додержання прав людини; недискримінація та рівність перед законом.

На національному рівні держави, у зв'язку з цим, забезпечують відповідність внутрішнього права міжнародним стандартам в сфері прав людини, гарантуючи при цьому прозорість та демократичний порядок ухвалення законів, чіткість і доступність законодавства та неухильність його виконання; обмеження дискреційних повноважень органів держави, тобто здійснення ними влади виключно на основі та в

межах права, а також відкритість та прозорість їх діяльності; участь громадськості у процесі прийняття рішень; незалежність судових органів, судовий контроль за законністю та конституційністю актів державної влади, гарантованість права на ефективний засіб правового захисту; діяльність національних установ із захисту і заохочення прав людини (омбудсманів, комісій тощо), правовий статус яких визначений Паризькими принципами щодо статусу національних установ з прав людини 1991 року.

Крім того, принцип верховенства права виходить за межі національних правових систем, та знаходить своє утвердження на універсальному та регіональному рівнях. На міжнародному рівні верховенство права надає міжнародним відносинам передбачуваності та легітимності. Як підтвердила Генеральна Асамблея, верховенство права відноситься рівною мірою до всіх держав і міжнародних організацій, включаючи Організацію Об'єднаних Націй та її головні органи [2, п.2]. У «Новій концепції верховенства права, запропонованої Генеральним секретарем ООН» верховенство права визначений як принцип управління, відповідно до якого всі особи, установи та структури, державні та приватні, зокрема й сама держава, функціонують під дією законів, що були публічно ухвалені, в однаковій мірі виконуються та незалежно реалізуються судовими органами і які сумісні з міжнародними нормами та стандартами в галузі прав людини [3, с. 2]. Отримуючи своє закріплення в міжнародних документах (наприклад, Декларації наради на високому рівні Генеральної Асамблеї ООН з питання про верховенство права на національному та міжнародному рівнях 2012 р., в Статуті Ради Європи 1949 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.), інтерпретації верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини, принцип верховенства права набуває статусу міжнародно-правового стандарту для країн, що прагнуть побудови демократичної, правової держави і громадянського суспільства, а також є умовою інтеграції у світові та регіональні спільноти [4, с.134].

У зв'язку з цим, міжнародний аспект реалізації верховенства права у попередженні порушень та захисті прав людини включає насамперед:

- Виконання державами своїх зобов'язань за міжнародним правом, оскільки це безпосередньо впливає на підтримання міжнародного миру і безпеки та в кінцевому результаті забезпечує дотримання прав та свобод людини.

- Кодифікацію та прогресивний розвиток міжнародного права, що передбачає усунення правових прогалин і створення єдиних, загальноприйнятих норм та формулювання нових правових положень, які ще не набули загального визнання, але є необхідними у зв'язку із новими викликами сучасності. Одним із нещодавно схвалених міжнародно-правових актів в сфері прав людини стала Люблянсько-Гаазької Конвенції про міжнародне співробітництво у розслідуванні та переслідуванні злочинів геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів 2023 р., що запроваджує альтернативний механізм в сфері міжнародної кримінальної юстиції, який дозволяє задіяти зокрема тих держав, які не ратифікували Статут Міжнародного кримінального суду, або не мають наміру це робити з політичних міркувань, і між якими не укладено двосторонніх договорів у цій сфері. Конвенція забезпечує доступ до міжнародної правової допомоги судів, органів досудового розслідування та прокуратури під час збирання доказів, а також

можливість видачі осіб, підозрюваних або засуджених за вказані злочини, які бажають уникнути кримінальної відповідальності шляхом переховування за кордоном.

- Мирне вирішення міжнародних спорів, зокрема шляхом звернення до відповідних судових і арбітражних органів, а також контрольно-наглядових механізмів, та добросовісне виконання державами їх рішень. Однак на практиці рішення міжнародних судових органів не завжди виконуються державами, має місце посилення на принцип державного суверенітету або національних інтересів для обґрунтування такої позиції. Це створює виклики для ефективного правозастосування і актуалізує питання необхідності посилення механізмів примусового виконання міжнародних судових рішень.

Для забезпечення правової визначеності в міжнародному праві важливе значення мають також здійснення такими органами тлумачення міжнародних стандартів в сфері прав людини та винесення ними консультативних висновків. Оскільки міжнародне право не є статичним і розвивається відповідно до потреб суспільства у світі, де держави тісно взаємодіють у політичній, економічній та культурній сферах, тому забезпечення єдиного підходу до прав людини має особливе значення.

Сучасні збройні конфлікти (наприклад, війна в Україні, збройне протистояння на Близькому Сході) висувають нові вимоги до тлумачення міжнародних стандартів прав людини. Міжнародні суди відіграють вирішальну роль у розгляді порушення міжнародного гуманітарного права. Наприклад, Міжнародний кримінальний суд та Міжнародний суд ООН розглядають справи, що стосуються воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду, забезпечуючи правосуддя для жертв конфліктів, що демонструє важливість цих міжнародних судових інституцій у забезпеченні відповідальності за порушення прав людини.

Таким чином, принцип верховенства права є основним механізмом забезпечення прав людини як на національному, так і на міжнародному рівнях. Його ефективна реалізація потребує постійного вдосконалення національних та міжнародних правових інститутів, посилення механізмів примусового виконання судових рішень та адаптації міжнародного права до сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Козюбра М.І. Верховенство права і Україна. Право України. 2012. № 1-2. С. 30-63.
2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 67/1 від 24 вересня 2012 р.
3. New Vision of the Secretary-General for the Rule of Law (2023). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-08/230511-new-vision-for-rule-of-law.pdf>.
4. Нестерцова-Собакарь О. Принцип верховенства права як фундаментальна ознака правової держави. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (ДДУВС, 25.02.2021). С. 134-136.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Варивода Ірина Миколаївна,

асистент кафедри правоохоронної діяльності

15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який закріпив визначення та межі використання електронних доказів в рамках господарського, цивільного та адміністративного судочинства [1]. Незрозумілою є позиція законодавця щодо не закріплення процесуального статусу таких доказів в кримінальному судочинстві.

Не зважаючи на відсутність прямих згадок в Кримінальному процесуальному кодексі щодо визначення електронних доказів, в кримінальному провадженні вони існують та активно використовуються, що викликає дискусії та суперечки між учасниками такого провадження.

Зокрема, С. Ханін звертає увагу правової спільноти на необхідність законодавчого врегулювання використання електронних доказів під час кримінального провадження [2]. Адвокат наголошує, що під час створення електронного доказу на матеріальному носії інформації створюється «не тільки сам електронний доказ, а службові файли, які використовуються для керування записом, відновлення файлів у разі збоїв та збереження метаданих. Такі службові файли мають прихований характер, зазвичай не копіюються автоматично при простому копіюванні основних файлів на інший носій. І якщо службові файли, які супроводжували електронний доказ, втрачені або не збережені, це може ускладнити технічну експертизу такого доказу» [2].

В. В. Шаблистий стверджує щодо «необхідності чіткого визначення процесуального статусу електронних доказів та розробки надійних механізмів верифікації та захисту від підробки чи маніпуляцій» [3].

Підтримуємо думку Н. С. Стефанів щодо обов'язку суду у кримінальному провадженні «перевіряти цілісність і автентичність цих доказів, зокрема враховувати джерело їх походження» [4]. У свою чергу, Верховний Суд у своїй практиці звертає увагу на презумпцію цілісності електронних доказів, доки інша сторона це не спростує (справа №910/5408/21) [5]. Проте вбачаємо, що в контексті кримінального судочинства обов'язок доказування лежить на стороні обвинувачення, а усі сумніви повинні трактуватись на користь особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження. У зв'язку з чим дискусійним є питання щодо застосування презумпції цілісності електронних доказів в рамках кримінального провадження.

Погоджуємось із твердженням В. В. Шаблистого про те, що «до інтеграції електронних доказів в кримінальне провадження необхідно підходити з максимальною відповідальністю, щоб уникнути руйнування вже наявних механізмів і запобігти можливим зловживанням із боку тих, хто ці технології застосовуватиме» [3].

Безумовно, що в час глобального використання інформаційних технологій кримінальне судочинство повинно враховувати сучасні реалії, в тому числі «віртуальні» інструменти, які можуть як знаряддям вчинення кримінального правопорушення, так і можуть містити відомості, що мають значення для кримінального провадження, тобто набути статусу «електронних доказів».

У свою чергу, закріплення поняття «електронних доказів» в Кримінальному процесуальному кодексі має враховувати специфіку кримінального провадження, зокрема в частині диференційованих прав та обов'язків сторін процесу. Напрацювання підходів щодо використання електронних доказів в кримінальному провадженні повинно, з одного боку, відповідати загальній ідеї щодо правил використання електронних доказів в рамках судочинства України, а з іншого боку – зберігати дотримання прав і свобод учасників кримінального провадження для виконання завдання кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text> (дата звернення 24.03.2025).
2. Ханін С. Ототожнення електронного та матеріального носія не є питанням права, а питанням фізики. *Закон і бізнес*. 2025. URL: <https://zib.com.ua/ua/165973.html> (дата звернення: 24.03.2025).
3. Шаблистий В. В. Цифрова ера кримінального процесу: можливості ІТ-систем у досудовому розслідуванні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. №1/2025. С. 630-633.
4. Суддя ВС проаналізувала критерії допустимості й достовірності електронних доказів у кримінальному процесі. *Верховний Суд*. 2025. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1751385/> (дата звернення: 24.03.2025)
5. Постанова Верховного Суду від 03.08.2022 р. у справі № 910/5408/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971> (дата звернення: 24.03.2025)

МІСЦЕ ІНСТИТУТУ ВОЛОДІННЯ В ОНОВЛЕНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Гейнц Руслана Миколаївна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри цивільного права

Системні зміни, покладені в основу рекодифікації цивільного законодавства, змістовно і структурно торкаються усіх книг чинного Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [5] і, зокрема, книги третьої, положення якої в частині правового регулювання володіння з моменту прийняття цього кодексу сприймалися неоднозначно. Практично одразу з'явилися критики найменування книги третьої, видів речових прав, відсутності легального закріплення поняття «речове право» і, особливо, положень, які стосуються інституту володіння. З плином часу все частіше в наукових публікаціях піддавалися критиці структура книги третьої ЦК України та положення глави 31 «Право володіння чужим майном», відповідно до якої володіння є різновидом речових прав на чуже майно.

Загальновизнано, що місце правового явища в системі права значною мірою залежить від розуміння його правової природи. Коли йдеться про «володіння» як правову категорію, то сьогодні цей термін може набувати таких значень, як: 1) одне

із повноважень власника (правомочність володіння, ч. 1 ст. 319 ЦК України); 2) елемент інших речових прав (емфітевзису, суперфіцію тощо); 3) елемент зобов'язальних прав (володіння виникає з договору зберігання, найму, застави тощо); 4) фактичне (безтитульне) володіння, яке не ґрунтується на праві і якому правом надано захист (ч. 3 ст. 397 ЦК). Слід погодитися із Г. Г. Харченком, який зазначає, що за чиним ЦК України панування над об'єктом може бути двох видів: фактичним (інститут володіння) та правовим (речові права) [4, с. 43].

Прикладом фактичного володіння може слугувати ситуація, коли незаконний добросовісний володілець фактично панує впродовж певного часу над річчю і може набути на неї право власності за набувальною давністю (ст. 344 ЦК). Ще один приклад фактичного володіння – це володіння річчю, отриманою за недійсним правом чином або володіння нерухомим об'єктом, право власності на який не зареєстровано.

З аналізу положень глави 31 чинного ЦК України вбачається, що у ній право володіння розглядається як речове право на чуже майно. Такий підхід законодавця не є однозначним, оскільки у цій же главі (ч. 3 ст. 397 ЦК) міститься положення про те, що фактичне володіння майном вважається правомірним, якщо інше не випливає із закону або не встановлено рішенням суду. З цього приводу В. В. Цюра правильно зауважує, що «при регламентації володіння як речового права на чуже майно законодавець не здійснив розмежування до кінця термінів «право володіння» і «фактичне володіння», оскільки за своїм змістом вони суттєво різняться» [3, с. 786].

Важливо зазначити, що у первинному проєкті ЦК України (1996 р.) глава, в якій закріплювався інститут володіння, ґрунтувалася на концепції володіння як факту і була присвячена регулюванню фактичного володіння, а не права володіння [2, с. 690]. Однак, прийнята у 2003 році і чинна сьогодні редакція ЦК України закріплює інший підхід до володіння, а саме як вид речових прав на чуже майно. На думку Р.А. Майданика це «нівелює ідею володіння як такого, суперечить усталеним доктринальним підходам й ускладнює формування узгодженої судової практики з цих питань» [2, с. 690].

Аналіз положень, викладених у Концепції оновлення ЦК України, засвідчує, що її розробники прагнуть в оновленому ЦК України визнати володіння фактичним станом, що породжує правові наслідки [1, с. 21] і не розглядати володіння як вид речових прав. Такий підхід, безумовно, заслуговує на підтримку. З цього приводу свого часу зазначалося, що «... коли володіння є правом, то як і будь-яке інше право воно вже захищається законом і якогось спеціального захисту не потребує. Інша справа – надання захисту фактичному володінню, володінню-факту. І саме воно, на думку дослідників, повинно бути відображене у Кодексі» [3, с. 785]. Сутність фактичного володіння полягає у тому, що майно перебуває у сфері панування його володільця, під його владою або під його контролем.

Цивільне законодавство України розмежовує законне (титульне і безтитульне) і незаконне (добросовісне і недобросовісне) володіння. При цьому титульне володіння не пов'язується з фактичним перебуванням майна під безпосередньою владою володільця [2, с. 694]. Відтак пропонується розмежовувати похідне володіння (володільцем є особа, яка має титул) і опосередковане володіння (володільцем є особа, яка отримала майно від титульного володільця).

Коли йдеться про володіння як фактичний стан, виокремлюють об'єктивний і суб'єктивний критерії. Об'єктивний критерій характеризується пануванням над річчю, суб'єктивний – наміром ставитися до речі як до своєї або як до чужої. В Концепції пропонується впровадити в ЦК України положення про пряме або опосередковане володіння. Володінням пропонується визнавати пряме або опосередковане утримання речі, поєднане з наміром ставитися до неї як до своєї і панувати над нею як власник або суб'єкт обмеженого речового права. Утримання речі не для себе є триманням [1, с. 21]. Володіння є прямим, якщо фактичне володіння річчю здійснюється володільцем як своєю особисто або через уповноважену особу. Володіння є опосередкованим, якщо воно фактично здійснюється через носія обмеженого речового права [1, с. 21-22].

Зміна підходу до інституту володіння зумовлює структурну перебудову книги третьої, оскільки, як правильно зазначається в Концепції, «у цьому випадку володінню має бути відведено окремий розділ, який слідуватиме за розділом «Загальні положення» та передуватиме розділам, присвяченим речовим правам» [1, с. 21].

Список використаних джерел

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
2. Майданик Р. А. Речове право. Київ : Алерта, 2019. 1102 с.
3. Цюра В. В. Загальна характеристика речових прав на чуже майно. *Цивільне право України. Загальна частина* : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2010. С. 782-799.
4. Харченко Г.Г. Речові права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 432 с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. (дата оновлення: 10.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

ПРАВО НА СПОЖИВЧУ ОСВІТУ У ЄС

Гришко Уляна Петрівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права

З розвитком цифрових технологій, зростанням на ринку кількості товарів, перед споживачами постає проблема інформаційного перевантаження під час купівлі товарів, отриманні послуг, як онлайн, так і офлайн. Незважаючи на те, що на сьогодні споживачі необмежені в доступі до будь якої інформації, проте вони не мають достатніх знань про свої права, можливості зробити правильний вибір і захистити себе. Цьому може сприяти споживча освіта, яка є важливим інструментом для розширення можливостей споживачів, їх участі у цивільних правовідносинах як самостійного і захищеного суб'єкта. Споживчу освіту можна розглядати – як систему заходів, спрямованих на надання споживачам знань, навичок та вмінь приймати обґрунтовані рішення щодо товарів і послуг, захисту від недобросовісної комерційної практики.

Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 року в узагальненому вигляді декларує право споживача на споживчу освіту, передбачаючи у ч. 2

статті 3 положення про те, що держава створює умови для здобуття споживачами потрібних знань з питань реалізації їх прав, в тому числі шляхом розробки та проведення відповідних освітніх програм [1]. Натомість новий Закон України «Про захист прав споживачів» від 10.06.2023 року не тільки закріплює право споживача на освіту, а й визначає термін «споживча освіта та/або просвіта» як комплекс освітніх та/або просвітницьких заходів, спрямованих на набуття споживачем, у тому числі у закладах освіти, знань, умінь та навичок з питань реалізації прав споживачів та механізмів їх захисту, а також на доведення до відома суб'єктів господарювання інформації про права споживачів та механізми їх захисту (п.30 статті 1 Закону [2]).

Розуміння права на споживчу освіту у цивілістичній доктрині здійснюють по-різному. Пожоджук Р. В. визначає право на споживчу освіту як невід'ємне та забезпечене державою, недержавними інституціями та суб'єктами господарювання споживче право на отримання протягом життя освіти, включаючи знання, навички, вміння у сфері споживчих відносин, які допоможуть йому приймати зважені рішення щодо продукції, бути активним учасником споживчого ринку та мати можливість захистити свої права у разі їх порушення [3, с. 274]. Станкова І.М., теж доводить важливість даного права, яке «забезпечується за допомогою включення відповідних вимог у державні освітні стандарти, у загальноосвітні та професійні програми, а також за допомогою організації системи інформування споживачів про їх права та про необхідні дії щодо їх захисту» [4, с. 117].

Європейська Комісія постійно здійснює різні ініціативи та заходи у сфері споживчої освіти. Зокрема, у 2012 році було започатковано Європейський порядок денний у сфері захисту прав споживачів, який окреслює споживчу політику як визначальну у країнах членах ЄС. Даний Порядок денний окреслює такі напрями:

- особливий акцент на споживчу освіту в умовах цифрової трансформації, яка вимагає від споживачів високої цифрової грамотності та цифрових компетенцій;
- посилення координації між учасниками правовідносин як на національному рівні, так і на рівні ЄС. Ця координація повинна охоплювати різні аспекти, включаючи доступ до онлайн освітніх ресурсів.

Вагому роль в реалізації прав споживачів на споживчу освіту відіграють Європейські центри захисту прав споживачів, які є незалежними некомерційними організаціями, які спільно фінансуються Європейською Комісією та національними органами в кожній країні-члені ЄС. Основна роль центрів полягає у забезпеченні реалізації права споживача на відшкодування шкоди, надання інформації про права споживачів та сприяння підвищенню рівня споживчої освіти серед громадян. Крім того, вони проводять різноманітні кампанії з інформування споживачів про стандарти безпеки продукції, як розпізнати безпечну продукцію та як захистити свої права у випадку придбання небезпечної продукції.

Окремі центри є частиною Європейської мережі центрів захисту прав споживачів (European Consumer Centres -ECC-Net) – загальноєвропейської організації, яка об'єднує всі 29 офісів у країнах-членах ЄС, а також в Ісландії та Норвегії [5].

У той час як Європейська Комісія спрямовує політику на удосконалення законодавства у сфері споживчої освіти, країни-члени ЄС реалізують різноманітні програми пов'язані із споживчою освітою через державні органи влади, громадські організації споживачів та навчальні заклади. Щодо участі державних органів у розробці та у реалізації ініціатив у сфері споживчої освіти, то лише в трьох держа-

вах-членах (Хорватії, Литві та Швеції) споживчу освіту включено до частини національної політики.

Крім того, в більшості держав-членів ЄС важливу роль у впровадженні ініціатив у сфері освіти споживачів відіграють як державні органи так і громадські організації. У деяких країнах також існує середовище співпраці між державними органами та громадськими організаціями, в якому загальна відповідальність щодо забезпечення права споживачів на споживчу освіту покладається на державні органи.

Таким чином, держави-члени ЄС реалізують різноманітні програми, стратегії спрямовані на освіту споживачів, в той же час існують значні розбіжності в їх організації і здійсненні. Це підвищує ризики прогалин в забезпеченні права споживачів на споживчу освіту.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.
2. Закон України «Про захист прав споживачів» 10.06.2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>.
3. Пожоджук Р.В. Право на споживчу освіту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 271-275
4. Станкова І. М. Цивільно-правове регулювання захисту прав споживачів у сфері надання послуг : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. 234 с.
5. Study of consumer education initiatives in EU Member States. Final report. URL: https://commission.europa.eu/document/download/f69e6994-7e46-4bb3-af6d-b81203cd37a3_en?filename=Study%20on%20consumer%20education%20initiative%20in%20EU%20Member%20States%20_final%20report_2023.pdf.

РОЛЬ ЄВРОПОЛУ ЯК УЧАСНИКА СПІЛЬНОЇ СЛІДЧОЇ ГРУПИ У РОЗСЛІДУВАННІ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ

Гуменицька Валентина Володимирівна,
асистент кафедри правоохоронної діяльності

Російсько-українська війна, яка становить серйозну загрозу глобальній безпеці та правопорядку, суттєво вплинула на формування нових і вдосконалення існуючих напрямів співробітництва України та ЄС у сфері боротьби зі злочинністю. В умовах сьогодення однією з найефективніших форм співпраці у розслідуванні та документуванні міжнародних злочинів є діяльність спільної слідчої групи (ССГ). У ч. 1 ст. 20 Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах зазначено, що «за взаємною згодою компетентні органи двох чи більше Сторін можуть створити спільну слідчу групу з конкретною метою й на обмежений період, який може бути продовжений за взаємною згодою, для проведення кримінальних розслідувань на території однієї чи більше Сторін, що створили групу» [1]. 25 березня 2022 року, лише через три тижні після початку російського повномасштабного вторгнення, Євроюст підтримав формування групи

спільного розслідування, що складається з шести держав-членів ЄС (Литва, Польща, Латвія, Естонія, Словаччина й Румунія) та України [2]. Створення та функціонування цієї ССГ є результатом здійснення активної спільної кримінально-процесуальної політики України та Європейського Союзу, спрямованої на забезпечення ефективного досудового розслідування воєнних злочинів та їх подальшого кримінального переслідування в межах тісної міжнародної співпраці. У квітні 2022 року Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду вперше став учасником міжнародної слідчої групи. 6 жовтня 2023 року до ССГ приєдналося Агентство Європейського Союзу зі співробітництва правоохоронних органів (Європол) [2]. Незважаючи на те, що Агентство долучилося до групи спільного розслідування лише через півтора року, його участь стала стратегічно важливим і знаковим кроком.

Згідно з ч. 1 ст. 3 Регламенту № 2016/794 Європейського Парламенту та Ради, основним завданням Європолу є підтримання та зміцнення співробітництва правоохоронних органів держав-членів у запобіганні й боротьбі з низкою міжнародних злочинів, що входять до сфери повноважень Агентства. Додаток I Регламенту № 2016/794 налічує 30 форм транскордонної злочинності, що належать до компетенції Європолу, серед яких є злочини проти людяності, геноцид та воєнні злочини [3]. Співпраця України і Агентства здійснюється на підставі Угоди про оперативне та стратегічне співробітництво від 14 грудня 2016 року. Її метою є підтримка України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні та протидії організованим злочинності, тероризму та іншим формам міжнародної злочинності шляхом обміну інформацією [4]. У цій Угоді визначено 26 категорій тяжких злочинів, що підпадають під юрисдикцію Європолу і значною мірою відтворюють перелік, визначений Регламентом № 2016/794. Водночас до зазначених сфер злочинності не включено злочини проти людяності, геноцид і воєнні злочини, що обмежує можливості Європейської агенції надавати безпосередню і пряму допомогу в боротьбі з найтяжчими міжнародними злочинами.

Первинною метою діяльності Агентства було забезпечення координації та підтримки держав-членів у протидії окремим формам транскордонної організованої злочинності, тероризму та іншим тяжким правопорушенням. Однак сучасні геополітичні виклики, зокрема ескалація збройних конфліктів, зумовили концентрацію його зусиль на боротьбу з міжнародною злочинністю в широкому сенсі, адаптуючи його функції до нових реалій. За таких умов Європол все ж може надавати аналітичну та технічну допомогу Україні у розслідуванні воєнних злочинів через альтернативні механізми співпраці, зокрема шляхом створення спільних слідчих груп чи співпраці з Міжнародним кримінальним судом.

Роль Європолу як учасника ССГ з розслідування та документування міжнародних злочинів полягає в посиленні співробітництва між країнами шляхом надання аналітичних, криміналістичних та технічних ресурсів, а також забезпечення оперативного обміну інформацією між членами групи. Агентство підтримує розслідування, проведені Україною та іншими державами щодо воєнних злочинів, скоєних в Україні, за допомогою збору різних типів даних з численних джерел для їх зберігання, перевірки, аналізу та обміну з відповідними сторонами, за потреби. У листопаді 2023 року була створена спеціальна Оперативна група «Розвідувальна інформація з відкритих джерел» для використання матеріалів OSINT, доступних в інтернеті. До складу цієї групи входять експерти з різних країн ЄС та країн, що не входять до ЄС,

для підтримки активних розслідувань держав-членів та третіх сторін щодо воєнних злочинів, скоєних в Україні [5]. За статистичними даними станом на березень 2023 року було зібрано понад 7 000 фотографій та відеоматеріалів, понад 540 свідчень свідків та ідентифіковано понад 150 підозрюваних. Додатково Європол у рамках Аналітичного проєкту основних міжнародних злочинів (AP CIC) надає свою експертизу та досвід у розслідуванні воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших міжнародних злочинів. Крім того, Європейською агенцією спільно з МКС забезпечується навчання та підтримка щодо розвитку українських можливостей у сфері захисту свідків [6]. Європол сприяє роботі МКС, надаючи аналітичні та технічні ресурси для обробки таких доказів як супутникові знімки, відео- та аудіозаписи.

Слід зауважити, що статистичні дані за 2024 рік про внесок Європолу в розслідування воєнних злочинів не є широко доступними у відкритих джерелах у вигляді комплексних аналітичних звітів чи щорічних оглядах роботи. Це зумовлено політикою Агентства, яка передбачає обмеження розповсюдження детальної інформації про оперативну діяльність задля забезпечення безпеки та конфіденційності. Утім, проаналізувавши офіційні заяви, публічну інформацію та чинну нормативно-правову базу, можна виокремити ключові вектори діяльності Європолу як учасника спільної слідчої групи.

Європейська агенція відіграє багатогранну роль у підтримці діяльності ССГ, надаючи комплексний набір інструментів і ресурсів, спрямованих на підвищення ефективності співробітництва України і ЄС у сфері розслідування міжнародних злочинів. Зокрема, діяльність Європолу охоплює: 1) системний аналіз для виявлення зв'язків між пов'язаними справами і розслідуваннями, ідентифікації підозрюваних та встановлення їхньої причетності до воєнних злочинів, злочинів проти людяності й геноциду; 2) забезпечення оперативного зв'язку між учасниками ССГ, що сприяє координації зусиль; 3) надання доступу до інформаційних ресурсів, акумульованих у базах даних Європолу, для використання членами групи; 4) аналітичну, технічну та криміналістичну підтримку, що посилює доказову базу розслідувань; 5) організацію захищеного обміну інформацією, що гарантує конфіденційність і безпеку даних.

Синергія організаційно-правових ресурсів, спеціалізованих знань і технічних можливостей Європолу та інших членів спільної слідчої групи створює основу для оперативного реагування та ефективного досудового розслідування й документування міжнародних злочинів. На сучасному етапі, з урахуванням максимального розширення мандату Європолу, його по праву можна назвати «аналітичним центром кримінальної інформації та розвідки Європейського Союзу й третіх держав-партнерів».

Список використаних джерел

1. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листопада 2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518 (дата звернення: 14.03.2025).
2. Europol participates in joint investigation team into alleged core international crimes in Ukraine. Europol. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/>

news/europol-participates-in-joint-investigation-team-alleged-core-international-crimes-in-ukraine (дата звернення: 14.03.2025).

3. Regulation (EU) 2016/794 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Europol) and replacing and repealing Council Decisions 2009/371/JHA, 2009/934/JHA, 2009/935/JHA, 2009/936/JHA and 2009/968/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/794/oj/eng> (дата звернення: 14.03.2025).
4. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 12.07.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 14.03.2025).
5. The third version of the JHA Agencies' contribution to EU solidarity with Ukraine February 2023 - February 2024. *Justice and Home Affairs Agencies Network*. 2024. URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/jhaan_joint_paper_jha_agencies_solidarity_with_ukraine_march_2024_en.pdf (дата звернення: 14.03.2025).
6. JHA Agencies' Contribution to EU Solidarity with Ukraine. *Justice and Home Affairs Agencies Network*. March 2023. URL: https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/JHAAN_Joint%20paper%20on%20JHA%20Agencies%27%20contribution%20to%20EU%20solidarity%20with%20UA_March%202023.pdf (дата звернення: 14.03.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДОСТУПУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Данилюк Леся Романівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права

В Україні право на екологічну інформацію відображене в низці нормативно-правових актів, зокрема: Конституції України, Законах України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та інших. Крім цього, виходячи з ч. 2 ст. 13 Закону України «Про інформацію», правовий режим інформації про стан довкілля (екологічної інформації) регулюється не тільки законами України, але й міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Відтак вагому роль для забезпечення реалізації права на екологічну інформацію відіграло підписання в 1998 році Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція).

У зв'язку з її прийняттям були внесені зміни до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», якими, насамперед, введено визначення поняття «екологічна інформація» [1, с. 49].

Згідно з ч. 1 ст. 20 Закону України «Про інформацію», за порядком доступу інформація поділяється на відкриту та з обмеженим доступом. При цьому відомості про стан довкілля, аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей не мо-

жуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом (ч. 4 ст. 21 Закону). Так само відповідно до ч. 3 ст. 13 даного Закону, інформація про стан довкілля, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом. Таким чином, екологічна інформація в Україні належить до публічної, тобто відкритої й доступ до неї не може бути обмеженим ні суб'єктами владних повноважень, ні суб'єктами господарювання. Тому для регулювання відносин, які виникають при здійсненні права на екологічну інформацію в Україні важливими є положення розділу IV Реалізація права на доступ до інформації за інформаційним запитом Закону України «Про доступ до публічної інформації». Його нормами чітко встановлені вимоги щодо оформлення запитів на інформацію, строків їх розгляду, умов плати за надання інформації, підстав відмови та відстрочки в задоволенні запиту на інформацію.

Ми вважаємо, що чинне законодавство України містить належну кількість норм матеріального характеру, які закріплюють та гарантують право на екологічну інформацію. Разом з цим підтримуємо позиції науковців щодо необхідності вдосконалення правового механізму його реалізації.

В даному контексті також важливим є твердження Ю. Ю. Макогонюк, що право особи на доступ до публічної інформації в екологічній сфері складають наступні правомочності: можливість власної активної поведінки суб'єктів права на доступ до зазначеної інформації; можливість особи вимагати від суб'єктів владних повноважень та інших розпорядників публічної інформації в екологічній сфері виконання ними своїх обов'язків щодо забезпечення доступу до цієї інформації; можливість особи вимагати застосування державного примусу до суб'єктів владних повноважень та інших розпорядників зазначеної інформації за порушення ними своїх відповідних обов'язків [2, с. 207].

Для забезпечення належної реалізації права на екологічну інформацію Закон України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» закріплюють гарантії права на інформацію. Власне в Законі України «Про інформацію» вони містяться в ст. 5 Гарантії права на інформацію, ст. 6 Охорона права на інформацію тощо, а в Законі України «Про доступ до публічної інформації» в ст. 3 Гарантії забезпечення права на доступ до публічної інформації, ст. 4 Принципи забезпечення доступу до публічної інформації тощо.

Згідно з ст. 3 Закону України «Про доступ до публічної інформації», право на доступ до публічної інформації гарантується: 1) обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію, крім випадків, передбачених законом; 2) визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організовують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє; 3) максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації; 4) доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; 5) здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; 6) юридичною відповідальністю за порушення законодавства про доступ до публічної інформації.

На нашу думку, визначення цих гарантій на законодавчому рівні має не тільки формальне значення як закріплення елементу правового статусу особи, але й є

основою для формування належного правового механізму реалізації права на інформацію, в тому числі екологічну.

Список використаних джерел

1. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 352 с.
2. Макогонюк Ю. Ю. Організаційно-правове забезпечення права на доступ до публічної інформації в екологічній сфері України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 240 с.

АКТ ПРО ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ (DSA): ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Данишук Михайло Любомирович,
аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

У 2022 році у Європейському Союзі (надалі – «ЄС») було прийнято Акт про цифрові послуги (англ. Digital Services Act, DSA) [1], який має на меті регулювання сфери реклами, незаконного контенту та дезінформації. По суті, це оновлення Директиви ЄС про електронну торгівлю 2000 року, що було запропоноване разом із Актом про цифрові ринки (DMA) для оновлення законодавства у даній сфері.

Положення DSA застосовуються до онлайн-платформ і посередників, таких як соціальні мережі, торгові майданчики та крамниці застосунків. Основні вимоги передбачають розкриття регуляторам інформації про те, як працюють відповідні алгоритми, надання користувачам пояснень щодо рішень про модерацію вмісту та впровадження суворішого контролю над цільовою рекламою. Він також накладає спеціальні правила на «дуже великі» онлайн-платформи та пошукові системи (ті, що мають понад 45 мільйонів активних користувачів на місяць у Європейському Союзі). При цьому більшості онлайн-платформ було надано 15 місяців для виконання положень DSA (до 17 лютого 2024 [1]). Однак «дуже великим» онлайн-платформам та пошуковим системам було надано лише чотири місяці, щоб виконати відповідні вимоги (до 23 серпня 2023 року [1]).

Європейський законодавець запровадив чіткі вимоги до онлайн-платформ щодо належної обачності (due diligence), вказуючи на їх відповідальність перед користувачами та державними органами. Зокрема, компанії зобов'язано налагодити ефективну комунікацію з владою та громадянами, а також призначити юридичних представників у ЄС [2]. Окремо визначено правила щодо прозорості, які регулюють діяльність платформ та умови їх використання. Особливу увагу приділено процедурам повідомлення про незаконний контент (notice and action) та механізмам оскарження рішень платформ, що гарантує більшу відкритість і справедливість при модерації контенту.

Акт про цифрові послуги (DSA) має екстериторіальну дію, тобто поширюється на всі цифрові сервіси, якщо їх користувачі перебувають або проживають у ЄС. Його норми застосовуються до онлайн-сервісів, що надають посередницькі послуги, зокрема послуги простого каналу, кешування чи хостингу [3]. До таких суб'єктів належать: інтернет-провайдери; месенджери; маркетплейси; магазини додатків;

онлайн-платформи; інші цифрові сервіси, які дозволяють користувачам обмінюватися повідомленнями, контентом або зберігати інформацію.

Оскільки випадки впливу на користувачів та порушення їх прав здебільшого зустрічаються саме на онлайн платформах, детальніше розглянемо, на які з них поширюватиметься дія DSA.

Правила DSA поширюватимуться на онлайн-платформи, які мають понад 45 мільйонів користувачів (тобто 10% населення ЄС), та поділяють їх на два види:

- **дуже великі онлайн-платформи** (Very large online platforms – VLOP). У квітні 2023 року Європейська Комісія (далі – Комісія) оприлюднила перелік платформ, що належать до VLOP. Станом на 06 лютого 2025 рік туди потрапили: AliExpress, Amazon Store, Apple AppStore, Aylo Freesites, Booking.com, Facebook, Google Play, Google Maps, Google Shopping, Infinite Styles Services, Temu, Instagram, LinkedIn, Pinterest, Snapchat, TikTok, Twitter (X), Wikipedia, YouTube, Zalando та деякі інші [4].

- **дуже великі онлайн-пошукові системи** (Very large online search engines – VLOSE). До таких віднесли Bing та Google search [4].

VLOP та VLOSE зобов'язані регулярно повідомляти про кількість своїх користувачів, що може впливати на їхній статус у межах DSA. У зв'язку із значним впливом на цифровий простір для цих платформ передбачені додаткові зобов'язання, які доповнюють загальні вимоги до онлайн-сервісів. Вони включають посилену модерацію контенту, підвищену прозорість та підзвітність, спеціальні заходи для захисту неповнолітніх, оцінку ризиків щодо поширення дезінформації та впровадження механізмів для її обмеження. Крім того, платформи повинні надавати дослідникам доступ до своїх даних і забезпечувати чіткість та зрозумілість умов користування.

Документ забороняє таргетовану рекламу для вразливих категорій населення (зокрема для дітей). Це означає, що такі платформи, як TikTok і Snapchat, не показуватимуть рекламу, спеціально спрямовану на підлітків. Окрім цього, інтернет-платформи зобов'язані прозоро позначати рекламний контент у своїх інформаційних продуктах та чітко повідомляти користувачів про те, хто є замовником реклами та хто оплатив її розміщення [5].

Тому, для прикладу, Wikipedia вже змінила деякі свої правила. Вони спрямовані на те, аби презентувати більший масив інформації про «проблематичних користувачів і контент». Зміни матимуть місце не лише в Європі, але й у масштабах всього світу.

До платформ та компаній, які ігнорують вимоги DSA, застосовуватимуться санкції, включаючи фінансові. Функції контролю за виконанням відповідних положень покладено на Комісію з внутрішнього ринку ЄС [6].

Загалом можна сказати, що Акт про цифрові послуги (DSA) встановлює нові стандарти безпеки в онлайн-просторі, спрямовані на зменшення незаконного контенту та захист користувачів. Його норми сприяють підвищенню якості цифрових послуг і забезпечують більшу прозорість роботи онлайн-платформ. Зокрема посилено контроль за рекламою, що робить її більш відкритою і безпечною для споживачів та підвищує довіру до онлайн-сервісів.

Список використаних джерел

1. The Digital Services Act. European Commission. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>.
2. «Акт про цифрові послуги (DSA) та Акт про цифрові ринки (DMA): нові підходи ЄС до регулювання Інтернет-посередників». *Лабораторія цифрової безпеки*. Електронне видання. URL: <https://dslua.org/publications/akt-pro-tsyfrovi-posluhy-dsa-ta-akt-pro-tsyfrovi-rynky-dma-novi-pidkhody-yes-do-rehuliuвання-internet-poserednykiv/>.
3. Онлайн-безпека: як DSA змінює правила в Інтернеті. *Центр демократії та верховенства права*. Електронне видання. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/dsa-zminyuye-pravyla-v-interneti/>.
4. Supervision of the designated very large online platforms and search engines under DSA. European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/list-designated-vlops-and-vlose>.
5. Акт із цифрових послуг Євросоюзу, який регулює діяльність інтернет-платформ та норми захисту споживачів у цій сфері набув чинності 17 лютого. *Укрінформ*. Електронне видання. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3828311-u-evrosouzi-nabuv-cinnosti-akt-iz-cifrovih-poslug.html>.
6. У ЄС набув чинності Акт про цифрові послуги – він зобов'язує інтернет-платформи видаляти шкідливий контент. *ZMINA*. Електронне видання. URL: <https://zmina.info/news/u-yes-nabuv-chynnosti-akt-pro-czyfrovi-poslugy-vin-zobov'yazuye-internet-platformy-vydalyaty-shkidlyvyj-kontent>.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Дем'янюк В. І.,
аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Взаємозв'язок між народним суверенітетом та глобалізацією є однією з найважливіших конституційних проблем нашого часу. У міру того, як національні держави все частіше взаємодіють із міжнародними організаціями та блоками, постають питання про те, як зберегти фундаментальний конституційний принцип згідно з яким державна влада походить від народу. Тому метою нашого дослідження встановлення теоретичних засад народного суверенітету, визначення проблем пов'язаних з глобалізацією.

Народний суверенітет є основним принципом, що встановлює народ кінцевим джерелом політичної легітимності, роблячи владу залежною від схвалення громадськості [1, с. 122]. Це засада принципово відкидає уявлення про божественне начало державної влади, спадковість влади або інші недемократичні джерела політичної влади.

Народний суверенітет знаходить своє відображення у демократичних суспільствах за допомогою чотирьох основних механізмів. По-перше, громадяни беруть участь безпосередньо, або через представників у створенні конституційних

норм. Такий конституційний акт є найвищою формою народного суверенітету. По-друге, Конституції створенні або затвердженні народом мають найвищу юридичну силу. По-третє, народ зберігає постійну конституційну владу і реалізує через вибори та референдуми. По-четверте, народний суверенітет проявляється через регулярну демократичну участь. Ці постійні демократичні практики є повсякчасним вираженням суверенітету народу у сучасних конституційних демократіях.

Глобалізація у сучасних умовах створює численні виклики традиційним концепціям народного суверенітету. Хоч і термін «глобалізація» не має загальноприйнятого визначення, він зазвичай стосується посилення взаємозв'язку між державами у економічній сфері, політиці, культурі та праві.

Як зазначається у науковій літературі «небагато термінів є більш поширеними в суспільстві ніж «глобалізація»... незважаючи на широту інтересів, продовжує існувати суттєва відсутність консенсусу щодо значення цього терміну» [2]

Для цілей конституційного аналізу найважливіші аспекти глобалізації включають ті явища, які безпосередньо впливають на здійснення народного суверенітету через національні демократичні інституції. Глобалізація має ряд суттєвих характеристик: по-перше, економічна інтеграція на глобалізовані фінансові ринки обмежує автономію національної економічної політики. Обмежуючи здатність демократичних держав контролювати свою «економічну долю». По-друге, поширення та зростання впливу міжнародних організацій створили структури, які претендують на суверенні повноваження урядів. Ці організації, від Організації Об'єднаних Націй до Європейського Союзу та Світової організації торгівлі, здійснюють повноваження, які традиційно належали суверенним державам. По-третє, фундаментальні зміни в природі міжнародного права створили зобов'язання, які виходять за межі або змінюють національну згоду. Зазначені аспекти викликають проблемні питання реалізації народного суверенітету, зокрема як владу народу забезпечити верховною? Коли прийняття рішень все частіше відбувається на міждержавному рівні поза межами прямого демократичного контролю окремої держави. Ця проблема є основною конституційною дилемою, яку породжує глобалізація.

Перетин народного суверенітету та глобалізації створює те, що можна назвати парадокс народного суверенітету. З одного боку, народний суверенітет вимагає, щоб держави зберігали владу над своїми сферами та справами. З іншого боку, вирішення багатьох сучасних викликів - від зміни клімату до тероризму та пандемії – вимагає міжнародної співпраці, а іноді й повного делегування повноважень міждержавним інституціям. Ця обставина свідчить про те, що конституційні гарантії народного суверенітету повинні вийти за рамки традиційних територіальних концепцій, щоб відповідати вимогам глобалізації.

Легітимність міжнародних договорів відіграє вирішальну роль у формуванні того, як міжнародне право взаємодіє з національним суверенітетом. Договори, які поважають права та обов'язки держав, сприяють створенню стабільної правової бази, посилюючи гармонійні міжнародні відносини [4]

Коли держави ведуть переговори та ратифікують договори, вони часто беруть участь у широких дипломатичних процесах, щоб забезпечити відображення їхніх інтересів, що підвищує легітимність угод. Дотримання цих договорів може посилити

національний суверенітет, забезпечуючи рамки для співпраці без підриву окремої державної влади [3].

Однак укладення міжнародних угод також може вимагати від держав відмовитися від певних повноважень, поступово розмиваючи абсолютний суверенітет у міру дотримання глобальних норм [4].

Відносини між національним суверенітетом і міжнародними зобов'язаннями щодо прав людини часто викликають напругу, особливо коли державна політика порушує права особи в ім'я національної безпеки чи культурної ідентичності [63].

Цей конфлікт підкреслює складність балансу між зобов'язанням держави захищати своїх громадян і необхідністю дотримуватись міжнародних договорів з прав людини. Динамічний характер суверенітету продовжує розвиватися, оскільки держави борються з цими конкуруючими імперативами, підкреслюючи важливість тонкої правової бази, яка поважає як суверенну владу, так і індивідуальні права [5].

Народний суверенітет залишається життєво важливим принципом навіть в епоху глобалізації, але його збереження вимагає продуманих конституційних та правових рамок, які можуть врахувати глобальну взаємозалежність, зберігаючи при цьому демократичну легітимність.

Підводячи підсумок аналізу конституційно-правових гарантій народного суверенітету в умовах глобалізації можна стверджувати, по-перше, переосмислення народного суверенітету як статусу передбачає, що держави можуть добровільно брати на себе зобов'язання перед іншими державами, щоб співпрацювати у вирішенні суспільних проблем. Це не означає, що вони втрачають свою незалежність. Навпаки, це показує, що вони використовують свою владу для досягнення спільних цілей. Суди по всьому світі підтверджують, що коли держави беруть на себе міжнародні зобов'язання, вони діють як суверенні держави. По-друге, Конституція є найвищим законом у державі, і вона повинна мати перевагу над міжнародними зобов'язаннями, це забезпечує захист народного суверенітету. По-третє, у сучасному світі держави співпрацюють між собою, але важливо, щоб народ не втратив свою владу. Тому важливо, щоб міжнародні угоди приймалися з урахуванням думки громадян. Це може бути за допомогою більш відкритого парламенту, громадських обговорень і референдумів.

Сучасні проблеми вимагають від держав спільної роботи, але кожна держава прагне зберегти свій суверенітет. Щоб вирішити цю проблему потрібно зробити так, щоб народ брав участь у прийнятті міжнародних рішень, але при цьому не заважати співпраці між державами.

Список використаних джерел

1. Щербанюк О.В. Народний суверенітет і і реалізація владоспроможності демократичної держави: монографія. Книга II. Київ : Логос, 2013. 306 с.
2. Kovalchuk, V., & Bohiv, Y. (2019). Народний суверенітет та права людини в європейській доктрині конституціоналізму. *ScienceRise: Juridical Science*, 1 (7), 4–9. <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.162331>.
3. Legal Frameworks for Sovereignty: Ia In-Depth Analysis. Laws Learned. URL: <https://lawslearned.com/legal-frameworks-for-sovereignty/>.
4. The Effect of International law on Sovereignty Explained .<https://worldjurisprudence.com/effects-of-international-law-on-sovereignty/>.

5. The Balance of International Law and National Sovereignty. World jurisprudence. URL: <https://worldjurisprudence.com/international-law-and-national-sovereignty/>.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЕЛЕКТРОННИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Захарчук Галина Віталіївна,

аспірантка,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, протягом всього періоду існування зазначеного інституту, знаходиться під пильною увагою науковців. Попри те, що норми кримінального права, які регулюють інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб, є відносно сталими, питання застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб викликає науковий інтерес, значною мірою, через стрімкий розвиток господарських відносин та постійне вдосконалення існуючих форм суб'єктів господарювання та виникнення нових видів юридичних осіб.

Одним з малодосліджених та законодавчо неврегульованих напрямків згаданого інституту кримінального права є застосування заходів кримінально-правового характеру до електронних юридичних осіб.

Електронною юридичною особою (Decentralized Autonomous Organization, скорочено – DAO, або Decentralized Autonomous Corporation, скорочено – DAC) [1] іменують організацію, яка перебуває під керуванням комп'ютерних програм, що мають назву «smart contracts» (інтелектуальні контракти) [2].

Якщо в класичній юридичній особі (з форм, які є звичними для вітчизняного законодавства) її діяльність підпорядкована рішенням вищого (загальних зборів) та (або) виконавчого органу (директор, дирекція, правління тощо), тобто волевиявленню конкретних фізичних осіб, то, в електронній юридичній особі її діяльність підпорядковується комп'ютерним програмам, а отже відсутній прямий причинно-наслідковий зв'язок між результатами роботи електронної юридичної особи та її розробником, який вичерпує свою участь в діяльності такої юридичної особи в момент завершення технологічного процесу з розробки функціоналу інтелектуального контракту.

Крім того, існують певні самовиконувані програми, на підставі яких відбувається створення електронних юридичних осіб шляхом залучення криптовалюти, яка конвертується в токени.

Таким програмним забезпеченням повністю регулюється діяльність юридичної особи і з його допомогою автономно приймаються юридично значимі рішення. Людський фактор в діяльності таких юридичних осіб, починаючи з моменту запуску завершеного інтелектуального контракту, відсутній.

Розуміємо, що розробнику «smart contracts» програм доволі складно запобігти передбачуваний шкоді, а тому напрямками забезпечення інформаційної безпеки можуть бути наступні: 1) захист штучного інтелекту від протиправного втручання; 2) захист людини від ворожих дій штучного інтелекту.

Перший напрямок є більш менш розробленим, в тому числі, на рівні правових норм, закріплених у ст.ст. 163, 192, 194, 200, 206, 220-1, 220-2, 223-2, 231– 232-2, 361–363-1 КК України та інших [4]. Другий напрямок тільки починає досліджуватися.

Слід погодитися з позицією Н.А. Орловської, що розглядувані заходи формально не є реалізацією кримінальної відповідальності, оскільки підставою їх застосування є не склад злочину, а факт причетності до нього (інтерес або користь юридичної особи, які реалізовані або досягнуті внаслідок вчинення певного злочину) [4, с. 84-91].

Таким чином, потребує законодавчого врегулювання питання юридичної відповідальності розробника «smart contracts» програм, що встановлювало б механізм застосування заходів кримінально-правового характеру до таких розробників, які фактично є ініціаторами створення та одноосібними управлінцями електронної юридичної особи, навіть попри відсутність їх постійної фізичної участі в діяльності електронної юридичної особи.

Список використаних джерел

1. Decentralized Autonomous Organization. Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/Decentralized_autonomous_organization. Title from the screen.
2. Vigna, P; Casey, MJ (January 27, 2015). The Age of Cryptocurrency : How Bitcoin and the Blockchain Are Challenging the Global Economic Order. St. Martin's Press. – 358 p. ISBN 97812 50065636. Mode of access: http://repo.darmajaya.ac.id/4570/1/The%20age%20of%20cryptocurrency_%20how%20bitcoin%20and%20digital%20money%20are%20challenging%20the%20global%20economic%20order%20%28%20PDFDrive%20%29.pdf . – Title from the screen.
3. Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. *Кримінальний кодекс України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.04.2025)
4. Орловська Н. А. Кримінально-правовий вплив на юридичних осіб: проблеми нормативної регламентації та шляхи їх вирішення. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Політика в сфері боротьби зі злочинністю»*, (Івано-Франківськ, 2017). Івано-Франківськ, 2017. С. 84-91

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВИХ ПАРКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕАЛІЙ

Зеліско Алла Володимирівна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права

У сфері науки та освіти наукові парки є ресурсом, здатним забезпечити ефективний комунікаційний та інноваційний майданчик для успішної взаємодії усіх елементів екосистеми. Вказане твердження співвідноситься із нормативно визначеним у ч. 3 ст. 2 Закону України «Про наукові парки» положенням, за яким наукові парки провадять свою діяльність, керуючись екологічними цінностями, принципом екологічної безпеки, відповідно до глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, проголошених резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від

25 вересня 2015 року № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [2].

Законодавець та науковці постійно знаходяться в пошуку тих правових механізмів, які здатні максимально реалізувати інноваційний потенціал наукових парків. Чинний Закон України «Про наукові парки» зазнає постійних змін та доповнень, а у січні 2025 року відбулося громадське обговорення чергового законопроекту щодо змін правового забезпечення діяльності наукових парків, організоване МОН [3].

Однією з базових позитивних характеристик запропонованого Законопроекту є системний характер запропонованих ним змін, які стосуються не лише спеціальних положень Закону України «Про наукові парки», але й податкового та митного законодавства. Звільнення від сплати ввізного/вивізного мита на устаткування та обладнання, встановлення податкових пільг є реально ефективними механізмами, здатними активізувати діяльність наукових парків та вивести їх із «паралітичного» стану.

З такого погляду однозначно позитивно слід оцінити нову редакцію ст. 19 Закону щодо включення до переліку того, що звільняється від сплати ввізного мита (наукове, лабораторне обладнання а також комплектуючі та матеріали, передбачені проектом наукового парку, що ввозяться науковим парком для його виконання,) також і дослідницького та виробничого обладнання; частину 2 ст. 20 проекту щодо права засновників та партнерів наукових парків, надавати державне або комунальне майно в оренду для виконання проектів наукових парків зареєстрованих згідно з частиною другою статті 15 цього Закону, без проведення аукціону; частину 5 ст. 20 проекту про можливість передачі приміщень ЗВО чи наукових установ у безоплатне користування в разі володіння ними більш як 50 відсотками статутного капіталу наукового парку за умови, що ці приміщення не використовуються в основній діяльності ЗВО чи наукової установи тощо.

На сприйняття заслуговують і положення проекту, спрямовані на оперативність діяльності наукового парку, як-от скорочення строку розгляду інноваційного проекту наукового парку центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій на 15 календарних днів з дати його подання замість 45 днів, які передбачаються у чинній редакції для проведення відповідних експертиз проекту (ст. 15 Законопроекту).

Варто відзначити також тенденцію до спрощення правового регулювання наукових парків через застосування механізму звичайного декларування (повідомлення) про створення наукового парку Національну електронну науково-інформаційну систему, або, у разі неможливості доступу, засобами поштового зв'язку про своє створення центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності в зазначених сферах, трансферу (передачі) технологій протягом 7 календарних днів з дня його державної реєстрації та надсилає додатки: інформацію про розмір статутного капіталу, спосіб та джерела його формування; копію установчого документа наукового парку, засвідчену уповноваженою особою наукового парку; відомості про наявну та потенційну виробничу, інженерну,

транспортну і соціальну інфраструктури, що будуть використовуватися в діяльності наукового парку.

Видається, що саме інформація про джерела формування статутного капіталу (в силу специфіки обов'язкової наявності вкладів ЗВО чи наукових установ у вигляді майнових прав інтелектуальної власності) та інформація про наявність виробничої, інженерної, транспортної і соціальної інфраструктури є обов'язковими умовами ефективності та спроможності наукового парку. Відтак, нормативне формулювання законодавцем таких положень у зазначеній редакції свідчить про системне бачення ним основи для ефективності діяльності наукових парків в Україні.

Список використаних джерел

1. Про наукові парки: Закон України від 25 червня 2009 року № 1563-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2009. № 51. Ст.757. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1563-17#Text>.
2. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких Законів України щодо стимулювання розвитку наукових парків», запропонований МОН для громадського обговорення (внесений Кабінетом Міністрів України – Шмигалем Денисом Анатолійовичем, 26 грудня 2024 року). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2024/12/26/01/1-proyekt-zu-pro-vnesennya-zmin-do-deyakikh-zu-rozvytku-naukovykh-parkiv-26-12-2024.docx>.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Зінич Любомир Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри конституційного, міжнародного
та адміністративного права

Захист прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі є однією з найактуальніших проблем сучасного українського законодавства. Система адміністративно-правового захисту інтелектуальної власності виконує важливі завдання для забезпечення законності та правопорядку в цій сфері. Підставою для виділення адміністративної відповідальності щодо порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності є процеси, які відбуваються в матеріальному та духовному житті сучасного українського суспільства. А застосування адміністративних стягнень спрямоване не лише на покарання правопорушників, але й на попередження подібних порушень в майбутньому.

Українське законодавство передбачає низку адміністративних складів правопорушень, зокрема відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення [1], передбачена відповідальність за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності, порушення умов і правил припинення таких правопорушень у мережі Інтернет, а також наведення завідомо недостовірної інформації у заявах про порушення авторського права.

Потреба у подоланні порушень прав інтелектуальної власності сьогодні пояснюється необхідністю забезпечення законних прав та інтересів власників інте-

лектуальних прав, створенням умов щодо розвитку економіки України та дотриманням законодавства для створення добросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності, стимулюванням інтелектуально-творчої праці [2].

Незважаючи на наявність відповідної-нормативно-правової бази, механізми адміністративної відповідальності потребують удосконалення для ефективного захисту інтелектуальних прав у цифровому середовищі.

Порушення прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі мають свою специфіку, що вимагає особливого підходу до їх виявлення, фіксації та припинення. Одним із найпоширеніших порушень у цій сфері є незаконний обмін файлами через мережу Інтернет.

Для боротьби з такими правопорушеннями правовласники часто звертаються з вимогою зобов'язати постачальників послуг доступу до мережі Інтернет припинити такі порушення, заборонивши чи заблокувавши у будь-якій спосіб відправку та отримання клієнтами відповідних файлів. Це ставить питання про межі відповідальності інтернет-провайдерів та їхні зобов'язання щодо контролю за діями користувачів. У практиці Європейського Суду з прав людини та судів ЄС розглядалися питання щодо того, чи має право суддя наказати постачальнику послуг доступу до мережі Інтернет встановити для усіх своїх користувачів системи фільтрації та блокування контенту, що порушує авторські права [3]. Позиція європейських судів враховується і в українській судовій практиці, оскільки Україна прагне гармонізувати своє законодавство з європейськими стандартами.

За порушення прав інтелектуальної власності в Україні передбачено різні види адміністративних стягнень, спрямованих на припинення незаконної діяльності та відшкодування завданої шкоди. Основним видом стягнення є штраф, розмір якого залежить від характеру та масштабу порушення. Крім того, передбачено конфіскацію обладнання та матеріалів, що використовувалися для незаконного виготовлення або розповсюдження контрафактної продукції. Наприклад, можуть бути конфісковані комп'ютери, принтери, сканери, диски, флеш-накопичувачі та інше обладнання, за допомогою якого здійснювалося порушення авторських або суміжних прав. У деяких випадках можливе також вилучення контрафактної продукції, наприклад, дисків з неліцензійними фільмами або музикою, книг, програмного забезпечення тощо. Важливо зазначити, що розмір штрафів та види конфіскації можуть варіюватися залежно від конкретних обставин справи та положень законодавства.

Судова практика щодо адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності в Україні демонструє різноманітні випадки порушень та відповідні рішення судів. Наприклад, часто розглядаються справи про незаконне використання торговельних марок, коли підприємці продають контрафактну продукцію з використанням відомих брендів або неправомірно використовують чужі торговельні марки в доменних іменах чи рекламі. Також поширені випадки порушення авторських і суміжних прав, коли особи незаконно розповсюджують музичні твори, фільми, книги або програмне забезпечення в інтернеті, використовують чужі фотографії чи відео без дозволу автора або неправомірно використовують музичні твори в закладах громадського харчування без сплати роялті [4, С. 110]. Крім того, суди розглядають справи щодо порушення прав на промислові зразки, винаходи та порушення митного законодавства при переміщенні товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності. Важливо враховувати, що судова практика постійно роз-

вивається, і кожна справа розглядається індивідуально, тому для отримання детальної інформації рекомендується звертатися до спеціалізованих юридичних ресурсів або до юристів, що спеціалізуються на інтелектуальній власності.

Можна виділити деякі проблемні питання у сфері адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності в цифровому середовищі, серед яких зокрема: 1) недостатня регламентація процедур виявлення та фіксації порушень в цифровому середовищі; 2) обмежені можливості правоохоронних органів щодо моніторингу та виявлення порушень в Інтернеті; 3) складність доказування умислу порушника та розміру заподіяної шкоди; 4) недостатню ефективність механізмів блокування доступу до об'єктів інтелектуальної власності, що порушує права інтелектуальної власності; 5) складності притягнення до відповідальності іноземних суб'єктів, що здійснюють порушення прав українських правовласників.

Серед перспективних напрямів вдосконалення механізмів адміністративної відповідальності можна виділити наступні: 1) прийняття спеціальних норм, що регламентують процедури виявлення фіксації та розслідування порушень прав інтелектуальної власності; 2) створення спеціалізованих підрозділів у правоохоронних органах, що займатимуться виключно порушенням прав інтелектуальної власності; 3) розроблення методичних рекомендацій щодо визначення розміру шкоди, заподіяної порушенням прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі; 4) удосконалення механізмів блокування доступу до об'єктів інтелектуальної власності у цифровому середовищі, з урахуванням необхідності дотримання балансу між захистом прав правовласників та забезпеченням свободи інформації; 5) розвиток міжнародного співробітництва у сфері захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі.

Як висновок потрібно сказати, що адміністративна відповідальність є важливим елементом системи захисту прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі в Україні. Законодавство України передбачає низку складів адміністративних правопорушень пов'язаних з порушеннями прав інтелектуальної власності, зокрема з використанням мережі Інтернет. Проте, цифрове середовище створює специфічні проблеми для виявлення, документування та припинення таких порушень.

Для підвищення ефективності адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності у цифровому середовищі необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу, підвищувати кваліфікацію правоохоронних органів, розвивати міжнародне співробітництво та впроваджувати сучасні технічні засоби виявлення та документування порушень.

Потреба в удосконаленні механізмів адміністративної відповідальності обумовлена не лише необхідністю захисту прав власників, але й створення умов для розвитку інноваційної економіки України, стимулювання творчої діяльності та забезпечення добросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України від 07.12.1984 р. №8073-Х. *Кодекс України про адміністративні правопорушення*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
2. Комарницька І. Особливості притягнення до адміністративної відповідальності щодо порушень, які посягають на об'єкти інтелектуальної власності. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13332/22.pdf>.

3. Удосконалення правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Інтелектуальна власність та інтернет (п'ятий модуль). Квітень 2016. URL: https://ukrpatent.org/i_upload/file/005-IP-AND-INTERNET-UKR-042016.pdf
4. Пасат М. О. Європеїзація складу адміністративних правопорушень у сфері прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Теорія і практика юриспруденції*. 2023. №1. Вип. 23. С. 100-115. URL: <https://scispace.com/pdf/europeanization-of-the-composition-of-administrative-529616civ2.pdf>.

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Квас Б. Б.,
аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Пробаційний нагляд як інститут кримінальної юстиції є відносно новим явищем у правовій системі України, хоча його витоки можна простежити в історичних традиціях гуманізації покарань. Пробаційний нагляд в Україні – це система наглядових і соціально-виховних заходів, що застосовуються до засуджених для їх виправлення та ресоціалізації без ізоляції від суспільства, відповідно до Закону України «Про пробацію» [1].

Еволюція пробації в Україні відображає як внутрішні суспільно-політичні трансформації, так і вплив міжнародних стандартів права. З урахуванням історичного розвитку України та еволюції її кримінально-правової політики, П. Л. Фріс виділив п'ять періодів: від кримінально-правових підходів Київської Русі (IX – середина XVII ст.), козацької держави (середина XVII – середина XVIII ст.), спроб творення незалежної держави (1917–1922 рр.), законодавства УРСР (1917–1991 рр.) до становлення політики незалежної України (1991–2001 рр.) [2, с. 86]. Ця періодизація допомагає простежити витоки інституту пробаційного нагляду, який остаточно сформувався в сучасній Україні лише на п'ятому етапі з ухваленням Закону «Про пробацію» у 2015 році, хоча його прообрази можна знайти в гуманістичних традиціях Київської Русі та козацького правосуддя.

В Київській Русі за «Руською Правдою» широко застосовувалися альтернативні види покарань, зокрема штрафи (вира, урок, продаж), які враховували як матеріальну, так і моральну шкоду, закладаючи основи пробаційних принципів гуманізації та ресоціалізації, а після її розпаду ці ідеї отримали подальший розвиток у Литовських Статутах, зокрема в Статуті 1588 року, де полюбовні суди сприяли примиренню сторін і уникненню тяжких покарань, що також відображає пробаційні елементи відновного правосуддя [3, 295-296].

Історично в Україні ідеї, близькі до пробаційного нагляду, з'явилися ще в період козацької держави, коли громади застосовували альтернативні форми покарання, такі як виправні роботи чи умовне звільнення під наглядом. Система злочинів і покарань запорізького козацтва, що формувалася на основі давніх звичаїв, «словесного права» та здорового глузду, знаходилася поза рамками польсько-литовського законодавства. Подібно до того, як курінь контролював поведінку своїх членів та ніс колективну відповідальність за їхні проступки, пробація передбачає суспільний

контроль і підтримку осіб, які відбувають покарання без ізоляції від суспільства. Обидва механізми спрямовані на ресоціалізацію правопорушників через відповідальність перед громадою [4, с. 160-161].

В Австро-Угорській імперії, зокрема на західноукраїнських землях, не існувало пробації в сучасному розумінні, а пенітенціарна система була зосереджена на каральних заходах. Водночас Австрійське кримінальне уложення 1852 року передбачало умовне звільнення (*bedingte Entlassung*) із випробувальним терміном, що вимагало періодичних з'явлень до поліції та дозволу на зміну місця проживання, фактично виконуючи функції пробаційного нагляду [5, с. 37; 6, с. 20].

У період Української революції (1917–1922 рр.) пробаційний нагляд як окрема система не був інституційно оформлений, проте в судах і пенітенціарних практиках простежувалися елементи його застосування. В умовах державотворчих спроб Української Народної Республіки та Гетьманату Павла Скоропадського активно розвивалися альтернативи тюремному ув'язненню, зокрема умовне засудження та залучення громади до виправлення правопорушників [7, с. 40, 52]. Відсутність сталої судової системи та часті зміни влади не дозволили закріпити ці механізми.

Передумови пробаційного нагляду в Україні почали активніше формуватися у 1919 році з ухваленням Декрету РНК УСРР «Про умовне засудження», який запозичував франко-бельгійську модель і не передбачав ефективного контролю за умовно засудженими. Подальший розвиток відбувався через Кримінальні кодекси 1922 та 1927 років, що поступово розширювали суддівський розсуд у застосуванні умовного засудження, проте визначальним фактором залишалася соціальна приналежність винного, що відображало політичні реалії того часу [8, с. 254]. У 30–50-х роках ХХ століття альтернативні покарання, зокрема умовне засудження, практично не застосовувалися через репресивний характер правової системи СРСР. Лише в 50–70-х роках відбулося часткове повернення до гуманістичних засад, зокрема через впровадження Основ кримінального законодавства 1958 року та КК УРСР 1960 року, які закріпили елементи пробаційного контролю, але реалізація нагляду покладалася на громадські організації та трудові колективи, що не забезпечувало ефективного виконання покарання [8, с. 256].

Перші спроби запровадження пробаційних механізмів в Україні пов'язані з реформами кримінального законодавства у 2000-х роках. Зокрема, Кримінальний кодекс України 2001 року ввів поняття умовного засудження (ст. 75-79 КК України) [9], що стало прообразом пробації. Однак повноцінний інститут пробаційного нагляду з'явився лише з ухваленням Закону України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року № 160-VIII [1]. Введення в дію даного Закону стало переломним моментом, визначивши пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів, спрямованих на виправлення засуджених без ізоляції від суспільства [1]. Цей підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема Правилам Ради Європи про пробацію (2010) [10]. Закон № 160-VIII відображає перехід від каральної до *restorative justice* (відновного правосуддя), що є важливим кроком у гуманізації кримінальної юстиції.

Сьогодні пробаційний нагляд в Україні розвивається в контексті євроінтеграційних процесів та в умовах війни з рф. З 28 березня 2024 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів щодо вдосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану» [11], підписаний Президентом Украї-

ни 23 серпня 2023 року. Цей Закон вніс зміни до Кримінального кодексу України, запровадивши новий вид основного покарання – пробаційний нагляд, який згідно зі ст. 59-1 КК України передбачає обмеження прав і свобод засудженого із застосуванням наглядових і соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства [9].

Еволюція пробаційного нагляду в Україні є прикладом поступового переходу від каральної до гуманістичної моделі кримінальної юстиції. Історично цей процес розпочався з адаптації міжнародного досвіду, а законодавче закріплення пробації у 2015 році стало основою для її інституційного розвитку. Запровадження пробаційного нагляду як нового виду основного покарання відображає прагнення законодавця вдосконалити систему кримінальних санкцій, забезпечуючи баланс між покаранням та ресоціалізацією правопорушників. У майбутньому Україні необхідно зосередитися на вдосконаленні фінансування, підготовці кадрів і міжвідомчій координації, щоб пробація стала повноцінним інструментом відновного правосуддя.

Список використаних джерел

1. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text> (дата звернення: 03.03.2025).
2. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ : Атіка, 2005. 332 с.
3. Санжара О.М. Пробація: виникнення та становлення. *Криміналістика і судова експертиза*. 2023. № 68. С. 292-301.
4. Паньонко І. Злочини та покарання Козацької доби. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 158-163.
5. Фріс П. Л., Шпіляревич В. В. Кримінально-правова політика у сфері регулювання заходів безпеки: монографія. Харків : Право, 2020. 328 с.
6. Чугаєвська А. В. Процесуальний порядок звільнення від відбування покарання: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 263 с.
7. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України : навчальний посібник. Львів : Ліга-Прес, 2007. 92 с.
8. Олійник О. І., Звенигородський О. М. Правові аспекти формування та трансформації інституту умовного засудження в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С 252-257.
9. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 1 лют. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.04.2025).
10. Рекомендація CM/Res (2010)1 Комітету Міністрів державам – членам про Правила Ради Європи про пробацію (Прийнята Комітетом Міністрів 20 січня 2010 року). Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097> (дата звернення: 03.04.2025).
11. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань : Закон України від 23.08.2023 № 3342-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-20#Text> (дата звернення: 03.04.2025)

ГУМАННІСТЬ У ПОВОДЖЕННІ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри судочинства

Початок повномасштабної збройної агресії росії та введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року актуалізувало питання забезпечення правового регулювання поведінки із військовополоненими на рівні національного законодавства України з дотриманням норм міжнародного гуманітарного права, зокрема, у частині імплементації міжнародних стандартів щодо гуманного поводження з військовополоненими.

Так Женевська конвенція про поводження з військовополоненими у ч. 1 ст. 13 містить норму, яка передбачає, що: «З військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення цієї Конвенції. Зокрема, жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого та не здійснюються в його інтересах» [1]. Подібні положення щодо «гуманного поводження з військовополоненими» були закріплені у національному законодавстві: у ст. 3 Порядку тримання військовополонених [2] та у ст. 3 Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період [3].

З метою визначення поняття «гуманності у поводженні з військовополоненими» необхідно спершу з'ясувати, що ж таке «гуманність». Гуманність (від. *лат. humanus* – людський) тлумачиться як: «любов, увага до людини, повага до людської особистості; добре ставлення до всього живого; людяність, людинолюбство» [4]. При цьому варто наголосити, що буквальне ототожнення гуманності у поводженні з військовополоненими, до прикладу, з людинолюбством, є очевидно помилковим. Гуманність – це скоріше забезпечення належних умов тримання військовополонених у відповідності до міжнародних стандартів (мінімальних вимог) поводження з ними.

Відтак гуманність та відповідно гуманізм, який є загальноправовим конституційним принципом, слід вважати основоположними і в процесі забезпечення тримання військовополонених та поводження з ними. Принцип гуманізму безпосередньо відображений у ст. 28 Конституції України, де зазначено, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Ю.М. Гелемей, слухно розглядаючи «гуманне ставлення» як принцип правої політики у сфері поводження з військовополоненими, стверджує, що: «Військовополонені повинні отримувати гідну і безпечну поведінку з боку того, хто утримує їх у полоні, включає забезпечення їм достатньої їжі, води, медичної допомоги та мінімальних умов гігієни. Важливо розуміти, що військовополонені – це люди, які, незважаючи на ворожий статус, залишаються носіями прав людини» [5, с. 569].

Більше того, «гуманне поводження є основоположним загальним стандартом поводження з військовополоненими, базою для «надбудови» інших стандартів. Міжнародне гуманітарне право не визначає чітких рамок гуманного поводження, адже вони прямо залежать від культурних, соціальних, релігійних, гендерних і вікових чинників. Гуманне поводження полягає у ставленні до військовополоненого як до людини» [6, с. 129].

Тому всі наступні положення і Женевської конвенції про поводження з військовополоненими, і українського законодавства щодо приміщень для утримання військовополонених, забезпечення їх харчування та одягом, належними санітарно-гігієнічними умовами та медичною допомогою тощо ґрунтуються на стандарті гуманності поводження з військовополоненими. Цей стандарт є гарантією забезпечення та подальшої реалізації зазначених вище прав військовополонених.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серп. 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 17.03.2025).
2. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.03.2025).
3. Про затвердження Порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 р. № 721. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.03.2025).
4. Гуманність / Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> (дата звернення: 17.03.2025).
5. Гелемей Ю. М. Принципи правової політики у сфері поводження з військовополоненими. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 5. С. 567-570.
6. Міжнародне гуманітарне право : посібник для працівників Держ. кримінал.-викон. служби України / Т. Короткий, А. Галай, М. Єлігулашвілі, І. Заворотько, М. Пашковський, В. Пузирний, Н. Хендель ; за заг. ред. віцепрезидента УАМП Т. Короткого ; Пенітенціарна академія України; УГСПЛ. Київ ; Одеса : Фенікс, 2023. 236 с.

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ У 2025 РОЦІ

Книш Віталій Васильович,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри
конституційного, міжнародного та адміністративного права

Першочергово слід звернути увагу на те, що Україна, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, частково втрачає свою суб'єкт-

ність на міжнародній арені на глобальному (всесвітньому) рівні. Це в основному обумовлено позицією США в особі нового Президента Дональда Трампа та його адміністрації. Зокрема, 18 лютого почалася так звана «шокова терапія» Трампа у зовнішній політиці стосовно України. Середина лютого (особливо – на час Мюнхенської безпекової конференції) була шоковим періодом для Європи зі сторони США).

Тут доцільно підтримати позицію політолога Володимира Фесенка, який відзначив наступні аспекти не лише щодо України, а й інших держав. Тут слід навести наступні приклади: 1) Данія (у зв'язку із зазіханням Трампа на Гренландію); 2) Канада, Мексика, Панама – у частині фінансово-економічних претензій (незважаючи на те, що між США, Канадою та Мексикою був підписаний і діє міжнародний договір «НАФТА»); 3) вся Європа (за винятком правопопулістських союзників команди Трампа). Це суть трампістського світогляду й особливості його політики: головне – гроші; і ці гроші треба вибивати з тих, хто слабший і залежний від США; 4) держава Україна. Тут причиною агресивних заяв Трампа і його адміністрації була відмова Президента Зеленського підписати кабальну угоду про стратегічні ресурси України, а формальним приводом стало те, що Президент Зеленський критикував переговори США і Росії в Ер-Ріяді. Трампу дуже не подобається, коли йому відмовляють, а ще більше, коли його починають критикувати.

Кардинально змінюються підходи США до своєї зовнішньої політики. Ліберально-демократичні цінності відкидають (або замінюють зовсім іншим – меркантильне-консервативним та егоїстичним тлумаченням національних інтересів США), гроші – важливіші від глобальних безпекових інтересів США, замість партнерства навіть до союзників застосовують агресивний диктат, у пріоритеті – великі оборудки (big deals) із тими, що традиційно були стратегічними конкурентами, а то й ворогами США [1].

Слід акцентувати увагу на тому, що укладення ресурсної угоди із США може мати наступні умовні переваги: 1) збереження партнерських відносин зі США; 2) можливість купувати зброю у США; 3) можливість використовувати американську зброю. Але є певні недоліки: 1) політична спекуляція адміністрації Президента США у «перемир'ї», яке реально жоден суб'єкт міжнародного права не здатен гарантувати; 2) відсутність колишньої безоплатної військової допомоги; 3) можливість неприємних компромісів (у частині поступок територіями України на користь РФ під тиском США та у частині природних ресурсів).

Тут доцільно відмітити, що є положення Конституції України, які не допускають реалізації ні ресурсної угоди, ні поступок щодо територіальної цілісності, зокрема: 1) у частині природних ресурсів – це ст. 13; 2) у частині територіальних змін – ст. 73 Конституції України [2].

Одночасно Українському народу та державній владі України слід прийняти нову стратегію національної безпеки, яка б враховувала наступні аспекти: 1) тенденції збереження конституціоналізму та державного ладу України в умовах воєнного стану (з урахуванням усіх ризиків); 2) співпраця з суб'єктами міжнародного права, включаючи критичні аспекти даної проблеми (США, ООН, НАТО); 3) особлива співпраця з країнами ЄС та іншими державами, які підтримують оборону України від агресії.

Список використаних джерел

1. Фесенко В. Відносини між США та Україною: що далі? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3963714-vidnosini-miz-ssa-ta-ukrainou-so-dali.html>.
2. Конституція України від 28.06.1996 року (зі змінами та доп). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

ФОРМУВАННЯ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Ковалишин Олександр Романович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри судочинства

Одне із ключових питань при формуванні наглядової ради товариств капіталу полягає у визначенні їх кількісного складу. Якщо стосовно більшості АТ Закон визначає певні рамки, то стосовно ТОВ (ТДВ) ні мінімальної, ні максимальної межі не встановлено.

В чинному Законі України «Про акціонерні товариства» (2022р.) закріплено, що наглядова рада акціонерного товариства є колегіальним органом, що здійснює захист прав всіх акціонерів товариства і в межах компетенції, визначеної статутом акціонерного товариства та цим Законом, здійснює управління товариством, а також контролює та регулює діяльність його виконавчого органу. Однак на рівні спеціальних законів визначається кількісний склад незалежних директорів. Окрема норма міститься стосовно ради банку. Рада банку не менш як на одну третину має складатися з незалежних директорів, при цьому кількість незалежних директорів не може становити менше трьох осіб. Таким чином, кількісний склад ради банку становить щонайменше 9 осіб (ст. 39 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Відповідно до ч. 1 ст. 38 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» статутом товариства може бути передбачено утворення наглядової ради. Наглядова рада в межах компетенції, визначеної статутом товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства. Зокрема, до компетенції наглядової ради може бути віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо одного або декількох з них), зупинення та припинення їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства [1].

На думку Я.О. Короташа, спірним моментом виглядає встановлення законопроектом мінімальної кількості членів наглядової ради у ТОВ на рівні трьох членів. Це положення в сукупності з обов'язком створити наглядову раду може виявитися значним фінансовим тягарем для ТОВ, учасники якого спроможні самостійно контролювати діяльність виконавчого органу [2, с. 36].

Дискусійним питанням є проблематика участі незалежних членів у складі наглядової ради ТОВ. Як зазначає С. Свириденко, стосовно ТОВ (ТДВ) за необхідності «штучно» вводити до наглядової ради інших осіб не потрібно. Закон про ТОВ віддає питання кількісного складу на розсуд учасників. Тобто наглядова рада може складатися як з однієї, так і з кількох осіб. При цьому кількість може бути як непар-

ною, так і парною, в останньому випадку варто особливо чітко вказати в статуті порядок діяльності та прийняття рішень [3].

Стосовно ТОВ Л.В. Сіщук слушно зазначає, що в Законі «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» зовсім відсутні положення, що закріплювали б правовий статус членів наглядової ради, не окреслено загального порядку роботи наглядової ради, не передбачено можливості створення комітетів та приблизного переліку їх видів та компетенції. З одного боку, можна апелювати до положень Закону України «Про акціонерні товариства», у якому чітко врегульовані зазначені вище питання, втім, з іншого боку, товариство з обмеженою відповідальністю має свою специфіку існування, у зв'язку з чим загальні положення диспозитивного характеру варто було б прописати у Законі [4, с. 235].

Таким чином, порядок формування товариства з обмеженою відповідальністю потребує подальшого наукового дослідження з метою удосконалення структури та процедур корпоративного управління. Доречним, на нашу думку, є врахування досвіду правового регулювання АТ, зважаючи на певне нівелювання відмінностей між цими видами товариств капіталу.

Список використаних джерел

1. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України № 2275-VIII від 6 лютого 2018 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 13. Ст. 69.
2. Короташ Я. О. Наглядова рада в товаристві з обмеженою відповідальністю як елемент системи захисту корпоративних прав учасників товариства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 2. С. 31–34.
3. Свириденко С. Наглядова рада в ТОВ з одним учасником-нерезидентом: ускладнення схеми чи ефективний механізм корпоративного управління? URL: <https://eba.com.ua/article/naglyadova-rada-v-tov-z-odnym-uchasnykom-nerezydentom-uskladnennya-shemy-chy-efektyvnyj-mehanizm-korporatyvnogo-upravlinnya/>.
4. Сіщук Л. В. Наглядова рада товариства з обмеженою відповідальністю. *Проблеми вдосконалення приватноправових механізмів набуття, передачі, здійснення та захисту суб'єктивних цивільних та сімейних прав* : матеріали науково-практичної конференції (Харків, 19 грудня 2018 р.). Харків, 2018. С 234-237.

ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТОВ В ПОЛЬЩІ

Колос Ігор Васильович,

аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Корпоративне управління є важливою складовою сучасних товариств, оскільки визначає механізми керівництва та контролю за діяльністю компаній. Його значення зросло в умовах глобалізації та підвищеної уваги до соціальної відповідальності бізнесу. Водночас, через відмінності в національних правових системах, не існує єдиної універсальної моделі корпоративного управління – стандарти залежать від правової культури конкретної держави.

У Польщі, де спостерігається економічне зростання, корпоративне управління сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності компаній. Водночас Цивільний кодекс Польщі майже не містить положень щодо управління юридичними особами – цьому присвячено лише незначну кількість статей (Art. 33–43¹⁰ із 1088) [1]. Натомість Кодекс комерційних компаній активно використовує термін *zarządzanie*, що підкреслює його значення в господарських правовідносинах.

Попри важливість, термін «корпоративне управління» не має законодавчого визначення в основних актах, які регулюють діяльність товариств. Водночас у Польщі це поняття трактується відповідно до Принципів ОЕСР як мережа відносин між органами управління компанії та їх контрольними органами, акціонерами та іншими особами, зацікавленими в діяльності компанії. Корпоративне управління, відповідно до Принципів ОЕСР, також охоплює структуру, через яку визначаються цілі компанії, засоби досягнення цих цілей і засоби, що дозволяють стежити за її результатами [2].

У польському законодавстві відсутнє чітке визначення поняття корпоративного управління, що зумовлює різноманітність його трактувань у науковій літературі. Замість терміна *zarządzanie korporacyjne* часто вживаються схожі поняття: *nadzór korporacyjny* (корпоративний нагляд), *ład korporacyjny* (корпоративний лад), *władztwo korporacyjne* (корпоративна влада), *władanie korporacyjne* (корпоративне управління), а також безпосередньо англomовний термін *corporate governance*.

У науковій літературі ці поняття трактується по-різному та супроводжуються численними термінами М.С. Дженсен і В. Меклінг вказують на те, що концепція корпоративного управління (*corporate governance*) зосереджується на дослідженні взаємовідносин між власниками компанії та найнятими ними агентами, які від їхнього імені управляють компанією (контролюють її) і мають обов'язок максимізувати вартість для власників [5, с. 13].

На думку К. Залєги, корпоративне управління – це система, що охоплює різні правові та економічні інституції (включаючи формальні та неформальні правила), основною метою яких є забезпечення відповідності та балансу між інтересами всіх суб'єктів (*stakeholders*), залучених до функціонування корпорації (інвесторів, менеджерів, працівників, постачальників), таким чином, щоб забезпечити зростання вартості компанії та її розвиток [6, с. 9].

К. Ліс та Г. Стернічук розглядають корпоративне управління як систему, що складається з інституцій, а також процесів, які відбуваються між ними – від органів управління до фінансових ринків – що дозволяє зацікавленим сторонам здійснювати нагляд за управлінням їхньою власністю [3].

На думку Ч. Месйаша, корпоративне управління спрямоване на забезпечення використання в підприємстві процедур та інституцій, що дозволяють моніторити роботу правління й виправляти його помилки, забезпечення привабливості підприємства та максимізацію його вартості, а також обмеження розбіжностей та гармонізацію інтересів сторін, залучених у підприємство [4, с. 29–30].

Таким чином, у польській науковій літературі поняття корпоративного управління трактується по-різному. У вузькому сенсі – як відносини між власниками та виконавчими органами щодо управління товариством; у ширшому – як взаємодія між усіма органами управління й контролю; у найширшому – як система відносин між усіма учасниками корпоративного середовища: інвесторами, менеджерами, працівниками, постачальниками, кредиторами, державою тощо.

Список використаних джерел

1. Kodeks cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r. Dz.U. 1964 Nr 16, poz. 93 z późn. zm.
2. Zasady nadzoru korporacyjnego OECD. Ministerstwo Skarbu Państwa, Warszawa, 2004. S. 11.
3. Lis K. A., Sterniczuk H. Nadzór korporacyjny. *Oficyna Ekonomiczna*. Kraków, 2005.
4. Mesjasz C., Teoria nadzoru korporacyjnego. *Ekonomiczne i społeczne problemy nadzoru korporacyjnego* / red. S. Rudolf. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. С. 29–30
5. Olejko Katarzyna Beata. Corporate governance w teorii i praktyce – wybrane problemy : praca naukowa. Katowice. 2022. 158 p.
6. Zalega K. Systemy corporate governance a efektywność zarządzania spółką kapitałową, *Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie*, Warszawa. 2003.

ДЕЛІКТНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ШКОДУ ЗАВДАНУ ПОШКОДЖЕННЯМ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Костів Іван Ярославович,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри цивільного права;

Остан'як Микола Михайлович,

доктор філософії,

викладач кафедри теорії та історії держави і права

Деліктна відповідальність є ключовим інститутом цивільного права, що регулює відносини, пов'язані із завданням шкоди поза договірними зобов'язаннями. У контексті діяльності органів місцевого самоврядування (ОМС) деліктна відповідальність набуває особливого значення, оскільки ці органи несуть відповідальність за утримання вулиць і доріг у належному стані. Пошкодження транспортних засобів через незадовільний стан дорожнього покриття, зелених насаджень чи каналізаційних люків є поширеним явищем, що породжує численні судові спори.

У цивільному праві юридичні особи відповідають або за договірними або за деліктними зобов'язаннями. Відповідальність за деліктними зобов'язаннями – це наслідок завдання шкоди у правових відносинах, що не регулюються договором, що пов'язується з виникненням деліктного зобов'язання. За деліктним зобов'язанням правопорушник зобов'язаний у повному обсязі відшкодувати завдану шкоду, а інша сторона має право вимагати від заподіювача шкоди виконання цього зобов'язання [1, с.182].

На відміну від договірної відповідальності, деліктна відповідальність є наслідком порушення загального правила – не завдавати шкоди іншому [2].

Деліктні зобов'язання – це один із найпоширеніших видів цивільно-правових зобов'язань, до них відносять шкоду, яка заподіяна внаслідок настання нещасного випадку на виробництві, в побуті, незаконними діями посадових і приватних осіб, техногенними катастрофами і аваріями, а також шкоду, яка могла бути заподіяна не лише здоров'ю, а й особистим немайновим благам – честі, гідності, діловій репутації, майновим інтересам фізичних і юридичних осіб.

Підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі (пункт 1 частини другої статті 11 ЦК України). Зобов'язання про відшкодування шкоди це правовідношення, в силу якого одна сторона (потерпілий) має право вимагати відшкодування завданої шкоди, а інша сторона (боржник) зобов'язана відшкодувати завдану шкоду в повному розмірі.

Відповідно до частин першої та другої статті 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини [3].

При цьому відповідальність за завдану шкоду настає лише за наявності усіх підстав, до яких законодавець відносить наявність шкоди, протиправну поведінку заподіювача шкоди, причинний зв'язок між шкодою та протиправною поведінкою заподіювача та вину. Відсутність хоча б одного з елементів, що становлять склад цивільного правопорушення, не дає підстав для покладення відповідальності за заподіяні збитки.

На позивача покладено обов'язок довести наявність шкоди, протиправність (незаконність) поведінки заподіювача шкоди та причинний зв'язок такої поведінки із заподіяною шкодою. У свою чергу, відповідач повинен довести, що в його діях (діях його працівників) немає вини у заподіянні шкоди (постанова Верховного Суду від 10 грудня 2018 року у справі № 902/320/17) [4].

Однією з ключових проблем є розмежування відповідальності між ОМС та іншими суб'єктами, такими як дорожньо-експлуатаційні організації чи підрядники.

Автомобільні дороги поділяються на: автомобільні дороги загального користування; вулиці і дороги міст та інших населених пунктів; відомчі (технологічні) автомобільні дороги; автомобільні дороги на приватних територіях (стаття 5 Закону України «Про автомобільні дороги») [5].

За змістом статті 18 Закону України «Про автомобільні дороги» складовими вулиць і доріг міст та інших населених пунктів є, зокрема: проїзна частина вулиць і доріг, трамвайне полотно, дорожнє покриття, зупинки міського транспорту, стоянки таксі, тротуари, пішохідні та велосипедні доріжки, зелені насадження, наземні та підземні мережі, майданчики для паркування.

Відповідно до частини третьої статті 14, частини першої статті 16 Закону України «Про дорожній рух» учасники дорожнього руху мають право на безпечні умови дорожнього руху, на відшкодування збитків, завданих внаслідок невідповідності стану автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів вимогам безпеки руху. Водій має право на відшкодування збитків, завданих внаслідок невідповідності стану автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів вимогам безпеки руху [6].

Частиною першою статті 16 Закону України «Про автомобільні дороги» передбачено, що вулиці і дороги міст та інших населених пунктів знаходяться у віданні органів місцевого самоврядування і є комунальною власністю, а згідно зі статтею 17 цього Закону управління функціонуванням та розвитком вулиць і доріг міст та інших населених пунктів здійснюється відповідними органами місцевого самоврядування, у віданні яких вони знаходяться.

Відповідно до пунктів 1, 4 статті 21 Закону України «Про автомобільні дороги» органи місцевого самоврядування, що управляють функціонуванням та розвитком вулиць і доріг міст та інших населених пунктів, відповідають за стан вулиць і доріг міст та інших населених пунктів відповідно до діючих норм, у тому числі щодо безпеки руху транспортних засобів і пішоходів; відшкодування збитків користувачам вулиць і доріг міст та інших населених пунктів, що виникли через їх незадовільний стан, у порядку, визначеному законом [5].

Відповідно до пункту 2 Єдиних правил ремонту і утримання автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, правил користування ними та охорони, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1994 року № 198, ремонт і утримання дорожніх об'єктів (крім залізничних переїздів), що перебувають у загальнодержавній власності, здійснюється дорожньо-експлуатаційними організаціями, які належать до сфери управління «Укравтодору», а тих, що перебувають у комунальній власності, відповідними комунальними дорожньо-експлуатаційними організаціями [7].

Тлумачення норм Закону України «Про дорожній рух», Закону України «Про автомобільні дороги», Єдиних правил ремонту і утримання автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, правила користування ними та охорони, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 1994 року № 198 (із змінами та доповненнями) дозволяє дійти висновку, що у разі заподіяння власникам транспортних засобів збитків внаслідок ДТП, яка сталася через незадовільне утримання доріг, такі збитки має бути відшкодовано власниками доріг або уповноваженими ними органами (такий висновок викладено у постанові Верховного Суду від 16 квітня 2020 року у справі № 904/5489/18) [8].

Власники дорожніх об'єктів або уповноважені ними органи, дорожньо-експлуатаційні організації зобов'язані, зокрема: постійно контролювати експлуатаційний стан усіх елементів та негайно усувати виявлені пошкодження чи інші перешкоди в дорожньому русі, а за неможливості це зробити невідкладно позначити їх дорожніми знаками, сигнальними, огорожувальними і направляючими пристроями відповідно до діючих нормативів або припинити (обмежити) рух (пункт 11 Єдиних правил) [7].

У пункті 25 зазначених Єдиних правил встановлено, що власники та користувачі земельних ділянок, а також власники (користувачі) малих архітектурних форм, інженерних комунікацій, що розташовані в межах смуги відчуження автомобільних (позаміських) доріг або червоних ліній міських вулиць і доріг, зобов'язані, зокрема: утримувати в належному стані зелені насадження, охоронні зони інженерних комунікацій, тротуари, обладнані стоянки автомобілів, трамвайне полотно та інші елементи дорожніх об'єктів; забезпечувати належний технічний стан інженерних комунікацій, обладнання, споруд та інших використовуваних елементів дорожніх об'єктів відповідно до їх функціонального призначення та діючих нормативів; у разі виявлення небезпечних умов в експлуатації споруд і об'єктів, їх аварій і руйнувань, що призвели до виникнення перешкод у дорожньому русі або загрожують збереженню елементів дорожніх об'єктів, негайно повідомляти власників дорожніх об'єктів або уповноважених ними органів, а також уповноважений підрозділ Національної поліції; дотримувати вимог діючих норм і правил щодо охорони дорожніх об'єктів [7].

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що орган місцевого самоврядування несе відповідальність за пошкодження транспортних засобів, які відбулися внаслідок неналежного утримання стану доріг, зелених насаджень, інженерних комунікацій та інших елементів дорожніх об'єктів. Водночас, перед зверненням до суду позивач повинен встановити балансоутримувача джерела заподіяння шкоди, оскільки дуже часто орган місцевого самоврядування делегує повноваження з утримання об'єктів благоустрою комунальним підприємствам. В таких випадках належним відповідачем у справі буде балансоутримувач об'єкта, який став джерелом заподіяння шкоди.

Список використаних джерел

1. Гнат Н. Відповідальність юридичних осіб публічного права за порушення деліктних зобов'язань. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Липень. №. 2. С. 181-186.
2. Мішкуров О. Загальні положення й особливості відшкодування деліктної шкоди. Ліга Закон. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009705. (дата звернення: 14.03.2025).
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
4. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 10 грудня 2018 року у справі № 902/320/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78929556> (дата звернення: 14.03.2025).
5. Про автомобільні дороги : Закон України від 08.09.2005 № 2862-IV : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text> (дата звернення: 14.04.2025).
6. Про дорожній рух : Закон України від 30.06.1993 № 3353-XII : станом на 5 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
7. Про затвердження Єдиних правил ремонту і утримання автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, правил користування ними та охорони : Постанова Каб. Міністрів України від 30.03.1994 № 198 : станом на 12 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-94-п#Text> (дата звернення: 14.03.2025).
8. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 16 квітня 2020 року у справі № 904/5489/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88814527> (дата звернення: 14.03.2025).

АНАЛІЗ СУДОВОЇ СПРАВИ ПРО ВИЗНАННЯ ФАКТУ МОБІНГУ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кохан Наталія Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Обставини справи: 05 березня 2023 року ОСОБА_1 позивач вчитель, подав позовну заяву, в якій просив: визнати факт мобінгу, вчинений щодо нього групою осіб.

Позов обґрунтований тим, що він був зарахований на посаду вчителя з навчальним навантаженням 23 години на тиждень по строковому трудовому договору. Згодом, навчальне навантаження позивача зменшено до 20 годин. Про зменшення заробітної плати директор школи ОСОБА_2 позивача не попередила. Позивач з'ясував, що йому не була нарахована премія. Лишаючи позивача преміювання, керівництво навчального закладу почало на нього економічний тиск. Коли позивач почав наполягати на неправильному нарахуванні зарплати, ставлення директора ОСОБА_2 до нього змінилось на зневажливе, що порушує його право на гідне ставлення з боку роботодавця. Згодом зневажливе ставлення до позивача почалось і з боку групи осіб у складі заступників директорів. Почалися протиправні умисні дії цих осіб, спрямовані на приниження його честі та гідності, створення ворожої атмосфери в тому числі такої, що змушує сумніватись у професійній придатності, які полягали залякуванні звільненням. Позивача почали виокремлювати з колективу вчителів, через ненадання йому на період канікул оплачуваної відпустки, щоденний графік чергувань по закладу освіти, який прийнятий з порушеннями.

Суд, вислухавши пояснення сторін та їх представників, дослідивши докази, наявні в матеріалах справи, всебічно перевіривши обставини, на яких вони ґрунтуються, дійшов наступних висновків:

\\ При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постанові Верховного Суду (ч. 4 ст. 263 ЦПК України). У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 липня 2024 року у справі № 932/4759/21 (провадження № 61-18560св23) зазначено:

З набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» на законодавчому рівні врегульовані підстави для припинення трудових правовідносин, у зв'язку з встановленням факту мобінгу. Зокрема, зазначені підстави визначені ч.3 статті 38; п. 12 ч.1 статті 40; п. 1-2 ч. 1 статті 41 КЗпП України. Ч.2 статті 81 ЦПК України визначено, що у таких справах позивач зобов'язаний навести фактичні дані, які підтверджують, що мали місце такі події/обставини. У разі наведення таких даних доказування їх відсутності покладається на відповідача. Отже суд встановив, що доводи позивача щодо примушування його до звільнення не знайшли свого підтвердження під час розгляду справи, вони в цілому стосуються періоду його трудової діяльності ще до скорочення його посади та не можуть вказувати на порушення прав позивача при звільненні. Суд обґрунтовано відмовив у задоволенні позову через недоведеність належними та допустимими доказами у застосуванні до позивача дискримінаційного підходу, примушування до звільнення за власним бажанням (мобінгу).

Слід враховувати, що цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін. Згідно з ч. 1 ст. 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. **Належними** є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування (ч. 1. ст. 77 ЦПК України). **Достовірними** є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи (ст. 79 ЦПК України). **Достатніми** є докази,

які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування (ч. 1 ст. 80 ЦПК України).

Кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених цим ЦПКУ. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях (ч. 1, 6 ст. 81 ЦПК України). Згідно з частиною другою статті 81 ЦПК України у справах про дискримінацію позивач зобов'язаний навести фактичні дані, які підтверджують, що дискримінація мала місце. У разі наведення таких даних доказування їх відсутності покладається на відповідача.

\\ **Щодо зневажливого ставлення до ОСОБА_1 у колективі з боку керівництва через не нарахування премії**, то преміювання здійснюється відповідно до локального Положення про преміювання працівників, постанови КМУ, наказів МОН та Законів України. Згідно внутрішнього Положення, дотримання трудового законодавства, своєчасне та якісне виконання працівниками своїх посадових обов'язків; виявлення ініціативи та творчості; підвищення свого професійного рівня та кваліфікації; відсутність порушень виконавської та трудової дисципліни; організація та дотримання безпечних умов праці; дотримання педагогічної етики; дотримання вимог заповнення документів (журнали, календарні плани і т.д.); відсутність обґрунтованих скарг від батьків учнів, факти викладені в яких знайшли підтвердження; дотримання санітарних норм у навчальних кабінетах; залучення ресурсів та новітніх технологій щодо вдосконалення навчально-виховного процесу є підставами для преміювання працівника. З аналізу матеріалів справи вбачається, що до адміністрації закладу систематично надходять скарги дітей і батьків щодо низького рівня викладання предмета, а також колективне звернення про заміну вчителя.

\\ **Щодо залякування позивача звільненням, нетолерантну і неправомірну поведінку директора ОСОБА_2**, суд зауважив, що позивач не надав будь-яких доказів існування відповідних фактів. При цьому суд наголосив, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях (ч. 6 ст. 81 ЦПК України). Тому суд вважає факти залякування, нетолерантної і неправомірної поведінки директора ОСОБА_2 недоведеними.

\\ **Щодо актів, які правомірно засвідчують факти порушення трудової дисципліни**, то надаючи оцінку поданим актам, суд зауважує, що ці акти є формою реалізації роботодавцем дисциплінарної функції, в межах якої роботодавець здійснює контроль за дотриманням працівниками трудової дисципліни. Зазначеними актами зафіксовані виявлені порушення трудової дисципліни, допущені позивачем ОСОБА_1, зокрема, відсутність на робочому місці, залишення робочого місця до закінчення робочого часу, відсутність оцінок в електронному журналі. Також цими актами зафіксовано інформування учителя ОСОБА_1 про необхідність надати письмові пояснення причин відсутності на робочому місці та відмову їх надати. Тому відсутні підстави вважати, що ці акти складені з метою психологічного тиску, а викладені у них факти не відповідають дійсності.

Суд звертає увагу, що вимоги роботодавця щодо належного виконання працівником трудових обов'язків, зміна робочого місця, посади працівника або розміру оплати праці в порядку, встановленому законодавством, колективним або трудовим договором, не вважаються мобінгом (цькуванням) (постанову Верховного Суду у

складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 липня 2024 року у справі № 932/4759/21 (провадження № 61-18560св23)).

\\ Не може вважатися мобінгом (цькуванням) той факт, що директор ОСОБА_2 не задовольнила заяву ОСОБА_1 про звільнення, щодо дострокового розірвання строкового трудового договору через нібито порушення роботодавцем законодавства про працю. З листа, у якому ОСОБА_2 пояснила, що не визнає наявності порушень законодавства про працю, тому відповідач має законне право відмовити у розірванні трудового договору на підставі ч.3 ст.38 КЗпП України.

Верховний Суд у постанові від 03 серпня 2021 року по справі № 508/1190/17 зазначив, що: «у разі якщо вказані працівником причини звільнення - порушення роботодавцем трудового законодавства (частина третя статті 38 КЗпП України) - не підтверджуються або роботодавцем не визнаються, останній не вправі самостійно змінювати правову підставу розірвання трудового договору. При незгоді роботодавця звільнити працівника із підстав, передбачених частиною третьою статті 38 КЗпП України, останній може відмовити у розірванні трудового договору, але не вправі розірвати цей договір з інших підстав, які працівником не зазначалися. Аналогічний висновок зазначений у постановках Верховного Суду України від 22 травня 2013 року в справі № 6-34цс13, Верховного Суду від 13 березня 2019 року в справі № 754/1936/16-ц (провадження № 61-28466св18) та від 20 лютого 2021 року у справі № 522/18787/17. Таким чином, згідно наведених правових позицій, Суд зауважує, що заборона роботодавцеві самостійно змінювати правову підставу розірвання трудового договору виникає за умови непідтвердження або невизнання роботодавцем порушень трудового законодавства, вказаних працівником, як на підставу звільнення за ч.3.ст. 38 КЗпП України».

\\ Щодо рішення педагогічної ради про зняття педагогічного навантаження з вчителя, як прояв мобінгу. Позивач зазначає, що ОСОБА_2 з метою мобінгу позивача використала педагогічну раду, щоб принизити позивача перед трудовим колективом і примусити трудовий колектив сумніватись у його професійній придатності позивача.

Суд не погодився із доводами позивача та вказав, що Педагогічна рада є основним постійно діючим колегіальним органом управління закладу загальної середньої освіти (ч. 1 ст. 40 Закону України «Про повну загальну середню освіту»). Встановлено, що рішенням педагогічної ради яке оформлене протоколом, з метою забезпечення якісного освітнього процесу задоволено прохання учнів та батьків щодо заміни учителя, знято з вчителя ОСОБА_1 педагогічне навантаження з викладання предмету в класах у зв'язку з відсутністю у вчителя ОСОБА_1 необхідного практичного досвіду роботи з дітьми, його непорозумінням з батьківською громадськістю та зверненням окремих батьків щодо моральності деяких вчинків. Оцінюючи докази, судом не встановлено будь-яких ознак того, що ОСОБА_2 з метою мобінгу позивача використала педагогічну раду, щоб принизити позивача перед трудовим колективом і примусити трудовий колектив сумніватись у професійній придатності позивача.

Отже, не можуть вважатися мобінгом (цькуванням) у розумінні ст. 2-2 КЗпП України вимоги посадових осіб щодо належного виконання позивачем трудових обов'язків. Вимоги посадових осіб щодо належного виконання трудових обов'язків не можуть вважатися такими що створюють напружену, ворожу,

образливу атмосферу та змушують позивача недооцінювати свою професійну придатність.

Враховуючи викладене, суд не вбачає з боку відповідачів ознак мобінгу (цькування) по відношенню до позивача, а саме систематичних, тривалих умисних дій або бездіяльності роботодавця, які спрямовані на приниження честі та гідності ОСОБА_1, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

Таким чином, Дніпровський районний суд міста Києва ухвалив, що позовна вимога про визнання факту мобінгу під час здійснення трудової, задоволенню не підлягає.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Судова справа від 13.01.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124347042>.

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ТОВ

Кравець Вікторія Ігорівна,

аспірантка,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII від 6 лютого 2018 року закріплено, що статутом товариства може бути передбачено утворення наглядової ради. Наглядова рада в межах компетенції, визначеної статутом товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства. Зокрема, до компетенції наглядової ради може бути віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо одного або декількох з них), зупинення та припинення їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства (ч. 2 ст. 38 Закону). Тобто Закон диспозитивним чином закріплює право учасників (засновників) створити наглядову раду.

В теорії корпоративного права висловлені різні думки щодо доцільності її формуванні в структурі органів корпоративного управління ТОВ.

А.В. Мякий зазначає, що створення наглядової ради у ТОВ обумовлюється такими основними чинниками: 1) підвищується інвестиційна привабливість вітчизняного бізнесу, оскільки наглядова рада існує у товариствах цієї організаційно-правової форми більшості країн світу, і її існування виступає додатковою гарантією успішності бізнесу для іноземних учасників; 2) досить швидко приймаються рішення в інтересах учасників товариства, які немає потреби відкладати до скликання загальних зборів; 3) запроваджується постійний контроль за діяльністю виконавчого органу, що дозволяє попереджати можливі зловживання з боку останнього; 4) вклю-

чення до складу наглядової ради професійних менеджерів та осіб із високим досвідом корпоративного управління дасть змогу підвищити показники діяльності підприємства та досягти кращих фінансових результатів [1, с. 186-187].

На думку І.В. Лукач, необхідність існування наглядової ради в ТОВ полягає в тому, що наглядова рада відіграє важливу функцію представництва інтересів учасників у період між скликанням загальних зборів. Крім того, вона може швидше вирішити низку оперативних питань, наприклад, відсторонення директора від обов'язків. Наглядова рада може зібратися в більш короткий строк і вирішити таке питання до проведення загальних зборів, на яких би постало вже питання про звільнення директора. Разом з тим для учасників відповідного товариства має бути вибір, чи створювати такий орган. Такий орган має створюватися на добровільних засадах, а не обов'язково [2, с. 172-173]. Саме лише створення наглядової ради в ТОВ не вирішує всіх існуючих проблем товариства, але надає учасникам можливість самостійно вирішувати питання контролю за виконавчим органом у випадку такої необхідності [3, с. 161].

Р.М. Лещенко вказує на доцільність введення наглядової ради за умов збільшення максимальної кількості учасників товариства з обмеженою відповідальністю до 50 осіб, а також ускладнення системи корпоративних відносин. За меншої кількості учасників для ефективного застосування контрольно-наглядових функцій у товаристві пропонує застосувати інші методи, наприклад, наділення наглядово-контрольними функціями голови товариства, призначення представників для участі в загальних зборах учасників або утворення колегіального органу – дирекції замість одноособового органу – директора [4, с. 166].

А.В. Чайковська аргументує, що доцільність введення наглядової ради в ТОВ має визначатись не через кількість осіб у товаристві, а залежно від бажання учасників товариства та складності корпоративних й економічних відносин у конкретному товаристві [5, с. 126]. Разом з тим авторка не деталізує критерії складності корпоративних й економічних відносин у ТОВ. Як видається, на практиці доволі складно сформулювати критерії, які б надавали можливість відмежувати складні корпоративні та економічні правовідносини від нескладних.

Підсумовуючи пропозиції вчених варто зазначити, що більшість з них сходяться на думці про необхідність диспозитивного регулювання утворення наглядової ради.

Поряд з вище наведеними аргументами хотілося б звернути увагу також на змінах правового регулювання ТОВ (ТДВ) останніх років. По-перше, кількість учасників за чинним на сьогодні Законом не обмежується у порівнянні з раніше діючими обмеженнями до 10 осіб, потім до 100 осіб. Таким чином, можливим є функціонування ТОВ (ТДВ) з доволі численним складом учасників, які не володіючи достатньо вагомою часткою в статутному капіталі, не в змозі контролювати діяльність наглядової ради. І роль наглядової ради полягає саме в захисті їх інтересів.

По-друге, зміни корпоративного законодавства останнього десятиріччя дають підстави вважати, що відбувається до певної міри стирання відмінностей між АТ та ТОВ (ТДВ). Це особливо помітно в контексті відчуження частки ТОВ (ТДВ), деяких інших правових інститутів законодавства про ТОВ (ТДВ). З однієї сторони така лібералізація сприяє інтенсифікації господарського обороту, спрощенню процедури залучення інвестиційного капіталу до ТОВ (ТДВ). Однак з іншої сторони ви-

никають ризики зловживання зі сторони виконавчого органу. І саме наглядова рада як орган корпоративного управління покликана мінімізувати відповідні ризики.

Тому, вважаємо, обов'язковість/необов'язковість створення наглядової ради в товариства необхідно закріпити в законодавстві України в залежності від чисельності учасників наглядової ради. Тому варто диференціювати норму про створення наглядової ради в залежності від кількісного складу учасників (засновників) товариства.

Список використаних джерел

1. Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 04. Київ, 2017. 229 с.
2. Лукач І. В. До питання про можливість скасування наглядової ради в акціонерних товариствах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 10-2(1). С. 171-174.
3. Лукач І. В., Фірсанова В. Д. Проблеми та перспективи створення наглядової ради в товаристві з обмеженою відповідальністю відповідно до законодавства України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 159-161.
4. Лещенко Р. М. Проблемні питання здійснення корпоративного контролю в товаристві з обмеженою відповідальністю. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 164-167.
5. Чайковська А. В. Наглядова рада як ефективний орган контролю та регулювання в товаристві з обмеженою відповідальністю. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 3. С. 125-127.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНИХ ВІДПОВІДАЧІВ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ У ДОХІД ДЕРЖАВИ

Кузьмич Олег Ярославович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри судочинства

Проблематика сторін у цивільному процесі неодноразово ставала предметом уваги у юридичній літературі, про що свідчать праці таких авторів як С.С. Бичкова, Т.В. Степаненко, В.В. Комаров, М.Й. Штефан тощо.

Однак із запровадженням у цивільне судочинство так званого інституту цивільної конфіскації, проблематика сторін набула нової актуальності. Зокрема залишаються відкритими не тільки питання щодо позивачів у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави, але й також кола відповідачів. Так, згідно із п. 4 ч. 2 ст. 290 ЦПК України позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави може бути пред'явлено до особи, яка, будучи особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, набула у власність активи, зазначені у частині другій цієї статті, та/або до іншої фізичної чи юридичної особи, яка набула у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або якщо особа, уповноважена на виконання функцій

держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

При цьому, визначаючи коло належних відповідачів у цих справах, законодавець не розкриває змісту доручення як правової конструкції, через призму якої можна визначати пов'язаних з особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, осіб, і як ця правова категорія співвідноситься із класичним розумінням інституту представництва, який є відомими в теорії цивільного права.

Наведене свідчить про актуальність обраної тематики для наукового дослідження та її подальші наукові перспективи.

Загалом, як свідчить аналіз правозастосовчої практики Верховного Суду (надалі – ВС), розглядаючи відповідну категорію справ суди, при визначенні пов'язаних осіб як належних відповідачів, передусім керуються правовою природою інституту цивільної конфіскації.

Так, у справі у справі № 991/2396/22 (провадження № 61-8529св23) [4], *прокурор САП звернувся до суду із позовом про визнання необґрунтованими активів відповідачів у вигляді житлового будинку і земельної ділянки та стягнення їх у дохід держави.*

За обставинами справи, відповідачі обіймали керівні посади в органах Державної податкової служби України. Відповідачка уклала договір позики з особою, яка передала їй в іпотеку будинок і земельну ділянку. Через деякий час шляхом звернення стягнення на предмети іпотеки вона набула у власність житловий будинок та земельну ділянку, які згодом продала.

Прокурор вказував на те, що зазначені активи відповідачка набула в інтересах співвідповідача (брата), який мав можливість вчиняти дії, тотожні праву розпорядження (безпосередньо спілкувався з боржником, передавав йому письмові вимоги щодо переходу права власності на предмет іпотеки, вчиняв інші дії для набуття активів, залучав ріелторів для пошуку покупців). Це, на думку суду, вказувало на причетність відповідача до майна. Водночас на момент підписання договору позики відповідачі, згідно з їхніми деклараціями про доходи, не володіли достатніми коштами. І взагалі вони не надавали реальних грошей у позичку, тобто при набутті активів відповідачі не використали законних доходів [1].

Як бачимо у вищенаведеній ситуації, Особа 2, будучи рідною сестрою Особи 1, на прохання останньої і в її інтересах, придбала земельну ділянку та транспортний засіб, що дозволили Особі 1 вчиняти дії по відношенню до майна, яке було зареєстровано на Особу 2, тотожні за змістом праву розпорядження майном. Тобто родинні відносини між Особою 2 та Особою 1 стали основним аргументом на підставі якого суд дійшов висновку про наявність доручення, яке отримала Особа 2 від Особи 1 на придбання необґрунтованого активу.

Наприклад, у справі № 991/5169/23 (провадження № 61-16166св23) [5] *прокурор САП звернувся до ВАКС з позовом про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.*

Суд першої інстанції, з рішенням якого погодився апеляційний суд, задовольнив позов САП, визнав необґрунтованим актив вартістю 1 862 336, 43 грн, а саме – квартиру, яка належить відповідачці; звернув стягнення на необґрунтований актив – квартиру в дохід держави в межах суми 1 862 336,00 грн.

На час набуття права власності на спірну квартиру відповідачка працювала на посаді заступника начальника відділу митного оформлення митного поста.

Суди виходили з того, що спірну квартиру відповідачці подарувала мати, яка придбала її за день до укладення договору дарування; достатніх коштів на придбання квартири мати не мала, як не мали їх і родичі, котрі, згідно з розпискою, надали батькам держслужбовиці певну суму коштів у борг тощо. Суди врахували близький ступінь родинних зв'язків третіх осіб з відповідачкою, її потребу в житлі в місті, де знаходиться спірна квартира, через переміщення по службі, а також подібний спосіб набуття відповідачкою іншого майна раніше тощо [2].

Як впливає із наведеного, про наявність доручення між матір'ю відповідачки та відповідачкою, на думку суду, свідчить близький ступінь родинних відносин між ними, договір дарування, який був укладений матір'ю відповідачки на наступний день після придбання майна тощо, місце та спосіб придбання останньою необґрунтованого активу тощо. Тобто ВС, як і ВАКС України виходить із дещо іншого розуміння відносин представництва, а ніж того, яке є відомим в теорії цивільного права.

Із цього приводу можна навести такий приклад, зокрема, якщо, виходити із класичного розуміння інституту представництва, яке відомим є в теорії цивільного права, то родича, який укладає той чи інший договір на користь особи, уповноваженої на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, не має підстав розглядати пов'язаною із останньою особою, так як сторона, яка укладає договір на користь третьої особи, не вважається такою, яка діє за дорученням останньої. І навпаки, якщо керуватися тими, аргументами, з яких виходить у своїй практиці ВС у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягненням у дохід держави.

Таким чином, як впливає з наведеного, з огляду на те, що в нормах цивільного процесуального права про цивільну конфіскацію не визначено зміст доручення як правового явища, і те, як воно має співвідноситись з інститутом представництва у цивільному праві, тому в правозастосовчій практиці судами, до компетенції яких належить розгляд цих справ, в кожному конкретному випадку з огляду на фактичні обставини справи визначається чи мало місце таке доручення, від чого безпосередньо залежатиме можливість визнання тої чи іншої особи пов'язаною з особою, на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування. А, як, відомо, пов'язані особи, є одним із належних відповідачів по цих справах.

Список використаних джерел

1. КЦС ВС вказав на особливості розгляду справ про визнання необґрунтованими активів, зокрема набутих двома або більше особами, та їх стягнення в дохід держави. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1497143/>.
2. Особливості визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави: роз'яснив КЦС ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1649427/>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04 жовтня 2023 року № 991/2396/22. URL: www.reyestr.gov.ua.
4. Постанова Верховного Суду від 4 жовтня 2023 року у справі № 991/2396/22 (провадження № 61-8529св23) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114020811>.

5. Постанова Верховного Суду від 20 червня 2024 року у справі № 991/5169/23 (провадження № 61-16166св23) URL: www.reyestr.gov.ua; <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120065562>.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ, ЗГЕНЕРОВАНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Купріячук Антон Валерійович,
аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Чинним законодавством України передбачено, що творцем об'єкта авторського права є фізична особа. Це означає, що об'єкти, які створені штучним інтелектом (далі - ШІ) без втручання людини, формально не можуть бути визнані об'єктами авторського права. Однак, якщо людина здійснила творчий внесок у створення такого об'єкта, наприклад, задала унікальні параметри, відредагувала результат або суттєво доопрацювала його, то вона може претендувати на авторські права. З огляду на зазначене та динаміку поширення використання ШІ у всіх сферах життя людини, питання правової охорони об'єктів, згенерованих ШІ є актуальним.

Аналіз нормативно-правових актів у сфері авторського права дає підстави для висновку, що сьогодні правовий режим об'єктів, згенерованих ШІ, визначається, насамперед, положеннями Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] та **Закону України «Про авторське право і суміжні права»** (далі – Закон) [2]. У ст. 433 ЦК України визначено, що автором твору може бути лише фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір. Оскільки ШІ не є суб'єктом права, він не може визнаватися автором, а його результат не підпадає під класичне визначення об'єкта авторського права.

Проте аргумент щодо відсутності фізичної особи-творця не може бути виправданням для відсутності правової охорони за допомогою права інтелектуальної власності як такого. Правові інститути географічних зазначень, торговельних марок та комерційної таємниці також не мають творців та, відповідно, особистих немайнових прав [3, с. 28].

У ст. 6 Закону встановлено, що об'єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва, які є результатом творчої діяльності. При цьому стаття 7 Закону поширює охорону авторського права на усі оригінальні твори – оприлюднені та неоприлюднені, завершені та незавершені, незалежно від їх призначення, жанру, обсягу, а також способу вираження. Отже, найважливішою умовою авторсько-правової охорони певного об'єкта є його відповідність критерію «оригінальності» (за чинним законодавством України – такий об'єкт повинен бути результатом творчої праці).

Практика Суду справедливості Європейського Союзу, яку повинні враховувати всі країни-члени ЄС, однозначно оцінює критерій оригінальності в якості характеристики людської діяльності. Так, у рішенні по справі C-5/08 *Inforaq International A/S проти Danske Dagblades Forening* суд ЄС постановив, що «комп'ютерна програма підлягає охороні, якщо вона оригінальна в тому сенсі, що є власним інтелектуальним творінням автора» [4].

Таким чином, поширення концепції оригінальності на об'єкти, що згенеровані комп'ютерними програмами, є неможливим на практиці, оскільки це може призвести до виникнення низки суперечностей у питаннях правової охорони об'єктів авторського права.

Особливості охорони неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою (програмами) визначено у ст. 33 Закону в якій зазначено, що такі об'єкти охороняються правом особливого роду (*sui generis*). Таке право виникає внаслідок факту генерування об'єкта і починає діяти з моменту його генерування. При цьому у результаті утворення неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою, особисті немайнові права не виникають. Суб'єктами права особливого роду (*sui generis*) на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, Законом визначено володільців майнових прав та осіб, які мають ліцензійні повноваження – автори комп'ютерної програми, їх спадкоємці, особи, яким автори передали майнові права.

Право «*sui generis*» (своєрідний, єдиний у своєму роді) – спеціальний правовий режим, який може застосовуватися, коли об'єкт є нестандартним, виходить за рамки правового регулювання, не є оригінальним з огляду на правову концепцію авторського права. Серед його переваг – гнучкість, незарегульованість, можливість визначати зміст регулювання відповідно до існуючих потреб, особливостей системи ІІІ, його розвитку на певному етапі [5].

Захист прав на неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, здійснюється відповідно до вимог ст. 55 Закону відповідно до якої, з метою захисту, особи, яким належить право особливого роду (*sui generis*), можуть звертатись до суду чи інших органів, відповідно до їх компетенції.

Отже, Україна зробила перші кроки до врегулювання питання щодо авторства на об'єкти, згенеровані ІІІ. Право *sui generis* надає менший обсяг прав, ніж класичне авторське право. Це відображає компроміс між необхідністю захисту інвестицій у ІІІ та недопущенням монополізації об'єктів, створених ІІІ. Водночас на сьогодні залишається невирішеною низка питань щодо правового захисту «*sui generis*», зокрема: відсутній механізм для ідентифікації та реєстрації об'єктів, що підпадають під право *sui generis*, виникає питання, кому належать права на об'єкти, які згенеровані з допомогою ІІІ – розробнику ІІІ, користувачу, який задав параметри, або ж іншій особі та відсутня ефективна система реєстрації та обліку об'єктів, створених ІІІ.

Все це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавчих норм у сфері правової охорони об'єктів, згенерованих ІІІ, з урахуванням сучасних тенденції та міжнародного досвіду у сфері інтелектуальної власності.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. (дата оновлення: 10.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Зеров К. Огляд теоретичних підходів щодо правової охорони об'єктів, згенерованих системами штучного інтелекту у сфері авторського права і суміжних прав. Теорія і практика інтелектуальної власності 6/2021. С. 25-37.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 No 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n461>.
4. Case C 5/08. ECJ. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=c-5/08>.

5. Право sui generis: як штучний інтелект адаптує під себе авторське право? URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyi-intelekt-pravo>.

ЦИФРОВІ РЕЧІ В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

Кушнірчук Василь Дмитрович,

аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

У сучасному світі цифрові технології відіграють дедалі важливішу роль, що зумовлює необхідність правового визначення об'єктів, які існують виключно у цифровому середовищі. Одним із таких об'єктів у цивільному праві є цифрові речі – благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність, наприклад, віртуальні активи, цифровий контент, інші блага [1].

На відміну від традиційних матеріальних речей, цифрові речі існують у цифровому середовищі та представлені у вигляді електронних даних, можуть бути розташовані на певних цифрових платформах, що забезпечують їхню доступність та функціонування. Водночас, цифрові речі мають певні особливості, які відрізняють їх від інших об'єктів цивільного права [2]. Однією з ключових ознак цифрових речей є їх нематеріальний характер [3, с. 147], вони не мають фізичної форми, а їхня правова природа полягає у можливості здійснення певних дій із використанням цифрових технологій. Ще однією важливою рисою цифрових речей є їх існування в електронній формі, тобто, вони представлені у вигляді певного набору даних, збережених у цифровій системі. Доступ до таких об'єктів може здійснюватися через спеціальні технологічні платформи, які забезпечують їхню безперебійну роботу. Наприклад, криптовалюта, що існує у блокчейн-мережі, або NFT (невзаємозамінні токени), які функціонують на основі смарт-контрактів. Цифрові речі також характеризуються взаємозв'язком із технологічною платформою, оскільки їхнє використання безпосередньо залежить від доступу до відповідної цифрової інфраструктури, адже доменні імена існують виключно в інтернет-просторі, а їх реєстрація та обіг регулюються міжнародними та національними стандартами.

Оборотоздатність є ще однією важливою ознакою цифрових речей, вони можуть бути об'єктом різного роду правочинів. Акаунти в соціальних мережах, цифрові гаманці або облікові записи на різних платформах нерідко мають високу комерційну цінність, що створює потребу у врегулюванні питань їхнього правового статусу.

Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» визначає базові поняття, такі як «цифровий контент» (дані, що виробляються та постачаються в цифровій формі) та «цифрові послуги» (послуги, що дають змогу створювати, обробляти чи зберігати цифровий контент) [4], однак ці визначення є загальними й не враховують широкий спектр цифрових речей, які мають специфічні характеристики та вимагають окремого правового регулювання. Отже, виникає необхідність деталізації цифрових речей як об'єктів правовідносин, адже деякі категорії цифрових речей залишаються поза чітким правовим визначенням в українському законодавстві, зокрема, цифрові активи (економічні чи фінансові цінності, представлені

в цифровій формі); невзаємозамінні токени (NFT) (унікальні цифрові об'єкти, що можуть підтверджувати право власності на цифровий контент (картини, музику, ігрові предмети), правовий статус яких не визначено; криптовалюта, правовий статус якої як платіжного засобу чи інструменту інвестування не закріплено на належному законодавчому рівні.

Відповідні прогалини правового регулювання зумовлюють складнощі на практиці, наприклад, неможливість ефективного врегулювання спорів (наприклад, чи може особа вимагати повернення NFT, якщо доступ до нього втрачено); відсутність гарантій захисту прав споживачів у випадках, коли цифровий контент не відповідає заявленим характеристикам тощо. До прикладу, міжнародна практика (Регламент (ЄС) 2023/1114) використовує поняття «криптоактив» і класифікує криптоактиви на токени електронних грошей, токени з прив'язкою до активу та інші криптоактиви, які не відповідають визначенням EMTs та ARTs, встановлює правила для оприлюднення конфіденційної інформації, обмеження щодо торгівлі на основі інсайдерської інформації, заборону на неправомірне розголошення інсайдерських даних та маніпулятивні дії на ринку криптоактивів і вводить стандарти та обов'язки для тих, хто надає послуги у цій сфері [5].

З огляду на зазначене, українське законодавство щодо визначення правової природи цифрових речей, їх місця, значення в системі об'єктів цивільних прав, особливостей обороту тощо, потребує подальшого розвитку. Врахування міжнародного досвіду на цьому шляху, зокрема норм права ЄС, сприятиме у розвитку ефективної та збалансованої правової основи застосування цифрових речей, що відповідає сучасним викликам цифрової епохи, адже цифрові речі стали важливою складовою сучасних правовідносин, активно використовуються у комерційній та споживчій сферах.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01. 2003 № 435 – IV. *Відомості Верховної ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Мамченко Н. У Цивільному кодексі з'явиться поняття цифрової речі. *Судово-юридична газета*. 16.11. 2022. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/254399-v-grazhdanskom-kodekse-poyavitsya-ponyatie-tsifrovoy-veschi>.
3. Бабецька І.Я. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2024. Вип. 17 (29). С. 142-149. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/випуск-1729/>.
4. Про цифровий контент та цифрові послуги: Закон України від 10.08.2023. № 3321-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#top>.
5. Regulation (eu) 2023/1114 of the european parliament and of the council of 31 May 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>.

ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА КУПІВЛІ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Лесів Андрій Володимирович,

аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Доктрина цивільного права України містить низку праць вітчизняних вчених, присвячених вивченню переважного права як різновиду суб'єктивних цивільних прав. Зокрема, наукові праці у цьому напрямку належать таким вченим, як В.І. Крат, В.В. Луць., Н.І. Майданик, Р.А. Майданик, І.В. Спасибо-Фатєєва, І.Я. Бабецька, В.В. Боднар. Однак, мусимо констатувати той факт, що власне переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення, незважаючи на поодинокі згадки, не ставало предметом самостійного вивчення. Тому, як результат маємо недостатньо висвітлені проблеми правового регулювання зазначеної сфери суспільних відносин та відсутність практичних порад і сформованого підходу до реалізації цього відносно нового виду суб'єктивного цивільного права.

Причиною такого обмеженого висвітлення поняття переважного права купівлі земель сільськогосподарського призначення, вважаємо відсутність сталого законодавчого закріплення відповідних положень та відносно «молоду» епоху імплементації спеціалізованих норм у законодавчі акти України.

Так, про переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення, можемо говорити починаючи з 27.05.2021, коли відбулось набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» № 1423-IX (далі – «Закон № 1423-IX») [1]. Саме Законом № 1423-IX Земельний кодекс України (далі – ЗК України) доповнено статтею 130-1 «Переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення», чинна редакція якої на сьогодні дає багато відповідей на питання щодо визначеності кола суб'єктів переважного права на купівлю земельної ділянки сільськогосподарського призначення, умов та способів реалізації такого права. Важливість цієї норми важко переоцінити, зважаючи на те, що у цивілістичній науці право переважної купівлі майна характеризується ознакою детермінованості кола осіб, яким воно належить. Так, зокрема, Н.І. Майданик зазначає, що таке право «забезпечує визначеному колу осіб привілей на придбання певного майна» [2, с. 849]. Отже вважаємо першочерговим завданням – з'ясувати, чи є коло осіб, якому належить переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення, визначеним.

Питання кола суб'єктів характеризуваного переважного права, на наш погляд чітко визначене ЗК України у статті 130-1, завдяки згаданому Закону № 1423-IX. Відповідно, маємо на сьогодні дві черги суб'єктів переважного права купівлі земельних ділянок сільськогосподарського призначення: 1) у першу чергу – особа, яка має спеціальний дозвіл на видобування корисних копалин загальнодержавного значення (металічні руди кольорових металів, металічні руди благородних металів, металічні руди рідкіснометалевих та рідкісноземельних металів, радіоактивних металів, електро- та радіотехнічна сировина), якщо відповідно до інформації, отриманої з Державного земельного кадастру, така земельна ділянка знаходиться в межах ділянки надр, наданої такій особі у користування, крім земельних ділянок, на яких

розташовані об'єкти нерухомого майна (будівлі, споруди), що перебувають у власності особи, яка використовує земельну ділянку на праві власності, оренди, емфітевзису, суперфіцію, а також крім земельних ділянок для садівництва; 2) у другу чергу – орендар земельної ділянки [3].

Розкриваючи питання реалізації переважного права на викуп земельної ділянки сільськогосподарського призначення, в першу чергу варто констатувати той факт, що поштовхом до реалізації цього права є власне бажання або намір власника щодо продажу такої ділянки. Так, якщо ви власник земельної ділянки сільськогосподарського призначення та за умови наявності відносно вашої ділянки суб'єктів переважного права на її придбання, законодавство зобов'язує вас не пізніше як за два місяці до дня укладення договору купівлі-продажу земельної ділянки зареєструвати намір щодо продажу земельної ділянки у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно.

Відповідно до п. 81-8 «Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127, така реєстрація проводиться виключно з поданням власником такої земельної ділянки проекту відповідного договору та за наявності відкритого розділу у Державному реєстрі прав з присвоєнням реєстраційного номера земельній ділянці [4].

Переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення реалізується за умови, що суб'єкт переважного права сплачує ціну, за якою здійснюється продаж земельної ділянки, а в разі продажу на аукціоні (земельних торгах) – якщо його пропозиція є рівною пропозиції, що є найбільшою із запропонованих учасниками аукціону (земельних торгів), а також виконує всі інші умови договору купівлі-продажу, встановлені продавцем.

У разі якщо продаж земельної ділянки сільськогосподарського призначення здійснюється не на земельних торгах, заява про державну реєстрацію такого наміру подається у зазначений вище строк нотаріусу, який здійснюватиме нотаріальне посвідчення договору купівлі-продажу. Нотаріус зобов'язаний протягом трьох робочих днів повідомити про такий намір суб'єктів переважного права цінним листом з описом вкладень та повідомленням про вручення або особисто під розписку.

Суб'єкт переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення, який бажає скористатися таким переважним правом, зобов'язаний повідомити про це нотаріуса цінним листом з описом вкладень та повідомленням про вручення або особисто під розписку. Повідомлення про бажання скористатися переважним правом купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення може бути надано лише суб'єктом такого права, який на момент надання згоди відповідно до закону може набувати у власність таку земельну ділянку.

У разі якщо протягом місяця з дня, коли суб'єкт переважного права був належним чином повідомлений нотаріусом про намір щодо продажу земельної ділянки, він жодним чином не відреагував, вважається, що такий суб'єкт переважного права відмовився від свого переважного права.

Отже, як бачимо зі змісту актуальних на сьогодні положень ЗК України, переважне право купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення чітко визначене як за колом суб'єктів так і за процедурою реалізації. Суттєву участь у цьому процесі приймає нотаріус, як посередник між власником та суб'єктом пере-

важного права, власне від компетенції якого залежить правильність реалізації переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення.

Роль нотаріуса у реалізації переважного права купівлі земельної ділянки сільськогосподарського призначення буде розглянута нами в наступних наукових працях.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин : Закон України від 28 квітня 2021р. № 1423-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1423-20#n216>.
2. Аномалії в цивільному праві України : навч.-практ. посібник / відп. ред. Р.А. Майданик. Київ : Юстиніан, 2007. 912 с.
3. Земельний кодекс України: Закон від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
4. Порядок державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-2015-%D0%BF#n23>.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПРАВ: АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ 2024 РОКУ

Логвінова Марія Володимирівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри судочинства

Сімейні спори з огляду на їх соціальну важливість, емоційне навантаження та необхідність збалансування інтересів учасників сімейних правовідносин є однією із складних категорій справ. Впродовж 2024 року Верховний Суд (далі *по тексту* – ВС) сформулював низку ключових правових позицій, які впливають на судову практику та правозастосування в Україні. Ці позиції відображають сучасні тенденції розвитку сімейного законодавства та спрямовані на ефективний захист прав членів сім'ї в умовах воєнного стану та фрагментації сімей. Так, суд касаційної інстанції акцентував увагу на справах про: поділ спільного майна подружжя, розподіл боргових зобов'язань подружжя, визначення місця проживання дитини, стягнення аліментів. Окремо слід зауважити й на тому, що ВС були сформульовані процесуальні особливості розгляду сімейних справ. В цьому дослідженні зупинимося на деяких справах, пов'язаних із майновими правовідносинами подружжя та на спорах стосовно дітей.

Розглядаючи майнові спори між подружжям, ВС в 2024 році сконцентрував увагу на поділі: статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю; підприємницького доходу; нерухомості різної вартості.

Прикметно, що Великою Палатою ВС сформульовано принципово новий підхід до поділу спільного сумісного майна подружжя – вартість частки у статутному капіталі ТОВ відрізняється від вартості первинного внеску. При цьому суд виходить з презумпції, що вартість частки у статутному капіталі відповідає розміру внеску, якщо тільки сторона не доведе, що вартість частки змінилась (зросла або зменши-

лась внаслідок звичайної діяльності товариства). Внесок одного із подружжя, який є учасником господарського товариства у його статутний капітал є спільною сумісною власністю подружжя та підлягає поділу між ними [1]. У постанові ВП ВС від 23.01.2024 р. у справі № 523/14489/15-ц суд зазначив, що презумпцію спільної сумісної власності доходу від підприємницької діяльності має спростовувати той із подружжя, хто здійснював таку діяльність. При цьому необхідно враховувати, чи був використаний дохід в інтересах сім'ї або проти волі іншого з подружжя. Важливо, що при визначенні доходу ФОП слід враховувати чистий прибуток, а не загальну суму надходжень від господарської діяльності. Крім того, в цій справі суд також визнав, що встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу саме по собі не є ефективним способом захисту в межах позову про поділ майна. Такий факт має значення лише як обставина, що підлягає доказуванню, а не самостійна вимога [2].

У справах про поділ нерухомості різної вартості ВС підкреслив, що: (1) коли майно (квартири) різної вартості неможливо поділити з дотриманням принципу рівності без компенсації, і сторона не внесла відповідну грошову суму на депозитний рахунок суду, правильним є визнання ідеальних часток подружжя в цьому майні без його реального поділу [3]; (2) наявність обов'язку сплачувати аліменти на дітей не є автоматичною підставою для збільшення частки одного з подружжя при поділі майна. Для відступу від рівності часток потрібно довести, що інший з подружжя не дбав про матеріальне забезпечення сім'ї, приховував майно або що розмір аліментів недостатній для забезпечення фізичного та духовного розвитку дітей [4].

Щодо правових висновків у справах стосовно дітей, то основоположними в 2024 році слід визнати наступні рішення: (1) *щодо вимог діда та/або баби про встановлення способу й порядку участі у вихованні онуків*. Зокрема, позов про усунення перешкод у вихованні дитини і спілкуванні з нею – це позов про заборону поведінки особи, яка чинить перешкоди іншій особі у здійсненні нею свого права, та окремий спосіб захисту порушеного права діда й баби на спілкування з онуками. Відмова в задоволенні позову про усунення перешкод у вихованні дитини і спілкуванні з нею (зокрема внаслідок недоведеності перешкод чи з інших підстав) не є підставою для відмови судом у захисті й реалізації прав, передбачених ч. 2 ст. 159, ч. 1 ст. 263 СК, – визначенні способів участі баби та діда у вихованні дитини, місця та часу їхнього спілкування [5]; (2) *щодо права опікуна на зміну прізвища підопічної дитини*. На думку ВС, опікун не має права ініціювати зміну прізвища малолітньої дитини, позбавленої батьківського піклування, оскільки законом не передбачено можливості здійснення опікуном особистих немайнових прав підопічного щодо зміни його імені. Право на зміну прізвища малолітньої особи належить виключно батькам або усиновлювачам. Функції опікуна в контексті особистих немайнових прав обмежуються доглядом, лікуванням, вихованням та навчанням підопічного [6]; (3) *щодо важливості збереження братів і сестер разом; можливості фіксації думки дитини у різних формах (письмові докази, електронні докази, висновки психологічної експертизи); переваги спільної фізичної опіки, яка сприяє відкритому спілкуванню між батьками та мінімізації конфліктів* [7].

Підсумовуючи наголосимо, що аналіз практики ВС у сімейних справах за 2024 рік дозволяє виокремити наступні ключові тенденції: (1) деталізація критеріїв поділу спільного майна подружжя з урахуванням сучасних економічних реалій, зокрема щодо корпоративних прав та підприємницької діяльності; (2) гуманізація та

адаптація судової практики до потреб сучасної сім'ї; (3) пріоритетність врахування не лише формального права, а й реальних життєвих обставин, інтересів дитини, принципів добросовісності та недопущення зловживань.

Вивчення та врахування цих правових позицій сприятиме підвищенню ефективності захисту прав та інтересів учасників сімейних правовідносин, особливо в умовах війни, яка зумовила нові виклики для українських сімей.

Список використаних джерел

1. Постанова ВП ВС від 10.04.2024 р. у справі №760/20948/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118520073>.
2. Постанова ВП ВС від 23.01.2024 р. у справі № 523/14489/15-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/116920101>.
3. Постанова КЦС ВС від 14.02.2024 р. у справі № 752/18272/18-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117043638>.
4. Постанова КЦС ВС від 26.02.2024 р. у справі № 754/16992/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117340412>.
5. Постанова КЦС ВС від 25.03.2024 р. у справі № 742/1716/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118070519>.
6. Постанова КЦС ВС від 27.11.2024 р. у справі № 165/1288/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123567714>.
7. Постанова КЦС ВС від 16.02.2024 р. у справі № 465/6496/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074192>.

ДЕПЕНАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ЗВ'ЯЗКИ З СУМІЖНИМИ КАТЕГОРІЯМИ

Медвідь Володимир Ярославович,

аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Досить часто у суспільному дискурсі лунають позиції щодо необхідності збільшення міри юридичної відповідальності за певні правопорушення, зазвичай такі думки висловлюються щодо деліктів, які завдяки своїм характерним особливостям та/або широкій увазі з боку ЗМІ набувають розголосу. В публіцистичних текстах навряд вдасться зустріти термін «пеналізація», не послуговуються ним і звичайні громадяни, що вдаються до обговорення резонансних випадків. Та все ж, даний термін широко використовується в дослідженнях пов'язаних з кримінально-правовою політикою держави.

На думку П.Л. Фріса пеналізація являє собою синтетичний процес, який складається з нормативного визначення характеру караності діянь та практичного призначення покарання за конкретне кримінальне правопорушення. На думку дослідника пеналізація виступає кількісною характеристикою, що визначає криміналізацію (декриміналізацію) і таким чином об'єктивізує оцінку рівня суспільної небезпеки вчиненого кримінального правопорушення [1, с. 310].

Часто в дослідженнях пов'язаних із аналізом методів кримінально-правової політики не досить обширно висвітлюється явище депеналізації, воно ніби зали-

шається в тіні протилежної категорії, тому вважаємо за необхідне розкрити вищевикладене поняття детальніше.

Острогляд О.М., зазначив, що необхідно дотримуватися розуміння явища депеналізації як процесу, протилежного пеналізації, тобто депеналізація є відмовою від застосування покарання за діяння, що визнавались кримінально караними. За таким принципом, виключення певних видів покарань із санкцій або взагалі із системи покарань є проявом депеналізації кримінально-правової норми [2, с. 39].

На думку К. Марисюка та В. Канціра досліджуване явище характеризується двома рівнями. Згідно першого рівня, депеналізацією є остаточна відмова законодавця від покарання за вчинення певного суспільного діяння та виключення такого діяння з чинної системи санкцій статей Особливої частини КК. На даному рівні депеналізація ототожнюється з явищем декриміналізації (в подальшому ми ще повернемося до аналізу взаємозв'язку цих категорій). Згідно іншого рівня розуміння, депеналізація є процесом, що характеризує зменшення обсягу юридичної відповідальності за вчинення певних діянь або ж переведення певного покарання до категорії інших заходів кримінально-правового впливу [3, с. 133].

Ю. Пономаренко виокремив широке й вузьке значення депеналізації. У широкому значенні депеналізація – це встановлення у кримінальному законі підстав звільнення від кримінальної відповідальності загалом, у вузькому ж – встановлення в кримінальному законі підстав звільнення тільки від одного із заходів кримінальної відповідальності [4, с. 50]. На основі наведених вище підходів, визначимо власне поняття кримінальної депеналізації як процесу відповідно до якого законодавець виключає певне кримінальне правопорушення з кола кримінально караних виключаючи склад такого правопорушення з норм кримінального закону

Деякі дослідники виділяють і адміністративну депеналізацію, хоча доцільність застосування понять «пеналізації» і «депеналізації» в сфері адміністративних правопорушень є дискусійним питанням. О.К. Волох та В.К. Колпаков визначали адміністративну депеналізацію як законодавче встановлення мір відповідальності за діяння, що підпадають під заборону і ознаками своїх складів становлять адміністративне правопорушення [5, с. 49]. Дослідники зазначають, що необхідно розмежовувати нормотворчу і правозастосовчу пеналізацію, вказуючи про те, що правозастосовчу пеналізацію здійснюють органи адміністративної юрисдикції. Змістом такої пеналізації є обрання уповноваженим адміністративно-юрисдикційним органом заходу адміністративно-правового покарання для осіб, які є винними у здійсненні адміністративних правопорушень, з урахуванням характеру таких правопорушень, особливостей особи винного та інших критеріїв.

З точки зору екологічних правопорушень важливо користуватись поняттями адміністративної пеналізації та депеналізації. Все ж, аналізуючи екологічні правопорушення в цілому нам необхідно вивчати повний комплекс усіх екологічних правопорушень, не поділяючи при такому аналізі дані правопорушення на адміністративні та кримінальні. За такого підходу ми зможемо чіткіше обґрунтувати до яких правопорушень слід застосувати кримінальну депеналізацію шляхом переведення певного делікту до ряду адміністративних правопорушень. Вважаємо, що таке переведення не тільки не призведе до зростання кількості порушень, а й навпаки допоможе ефективніше протидіяти незаконним діянням внаслідок того, що процес притягнення до адміністративної відповідальності зазвичай є більш швидким про-

цесом, а розумність строків в сфері протидії екологічним правопорушенням на нашу думку є не останньою фундаментальною засадою.

Часто явище депеналізації» ототожнюють із декриміналізацією. Наведені дефініції на нашу думку виступають тотожними взаємозамінними поняттями. Префікс «де» перед «пеналізація» означає повне припинення існування покарання за вчинення певного кримінального правопорушення, те саме визначення стосується і терміну «декриміналізація», в той же час поняття пеналізації та криміналізації не виступають взаємозамінними, оскільки пеналізація може виступати процесом збільшення міри юридичної відповідальності, в той же час криміналізація є процесом занесення діяння до ряду кримінальних правопорушень.

В якості висновку зазначимо, що необхідно значно збільшити обсяг досліджень в сфері державної політики в сфері протидії екологічних правопорушень, особливу увагу приділяючи обґрунтуванню необхідності застосування пеналізації та депеналізації до конкретних екологічних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. Київ: Аттіка, 2005. 429 с.
2. Острогляд О. В. Пеналізація і депеналізація як методи кримінально-правової політики. *Ампаро*. 2022. № 4. С. 34–40
3. Марисюк К., Канцір В. Депеналізація як метод кримінально-правової політики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2018. № 902. С. 130–134.
4. Пономаренко Ю. Щодо співвідношення пеналізації та депеналізації злочинів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Секція : Юридичні науки. 2015. Вип. 1. Том. 4. С. 47–51.
5. Колпаков В., Волох О. Функції адміністративно-деліктної законотворчості. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ України*. Науково-теоретичний журнал. 2007. № 3. С. 42-52.

КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Мироненко Ігор Віталійович

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права

На сьогодні найбільш поширеним колізійним правилом щодо регулювання деліктних зобов'язань у міжнародному приватному праві вважається колізійна прив'язка «закон місця вчинення делікту (правопорушення)» (*lex loci delicti commissi*), яка передбачає підпорядкування деліктного зобов'язання правопорядку місця його вчинення.

Однак у сучасній доктрині міжнародного приватного права застосування цієї колізійної прив'язки зустрічає заперечення, обумовлені як теоретичними, так і практичними міркуваннями. Зокрема вказується на:

1) імперативний характер («жорсткість») даної колізійної прив'язки, яка безальтернативно зобов'язує застосовувати матеріальне право того правопорядку, у межах якого вчинено делікт, незалежно від волі чи інтересів сторін деліктного зобов'язання;

2) різна оцінка правомірності одних і тих же дій згідно положень різних правопорядків;

3) можливість вчинення деліктів за межами територіальних юрисдикцій (як приклад – відкрите море або повітряний простір над ним), коли відсилання до законодавства держави за місцем вчинення делікту взагалі не спрацьовує.

4) можливість виникнення ситуацій, коли місце вчинення делікту не збігається з місцем, де реально настали шкідливі наслідки відповідної протиправної поведінки [1, с. 169-170].

Необхідність вирішення вказаних питань, а також адаптація положень міжнародного приватного права до сучасного розвитку правового регулювання деліктних зобов'язань привели до формування нових підходів щодо колізійного регулювання деліктної відповідальності, які можна охарактеризувати як:

1) уточнення змісту існуючих колізійних прив'язок для уникнення суперечностей щодо їх застосування, зокрема перехід до застосування колізійної прив'язки «закон місця настання шкоди» (*lex loci damni*) [2, с. 74]. Вказане, зокрема, реалізовано у країнах Європейського Союзу із прийняттям «Регламенту ЄС №864/2007 щодо права, яке застосовується до недовговірних зобов'язань» (Регламент «Рим II»);

2) відхід від жорсткого колізійного регулювання за допомогою імперативних колізійних прив'язок на користь більш гнучких підходів, зокрема застосування принципів «найбільш тісного зв'язку» та «автономії волі»;

3) формування системи колізійних прив'язок щодо регулювання деліктних зобов'язань, у якій одна з них використовується як головна, а інша – як альтернативна або додаткова [3, с. 369-374].

Таким чином, для врегулювання деліктних зобов'язань у національних законодавствах та міжнародних договорах можуть також застосовуватися такі колізійні прив'язки (правила), як:

- спільний особистий закон сторін деліктного зобов'язання;
- «закон прапора судна» (*lex flagi*);
- закон місця реєстрації транспортного засобу;
- «закон місця настання шкоди» (*lex loci damni*);
- «закон суду» (*lex fori*) та ін. [4, с. 151-152].

Вказане не виключає застосування у окремих міжнародних договорах чи національних правопорядках також і інших колізійних прив'язок (правил) щодо регулювання деліктних зобов'язань, зокрема «особистий закон особи» (потерпілого чи деліквента), «закон, що найбільш сприятливий для потерпілого», «закон місця укладення договору» (придбання товару, роботи чи послуги споживачем) та ін.

Список використаних джерел

1. Мироненко І. В. Міжнародне приватне право: навчальний посібник. 2-ге вид., доповн. і перероб. Київ : Алерта, 2013. 288 с.
2. Трощенко І. О. Уніфікація колізійних норм у сфері недовговірних зобов'язань в Європейському Союзі та законодавство України : дис. ... к. ю.н.: 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 202 с.

3. Чубарєв В.Л. Міжнародне приватне право : навчальний посібник. Київ: Атіка, 2008. 608 с.
4. Міжнародне приватне право : підручник / за заг. ред. Є. М. Білоусова, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 408 с.

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНОПРАВОВІ ЗАСАДИ В РЕГУЛЮВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Мороз Галина Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права

Публічно-правові та приватно-правові засади як специфічні засоби впливу на поведінку учасників земельних відносин покликані забезпечити оптимальну взаємодію інтересів учасників цих відносин. Власне одним із критеріїв розмежування права на публічне та приватне є характер домінуючого інтересу, що дозволяє виокремити публічне право, яке захищає загальні, державницькі, суспільні інтереси, загальносуспільні блага, важливі не для окремої людини, а для громади, суспільства, країни, у цілому. Натомість у приватному праві домінуючими є індивідуальні інтереси окремо взятої особи (осіб). Земельні відносини виділяються в особливу соціально-економічну категорію, яка розкривається через специфіку землі як унікального об'єкта загальних багатоцільових інтересів та дуалістичному статусу землі, що виступає у відтворювальному процесі одночасно і як природне тіло, і як товар, і як соціально-економічна категорія, включена в систему товарно-грошових відносин [1, с. 32]. Такий підхід свідчить про те, що «правова регламентація земельних відносин не вичерпується лише публічно-правовими приписами. Для земельного права України характерною є також наявність і приватно-правових інститутів. Ідеться про регламентацію приватної власності на землю, орендних та інших договірних відносин, відносин добросусідства та ін. Як бачимо, характерна особливість сучасних земельних відносин полягає в тому, що вони регулюються одночасно з урахуванням і публічного, і приватного підходів» [2]. Більше того, вищезазначене фактично вказує на узгодження позиції про співвідношення предметного кола питань земельного, цивільного та адміністративного права в земельно-правовій сфері. Отже, відносини, що в доктринальному сенсі утворюють предмет земельного права, можуть регламентуватись і цивільно-правовими, і адміністративно-правовими нормами.

Важливим аспектом питання, що розглядається, є режим воєнного стану в Україні, що вплинув на всі сфери життя, в тому числі і на регулювання земельних відносин. Перші законодавчі акти були спрямовані на захист продовольчої безпеки. Одночасно був закритий доступ до практично всіх реєстрів, була заборонена безоплатна передача земельних ділянок у власність.

19 листопада 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель», яким, зокрема, внесли зміни до п.п.5, п.27 розділу X Земельного кодексу України щодо безоплатної передачі земель державної, комунальної власності у приватну власність [3].

Цією нормою була встановлена заборона на безоплатну передачу земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі та розроблення такої документації (окрім права на безоплатну передачу земельних ділянок у приватну власність власникам розташованих на таких земельних ділянках об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд), а також на безоплатну передачу у приватну власність громадянам України земельних ділянок, переданих у користування до набрання чинності цим ЗК України). Такі законодавчі рішення є безумовним акцентом на пріоритет публічних інтересів, що є цілком обґрунтованим та виправданим, зважаючи на існуючі загрози національним інтересам (а відтак і інтересам кожного українця!) в складний час збройної агресії росії проти нашої країни.

Список використаних джерел

1. Боклаг В. А. Механізми державного управління земельними відносинами в Україні. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2014. Вип. 2. С. 30-36.
2. Шульга М. В. Концептуальні засади регламентації сучасних земельних відносин. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10631/1/Shulga.pdf>.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>.

ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В СФЕРІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Озарко Назарій-Ростислав Любомирович,

аспірант,

Навчально-науковий Юридичний інститут

Оборонно-промисловий комплекс України – це об'єднання державних органів, підприємств, наукових і виробничих установ, які займаються розробкою, виготовленням, модернізацією та утилізацією військової техніки і озброєння. До його функцій також належить надання послуг у сфері оборони, забезпечення сил безпеки і оборони та інших військових формувань матеріальними ресурсами, постачання продукції військового та подвійного призначення, а також участь у міжнародному військово-технічному співробітництві.

Юридичні особи, які діють у сфері оборонно-промислового комплексу (ОПК), – це підприємства, організації та установи, що мають статус окремих суб'єктів господарювання і працюють у галузі оборонної промисловості. Вони можуть мати різні форми власності – державну, комунальну або приватну, але обов'язково повинні діяти відповідно до чинного законодавства та стандартів, пов'язаних з національною безпекою.

Ці юридичні особи займаються розробкою, виробництвом, ремонтом, модернізацією або утилізацією військової техніки та озброєння. Крім того, вони можуть надавати спеціалізовані послуги на користь збройних сил та інших силових струк-

тур. Особливістю таких організацій є підвищені вимоги до безпеки, конфіденційності, кадрової політики та виробничих потужностей.

Правовий статус юридичних осіб у сфері оборонно-промислового комплексу (ОПК) визначається комплексом нормативно-правових актів, які регулюють їхню діяльність у контексті національної безпеки та оборони.

Ці юридичні особи діють на основі загального законодавства про господарську діяльність (зокрема, Цивільного та Господарського кодексів), а також спеціального законодавства, зокрема Законів України «Про оборону України» [4], «Про оборонні закупівлі» [3], «Про експортний контроль» [1] тощо.

З моменту початку проведення військових дій на території України в 2014 році, а згодом після початку повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України в 2022 році, кількість підприємств в галузі оборонно-промислового комплексу значно зросла.

Найбільш поширеним видом юридичних осіб, що ведуть свою діяльність у цій галузі є державні підприємства різних організаційно-правових форм. Сюди відносяться, як товариства з обмеженою відповідальністю так і приватні акціонерні товариства. Над усіма вище згаданими державними підприємства різних організаційно-правових форм у цій галузі, здійснює управління, згідно статуту [7] – Акціонерне товариство «Українська оборонна промисловість» (далі – товариство), що є юридичною особою, 100 відсотків акцій якого належать державі.

Товариство утворене внаслідок припинення шляхом реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» в порядку перетворення відповідно до Закону України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності»[5] з урахуванням розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1594 «Про припинення шляхом реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» в порядку перетворення в акціонерне товариство» (Офіційний вісник України, 2021 р., № 98, ст. 6407) [8].

Окрім вище згаданої державної структури підприємств, у виробництві продукції оборонного призначення задіяні і недержавні господарські товариства. Здебільшого це товариства з обмеженою відповідальністю та ті ж акціонерні товариства, що здійснюють свою економічну діяльність на підставі статуту. У своїй діяльності такі товариства окрім статуту керуються також Законами України «Про акціонерні товариства» [2] та «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [6], де визначаються основні положення щодо їхнього правового статусу, порядку управління, корпоративної структури, порядку припинення та/або реорганізації.

Особливу роль у визначенні правового статусу відіграє обов'язкове ліцензування діяльності, пов'язаної з виробництвом або обігом озброєння та військової техніки. Держава також контролює доступ до інформації з обмеженим доступом, перевіряє відповідність підприємств вимогам захисту державної таємниці, а також здійснює контроль за зовнішньоекономічними операціями з товарами військового або подвійного призначення.

Крім того, юридичні особи в ОПК мають специфічні обов'язки у взаємодії з органами влади – Міністерством оборони, Службою безпеки України, Держекспортконтролем тощо. Їх діяльність повинна відповідати вимогам оборонної політики та бути спрямованою на забезпечення обороноздатності держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-15#Text>.
2. Закон України «Про акціонерні товариства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>
3. Закон України «Про оборонні закупівлі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>.
4. Закон України «Про оборону України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
5. Закон України «Про особливості реформування підприємств оборонно-промислового комплексу державної форми власності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1630-20#Text>.
6. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#n28>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2023 р. № 441 «Про утворення акціонерного товариства «Українська оборонна промисловість»». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2023-%D0%BF#Text>.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2021 р. № 1594-р Про припинення шляхом реорганізації Державного концерну «Укроборонпром» в порядку перетворення в акціонерне товариство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1594-2021-%D1%80#Text>.

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ПРИНЦИПІВ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Олійник Оксана Степанівна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник директора
Навчально-наукового юридичного інституту

Принципи будь-якої правової системи виступають ефективним засобом впливу на розвиток окремих правових інститутів, правових норм та правової системи в цілому. Адже чіткі та зрозумілі правові принципи слугують необхідною теоретичною основою для розвитку права й законодавства, прийняття прозорих правових норм, обґрунтованого та справедливого застосування законодавчих положень, дозволяють усунути формалізм в правовому регулюванні. Тобто, правові принципи виступають тими чинниками, які дозволяють окреслити тенденції у розвитку правового регулювання системи правовідносин та сформувати певні перспективи на майбутнє з метою ефективного правозастосування.

Сучасне приватне право значною мірою ґрунтується на категоріях, конструкціях, уявленнях, що були запропоновані римським приватним правом та еволюціонували впродовж наступного історичного та соціально-економічного розвитку. Аналіз джерел римського приватного права дозволяє виокремити певні закономірності у виникненні та регулюванні приватноправових інститутів, відзначити їх системність та логіку, що, як наслідок, дозволило здійснити рецепцію значної кількості таких правових інститутів чи підходів до їх правового застосування [1, с. 10-13]. Саме певні принципи римського приватного права дозволили напрацювати

окремі загальні підходи до вирішення конкретних правових ситуацій та казусів, що дозволяє вести мову про їх універсальність. Тобто, можна з певністю констатувати, що сучасна приватноправова наука завдячує правотворчості римських юристів, які, однак, не ставили перед собою завдання розвитку теорії чи філософії права, а, насамперед, були націлені через правову норму, правовий принцип вирішити конкретну ситуацію. Безумовно, принципи у римському приватному праві змінювалися залежно від етапів його розвитку. Якщо в Стародавньому Римі часів Законів XII таблиць визнавалися принципи формалізму, консерватизму, національної обмеженості, урочистості тощо, то з часом починають формуватися принципи прогресивності, формальної рівності сторін, справедливості, доброчесності [1, с. 8-9].

Якщо звернутися до положень Цивільного кодексу України, то загальними засадами цивільного законодавства є принципи справедливості, добросовісності й розумності, які закладені в основу правового регулювання приватноправових відносин [2], та підходи розуміння яких формувалися римською юриспруденцією. Універсальність принципів римського приватного права ґрунтувалася на можливості конструювати певні правові абстракції та застосовувати їх у практичних ситуаціях; коригувати зміст окремих юридичних конструкцій та відображати їх через призму типових правових ситуацій.

Тобто, ідеї, сформульовані у римській юриспруденції, що були зумовлені об'єктивними окремими потребами суб'єктів правовідносин, набули форми необхідних правових категорій. До загальних принципів римського приватного права можна віднести «*aequitas, humanitas*» – відсутність правових норм, що принижують людську гідність; «*ius natural*» – дотримання природного права, слідування розумним підходам, притаманним природі та соціуму; «*natura rerum*» – врахування законодавцем практики правовідносин тощо. Універсальним та системоутворюючим в римському приватному праві принцип «*aequitas*», що трактувався як справедливість правопорядку і рівність осіб перед законом. Поняття «справедливості» виникло на основі уявлень суб'єктів про добро і зло, було тісно пов'язане з моральними засадами суспільства. З цього приводу Ульпіан зазначав: «По заслугам назвали нас (юристів) жрецьми, бо ми турбуємося про правосуддя, оголошуємо поняття доброго і справедливого, відділяючи справедливе від несправедливого, відрізняючи дозволене від недозволеного... прагнучи до філософії істинної, а не уявної» (D.1.1.1) [3, с. 229]. Справедливість як принцип римського приватного права полягає у такій поведінці учасників приватноправових відносин, яка б виключала їх несправедливі дії, а ґрунтувалася б на поведінці справедливій, а саме такій поведінці, яка є не тільки правомірною з точки зору закону, а й етичною, моральною з точки зору суспільства.

Сучасні дослідники римського приватного права в якості концептуальних основ римського правопорядку до таких універсальних принципів, крім справедливості, розумності й добросовісності, також відносять принцип непорушності права власності та захисту власності, принцип свободи договору, принцип рівності сторін, принцип реального та належного виконання договору тощо. Наведені принципи широко застосовуються в сучасному цивільному праві й послідовно відображають ідеї приватного права.

Список використаних джерел

1. Основи римського приватного права : підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін. Харків : Право. 2008. 224 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01. 2003 № 435 – IV. *Відомості Верховної ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.04.2025).
3. Олійник О.С. Особливості реалізації принципів добросовісності, розумності та справедливості в римському приватному праві. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* : збірник наукових статей. Випуск 48. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2018. С. 224-235. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/issue/view/115/57>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Парута Юлія Іванівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права

Розглядаючи питання правового регулювання страхування слід вказати на той факт, що на сьогодні ми маємо уже третій варіант спеціалізованого закону у сфері страхування. Відтак перший ЗУ «Про страхування» був прийнятий 7 березня 1996 року, і безумовно, на той час це було важливим кроком у формуванні національного страхового ринку. Однак, з часом виявилися певні недоліки цього законодавчого акту, які стримували розвиток страхової галузі (обмеженість видів страхування, недостатній нагляд та регулювання, недосконалість у захисті прав споживачів тощо). Ці недоліки зумовили необхідність реформування страхового законодавства, що призвело до прийняття нової редакції ЗУ «Про страхування» 4 жовтня 2001 року. Зміни у новій редакції ЗУ «Про страхування» були спрямовані на покращення регулювання страхового ринку, зміцнення фінансової стійкості страховиків і підвищення рівня захисту прав страхувальників. Та все ж і цей закон з часом виявився непридатним до якісного правового регулювання відносин страхування, а одним із аргументів на користь зміни законодавства у цій сфері стала його невідповідність Директиві Європейського Парламенту і Ради 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року про започаткування та ведення діяльності у сфері страхування та перестраховування Solvency II [1].

Початком нового етапу в формуванні національного законодавства у сфері страхування можна сміливо назвати прийняття 18 листопада 2021 року ЗУ «Про страхування», який було введено в дію 01 січня 2024 року. Такий відкладений вступ у дію пояснюється необхідністю адаптації учасників ринку до нових вимог, розробки підзаконної нормативної бази, а також складністю і масштабом регуляторних змін, які охопив цей Закон.

А зараз перейдемо до аналізу основних змін у сфері страхування, які були зумовлені прийняттям ЗУ «Про страхування» 18 листопада 2021 року.

Одним із найбільш обговорюваних питань стала заміна понад 50 видів страхування на 23 класи страхування. Її суть полягає в переході від громіздкої та застарілої

системи класифікації страхових продуктів до більш уніфікованого підходу, який заснований на міжнародних стандартах. Запровадження системи класів страхування в Україні є частиною гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу, а саме з положеннями Директиви 2009/138/ЄС (Solvency II), яка передбачає аналогічний поділ страхових продуктів за класами.

Відбулося скорочення переліку випадків обов'язкового страхування. Раніше законодавство передбачало широке коло видів страхування, що формально визнавались обов'язковими, але на практиці не реалізовувалось ефективно. Закон чітко розмежовує обов'язкове і добровільне страхування, встановлюючи єдині правила для кожного з видів. Закон значно скоротив перелік обов'язкових видів страхування, водночас було введено нові обов'язкові види, пов'язані з перевезенням небезпечних вантажів, діяльністю об'єктів підвищеної небезпеки та аваріями, що між іншим, відповідає європейській практиці «green insurance» [2].

Закон встановлює оновлені вимоги до платоспроможності страховиків через запровадження розрахунків капіталу за базовим або спрощеним підходом залежно від обсягів діяльності компанії. Фіксовані суми статутного капіталу, які раніше становили 10 млн євро для компаній зі страхування життя та 1 млн євро для інших, тепер замінено на гнучкіші величини. За базовим підходом мінімальний капітал становить 48 млн грн для страховиків, що займаються страхуванням життя, транспорту та кредитних ризиків, і 32 млн грн – для інших видів страхування. Зазначені суми переглядаються Національним банком України кожні п'ять років відповідно до змін ринку.

Аналізованим нормативно-правовим актом посилено організаційні вимоги до страховиків, зокрема встановлено обов'язкове оприлюднення структури власності та погодження з НБУ істотної участі інвесторів із перевіркою їхньої репутації та фінансового стану. Закон вимагає погодження НБУ призначення керівників та ключових осіб у страховій компанії з урахуванням їхньої компетентності та ділової репутації. Закон також детально визначає функціональну структуру системи управління, зокрема функції з управління ризиками, комплаєнсу, актуарної діяльності та внутрішнього аудиту. Діяльність страхових посередників тепер жорстко регламентована: передбачено вимоги до кваліфікації, відповідальності, обов'язок розкривати інформацію клієнтам і мати спеціальні рахунки для операцій із коштами клієнтів.

Вперше на законодавчому рівні визначено перелік наглядових заходів НБУ, які можуть застосовуватись для виявлення, попередження та усунення ризиків для платоспроможності страховиків. До таких заходів належать інспекційні перевірки, коригувальні рекомендації, заходи раннього втручання та примусові заходи впливу, включаючи анулювання ліцензії чи ліквідацію компанії. Закон встановлює чіткий порядок і умови застосування кожного з цих інструментів. Якщо страховик самостійно виявляє ризики під час своєї діяльності або внутрішнього аудиту, він зобов'язаний повідомити НБУ та розробити план фінансування або відновлення, який підлягає погодженню та контролю з боку Регулятора [3].

Аналіз правового регулювання страхування не буде повним якщо не звернути увагу на підзаконні нормативно-правові акти у цій сфері. Так, серед основних можна назвати: Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування, затверджене постановою Правління НБУ від 25 грудня 2023 року №182 та Положення про вимоги до системи управління страховика, затвердже-

не постановою Правління НБУ від 27 грудня 2023 року №194 та ін. Однак, це далеко не всі підзаконні нормативно-правові акти, їх число досить значне, а з детальним переліком можна ознайомитися на сайті НБУ у розділі «Страхування» [4].

У контексті проведеного аналізу нормативно-правового регулювання страхування можна зробити висновок, що реформа страхового ринку України започаткувала якісно новий етап розвитку у сфері страхування. Запровадження класів страхування, зменшення розміру статутного капіталу страховика, запровадження ризикорієнтованого нагляду, посилення вимог до платоспроможності, корпоративного управління та прозорості структури власності страховиків свідчать про наближення до стандартів Європейського Союзу, зокрема вимог Директиви Solvency II. Усе це свідчить про удосконалення законодавства у цій сфері та створення передумов для подальшої гармонізації українського законодавства з правом ЄС.

Список використаних джерел

1. Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року про започаткування та ведення діяльності у сфері страхування та перестрахування URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-09#Text.
2. Paul Spittau Ukraine Moves Closer to EU Standards with New Insurance Laws. 28 June. URL: <https://greco.services/ukraine-moves-closer-to-eu-standards-with-new-insurance-laws/>.
3. Юрій Колос, Яна Гембаровська Новий Закон про страхування: ключові зміни 10/04/ 2024. ЕВА European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/novyj-zakon-pro-strahuvannya-klyuchovi-zminy/>.
4. Національний банк України. Нагляд. Регулювання ринку небанківських фінансових послуг. Страхування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market/insurance>.

ЕЛЕМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Петечел Надія Михайлівна,

кандидатка юридичних наук,
старша викладачка кафедри судочинства

Однією із умов ефективного функціонування судової влади – є її доступність. Стандарти доступності судової влади передбачені у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], рішеннях Європейського суду з прав людини та рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи. Конституція України передбачає основу становлення доступності правосуддя, закріпивши, що звернення до суду для захисту прав і свобод людини та громадянина гарантується безпосередньо на підставі Основного Закону (ст. 8), а юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі (ст. 124) [2].

Доступність правосуддя, як зазначає Н. Сакара, є певним стандартом, який відбиває вимоги справедливого й ефективного судового захисту, що конкретизується в необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках і безперешкодного звернення будь-якої зацікавленої особи до суду. Авторка

вважає, що доступність правосуддя складається з певних інститутів, функціонування яких забезпечує:

- реальну можливість особи звернутися до суду за захистом своїх прав;
- механізми захисту всіх прав людини;
- справедливий розгляд справи та ефективне відновлення порушених прав;
- усунення фінансових перешкод за рахунок звільнення певних категорій осіб повністю або частково від сплати судових витрат, надання відстрочки чи розстрочки у їх сплаті;
- можливість скористатися послугами представника або отримати правову допомогу іншим способом [3, с. 47].

Питання доступності правосуддя повинне розглядатися в першу чергу з позицій правового регулювання і вирішення їх у рамках процесуальної форми. Процесуальний аспект забезпечення доступності правосуддя є по суті основним елементом і означає адекватність процесуального законодавства і практики його застосування судами відповідно до потреб ефективного судового захисту громадянином. Він реалізовується через закріплення у національному законодавстві процесуальних гарантій, які забезпечують громадянам реалізацію даного права. Так, ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України передбачає, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів [4].

Розмірковуючи з приводу доступності правосуддя по цивільних справах на можна виділити такі основні проблеми процесуального (процедурного) характеру, які впливають на доступність правосуддя:

- рівень навантаження на одного суддю;
- розмір судових витрат;
- неявка сторін у судові засідання без поважних причин;
- надання якісної первинної та вторинної правової допомоги;
- дотримання строків в цивільному судочинстві;
- відкритість інформації про суд, порядок його роботи, процедура звернення;
- виконання постановлених рішень судів.

Таким чином, для характеристики поняття доступності правосуддя слід визначити складові цього стандарту. Зроблений аналіз доступності правосуддя у національному законодавстві, міжнародних нормах та прецедентній практиці Європейського суду з прав людини дозволяє стверджувати, що доступність правосуддя в цивільному судочинстві, необхідно характеризувати як системне явище.

Враховуючи основні проблеми процесуального (процедурного) характеру, які впливають на доступність правосуддя, до складу цього поняття необхідно включити такі складові чинники, які:

- 1) забезпечують реальну можливість особи звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав.
- 2) створюють реальні та дієві механізми захисту прав людини.
- 3) гарантують справедливу та законну процедуру розгляду справи.
- 4) усувають перешкоди фінансового характеру, а саме звільнення пільгових категорій осіб повністю або частково від сплати судових витрат, надання відстрочки чи розстрочки у їх сплаті.

5) передбачають можливість скористатися послугами безоплатної якісної первинної та вторинної правової допомоги.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що доступність правосуддя в цивільному судочинстві – це певний стандарт, який відображає вимоги справедливого й ефективного судового захисту, що конкретизуються у відповідній судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках і безперешкодного звернення будь-якої зацікавленої особи до суду для відновлення свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р.: Закон України від 17.07.1997 р. №475/97-ВР. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.03.2025).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. N 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.03.2025).
3. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Харків : Право, 2010. 256 с.
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. Дата оновлення: 21.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 10.03.2025).

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Петровська Ірина,

доцент кафедри конституційного, міжнародного
та адміністративного права

Розвиток українського адміністративного права пов'язаний з переходом від «державоцентризму» до «людиноцентризму» на основі зміни предмета адміністративно-правового регулювання. Як відомо, предмет адміністративно-правового регулювання суспільних відносин в Україні еволюціонував від державного управління (як державницького підходу в радянському праві, коли людина була придатком держави) до публічного адміністрування (концепція, коли публічна адміністрація (влада) обслуговує населення та має забезпечити його потреби); а у перспективі, його розвиток адміністративного права України пов'язаний з правовим регулюванням публічного управління (ефективна система втілення публічного інтересу – здійснення діяльності на «суспільне благо» для розвитку країни, зокрема економіки, забезпечення хорошого життя людей в країні, їх безпеки, існування держави для людей). На практиці такі зміни адміністративних правовідносин пов'язані з завданнями щодо:

1) забезпечення публічною адміністрацією (органами державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктами делегованих повноважень) необхідних умов

для реалізації приватними особами (фізичними та юридичними) всього належного комплексу прав, свобод і законних інтересів осіб;

2) створення ефективної, швидкої, простої, малозатратної та зрозумілої системи виконання обов'язків на основі принципів верховенства права, соціальної справедливості, рівності;

3) забезпечення та гарантування захисту порушених прав через систему позасудових та судових способів (засобів, методів), оцінки ефективності й виправлення помилок;

4) функціонування ефективної системи притягнення до юридичної відповідальності за вчинені правопорушення.

Правовою основою для такого розуміння мети адміністративного права виступає Конституція України [1], в якій закріплено, що «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (ч. 2 ст. 3), а також ч. 2 ст. 6 і ч. 2 ст. 19 Конституції [1], які вимагають від суб'єктів публічної влади діяти виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією й законами України [2, с. 7].

Як найвище за юридичною силою джерело права, що містить норми прямої дії, Конституція України [1] закладає основу для правового регулювання всіх суспільних відносин в країні. Проте конкретизація її положень для правозастосування здійснюється в законах та підзаконних нормативно-правових актах, адміністративних актах, які мають прийматись відповідно до неї та для її реалізації (в контексті триєдиного розуміння сучасної держави як демократичної, соціальної, правової).

Предмет вивчення адміністративного права дотичний до інших галузей знань, зокрема до економіки, оскільки діяльність адміністрації (як керівного органу) підприємства – це основа управлінських відносин (менеджмент). Науковці економісти розглядають державне управління як одну з найголовніших частин загального управління суспільством, країною, регіонами, що виступає засобом впливу держави на суспільство з метою забезпечення інтересів держави, основою якого є публічне адміністрування, яке, своєю чергою, має максимально ефективно задовольняти інтереси суспільства, за допомогою наявного у публічній адміністрації потенціалу (правового, фінансового, кадрового, інформаційного тощо) [3, с. 209].

Публічне управління в суспільно-економічних науках розглядають як найбільш прогресивну і демократичну систему управління, що має враховувати функції та методи державного управління та публічного адміністрування (влади), забезпечувати зворотний зв'язок суспільства та його соціальних груп (суб'єктів приватного права) з органами влади із обов'язковим врахуванням ставлення приватних осіб до окремих рішень чи державної політики. Тому адміністративні правовідносини із взаємодії органів влади і суспільства мають формуватися на основі діалогів та партнерства, що забезпечуватиме позитивний вплив як на рівень життя населення країни так і на її державну політику, ефективне функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування задля досягнення високого розвитку всіх сфер суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року в редакції 1 січня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Мельник Р.С. Новели сучасної концепції українського адміністративного права. LEX PORTUS № 5 (7)'2017. С.5-16. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-5-2017/melnyk_r_s_novely_suchasnoi_kontseptsii_ukrainskogo_administratyvnogo_prava.pdf.
3. Савченко Т. В., Тяжємов О. Ю. Генезис понять «державне управління», «публічне адміністрування» та «публічне управління». *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 10. С. 205-210. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.10.205>.
4. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. Вид. 2-е, доп. / Остапенко О. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін. Львів : Сполом, 2021. 616 с.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розвадовський Володимир Іванович

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Як відомо, представницька демократія одна з ключових форм демократичного управління, стикається з численними викликами, які вимагають глибокого аналізу та активної адаптації до сучасних реалій. Серед основних проблем функціонування цієї системи особливо помітні такі, як відчуження між громадянами та їхніми представниками, поширеність корупції, нерівність у доступі до політичного впливу, політичний популізм і недостатня прозорість діяльності владних структур.

Однією з найбільших болючих проблем є відчуження громадян від обраних представників. Часто люди вважають, що їхні інтереси не враховуються або ігноруються, а політика більше зосереджена на власних потребах чи інтересах партійних еліт. Семюел Хантінгтон влучно зазначав: «Демократія втрачає сенс, якщо представники перестають бути відповідальними перед народом, який їх обрав» [1, с.102]. Для відновлення довіри громадян до своїх представників важливо запровадити чіткі механізми підзвітності, такі як обов'язкові звіти перед виборцями, регулярні відкриті слухання та реальні механізми відкликання депутатів, які не отримали своїх обов'язків. Це дозволить створити відчуття участі людей у владі та підвищити їхню політичну активність.

Ще серйозною проблемою є корупція, яка підриває основи представницької демократії. У країнах із перехідними демократіями, такими як Україна, корупція часто стає системною, що руйнує довіру громадян на всіх рівнях влади. «Корупція є головною загрозою для демократичного управління, адже вона не тільки руйнує довіру, але й концентрує владу в руках небагатьох» [2, с. 65]. Рішення цієї проблеми лежить у посиленні незалежності антикорупційних інституцій, прозорості в діяльності влади та широкому використанні цифрових технологій для моніторингу державних процесів. Наприклад, системи електронного урядування можуть мінімізувати людський фактор у прийнятих рішеннях, знижуючи ризики корупційних схем.

Окремою проблемою є вплив олігархічних структур на політичні процеси. Нерідко економічно впливові особи фінансують партії або використовують контрольовані медіа для маніпуляції громадською думкою. Юрій Ключковський наго-

лошує: «Справжня демократія можлива лише тоді, коли всі громадяни матимуть рівні можливості впливати на політичні процеси» [3, с. 78]. На мою думку, для подолання цієї проблеми необхідно впроваджувати прозоре фінансування виборчих споживачів, обмежувати вплив приватного капіталу на політику та стимулювати розвиток незалежних медіа. Важливо також забезпечити рівний доступ до інформації, щоб громадяни могли формувати власну об'єктивну думку щодо політичних подій і кандидатів.

Популізм є ще одним викликом для представницької демократії. Популістські лідери часто обіцяють швидке та просте вирішення складних проблем, використовуючи при цьому маніпулятивні стратегії підтримки. Це створює ризик короткострокових рішень, які шкодять суспільству в довгостроковій перспективі. Як зазначає Семюел Хантінгтон: «Популізм руйнує основи демократичного діалогу, хоча він базується не на раціональності, а на емоційних гаслах» [1, с. 110]. Для протидії цьому явищу необхідно підвищувати рівень політичної культури громадян, впроваджувати програми громадянської освіти та створювати незалежні платформи для відкритих дискусій, де громадяни могли б отримувати правдиву інформацію та аналізувати дії політики.

Попри ці проблеми, представницька демократія має значні перспективи для розвитку, якщо вона зможе адаптуватися до сучасних умов. На мою думку, однією з ключових перспектив є впровадження цифрових технологій у демократичний процес. Цифрова демократія дозволяє громадянам активніше брати участь у процесах управління через онлайн-платформу для голосування, електронних петицій та громадських обговорень. Це не лише завершена прозорість, але й знижує витрати на адміністративні процеси. Водночас важливо забезпечити безпеку таких систем і захист персональних даних, щоб уникнути ризиків маніпуляцій і кібератак. Розвиток громадянського суспільства також є необхідними умовами для вдосконалення представницької демократії. Громадські організації та незалежні ЗМІ відіграють важливу роль у контролі за діяльністю влади, а також у формуванні суспільної думки. Як пише Даль: «Сильне громадянське суспільство є невід'ємною частиною здорової демократії» [2, с. 80].

Важливо стимулювати розвиток громадянської активності через грантову підтримку, створення платформи для громадських ініціатив і заохочення молоді до участі в політичному житті.

Не менш важливою перспективою є реформа виборчої системи. Впровадження відкритих списків кандидатів дозволяє виборцям обирати не лише партії, а й конкретних представників, які вважаються гідними. Це може зменшити вплив партійних еліт і підвищити конкуренцію між кандидатами.

Така реформа сприятиме посиленню відповідальності депутатів перед виборцями, а також підвищити якість представництва в органах влади.

Загалом, ми вважаємо, що представницька демократія має адаптивний потенціал і може успішно реагувати на сучасні виклики, якщо забезпечити прозорість, підзвітність та активність участі громадян. Ефективність залежить від здатності суспільства знайти баланс між інтересами різних груп, уникати впливу корупції та популізму, а також впроваджувати інноваційні підходи до управління. Успіх цієї моделі можливий лише за умови інтеграції зусиль громадянського суспільства, держави та міжнародних партнерів.

Отже, дослідження представницької демократії дає можливість зробити деякі важливі висновки, які дозволяють нам краще зрозуміти її роль, проблеми та потенціал для подальшого вдосконалення. Самовираження є однією з найпоширеніших форм правління в сучасному світі, що дозволяє демократії ефективно керувати суспільством у масштабах, які практично неможливі. І це надає громадянам можливість брати участь у політичному житті через обраних представників, які зобов'язані діяти в інтересах виборців і підкорятися закону.

В українському контексті представницька демократія має міцну правову основу, закріплену в Конституції, яка проголошує принципи демократії, політичної рівності та правового захисту [4, с. 7]. Однак сучасна реальність демонструє серйозні проблеми, особливо корупцію, низький рівень політичної культури, недостатню прозорість державних структур і вплив олігархічних груп. Ці проблеми призводять до погіршення функціонування демократичних інститутів і зміцнення довіри суспільства до представницької системи.

Водночас представницька демократія має значний потенціал для розвитку. Серед основних перспектив можна виділити кілька ключових напрямків. По-перше, першим кроком є інтеграція цифрових технологій у демократичний процес. Використання електронного голосування, онлайн-платформи для обговорення законопроектів та петицій, може зробити політичний процес більш прозорим та доступним. Цифрові технології дозволяють громадянам швидко і ефективно впливати на процес прийняття рішень і контролювати дії представників. Але з цієї точки зору необхідно вирішувати питання безпеки даних, захисту від кібератак і маніпуляцій.

По-друге, необхідно посилити роль громадянського суспільства. Без активного залучення громадян до політичного процесу представницька демократія ризикує перетворитися на формальну систему, що обслуговує інтереси вищого кола Еліт. Розвиток громадських інституцій, незалежних ЗМІ та волонтерських ініціатив є ключем до ефективного державного управління діяльністю уряду. Особливо важливо залучати молодь до політичного життя за допомогою освітніх програм, тренінгів щодо участі в політичному житті та створення просторів для обміну думками та ідеями.

Реформа виборчої системи також є важливою умовою зміцнення представницької демократії в Україні. Запровадження відкритих списків, забезпечення рівного доступу кандидатів до виборчого процесу та посилення відповідальності за порушення виборчого законодавства можуть значно підвищити рівень довіри громадян до виборців. Це дозволить створити систему, в якій кожен голос матиме значну вагу, а обрані представники будуть підзвітні виборцям.

На міжнародному рівні перспективи розвитку представницької демократії включають інтеграцію глобальних стандартів та практик, спрямованих на забезпечення прозорості, ефективності та підзвітності державних установ. Як член Європейського співтовариства, Україна може використовувати досвід країн ЄС у боротьбі з корупцією, вдосконаленні виборчих процедур і зміцненні демократичних інститутів.

Одним з важливих аспектів довгострокового розвитку є підвищення політичної культури громадян. Політичне просвітництво, формування критичного мислення, визнання прав і обов'язків сприяють підвищенню якості демократичного процесу. Громадяни з високим рівнем політичної свідомості не тільки беруть активну участь у виборах, а й забезпечують ефективний контроль за діями представників.

Підводячи підсумок, можна відзначити, що представницька демократія – це гнучка і динамічна система, здатна адаптуватися до викликів нашого часу.

Розвиток в Україні потребує комплексного підходу: вдосконалення інституційної бази, підвищення рівня політичної участі громадян, посилення управління діями органів влади, впровадження сучасних технологій. Успіх цієї моделі залежать від готовності державних, громадських і міжнародних партнерів працювати спільно для збереження демократичних цінностей і забезпечення ефективного управління на благо громадян.

Список використаних джерел

1. Хантінгтон С. П. Третя хвиля: демократизація наприкінці двадцятого століття. University of Oklahoma Press, 1991.
2. Даль Р. А. Про демократію. Видавництво Єльського університету, 1998.
3. Ключковський Ю. Б. Основи представницької демократії. Київ : Либідь, 2006.
4. Конституція України : Офіційний текст. Видання із змінами та доповненнями. Київ : Парламентське видавництво, 2023.

ЗДІЙСНЕННЯ (РЕАЛІЗАЦІЯ) МАЙНОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І ОБ'ЄКТИ СУМІЖНИХ ПРАВ

Стефанишин Наталія Михайлівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права

Створення об'єктів авторського права та об'єктів суміжних прав і надання їм належної правової охорони тісно пов'язано з питанням здійснення майнових прав на об'єкти авторського права і об'єкти суміжних прав, адже, з моменту створення твору, комп'ютерної програми, компіляції даних (бази даних), виконанням, фонограмою, відеограмою чи програмою (передачею) організації мовлення в первинних суб'єктів виникають комплекс особистих немайнових та майнових прав. І якщо особисті немайнові права, здебільшого, є невідчужуваними і тісно пов'язаними з автором твору (чи автором іншого об'єкта авторського права/суміжних прав), то майнові права можуть належати як автору, так і іншим особам, котрим вони можуть бути передані на підставі закону чи договору.

Відповідно до статей 441, 453 ЦК України суб'єкти авторського права/суміжних прав можуть здійснювати свої майнові права особисто, через представника чи іншу уповноважену особу або через організацію колективного управління відповідно до закону [1]. Отже, можемо зробити висновок, що первинні суб'єкти авторського права або суміжних прав можуть реалізовувати майнові права, що їм належать використовуючи наступні форми здійснення останніх:

- особисто. Так, згідно ч.2ст.47 Закону України «Про авторське право і суміжні права» - суб'єкт авторського права або суміжних прав здійснює майнові права, що йому належать, на власний розсуд, не порушуючи прав та охоронюваних законом інтересів інших осіб. Не допускається зловживання майновими правами на об'єкти авторського права і суміжних прав [2];

- через представника чи іншу уповноважену особу на підставі договору чи закону. Майнові права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права/суміжних прав можуть бути передані іншій особі відповідно до закону повністю або частково. Умови передавання майнових прав інтелектуальної власності можуть бути визначені договором, який укладається з дотриманням вимог цивільного законодавства України. При чому, майнові права можуть передаватися як фізичним, так і юридичним особам, а також державі.

Розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права або об'єкти суміжних прав може здійснювати з наступних підстав:

1) трудового договору (контракту) – в частині умов щодо розподілу майнових прав на службовий твір або службове виконання, службову фонограму, службову відеограму (з врахуванням статей 1, 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та статті 429 ЦК України);

2) договору про створення за замовленням і використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав (з врахуванням статей 1, 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та статей 430, 1112 ЦК України);

3) договору про передавання (відчуження) майнових прав на об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав (з врахуванням статей 1, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та статті 1113 ЦК України);

4) ліцензійного договору на використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав (з врахуванням статей 1, 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» та статей 1108-1111 ЦК України);

5) публічної ліцензії на використання об'єкта авторського права або об'єкта суміжних прав (з врахуванням статей 1, 51 Закону України «Про авторське право і суміжні права»);

6) комерційної концесії (з врахуванням статей 1115-1129 ЦК України);

7) іншого правочину щодо розпоряджання майновими правами на об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав.

Правочини щодо розпоряджання майновими правами на об'єкти авторського права або об'єкти суміжних прав вчиняються у письмовій (електронній) формі, крім договору про використання твору в періодичних виданнях (газетах, журналах, електронних засобах масової інформації тощо), які можуть укладатися в усній формі.

У договорі щодо розпоряджання майновими правами на об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав визначаються:

1) відомості, що дозволяють ідентифікувати відповідний об'єкт (назва та/або інші характерні ознаки);

2) обсяг майнових прав на відповідний об'єкт, що передаються (надаються) за договором;

3) розмір чи спосіб визначення плати (винагороди) або зазначення про безвідплатний характер договору.

Умови договорів щодо розпоряджання майновими правами на об'єкти авторського права або об'єкти суміжних прав, що обмежують право творця такого об'єкта на створення (здійснення, вироблення) інших об'єктів авторського права або об'єктів суміжних прав, є нікчемними, інші умови, окрім тих, що наведені вище мо-

жуть деталізовуватися у відповідному договорі, що буде укладатися та врегулювати відповідні правові відносини в сфері авторського права та суміжних прав;

- через організації колективного управління. Згідно статті 1 Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» організація колективного управління – громадське об'єднання зі статусом юридичної особи, зареєстроване в Установі, що не має на меті отримання прибутку, засноване виключно правовласниками, діяльність якого спрямована на колективне управління майновими правами на об'єкти авторського права і (або) суміжних прав [3].

Особливості реалізації майнових прав на об'єкти авторського права і об'єкти суміжних прав організаціями колективного управління здійснюються в порядку визначеному спеціальним законом та виступатиме предметом самостійного наукового дослідження в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. №435–IV. Дата оновлення: 10.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. №2811-IX. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.
3. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15.05.2018 р. №2415-VIII. Дата оновлення: 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>.

ЕКВАЙРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ

Схаб-Бучинська Тетяна Ярославівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права

Швидкий розвиток новітніх технологій, в тому числі електронної комерції спричинив значне поширення безготівкових розрахунків, які здійснюються за допомогою платіжних карток, як засобів оплати за товари та послуги, шляхом встановлення на торговельних точках платіжних терміналів та їх різновидів. Тобто йдеться про можливість оплати покупки за допомогою платіжних карт, не використовуючи готівкові кошти. Саме, одним із ключових механізмів таких розрахунків є договір еквайрингу, що укладається між підприємцями та банківськими установами.

Однак, щоб скористатися всіма перевагами еквайрингу, підприємцеві необхідно укласти договір з банком-еквайром, який надає еквайрингові послуги. Тобто банк є власником платіжного пристрою (Згідно із Законом України «Про платіжні послуги» платіжний пристрій - технічний пристрій (банківський автомат, платіжний термінал, програмно-технічний комплекс самообслуговування, програмно-апаратне середовище мобільного телефону, інший пристрій), що дає змогу користувачу ініціювати платіжну операцію, а також виконати інші операції згідно з функціо-

нальними можливостями цього пристрою) [1]. Тому за допомогою POS – обладнання чи PIN-PADу (за наявності), а також платіжної картки, смартфона або пристрою типу стікера, смартгодинника, браслета чи брелка, в який вмонтовано NFC-модуль чи смарт-картку, що є носієм персоніфікованого платіжного додатку Емітента можна швидко здійснити оплату за надані товари чи послуги.

Однак, під час дослідження розрахунків з еквайрингу стикаємося з тим, що правове регулювання в Україні залишається недостатньо врегульованим, що створює певні труднощі як для сторін договору еквайрингу, так і для користувача платіжної операції, адже у Цивільному кодексі України взагалі не згадується про договір еквайрингу, а в інших актах цивільного законодавства лише фрагментарно врегульоване дане питання. Тому через відсутність достатнього правового регулювання послуг з еквайрингу, особливо при укладенні договору між банком – еквайром та підприємцем, а також у частині відповідальності суб'єктів у випадках шахрайства, технічних збоїв, ризиків, кібератак, серед населення зберігається недовіра до цифрових сервісів.

Тому метою даного дослідження є аналіз правового регулювання еквайрингу в Україні як сучасного та найбільш поширеного на сьогодні інструменту безготівкових розрахунків, виявлення основних викликів і напрямів удосконалення законодавства у цій сфері.

Так, згідно із Законом України «Про платіжні послуги» «еквайринг платіжних інструментів» (далі – еквайринг) – платіжна послуга, що полягає у прийнятті платіжних інструментів, результатом якої є переказ коштів отримувачу та/або видача коштів у готівковій формі [1].

Згідно п. 44 ст. 4 Розділу 1 Директиви (EU) № 2015/2366 Європейського парламенту від 25.11.2015 «еквайринг платіжних операцій» означає платіжну послугу, яку надає надавач платіжних послуг, що укладає договір із отримувачем платежу, та яка полягає у прийнятті та опрацюванні платіжних операцій, у результаті чого відбувається переказ коштів отримувачу платежу [2].

Також, закріплені Правила міжнародних платіжних систем (Visa, Mastercard, AmEx, UnionPay), які встановлюють: технічні та юридичні вимоги до еквайра; процедури вирішення спорів; правила chargeback; вимоги до безпеки терміналів та інтернет-еквайрингу, та Стандарти безпеки PCI DSS (Payment Card Industry Data Security Standard), які є обов'язкові для всіх еквайрів та мерчантів, які працюють із платіжними картками та регулюють: зберігання та передачу карткових даних; вимоги до POS-терміналів і серверів; аудит безпеки.

Тому, опираючись на гармонізацію чинного українського законодавства з європейським необхідно було б затвердити положення у Цивільному кодексі України та в Законі України «Про платіжні послуги», або прийняти окремий закон про еквайрингові послуги, що допомогло б уникнути правову невизначеність, чітко врегулювали б еквайрингові операції, визначили чіткий перелік прав та обов'язків учасників еквайрингового процесу: банків, підприємців, платників, в тому числі договору еквайрингу, що укладається між банком – еквайром та підприємцем, а також необхідно було б затвердити типові договори еквайрингу для зменшення юридичних ризиків.

Тому, еквайринг є важливим інструментом у сфері електронної комерції, стимулює цифровізацію економіки, знижує обіг готівки та підвищує прозорість фінансових операцій. Однак, виявлені проблеми, такі як відсутність уніфікованої

правової бази та недостатній захист підприємця та користувача платіжної операції створюють значні ризики для учасників ринку. Запропоновані зміни до законодавства дозволять підвищити ефективність еквайрингових операцій, сприяти розвитку електронної комерції та забезпечити справедливий розподіл прав та обов'язків між усіма сторонами еквайрингових договорів.

Список використаних джерел

1. Про платіжні послуги : Закон України від 5.11.2024 № 4017-IX. *Офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 21.03.2025).
2. Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку, про внесення змін до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС і Регламенту (ЄС) № 1093/2010 та про скасування Директиви 2007/64/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_030-15#Text (дата звернення: 21.03.2025).

ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ПЕРЕМОВИНАХ ПРО ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ

Федорончук Андрій Володимирович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного та адміністративного права

Впродовж останніх декількох місяців як в Україні, так і на міжнародному рівні активно обговорюються питання щодо ймовірних варіантів завершення війни проти росії. Це питання є надзвичайно актуальним, адже від його вирішення залежить те, якими будуть Україна та світ завтра.

На сьогодні позиція нашої держави та її союзників зводиться до того, що без перемовин не обійтися і вони є єдиним способом закінчення війни в Україні. «Хоча війни не завжди закінчуються переговорами. Одні закінчуються капітуляцією, інші – зміною режиму» [1].

На мою думку, перемовини про завершення війни є заздалегідь несправедливими. Адже, вже сам факт того, що росія як ініціатор війни в підсумку перемовин отримає для себе певні вигоди свідчитиме про її успіх, що тільки заохочуватиме її до вчинення нових агресивних дій у майбутньому. Розпочати війну і завершити її перемовинами можна і з іншими країнами.

Як відомо, будь-які перемовини передбачають поступки та компроміси з боку обох сторін. Разом з тим, росія жодного разу не заявляла на які поступки вона готова піти, щоб завершити війну. Навпаки, вона систематично заявляє тільки про свої вимоги до України.

Часто юристи говорять про наявність червоних ліній у перемовинах щодо завершення війни. Йдеться про ті фундаментальні питання, які є неприйнятними та не можуть обговорюватися за жодних умов.

Ми вважаємо, що саме українське законодавство, зокрема і Конституція України, мають бути своєрідним фільтром можливих перемовин про завершення війни

і основою для вироблення власної позиції. Тому, є доцільним здійснення аналізу вимог росії в контексті її прагнення змінити положення Конституції.

Варто пригадати, що російсько-українська війна розпочалася у 2014 році. Задля її врегулювання та якнайшвидшого завершення були укладені Мінські угоди.

Фактично з 2014 року до лютого 2022 року під постійним тиском росії здійснювалися спроби внесення змін до Конституції України з метою реалізації реформи децентралізації та визначення особливостей здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей.

Мінські угоди містили умови про проведення в Україні конституційної реформи з набуттям чинності до кінця 2015 року Нової Конституції, яка передбачала в якості ключового елемента децентралізацію (з урахуванням особливостей окремих районів Донецької та Луганської областей, погоджених з представниками цих районів), а також ухвалення постійного законодавства про особливий статус «ДНР» і «ЛНР» [2].

Маємо констатувати, що ці наміри росія не змогла реалізувати. Стабільність Конституції як Основного Закону у той час була збережена. Водночас плани агресора залишилися незмінними.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року розпочався новий етап у війні.

В квітні 2022 року у Стамбулі росія запропонувала Україні проект угоди, яка мала б бути правовою основою для завершення війни. Проте, умови цієї угоди мали ультимативний характер і фактично були підґрунтям для капітуляції України. Задля реалізації положень цієї угоди мали б бути внесені зміни до Конституції України в частині відмови від прагнення вступити до НАТО (із збереженням нейтрального статусу), закріплення заборони на розміщення в Україні іноземних військових та озброєння, розширення офіційного використання російської мови в Україні та інші зміни.

Зі слів представників української делегації, українська сторона відмовилася від угоди з двох причин: по-перше, для цього потрібно було змінити Конституцію, оскільки в ній закріплено прагнення України вступити до НАТО, по-друге, недовіра до російської сторони, що та виконає угоду, «це можна зробити лише якщо є гарантії безпеки» [3].

13 березня 2025 року росією був оприлюднений приблизний перелік вимог, які Україна має виконати для завершення війни. Це відсутність членства в НАТО, нерозміщення іноземних військ в Україні та міжнародне визнання того факту, що Крим і чотири області належать росії [4].

Зрозуміло, що виконання цих вимог передбачає необхідність внесення змін до Конституції України. Навіщо росія наполягає на цьому? Відповідь є очевидною, вона розглядає Конституцію України як перешкоду для реалізації своїх цілей у війні. Адже змінити конституційний лад під гаслом «Досягнення миру в Україні» набагато простіше, ніж встановити фактичний контроль над територією усієї держави.

Представники російської влади неодноразово зазначали про те, що завершити війну перешкоджає Конституція України, в якій містяться положення, які суперечать баченню росії щодо можливості досягнення її цілей [5].

22 березня 2025 року росією зроблено чергову заяву про те, що метою війни в Україні є військовий чи військово-дипломатичний розгром України. На цьому

шляху можуть бути маневри, сповільнення та навіть зупинки. Але його буде пройдено... Стратегічні цілі не змінилися, тактичні коригуються в процесі реалізації стратегії [6].

Як бачимо, впродовж усіх років війни росія прямо чи опосередковано намагалася досягнути своїх цілей шляхом внесення змін до Конституції України.

На нашу думку, бажання росії закріпити результат перемовин про завершення війни в Конституції України у 2025 році слід розглядати винятково як можливість створення нею кращих умов для подальшої окупації та знищення української державності.

Вважаємо, що будь-які вимоги росії до України є необґрунтованими та незаконними, а зміна положень Конституції України не може бути наслідком перемовин про завершення війни.

Конституція України як Основний Закон має бути як моральним, так і правовим орієнтиром під час ухвалення доленосних для країни рішень, а будь-які спроби під зовнішнім тиском внести зміни до неї повинні розглядатися як посягання на суверенітет і незалежність нашої держави.

В будь-якому випадку для забезпечення справедливого та довготривалого миру росія як країна агресор повинна понести повну юридичну відповідальність за агресію в Україні та посягання на фундаментальні конституційні цінності.

Список використаних джерел

1. Лоуренс Фрідман Війни не завжди закінчуються переговорами. iPress. 26.06.2024, URL: https://ipress.ua/articles/viyny_ne_zavzhdy_zakinchuyutsya_peregovoramy_odni_zakinchuyutsya_kapitulyatsiieyu_inshi_zminoyu_rezhymu_lourens_fridman_359037.html (дата звернення: 22.03.2025).
3. Повний текст документів, ухвалених на переговорах в Мінську. Український тиждень. 12.02.2015, URL: <https://tyzhden.ua/povnyj-tekst-dokumentiv-ukhvalenykh-na-perehovorakh-v-minsku/> (дата звернення: 22.03.2025)
4. WSJ опублікувала проєкт мирної угоди між Україною та РФ від квітня 2022 року. Радіо Свобода. 01.03.2024, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-myryna-uhoda-perehovory-ukrayina-rf-2022/32844144.html> (дата звернення: 22.03.2025).
5. Мирні переговори: Reuters оприлюднив перелік вимог Путіна. Главком. 13.03.2025, URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/mirni-perehovori-reuters-opriljudniv-perelik-vimoh-putina-1049291.html> (дата звернення: 22.03.2025).
6. Кремль назвав Конституцію України «перешкодою» для мирної угоди. UA.NEWS. 20.03.2025, URL: <https://ua.news.ua/war-vs-rf/kreml-nazvav-konstitutsiiu-ukrayini-pereshkodoiu-dlia-mirnoyi-ugodi> (дата звернення: 22.03.2025).
7. Сурков сказав правду про наміри Путіна щодо України. Чи почують його Віткофф і Трамп. Радіо Свобода. 22.03.2025, URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/surkov-namiry-putina-tramp-vitkoff-ukrayina/33355877.html> (дата звернення: 22.03.2025).

КОМПЕНСАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Яремак Зоряна Василівна,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри трудового,
екологічного та аграрного права

Збройна агресія РФ проти України має руйнівні екологічні наслідки. Відтак питання відшкодування шкоди є складним та потребує максимального використання як національних, так і міжнародних механізмів. Пошук механізмів і напрацювання досвіду щодо відшкодування шкоди довіллю нашої держави є складною та тривалою роботою і передбачає вироблення ефективного механізму для реальної компенсації збитків довіллю, завданих збройною агресією проти України.

Яка ж шкода, завдана навколишньому природному середовищу та його елементам, підлягає компенсації (відшкодуванню)? Характерним для відповідальності у сфері охорони довкілля є наявність різних видів юридичної відповідальності, а саме: по-перше, відповідальність за відповідні правопорушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічних прав та інтересів осіб; по-друге, відповідальність за шкоду, що заподіяна довіллю й екологічним правам та інтересам діяльністю, що не заборонена нормами міжнародного чи національного права: «Ці види відповідальності у міжнародному праві розглядаються як різні види відповідальності, різні міжнародно-правові категорії, що, зокрема, визнається і Комісією міжнародного права ООН, яка для кожного із зазначених видів відповідальності розробила окремі положення, а також вони по-різному визначені в міжнародному праві. При цьому міжнародно-правова відповідальність за порушення обов'язку згідно з нормами міжнародного права визначається терміном «responsibility», а відповідальність за шкідливі наслідки неправомірних дій, що спричинили шкоду, – терміном «liability» [1, с. 164].

Враховуючи перспективи розгляду відповідних позовів в міжнародних інституціях, варто звернутися до поняття, визначеного офіційно на рівні Європейського Союзу. Комплексне нормативне розуміння «екологічної шкоди» закріплене п. 1 ст. 2 Директиви 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004 р. [2] (хоча безпосередньо цей документ не застосовується щодо випадків заподіяння екологічної шкоди або безпосередню загрозу такої шкоди, спричинену збройним конфліктом, військовими діями – *прим. авт.*) і включає: а) шкоду, завдана біологічним видам та природним ареалам, що перебувають під охороною, зокрема, будь-яка шкода, що значною мірою впливає на запровадження або підтримки сприятливого стану збереження таких природних ареалів або біологічних видів; розмір наслідків такої шкоди оцінюється по відношенню до вихідного стану, враховуючи зазначені в Додатку I критерії; б) шкоду, що вражає водні ресурси, зокрема, шкода, що значною мірою негативно впливає на екологічний, хімічний або кількісний стан або екологічний потенціал зазначених водних ресурсів, відповідно до їх визначення в Директиві 2000/60/ЄС, за винятком негативного впливу, на який розповсюджується дія частини 7 статті 4 зазначеної Директиви; с) шкоду, що вражає ґрунти, зокрема будь-яке зараження ґрунтів, що

викликає ризик значних негативних наслідків для здоров'я людини від безпосереднього або не безпосереднього проникнення у поверхню або в ґрунт речовин, препаратів, організмів або мікроорганізмів.

Загалом, щоб говорити про належний механізм відшкодування шкоди, потрібно визначитися із основними його елементами, а саме: створення органу, який матиме повноваження приймати рішення про виплату репарацій та компенсацій (інституційний елемент), чітка регламентація процедури розгляду та виконання прийнятих ним рішень (юрисдикційний спроможність), забезпечення діяльності органу спеціальним фондом, який був би спроможний здійснювати виплати (фінансовий елемент).

Які кроки Україною та міжнародною спільнотою на сьогодні вже зроблено? Перш за все, напрацьовано основу для створення компенсаційного фонду, діяльність якого стала наслідком ряду міжнародних домовленостей. Реєстр збитків для України (RD4U) є системою обліку заяв, поданих фізичними та юридичними особами та державою Україна про відшкодування збитків, втрат та шкоди, заподіяних агресією Російської Федерації проти України, в т.ч. і шкоди, заподіяної навколишньому середовищу та природним ресурсам (B3.1 Екологічна шкода; B3.2 Виснаження або шкода природним ресурсам) [3].

Щодо питання створення ефективних інституцій, то варто зазначити, що міжнародне право допускає розвиток різних напрямків виплати компенсацій збитків, завданих збройною агресією іншої держави, через судові або квазі-судові механізми, що переважно не є взаємовиключними чи взаємообумовленими. Основним показником для обрання того чи іншого механізму відшкодування шкоди є його ефективність. Тобто рішення суду або іншого компетентного органу має бути реально виконано та отримано справедливу компенсацію. Наразі універсального ефективного механізму для реальної компенсації збитків довікллю, завданих збройною агресією проти України, не існує.

Список використаних джерел

1. Базов О. Деякі питання міжнародно-правової відповідальності у сфері навколишнього природного середовища. *Міжнародний судовий форум: «Судовий захист природного довкілля та екологічних прав»* (м. Київ, 7 листопада 2019 року) : збірник матеріалів. Київ, 2019. С. 164-172.
2. Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди : Директива 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.04.2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_965#Text.
3. Реєстр збитків для України (RD4U). URL: <https://rd4u.coe.int/uk/about-the-register>.

СЕКЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ САМООСВІТИ ПЕДАГОГА

Басараб Наталія Ярославівна,

доктор філософії, асистент кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

Враховуючи тенденції розвитку сучасного світу й освіти, які ставлять значні вимоги до загальної і професійної підготовки педагогів, варто звернути увагу на те, що технологізація, інформатизація, цифровізація освіти та розуміння важливості систематичної комп'ютерної підтримки є важливими умовами успішної адаптації педагога до змін прогресу цивілізації. Поява технічного приладдя, комп'ютерів та іншого сучасного виробничого обладнання зробили для освітян навчання набагато привабливішим, аніж у минулому, й водночас це дало змогу вдосконалюватися, не відставати від прогресу комп'ютерної техніки та використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності [1].

Значущим джерелом для нашого огляду проблеми стали результати онлайн-анкетування вчителів, проведеного Інститутом інформаційних технологій і засобів навчання Національної академії педагогічних наук України у 2020 році. Метою дослідження було виявлення потреб педагогів у підвищенні професійного рівня. Зокрема, анкета містила запитання щодо кількості часу, який учителі щотижня присвячують самоосвіті із використанням ІКТ. Отримані результати анкетування показали наступну тенденцію: 48,5 % учителів зазначили, що витрачають на самоосвітню діяльність від 2 до 4 годин на тиждень, 23,2 % – від 4 до 6 годин, 15,3 % – від 6 до 8 годин, а 9,5 % – від 8 до 10 годин, що загалом засвідчує високу зацікавленість педагогів у самоосвіті з використанням ІКТ, із найбільшою часткою вчителів, що витрачають від 2 до 4 годин на тиждень [3].

Проте, з часу проведення дослідження минуло вже близько п'яти років, і з урахуванням активної цифрової трансформації освіти можна припустити, що ці показники значно вищі. Таких висновків припускаємо також оскільки сьогодні цифрові технології присутні не лише у сферах пов'язаних з навчанням та освітньою діяльністю, а й у повсякденному житті: у сферах розваг, отриманні інформації, спілкуванні [4, с. 91]. Разом із тим, вже кілька років поспіль, маємо можливість спостерігати тенденції зростання по впровадженню електронного навчання дорослих. Зокрема, на сьогодні в системі самоосвітнього вдосконалення педагогів поширені різноманітні варіації використання дистанційного методу навчання, а саме: коли синхронна передача знань і спілкування відбуваються в режимі реального часу, наприклад, через теле- або відеоконференцію, чат; асинхронна, коли учасники та викладачі спілкуються за допомогою електронної пошти або через інтернет-форум, залишаючи повідомлення в будь-який зручний час. Також використання ресурсів мережі Інтернет стало дієвим інструментом у процесі науково-методичного забезпечення педагогів. Це сприяє відстеженню актуальних тенденцій оновлення освіти, трансформації психолого-педагогічних і методичних знань у професійну практику освітян, обміну перспективним досвідом та активізації процесу їхньої самоосвіти [2].

З огляду вище сказаного, до переваг електронного навчання педагогів відносимо: необмежений доступ до знань, персоналізація навчання, розвиток цифрової грамотності, обмін досвідом із колегами економія часу, можливість вчитися в зручному місці та темпі, доступність навчання для людей з обмеженими фізичними можливостями, здатність використовувати знання і досвід професіоналів, які працюють у віддалених центрах підвищення кваліфікації, економія коштів (порівняно з традиційним навчанням).

Попри значні переваги цифровізації самоосвіти педагогів її активне впровадження супроводжується низкою труднощів, серед яких акцентуємо увагу на наступних: цифрова нерівність (не всі педагоги мають рівний доступ до якісного інтернету та сучасних інформаційних пристроїв); брак цифрових компетентностей (деякі вчителі потребують більше часу для глибокого набуття знань з використання ІКТ); відсутність цифрової підтримки (педагогам може бракувати наставників чи консультантів для безпечного й ефективного оволодіння знаннями з цифрових технологій); інформаційне перевантаження (велика кількість доступних матеріалів ускладнює вибір педагогами якісного навчального контенту); проблеми з тайм-менеджментом (складність поєднання роботи, самоосвіти та особистого життя); відсутність мотивації (недостатня зацікавленість або відсутність внутрішніх стимулів до постійного цифрового саморозвитку).

Важливо, щоб освітні пропозиції постійно урізноманітнювалися, вдосконалювалися, тим самим адаптувалися до різних рівнів професійної підготовки, досвіду та індивідуальних потреб педагогів, – це дозволить обирати ті напрямки навчання, що найбільше відповідатимуть їхнім інтересам, професійним запитам й водночас сприятимуть формуванню у педагогічних працівників внутрішньої потреби до самовдосконалення, усвідомлення особистої відповідальності за рівень своєї професійної підготовки, а також зацікавленості в здобутті нових знань.

Отож, цифрова трансформація самоосвіти педагогів відкриває перспективні можливості для підвищення кваліфікації вчителів, надаючи їм доступ до сучасних методів навчання та інноваційних освітніх ресурсів. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє педагогам не лише розширювати свої знання, а й активно взаємодіяти з міжнародною освітньою спільнотою, обмінюватися досвідом та знаходити ефективні підходи до викладання. Відтак своєчасне усвідомлення педагогами значущості систематичної комп'ютерної підтримки освітнього процесу й професійної діяльності, а також їх активна участь у житті інформаційного суспільства є чи не єдиним способом успішної адаптації до змін зумовлених глобальним прогресом цивілізації.

Список використаних джерел

1. Басараб Н. Я. Самоосвіта педагога в сучасному освітньому інформаційно-комунікаційному просторі як шлях до професійного зростання. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2024. № 30. С. 68-72. DOI: <https://doi.org/10.15330/msuc.2024.30.68-72>
2. Освіта для цифрової трансформації суспільства : монографія : у 2 т. Т. 1 / за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. 526 с.

3. Результати онлайн-опитування «Потреби учителів у підвищенні фахового рівня з питань використання цифрових засобів та ІКТ в умовах карантину : збірник матеріалів / за заг. ред. Іванюк І. В., Овчарук О. В. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2020. 61 с.
4. Stoika, O. (2022). THE DIGITAL TRANSFORMATION OF HIGHER EDUCATION IN HUNGARY. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, (3), 90–95. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2022.3.12>.

ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕО ТА МУЛЬТИМЕДІА В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: АДАПТАЦІЯ МЕТОДИК ДЛЯ ЦИФРОВОГО ПОКОЛІННЯ

Близнюк Тетяна Олександрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій

У сучасну епоху стрімкого розвитку цифрових технологій традиційні методи навчання іноземних мов потребують оновлення та адаптації до нових освітніх реалій. Представники цифрового покоління, які виросли в умовах постійного доступу до мультимедійного контенту, очікують від навчального процесу інтерактивності, візуальної насиченості та динаміки. У цьому контексті використання відео та мультимедіа у навчанні англійської мови виступає не лише як засіб підвищення мотивації учнів початкової школи, але й як ефективний інструмент розвитку всіх мовленнєвих компетентностей.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку та впровадження новітніх педагогічних стратегій, здатних відповідати освітнім потребам сучасних молодших школярів. Інтеграція мультимедійного контенту в навчальний процес вимагає методичного обґрунтування, урахування вікових та когнітивних особливостей здобувачів початкової освіти, а також гнучкості у виборі форм і засобів навчання. Дослідження спрямоване на вивчення потенціалу відео та мультимедіа у навчанні англійської мови та визначення шляхів адаптації методик до умов цифрового освітнього середовища [4, с. 428–440] .

Мультимедійні засоби навчання – це цифрові ресурси, які поєднують текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію для створення інтерактивного освітнього середовища. Вони забезпечують багатоканальне сприйняття навчального матеріалу, активізують когнітивні процеси учнів і сприяють кращому засвоєнню знань. До основних типів мультимедійних засобів належать: навчальні відео, презентації, анімації, інтерактивні платформи, навчальні ігри, аудіоподкасти, цифрові симуляції, додатки з доповненою реальністю, тощо. Така класифікація дозволяє учителям цілеспрямовано обирати інструменти відповідно до дидактичних цілей на уроці англійської мови. Відео та мультимедійні ресурси відіграють ключову роль у формуванні та вдосконаленні мовленнєвих навичок, оскільки забезпечують автентичний мовний контекст, моделюють реальні комунікативні ситуації та сприяють зануренню в англійськомовне середовище. Аудіовізуальні матеріали стимулюють сприймання, розуміння й інтерпретацію мови на слух, розвивають навички аудіювання, мовлення, читання та письма. Застосування мультимедіа активізує комунікативну діяльність учнів,

сприяє кращому запам'ятовуванню лексики та граматичних структур, а також підвищує зацікавленість і мотивацію до вивчення англійської мови [2, с. 94–102].

Цифрове покоління учнів (Alpha), яке виросло в умовах постійного доступу до інформаційних технологій, відрізняється кліповим мисленням, зниженою концентрацією уваги на тривалий час та потребою у візуально-динамічному контенті. Психолого-педагогічні дослідження свідчать, що візуальні стимули та інтерактивна подача матеріалу підвищують рівень залучення та ефективність навчання таких учнів. Для забезпечення успішного освітнього процесу необхідно враховувати особливості їхнього інформаційного сприйняття: швидке перемикавання уваги, надання переваги візуальній інформації та прагнення до миттєвого зворотного зв'язку. Це вимагає оновлення методик навчання, зокрема через впровадження мультимедійних та інтерактивних форматів.

У таблиці наведено основні переваги та виклики, з якими стикаються сучасні учні ПІІ при вивченні англійської мови (див. Табл. 1) [1, с. 94–102].

Переваги	Виклики
Високий рівень цифрової грамотності учнів	Короткий час концентрації уваги
Доступ до великої кількості автентичних ресурсів (відео, подкасти, ігри)	Кліпове мислення, поверхнєве сприйняття інформації
Вміння швидко шукати, обробляти та використовувати інформацію	Перевантаження інформацією та втрата навчальної мотивації
Мотивація до використання сучасних технологій у навчанні	Залежність від гаджетів, зниження інтересу до традиційних форм навчання
Позитивне ставлення до інтерактивного та візуального контенту	Складність у розвитку глибоких комунікативних навичок в онлайн-середовищі
Швидке засвоєння матеріалу через мультимедіа та гейміфікацію	Відволікання на розважальний контент під час навчання

Проаналізувавши сучасні дослідження, необхідність адаптації традиційних методик навчання англійської мови для сучасних учнів початкової школи зумовлена суттєвими змінами в освітньому середовищі та стилі сприйняття інформації дітьми цифрової епохи. Сучасні молодші школярі, які змалку мають доступ до гаджетів і цифрового контенту, демонструють нові підходи до навчання: вони краще засвоюють інформацію в інтерактивному, візуально насиченому форматі, швидко реагують на зміни стимулів. У таких умовах традиційні форми подачі матеріалу – статичні вправи, однотипні завдання, обмежене використання візуальних та аудіальних засобів – втрачають ефективність. Нагальна потреба модернізувати освітні методики є очевидною [3, с. 50–56].

Ефективні стратегії адаптації методик навчання англійської мови до потреб цифрового покоління передбачають гнучке поєднання традиційного підходу з інноваційними цифровими технологіями. Насамперед доцільно поєднання мультимедійних засобів (відео, аудіо, інтерактивні платформи) як елементів щоденної практики для розвитку мовленнєвих навичок у реальному контексті. Важливим є впровадження гейміфікації, що стимулює мотивацію і залучення учнів через цікаві завдання, бали, рівні, віртуальні нагороди. До стратегій також належить використання адаптивного навчання, яке враховує індивідуальні особливості темпу, стилю сприйняття та рівня знань учнів. Окрім цього, варто створювати умови для колабора-

тивного навчання через цифрові сервіси, що розвивають навички комунікації, критичного мислення та творчого підходу. Усі ці стратегії повинні бути педагогічно обґрунтованими та спрямованими на досягнення високого рівня іншомовної компетентності молодших школярів в умовах цифрового освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Blyznyuk, O., Kachak, T. & Blyznyuk, T. (2025). Quality education in the digital age: adapting to 21st century primary school learners. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 2025. 11(1), 94–102. <https://doi.org/10.15330/jpnu.11.1.94-102>.
2. Blyznyuk, T., & Kachak, T. (2024). Benefits of Interactive Learning for Students' Critical Thinking Skills Improvement. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*, 11(1), 94–102. <https://doi.org/10.15330/jpnu.11.1.94-102>.
3. Blyznyuk T. & Yatsiv S. (2024). Digital tools Flipgrid and Kahoot in teaching English in primary school: glimpses of methodology. *Scientific-pedagogical journal «Educational Horizons»*. 2024. № 1 (58). 50–56. URL: https://www.ippo.if.ua/images/stories/Osvitjanske_slovo/obrii_1_24.pdf.
4. Прокопів Л. М., Стинська В. В., Близнюк Т. О. (2024). Історіографічний дискурс застосування інноваційних технологій у ЗВО України (кінець XX – початок XXI ст.). *Перспективи та інновації науки*. 2 (36). 428-440. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-2\(36\)-428-440](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-2(36)-428-440).
5. Blyznyuk Tetyana. (2020). Unsupervised use of gadgets as a cause of cyberbullying among primary school children. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian national university. Scientific edition. Series of Social and Human Sciences*. Vol. 7, no. 1, 48-56. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/jpnu/article/view/3617/4140>.

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ПОЧАТКОВОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ НА СТОРІНКАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ «НАРОДНА ШКОЛА»

Борис Уляна Зіновіївна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій

Педагогічні часописи Галичини XIX – поч. XX ст. є джерелом пізнання та дослідження історії розвитку та становлення освіти українців на теренах тодішнього панування Австрії, Австро-Угорщини та Польщі, в різні історичні періоди. Педагогічна преса мала на меті популяризацію педагогічних знань, поширення досягнень науки й освіти, підвищення освітнього й культурного рівня українського народу.

На сучасному етапі розвитку української науки цю проблему досліджували такі науковці, як Г. Білавич, Т. Завгородня, І. Зайченко, В. Гулак, С. Кость, Г. Коцопей, Б. Савчук, В. Стинська, Б. Ступарик, О. Терещук та ін.

Зауважимо, що цьогоріч педагогічна громадськість Прикарпаття відзначає 150-річчя від часу заснування в Коломиї першого періодичного педагогічного видання «Народна школа», у першому номері якого зазначалося про те, що газета видається для вчителів та приятелів школи. Періодичне видання було створене з

ініціативи вчителів, освітян, громадських діячів та тісно пов'язане з попереднім педагогічним виданням «Учитель», що видавалося впродовж 1869-1874 рр. у Львові, редактор якого в останньому номері часопису зазначав «Въ Коломыи издаватись будетъ отъ Нового года часопись «Народная Школа». Она, дасть Богъ, лучше отвѣтитъ своему дѣлу, чѣмъ «Учитель» [6, ч. 19, с.2]. Отже, педагогічна газета «Народна школа» була наступницею педагогічного часопису «Учитель», виходила в Коломійі, двічі на місяць впродовж 1875 року, була створена насамперед для учителів народних шкіл, а також українцям, які цікавилися питаннями виховання й освіти та з метою їх просвітницької діяльності. Видавцем та відповідальним редактором педагогічної газети був Іларіон Шушковський – священник, громадський діяч, відповідальний секретар Товариства імені М. Качковського, Товариства бджільничо-садівничого, автор книг «Наука пѣнія хорального», «Наука пѣнѣя подручникъ для учителей и учениковъ съ многими пѣснями» [5,6], «Наука пѣнія послуху» [6, ч. 17-18, с. 4]; брав активну участь у діяльності культурно-просвітницьких інституцій.

На сторінках педагогічної газети «Народна школа» публікувалися статті дидактично-педагогічного спрямування авторами яких були члени редакції педагогічної газети та освітяни Галичини та Буковини. У статтях увага читача акцентувалася на те, що навчання та просвітництво повинно бути пріоритетом у житті свідомого українця (русина) і лише тоді може настати краще майбутнє нашого народу, підвищиться рівень його матеріального становища.

У дослідженнях Борис У. наголошується, що початкова природнича освіта у другій половині XIX ст. розглядалася у міжпредметній інтеграції географії, природи, фізики, хімії, гігієни та вивчалася на елементарному рівні під час вивчення рідної мови та опрацюванні текстів читанок. Природничий зміст навчального матеріалу розглядався на прикладі методики формування у молодших школярів елементарних анатомічних, ботанічних та зоологічних уявлень та понять, наголошувалося, що навчальний природничий матеріал наповнював тексти тодішніх читанок [4]. На сторінках педагогічної газети було описано методику планування лекцій (уроків), спостережень та роботи з натуральними засобами навчання, обговорювали проблему формування господарської культури школярів та практичну значимість впровадження науки сільського господарства в навчальні процеси народних шкіл. Зокрема, у публікації «Наука сельскаго господарства въ народныхъ школахъ» розглядалося необхідність міжпредметної інтеграції з географією, історією натуральною, фізикою, хімією, технологіями : «Щобы вже въ народній школѣ грунтъ положить, до образования добрыхъ сельскихъ господарьвъ , повиннй доконче кромѣ обычныхъ предметовъ въ науцѣ обнятися предметы , будучи подвалинами рационального господарства» [5, ч. 1-4. с. 11–13; 24–25; 51–53.].

Авторами статей зазначалося про необхідність природничих знань учнів для науки сільського господарства, зокрема географічних: природні властивості земної поверхні, знання та розпізнавання різних форм рельєфу, водойм, типів ґрунтів, типів клімату, географічних знань про Землю як небесне тіло, Місяць, Сонце, особливості руху землі та його наслідки; наголошувалося про важливість знань політичної географії. З історії натуральної визначалася обов'язкова до засвоєння система знань про різноманітність мінералів, їх видобування, утворення та застосування в господарській діяльності людини («мінералогія»); різноманітність тварин в природі, особливості будови їх тіла, способи живлення («зоологія, звѣрознавство»); різнома-

нітності рослин в природі, рослинні угруповання, будова рослин, умови росту та розвитку рослин («ботаніка, рослинознавство»). З фізики та хімії важливо знати про властивості природних тіл та природних явищ [5, с.12–13].

Отже, проаналізовані публікації [1] дають змогу стверджувати, що педагогічна думка, висвітлена у педагогічній газеті «Народна школа» 1875 р., була спрямована на створення української народної школи на європейському досвіді та українських цінностях. Педагогічна газета «Народна школа» була своєрідним ланцюжком неперервності видавництва педагогічних часописів Галичини «Учитель» (1869–1874) та «Газета школьна» (1875–1879) та була своєрідним об'єднанням педагогічної спільноти Галичини та Буковини.

Список використаних джерел

1. Білавич Г. Теорія і практика виховання господарської культури учнів та дорослих у Західній Україні (друга половина XIX – початок 40-х рр. XX ст.): монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. 740 с.
2. Борис У. Висвітлення проблем початкової природничої освіти на сторінках часопису «Учитель» (1869–1874) крізь призму сьогодення (до 155-річчя від часу заснування). *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2024. № 8(42). С. 87–98.
3. Борис У. Перші українські педагогічні часописи Галичини як історичне джерело досліджень розвитку початкової природничої освіти. *Гірська школа Українських Карпат*. 2024. № 30. С. 40–45.
4. Борис У. Становлення та розвиток змісту початкової природничої освіти в Галичині за часів Австро-Угорської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.). *Молодь і ринок*. 2024. № 2 (222). С. 92–98.
5. Народна школа. Газета для учителівъ и приятелівъ школы. Коломыя. 1875. Ч. 1–21. 336 с.
6. Учитель. Письмо посвящене справамъ школъ народныхъ, господарству, промыслу, торговле и пр. Львов, 1874. Ч. 17–18. С. 4.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КЕЙСІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА У ЗВО УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XX ст. – ПОЧАТОК XXI ст.)

Гресько Василь Васильович,

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

Актуальність даної теми дослідження зумовлена тим, що згідно опитувань роботодавців, випускникам правничих шкіл бракує практичних навичок, а проходження практики значної кількості здобувачів вищої юридичної освіти переважно має формальний характер [3].

Разом з тим, Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2022 року №644 (у редакції наказу від 20.03.2023 року №307) вказує на те, що здатність застосовувати знання у прак-

тичних ситуаціях є однією із загальних компетентностей, якою повинен володіти випускник правничої школи [4].

Таким чином, наявна суперечність, яка полягає в тому, що деякі компетентності, пов'язані із правозастосовчою діяльністю майбутнього юриста – не набуваються належним чином в системі вищої юридичної освіти України.

Одним із провідних методів навчання, який покликаний забезпечити формування вищевказаних компетентностей та набуває поширення у вищій школі при підготовці юристів (зокрема фахівців у галузі цивільного права) є метод кейсів.

Проблемою використання кейс-методу під час викладання різних дисциплін в українській вищій школі займалися Г. Каніщенко, О. Сидоренко, Ю. Сурмін, П. Шеремета, В. Чуба та ін.

М. Голубєва, В. Єгорова, І. Осадченко, Т. Рибачук-Ярова, Ю. Сурмін та ін. у своїх працях досліджували питання історії впровадження методу кейсів у вищу освіту України.

Разом з тим, проблеми застосування кейс-методу при підготовці правників у галузі цивільного права не є достатньо вивченим у вітчизняній літературі.

Суть кейс-методу полягає в створенні реальної ситуації з практики, зокрема – у юридичній сфері, її обговорюють і знаходять шляхи розв'язання. Проблема потребує засвоєння теоретичного матеріалу для вирішення, при цьому вона не має однозначних рішень, потребує кількох варіантів та їх розробки. Викладач не дає готових знань, а студент повинен самостійно шукати їх, що і спонукає студентів бути наполегливими у навчанні та намагатися стати всебічно розвиненими особистостями [1, с. 32].

Початком періоду впровадження методу кейсів саме в навчальний процес юридичної освіти в Україні вважаються ранні 2000-і роки ХХІ століття. Вважається, що використання цього методу допомогло студентам засвоювати не тільки теоретичні знання, але й практичні навички, які необхідні для роботи юристами [5].

Разом з тим, досвід впровадження даного методу в педагогічну діяльність продемонстрував, що підготовка кейсових завдань для здобувачів вищої юридичної освіти (зокрема із спеціалізації цивільне право) відрізняється від підготовки кейсів з дисциплін іншого фаху.

Так, в літературі наголошується на тому, що кейси з юридичних справ мають наступні особливості: 1) вирішення справи по суті на основі законодавства вимагає від здобувача освіти не пошуку управлінського рішення або вигадкування способів вирішення, а досягнення головної мети юридичної справи – верховенства права; 2) розширюють можливості міждисциплінарних зв'язків у процесі підготовки студента-юриста, за рахунок побудови завдання у такий спосіб, щоб вирішення його включало матеріал тих навчальних дисциплін, які вже вивчено студентами; 3) вимагають вирішення спору та підготовки своєї позиції з правовим обґрунтуванням, виконується сприяння в опануванні юридичного письма; 4) підвищують мотивацію здобувача вищої юридичної освіти до вирішення справи по суті, що спонукає його самостійно аналізувати теоретичний матеріал та законодавство [2, с. 142-134].

Підсумовуючи наведене, вважаємо, що більш широка інтеграція методу кейсів в освітній процес закладів вищої освіти України, які здійснюють підготовку фахівців у галузі цивільного права сприятиме формуванню загальних та спеціальних компетентностей, пов'язаних із правозастосовчою діяльністю правника.

Список використаних джерел

1. Боднарчук О. Г. Ефективність застосування кейс-методу під час підготовки майбутніх фахівців юристів у сучасних умовах війни. *Третій рівень освіти в Україні: особливості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у сучасних умовах війни* : матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 27 червня – 7 серпня 2022. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 30-34.
2. Костюченко О. Є. Практико-орієнтоване навчання як інструмент розвитку юридичної освіти в Україні. *Нове українське право*. 2021. № 4. С. 138-143.
3. Про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії : Проект Концепції проекту Закон України. Дата оновлення: 12.09.2024. URL: <https://kompravpol.rada.gov.ua/uploads/documents/34720.pdf> (дата звернення: 09.03.2025).
4. Стандарт вищої освіти зі спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : затв. наказом М-ва освіти і науки від 20.07.2022 р. №644. Дата оновлення: 20.03.2023. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-bakalavr-zi.zminamy-644-20.03.2023.pdf> (дата звернення: 09.03.2025).
5. Яременко О. Інтерактивні методи у формуванні професійних компетенцій студентів. Київ : Освіта. 2021. 340 с.

РОЗВИТОК ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ МЕДІАОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ (ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ ст.)

Деренюк Мар'яна Петрівна,

доктор філософії, асистент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

У сучасному інформаційному суспільстві медіаосвіта набуває неабиякого значення як ключовий фактор формування критичного мислення, інформаційної безпеки та здатності орієнтуватися у цифровому середовищі. Це особливо важливо для закладів вищої освіти, які виступають осередками інтелектуального розвитку суспільства. У контексті українсько-польського співробітництва, вивчення досвіду обох країн дозволяє визначити ефективні стратегії впровадження медіаосвіти у формальну та неформальну освіту, а також виробити комплексні підходи до підвищення медіакомпетентності молоді.

Питання розвитку формальної медіаосвіти досліджували як українські (О. Волошенюк, І. Наумук, Г. Онкович, Я. Шведова та ін.), так і польські (В. Бєстшинський (W. Bestrzyński), П. Джавецький (P. Dzewecki), Н. Валтер (N. Walter), М. Конколевич (M. Kąkolewicz) науковці. Проблему розвитку неформальної медіаосвіти у закладах вищої освіти проаналізовано в Україні – Г. Головченко, І. Каменською, О. Костенко та ін., і в Республіці Польщі – А. Колодзейчик (A. Kołodziejczyk), Б. Космасьською (B. Kosmalska), П. Монкосою (P. Małkosa) та ін.

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016) *формальна медіаосвіта* – «частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із

сучасною системою мас-медіа» [3]; *неформальна медіаосвіта* розуміється як медіа-освіта засобами медіа. Вона «забезпечується навчальними, інформаційно-аналітичними, інформаційно-розважальними програмами та медіапроектми, потребує значного підвищення якості освітньої медіапродукції, залучення до виробництва та експертизи якості медіапродукту фахових медіапедагогів і медіапсихологів» [3].

Проаналізуємо поетапно розвиток неформальної медіаосвіти в Україні та Республіці Польщі.

Формальна медіаосвіта в Україні та Польщі розвивалася поетапно. Перший етап (2001–2010) позначався поступовим усвідомленням потреби у медіаосвіті в умовах зростання впливу Інтернету. У ЗВО почали впроваджуватися окремі елементи медіаосвітніх курсів, активізувалася співпраця з медіаорганізаціями [4]. Польські ЗВО демонстрували більшу структурованість завдяки курсам, орієнтованим на аудіовізуальну культуру та цифрову безпеку.

Другий етап (2010–2016) – нормативне становлення медіаосвіти у ЗВО. В обох країнах з'являлися експериментальні програми, проводились форуми та семінари. В Україні медіаосвіта впроваджувалася у межах традиційних навчальних предметів, зокрема елементи медіаграмотності включалися до курсів соціальних комунікацій, журналістики, філології, педагогіки та інформатики тощо. У Республіці Польщі – створювалися спеціалізовані курси завдяки підтримці міністерств освіти та європейських програм [1].

Третій етап (2016–2024) – системна реалізація. У ЗВО з'явилися окремі навчальні курси, наприклад «Медіаосвіта і критичне мислення». В Україні запроваджено електронні курси, відеоуроки, соціальні мережі в освітньому процесі [2]. Польські ЗВО адаптували програми до потреб ринку праці, розширювали співпрацю з медіаінституціями.

Щодо розвитку неформальної освіти, то вона доповнювала формальну освіту, забезпечуючи ширші можливості для опанування знань і навичок у сфері медіа. У рамках неформальної освіти проводилися тренінги, вебінари, літні школи, медіа-табори, воркшопи, а також створювалися цифрові платформи з відкритим доступом до ресурсів.

Особливістю розвитку неформальної медіаосвіти в Україні було те, що значну частину ініціатив реалізовували громадські організації, серед яких ключову роль відігравали «Академія української преси», «Детектор медіа», «StopFake» та інші. Вони забезпечували практико-орієнтоване навчання, спрямоване на підвищення критичного мислення та протидію дезінформації. У Республіці Польщі неформальна медіаосвіта активно підтримувалася науковою спільнотою та неурядовими фондами, зокрема PressCafe.eu та Fundacja Nowe Media, які створювали навчальні матеріали, організовували освітні заходи та розвивали цифрову компетентність у широких верствах населення [1].

Таким чином, результати дослідження засвідчили, що медіаосвіта у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі впродовж першої чверті XXI століття пройшла шлях від фрагментарного впровадження до системного розвитку як у формальній, так і неформальній формах. Обидві країни продемонстрували прагнення до підвищення медіаграмотності молоді, адаптуючи освітні програми до викликів інформаційного суспільства. Україна зробила акцент на інтеграції медіаосвітніх

елементів у наявні дисципліни та активізації громадських ініціатив, тоді як Республіка Польща – на створенні спеціалізованих курсів та інституційній підтримці.

Список використаних джерел

1. Деренюк М. Розвиток неформальної медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі. *Розвиток науки в Україні під час воєнного стану* : CXLVI Міжнародна інтернет – конференція, м. Луцьк, 19 липня 2024. Луцьк, 2024. С. 11-14.
2. Іванов В. Волошенюк О. В. Медіаосвіта та медіаграмотність. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <https://ms-detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiyavprovadzhennya-mediaosvity-v-ukraini-nova-redaktsiya/> (дата звернення: 15.03.2025).
4. Коропатник М. Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис*. 2016. № 3. С. 159–174.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОДИН ВПО

Кирста Наталія Романівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Психолого-педагогічний супровід дітей з родин ВПО вимагає у часі війни системного підходу та включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення психологічного комфорту та емоційного благополуччя дітей. Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу визначаємо: виявлення психологічних проблем та потреб дітей; організація для них емоційного та психологічного комфорту; розробка корекційно-розвиткових програм; підтримка сімей дітей дошкільного віку; тісна співпраця з психологами, соціальними працівниками, медиками та фахівцями інших галузей [2, с. 39]. Відповідно упровадження сучасних технологій та методик супроводу дозволить забезпечити емоційний комфорт та психологічну стабільність таких дітей, сприятиме їх адаптації та інтеграції у нове середовище.

Виявлення психологічних проблем та потреб дітей вважаємо першочерговим завданням психолого-педагогічної допомоги. З метою отримання інформації про поведінку дітей удома та ЗДО, їхні емоційні реакції на нові виклики, особливості адаптації до умов освітнього середовища нами було укладено опитувальники для вихователів та батьків. Анкети для педагогів включали розділи щодо навчальної діяльності, соціальної взаємодії, емоційної стабільності, рівнів тривожності, проявів агресії, замкнутості фізичної активності дітей. Наводимо приклади запитань для вихователів: Чи бере дитина участь у колективних іграх? Як часто? Чи помічено у дитини прояви тривожності під час занять? Як реагує дитина на нові завдання або зміну рутинної діяльності? Чи виникають у дитини труднощі у спілкуванні з однолітками? Анкети для батьків було розроблено з урахуванням перебування дитини в домашньому середовищі, що дозволяло отримати більш повну картину про

поведінку дітей, взаємодію з членами родини, однолітками, рівні активності, причини проявів тривожності та страхів, особливості емоційних реакцій, апетиту, сну, рівня енергії, наявність скарг на фізичні нездужання. Наводимо приклади запитань для батьків: Як часто дитина проявляє страх або тривожність удома? Чи має ваша дитина труднощі зі сном? Охарактеризуйте їх. Як дитина реагує на зустріч з новими людьми, однолітками? Чи помічаєте у дитини зміни апетиту, фізичної активності? Чи згадує ваша дитина про попереднє місце проживання?

Важливо створити умови, що сприятимуть емоційному комфорту дітей. Зокрема, організація безпечного середовища, постійна підтримка з боку вихователів та батьків, доступ до психологічної допомоги. Перебування в комфортних умовах сприятиме зниженню рівня тривожності та покращуватиме загальний психологічний стан дітей.

Констатуємо, що ефективність психолого-педагогічного супроводу залежить від використання сучасних методик та індивідуального підходу до кожної дитини. Використання в освітній практиці арттерапії, ігрової терапії, казкотерапії, хібукі-терапії, терапевтичних інструментів Світлани Ройз і терапевтичних іграшок Вікторії Назаревич допомагають дітям опрацьовувати свої переживання, виражати емоції через творчість, гру та символічні образи, що сприяє їхньому емоційному та психологічному розвитку. На Рис. 1.1 представлено результати використання технік та методів психолого-педагогічного супроводу дітей з родин ВПО вихователями ЗДО.

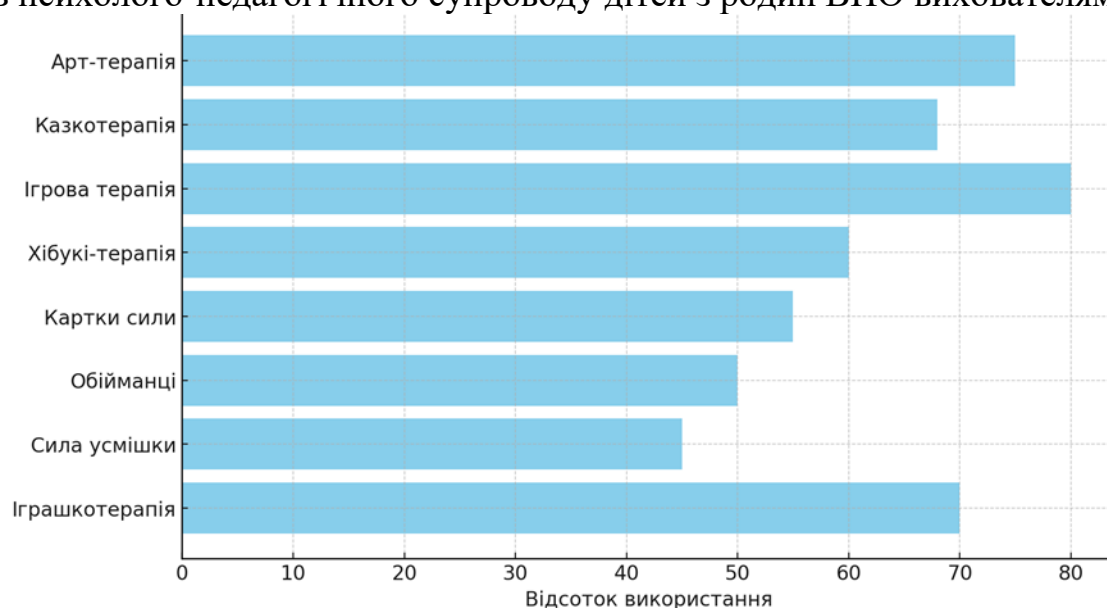

Рис. 1.1. Використання технологій психолого-педагогічного супроводу в освітньому просторі ЗДО

Терапевтичні інструменти, розроблені українськими психологинями Світлою Ройз, як-от: «Картки сили», «Обійманці», «Сила усмішки» [3, с. 36] і терапевтичний їжачок Вікторії Назаревич, апробовано нами в індивідуальній та груповій роботі з дітьми, які пережили травмуючі події у часі війни [1, с. 68].

Отже, психолого-педагогічний супровід дітей дошкільного віку в умовах війни є складним та багатоаспектним процесом, що вимагає комплексного підходу та використання сучасних технологій в освітній практиці ЗДО.

Список використаних джерел

1. Назаревич В. Методологічні основи використання терапевтичної іграшки в роботі з дитячою травмою. *Простір арттерапії: єднання у творчій співдії : тексти доп. та матеріали творчих майстерень* : XXI Міжнар. Міждисциплінарна наук.-практ. конф., м. Львів, 15-17 берез. 2024 р. Львів, 2024. С. 65-69.
2. Психолого-педагогічний супровід формування особистості дошкільника : кол. моногр. / за заг. ред. В. Кузя. Умань : Візаві, 2017. 212 с.
3. Ройз С., Булавінова К., Побережна Ю. Ментальне здоров'я дітей під час війни: поради батькам та опікунам. URL: <https://howareu.com/static-objects/howareu/media/zdorovyaditeipidchasviiniaptechka.pdf>.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Кізима Іван,

аспірант, педагогічний факультет

XXI століття є епохою кіберсоціалізації суспільства, часом великих перетворень, інноватизації, формування концептуальних засад цифрової освіти в Україні. Як показує досвід, цифровізація освіти змінює традиційну систему освіти у напрямі послідовного та ефективного формування цифрової компетентності та професійної свідомості, що дозволяють збільшити віртуальну мобільність здобувачів вищої освіти, дають їм змогу навчатися та проходити стажування в університетах європейських держав [2, С.241].

Загальновідомо, що нині сучасні заклади вищої освіти не лише повинні забезпечувати освітній процес, а й стати майданчиком для створення інновацій, реалізації проєктів, створення науково-освітніх on-line платформ, персоніфікованих освітніх траєкторій. Адже широкого поширення набуває дистанційна форма навчання, якій сприяє застосування цифрових технологій [2, с. 241].

Одним із основних завдань закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку з економічних спеціальностей, є професійна підготовка фахівців з фінансів, які добре розуміють особливості сучасного і майбутнього економічного розвитку України, бачать шляхи розвитку фінансової системи та забезпечення фінансової стабільності та спроможні працювати в умовах інтеграції України у світове господарство.

Сфера фінансів, від традиційного банківського обслуговування до інвестиційного аналізу та управління ризиками, зазнає значних змін під впливом таких технологічних інновацій, як блокчейн, штучний інтелект, великі дані (Big Data), роботизація процесів (RPA) та цифрові платформи обміну валют (FinTech).

Фінансистами з давніх-давен називали людей, які володіли значними сумами грошових коштів і були багатими. Нині зміст цього слова зовсім інший: фінансист – це особа, яка розпоряджається фінансовими ресурсами підприємства, що зумовлює в сучасних умовах ведення бізнесу перетворення фінансиста в ключову фігуру в будь-якій галузі господарської діяльності. Важливість і необхідність цієї професії для суспільства є об'єктивною: фінанси – основа економіки будь-якої країни, і професійне управління фінансами приносить користь усьому суспільству в цілому [1, с. 25–29].

Нині перед закладами вищої освіти виникає необхідність перегляду змісту освітніх програм, форм і методів навчання з метою забезпечення майбутніх фінансових фахівців не лише глибокими теоретичними знаннями, а й практичними навичками роботи з сучасними цифровими інструментами. У цьому контексті особливого значення набувають міждисциплінарні підходи та гнучкі моделі навчання, що поєднують класичну економічну підготовку з ІТ-компетенціями, аналітичним мисленням та здатністю швидко адаптуватися до змін.

Дослідження сучасних трендів у підготовці фінансистів показують, ключовими напрямками є інтеграція навчання роботи з великими даними та аналітичних платформ для прогнозування фінансових показників; засвоєння принципів і технологій блокчейн для забезпечення прозорості та безпеки фінансових операцій; використання інструментів штучного інтелекту та машинного навчання для моделювання ризиків і оптимізації інвестиційних портфелів; формування цифрової фінансової грамотності та навичок управління кібербезпекою в банківських та фінансових установах; розвиток навичок роботи в хмарних середовищах та з API фінансових сервісів.

Визначаємо сучасні тенденції підготовки майбутніх фінансових фахівців в умовах цифрової трансформації, а саме:

- *інтеграція Big Data та аналітичних платформ.* Фінансова сфера генерує величезні масиви структурованих і неструктурованих даних (транзакції, ринкові котирування, клієнтські профілі). Вміння працювати з Big Data дає змогу аналізувати тренди, прогнозувати ризики та приймати обґрунтовані рішення.
- *використання технологій штучного інтелекту та машинного навчання* дозволяють створювати моделі оцінки кредитоспроможності клієнтів з вищою точністю, ніж традиційні статистичні методи (Chat-боти для клієнтської підтримки, RPA-скрипти для обробки звітності);
- *засвоєння блокчейн-технологій.* Фахівець має розуміти механізми консенсусу (Proof-of-Work, Proof-of-Stake), смарт-контракти та їх застосування в фінансових інструментах (DeFi).
- *розвиток цифрової фінансової грамотності та кібербезпеки.* Вміння користуватися електронними гарантіями, платіжними системами, мобільним банкінгом – обов’язкові навички сучасного фахівця.
- *гнучкі моделі навчання та міждисциплінарність.* Поєднання фінансів, комп’ютерних наук, права та етики формує всебічно підготовленого фахівця, здатного вирішувати комплексні завдання в цифровому середовищі.

Ці тенденції створюють новий стандарт компетенцій фінансового фахівця в цифрову епоху, поєднуючи глибоке розуміння фінансових процесів із практичними ІТ-навичками та аналітичним мисленням.

Список використаних джерел

1. Загородня А. А. Зміст професійної підготовки фахівців економічної галузі в Республіці Польщі. *Проблеми економіки*. 2015. №4. С. 25–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pecon_2015_4_4.
2. Цюняк О. П. Професійна підготовка майбутніх вчителів початкових класів в умовах цифрової трансформації освіти : монографія. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г.М., 2021. 335 с.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ ЗРОСТАННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Кіліченко Оксана Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти та освітніх інновацій

Проблему професійного зростання майбутніх учителів початкової школи розглядаємо у зв'язку з постійним удосконаленням їхньої майстерності. Однак «екстенсивний спосіб простого нарощування знань без формування у них нового мислення, артистизму, розвитку творчості у новій системі парадигми освіти є недостатнім» [1, с. 21].

Тому вважаємо впровадження елементів театральної педагогіки в освітній процес педагогічного ЗВО актуальним і необхідним.

Дослідженням значення театральної педагогіки у підготовці студентів до професійної педагогічної діяльності займалися О. Абрамович, В. Абрамян, М. Барнич, Н. Білоконна, Н. Гусакова, О. Демченко, І. Зязюн, О. Савченко, Г. Сагач, В. Чорна та ін.

Театральну педагогіку розглядаємо як галузь педагогіки, що інтегрує театральні методи та прийоми в освітній процес ЗВО та процес самовдосконалення майбутніх учителів початкової школи з метою професійного зростання. Майстерність учителя, як і майстерність актора, включає такі взаємозумовлені складові, як теорію, методiku роботи над вивченим матеріалом і техніку її впровадження.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчує, що використання елементів театральної педагогіки впливає на розвиток професійних якостей і особливостей студентів, розвиваючи комунікативні навички, творчі здібності, творче мислення, емоційну культуру, формуючи артистизм, а також готуючи до партнерської педагогічної взаємодії.

Н. Середа вважає, що «театральна та педагогічна діяльність подібні за метою (вплив на людину та створення переживання); за змістом (комунікативні творчі процеси); за інструментарієм, засобами (психофізична природа актора та педагога)... Педагог виходить один на один з аудиторією, впливає на розум і серце своїх вихованців усіма психофізичними засобами, торкаючись думок, почуттів, волі, уяви та пам'яті слухачів» [2, с. 50].

Театральна педагогіка інтегрується в освітній процес підготовки майбутніх фахівців за допомогою різних стратегій у процесі викладання педагогічних дисциплін.

До переваг використання елементів театральної педагогіки належать:

- впровадження індивідуального підходу в освітній процес;
- використання групових та індивідуально-групових форм навчання;
- наявність активних методів навчання;
- «забезпечення приємної «неочікуваності» у подачі матеріалу, яке слугуватиме формуванню у студентів позитивного налаштування щодо сприйняття матеріалу та активізуватиме різні шляхи його засвоєння» [3, с. 293];
- емоційність заняття;
- спрямованість студентів на досягнення конкретного результату.

Так, у процесі вивчення освітнього компоненту «Педагогічна майстерність і творчість учителя» використовуємо професійно-педагогічний тренінг (ППТ), який розглядаємо як галузь практичної педагогіки, зорієнтованої на використання активних методів самовиховання (рефлексії) і групової навчальної діяльності задля розвитку здібностей до педагогічної взаємодії у майбутніх учителів. Тренінг включає такі складові:

1) вправи з практичного оволодіння педагогічною технікою (технікою мовлення, кінестезією, управління емоціями, настроєм, розвиток соціально-перцептивних здібностей: уваги, уяви, спостережливості);

2) вправи із проєктування і розв'язання професійно-педагогічних ситуацій.

Однак зазначимо, що перед процесом упровадження елементів театральної педагогіки в освітній процес підготовки майбутніх учителів початкової школи виникають певні труднощі. Однією з проблем є недостатність та обмеженість часу. Тому на практично-лабораторних заняттях студенти ознайомлюються із особливостями професійно-педагогічного тренінгу через упровадження імітаційного та ситуативного моделювання, рольових та ділових ігор. Формування навичок володіння мовою, жестами, розвиток уваги, уяви відбувається у процесі самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Важливою проблемою є настороженість студентів, яка може виникати у них перед впровадженням ППТ. Тому ми пропонуємо їм кейси професійно-педагогічних ситуацій для розв'язку з подальшим програванням.

Елементи театральної педагогіки можна адаптувати та інтегрувати в дистанційний чи онлайн процес з використанням платформ відеоконференцій.

Отже, наш досвід роботи зі студентами спеціальності «Початкова освіта» засвідчує, що впровадження елементів театральної педагогіки в освітній процес педагогічного закладу вищої освіти сприяє вдосконаленню педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Список використаних джерел

1. Білоконна Н. Театральна педагогіка як засіб формування емоційної культури майбутнього вчителя початкової школи. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 40. С. 20-27.
2. Середа Н. Елементи театральної педагогіки у формуванні педагогічної майстерності. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 2. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/5b1c0fba-0da5-4382-aea0-ed41bd8e6ace/content>.
3. Черненко Н. Театральна педагогіка як засіб формування педагогічної майстерності. *Актуальні питання сучасної освіти та науки* : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Бережани, 2021. С. 291-298.

ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

Ковбас Іван,
аспірант, педагогічний факультет

Сучасне суспільство висуває високі вимоги до професійної діяльності вчителя, особливо в умовах цифрової трансформації освіти. Вчитель інформатики, крім ґрунтовних знань у своїй предметній галузі, має володіти низкою універсальних навичок, які допомагають ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками. Ці навички, ще відомі як «soft skills» (м'які навички), відіграють ключову роль у побудові успішної педагогічної кар'єри та забезпеченні якісного навчального процесу.

Поняття та особливості soft skills охоплюють широкий спектр загальних компетентностей, серед яких емоційний інтелект, комунікативні здібності, критичне мислення, креативність, адаптивність, тайм-менеджмент та вміння працювати в команді [3, с. 75]. Вони мають такі основні характеристики:

- Індивідуалізованість – розвиток м'яких навичок залежить від особистісних якостей та професійного досвіду вчителя.
- Багатокомпонентність – soft skills включають навички спілкування, управління емоціями, здатність до ефективного вирішення конфліктів тощо.
- Адаптивність – ці навички допомагають педагогу швидко реагувати на зміни в освітньому процесі, впроваджувати інноваційні методи навчання.
- Складність вимірювання – на відміну від hard skills (жорстких навичок), які можна оцінити за конкретними критеріями, рівень розвитку soft skills складніше піддається кількісному вимірюванню.

Теоретичні та практичні аспекти, пов'язані з soft skills, активно досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Теоретичні основи м'яких навичок розглядали О. Жмай, О. Лосієвська, А. Ляшко, В. Студінський, В. Bora, F. Civelli, D. Gabric, P. Hancock, M. Icenogle, D. Jackson, K. McFadden, J. Maes, M. Robles, T. Weldy. Питання формування цих навичок висвітлено у працях М. Денека, О. Дещенко, І. Ткаченко, К. Cronin, M. Cronin. Методи оцінювання рівня сформованості soft skills досліджували В. Cimatti, R. Jenal, Н. Judi, Н. Mohamed, M. Tomczak. Важливість м'яких навичок для професійної діяльності вчителя проаналізовано у працях М. Братко, R. Md-Ali, F. Shaffie, F. Yusof. Розвиток soft skills у майбутніх педагогів став предметом досліджень Н. Агаркової, Н. Безлюдної, А. Бобро, С. Васильєвої, Н. Дудник, О. Л. Кірдан, О. П. Кірдан, Н. Коляди, О. Кравченко. Особливості формування окремих компонентів м'яких навичок у вчителів інформатики висвітлено у роботах О. Кобильської, Л. Максимової, С. Находа, О. Чорної, А. Юдіної.

У контексті реформування освіти в Україні та реалізації концепції «Нова українська школа» [1] особлива увага приділяється розвитку критичного мислення та комунікативних компетентностей, що є ключовими складовими soft skills. Вчитель інформатики має не лише передавати знання, а й створювати сприятливе освітнє середовище для активного навчання та співпраці.

Майбутні вчителі інформатики в процесі навчання та професійної діяльності мають володіти такими soft skills [2]:

- Комунікативні навички – ефективне пояснення матеріалу, здатність зацікавити учнів, конструктивний діалог з батьками та колегами.

- Критичне та логічне мислення – вміння аналізувати інформацію, знаходити оптимальні рішення у складних педагогічних ситуаціях.
- Креативність та інноваційний підхід – розробка нових методів викладання, інтеграція сучасних технологій у навчальний процес.
- Емоційний інтелект – здатність розуміти та регулювати власні емоції, ефективно спілкуватися з учнями, які можуть мати різні рівні підготовки та психологічні особливості.
- Командна робота та лідерство – організація групових проєктів, співпраця з іншими педагогами, управління класом.
- Стресостійкість та адаптивність – швидке реагування на виклики сучасної освіти, вміння працювати в умовах невизначеності.
- Тайм-менеджмент – ефективне планування часу, розподіл завдань між учнями, баланс між навчальним процесом та саморозвитком.

Незважаючи на значущість м'яких навичок, у закладах вищої освіти основний акцент робиться на формування *hard skills*, пов'язаних із предметними знаннями. Однак розвиток *soft skills* потребує інтегрованого підходу, який включає [2]:

Практичну педагогічну діяльність – проходження педагогічної практики дозволяє студентам випробовувати на практиці навички комунікації, управління класом та тайм-менеджменту.

Використання інтерактивних методів навчання – проведення групових проєктів, дискусій, ділових ігор сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та креативності.

Участь у наукових конференціях та семінарах – обговорення актуальних питань педагогіки та інформатики допомагає студентам розвивати навички аргументації та публічних виступів.

Залучення до студентського самоврядування – організація заходів, проєктна діяльність і волонтерство сприяють формуванню лідерських якостей та відповідальності.

Використання сучасних технологій у навчанні – цифрові платформи для спільної роботи, онлайн-курси та симуляційні програми допомагають студентам розвивати навички самоорганізації та дистанційної комунікації.

Формування *soft skills* також передбачене в нормативних документах, таких як Професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [5], а також у Професійному стандарті для групи професій «Викладачі закладів вищої освіти» [4]. Ці стандарти визначають необхідність розвитку комунікативних компетентностей, критичного мислення та інноваційного підходу у педагогічній діяльності.

Розвиток *soft skills* у майбутніх вчителів інформатики є важливим аспектом їхньої професійної підготовки, що забезпечує успішну педагогічну діяльність. Інтеграція цих навичок у навчальний процес дозволяє формувати гнучких, адаптивних та інноваційних педагогів, здатних ефективно працювати в умовах цифрової трансформації освіти. Майбутні вчителі інформатики, які володіють м'якими навичками, можуть не лише передавати знання, а й надихати учнів, мотивувати їх до навчання та сприяти їхньому всебічному розвитку.

Таким чином, *soft skills* є необхідною складовою професійної підготовки вчителя інформатики, що сприяє створенню ефективного освітнього середовища, розвитку критичного мислення та формуванню ключових компетентностей учнів у цифровому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / упор. Л. Гриневич, О. Елькін та ін. ; заг. ред. М. Грищенко. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Олефіренко Н., Курганський А. Формування soft skills у процесі професійної підготовки майбутніх учителів інформатики: практичний досвід. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/newcollegium/article/view/16589>.
3. Підсосонна О. Soft skills як вимога якісної сучасної підготовки здобувачів вищої освіти. *Збірник матеріалів щорічної звітної науково-практичної конференції здобувачів загальної середньої, передвищої і вищої освіти аспі-рантів, молодих учених. Частина 2* (м. Глухів, 11–12 березня 2021 року). 2021. С.74–78. URL: http://tpgnpu.ho.ua/images/my_images/doc_pdf/vidavnictvo/2021/material_zv_nauk-prakt%20konf-2_MV-2021.pdf.
4. Професійний стандарт «Викладачі закладів вищої освіти». Чинний від 2021-03-21. Вид. офіц. 2021. 18 с. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/325-610_vikladaci_zakladiv_visoi_osviti.pdf.
5. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Чинний від 2024-08-29. Вид. офіц. 2024. 82 с. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США

Мацук Людмила,

кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Сьогодні глобальні політичні та соціально-економічні зміни, що породжують умови невизначеності, мінливості, підвищеної конфліктності, вносять суттєві корективи в традиційну схему життєдіяльності людини, встановлюючи нові стандарти життєвого успіху. Людина постає перед необхідністю вирішення складних завдань, пошуку індивідуальних особистісних ресурсів продуктивної самореалізації. За таких умов затребуваними стають не тільки і не стільки професійні вміння й навички, скільки м'які навички, які допомагають людині успішно функціонувати в соціумі, а також розуміти себе, регулювати свій стан, бути суб'єктом діяльності та ефективної комунікації, професійної у тому числі.

У статті розглядаємо педагогічний досвід вищої школи США у формуванні комунікативної самоефективності майбутніх фахівців дошкільної галузі.

Комунікативна самоефективність як професійно важлива метаякість майбутніх фахівців дошкільної галузі є сукупністю уявлень здобувачів вищої освіти про власні продуктивні комунікативні дії та стратегії, що забезпечують упевненість у досягненні позитивного результату в різних фахових ситуаціях, а також готовність до ефективної міжособистісної взаємодії.

Сьогодні в США налічується 290 акредитованих освітніх програм з підготовки фахівців дошкільної галузі. Обов'язковим компонентом усіх цих програм є комунікативна підготовка студентів бакалаврату, що забезпечує багатоаспектне бачення культури і суспільства.

Актуалізація потенціалу комунікативної підготовки американських студентів у формуванні їх комунікативної самоефективності ґрунтується на розумінні комунікації як: найважливішого каналу передачі інформації та відповідно знань; процесу, у якому засобом символів формується й удосконалюється ідентичність людини, її соціальні зв'язки та відносини, її світ значущих об'єктів і подій, її почуття і думки, її способи вираження цих соціально залежних реальностей.

Комунікативна підготовка американських студентів на бакалавраті представлена: освітніми компонентами з академічного письма (передбачає написання текстів та есе різної соціокультурної тематики), риторикою (забезпечує оволодіння не лише мистецтвом проголошення публічних промов) та спеціально розробленими для студентів першого року навчання освітніми компонентами семінарського типу, що побудовані на дискусії.

Зокрема письмова комунікація є невід'ємним складником майже всіх освітніх компонентів протягом чотирирічного терміну навчання на бакалавраті в Університеті штату Невада. Викладачі цього університету в своїй практичній діяльності регулярно (по завершенню вивчення певної теми) звертаються до написання есе. Головна мета есе полягає у викладі студентами самостійного бачення аналізованої проблеми. Також в цьому університеті запроваджено освітній компонент «Написання творів» (Composition) для студентів першого року навчання, який спрямовано на розвиток у здатності генерувати власні думки і вибудовувати ефективну аргументацію під час написання есе різних видів (описів, роздумів тощо) [3].

Під час аналізу курикулумів інших закладів вищої освіти США встановлено, що, крім сфери самопізнання, самоосмислення та систематизації життєвого досвіду, тематика освітніх компонентів семінарського типу для студентів першого року охоплює дослідження широкого діапазону важливих питань історичного, філософського, соціокультурного аспектів життя людини. Так, в Університеті Фурмана студентам першого року навчання пропонуються такі освітні компоненти: «Побачити і повірити», «Нема чого боятися», «А ми лише гравці», «Земля під нашими ногами», «Рішення, Рішення», «Час для промов», «Недосліджене життя» [2].

Педагогічна спільнота Університету Брауна пропонує першокурсникам на вибір дев'яносто таких освітніх компонентів семінарського типу – від антропології та фізики то історії мистецтва, з-поміж яких: «Сучасний транснаціональний світ», «Ботаніка і сучасна медицина», «Хто володіє минулим?», «Психологія креативності» та ін. [1]

Навчання під час освітніх компонентів семінарського типу для студентів першого року відбувається в невеликих за чисельністю групах (до 15 осіб), що дає можливість значно підвищити ефективність освітнього процесу. Заняття проходять у формі дискусії, яка є істотною частиною освітнього процесу в цілому та філософії вищої освіти США зокрема, забезпечуючи формування комунікативної самоефективності кожного студента та сприяючи широкій діалогізації відносин усіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Brown University. First-Year Seminars. URL: <https://college.brown.edu/design-your-education/explore-open-curriculum/course-selection/curricular-programs/first-year>.
2. Furman University. First-Year Seminars. URL: <https://www.furman.edu/writing-program/first-year-writing-seminars/seminar-topics/>.
3. University of Nevada. First-Year Seminars. URL: <https://www.unlv.edu/asc/first-year-seminars>.

РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XX – ПЕРША ЧВЕРТЬ XXI ст.)

Паска Андрій,

аспірант, педагогічний факультет

Реформування системи вищої освіти в Україні в умовах глобальних викликів сучасності та російсько-української війни спрямоване на всебічне і усвідомлене засвоєння студентами науково-культурної спадщини минулих поколінь, формування громадянської активності та національної ідентичності. Важливе місце в освітньо-виховному процесі закладів вищої освіти (ЗВО) України належить музейно-педагогічному простору. Навчальна, масово-просвітницька, виховна робота музеїв і музейних комплексів ЗВО, а також музейні програми для студентської молоді державних і комунальних регіональних музеїв дозволяють формувати у здобувачів вищої освіти повноцінну музейну культуру, повагу до пам'яток історії і культури, усвідомлення їхньої цінності та необхідності збереження для нащадків.

Проблеми теорії і практики музейно-педагогічної діяльності в освітньому просторі України, формування музейної культури та музейно-педагогічної компетентності, місце і роль музеїв у формальній і неформальній освіті досліджували науковці Г. Байкеніч, Л. Гайда, І. Данильченко, О. Караманов, О. Квас, І. Медведєва, О. Міхно, С. Муравська, О. Охрімчук, Ю. Павленко, С. Посохов, Н. Пусепліна, В. Снагощенко, І. Удовиченко, Н. Філіпчук, Л. Хрящевська та ін.

Нормативно-правова база щодо діяльності музеїв ЗВО поповнилася останнім часом документами МОН України: «Про приведення у відповідність експозицій музеїв, які перебувають в управлінні Міністерства освіти і науки» (2018), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) [1, 2].

Науковець О. Караманов звертає увагу на те, що «освоєння культурної спадщини в музеї має особливості, відмінні від наукового пізнання й наукових методів дослідження.., специфіка музею дає змогу аналізувати такі види гуманітарного знання, як знання-відчуття, знання-переживання, знання-занурення... Очевидним є звернення до гуманістичних принципів музейно-педагогічного процесу, формування культури сприйняття музейної інформації та музейної культури» [3, с. 146-147].

Серед конкретних напрямів формування музейної культури та музейної ерудиції студентів, на нашу думку, можна виділити такі:

- освітньо-виховна і просвітницька діяльність музеїв та музейних комплексів ЗВО;
- створення науково-навчальних лабораторій та центрів музейної педагогіки;
- діяльність органів музейного самоврядування у ЗВО;

- діяльність студентських наукових товариств, музейних громадських організацій, музейних секцій і гуртків, клубів історичної реконструкції;
- співпраця з національними, державними, комунальними, відомчими музеями та заповідниками свого регіону;
- організація музейної практики студентів;
- залучення студентської молоді до краєзнавчо-пошукової діяльності, освоєння нових туристичних маршрутів з метою вивчення пам'яток історії, культури і науки рідного краю та України.

В освітньому просторі вищої школи України цінний досвід музейно-педагогічної діяльності з формування музейної культури студентської молоді мають заклади, яким присвоєно статус «державний» або звання «народний» та «зразковий». Серед них – Державний політехнічний музей (НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»), Державний музей авіації (Національний авіаційний університет), Державний музей природи Харківського національного університету імені В. Каразіна (ХНУ ім. В. Каразіна).

Вагомі здобутки у музейній справі демонструють заклади, яким присвоєно найменування «народний музей», зокрема музеї історії Київського національного університету ім. Т. Шевченка, музей історії Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та освіти на Прикарпатті (м. Івано-Франківськ), музей історії Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», музей історії Українського державного університету науки і технологій (м. Дніпро), музей історії Львівського національного університету імені І. Франка, музей історії Полтавського державного аграрного університету, історико-педагогічний музей Глухівського національного педагогічного університету, музей Лесі Українки Волинського національного університету ім. Лесі Українки (ВНУ ім. Лесі Українки), музей історії Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля, музей історії Національного університету «Острозька академія» та ін.

Звання «зразковий музей» у системі вищої освіти присвоєно музею історії ХНУ ім. В. Каразіна, музею історії Херсонського державного університету, музею археології ВНУ ім. Лесі Українки та ін.

Серед перспективних напрямів дослідження музейно-педагогічної діяльності у ЗВО вбачаємо такі: вивчення освітньо-виховної специфіки музеїв; дослідження ефективності музейної комунікації зі студентською аудиторією; розробка інноваційних освітніх технологій в умовах цифровізації музейної діяльності; вивчення і апробація міжнародного досвіду щодо діджиталізації музейних ресурсів ЗВО, промоції музейних колекцій, надання музейним колекціям інклюзивності.

Список використаних джерел

1. Про приведення у відповідність експозицій музеїв, які перебувають в управлінні Міністерства освіти і науки : Лист МОН України №1/9-500 від 20.08.2018 р. URL: <https://deponms.carpathia.gov.ua/uploads/posts/2018/veresen/500.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Затверджено наказом МОН України №527 від 06.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (дата звернення: 15.03.2025).

3. Караманов О. Теорія і практика педагогічної діяльності музеїв в сучасному освітньому просторі України : дис. ... пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2020. 485 с.

ОСНОВНІ ВИДИ АНІМАЦІЇ У ДИТЯЧОМУ ДОЗВІЛЛІ

Потанчук Тетяна Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики
дошкільної і спеціальної освіти

Анімаційна діяльність у закладах дошкільної освіти є важливим елементом освітнього процесу, оскільки вона сприяє гармонійному розвитку дітей, їхній соціалізації, творчій активності та фізичному вихованню. Завдяки анімаційним програмам діти отримують позитивний емоційний досвід, що стимулює їхню комунікацію, креативність та мотивацію до навчання.

В основі появи терміну «анімація» (від лат. *animatus* – «живий» і похідного фр. *Animation* – «оживлення») лежить холістичний характер рекреаційної діяльності людини [2].

Отже, представимо основні види анімаційної діяльності у закладі дошкільної освіти:

1. *Розважальна анімація* – вид анімації спрямований на створення веселого та цікавого дозвілля для дітей. До його основних форм належать: театралізовані вистави та ляльковий театр; казкові та тематичні шоу-програми; ігрові марафони, вікторини та конкурси; костюмовані вистави та рольові ігри.

2. *Освітньо-розвивальна анімація* спрямована на розвиток когнітивних здібностей дітей через гру та інтерактивні методи навчання. До основних форм належать: пізнавальні ігри та квести; науково-популярні експерименти та дослідження; майстер-класи з образотворчого мистецтва, рукоділля та кулінарії; експериментальні майданчики для дітей.

3. *Фізична анімація* є важливим компонентом розвитку дитини. Основні види фізичної анімації включають: рухливі ігри на відкритому повітрі; спортивні змагання та естафети; танцювальні флешмоби та ритмічні вправи; йога та вправи на розвиток координації рухів.

Фізична анімація сприяє зміцненню здоров'я дітей, розвитку витривалості та координації рухів.

4. *Соціально-комунікативна анімація* спрямована на формування комунікативних навичок, співпраці та взаємодії між дітьми. До неї належать: колективні ігри та командні завдання; дискусійні клуби та рольові ігри на соціальні теми; добровольчі ініціативи та екологічні акції; інтерактивні тренінги з розвитку емпатії та взаємопідтримки. Соціально-комунікативна анімація сприяє вихованню толерантності, співпереживання та культури спілкування.

5. *Культурно-мистецька анімація* передбачає залучення дітей до мистецтва та культури через: відвідування музеїв, театрів та концертів; організацію виставок ди-

тячої творчості; проведення святкових заходів та тематичних фестивалів; участь у хорових та музичних гуртках.

Культурно-мистецька анімація формує естетичний смак дітей, розвиває їхню креативність та художні здібності.

Анімаційна діяльність у роботі з дітьми дошкільного віку спрямована на активізацію їхньої соціальної взаємодії, спілкування та корекцію емоційного стану, допомагає знизити рівень стресу, агресії, тривожності та страху, сприяючи саморозвитку, самопізнанню та самореалізації кожної дитини. Розглянемо кілька видів змістовного дозвілля, що дозволяють дітям взаємодіяти у групі, розвиваючи при цьому свої творчі здібності. До них належать: свято, творча майстерня, квест-гра, казко терапія [3].

Свято – це особливий день, відзначений традиціями українського народу або релігійними обрядами, присвячений певній події чи святому. Кожне свято має власну структуру, обрядовість та символіку, що робить його унікальним. Воно не лише підтримує традиційні форми поведінки, а й є важливою частиною духовного життя, регулюючи його циклічність.

У контексті анімаційної діяльності з дітьми дошкільного віку свято виконує важливу адаптаційну функцію. Воно дає їм можливість ознайомитися з традиціями нового середовища, активно долучитися до його культури, взявши участь у підготовці та проведенні заходів. Діти вивчають обрядові пісні, виконують ритуали, за необхідності створюють костюми та атрибути. Це сприяє розвитку їхньої творчості, комунікативних навичок, особистісних якостей, а також допомагає встановити соціальні зв'язки та підвищити загальний рівень культурної обізнаності.

Творча майстерня – це форма групової творчої діяльності, що проводиться у форматі станційних занять, де на кожній станції організовується окремий майстер-клас. Для ефективного проведення майстерні бажано залучати 5–8 педагогів-аніматорів або їхніх помічників, кожен з яких проводить заняття з певного виду творчості. Це може бути робота з природними матеріалами, глиною, папером, тканиною, нитками тощо. Діти мають можливість самостійно обирати, які майстер-класи відвідати, проходячи одну або кілька станцій за власним бажанням. Такий формат сприяє не лише розвитку творчих здібностей та самовираженню, а й допомагає знизити рівень агресії та тривожності, створюючи комфортне та безпечне середовище для емоційного розвантаження.

Квест-гра – це захопливе інтелектуально-динамічне змагання, що базується на послідовному виконанні командних завдань. Учасники розв'язують логічні задачі, орієнтуються на місцевості, шукають підказки, будують оптимальні маршрути та приймають нестандартні рішення. Після виконання кожного завдання команда отримує доступ до наступного етапу. Переможцем стає команда, яка першою успішно виконає усі завдання.

Казкотерапія – це метод терапії через створення особливої казкової атмосфери, де діти можуть розкрити свій внутрішній потенціал, візуалізувати мрії та, найголовніше, відчути захищеність і подолати страхи. Казкові сюжети допомагають дітям встановлювати зв'язки між подіями у вигаданому світі та реальним життям, переносячи символічний сенс казок у власний досвід. Вони вчаться аналізувати світ і систему взаємовідносин у ньому, розкривати свій внутрішній світ, осмислювати пережите та моделювати майбутнє. Крім того, казкотерапія сприяє розвитку со-

ціальних навичок: діти вчаться будувати взаємини з батьками та однолітками, цінувати дружбу й любов, розуміти важливість прощення та боротьби за свої цінності.

Для проведення дитячої анімації використовуються не тільки загальні ресурси, які застосовуються для дорослих, але й спеціально обладнані приміщення та устаткування, що відповідають потребам дітей. У багатьох туристичних комплексах існують спеціально відведені зони для дитячої анімації – міні-клуби, які забезпечують комфортний та безпечний простір для розваг і навчання дітей [1]. Основною метою роботи аніматорів у міні-клубах є створення цікавого, безпечного та розвивального середовища для дітей, що дозволяє батькам насолоджуватися відпочинком, не турбуючись про їхнє дозвілля та безпеку. Завдяки професійно організованій програмі анімації діти отримують можливість розвивати творчі здібності, фізичні навички та соціальні компетенції. Робота аніматорів у міні-клубах має свою специфіку. Насамперед, до цієї діяльності залучаються висококваліфіковані спеціалісти, які мають педагогічну освіту, досвід роботи з дітьми та володіють методиками організації розважально-освітніх програм. Важливими особистісними якостями аніматорів є доброзичливість, комунікабельність, емпатія та вміння працювати в команді [2].

Функції аніматорів включають: розробку та впровадження програм, спрямованих на всебічний розвиток дітей; організацію групових та індивідуальних заходів, що сприяють активному залученню дітей у процес гри та навчання; запобігання конфліктним ситуаціям між дітьми та їх розв'язання у разі виникнення; формування у дітей навичок комунікації, взаємодії та співпраці у колективі; підтримку атмосфери довіри та безпеки в дитячому колективі.

Відтак, професійно організована дитяча анімація є важливою складовою розвитку дітей, що забезпечує їхній емоційний комфорт, сприяє інтеграції у соціальне середовище та стимулює розвиток творчого потенціалу. Використання сучасних методів та індивідуальний підхід у роботі з дітьми дозволяє зробити процес анімації не лише розважальним, а й корисним для їхнього гармонійного розвитку.

Отже, анімаційна діяльність відкриває широкі можливості для залучення дітей у закладах дошкільної освіти до різних форм діяльності, що сприяють їхньому самовираженню, творчому розвитку, командній роботі та соціальній інтеграції. Завдяки таким методам, як творча майстерня, квест-гра та казкотерапія, діти можуть покращувати свій психоемоційний стан, знаходити нових друзів і краще адаптуватися до нового середовища.

Таким чином, анімаційна діяльність у закладах дошкільної освіти відіграє ключову роль у всебічному розвитку дітей. Вона сприяє емоційному, когнітивному, соціальному та фізичному зростанню дітей дошкільного віку, створює сприятливі умови для їхньої самореалізації та адаптації у суспільстві. Використання різних видів анімаційної діяльності дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини, підвищити її зацікавленість у навчанні та сприяти гармонійному розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Анімаційна діяльність педагога-організатора в освітньому процесі початкової школи : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. В. В. Макарчук. Умань : Візаві, 2022. 185 с.

2. Волик Л. В. До питання типологізації педагогів-аніматорів. Вісн. Черкас. ун-ту : зб. наук. ст. / М-во освіти і науки України, Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси : Вид-во ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. Вип. 164. Серія «Педагогічні науки». С. 25–30.
3. Жданович Ю. М. Педагогічна анімація як засіб соціально-педагогічної підтримки дітей вимушених переселенців. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. № 1. С.119-123.

ПОЛЬСЬКА МОДЕЛЬ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сабат Наталія Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Польська модель трансформаційних змін має особливу цінність для українського суспільства, оскільки на початку 1990-х – зокрема у 1991 році – обидві країни стартували зі схожих соціально-економічних позицій. Польський досвід реформ виявився результативним як у сфері державного управління, так і в галузі соціальної політики та соціальної роботи. Ключову роль у здійсненні цих змін відігравали органи місцевого самоврядування та активні громадяни. Реформи впроваджувалися поступово, передусім через передачу повноважень і фінансових ресурсів від центральної влади на місця. Це сприяло перебудові системи соціальної допомоги, де взаємодіяли держава, місцеве самоврядування, профспілки, релігійні організації, ринок і родина. Важливою практикою стали громадські консультації перед затвердженням соціальних програм.

Реформи системи соціальної допомоги розпочалися в Республіці Польща вже після 1989 року через децентралізацію управління та створення нових інституцій. Як зазначає М. Бозацька, було впроваджено нові професійні ролі, такі як асистенти сімей та координатори опіки, що сприяло підвищенню ефективності соціальної роботи [1, с. 19]. Упродовж останніх десятиліть Польща здійснила масштабну трансформацію системи соціальної роботи, адаптуючи її до нових соціальних викликів та інтегруючи сучасні підходи до надання соціальних послуг. Ці зміни стали відповіддю на демографічні, економічні та політичні зміни, зокрема старіння населення, пандемію COVID-19 та міграційну кризу, спричинену війною в Україні.

Основу державного управління соціальною роботою в Польщі становлять правовий, організаційний та фінансовий механізми, ефективність яких тісно пов'язана. Державні органи визначають законодавчі пріоритети та розробляють довгострокові соціальні програми, залучаючи недержавні організації до реалізації короткострокових проєктів і послуг. Завдяки розвитку некомерційного сектору, соціальні послуги надаються за рахунок соціального замовлення від місцевої влади з відповідним фінансуванням.

Модель соціальної політики Польщі базується на багаторівневій системі, що поєднує державні структури з громадськими ініціативами, добровольчими об'єднаннями та групами взаємодопомоги. Таке партнерство забезпечує широкий доступ до соціальних послуг для вразливих груп населення. Ключовим законодавчим актом є

Закон про соціальну допомогу від 12.03.2004 р., який визначає соціальну роботу як професійну діяльність з підтримки осіб та сімей у відновленні здатності функціонувати в суспільстві. Закон визначає категорії осіб, які мають право на допомогу, форми підтримки (грошові виплати, послуги, консультування тощо), роль органів місцевого самоврядування й неурядових організацій, а також механізми фінансування через державний і місцеві бюджети [3].

Система включає регіональні та районні центри, установи спеціалізованої допомоги, кризові центри тощо. У кожній гміні діють Центри соціальної допомоги, структура яких адаптується до місцевих потреб. Також активно створюються суб'єкти соціальної економіки, зокрема соціальні кооперативи, для працевлаштування осіб із груп ризику. У межах Центрів соціальної допомоги діють Клуби та Центри соціальної інтеграції.

Пандемія COVID-19 та війна в Україні поставили перед системою соціальної роботи Республіки Польща нові завдання. Соціальні працівники, підкреслює Є. Кжишковський, зіткнулися з необхідністю надання допомоги новим групам клієнтів, зокрема біженцям, та адаптації до змін у структурі потреб населення [2, с. 108]. Ключовим елементом трансформації останніх років стала професіоналізація соціальної роботи, важливим аспектом якої є розвиток міжсекторальної співпраці та впровадження нових форм навчання для соціальних працівників, що дозволяє ефективно реагувати на сучасні виклики [4, с. 60].

Нові можливості для надання послуг відкриває інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у соціальну роботу. Активне впровадження цифрових інструментів сприяє підвищенню ефективності соціальних послуг, доступності для вразливих груп населення та розвитку цифрових компетенцій серед соціальних працівників і громадян.

Польща успішно реалізувала комплексні реформи в соціальній сфері після переходу до демократії, поєднуючи державне управління, громадське партнерство та розвиток некомерційного сектору. Україна може використати елементи цього досвіду для швидкої реабілітації вразливих груп населення, створення ефективної системи соціальної допомоги, розвитку соціальних підприємств та кооперативів, залучення неурядових організацій до надання соціальних послуг, а також для забезпечення сталого розвитку соціальної інфраструктури в умовах кризової ситуації.

Список використаних джерел

1. Bozacka M. Transformacja systemu pomocy społecznej w Polsce po 1989 roku – wybrane zagadnienia. *Polityka i Społeczeństwo*. 2023. № 20 (4). S. 19–38. <https://doi.org/10.15584/polispol.2022.4.2>.
2. Krzyszkowski J. Praca socjalna w Polsce. Stare problemy i nowe wyzwania w czasach pandemii COVID-19, wojny na Ukrainie i zmian organizacyjnych w pomocy społecznej. *Zeszyty Naukowe KUL*. 2022. № 65 (4). S. 107–123. <https://doi.org/10.31743/znkul.14539>.
3. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20040640593> (дата звернення: 12.03.2025).
4. Zdebska E. Polska tradycja pracy socjalnej wobec nowych trendów w polityce społecznej. *Praca Socjalna*. 2022. № 37 (4). S. 59–73. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.1858>.

РОЛЬ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Ткачишин Назар,

аспірант, педагогічний факультет

Сучасна освітня система України орієнтована на формування цілісної, гармонійно розвиненої особистості. Важливим аспектом цього процесу є не лише розвиток когнітивних здібностей, а й морально-етичний розвиток молодших школярів. Морально-етичні цінності є основою для формування громадянських якостей, які в подальшому визначатимуть здатність особистості до успішної соціалізації та професійної діяльності. В умовах глобалізації та динамічних змін у суспільстві необхідність морального виховання набуває особливої значущості, оскільки діти повинні бути готові до взаємодії в мультикультурному середовищі, шанувати права і свободи інших, а також поважати традиції та культуру. Це питання набуває ще більшої актуальності в контексті реалізації концепції «Нова українська школа», що акцентує увагу на розвитку таких якостей, як гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших, які є основою для виховання здорової та соціально активної особистості.

Система цінностей та норм освітнього процесу має культурно-історичну природу. В. Сухомлинський зазначав, що духовно-моральне виховання тісно пов'язане з навчальним процесом, але ці два аспекти мають певну незалежність. Людина може досягти значних успіхів у професійній діяльності та отримати соціальне визнання, проте залишатись не розвинутою в духовному та моральному плані. Основним завданням учителя, на думку Сухомлинського, є те, щоб зробити безцінні моральні надбання людства особистим здобутком кожної дитини [4].

Цінності нерозривно пов'язані з реальною діяльністю людини. Лише через вивчення соціального буття у контексті суб'єкт-об'єктних відносин можна зафіксувати явище цінностей. Світ цінностей є специфічною сферою, що виражає соціально-особистісну сутність явищ реальності. Цінність є властивістю як суспільства, так і індивіда, та є невід'ємною складовою їхньої взаємодії.

Морально-етичні цінності формуються в процесі життєдіяльності суспільства і відображають його позитивний досвід у галузі моралі, світогляду та культурних практик. Вони орієнтують індивідів на моральні норми і принципи, що закріплені в традиціях, звичаях і віруваннях, які підтримуються організацією та устроєм соціального життя. Морально-етичні цінності, що відповідають потребам як окремої особистості, так і суспільства в цілому, є стабільними і не змінюються під впливом приватних поглядів чи індивідуальних обставин. Вони визначають мотивацію поведінки особистості та напрям її діяльності, що підкреслює необхідність формування здатності дітей діяти згідно з морально-етичними стандартами [2].

Згідно з положеннями Закону України «Про освіту», Національної доктрини розвитку освіти XXI століття, Державного стандарту початкової освіти, Концепції розвитку громадянської освіти в Україні та Концепції «Нова українська школа», актуальним завданням сучасної початкової освіти є формування ціннісних орієнтацій учнів початкової школи, необхідних для їх ефективної та гармонійної інтеграції в умовах сучасного суспільства. Зокрема, в Державному стандарті початкової освіти

підкреслюється значущість оволодіння учнями традиціями, морально-правовими нормами, різноманітними формами соціального досвіду та ціннісною системою суспільства [1].

Пріоритетним завданням сучасної початкової освіти є формування універсальних людських цінностей. Це положення зафіксовано в Концепції «Нова українська школа», де наголошується, що виховний процес має бути інтегрованою частиною освітнього процесу та орієнтуватися на загальнолюдські цінності. Зокрема, до них належать морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови та культури, патріотизм, відповідальне ставлення до навколишнього середовища, повага до закону, солідарність, відповідальність) [3, с. 19].

Важливим аспектом є те, що морально-етичні цінності прямо пов'язані з когнітивною діяльністю дитини. Через взаємодію з однолітками та дорослими, школярі розвивають такі навички, як критичне мислення, аналіз ситуацій, формулювання аргументів, здатність до прийняття рішень на основі етичних норм. Морально-етичне виховання допомагає учням формувати власне ставлення до світу, розвивати здатність до розуміння і прийняття соціальних норм, що є невід'ємною частиною їхнього інтелектуального розвитку.

Зокрема, такі якості, як емоційна зрілість та здатність до самоконтролю, важливі для концентрації уваги та критичного осмислення інформації. Виховання моральних цінностей, таких як чесність, порядність і справедливість, сприяє розвитку в учнів уміння бачити не тільки зовнішній світ, але й внутрішні взаємозв'язки в ньому, що значно покращує процес розв'язування інтелектуальних завдань.

Морально-етичні цінності є важливим чинником, що визначає інтелектуальний розвиток здобувачів початкової освіти. Вони сприяють формуванню основ соціальної адаптації, емоційної зрілості та когнітивних здібностей учнів. Включення морально-етичних норм в освітній процес забезпечує умови для гармонійного розвитку особистості, підвищення здатності до критичного осмислення, самоконтролю та соціальної відповідальності.

Таким чином, інтеграція етичних принципів у навчальну діяльність є необхідною для ефективної соціалізації та інтелектуального становлення молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
2. Кузьма-Качур М. І., Горзов В. М. Формування морально-етичних цінностей в учнів початкової школи. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3933/1/Formation_of_moral_and_ethical_values_in_elementary_school_students.pdf.
3. Міністерство освіти і науки України (2016). Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1977. Т. 3. С. 7-279.

ФОРМИ І МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ-ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Шуригін Кирило Анатолійович,
аспірант, педагогічний факультет

Підготовка майбутніх магістрів педагогічних спеціальностей до реалізації культури якості освіти є важливим аспектом освітнього процесу, який сприяє формуванню у студентів компетенцій, необхідних для забезпечення високої якості навчання. Для цього використовуються різні форми і методи навчання, що сприяють розвитку професійної та культурної готовності до застосування стандартів якості у педагогічній діяльності.

До основних форм форми підготовки магістрів-педагогів до реалізації культури якості освіти можна віднести [2]:

- лекції, на яких формуються теоретичні знання з основ культури якості освіти, принципів управління якістю, стандартів якості, міжнародних та національних освітніх політик;
- семінари, які допомагають студентам поглибити знання і сприяють розвитку аналітичних та критичних навичок у процесі обговорення практичних ситуацій/кейсів, пов'язаних з управлінням якістю освіти;
- практичні заняття, на яких здобувачі освіти вирішують конкретні завдання з реальних освітніх практик;
- курсові та дипломні роботи, під час виконання яких студенти поглиблено досліджують проблеми якості освіти, розробляють власні проекти вдосконалення освітнього процесу, формують систему моніторингу якості;
- інтерактивні форми навчання (рольові ігри, симуляції, обговорення реальних освітніх ситуацій), які збагачують студентів різноманітними сценаріями з управління якістю, формують навички прийняття управлінських рішень;
- майстер-класи та тренінги, на яких майбутні педагоги вчаться використовувати інструменти забезпечення якості освіти (стандарти акредитації, внутрішній моніторинг якості, методи інтеграції ІТ-технологій в освітній процес тощо);
- тренінги з розвитку навичок критичного мислення, рефлексії, самооцінки, участь в яких стануть корисними для ефективного впровадження культури якості освіти;
- академічна мобільність та обмін досвідом (наприклад, Erasmus+), під час яких студенти можуть ознайомитися з міжнародними стандартами та практиками якості освіти в інших країнах (наприклад, ефективною є участь у Тижнях якості освіти в Ягеллонському університеті).

Серед ефективних методів підготовки магістрів педагогічного профілю до реалізації культури якості освіти відзначимо наступні:

- метод проектів, завдяки чому студенти розробляють нові методики оцінювання освітніх результатів;
- метод кейс-стаді (вивчення конкретних випадків), під час застосування якого студенти аналізують реальні випадки з практики управління якістю освіти, зокрема успішні або неуспішні приклади втілення освітніх інновацій;

- метод критичного мислення для розвитку у студентів вміння самостійно аналізувати, оцінювати і приймати рішення щодо вдосконалення якості освіти. Вони вчаться системно підходити до вирішення освітніх проблем і пропонувати

- метод зворотного зв'язку та самооцінки, під час якого студенти мають можливість отримувати зворотний зв'язок від викладачів, а також брати участь у процесах самооцінки та взаємооцінки;

- метод інтерв'ю та опитування: проведення інтерв'ю з педагогами та фахівцями у галузі якості освіти допомагаєvolent студентам отримати практичні поради та розуміння реальних проблем і потреб у цій сфері.

- метод моделювання та симуляцій, завдяки якому студенти створюють моделі навчальних процесів або освітніх систем, що дозволяє їм відпрацьовувати методи забезпечення якості на практиці.

Таким чином, можна стверджувати, що культура якості є системним утворенням, тому професійна підготовка майбутніх педагогів до управління нею має вестись системно у різноманітні методи і форм.

Список використаних джерел

1. Кондур О. С. Управління якістю освітніх систем в умовах глобалізації: теорія, методика організації, практика : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2018. 488 с.
2. Кондур О. С. Система професійної підготовки майбутніх фахівців із якості освіти у закладах вищої освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 40 с.
3. Мониторинг та оцінювання якості освіти : навчально-методичний посібник до курсу / авт.-упоряд. І.В.Єгорова. Івано-Франківськ, 2021. 141 с.
4. Теоретико-методичні засади забезпечення якості освіти : монографія / за заг. ред. Д. В. Карамишева. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2020. 180 с.
5. Управління якістю освіти: досвід та інновації : колективна монографія / за заг. редакцією Л. Л. Сушенцевої, Л. М. Петренко, Н. В. Житник. Павлоград : ІМА-прес, 2018. 276 с.

СЕКЦІЯ КОЛОМИЙСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ

КОЛОМИЯ ЯК ТЕКСТ У ДАВНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (XIII–XVIII ст.)

Васильчук Микола Миколайович,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології

Вивчення літературного процесу в гуцульсько-покутському регіоні тісно прив'язане до Коломиї як культурно-історичного центру. Причому, щодо Коломиї про літературний розвиток можемо говорити не лише в контексті нової та новітньої української літератури, а й давньої української літератури.

Тут зупинимося на початках коломийського тексту.

В оригіналі «Літопису руського» (Іпатський список) міститься текст окремого літописного зведення, механічно приєднаного до Київського літопису, що отримало назву Галицько-Волинський літопис [5, с. 360–452].

Галицько-Волинський літопис загалом охоплює часовий засяг від 1201 до 1292 р., зокрема галицька частина 1201–1261 рр., в основу якої лягло літописання часів князювання Данила Романовича. Тексти літописів X–XIII ст. зазвичай вважають не лише пам'ятками історіографії, а й літератури.

Саме з Галицько-Волинського літопису бере початок писана історія Коломиї, що дає підстави це місто називати літописним і говорити про початки коломийського тексту від 1241 року (XIII ст.).

Фрагмент літопису, що стосується Коломиї, відображає обставини боротьби князя Данила Романовича за збереження реальної влади у середовищі місцевих бояр. Мова про події літа-осені 1241 р.: «Бояри ж галицькі Данила князем собі називали, а самі всю землю держали. [...] І була смута велика в землі [Галицькій] і грабіж од них» [5, с. 398]. Отож, коли князь довідався про дволичність бояр, зокрема Доброслава, послав до нього свого стольника (урядовця) Якова. Звинувачення було чітке: місцеві бояри не коряться повелінням князя, а для збагачення грабують природні ресурси, прийняли на галицькі землі чернігівських бояр (які могли бути людьми Данилового супротивника Михайла Всеволодовича [5, с. 399]).

Згідно з тогочасними реаліями, джерелом прибутків була карпатська сіль. Її отримували з природних джерел, які витікають на підгір'ї. Для видобутку солі було влаштовано спеціальні промисли, де соляну ропу нагрівали, випаровували воду і отримували сіль.

Значення солі було вкрай важливим (ці промисли, що тяглися з давнього часу, занепали аж на початку XIX ст. з підпорядкуванням Східної Галичини Австрії). Сіль була консервантом, який давав змогу зберігати тривалий час м'ясо і рибу. Її за значенням нині можна прирівняти хіба що до нафти чи газу.

Сіллю князь платив своїм воїнам, це була одна з підвалин його влади. Тому цілком зрозуміло, чому місцеве самоуправство викликало у князя гнів.

Автор тексту не просто повідомляє факт, а творить образну картину, детально подає переказ княжого стольника Якова про його візит до Доброслава.

Перебуваючи у Доброслава, Яків побачив, як «прийшли Лазар Домажирець та Івор Молибожич, два беззаконники, із роду смердів, і поклонилися йому до землі» [5, с. 399]. Літописець фактично дослівно передає оповідь Якова, яка побудована на засадах «напівдіалогу»: запитання Якова описово, а відповіді Доброслава – через пряму мову: «Яків тоді здивувався і запитував про причину, чому вони поклонилися. І Доброслав сказав: «Я дав їм обом Коломию». Яків тоді сказав йому: «Як ти можеш без княжого повеління оддати її сим обом, коли великі князі держать сю Коломию, щоб роздавати [сіль] оружникам? Сі ж обидва не достойні навіть Вотнин держати». І він, усміхнувшись, сказав: «То що ж я можу говорити?» [5, с. 399].

Як бачимо, у цьому фрагменті автор, на підставі розповіді столъника Якова, досить майстерно з художнього погляду передає реальну ситуацію. Тут слід згадати, що для давньої української літератури того часу характерним було явище синкретизму (маємо на увазі нерозділеність жанрів літератури). Однак там, де це дозволяв матеріал, автор не вдавався до спрощення, а «вживу» передавав динаміку події.

Цікаво також порівняти різні переклади цього фрагменту тексту. Зокрема, крім перекладу Леоніда Махновця, нам доступний текст у тлумаченні Теофіля Коструби (опублікований 1936 р.) [4]. При всій схожості, тут помітні і деякі відмінності, продиктовані індивідуальними стилістичними особливостями перекладача і мовно-стилістичної традиції міжвоєнної доби. Але це тема для інших студій.

Тут варто зазначити, що згадка Коломиї в літописі під 1241 роком є не лише історіографічним фактом, а відправною точкою, з якої розпочалося тривання коломиїського тексту. Це тривання увібрало в себе культурно-історичний контекст XIII–XVIII ст. і заторкнуло такі постаті, як перший студент з Коломиї Іван Григорович (1428 р. навчався у Краківському університеті) [3], друкар XVI ст. Іван Федорович [1, с. 8], письменники-полемісти XVI – поч. XVII ст. Іов Княгиницький [1, с. 47], Іван Вишенський [2, с. 138], а також невідомий автор бурлескного вірша «Був собі Грицько / Родом з Коломиї» [5, с. 199–200].

Про все це треба писати в інших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Васильчук М. Письменство на Коломиїщині. Друга пол. 16 ст. – 1939 рік. Коломия : Народний дім, 1993. 80 с.
2. Васильчук М. Вишенський Іван. *Енциклопедія Коломиїщини*. Зш. 3, літера В / За ред. М. Васильчука, М. Савчука. Коломия : Вік, 2000. С. 139.
3. Вишиванюк І. Григорович Іван. *Енциклопедія Коломиїщини*. Зш. 4, літери Г, Ґ / За ред. М. Васильчука, М. Савчука. Коломия : Вік, 2006. С. 136.
4. Галицько-Волинський літопис / пер. і пояснив Теофіль Коструба. Част. І. ІІ. Львів : Видавець Іван Тиктор, 1936. 128+128 с.
5. Літопис руський / пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. Київ : Дніпро, 1990. XVI+591 с.
6. Українська література XI–XVIII ст. : Хрестоматія з коментарями / упоряд. Є. А. Карпіловська, Л. О. Тарновецька. Чернівці : Прут, 1997. 368 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ланно Віолетта Валеріївна,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри педагогіки і психології

Календарні традиції – це система заходів, конкретних подій і дат, які послідовно відбуваються впродовж року і супроводжуються численними звичаями та адекватно відображають природу, зміст, характер подій і явищ у трудовій діяльності, побуті, природі. Звичаєво-обрядовий комплекс етнічної спільноти знаходить повне відображення в календарному циклі. Адже хід календаря закріплений обрядовою символікою, через яку народ виявляє своє особливе світосприйняття – життєві прагнення, релігійні, етичні та естетичні погляди і переконання. Формування звичаєво-обрядового комплексу передбачало вирішення низки завдань:

- 1) пережити емоційно важливу подію;
- 2) для підвищення добробуту та запобігання нещастю;
- 3) щоб запобігти рутині в повсякденних справах;
- 4) створити належні умови для здійснення конкретного життєвого кроку;
- 5) розпочати /завершити/ максимально згуртовано конкретну суспільно важливу справу;
- 6) зберігати, накопичувати та передавати набуті практичні та теоретичні знання майбутнім поколінням.

З давніх-давен звичаї та обряди використовувалися народом як засіб виховання, адже вони забезпечували наступне:

- збереження та передачу життєвого досвіду підростаючому поколінню;
- регулювання та контроль поведінки людей;
- зміцнення комунікації між людиною та етнічною групою, до якої вона належить.

На думку Сухомлинського В.О., елементи обрядів дають можливість формувати у дітей навички моральної поведінки, виконувати різні соціальні ролі. Синтетична форма обрядів та ігор передбачає елементи інструментальної музики, танцю, декоративно-прикладного та театрального мистецтва, що створює умови для формування в учнів навичок різноманітної художньо-естетичної діяльності [2, с. 407].

У різних регіонах України збереглися обряди, звичаї, календарні дати, притаманні лише певній місцевості. Духовні скарби народного календаря концентрують в собі ідеї, знання народної філософії, астрономії, астрології, біології, математики, медицини та національної кухні, хліборобської справи чи скотарства тощо.

Гуцульщина здавна була багата на календарну обрядовість. Зокрема, існували календарні звичаї та обряди, безпосередніми виконавцями яких були діти: відвідини родичів з поминальною вечерею (на Святвечір), звичай «вогників» (за тиждень до Великодня), дарування хресним батькам писанок (на Великдень), перший вихід хлопчика на полонину (на Юрія), зустріч хлопців, що повертаються з полонини (на Покрову).

Процес підготовки та святкування календарних свят містить у собі значний виховний потенціал. Прикладом може слугувати давній звичай передвеликодніх «вогників». Перед Великоднем діти допомагали родичам і сусідам прибирати по-

двір'я та город, збирали торішнє листя, з якого дорослі розпалювали вогнище-ватру. За допомогу господині давали дітям «перепічку» (випічку з солодкою начинкою) та крашанки. Наявність великої кількості крашанок у великодньому кошику свідчила про працьовитість і господарські навички дитини [1, с. 57-58].

Існувало багато дитячих ігор, в яких писанка використовувалася як іграшка та виграш. З писанок діти створювали просторові композиції – «гердани» (підготовлені яйця, нанизані, як намистинки, на нитку і прикрашені нитками/шнурками колекційного орнаменту), дзвоники (кожне яйце окремо нанизували на нитку з нитками/шнурками колекційного орнаменту із закріпленими зверху нитками), хрестики (з дванадцяти крашанок із зображенням хреста). Вважалося, що ці дитячі вироби були оберегами дому і зберігалися як сімейні реліквії [3, с. 71].

На Гуцульщині дітям здавна довіряли прикрашати святкові заходи. Наприклад, на Юрія, проводжаючи на полонину, дівчата збирали оберемки польових квітів, щоб сплести гірлянди для прикрашання худоби, яку до осені виганяли на далеке гірське пасовище. На Водохреща та Трійцю діти прикрашали вікна візерунками у вигляді хреста або горщика. На Покутті ці візерунки робили з частинок листя любистку. У гірських селах на шибки наклеювали листя папороті у формі хреста, яке компонували з квітами підсніжника.

При впровадженні традицій, звичаїв та обрядів у навчально-виховний процес сучасної школи слід керуватися наступними критеріями:

- традиції (у всьому їхньому розмаїтті) існують у загальноукраїнському контексті, тому звичаї та обряди, що їх формують, концентрують у собі етнічну та регіональну ідентичність;
- дітям важко сприймати традицію у всій її багатогранності, а тому вивчення традицій дітьми шкільного віку відображається на звичаях та обрядах;
- серед великої кількості звичаїв та обрядів відібрано лише ті, які були виконані для дітей або за активної їх участі.

На жаль, свята часто виховують у школярів егоїстичне та споживацьке ставлення до світу. Для багатьох з них Новий рік – це лише ялинка і танці, цукерки та подарунки від дорослих. Чи не краще зробити свято для дітей виключно їхніми зусиллями, дбаючи про єдність естетичного, морального та екологічного виховання? Адже з давніх-давен Різдвяні Святки були насамперед днями духовного очищення, милосердя і добрих справ. У ці дні кожен прагнув очиститися від злих думок і намірів, утвердитися в добрі, милосерді та любові до всього, що його оточувало.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Київ : Вища школа, 2012. 407 с.
2. Лаппо В.В. Етнопедагогіка : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 426 с.
3. Стельмахович М.Г. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Коломия : ВІК, 2012. 506 с.

РОЗВИТОК СІЧОВОГО РУХУ НА ПОКУТТІ

Марчук Микола Васильович,

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і психології

На початок ХХ ст. Коломия була одним із найрозвиненіших центрів суспільно-культурного розвитку, другим за потужністю, після Львова, українським національним центром Галичини.

Зокрема: «...закладання читалень, бібліотек, кас ощадності і позичкових, улекшуване без цілей заробіткових, набуване доброго насіння, машин, приладів господарських, закладане шкіл рільничих, устроюване відчитів і практичних демонстрацій рільничо-промислових, научних і забавних видаване популярних часописів і книжок неполітичного змісту...» [6], також наголошувалося на антиклерикальному характері товариств. На початок ХХ ст. «... у Коломийському та Снятинському повітах Галичини нараховувалося їх близько п'ятдесяти» [1, с. 86].

Як згадував П.Трильовський: «... сотні селян-»січовиків» і «радикалів» навідувалися до тієї громадської канцелярії за різними інформаціями і порадами. Не раз і переночовували ті, що здалеку приїхали...» [4].

У Коломії розташовувався видавничий центр січової періодики. Зокрема, власним накладом К. Трильовський видавав ілюстрований місячник для народу «Зоря», який виходив у 1902 – 1904 рр. і продовжив своє існування в 1910 р. під редакцією І. Чупрея та І. Навчука.

Другим січово-радикальним часописом, який також призначався для селянства, був двотижневик «Хлопська правда» [6], заснований осередком УРП у Коломії.

Чільне місце в утвердженні січового руху займав щорічний січовий календар «Запорожець», який виходив у Коломії. У календарі регулярно публікувалися головні нормативні акти «Головного січового комітету», а згодом «Українського січового союзу» [1, с. 87].

У 1918–1919 рр. К. Трильовський видавав у Коломії пресовий орган «Українського січового союзу» – тижневик «Січовий голос» [2].

«Січі» Коломийщини брали активну участь в організації аграрних страйків 1902-1904 років. Ідеологи січового руху – К. Трильовський, Л. Бачинський, М. Павлик, І. Франко, С. Яричевський, Т. Галіп, К. Малицька – у своїх публікаціях намагалися довести українським селянам, що вони не раби, а такі ж самі діти Божі, як і всі інші люди [5].

Коломия також була центром проведення загальнокрайових січових свят. Саме тут відбулося 6 червня 1902 р. Перше січове свято, на яке прибули кілька сотень січовиків з Коломийщини та околиць [1, 89].

Особливо сподобалися присутнім піраміди, які гарно показували січовики з Печеніжина, Балинців, Сопова [2]. Гостями цього свята були М. Левицький та кошовий першої «Січі» на Буковині Корейчук. На святі К.Трильовський звернувся до учасників з проханням продовжувати традиції січового руху.

З ініціативи К.Трильовського 31 травня 1909 р. у Коломії відбулося величаве січове свято на честь Івана Мазепи та згадки про битву під Полтавою в 1709 р. Зокрема наголошувалося, що «...в російській Україні святкують свято двохстолітньої річниці погрому України. Та наші гори трясуться, і в наших крісах порох ще су-

хий. Нехай пам'ятають цареві посіпаки, що під тими горами гуртуються нові великі сили, нехай пам'ятають, що воскресє і росте в силу нова Січ на Україні...» [3, с. 44].

Розуміючи державно-політичні суперечності, які склалися на початку ХХ ст. між європейськими країнами, насамперед між Росією і Австро-Угорщиною, та їх можливі наслідки, українці Галичини, власне їх передові кола, усвідомлювали, що для реальної підтримки своїх національних прагнень вони мали б виступити в майбутньому конфлікті окремою військовою силою.

Незважаючи на утиски та перешкоди властей, у 1914 р. в Західній Україні існувало вже 967 організацій «Сокола», що нараховували 58 627 чоловік, та 1056 «Січей» із 66 000 членів. Це була організована сила, яка, відродивши пам'ять про українське військо, дала поштовх подальшому розвитку військових традицій.

Саме в середовищі передової частини молоді, яка пройшла духовний та фізичний гарт у «Січах» і «Соколах», зародилась думка про збройне виборювання власної державності.

Список використаних джерел

1. Лицарі рідного краю: січово-стрілецька традиція в історії, культурі та мистецтві України ХХ століття. *Матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої пам'яті організатора січово-стрілецького руху в Галичині, генерального отамана Українського січового союзу, голови Української Боевої Управи Кирила Трильовського*, 17 травня 2007 р. / упор., ред. І. Монолатія. Коломия : Вік, 2007. 312 с.
2. Січовий голос (Коломия). 1918–1919.
3. Трильовський К. З мого життя. *Гей там на горі «Січ» іде!* / ред. П. Трильовський. Київ, 1993. С. 22.
4. Трильовський П. Як те бачив. *Над Прутом у лузі. Коломия в спогадах* / ред. З. Книш. Торонто, 1967. С. 97.
5. Хлопи і хлопська справа. Львів : НТШ, 1896. С. 5.
6. Хлопська Правда (Коломия). 1903-1904.

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Поясик Оксана Іванівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри педагогіки і психології

Сучасне суспільство переживає глибокі трансформації, які зумовлені переходом від постіндустріальної до інформаційної епохи, а також адаптацією до нових соціально орієнтованих концепцій розвитку. Завдання, які стоять перед закладами загальної середньої освіти в умовах Нової української школи, орієнтуються не лише на надання знань, але й на розвиток моральних, соціальних і емоційних компетенцій учнів. Саме в таких умовах соціальне виховання набуває особливої значущості, оскільки воно є основою для гармонійного розвитку молоді, її здатності адаптуватися до соціальних змін і впевнено діяти в умовах сучасного суспільства.

Ключовим елементом цього процесу є професійна соціальна компетентність вчителя, що охоплює вміння ефективно взаємодіяти з учнями, враховувати їх індивідуальні особливості та потреби, а також передавати соціально значущі знання, які допомагають дітям соціалізуватися в колективі та суспільстві загалом. У сучасному світі, де глобалізація, технологічний прогрес і соціальні зміни відбуваються швидкими темпами, учитель стає не лише джерелом інформації, а й соціальним наставником, що формує у дітей моральні принципи, соціальні цінності, допомагає знайти своє місце в соціумі та розвивати здатність до конструктивної взаємодії з іншими людьми.

Зокрема, в контексті фізичного виховання питання професійної компетентності вчителя фізичної культури набуває особливої актуальності. Це питання активно досліджується в наукових працях вітчизняних фахівців, серед яких В. М. Корецький, О. Калинич, В. Петунін, Ж. К. Холодов, С. О. Скворцова, І. Шмиголь. Вони звертаються до основ компетентності вчителя фізичної культури, підкреслюючи важливість не лише володіння знаннями з фізичного розвитку учнів, але й здатність розвивати у дітей соціальні та емоційні компетенції.

Одним з важливих аспектів професійної підготовки вчителя є здатність працювати з різноманітними соціальними групами учнів. Це включає уміння виявляти індивідуальні потреби дітей, адаптувати методи навчання, щоб забезпечити максимальний ефект для кожного учня. Вчитель фізичної культури має знати, як працювати з учнями різного рівня фізичної підготовки, зберігаючи інтерес до занять і стимулюючи їх до активної участі в фізичній діяльності. Окрім цього, важливим є вміння розвивати у школярів соціальні зв'язки, командний дух, відповідальність, а також лідерські якості, що є важливими складовими їх соціалізації.

Фізичне виховання школярів нерозривно пов'язане з особистістю вчителя фізичної культури, його професійними знаннями, педагогічною майстерністю та загальною компетентністю в галузі. Вчитель фізкультури не лише передає учням базові знання про фізичні вправи та спорт, а й виступає важливим орієнтиром для формування здорового способу життя, мотивації до фізичної активності та соціальних цінностей.

Педагогічна майстерність вчителя в контексті фізичного виховання передбачає вміння організовувати ефективний навчальний процес, використовувати інноваційні підходи та сучасні методики, що відповідають вимогам часу. Це також вимагає високої емоційної стійкості та здатності до комунікації з учнями, адже вчитель фізичної культури має вплив на розвиток не тільки фізичних якостей, але й на формування особистих переконань, соціальних та емоційних компетенцій учнів. Завдяки таким професійним якостям, педагог стає не тільки викладачем, а й наставником, який допомагає учням знаходити власний шлях до здоров'я, гармонії та успіху в житті.

Вчитель фізичної культури повинен бути одним із найбільш компетентних фахівців, які проводять і координують дії щодо плану роботи школи з фізичного виховання, спорту, рекреації й туризму, організації роботи учнів на уроках фізичної культури та позаурочних заняттях, взаємодії з педагогічним колективом, батьками у створенні оптимальних умов для фізичного виховання й ведення здорового способу життя учнями [2].

Дослідження в галузі педагогіки визначають три основні складові професійної компетентності вчителя: загальну, психологічно-педагогічну та спеціальну.

Загальна компетентність виходить за межі професійних знань і включає рівень загальної освіти, культурного досвіду, інтелекту, ерудиції та світогляду вчителя. О. Дубасенюк зазначає, що професійна компетентність вчителя є похідним елементом загальнокультурної компетентності. Культура людини домінує над її компетентністю, оскільки містить ступінь розвитку особистості та її вдосконалення, в тому числі якості розуму, характеру, пам'яті й уявлення, які отримує людина в процесі виховання і навчання [1, с. 38].

Психолого-педагогічна компетентність вчителя фізичної культури визначає його здатність ефективно працювати з учнями та сприяти їхньому розвитку. Вона включає комунікативні навички, емоційну стійкість, педагогічну інтуїцію, уміння прогнозувати досягнення учнів та розвивати педагогічне мислення. Важливими складовими є також самооцінка, спостережливість, готовність до співпраці, інноваційність, творчість, організаторські здібності та оцінно-контрольні навички.

Вчитель фізичної культури повинен володіти всебічними знаннями з різних аспектів фізичного розвитку та здоров'я людини. Окрім загальних знань з основ фізичної культури, він має бути обізнаний у різних спортивних дисциплінах, що дозволяє не лише викладати базові фізичні вправи, а й ефективно організовувати заняття з різноманітних видів спорту. Окрім того, важливою складовою є знання анатомії, фізіології та біомеханіки, оскільки це дає змогу розуміти, як працює людське тіло під час фізичних навантажень, і які фактори впливають на фізичний розвиток і здоров'я.

Таким чином, професійна компетентність вчителів фізичної культури має величезне значення для формування успішної, гармонійно розвинутої особистості учня, здатної не тільки досягати фізичних результатів, але й ефективно адаптуватися до соціальних змін, співпрацювати в колективі і виявляти лідерські якості. Сучасний вчитель фізкультури, який володіє інноваційними методиками та глибоким розумінням соціальних процесів, є важливим фактором успішної соціалізації молоді в умовах глобалізованого і технологічного суспільства.

Список використаних джерел

1. Матієшин І. Компоненти професійної компетентності вчителя фізичної культури. *Молодь і ринок*. №4 (147). 2017. С. 36-42.
2. Радченко А. А. Соціальна компетентність учителя фізичної культури. URL: <https://naurok.com.ua/socialna-kompetentnist-uchitelya-fizichno-kulturi-190715.html>.

ВПЛИВ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Русакова Ольга Валеріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології

Мовлення вчителя – це сукупність мовних засобів, які використовує педагог у своїй професійній діяльності – у процесі навчання і виховання здобувачів загальної середньої освіти. Мовлення педагога впливає на виклад і засвоєння навчального матеріалу, на формування світогляду учнів і створення авторитету педагога. Від

мовлення вчителя залежить емоційно-психічна атмосфера в класі, ефективність спілкування між учителем і учнем / учнями, зрештою, ставлення учнів до вчителя і до дисципліни, яку він викладає.

Виокремлюємо такі види професійного спілкування вчителів – 1) усне мовлення в урочний та позаурочний час (діалогічне, монологічне); 2) писемне мовлення (конспекти уроків, звіти, методичні матеріали, теми уроків у системі «Єдина школа», повідомлення в учнівських та батьківських чатах, інформація в Classroom тощо).

Безперечно, професійне мовлення вчителя повинно мати такі ознаки: логічність і послідовність, доцільність та актуальність, стислість викладу, правильність, емоційність та виразність, доступність і варіативність, практична спрямованість. Мовлення вчителя має відповідати нормам сучасної української літературної мови (з дотриманням орфоепічних, лексичних, граматичних, стилістичних норм) і бути для учнів зразковим.

Однак варто пам'ятати, що мовлення вчителя впливає на психоемоційний стан здобувачів освіти, особливо в реаліях тривалої російсько-української війни, коли значна частина учнів відчуває стани тривоги, неспокою, невизначеності. Психоемоційний стан – це «складний набір змін, що відбуваються в тілі та психіці, що включає фізіологічне збудження, почуття, когнітивні процеси, поведінкові реакції на ситуацію, яка сприймається як важлива для людини» [1, с. 835-836]. Результати досліджень цього стану підлітків у часі війни засвідчили, що «більшість підлітків демонструють підвищений рівень тривожності, тому важливо покращувати психоемоційні стани підлітків» [1, с. 842]. Рівень тривожності відчутний і в закладах освіти під час спілкування з вчителями.

Найчастіше стан тривоги в учнів викликають фрази «Дістаємо подвійні листочки!», «Завтра в нас буде контрольна робота», стан неприязні – фрази «А тепер питання на засипку», «Ніхто не піде на перерву, поки...», провини і сорому – «Можливо, ти не дуже стараєшся», «Це елементарно! Як можна цього не знати?», роздратування – «Закрили роти – відкрили зошити», байдужість – «Ви совість маєте?», недовіра, скептицизм – «Я вийду на хвилинку, двері відчинені, я все чую!» та інші. Такі типові фрази, які учні чують постійно впродовж навчання, варто змінити іншими, нестандартними. Наприклад, фразу «Дістаємо подвійні листочки» – на такі, як «Настав час для відповідального завдання», «Запишемо свої думки на папері», «Спробуємо закріпити свої знання на папері», «Підготуйтеся до короткої письмової роботи». Важливо подати написання самостійної чи іншої роботи як звичайну частину освітнього процесу, без різких команд, що, як правило, викликають зайві емоції та напруження. Фразу «А тепер питання на засипку» варто переформулювати так: «Хто готовий прийняти інтелектуальний виклик?», «Поміркуймо над цим разом», «Хто може знайти відповідь на це непросте питання?», «Цікаве питання для роздумів», «Перевірмо, хто уважно слухав / читав». Головне – подати питання як виклик для розуму, гри, а не підступне завдання. Травмувальною для багатьох здобувачів освіти є фраза «Завтра контрольна робота!» Тому можна використовувати інші фрази, зокрема такі: «Завтра буде нагода показати, як ви опанували навчальний матеріал», «Підготуйтеся до завдання, яке допоможе закріпити матеріал!» На запропоновані фрази учні реагуватимуть не так різко, неприязно чи навіть байдуже. Такі фрази допоможуть підтримати учнів, а не тиснути на них, показати довіру і повагу, а не викликати тривогу та стрес.

Натомість учителям варто виявляти максимальний рівень спокою, рівноваги, доброзичливості до учнів, поваги до їхнього емоційного стану, індивідуальних особливостей. Кожен учень у спілкуванні з педагогом повинен відчувати свою цінність, безпеку. Це особливо актуально в час сьогодення, коли учні потребують більше підтримки, розуміння і чутливого ставлення. Не зайвим буде використовувати у професійному мовленні фрази, які підтримають віру учнів у себе: «Я переконана, що у вас великий потенціал!», «Ви можете більше, ніж думаєте», «Вірю у вас – спробуйте ще раз», фрази, які варто почути учням після виявлених помилок: «Чудово, що ви не здалися, незважаючи на помилку/помилки!», «Не бійтеся помилок – ми вчимося на них» та інші. Це все мотивує та надихає здобувачів освіти, у такий спосіб значно зростає довіра до вчителя, до предмета, який він викладає.

Отже, у спілкуванні з учнями важливо дотримуватись принципів педагогічної етики, бути тактовним, відкритим до діалогу, вміти слухати й чути. Таке мовлення сприяє створенню безпечного, підтримувального навчального середовища, де кожен здобувач освіти відчуває себе цінним, зрозумілим і вмотивованим до навчання.

Список використаних джерел

1. Палько Т. В., Травіна К. В. Вплив війни на психоемоційний стан підлітків. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка, серія «Психологія», серія «Медицина». № 8 (42), 2024. С. 832–844. URL: <https://surl.li/kdfqqw>.*

ФІЗИЧНІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

Чепіль Марія Василівна,

старша викладачка кафедри педагогіки і психології

Рухова активність школярів є невід'ємною складовою здорового способу життя, яка спрямована на формування і збереження здоров'я дітей, та є одним з важливих напрямків профілактичної роботи у навчально-виховних закладах.

Виховання у школярів позитивного ставлення до застосування фізичних вправ для рухової активності в позаурочний час є актуальною проблемою навчально-виховного процесу в закладах середньої освіти. Мотиваційну сферу навчальної діяльності створюють потреби та інтереси учнів, їхні переконання та ціннісні орієнтири. Рівень рухової активності у шкільному житті, головним чином, зумовлюється організацією і залученням учнів до занять в позаурочний час.

Ефективність позакласної роботи, на думку Павленко В.О., забезпечується при дотриманні наступних умов:

- тісний зв'язок з навчально-виховною роботою (наступність змісту, організаційно-методичні прийоми тощо);
- доступність занять і різноманітність форм, що забезпечують включення у фізкультурно-спортивну діяльність широкого контингенту учнів;
- спадкоємність принципів і методів всієї системи позакласної освітньо-виховної роботи за широкої участі учнівського активу;
- залучення батьків до матеріально-технічного забезпечення умов для занять, до керівництва секціями, командами;

- чітке керівництво з боку адміністрації та вчителів діяльністю шкільного колективу фізичної культури [3, с. 181].

Для того, щоб підвищити рівень рухової активності учнів, потрібні допоміжні заняття фізичними вправами в позаурочний час. Велику роль у зазначеному відводиться проведенню учителями фізичної культури фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі дня школи, організації та проведенні загальношкільних фізкультурно-масових і спортивних заходів [1, с. 15].

Основа позакласної роботи залежить від регіональних, національних та своєрідних особливостей навчальних закладів, рівня освіти з фізичного виховання, фізичного розвитку та рухової підготовленості учнів. Більшість учнів займаються фізичними вправами тричі на тиждень на уроках фізичної культури, тому для забезпечення достатньої рухової активності учнів, активізації рухового режиму необхідно використовувати цілісну систему форм роботи з фізичного виховання та залучати до її ефективного функціонування весь педагогічний колектив школи й батьків.

Ми пропонуємо розглядати ранкову гімнастику, оздоровчу гімнастику, фізкультурні паузи, заняття у факультативних гуртках як можливі форми занять фізичними вправами самостійно. Самостійні заняття можуть бути як індивідуальними, так і груповими. Вибір кількості занять залежить значною мірою від мети занять. Ми рекомендуємо для підтримки фізичного стану на досягнутому рівні достатньо двох занять на тиждень: для підвищення рівня фізичної підготовки не менше трьох занять на тиждень. Самостійні тренувальні заняття, зазвичай, носять комплексний характер, тобто сприяють розвитку всіх фізичних якостей, зміцненню здоров'я, підвищенню загальної працездатності організму. Більш спеціалізований характер тренувальних занять вимагає індивідуального підходу, спеціального відбору тренувальних засобів, вибору місця і часу занять та консультації фахівця.

Технологія формування мотивації до занять фізичними вправами передбачає розв'язання таких завдань: створення позитивного емоційного настрою під час занять; формування спеціальних знань і вмінь; стимулювання діяльності дітей у процесі виконання фізичних вправ; залучення школярів до самостійних занять фізичними вправами; співпраця вчителя й батьків у формуванні стимулів дітей до занять фізичними вправами [2, с. 100].

Залучення учнів до систематичних занять фізичними вправами в даний час можливо з впровадженням інноваційних форм фізичного виховання, які враховують індивідуальні особливості та їхні інтереси. Розвиток таких нових форм рухової активності як степ-аеробіка, аква-аеробіка, йога, стретчинг, різні види танців, фітнес технології дають можливість кожному вибрати заняття за інтересами і потребами.

Список використаних джерел

1. Белікова Н., Подубінська С. Сучасний стан позакласної роботи з фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. Випуск 4, 2019. С. 15-19
2. Васкан І. Г., Хавруняк І. В., Музика В. І. Сучасні підходи до формування рухової активності учнів. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. Випуск 8, 2015. С. 97-101.
3. Павленко В. О. Педагогічна майстерність вчителя фізичної культури в умовах реформування середньої освіти. *Основи побудови тренувального процесу в циклічних видах спорту*. 2017. С. 178–183.

СЕКЦІЯ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАМУЗИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Борсук Максим Дмитрович,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Реалії сучасного музично-виконавського мистецтва виявляють тенденції до нарощування зорових чинників артистичного впливу на слухачську аудиторію. Посилення візуальних ефектів традиційного музичного виступу є закономірною реакцією академічних виконавців на потреби публіки в яскравих зорових образах, навіяних аудіовізуальною природою сучасних масових видовищ. Творчі інновації в практиці музичного виконавства стимулюють розвиток нової галузі наукових досліджень – парамузикознавства, що спирається на міждисциплінарний підхід, інтегруючи музикознавчі знання з науковими розробками паралінгвістики, семіотики, психології, культурології, соціології, театрознавства, естетики. Мета розвідки полягає у висвітленні методологічних засад дослідження парамузичної комунікації як актуального тренду в розвитку вітчизняного і світового музично-виконавського мистецтва.

Вихідні засадничі принципи методології та методики парамузичних (грец. *παρά...* – «біля», тобто «білямузичних») студій містить монографія Б. Сюти «Основи парамузикознавства» [3], в якій обґрунтовано правомірність музикознавчої адаптації низки понять паралінгвістики – жести, пози, міміка, фізіогноміка, стереотипи поведінки тощо. Автор спирається на методологічні основи теорії комунікації, психолінгвістики, психології, семіотики, описує парамузичну мову та її виразові засоби, з'ясовує контекстні умови та функції парамузичного мовлення в процесах музичного спілкування. Результати дослідження Б. Сюти перетинаються з положеннями концепції музичного спілкування Л. Опарик, в якій обґрунтовується мовленнєва природа виконавського висловлювання як ключового фактора творчої взаємодії композиторів, виконавців і слухачів у системі музичної комунікації [2].

Окремий блок праць, дотичних до стрижневої проблематики парамузикознавства, складають новітні *дослідження музичної комунікації* в її багатогранних аспектах, зокрема, як фактора сучасного розвитку музичної культури України в працях О. Берегової, як принципу функціонування музичного мистецтва у комунікативному середовищі суспільства інформаційної доби, розглянутого в дисертації О. Злотника, як інтерпретативного феномена, осмисленого в докторській дисертації Ю. Ніколаєвської, як чинника релігійного спілкування у дослідженнях О. Клокун, як феномена української національної музичної мови, розкритого у ґрунтовній праці О. Козаренка [1].

Інтегративний характер парамузикознавчого дослідження передбачає залучення наукових здобутків суміжних гуманітарних сфер. Це, зокрема, паралінгвістичні *розвідки з питань невербальної міжособистісної комунікації* у працях Ф. Бацевича, Я. Романцової, І. Ковалинської, *семіотичні дослідження* У. Еко, а також дослідження художніх прийомів «подвійного кодування» в мистецтві, які ґрунтуються, за

висновками докторської дисертації О. Афоніної, на *психології сприйняття*, а саме візуальності, аудіальності, вербальності, медійності та процесуальності. До блоку досліджень із суміжних галузей сучасної гуманітаристики слід віднести праці Н. Чечель, О. Сібірякової, К. Станіславської, присвячені дослідженням еволюції та розвитку *української видовищної і драматичної культури, відеокомунікації і мистецько-видовищних форм у структурі сучасної культури*.

Предметна сфера парамузичної комунікації звернена до музикознавчих напрацювань з *теорії, історії та методики музичного виконавства*, зокрема, пов'язаних із дослідженнями комунікативної специфіки музично-виконавських архетипів, диференційованих у працях О. Катрич. До переліку парамузичних характеристик індивідуального стилю музиканта-виконавця входять такі ключові поняття, як артистизм і театральність, концептуально розроблені в дисертаціях І. Єргієва і С. Саврук, що дають уявлення про діапазон візуально-пластичних показників сценічної поведінки музиканта в концертній ситуації публічного виступу. Узагальнення напрацювань паралінгвістики та загалом невербальної семіотики дає підстави класифікувати та розрізняти такі системи виконавських парамузичних засобів виразності, як оптико-кінесичну (рухи тіла, пантоміміка, пози, жести – ритмічні, емоційні, вказівні, зображувальні, жести-символи), проксемічну (система організації простору, фізична дистанція), мімічну (вираз очей, обличчя, фізіогноміка, направленість, експресія погляду тощо). Порівняльний аналіз виконавських засобів парамузичного спілкування передбачає диференційований розгляд особливостей сценічної поведінки *музикантів різних спеціальностей* та відповідне звертання до *фахово орієнтованих праць*, зокрема, досліджень професійних баяністів-акордеоністів, бандуристів, гітаристів, скрипалів, піаністів, духовиків, ударників, диригентів.

Перспективи дослідження парамузичної комунікації пов'язані із залученням сучасних вітчизняних і зарубіжних розвідок новітніх технологій аудіовізуальної комунікації, тенденцій розвитку телевізійного видовищно-розважального контенту, а також психології сприйняття феномена тілесності в сучасній культурі. Підґрунтям для теоретичних узагальнень має стати широке поле емпіричних спостережень за динамікою розвитку українського музично-виконавського мистецтва останніх десятиліть, пошук і фіксація найбільш яскравих і креативних ідей щодо популяризації музичного мистецтва в сучасних умовах стрімкого прогресу технічних засобів масової комунікації.

Список використаних джерел

1. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови. Львів, 2000. 285 с.
2. Опарик Л. М. Комунікативний аспект музично-виконавського висловлювання : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Львів, 2007. 178 с.
3. Сюта Б. Основи парамузикознавства: монографія. Кб]d : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 160 с.

АРАНЖУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДЕННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ДЛЯ ГІТАРНИХ АНСАМБЛІВ

Бурлаченко Богдан Андрійович,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Сучасна інструментальна практика ансамблевого гітарного виконавства зіштовхнулася із проблемою формування якісного, різноманітного та збалансованого репертуару, що пов'язано з багатьма чинниками. Існуючий ансамблевий репертуар у сфері українського гітарного музикування сьогодні репрезентований оригінальними авторськими творами вітчизняних композиторів, перекладеннями та аранжуваннями світових музичних творів для певного складу ансамблю гітаристів. Варто зазначити, що гітаристи відчують нестачу в оригінальних ансамблевих творах, тому в їхньому репертуарі переважають переклади та аранжування.

Означені питання українськими дослідниками вивчались спорадично (С. Лисюк, Є. Лисюк, Д. Кужелєв, О. Ніколенко, С. Сметана, С. Гриненко, М. Тущенко, Н. Філіпчук, Б. Михайлов та інші). Проте, напрацювань щодо особливостей аранжувань та перекладів для гітарних ансамблів практично відсутні.

Проблематика збагачення та оновлення гітарного концертного ансамблевого репертуару, пошук новітніх оригінальних звучань та прийомів зумовили потребу у перекладеннях та аранжуваннях для гітари. Окрім того, Світлана та Євген Лисюки зазначають, що через відсутність різноманітного педагогічного репертуару саме застосування аранжування та перекладання відіграють важливу місію у розвитку музичної майстерності учнів [3].

С. Гіга зазначає, що «перекладення» – це «музичний твір, який є результатом перероблення оригіналу для виконання його іншим складом інструментів (голосів), або літературний твір, виражений іншими мовними засобами чи спрощений для розуміння ширшими колами читачів» [2].

Тлумачення поняття «аранжування» (згідно А. Буравської), це «<...> перекладення музичного твору, написаного для одного інструмента чи складу інструментів (голосів) щодо іншого інструменту або іншого складу – розширеного чи звуженого» [1]. Та додає, що «<...> невіддільною складовою аранжування вважається обробка мелодії, адже дане словосполучення включає весь спектр можливих дій, пов'язаних з мелодією» [1]. Аранжування для гітарних ансамблів може поєднувати в собі принципи перекладення інструментальної музики (у випадку перенесення музичного супроводу для ансамблю гітар) та обробки народних пісень (у випадку добору та вибору тексту народних пісень чи підтекстів вокальних партій) [3].

Терміни «аранжування» та «перекладення» є подібними між собою, тому інколи їх синонімізують: обидві націлені на пристосування оригінальної авторської композиції для виконання іншим музичним інструментом (чи голосом) або іншим за складом інструментальним ансамблем. Проте наявні також вагомі відмінності: аранжування твору передбачає насичування гармонії, зміну форми композиції, використання модуляцій, добавляння новітнього музичного матеріалу, впровадження імпровізацій тощо. У випадку ж перекладення не змінюється мелодична та гармонічна основи оригінального авторського твору, тональність, штрихова палітра, фактура, зберігається його ритмічна структура та форми.

При здійсненні перекладення та аранжування для гітарних ансамблів слід враховувати специфічні технічні можливості гітари, враховуючи її особливості звукоутворення та обмежений діапазон. Враховуючи зазначені особливості, гітаристи-аранжувальники розробили декілька різноманітних технік, що дають можливість зберегти основний зміст оригінальної композиції при трансформації її для гітарного ансамблю. Головними принципами, якими керуються при здійсненні аранжування та перекладання, є адаптація ритмічних малюнків, застосування гармонійних замінів, використання різних позицій на грифі, зміна аплікатури.

Перекладення та аранжування музичних творів надають можливість учасникам гітарних ансамблів простежити розвиток музичного мистецтва, грати музичні твори різних за жанрами та стилями будь-яких часів, стимулюють виконавській майстерності гітаристів, сприяють до пошуку та застосування нових специфічних прийомів гри на гітарі, які будуть наближувати звучання ансамблю до звучання оригіналу.

Також варто відмітити обробки народних пісень, які є затребуваними в гітарному ансамблевому виконавстві. Створення обробок народних пісень українськими композиторами сприяє розвитку не тільки їхній професійній майстерності, а й підкреслює любов до народної пісні і країни.

Серед українських композиторів є досить багато діячів, які здійснюють переклади, аранжування та обробки народних пісень для гітарних ансамблів: А. Андрушко (обробка «Лисичка сестричка», обробки «Возвеселімся всі купно нині», «Небо і земля нині торжествують»), М. Вігула («Keserubordal» Ф. Еркеля, «Anitra's dance, Op.175» Е.Гріга), Ю. Стасюк («Слов'янський танець №2» А. Дворжака), О. Ходаківський («Українська мелодія» Op.59, №1 В. Косенка, обробка «В саду осіннім»), О. Солов'яненко («Арія» Г. Ф. Гендель, «Колискова ведмедиці» Є. Крилатов), А. Бойко (обробка «В кінці греблі шумлять верби», «Гуцульські награвання» П. Іванніков), О. Бойко (головна тема «Гри престолів» Р. Джаваді), О. Черепович («О, Сюзанна!» Ст. Фостер, «Lullaby Of Birdland» Дж. Шірінг), С. Гурін («Тема Лари з фільму «Доктор Живаго» М. Жарр, обробка «Дивна новина»), О. Помаз («Strangers in the Night» Б. Кемпферт), Л. Герасимчук («Мелодія» М. Скорик, «Last Christmas» Дж. Майкл), Є. Седько (обробка «Козак від'їжджає», «Гей, соколи» М. Каменський) та багато інших.

Підсумовуючи, варто відмітити, що аранжування та перекладення завжди відігравали значну роль у розвитку гітарного репертуару, в тому числі й ансамблевого. Вказаний факт, пов'язаний з тим, що гітара, як музичний інструмент, виникла в порівнянні з іншими інструментами відносно нещодавно, тому повноцінний репертуар для гітарного ансамблевого руху ще не сформований. Тому, аранжування, перекладення та обробки народних пісень для гітарних ансамблів є важливими, оскільки дають можливість музикантам виконувати велику кількість композицій, що були написані ще до появи сучасної класичної гітари.

Список використаної літератури

1. Буравська А. А. Аранжування, як об'єкт авторського права: поняття, сутність, захист. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 67. С. 64–68.
2. Гіга С.С. Мистецтво аранжування в аспекті стильової еволюції української естрадно-вокальної творчості : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво. Івано-Франківськ, 2023. 213 с.

3. Лисюк С., Лисюк Є. Проблема сучасного аранжування та перекладання гітарних творів. *Молодь і ринок*. 2020. № 2/181. С. 140–144 URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.211941>.

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ Д. ЧИЖЕВСЬКОГО

Вальнюк Дмитро Мирославович,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Дмитро Чижевський (1894–1977) – український науковець-енциклопедист. Сфери його досліджень – славістика, філософія, літературознавство, релігієзнавство, лінгвістика, історія культури. Як і багато представників української культури він репрезентує універсалізм творчої особистості, вагомі досягнення у багатьох напрямках діяльності, до яких був дотичним. Його діяльність (педагогічна, наукова, організаційна) переважно проходила за кордоном: у міжвоєнні десятиліття у Чехословаччині, Німеччині, Швейцарії, після II Світової війни – у США, Німеччині [1].

Постать і спадщина Дмитра Чижевського, попри його значний внесок в україністику, багатогранний діапазон наукових інтересів, довгий час була поза визнанням на рідній землі. Лише з відновленням незалежності з 90-тих рр. розпочинається перевидання його творів (зокрема, чотиритомник авторських праць та окремих видань), дослідження здобутків і увіковічення пам'яті. Минулого 2024 р., до 130-річчя від дня народження вченого, спостерігаються спроби знову систематизувати й осмислити матеріали, які стосуються спадщини Д.І.Чижевського. Сьогодні доробок Дмитра Чижевського поступово повертається в Україну, його праці в 90-ті рр. були перевидані, і цей процес продовжується. У цифровому форматі з ними сьогодні можна ознайомитися на сайтах litopys.org.ua [5] та diasporiana.org.ua [6]. Бібліографію робіт вченого опрацьовує обласна наукова бібліотека м. Кропивницький, що носить його ім'я [2]. Також спадщина Чижевського аналізується у численних дисертаціях і монографіях, зокрема в галузі філософії, літературознавства, мовознавства, порівняльного літературознавства та ін.

Дослідник приділяв увагу культурі як синтезу інтелектуального, духовного та художнього досвіду народу. У своїх працях він досліджував взаємозв'язок культури й ідентичності через призму історико-філософського аналізу. Основні аспекти його концепції: філософія культури, її національний характер, взаємодія західної та східної традицій, культура як динамічна система. Він наголошував на необхідності об'єктивного неупередженого аналізу культурних явищ, особливо у сфері компаративістики, що й відобразилося у його працях з порівняльної славістики [4].

Д. Чижевський вважав, що культура є ключовим засобом вираження національного духу. У своїй праці *«Нариси з історії філософії на Україні»* (Прага, 1936) він досліджував специфіку української ментальності через культурні здобутки, аналізував українську культуру в контексті взаємодії західних і східних впливів, підкреслюючи її унікальність як своєрідного мосту між цими цивілізаціями. Д. Чижевський також розглядає українські літературні процеси в контексті європейського письменства і ділить українську літературу за стилями й на тлі філософських течій

різних епох. Це знайшло відображення у його працях *«Історія української літератури (від початків до доби реалізму)»*, опубліковану в Нью-Йорку в 1956 р. за редакцією Юрія Шевельова [6], та *«Лекції з історії української літератури»* [5]. В них автор розробив періодизацію літературного процесу і помістив українську літературу в широкий всеслов'янський та європейський контексти.

Чижевському належить коло дискусійних питань щодо змін культурно-історичних епох. У праці *«Культурно-історичні епохи»* (1948) він спробував структурувати історію культури як процес і осмислити її в категоріях стилю. Д. Чижевський пише про необхідність розрізнення понять історичного періоду й культурної епохи, про відмінність між оцінкою епохи і її культурним змістом, про те, що часто «зміст часу ширший за хронологію» [6].

У його концепції культура постає як інтегральний феномен, що охоплює всі аспекти людського життя – філософію, літературу, мистецтво, релігію, мораль. Учений підкреслював, що українська культура має унікальні риси, які формують національний характер: емоційність, ліризм, свобода духу, глибокий зв'язок із природою. Він акцентував увагу на символізмі в українській літературі та мистецтві, які відображають духовний світ нації. Також Д. Чижевський наголошував, що культура постійно змінюється, інтегруючи нові елементи. Проте її основа – традиційні цінності – залишаються незмінними. Загалом, концепція Чижевського пропонує глибоке філософське осмислення культури як ключового фактору національної ідентичності, що базується на гармонійному поєднанні традицій і модерних тенденцій.

Слід відзначити, що основні здобутки дослідника його сучасниками переважно розглядалися з позиції історії філософії, слов'янського мовознавства та літературознавства. Проте багато його висновків чітко проєктуються і на засади функціонування української культури. Його концепція історії української культури формувалася не лише у період становлення державності, яка, на жаль, не змогла закріпитися, але й у період пошуків засад національної ідентичності для нового суспільства.

Якщо підсумувати основні параметри концепції української культури у доробку Дмитра Чижевського, то слід відзначити такі.

1. Історизм як методологічний принцип. Розгляд розвитку української культури в її історичному розгортанні від найдавніших часів до ХХ ст. Д. Чижевський одним з перших створив детальне і послідовне історичне розгортання не лише розвитку української літератури і філософської думки від усних зразків давнини і перших писемних пам'яток до сучасності, а, відповідно, й історії усієї української культури. Він розробив періодизацію літературного процесу і розглядав українську літературу в широкому загальнослов'янському та європейському контекстах. Отже, його історичний принцип у літературознавстві можна спроекувати і на всю українську культуру.

2. Філософське підґрунтя. Діалектизм як провідна методологічна концепція філософії вивчена Д. Чижевським і узагальнена в історії розвитку української культури.

3. Культурно-історичні епохи та їх проєкція на українство (аналіз стильових характеристик в українській літературі – давньоруський період, ранньохристиянський період, середньовіччя, ренесанс, бароко, класицизм, романтизм, реалізм, що розглядалися як історично-культурна національна спадщина).

4. Цілісність української культури в часовій протяжності та територіально-просторових вимірах, тобто синтезі її регіональних компонентів та проявів.

5. Філософське підґрунтя розвитку української культури (від Сковороди до Шевченка і Куліша).

6. Національна ментальність як основа культурної ідентичності. Найбільш яскравим представником української національної культури на філософському рівні Д. Чижевський вважав Г. Сковороду, який започаткував так звану «філософію серця», яка, власне, й виражає національні риси українців.

7. Взаємодія західних і східних впливів. Пограничне розташування України між двома великими культурними площинами Заходу (Європи) і Сходу (Азії) сформувало синтезований характер її національної спадщини.

Список використаних джерел

1. Василенко В. Дослідження Дмитра Чижевського: культура, епоха, стиль. *Вісник НАН України*. 2023. № 9. С. 42–61. Doi: <https://doi.org/10.15407/vissn2023.09.042>.
2. Дмитро Чижевський: особистість і творчість (до 125-річчя від дня народження): біобібліографічний покажчик (з фондів ОУНБ ім. Д. І. Чижевського) / Департамент культури, туризму та культурної спадщини Кіровоградської обласної державної адміністрації, Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського, м. Кропивницький ; укл. О. Е. Нельга, Н. П. Пивовар; ред. Н. Ф. Калашнікова, О. П. Сергєєва; відп. за вип. Є. Г. Літвінова. Кропивницький, 2019. 132 с.
3. Луцький Ю. Чижевський Дмитро. *Енциклопедія українознавства : словникова частина* / Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Володимир Кубійович. Париж : Молоде життя ; Нью-Йорк, 1984. Т. 10 : Хмельницький–Яшуржинський. С. 3747–3748.
4. Чижевський Д. Філософські твори : у 4 т. / заг. ред. В. Лісового ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, Нац. Академії Наук України, Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка в Америці, Українська Вільна Академія Наук. Київ : Смолоскип. 2005. Том 2 : Між інтелектом і культурою: дослідження з історії філософії. 2005. 263 с.
5. «Ізборник» – Історія України IX–XVIII ст. URL: litopys.org.ua.
6. Diasporiana – українська діаспорна електронна бібліотека. URL: diasporiana.org.ua.

РЕГІОНАЛЬНІ РІЗНОВИДИ КИТАЙСЬКОЇ ОПЕРИ ТА ЇЇ ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА

Ван Чжен'юй,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Китайська опера належить до найдавніших видів драматичного мистецтва поряд з грецькою трагікомедією та індійською санскритською оперою. Її витоки сягають ще VII століття. За весь час історії розвитку китайська опера отримала численні регіональні різновиди, заснованих на місцевих рисах традицій – усього понад 300. Фольклорні джерела китайської опери є фундаментом цього унікального мистецтва, яке формувалося протягом століть. Китайська опера, зокрема такі її стилі, як Пекінська опера, Кантонська опера, Кунцю та інші регіональні форми, значною мірою базується на народній культурі, міфології, легендах і традиціях музики, живопису,

танцю, майстерності бойових мистецтв, акробатики, пантоміми, оригінальних костюмів та інше.

Основними фольклорними джерелами опери постають китайська міфологія, епічні легенди. Багато сюжетів опер базуються на міфах про створення світу, історіях легендарних героїв та богів. Міфи про створення світу увійшли до сюжетів опер про героїчні подвиги, такі як пригоди Мулань або битви генералів епохи Троєцарства. Епічні легенди реалізовані в сюжети про Паньгу (творця світу) або Нюйва (богині, яка створила людство). Крім того, оперні сюжети часто репрезентують історичні події та постаті. Наприклад, Китайська опера часто звертається до сюжетів із «Зітхань» (літературних оповідей) та офіційних історичних джерел, таких як «Записи про Троєцарство» або «Історія держави Тан». Постаті відомих імператорів, поетів та військових лідерів зображаються у драматичних постановках, часто з елементами романтики чи трагедії.

Оперні сюжети часто пов'язані із казковими сюжетами, їх фантастичні елементи – дракони, духи, магія часто є складовими оперних постановок. Відомий приклад – історія «Білої змії» (Бай Ше Чжуань), яка часто використовується в оперних спектаклях. Актуальна тематика боротьби за вічні цінності – кохання, моралі та боротьби між добром і злом є ключовими як у казках, так і в сюжетах опер. Тексти китайської опери часто ґрунтуються на народних піснях і віршах, які передають емоції та культурні цінності. Мелодії та ритми, запозичені з народного музичного фольклору, інтегровані в партитури опер.

Найчастіше у оперних виставах використовуються фольклорні мелодії південних романсів (наньчі) – це ліричні мелодії з гнучкими ритмами, що поширені в південних провінціях Китаю. Гірські пісні (шаньге) за характером експресивні, часто із широкими інтервальними стрибками. Вони уособлюють мелодії гірських північних регіонів країни.

Народні мелодії часто адаптуються у відповідних до оперного виконання формах. Це, зокрема, пентатонічні гами, які найбільше характерні для китайської музики. Також ритми, що запозичені з народних танців і пісень, інтегруються у вокальні партії та інструментальний супровід. Вони створюють динамічний рух і підсилюють драматургічний ефект. Часто в партитури залучаються народні інструменти, такі як *ерху* (двострунна скрипка), *гучжен* (цитра), *піна* (лютня), *гаоху* (смичковий інструмент). Вони створюють автентичне звучання, яке переносить слухачів у атмосферу місцевого фольклору. Оркестр китайської опери виконує не лише акомпанемент, але й підкреслює ритм та характер народної музики засобами перкусії – ударних.

Багато мелодій у Пекінській опері мають коріння в піснях регіону Хебей та провінції Шаньдун, наприклад, опера Гуань Ся «Мулань Псалом» (歌剧《木兰诗篇》). Це мелодії, що відзначаються ясністю і простотою. У виставах Кантонської опери використовуються більш орнаментовані мелодії, які поєднують народну музику Гуандуну з південнокитайськими ритмами. Наприклад, опера «Ляньхуа ню» (莲花女, «Селянка з лотосовим полем») є твором кантонської опери (Yüèjù, 粤剧), де використані любовні пісні та народні танці. У зразках Юецзюй (Шанхайської опери) використані витончені мелодії Цзяннаньського регіону, наприклад, «Ріка і весна» (江

南春). У гуаньчжоуській опері Юецзюй знаходимо окремі цитати народних мелодій, що побутували виключно на території провінції Гуандун і не зустрічаються в музичному матеріалі інших різновидів Пекінської опери – давні народні мелодії яо, в яких збережено інтонаційні та ритмічні особливості кантонського діалекту. Прикладом Сичуаньської опери (Chuānjù, 川剧) є «Чарівна маска» (变脸), для якої характерні мелодії і ритми регіону, широке використання гонгів і барабанів. Оперу Куньцюй (Kūnqǔ, 昆曲) може репрезентувати вистава «Півонієвий павільйон» (牡丹亭), в якій інтегровано народну музику провінції Цзянсу.

Загалом, фольклорні джерела китайської опери становлять важливу культурну спадщину, в якій не тільки зберігається історична та культурна пам'ять, але й забезпечується основа для подальшого розвитку оперного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Антошко М. О. Вивчення китайської оперної культури на прикладі жанрової палітри. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. Т 1. С. 114–117.
2. Є Сяньвей. Міфоепічні прообрази китайської музичної драми перетворень початку ХХІ ст.: герменевтичний аналіз музичнопоетичного тексту опери Сан Бо «Метелик». *Культура України. Серія : Мистецтвознавство* : зб. наук. пр. Вип. 57. Харків : ХДАК, 2017. С. 34–42.
3. Лі Мін. Оперне мистецтво Китаю та Європи в контексті взаємовідображень : дис. ... канд. мист.: спеціальність 17.00.03 – Музичне мистецтво / ХДАК. Харків, 2019. 250 с.
4. Лю Бінцян. Методологічні аспекти проблеми історико-типологічної синхронізації музичного мистецтва Китаю та Європи. *Мистецтвознавчі записки*. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015. Вип. 27. С. 13–22.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОФОРМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Гнатюк Михайло Васильович,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри методики викладання
образотворчого мистецтва та дизайну

Динамічний розвиток суспільства та засобів масової інформації – телебачення, інтернету, преси нині призводить до модернізації традиційних форм, методів і принципів навчання у школах, позашкільних закладах, товариствах. Водночас видозмінюється і предметно-просторове середовище, як природне, так і штучно створене архітекторами, дизайнерами, художниками, яке сприймається візуальним шляхом. Аби правильно дивитися на світ і, головне – бачити, треба мати відповідні навички, яких набувають у процесі тривалого навчання. Завдяки зору людина отримує до 90% інформації із зовнішнього світу: «Краще один раз побачити, ніж десять разів почути», або «Що з очей – те з мислі». Тож, здавалося б, сучасна наука про освіту, навчання і виховання мала б належно враховувати ці природні власти-

вості людського зору та використовувати їх у своїх програмах. Проте на практиці нерідко відбувається протилежне – не у всіх навчальних закладах є фахівці, часто відсутні й кабінети, відповідні фонди, методичні матеріали тощо.

Актуальні питання художньої освіти та методики викладання образотворчого мистецтва нами висвітлювалися і раніше [1; 2; 3]. Про них ще в XVII ст. повідомляв видатний чеський педагог Ян Коменський, який надавав важливого значення принципу наочності та художньому оформленню школи. Він вважав, що на стінах повинні висіти малюнки, емблеми, зображення письма, а живопис називав «мистецтвом мудрості», завдяки якому виражають красу всіх видимих речей у світі та впливають на почуття і духовну сферу. Про скульптуру педагог відгукувався так: вона не тільки передає зовнішні контури, а й внутрішню суть, в уяві вимальовує справжню гармонію, є показником мудрості, моральності та красномовства [3, с. 26-27].

Важливого значення принципу наочності надавав і К. Ушинський, який ставив малювання попереду навчання письма і читання, хоча, на його думку, усі ці заняття мали б здійснюватися одночасно. Правильне наочне навчання, як стверджував педагог, має свою систему, правила і прийоми: «Вчіть дитину якихось п'яти невідомих їй слів, і вона буде довго і даремно мучитися над ними; але зв'яжіть з малюнками двадцять таких слів і – дитина засвоїть їх на льоту» [4, с. 250]. Він радив учителям підібрати з десятків ландшафтів, рослин, тварин, сцен побуту на картинах, малюнках дітей і використовувати їх для розвитку мовлення та засвоєння нової інформації.

За розвиток художньої освіти виступав мистецтвознавець Володимир Січинський, який радив навчати малюнку та ручної праці на основі кращих зразків народних художніх промислів і ремесел (вишивки, писанкарства, бондарства, токарства, різьби по дереву), наочно показуючи процес, техніку, послідовність виконання і цим прилучати вихованців до суспільно-корисної праці та формувати характер і любов до національного мистецтва.

Школа – це храм науки, і, вступивши до нього, дитина має відчутти, що перед нею відкривається новий, незбагнений світ, у якому закладаються основи знань, навичок та умінь на все подальше життя. Тому вже сама її архітектура має нести певне змістове навантаження, бути функціональною та естетичною. Весь репертуар оформлення має відповідати високому художньому рівню виконання і сприяти національному, патріотичному, естетичному вихованню. Гармонійні пропорції об'ємів, передній (головний) фасад, фойє школи – це перше враження про неї. Вестибюль має багатофункціональне призначення: у ньому формуються основні потоки у внутрішньому просторі, на видному місці розташовують стенди загальної інформації для вчителів та учнів, а також передбачені місця перебування батьків.

Проблема художнього оформлення шкільних приміщень не є новою. Ще в 60-х роках минулого століття в Україні до такої роботи залучали художників, архітекторів, майстрів декоративно-прикладного мистецтва (здебільшого членів творчих спілок), влаштовували семінари, практичні заняття з основ технічної естетики, розробляли методичні рекомендації до обладнання шкільних кабінетів, оголошували конкурси. Актуальність цієї роботи й нині не викликає сумнівів, особливо коли художньому оформленню шкіл надають значення в інших країнах. Наприклад, Спілка художників Латвії створила спеціальну комісію, яка контролює оформлення шкіл, в Естонії діють курси директорів, на яких висвітлюються питання оформлення навчальних закладів. Малюнкові методики нині застосовують в Англії для допомоги

домогосподаркам, а також при вивченні іноземних мов. І це не випадково, адже малюнкові методики та загалом інтер'єр як складова естетичного виховання мають відповідати високим художнім критеріям і комплексно доповнювати освітній процес.

Центром естетичного виховання у школі є кабінет образотворчого мистецтва. Він має бути просторим, мати відповідне освітлення та обладнання: спеціальні конструкції столів-мольбертів, шафи-стелажі для зберігання наочності, натюрмортний фонд, гіпсові моделі, тумби для натурних постановок. У класі має бути спеціальна дошка – біла, скляна, шліфувана, – на якій учитель демонструє послідовні етапи виконання малюнка.

У процесі проєктування матеріально-просторового середовища кабінету необхідно враховувати:

- функціональну придатність елементів інтер'єру;
- естетичну довершеність (кожна деталь має бути практичною і красивою);
- економію матеріалів та раціональне використання корисної площі й обладнання.

Художньо-декоративне оформлення буває *постійним* і *тимчасовим*. Постійне оформлення розкриває призначення приміщення (декоративний розпис, мозаїка, твори декоративно-прикладного мистецтва). Тимчасове оформлення кабінету має навчально-методичний або агітаційний характер. Це виставки дитячих робіт, композиції, присвячені різним видам і жанрам образотворчого мистецтва, святам, знаменним датам. Їх влаштовують на окремих стендах у вестибюлі для загального огляду.

Список використаних джерел

1. Гнатюк М. В. Актуальні питання художньої освіти. *Обрії* : науково-педагогічний журнал. 2005. № 2. С. 44-49.
2. Гнатюк М. В. З історії художньої освіти і методів навчання. *Обрії* : науково-педагогічний журнал. 2010. № 2. С. 29-35.
3. Гнатюк М. В. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво: теорія і методика навчання : навч.-метод. посібн. Івано-Франківськ, 2017. Ч. 2. 246 с.: іл.
4. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2 т. / редкол.: В. Н. Столетов та інші. Київ : Рад. школа, 1983. Т. 2 : Проблеми руської школи / уклад. і підгот. до друку Е. Д. Дніпров; за ред. А. І. Піскунова. 360 с.

МІСІЯ КОНЦЕРТНО-ОПЕРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОФІЇ СОЛОВІЙ ЗА КОРДОНОМ

Голей Назар Тарасович,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Софія Соловій – видатна українська оперна та камерна співачка-сопрано, яскрава представниця сучасного академічного вокального мистецтва. Її творча діяльність є прикладом індивідуального професійного розвитку, а також культурної дипломатії, яка сприяє покращенню іміджу української національної ідентичності та її утвердженні у міжнародному культурному просторі.

На сайті Львівської національної опери вміщено короткі біографічні відомості про неї, як солістку. Зокрема, що вона навчалася у Львівській середній спеціалізованій музичній школі ім. С. Крушельницької на фортепіанному (клас Н. Близнюк) та музикознавчому відділах, продовжила навчання у Львівській національній музичній академії ім. М. Лисенка, де отримала дипломи музикознавця (проф. Л. Кияновська) і оперної співачки (проф. В. Чайка), навчалася на асистентурі-стажуванні (проф. І. Кушплер), вдосконалювала вокальну майстерність спершу в Академії оперного мистецтва (Озімо), згодом – на майстер-класах Р. Кабаіванска, В. Маттеуцці, Дж. Джельметті, К. Дездері. С. Соловій – Лауреатка чотирнадцяти міжнародних конкурсів, серед яких «Дж. Б. Віотті» (Верчеллі, Італія), «С. Людкевич» (Торонто, Канада), «О. Дзіїно» (Рим, Італія) та ін., учасниця численних фестивалів. Співачка виступала на сценах оперних театрів Афін, Бергамо, Венеції, Ніцци, Неаполя, Риму, Любляни, Люксембургу, гастролювала Швейцарією, Японією, Південною Кореєю, Чилі, ОАЕ. Сьогодні вона – солістка Львівської філармонії та Львівської національної опери, з жовтня 2021 року – за сумісництвом – викладач кафедри академічного співу Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка [1].

Оскільки Софія Соловій народилась в родині професійних музикантів, то з дитинства зростала в атмосфері хорового та інструментального мистецтва. Володіння музичним інструментом і музикознавча освіта дозволили їй поєднати глибоке теоретичне розуміння музики з високим рівнем виконавської майстерності. Вдосконалення вокальної майстерності за кордоном розширило мистецький кругозір співачки і сприяло культурній інтеграції у глобальний простір академічного музичного мистецтва.

У репертуарі Софії Соловій є твори різних стилів і жанрів – від бароко до музики сучасних композиторів. В інтерв'ю Марії Тарас співачка згадує, що виконувала твори Вольфганга Амадея Моцарта, Джоаккіно Россіні, Гаetano Доніцетті, Вінченцо Белліні, Ріхарда Вагнера і Джузеппе Верді [3]. Разом з тим важливе місце в репертуарі С. Соловій займають твори українських композиторів – Василя Барвінського, Мирослава Скорика, Левка Ревуцького.

Знаковим стало виконання «Мелодії» Мирослава Скорика під батutoю маестро у Римі в жовтні 2012 року у супроводі Молодіжного академічного симфонічного оркестру «INSO-Львів» та Національної заслуженої академічної капели України «Думка» [2]. Це лише один з багатьох прикладів популяризації української музики за кордоном.

З початком російсько-української війни у 2014 році С. Соловій перестала виконувати твори російських композиторів. Співачка неодноразово наголошувала, що мистецтво не може бути поза політикою, адже постійно використовується в цілях пропаганди. Активна громадянська позиція Софії Соловій постійно підтверджується її участю у важливих соціально-культурних заходах. В 2014 році у Вашингтоні відбувся концерт за участі її та Оксани Скідан з Краматорська, де виконавиці виступали для української і американської аудиторії і символічно стирали межу між сходом і заходом України, демонструючи єдність на противагу ворожій пропаганді ворожнечі [4]. Після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну у 2022 році, Софія Соловій ще активніше долучається до соціально важливих акцій і концертів. 24 лютого 2025 року вона виступала в концерті «Contra spem spero! Będę żyła! Precz dumania złe!» (режисер Олена Савчук) [5].

Тож, у висновку, можемо стверджувати, що українська співачка Софія Соловій виконує надзвичайно важливу культурно-дипломатичну місію за кордоном, популяризуючи українську музику й українську виконавську майстерність, а також привертаючи увагу до гострих соціальних проблем і сприяючи взаємній культурній інтеграції України та світу.

Список використаних джерел

1. КОЛЕКТИВ. Софія Соловій лауреатка міжнародних конкурсів. *Сайт «Львівська Національна Опера»*. URL: <https://opera.lviv.ua/personel/sofiia-solovii/> (дата звернення 05.03.2025).
2. «Мелодія»/»Melodiya» – Мирослав Скорик / Myroslav Skoryk, Rome October 2012. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=j-zoIVqWYs4> (дата звернення 06.03.2025).
3. Тарас М. Неймовірне диво оперного співу. Софія Соловій про кар'єрний шлях, формування особистості і політику. *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/117410> (дата звернення 05.03.2025).
4. Харченко Т. У Вашингтоні виконавиці зі Сходу і Заходу України дали спільний концерт. *Голос Америки* URL: <https://www.holosameryky.com/a/2551764.html> (дата звернення 05.03.2025).
5. CONTRA SPERM SPERO! BĘDĘ ŻYŁA! PRECZ DUMANIA ZŁE! *Teatr Wielki w Łodzi*. URL: <https://www.operalodz.com/index.php?id=29&idd=712> (дата звернення 06.03.2025).

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ЮВЕЛІРНОГО МИСТЕЦТВА У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО)

Городецький Віталій Іванович,

старший викладач кафедри методики викладання
образотворчого і декоративно-прикладного
мистецтва та дизайну

У сучасних умовах комп'ютеризації та стрімкого розвитку цифрових технологій інноваційні рішення дедалі активніше інтегруються в різні галузі мистецтва, зокрема – у ювелірну справу. Особливої актуальності набуває питання поєднання традиційних технік із сучасними цифровими засобами у системі мистецької освіти, зокрема у фаховій підготовці студентів спеціальності «Середня освіта (Образотворче мистецтво)».

Авторська розробка навчальної програми з ювелірного мистецтва спрямована на гармонійне поєднання історично сформованих технік ручної роботи із сучасними інноваційними формами викладання. Одним із прикладів практичної інтеграції технологій у навчальний процес є використання цифрового USB-мікроскопа з 1600-кратним збільшенням. Цей пристрій надає широкі можливості для демонстрації мікродеталей ювелірних виробів: дефектів поверхні, якості з'єднання швів, тріщин або сколів на каменях тощо. Зображення транслюється на екран комп'ютера або ноутбука в режимі реального часу, що забезпечує одночасне залучення всіх студентів до

спостереження й аналізу. Такий підхід дозволяє значно підвищити ефективність візуалізації навчального матеріалу.

Окрім того, програмне забезпечення, що постачається в комплекті з мікроскопом, дає змогу проводити точні вимірювання безпосередньо на виведених зображеннях, а також записувати відео процесу дослідження. Пристрій сумісний з більшістю операційних систем (Windows, Android, MacOS), має регульоване діодне підсвічування (8 LED), що забезпечує отримання якісних зображень незалежно від умов освітлення. Усі ці характеристики роблять мікроскоп ефективним інструментом для аналітичного та дослідницького підходу в ювелірній практиці.

Ще одним важливим елементом інноваційного навчання є впровадження технологій 3D-моделювання. Студенти проходять етапи від створення ескізів до цифрового моделювання ювелірних виробів у програмному середовищі *Rhinoceros*. Початкові завдання передбачають побудову базових форм (обручка, простий каст), після чого поступово ускладнюються – до розробки орнаментальних елементів та повноцінних авторських композицій.

Після завершення етапу цифрового моделювання, форми передаються на виробництво за допомогою ЧПУ-обладнання або 3D-принтерів. Цей процес включає друк воскових чи полімерних моделей, які згодом використовуються у ливарному виробництві. Такі технології вже активно застосовуються провідними ювелірними компаніями та майстернями, що підтверджує їхню практичну доцільність і потребу на ринку.

Водночас, інноваційним підходом до моніторингу навчальних результатів стало впровадження сервісу *Plickers* для проведення проміжного оцінювання. Експрес-тестування в такому форматі дозволяє оперативно визначити рівень залишкових знань студентів, а також виявити прогалини у засвоєнні навчального матеріалу. Такий формат стимулює студентів до активної участі у навчальному процесі та забезпечує зворотний зв'язок.

У межах освітнього компонента «Ювелірне мистецтво» також реалізовано методику створення інсталяцій як художнього способу презентації ювелірних виробів. Студенти фотографують власні роботи в поєднанні з різноманітними предметами, створюючи унікальні композиції для рекламного або презентаційного контенту. Такий підхід не лише сприяє розвитку творчого мислення, а й готує майбутніх фахівців до сучасних вимог ринку, де візуальна подача відіграє ключову роль.

Ще одним елементом цифрової методики стало створення мультимедійних продуктів. Студенти фіксують процес виготовлення ювелірного виробу – від етапу 3D-моделювання до фінальної обробки, створюючи короткі відеоролики. Ці відео можуть слугувати ефективним інструментом презентації власної творчості, формувати професійне портфоліо й бути корисними для популяризації робіт у соціальних мережах та серед потенційних замовників.

Висновки

Запровадження інноваційних технологій у навчання ювелірного мистецтва відкриває нові можливості для формування фахових компетентностей студентів. Комплексне використання цифрових інструментів, 3D-моделювання, інсталяцій, мультимедійних продуктів та сучасних форм оцінювання сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, розвитку креативності та адаптації до потреб ринку.

Такий підхід не лише забезпечує якісну підготовку фахівців, а й популяризує ювелірне мистецтво серед молоді, мотивуючи її до пошуку нових форм і художніх рішень.

Список використаних джерел

1. Гумен О. М., Дудка В. О. 3D моделювання ювелірних виробів. *Прикладна геометрія, інженерна графіка та об'єкти інтелектуальної власності*. 2023. Вип. 1. С. 100–105. URL: <https://jagegip.kpi.ua/article/view/281871/276124>.
2. Романенкова Ю., Миронова Г., Здор О., Радько К. Комп'ютерні технології у ювелірному дизайні: фактор розвитку або причина підміни понять. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2023. Вип. 1. С. 20–28. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45502/>.
3. Сомов С. В. Застосування 3D моделювання в сферах людської діяльності. *Новітні інформаційні системи та технології*. 2018. Вип. 9. URL: <https://journals.nupr.edu.ua/mist/article/view/1040/870>.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКИХ ТРАДИЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СКРИПКОВОГО МИСТЕЦТВА XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Гундер Тарас Петрович,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Українське скрипкове мистецтво XVIII століття є важливим етапом становлення національної музичної традиції, який визначив специфіку виконавської школи, стилістичних особливостей та культурної ідентичності. Цей період характеризується активним розвитком професійної музичної освіти, становленням національних композиторських шкіл та зростанням інтересу до академічної музики.

Початок розвитку професійного хорового та інструментального мистецтва в Україні поклала музична школа в Глухові, заснована 27 грудня 1737 року. Її поява не була випадковістю, оскільки з першої половини XVIII ст. розвиток освіти, культури і мистецтва досяг в Україні високого, як для того часу, рівня. В обряд церковного богослужіння вводиться багатоголосний спів, тому постала потреба у підготовці великої кількості фахівців. Московський уряд залучав музикантів з України – регентів, скрипалів, бандуристів, співаків. Перед відправкою всіх музикантів прослуховували, а також організовували їх додаткову підготовку в Глухові. Частина музикантів після закінчення школи залишалася працювати при гетьманському дворі, в будинках козацької старшини [5, с. 25].

Ще одним осередком, де можна було здобути музичну освіту, були колегіуми, академії та університети. Так, 1765 року в Харкові було відкрито колегіум, вихованці якого мали змогу навчатися майстерності гри на скрипці, басі, флейті, гобої та валторні. Велику роль у розвитку музичної освіти та формуванні скрипалів-виконавців відіграв Харківський університет. В цьому закладі працював відомий музикант-педагог Іван Вітковський, завданням якого було вчити студентів гри на скрипці та фортепіано. Індивідуальні заняття зі студентами проводились двічі на тиждень.

У 1815 році наступником Вітковського став Іван Лозинський, який навчав гри на скрипці, флейті, кларнеті та фаготі. Лозинський надавав великого значення науковій роботі, результатом чого було написання праці «Нарис скрипкової азбуки, або основи якнайшвидшого опанування майстерністю гри на цьому інструменті». Після Лозинського в скрипковому класі Харківського університету працювали Василь Андрєєв та Федір Шульц [4, с. 114].

Важливою подією у культурному житті України останньої чверті XVIII ст. стало відкриття у Кременчуці музичної академії. Академія складалася з двох відділень: вокального та інструментального. У 1791 році Кременчуцька академія припинила свою діяльність, але сама поява навчального закладу такого типу засвідчила, що на той час в Україні склалися умови для розвитку вищої музичної освіти.

На початку XIX ст. спостерігається тенденція до професіоналізації навчання музики у Київській духовній академії. 1801 року за вказівкою митрополита там організовується клас інструментальної музики.

У першій половині XIX ст. зростає роль середніх навчальних закладів, де обдаровані учні могли навчитись грати на скрипці, флейті та фортепіано. Зокрема, значного розмаху набуло викладання музики в Харківській слобідсько-українській чоловічій гімназії. Інструментальний клас у цьому закладі відкрився 1811 року та існував кілька десятиліть.

Наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. значного поширення набувають музичні школи при хорових капелах. Зокрема, професійним музичним навчальним закладом була школа при Київській місцевій капелі. Після першого року навчання учні повинні були виконувати в оркестрі різні танцювальні мелодії. Кожен з вихованців вчився грати на кількох інструментах, причому, спочатку на духових, а потім на струнно-смичкових.

Значну роль у розвитку скрипкового мистецтва відіграли приватні вчителі. Серед відомих скрипалів-педагогів того часу був Мартин Чернецький. Дехто з професійних вчителів відкривав навіть приватні музичні школи, наприклад у Харкові – Ілля Кон (1818) і Матвій Гердлічко (1839). Ці школи ставили за мету навчання гри на оркестрових інструментах.

Значний вплив на удосконалення майстерності гри на струнно-смичкових інструментах та на виникнення нових форм музикування мали ремісничі «музикантські цехи», які діяли в Україні протягом XVI – першої половини XIX ст.

У другій половині XVIII ст. значення «цехів» у музичному житті українських міст помітно зменшується. З'являються міські магістратські та кріпацькі оркестри, які відіграли важливу роль у розвитку інструментального, зокрема скрипкового виконавства. Найвідомішими у другій половині XVIII–XIX ст. були кріпацькі оркестри, які належали Розумовським та Галаганам [3, с. 315].

З розвитком професійної музичної діяльності в містах України у першій половині XIX ст. значення кріпацьких оркестрів поступово зменшується. На зміну кріпосним музикантам з'являються «вільні» артисти. Найбільш відомим міським оркестром у XVIII – першій половині XIX ст. був Київський оркестр. Він складався з групи струнних інструментів, труб, валторн, гобоїв, кларнетів, флейт, фаготів, баса, литавр, барабана й трикутника.

Таким чином, основними навчальними закладами України XVIII – першої половини XIX століть, де можна було здобути професійну музичну освіту, були:

- музична школа в Глухові;
- інструментальні класи при вищих та середніх навчальних закладах;
- інструментальні класи при хорових капелах;
- приватні музичні школи.

Активний розвиток музичної освіти, розширення та удосконалення форм концертного життя сприятливо позначилися на формуванні українського скрипкового виконавства, створивши якісні передумови для його подальшого розвитку та розквіту.

Список використаних джерел

1. Волощук Ю. І. Галицькі скрипалі. *Українознавство в системі освіти міста Києва* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во КНУ ім. Т. Шевченка, 1998. С. 265-276.
2. Волощук Ю. І. Поліетнічні чинники та шляхи становлення професійної скрипкової освіти на Станіславщині у першій третині ХХ століття. *Проблеми та перспективи взаємодії культури, науки й мистецтва в умовах сьогодення* : колективна монографія. Рига: Baltija publishing, 2022. С. 48-56. Doi: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-206-7-1>
3. Клин В. Л., Мазепа Л. З. Концертно-музичне життя. *Історія української музики* : в 6 т. Київ : Наукова думка, 1990. Т.3 : Кінець ХІХ – початок ХХ ст. С. 314-338.
4. Корній Л. Історія української музики (Від найдавніших часів до середини ХVІІІ ст.). Київ – Харків – Нью-Йорк, 1996. Ч.1. 314 с.
5. Лапсюк В. М. Джерела української скрипкової культури. *Музика*. Київ, 1981. № 6. С. 25-26.

КУЛЬТУРНИЙ ФРОНТ. ТЕАТР – АГЕНТ ЗМІН СУСПІЛЬСТВА

Деркач Олег Васильович,

актор, асистент кафедри сценічного
мистецтва та хореографії

Вже тривалий час (13 років) Україна перебуває в умовах війни. Тож роль представників культури в цьому процесі полягає першочергово в усвідомленні того факту, що в час глобалізації (інтернет-суспільства) кожен із представників культуротворчого соціуму постає амбасадором України, що репрезентує свою державу світові.

Місце культури у час війни можна розглядати у двох аспектах:

❖ **Культурна пропаганда** (мобілізація колективної ідентифікації, інформаційно-мистецький фронт, в українському контексті є контрпропагандою);

❖ **Культурна терапія** (заходи покликані відновити психофізичний баланс в умовах війни та запобігти деморалізації).

Культурна пропаганда.

На думку німецького інтелектуала Вальтера Беньяміна естетизація політики, стала ключовим рушієм у формуванні тоталітарних режимів ХХ ст. позаяк наділяла «сухі» політичні процеси емоційними сенсами, котрі притаманні мистецтву. Отже, розуміючи емоційну природу, мистецтво, зокрема й театр, застосовують як демократичну зброю для протидії інформаційним атакам ворога.

Форми культурної пропаганди:

- Короткі патріотичні відео-скетчі

Короткі відео в соціальних мережах, що актуалізують тему та роблять її «вірусною»

- Онлайн челенджі під хештегами.

Варто зауважити, що дана форма має ще й консолідуючий зміст, для поширення на міжнародному ринку потрібно зазначати хештеги англійською. (пр. «#STOP_WAR_IN_UKRAINE»)

- Мистецькі перформанси, та їх поширення в інтернет-мережі.

Нетривіальні перформативні акції здатні створити ажіотаж довкола події. Наприклад, акція зі 109-ма порожніми дитячими візочками, що ширилась мережею під хештегом «#closethesky»; чи за акцією «Stop promising, start acting!» [1].

Культурна терапія.

Терапевтичні властивості театру відомі ще з часів античності, про них згадував Арістотель у своїй «Поетиці», зазначаючи, що споглядання приносить очищення (катарсис). Після Другої світової театротерапія стала популярною формою в Європейській практиці та має навіть кілька класифікацій. До прикладу, відомий польський педагог М. Конопчинський – фахівець у галузі театротерапії використовував її для ресоціалізації засуджених жінок. Він розділяє театротерапію на **соціо-драму** (грунтується на розміщенні в центрі зацікавлення взаємодії цілої групи осіб) і **психодраму** (поміщає в обставини театру певну особистість та її індивідуальну проблему).

Інша дослідниця проблематики – А. Белянська визначає такі види театротерапії: драма, психодрама, пантоміма, театр playback і драмотерапія.[2]

Проте з вищенаведених прикладів не варто опускати терапевтичну функцію театру як продукту споглядання, про який зазначав Арістотель. Тому пропоную умовний поділ театротерапії на **пасивну** і **активну** форми.

Форми пасивної терапії:

Передбачає непряму взаємодію людини з продуктом мистецтва, тобто пасивна дія – споглядання. Покликана знизити рівень тривоги та паніки серед населення.

Форми активної терапії:

Передбачають активне залучення об'єктів терапії до процесу творчості.

- Акторські тренажі та лабораторії;

Більшість вправ з акторської майстерності несуть терапевтичний та концентруючий ефект для актора, позаяк допомагають зняти психічні та фізичні затиски для роботи зі своїм психофізичним апаратом.

- Постановка вистави

*В даному випадку зайнятість, особливо дітей, у навчальний процес відволікає від зовнішніх подразників. Вистави можуть бути **ляльковими**, де актор свідомо й опосередковано наділяє ляльку властивостями, сублімуючи нереалізовану енергію; та **драматичними**. Одним із вдалих прикладів є створення вистави В. Шекспіра «Дванадцята ніч, або як собі хоче» із бійцями АТО, що тривалий час була в репертуарі Івано-Франківського Національного драматичного театру ім. І.Франка.*

- Playback theatre

Техніка плейбек театру допомагає безпосередньо розбиратись зі своїми травмами. Дійство плейбек-театру зазвичай називають «перформансом», оскільки в ньому акцент не на результаті, а на процесі творчості, з чого випливає безпосередня цінність мистецьких дій учасників у режимі реального часу.[3]

Звісно, що всі продемонстровані приклади не є вичерпними і певен, що в майбутньому знайдуться й нові форми культурної контрпропаганди та театротерапії. Парадоксально та український історик Ярослав Грицак зазначає: «війна є також і рушієм науково-технічного прогресу», а відповідно і рушієм прогресу мистецтва й соціуму. Тож, яким суспільство буде завтра, як казав Л. Курбас, вирішувати нам.

Список використаних джерел

1. URL: bigkyiv.com.ua/sotni-ukrayincziv-lyagly-na-ploshhi-v-czentri-varshavy-symbolizuyuchy-czym-poleglyh-spivvitchyzykiv
2. Belańska A., Teatr, który leczy. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagellońskiego, 2002. 212 с.
3. Савінов В. Концепт «нарративної ратикуляції» як соціо-психологічного ефекту плейбек-театру. Київ, 2017.

СУЧАСНА ІКОНА НА СКЛІ В КОНТЕКСТІ СТИЛІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЦЕРКОВНОГО МАЛЯРСТВА

Дмитрів Ірина,
аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Ключові слова: сучасна ікона, ікона на склі, церковне малярство, О. Винничок.

Західноукраїнська ікона на склі має свою історію, що базується на принципах народної ікони в поєднанні із Східною візантійською іконографією, тому у ній могли застосовуватися канони Східної та Західної церкви. Оскільки в таких творах духовенство, на початку їх побутування, вбачало язичницькі впливи, була певна заборона їх використання в церковному просторі. Тому ікона на склі стає, переважно, хатньою іконою, що розширює простір для втілення більш вільного мистецького задуму. Та з часом все змінюється і починають з'являтися навіть цілі іконостаси з ікон на склі (О. Винничок «Дземброня»). Піку популярності ікони на склі набули на поч. ХІХ століття, але їм на зміну, дуже швидко, прийшли друковані ікони [1]. Сучасні митці починають відновлення старих традицій написання ікон на склі, вносячи певні зміни в іконографію та інтерпретуючи сюжети за допомогою стилістичних тенденцій сьогодення. Яскравим прикладом є передусім митці: У. Креховець, О. Винничок, А. Винничок, Р. Зілінко, О. Лозинський, В. Лукань та інші.

Іконописці Західної України активно працюють над популяризацією іконописання під час пленерів та тематичних проєктів: виставка «Джерела» (іл.1), «Карпати», пленер «Сила молитви» [2], «Сучасна українська ікона» [3], виставка присвячена «Небесній Сотні» де представляє близько двох десятків творів, створених у різних техніках (ікони на склі, темпера, олійний живопис) [4], проєкт «Від Романа до Йордана» та інші. Такого роду заходи дають можливість митцям сьогодення реалізувати свої задуми та обмінятися досвідом, щодо використання різних технік іконописання.

В контексті осучаснення стилістики церковного малярства ікони на склі яскравим прикладом є іконостас О. Винничок виконаний у техніці малювання на склі для каплиці Василянського монастиря Преображення Господнього в с. Дземброня [6]. Художниця у своїй творчості вдало підкреслює велич та простоту ікони на склі, що творить ефект надзвичайної близькості світу доховного із земним. Мисткиня через призму легкої автентики, притаманної народній іконі, та канонічних вимог церковного малярства зуміла створити унікальний асамбль ікон. Зображення традиційних євангельських сюжетів в поєднанні з унікальною чуттєвістю техніки написання ікони на склі яскраво втілені в окремих частинах іконостасу (іл.3). Зображення святих дивує простотою подачі образу та стилістичною легкістю, адже мисткині вдалося поєднати народну декоративність з силуетами фігур з більш проробленими деталями.

Висновок. Не часте використання митцями техніки іконопису на склі відкидає її на другий план, але окремі митці продовжують звертатися у своїй творчості до неї. Ікони на склі ХХІ ст. часто сприймаються як інтерпретація народної ікони ХІХ ст., однак завдяки західноукраїнським ікономалярам не втрачають своє сакральне значення в контексті тенденцій розвитку церковного малярства. Сучасна ікона на склі – є окремим стилістичним напрямом в іконописі, та, переважно, переходить зі статусу хатньої ікони в храмову. Завдяки творчості Оксани Винничок та її іконостасу на склі можна окреслити стилістичні можливості перспективи розвитку цієї техніки, що сприяє популяризації церковного малярства та сучасної ікони.

Список використаних джерел

1. Поліщук Н. Західноукраїнська ікона на склі: «фантастична ірреальна краса» *Сакральна культура Київської Церкви*. 2017. URL: https://risu.ua/zahidnoukrajinska-ikona-na-skli-fantastichna-irrealna-krasa_n83642 (Дата звернення 11.12.2024).
2. ВИСТАВКА «ДЖЕРЕЛА» В ГАЛЕРЕЇ ICONART. 2017 URL: <https://iconart-gallery.com/uk/exhibitions/by-id/135> (Дата звернення 11.12.2024).
3. ЕМОЦІЇ. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІКОНА. 2022. URL: <https://iconart-gallery.com/uk/exhibitions/by-id/19> (Дата звернення 12.12.2024).
4. *Вголос*. У Львові експонують виставку, присвячену «Небесній Сотні». 2014. URL: https://vgolos.ua/news/u-lvovi-eksponuyut-vystavku-prysvyachenu-nebesnij-sotni_139318.html (Дата звернення 12.12.2024).
5. *День України*. Час Різдва за... шибками. У Львові розпочався проєкт «Від Романа до Йордана» 2023. URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-ukrayiny/chas-rizdva-zashybkam> (Дата звернення 13.12.2024).
6. Арт Львів Онлайн. 2023. URL: <https://art.lviv-online.com/oksana-vynnychok/> (Дата звернення 13.12.2024).

Додаток 1

Виставка «Джерела» (1)

Іконостас с. Дземброня (2)

Іконостас с. Дземброня (3)

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМКИ СУЧАСНОГО НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА КИТАЮ

Ітао Дун,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Сучасне народно-інструментальне мистецтво Китаю є унікальним поєднанням багатовікових традицій і сучасних тенденцій. Воно розвивається в умовах глобалізації, зберігаючи національну самобутність і водночас адаптуючись до вимог сучасного музичного простору. «Особливу роль у концертному житті країни серед великої кількості оркестрів має Китайський національний оркестр народних інструментів, який був заснований наприкінці 1950-х років XX століття і протягом десятиріч бере участь у багатьох великих подіях і сучасного китайського музичного життя» [1, с. 34].

Серед основних особливостей сучасного народно-інструментального мистецтва Китаю варто назвати:

- *збереження традицій*, адже китайська народна музика спирається на багатий історичний досвід, що налічує тисячі років. Інструменти, такі як гу-чжен (гуслі), ерху (двострунна скрипка), піпа (лютня), яньцинь (цимбали), діцзи (флейта), продовжують використовуватися в традиційному виконанні та модернізованих аранжуваннях;
- *синтез із сучасною музикою*. Слід наголосити, що китайські народні інструменти дедалі частіше інтегруються в сучасні жанри, такі як поп, рок, джаз і навіть електронна музика, що сприяє популяризації традиційної культури серед молоді;
- *інновації та модернізація*. Наприкінці XX у першій чверті XXI століття відбувається активна модернізація музичних інструментів, зокрема вдосконалення матеріалів і конструкцій для розширення їхнього діапазону та виразності звучання;
- *освіта та популяризація*. На сьогодні у Китаї функціонує чимала кількість мистецьких навчальних закладів, які готують професійних виконавців на народних інструментах. Крім того, китайський уряд підтримує культурні ініціативи, фестивалі та конкурси для популяризації національного музичного мистецтва;
- *вплив світової культури*. Значна кількість музикантів Китаю активно співпрацюють із західними виконавцями, створюючи унікальні фьюжн-композиції. Це, без сумніву, сприяє не тільки збереженню автентичності китайського музичного мистецтва, а й є яскравим представленням на міжнародній арені. Варто зазначити, що сучасне народно-інструментальне мистецтво Китаю – це динамічна сфера, що гармонійно поєднує традиції і сучасність, відіграє важливу роль у формуванні культурної ідентичності Китаю.

До основних напрямків акордеонної школи в Китаї варто віднести: *класичну музику*. Зокрема, народно-інструментальне мистецтво бере за основу класичний репертуар. Чимала кількість китайських акордеоністів займаються адаптацією класичних творів для цього інструменту; *народну та популярну музику*. З розвитком популярної музики китайські музиканти почали адаптувати акордеон для виконання

народних та популярних мелодій, а також для супроводу танців; *міжнародні конкурси та фестивалі*. Китайські акордеоністи активно беруть участь у міжнародних конкурсах та фестивалях, де здобувають перемоги і призові місця. організація і проведення в Китаї фестивалів та конкурсів акордеонної музики суттєво вплинули на підвищення професійного рівня китайських музикантів. На музичній арені країни поєдналися різні школи акордеонного виконавства, які своєю послідовною творчою діяльністю сприяли поглибленню національних мистецьких традицій і впровадженню класичних зразків європейського та світового народно-інструментального мистецтва. Фестивалі та конкурси акордеонної музики, які відбуваються в Китаї, є цікавою і ще недослідженою тематикою, що зумовлює потребу поглибленого вивчення заявленої проблематики.

Список використаних джерел

1. Ітао Дун. Загальна характеристика концертного життя Китаю кінця XX – початку XXI століття. *Китайська цивілізація: традиції та сучасність* : матеріали XVII міжнародної наукової конференції, 14 грудня 2023 р., м. Київ–Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 34. URL : <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi77/0057465.pdf>.

ГРА, ЯК МИСТЕЦТВО В СУЧАСНІЙ ІГРОВІЙ КУЛЬТУРІ

Козуляк Олександр,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Відеоігри є одним із найбільших досягнень останніх декількох десятиріч років в галузі мистецтва, що виражаються у різноманітних формах. Дослідник культури Грант Тавінон [5] відносить мистецтво відеоігор як до досягнень масової культури, що виникла на межі XIX–XX століть, так і здобутків та прогресу класичних видів образотворчого мистецтва, зауважуючи на інноваціях й зміні інструментарію для досягнення цілей.

Розглядаючи ігрові проекти в контексті візуального мистецтва, слід спочатку показати, де безпосередньо ховається мистецька складова. Відеоігри поєднують елементи оповідного художнього фільму, музики, скульптури, архітектури, дизайну, ілюстрацій тощо. За різноманітністю ігрових механік, основної мети гри та її комп'ютерної природи пересічний користувач може приймати мистецьку складову гри, як таку, яка є чимось інакшим від мистецтва в цілому. Проте, заглянувши за завісу розробки, можна побачити, що способи створення відеоігор адаптували основні мистецькі практики, які є у світі. До прикладу, комп'ютерна скульптура використовує ті самі прийоми та принципи, що і традиційна, щоб досягнути бажаного результату. Більше того, 3Dхудожникам рекомендовано займатись традиційною скульптурою, щоб якісніше виконувати свою роботу.

Прикладом цього може бути гра *World of Warcraft* (2004) від студії Blizzard [1], яка адаптувала прийоми та техніки живопису й скульптури для створення унікального стилю гри, який став культовим та заклав основу для неймовірно великого напрямку стилізованого мистецтва як у ігровій індустрії, так і в культурі, яка фор-

мується навколо неї. Неймовірна кількість реальних скульптур, картин, одягу, тощо стали похідними від даного проекту. Більше того, гра викликає глибоку емоційну реакцію та естетичну насолоду у багатьох гравців, що, на думку Джека Кролла [2], у його публікації від 2000 року, є одним із коренів мистецтва. Справді, двадцять років назад проекти мали більш змагальницький характер і мали просте візуальне оформлення, яке навряд можна охарактеризувати, як витвір мистецтва. Проте, починаючи з 2010 року, більшість ігрових проектів мають невід'ємну художню складову, яка не просто є оформленням, а одним із визначальних факторів того, про що буде проект.

Структурні частини World of Warcraft яскраво демонструють, що візуальний стиль, як важлива складова гри, знатний перетворити змагальницький проект на вишукану мистецьку галерею, якою захоплюються мільйони користувачів по всьому світу. Проте, в першу чергу це гра, яка має механіки, на основі яких виник візуальний стиль та техніки його досягнення.

Є й інша складова розробки ігор, де візуальний стиль диктує те, як проект відчуватиметься, які в нього будуть технічні складові. Прикладом даного підходу до створення керуються так звані арт-ігри або інді ігри, як їх називають розробники. Властивістю цих проектів є більш розвинені структурні особливості проекту і часто – саме візуальний стиль є ключовим аспектом при розробці. Прикладом подібної гри є проект Hollow Knight від студії Team Cherry (2017). Гра захопила тисячі гравців своїм візуальним стилем, який розроблявся як класична книжкова ілюстрація, яка відноситься до графіки. Практично монохромний, нуарний стиль гри в поєднанні з магічним світлом створює атмосферу, яка спонукає до дослідження світу.

Також слід зазначити, що комп'ютерна гра включає в себе розробку, яку зазвичай не бачить кінцевий споживач. Проте сам процес створення проектів насичений неймовірною кількістю творчої діяльності, яка фіналізується в концептуальних малюнках, так званому concept art, який необхідний для подальшої розробки і є формою сучасного візуального мистецтва.

Вищеописані аспекти створення ігрових проектів демонструють, що комп'ютерні ігри в процесі свого розвитку набули нових властивостей. Деякі із них, завдяки розвитку візуального стилю набувають якостей, які дозволяють їх відносити до мистецтва. А деякі розробники пішли далі і використовують образотворче мистецтво як основне джерело для створення своїх ігрових проектів.

Список використаних джерел

1. World of Warcraft, Blizzard Entertainment, Inc. URL: <https://worldofwarcraft.blizzard.com/en-gb/>.
2. Smuts, A. (2005). Are Video Games Art? *Contemporary Aesthetics* Vol. 3, Article 6. URL: https://digitalcommons.risd.edu/liberalarts_contempaesthetics/vol3/iss1/6/.
3. Feige M. (2012) Computer Games as Works of Art. URL: https://www.academia.edu/2926618/Computer_Games_as_Works_of_Art.
4. Felan P. (2012) An Art World for Artgames *Loading...* Vol 7(11): 41-60. URL: <https://journals.sfu.ca/loading/index.php/loading/article/view/119>.
5. Tavinor, G. (2011) Video Games as Mass Art. *Contemporary Aesthetics* Vol. 9, Article 9. URL: https://digitalcommons.risd.edu/liberalarts_contempaesthetics/vol9/iss1/9/.

ФОЛЬКЛОРНІ ТРАДИЦІЇ У СУЧАСНОМУ РЕПЕРТУАРІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Кожушок Ольга Юрївна,

аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Історія професійного українського театру в Івано-Франківську (колишньому Станіславові), що був офіційно створений 20 грудня 1939 р., нерозривно пов'язана як з культурою регіону, так і міста зокрема, стала безпосереднім відображенням історії краю, співпраці режисерів, місцевих авторів-драматургів, акторів та акторських династій, взаємодії драми, музики, хореографії, сценографії. Для діяльності Івано-Франківського театру унікальними постановками завжди були вистави національного духу, засновані на тематиці історії, національно-визвольних змагань, обрядових традицій, автентичних засад етнографії та фольклору. Саме такими в останні роки стали постановки музичні фольклорно-етнографічних дійств у виставах «Коляда і плес» та «Гуцульське весіле» [2].

25 грудня 2019 р. відбулася прем'єра феєричної коляди-притчі щодо різдвяних набутків української спадщини – «Коляда та й плес ... Ізпрежди віка...». Режисура, сценічне та музичне рішення вистави – народний артист України, лауреат Національної премії України ім. Тараса Шевченка Ростислав Держипільський, асистент режисера – заслужений артист України Олексій Гнатковський. Вистава – це унікальний синтез етнографічного перебігу святкування Різдва у Карпатах, співочих, танцювальних, інструментальних традиційних жанрів. Завдяки хормейстеру – Наталії Байдак та балетмейстеру – Дмитру Леці, консультаціям зі звичаїв – Андрія Василюва – на сцені вдалося відтворити занурення у світ гуцульського Різдва з вкрапленням епізотів традицій різних регіонів України. Основу вистави склали тексти відомого етнографічного дослідження Володимира Шухевича «Гуцульщина», а також польського письменника-етнографа Станіслава Вінценза «На високій полонині», а також частини оригінальних текстів Василя Стефаника, зокрема новели «Побожна». Як зазначив режисер Ростислав Держипільський, «в основу нашого дійства, наших різдвяних набутків ми взяли абсолютно автентичну коляду, нашу гуцульську з Криворівні. І на Різдво, і на Йордана колядники виходять, ідуть по таборах (групах колядників). Священник вибирає вибірцю (церковного брата або впливового господаря), березу (провідника колядників), і вони розходяться по кутках. І колядують цілі свята» [1].

Тобто, значну частину дійства складає репрезентація саме гуцульських традицій святкування Різдва, чоловічі плеси та спів колядників, супровід троїстої музики, вечорниці зі співом традиційних колядок і щедрівок. Проте, задля репрезентації не лише унікальних регіональних традицій, але й їх зв'язку з різдвяними традиціями усієї України до перебігу вистави були включені елементи колядок з Бойківщини, Лемківщини, Великої України. Також дуже органічно вплетено історичне підґрунтя українського різдвяного дійства – реконструкція найдавнішого лялькового вертепу – бурсацький вертепу 1770 року (відтворений за рукописом і нотами, що залишили бурсаки Києво-Могилянки у маєтку українських графів Галаганів на Полтавщині). Це дозволило здійснити у виставі своєрідну історичну арку у часі й просторі.

Розпочинається вистава старовинною колядою «Ой як же було ізпрежда віка, ой, дай Боже...». Ця коляда про створення світу, про вічні цінності і нашу ідентичність. Загалом мовний компонент вистави – це гуцульський діалект, стороукраїнська мова та сучасна літературна мова. У виставі звучать автентичні коляди народною манерою (наприклад плеси «Із-за гороньки», «В неділю рано сонце сходило», плес під хатою «Слава Ісусу, газдам до хатки», плес по селу «Іже по горі, горі, топірці дзвоні»), старовинні різдвяні канти, зокрема «Шедше тріє царі» (аранжування Романа Стельмашука), йорданські пісні, зокрема «Діва Марія, де Христа діла?». Представлені щедрівки для господаря і господині («Кує міні зазулечка»), дівчини, («Ой у дівоньки»), а також майстерні професійні обробки відомих колядок і щедрівок – наприклад, «Бог Предвічний» Станіслава Людкевича, «Нова радість стала» і «Добрий вечір Тобі, пане Господарю» Кирила Стеценка, «Бог ся раждає» Остапа Нижанківського, «Тешуть теслі» Василя Жданкіна на вірші Богдана-Ігоря Антонича, «Гой питалася княжа корона» Ганни Гаврилець, і звичайно «Щедрик» Миколи Леонтовича. Наприкінці коляди як дійства звучать і подячні колядки – Круглек «Ой ви, славні господарі, дякуєм за ваші дари» та «Ой коляда, колядиця».

30 жовтня 2021 р. Івано-Франківським театром була запропонована ще одна фольклорно-етнографічна вистава – «Гуцульське весіле». Її основу також склали дослідження і музичні записи багатотомного видання «Гуцульщина» Володимира Шухевича.

На відміну від попередньої вистави, яка репрезентувала календарні обряди, пропонується представити дійство родинної обрядовості. Його кілька етапів – довесільних (четвер, п'ятниця) і власне весільних (субота, неділя), що побудовані також із коментарями Віщуна, піснями, танцями, які виконують молоді, їх дружки, батьки і хресні молодого і молоді. Як і в попередній виставі режисура, сценічне та музичне рішення – народний артист України Ростислав Держипільський, хормейстер Наталія Байдак, хореограф Дмитро Лека, консультант зі звичаїв – Андрій Василів. Проте вагому роль у виставі відіграє оркестр (диригент – заслужений діяч мистецтв України Богдан Ткачук). Серед весільних гостей, які обдаровують молодих, також є присутні і представники інших культур – наприклад, лемківської, румунсько-буковинської, єврейської, що вносить елементи полікультурності у виставу.

«Гуцульське весіле» сповнене багатства обрядових пісень, танців, інструментальних мелодій, доповнене гумором і веселощами. Звучать обрядові пісні «Лїй лєжать барви барвінкові», «Ріхтуй, мамко, веріточки», «Зазорели й брате й зої й на вісовій горі», «Сидит син в неволи», «Якби м знала молоденька», коломийкова «Та як собі нагадаю» та інші. Слід відзначити, що у виставі використано як сольні співи, так і ансамблеві та хорові. Для останніх використано професійні обробки гуцульських співанок Василя Якубяка, Василя Магдія, Івана Легкого та інших композиторів нашого краю. Вистава сповнена і проєкцій на сучасність, родинні стосунки, суспільні проблеми та тему війни.

Слід також відзначити, що обидві проаналізовані вистави наповнені представленням, поряд із текстами і музикою, автентичних костюмів та елементів побуту, прикрашених прикарпатському регіону. Таким чином, у сучасному репертуарі Івано-Франківського національного академічного драматичного театру імені Івана Франка спостерігаємо, поряд із академічними і модерними тенденціями, звернення до традиційних текстів та їх поліжанрової презентації.

Список використаних джерел

1. Басалига М. Постановку різдвяних набутків «Коляда та й плес. Ізпрежди віка...» покажуть у Франківському драмтеатрі. *Суспільне Івано-Франківськ*. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/6409-postanovku-rizdvanih-nabutkiv-kolada-ta-j-ples-izprezdi-vika-pokazut-u-frankivskomu-dramteatri/>.
2. Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка. *Офіційний веб-сайт*. URL: <http://www.dramteatr.if.ua/>.

ТВОРЧА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАРІЇ КОРПАНЮК

Корпанюк Юрій,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Художниця, керамістка, майстриня декоративно-ужиткового мистецтва Марія Михайлівна Корпанюк народилася 2 липня 1953 року в м. Галичі на Станіславщині у родині вчителів Івана та Ольги Стефанюків. В 1964 р. була усиновлена Михайлом і Марією Хрущами після смерті рідних батьків.

Малюванням захоплювалася з дитинства, здобула мистецьку освіту в Косівському училищі декоративно-прикладного мистецтва (нині Інститут, 1968–1972). Її дипломна робота «Гуцульська мелодія», була виконана в двох екземплярах. Одна з них була розписана в традиційних кольорах косівської кераміки, інша виконана в теракоті, покрита глазуррю. Перша робота зберігається в музеї навчального закладу у Косові, а друга – в Музеї мистецтв Прикарпаття.

Після навчання у Косові Марія Корпанюк працювала в майстернях художньо-виробничого комбінату в Івано-Франківську, де познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком, нащадком роду відомих різьбярів Шкрібляків-Корпанюків Василем Корпанюком. У майстернях виконувала роботи в різних матеріалах – метал, кераміка та ін., але творчі задуми втілювала в глині. Задля цього М.Корпанюк придбала невеличку муфельну піч і почала створювати роботи, які відрізнялися від косівської кераміки. Художниця згадує: «Мені здавалося, що косівська кераміка досягла свого піку, коли були живі такі майстри, як Бахматюк, Тонюк, Цвілик і ін., а мені хотілося зробити щось своє, а не переспівувати цих майстрів» [1].

1982 року Марія Корпанюк була прийнята у члени Спілки художників України. У 1996–99 роках була відповідальним секретарем Івано-Франківської обласної організації Національної спілки художників України. Марія Корпанюк навчалася також в Інституті мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2005).

Марія Корпанюк – учасниця всеукраїнських та міжнародних мистецьких виставок, міжнародних творчих груп (м. Дзінтарі, Латвія, 1983). Саме цей досвід для мисткині був неймовірно корисним та важливим для подальшої творчості. В 1983 році вона відгукнулася на запрошення поїхати в творчу групу в м.Дзінтарі, працювати для міжнародної виставки кераміки в м.Фосса, Італія. Там, в будинку творчості, працювало 15 художників-керамістів і 15 художників-живописців. Знайомство з надзвичайно цікавими художниками з різних країн надихало на творчість. Марії Корпанюк хотілося зробити якусь цікаву роботу, яка б відображала українську ду-

шу. Наснаги додала литовська художниця Оліто Аболіне, керамістка, яка запросила у свою творчу майстерню. Неймовірно цікаві роботи художниці просякнуті народним духом Литви, надихнули багатьох художників. Тут М. Корпанюк вперше познайомилася з таким матеріалом, як шамотна маса. Свою роботу в творчій групі художниця вирішила виконувати в шамоті. Композиція «Карпати» або «Тіні забутих предків» складалася з п'яти гір та відображала життя гуцулів. Художниця згадує: «Напередодні мою майстерню відвідав академік з Ризької академії мистецтв Петеріс Мартінсон. Він довго дивився на мою роботу і сказав мені слова, які я запам'ятала на все життя: «В мистецтві зроблено вже все, єдине, що можна зробити, – це показати себе». Ці слова окрилили мене, в результаті мою роботу і ще п'ятьох художників із 15 було відібрано на міжнародну виставку. Вони там експонувалися, пізніше три роботи із п'яти композицій «Карпати» були закуплені художнім музеєм» [1].

Після повернення М.Корпанюк почала працювати не тільки з гончарною глиною, але й з шамотною масою, яка дозволяла створювати роботи великих розмірів. Вона виконувала композиції для різних об'єктів міста: Івано-Франківського лялькового театру, кафе «Пегас», кафе «Прикарпатський коровай», для дитячих садків. Окрім виробничих замовлень художниця виконувала творчі роботи, такі як «Марія», «Мадонна» (1984), «Вознесіння» (1984), «Пейзаж» (1988), «Олена» (1988), створила також серію робіт «Гуцульські свічники» (1990).

Паралельно з роботою в глині художниця почала малювати пастеллю, приблизно з 2000 року. Цей матеріал захопив її своєю м'якістю, подібністю до глини.

Персональні виставки художниці відбувалися в Івано-Франківську (1982, 1998, 2003, 2023) та Києві (2003–04). В 2003 р. М.Корпанюк відкрила персональну виставку в залі Івано-Франківської ООНХХУ, на якій було представлено близько 70 робіт. Того ж року роботи М.Корпанюк експонувалися у виставковому залі НХХУ у Києві, а також у галереї І.Кавалерідзе. Наступні персональні виставки були в 2008 р., в 2013 р., в 2018 р. Знакова персональна виставка відбулася у 2023 р. на честь 70-річчя художниці. На ній експоновано 56 робіт, серед яких серії робіт «Ви – Храм», «Не стерті часом», «Фантастичне Трипілля», а також «Скорбота», «Політ», «Молитва-1», «Молитва-2», «Натюрморт», «Триєдині в зеленій воді», «Ангели» та ін.

Марія Корпанюк є Лауреаткою Обласної премії у галузі мистецтва, архітектури і дизайну імені Я.Лукавецького (2004). Окрім того, вона є талановитою поетесою, авторкою поетичних збірок «Творяща глина» (К., 1987), «Ніким не бачені картини» (Івано-Франківськ, 2003) [2; 3]. Також М.Корпанюк – авторка віршів до книги «Гуцули» (ковчег унікальних культур світу) задуманої художником і монахом Анатолієм Лютюком, виготовленої в музеї українського мистецтва в м. Таллін. Книга містить 40 віршів з життя гуцулів, унікальні давні листівки, гуцульські співанки до кожного вірша, листи гуцулів. Тираж її – всього 33 примірники, які зберігаються у провідних бібліотеках світу.

Як педагог, Марія Корпанюк спочатку працювала викладачем в Івано-Франківській дитячій художній школі (2000–2005), згодом – у 2005–2010 роках – старшим викладачем на кафедрі мистецьких дисциплін педагогічного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

У 2010 році М.Корпанюк відкрила приватну дитячу студію «Кольорові пальчики», де діти малюють і ліплять з глини. За час функціонування в студії навчалися сотні дітей, було організовано низку дитячих виставок, серед них «Ноїв ковчег»,

«Синій, жовтий і червоний», «Кольорові пальчики», «Промінь, що в повітрі, вже лине на палітрі» та ін. До виставок видавалися каталоги. Також М.Корпанюк написала близько 30 віршів про малювання для дітей.

Отож творчість Марії Корпанюк є багатогранною, натхненною національними традиціями та звичаями. Її професійна майстерність проявилася в галузі монументальної та станкової кераміки. Своєрідне філософське світовідчуття художниці втілюється у її пастелях, де за допомогою серій творів вона повертає глядачів до славетного минулого, праісторичних та козацьких часів, де проглядається тема віри і надії, унікальності української нації, її знакових образів-символів тощо. Своєю майстерністю вона радо ділилася з учнями, захоплюючи їх на заняттях цікавими техніками та навчаючи відчувати красу навколо.

Список використаних джерел

1. Інтерв'ю з Марією Корпанюк, записане Юрієм Корпанюком у 2018 році. (Рукопис з архіву родини Корпанюків).
2. Корпанюк М. Ніким не бачені картини : поезії. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003.
3. Корпанюк М. Творяща глина : поезії. Київ : Молодь, 1987.
4. Марія Корпанюк. *Декоративно-ужиткове мистецтво* : бібліогр. покажч. / уклад. : Г. Пристай, М. Мимоход. Івано-Франківськ : [б. в.], 2004.

СТАНІСЛАВІВ НА ПОШТІВКАХ 1900-х – 1917 РОКІВ

Кузів Орест-Василь Богданович,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Наукова розвідка присвячена дослідженню поштівків, які видавалися у Станіславі чи відображали місто і міську культуру на початку ХХ століття. Насамперед зазначимо, що поштівки відіграють важливу роль в історії міста, допомагають вивчати не лише вигляд окремих споруд чи розвиток містобудування на певному історичному етапі, дають уявлення про тогочасну моду, побут містян тощо, а й мають культурологічне значення, нині вони є об'єктами колекціонування, або можуть ставати частиною експозиції музеїв, формувати візуальний акцент виставкового простору тощо. У відкритках часто фіксували важливі події в житті міста у різні часи, такі як відкриття нових будівель, загальноміські святкування чи візити відомих осіб. Також вони демонстрували етнічне, мовне та культурне різноманіття Станіславова. Це робило їх своєрідними історичними документами, що зберегли моменти з життя міста початку ХХ століття.

Відкритку як унікальний паперовий носій історії часто можна зустріти у колекціях та серед предметів обміну. Завдяки колекціонерам до нашого часу збереглось чимало прикладів тогочасних поштівків. Тож дослідження варто розпочати того, наскільки популярними були поштівки у Станіславі на початку ХХ століття. Листівки поступово набирали популярності в Станіславі починаючи 1874 року, коли в місті створили першу поштову службу і жителі отримали змогу листуватися [1]. На початку ХХ століття поштівки стали важливим засобом комунікації та

популяризації міста. Станом на 1902 рік було видано 155 різних видів листівок із зображеннями Станіслава, що свідчить про значний інтерес до них серед мешканців та поціновувачів. Наприклад, найбільшим попитом користувалися поштівки з виглядами міста та архітектурними спорудами, зокрема Вигляд вул.Липової (Шевченка) (початок 1900-х рр.), Залізничний вокзал (поштівка 1905 р.), Будівля ратуші (початок XX ст.), Пасаж Гартенберга (1906 року).

Звернемо увагу на популярні сюжети та тематику поштівок. Значне місце серед них займали вигляди архітектурних пам'яток та міських пейзажів. Поштівки часто зображували центральні вулиці та площі міста, зокрема вулицю Сапєжинську (нині Незалежності) та площу Ринок. Відомі будівлі, такі як пасаж Гартенбергів, кав'ярня «Едісон», реальна школа також були популярними об'єктами на поштівках. Другою значною групою поштівок були так звані «Подієві поштівки». Такі поштівки фіксували важливі події в житті міста, наприклад, демонстрації робітників 1 травня 1907 року або вибори 24 травня 1907 року. Урочиста хода на честь Теодора Герця в липні 1912 року також була відображена на поштівках, або зафіксований перший авіаційний політ (1912 р.) [4]. Велику цікавість представляють також поштівки з побутовими вуличними сценами та фото містян [2]. Особливу серію представляють поштівки 1917 року, на яких фотографом зафіксовані жахливі руйнування центральної частини міста у часі Першої світової війни [3].

Досліджуючи поштові листівки, варто зазначити, що колекціонування поштівок було популярним серед мешканців Станіслава, особливо серед жінок. Відомий колекціонер Леон Кременецький збирав різноманітні предмети старовини, включаючи поштівки, що свідчить про високий рівень зацікавленості історією міста серед його мешканців.

Нині ж є можливість показувати колекції поштівок на різноманітних експозиційних майданчиках міста, адже саме листівки є візуальними свідками ключових подій різних епох. Так, можемо відзначити виставку репродукцій давніх поштівок Станіслава 1897-1939 років, яку презентували до дня міста у травні 2023 року у Палаці Потоцьких.

В експозиції представлені 60 поштівок із колекції краєзнавця Зеновія Жеребецького. Вони передусім показують середовище міста, не збережені частини будівель, міських ансамблів, які не дійшли до нашого часу. Вони показують людей, які жили у ті часи. Є листівки, на яких зображені руйнування міста. Одна з найдавніших поштових листівок, яку представили у палаці Потоцьких, випущена у 1898 році [1].

Висновки: Отож, представлені зразки поштових листівок початку XX століття дають нам уявлення про те, як розвивався в ті часи Станіславів, будучи частиною Австро-Угорщини. По поштівках ми прослідковуємо, що місто інтенсивно забудовувалося, і важливо було зберегти у фотографіях вигляди як міських площ та вулиць так і окремих будівель. Цікавою є серія поштівок, яка документує значні руйнування Станіслава у час Першої світової війни. Також на поштівках відображається буденне та культурне життя міста, представлене через різноманітні демонстрації, святкування та побутові сюжети. Завдяки таким поштівкам можна скласти певне уявлення про різні аспекти функціонування міста на початку XX століття.

Список використаних джерел

1. Басалига М., Сендецька-Монюк І. У палаці Потоцьких Івано-Франківська презентували виставку репродукцій давніх поштів Станиславова 1897-1939 років. URL: <https://suspilne.media/ivano-frankivsk/467156-u-palaci-potockih-ivano-frankivska-prezentuvali-vistavku-reprodukcij-davnih-postivok-stanislavova-1897-1939-rokiv/>.
2. Бондарев І. Фотоісторія однієї вулиці. Хто шпацерував стометрівкою у 1905-1917 роках: фоторепортаж URL: <https://pravda.if.ua/fotoistoriya-odniyeyi-vulyczyhto-shpaczeruvav-stometrivkoyu-u-1905-1917-rokah-fotoreportazh>.
3. Кольорові руїни. Останні австрійські поштівки з видами Станиславова (ФОТО) URL: <https://report.if.ua/istoriya/kolorovi-ruyny-ostanni-avstrijski-poshtivky-z-vydamy-stanyslavova-foto>.
4. Театр, вибори, демонстрації. Яким Станиславів зображали «подієві» поштівки URL: <https://report.if.ua/istoriya/teatr-vybory-demonstraciyi-yakym-stanyslaviv-zobrazhaly-podiyevi-poshtivky-foto>.

СУЧАСНИЙ ЕКСПОЗИЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ. ЕКСПОЗИЦІЙНІ ПРОСТОРИ ЛЬВІВСЬКОЇ, ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ТА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ДОСТУПНОСТІ

Кузьма Дмитро,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Мистецтво і культура є відображенням стану суспільства у конкретний період його існування. Митці здавна репрезентують настрої суспільства в якому перебувають і висвітлюють проблематику котра є найближчою суспільству. Для того, щоб індивід міг вступити у взаємодію із предметом мистецтва потрібна надзвичайно важлива ланка – експозиційний простір. Простір взаємодії мистецтва та індивіда повинен бути легко доступний для усіх потенційних відвідувачів, що своєю чергою не лише задовольняти вимоги доступності, але і зберігатиме актуальність і популярність. Ці риси є ключовим елементом у житті мистецьких просторів. Сьогодні як ніколи українське суспільство переживає кризові ситуації одна за одною, що спонукає змінюватися й адаптовувати усі сфери життєдіяльності.

Окреслюючи рамки експозиційного простору ми враховуємо:

- музеї й музейні кімнати,
- картинні галереї, виставкові зали, артцентри.

Міста й села Східної Галичини, до якої входять Львівська, Івано-Франківська й Тернопільська області насичені численними пам'ятками мистецтва, котрі стали осередками музейної і експозиційної справи. Переважно їх експозиції розташовані у будівлях чи приміщеннях, котрі пристосували під потреби галерей чи виставкових залів.

Аналізуючи кількісні показники, можемо стверджувати, що музейна справа цього регіону розвинена масштабніше, аніж картинні галереї. Так з відкритих джерел здійснено найбільш наближений підрахунок цих закладів і просторів не враховуючи шкільні/університетські локальні музеї:

Області	Львів		Івано-Франківськ		Тернопіль	
	Місто	Область	Місто	Область	Місто	Область
К-сть музеїв	47	32	21	107	13	28

Протягом останніх років питання безбар'єрності і доступності постали серед державних пріоритетів. Не лише міські простори, громадські заклади повинні змінюватися, але і суспільство з підходами до здійснення діяльності. Саме про це свідчить укладання Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Експозиційні простори не є винятком і потребують змін і пристосувань, котрі дадуть змогу більшому колу відвідувачів бути частиною мистецької спільноти. Вихідною точкою є означення проблеми та вивчення умов за яких створювався той чи інший простір:

- Простір є частиною об'єкту культурної спадщини й має архітектурні перепони
- Простір є частиною будівлі, котра початково мала іншу функцію, та на даний момент переобладнана для виставкових потреб, в період коли не було вимог щодо доступності
- Простір не відповідає вимогам інформаційної доступності, а саме не враховує потреби людей із вадами зору і слуху

Доступність для усіх повинна реалізовуватися відповідно до потреб і наявного стану простору. Варто вивчати міжнародний досвід з реалізації заходів і розуміти які із них у довготривалій перспективі нададуть найбільший результат. Досвід українського суспільства є унікальним і саме у процесі реалізації проєктів, а також отримавши відгук від усіх груп населення ми зможемо все краще застосовувати заходи на покращення середовища, комунікації, послуг та інформації, щоб вони були рівно доступні і зрозумілі.

Список використаних джерел

1. Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту у Львівській області. Статистичний збірник / упор. Н. Бонк. Львів, 2009. 54 с. URL: https://lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2009/ZB212008Y08_1.pdf.
2. Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею : зб. наук. пр. Вип. 21 : Матеріали наукової конференції «Музейна експозиція – актуальні виклики сучасності. Поєднання інноваційних та традиційних форм роботи» / упор. О. Булига, О. Яремчук, О. Морозова. Рівне, 2023. 154 с.
3. Сом-Сердюкова О. (2005). Сучасний музей України: Зміст – форма. *Maricteriум*. Випуск 19. 2005. С. 51–54. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/492b8dd1-65b4-4d34-88e9-8d6e750c12ba/content>.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІКИ СПІВУ ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВОГО ВОКАЛІСТА

Масник Оксана Михайлівна,

аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Безперервний прогрес різноманітних течій у естрадно-джазовому виконавстві вимагає від професійного співака постійного самовдосконалення. Сучасна вокальна педагогіка зосереджується на вивченні інноваційних методик провідних зарубіжних педагогів-новаторів та впровадженні їх у освітній процес фахової підготовки естрадного співака відповідно до його індивідуальної програми творчого зростання. Попри те, що дослідження інноваційних методів формування техніки співу естрадно-джазового співака висвітлено в працях Н. Дрожжиної [1], А. Попової [2], О. Войченко, Н. Фоломєєвої [3] та ін., низка питань залишається не вирішеними, оскільки накопичений матеріал постійно оновлюється. Метою розвідки є аналіз та узагальнення інноваційних методів формування вокальної техніки естрадно-джазового виконавця, представлених у вокальних методиках Джонні Мітчел, Боба Столоффа та Сета Ріггса.

Синтез класичних методик з інноваційними технологіями дає змогу віднайти нові можливості для розкриття таланту учня та формування в нього власної виконавської манери співу. Так, авторка пісень, професійна гітаристка, вокальний педагог Джонні Мітчел створила авторську вокальну методику, що базується на засадах вивчення вокальних партій «із голосу» [3, с. 36]. На її думку, оскільки музикант вчиться грі на музичному інструменті із нот, то вокаліст повинен навчатись співу безпосередньо із голосу за викладачем. Д. Мітчел створює імпровізації на кожен акорд, варіює мелодію та ритміку, поступово доводячи до кульмінації. Джонні Мітчел стала унікальним педагогом та музикантом, оскільки могла створювати безліч імпровізацій, жодного разу не повторюючись, що свідчить про безмежність її творчої фантазії, таланту, технічних можливостей та бездоганної виконавської майстерності.

Особливої популярності досягла методика джазового та академічного музиканта і співака Боба Столоффа, яка базується на вивченні скет-імпровізації. Володіючи яскравим виконавським досвідом, грою на трубі, контрабасі, флейті, ударних, Столофф сформував унікальний метод із вивчення скет-вокалу (безтекстова, складова манера співу, часто пов'язана з імітуванням звучання музичних інструментів). Тож його авторський посібник «Scat Drums» спрямований на розвиток ритмічного мислення під час вивчення імпровізацій джазовими співаками і включає вправи із поступовим технічним ускладненням музичного матеріалу [1, с. 182]. Імітуючи голосом звуки ударних, а саме хет, тарілки, великі та малі барабани, вокаліст застосовує ритмічні малюнки, що характерні для джазової музики. Також важливим моментом у навчанні є проспівування усіх складів у вправах саме мовою оригіналу – англійською.

Ще одну цікаву вокальну методику, яка базується на співі у мовній позиції «Speech Level Singing», розробив видатний педагог та вокаліст Сет Ріггз [2, с. 62]. Певний проміжок часу він співав у опері в Нью-Йорку і, спираючись на власний виконавський досвід, пройшов непростий шлях від вокаліста до викладача. Всі свої

напрацювання він скерував на розвиток естрадно-вокальної майстерності. Перший його посібник «Як стати зіркою» («Singing For The Stars») змінив уявлення про методи навчання у вокальному виконавстві. Дана методика розроблена не тільки для професійних вокалістів, але й для хореографів, акторів та представників усіх музичних жанрів. Методика включає теоретичні матеріали, нотні зразки та медійні файли. Навчання зосереджене не тільки на технічних моментах звуковидобування, а й на створенні відповідного образу, включаючи акторську гру. Ріггз навчав учнів як у естрадній, так і в академічній манері співу, оскільки його методика підходить для будь-якого із них. Його вправи є дещо неординарними, проте передбачають застосування не тільки в роботі викладача із учнем, але й у самонавчанні. Вони націлені на звільнення м'язів гортані, природного звуковидобування, розвитку голосового діапазону, згладжування перехідних нот і регістрів, розвиток образного мислення. Універсальні вправи включають проспівування звуку «м», трелі губ, пасаж губ, відкриті та закриті склади, напрацювання елементу «розщеплення» (звук, під час проспівування якого повітряний потік начебто роздвоюється, розщеплюється). Учні Сета Ріггза стали зірками світового масштабу: співаки Майкл Джексон, Мадонна, Стіві Уандер, Хуліо Іглесіас, Дженніфер Лопес; акторки Кім Бесінджер, Вупі Голдберг, Барбара Стрейзанд та багато інших.

Останнім часом все більшого поширення серед вокалістів набуває використання мобільних додатків Vocal Pitch Monitor (Android) (візуалізація висоти звуку, введеного від мікрофону в реальному часі; включає 7 октав), Pitch – Tuner та Vocal Trainer (програма для настройки інструменту та голосу), Perfect Pitch, Vanido, Yousician, Smule, Sing Sharp (тренування вокалу на основі штучного інтелекту із зворотним зв'язком: аналіз вокальних даних, підбір уроків з вокалу з відео інструкціями). Застосування технологій VR (віртуальна реальність) та AR (доповнена реальність) із можливістю генерації віртуального концертного виступу для набуття сценічного досвіду.

Впровадження сучасних технологій та нестандартних підходів у освітній процес сприяє більш глибокому усвідомленню роботи голосового апарату та ефективному засвоєнню навчального матеріалу. Інноваційні методи формування навиків естрадно-джазового вокалу дають змогу сучасним співакам розвивати голос із мінімальним напруженням, збільшувати технічні можливості та відкривати нові засоби виразності.

Список використаних джерел

1. Дрожжина Н. В. Вокальне мистецтво естради: історія, теорія, практика. Х. : Естет Принт, 2019. 336 с.
2. Попова А. Б., Войченко О. М. Методика Сета Ріггза та її вплив на мистецтво естрадного співу. *Імідж сучасного педагога*. 2018. 4 (181). С. 62–64.
3. Фоломєєва Н. А. Опанування вокально-виконавських прийомів у класі естрадного вокалу. Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. 60 с.

РЕПЕРТУАРНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО ОБЛАСНОГО ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК ім. МАРІЙКИ ПІДГІРЯНКИ (ДО 80-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ ЗАСНУВАННЯ)

Молодій Роман Володимирович,

аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

21 березня 2025 р. у Міжнародний день лялькаря **Івано-Франківський академічний обласний театр ляльок ім. Марійки Підгірянки** відзначив 80-річчя з часу заснування. Театр ляльок – один із найважливіших культурних осередків Прикарпаття, який дарує глядачам чарівний світ мистецтва. Глядачами театру є не лише діти – від дошкільного віку і старші, але й дорослі. Ляльковий театр – це перший етап знайомства дітей і молоді з сценічним мистецтвом, це розвиток фантазії, це пізнання реального і уявного світів, їх взаємодія. Театр ляльок має потужні виховні можливості. Він відкриває для дітей пізнання рідної мови, її емоційного наповнення, знайомить з казковим світом як первинним пластом культурної спадщини, а також з національними обрядами та традиціями.

Офіційно, театр ляльок в колишньому Станіславові був заснований 6 березня 1945 року за розпорядженням тодішнього Міністерства культури УРСР. Пріоритетно вистави театру ґрунтувалися на народних казках – українських та радянських республік, окремих зарубіжних. Використовувалися й уривки з творів радянських дитячих письменників, з творів зарубіжних авторів, які представляли «буржуазну» дійсність і, на противагу, «радянське щасливе дитинство». Тобто в радянський час, навіть дитячий ляльковий театр залишався під пильним поглядом ідеологічних працівників, а репертуар підлягав ретельній цензурі.

Значну роль у розвитку театру ляльок в Івано-Франківську відіграли його керівники – директори, а також режисери-постановники. Слід згадати Корнелію Коцинську, яка працювала актрисою з часу заснування театру, а з 1948 року до 1975 очолювала труп. Першими її режисерськими роботами були вистави І. Карнаукової і Л. Браусевича «Дзвони-лебеді», «Снігурчина школа», «Два подарунки», Г. Габбе за мотивами казок Шарля Перо «Попелюшка», «Том і Джон». У 60-х роках театр здійснив ряд постановок для дітей: М. Андреєєва «Чуче», В. Лівшиця «Слон і Зоя», «Сонячна квітка», «Котик-воркотик», «Чарівні гарбузи» та інші. Слід відзначити, що саме Івано-Франківський театр ляльок одним із перших в Україні на початку 70-их рр. поставив вистави для дорослих: М. Гоголя «Майську ніч» та «Сорочинський ярмарок», І. Штока «Чортів млин».

З 1975 року керівництво творчим складом колективу театру прийняв випускник Харківського інституту мистецтв ім. І. Котляревського Іван Рожко. Перша його успішні постановки – вистава «Котигорошко» Г. Усача та «Золоторогий олень» за Д. Павличком, до останньої музику створив видатний композитор М. Скорик.

Значну опіку театру проводив його багаторічний очільник як директор Зіновій Борецький (з 1971 р. – упродовж 37 років), який сприяв отриманню колективом власного приміщення, поповненню професійної трупи акторів. У 80-ті рр. режисерка Олена Банна впевнено заявляє про себе постановками «Казка про Котика і Зірочку», М. Йоффе «Казка про Івасика», В. Орлова «Золоте Курча». Її режисерські роботи за вистави «Солдат і Відьма» Є. Сперанського, «Дуже хитра казка» А. Цуканова були

відзначені на огляді вистав молодих режисерів УРСР. Важливу роль у розвитку репертуару колективу також відіграв С. Клемент – режисер і художник-постановник (вистави «Лісова казка», «Солдат і Відьма». «Чаклун і Фея», «Біла троянда»).

У часі перебудови, з 1985 р., поступово змінюються репертуарні пріоритети Івано-Франківського театру ляльок. Увага надається українській літературній класиці, а також співпраці з місцевими авторами – письменниками і композиторами. Були поставлені вистави харківських режисерів О. Інютючка «Вертеп» і «У чужому пір'ї...» Марійки Підгірянки, «Попелюшка» Т. Габбе, а також Л. Попова – «Коза-Дерева» М. Лисенка, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Українські водевілі» С. Васильченка, «Лис Микита та Неситий Вовк» Я. Яроша за мотивами казок І. Франка та інші.

Саме у часі перебудови, перед відновленням Незалежності України, 27 лютого 1991 року, театру було присвоєно ім'я видатної української поетеси, уродженки прикарпатського краю – Марійки Підгірянки. Проте лише до 60-річчя театру (2005 р.) відбулося урочисте відкриття відреставрованої будівлі театру. У перші десятиліття Незалежності були поставлені яскраві вистави режисера Дмитра Нуянзіна «Пан Коцький» за дитячою оперою М. Лисенка, «Коли ще звірі говорили» К. Губенка на основі творів І. Франка, режисера Олександра Кузьміна – вистави «Солом'яний Бичок» О. Олесь, «Колобок» і «Троє поросят» за народними казками.

З 1997 по 2002 рік очолює трупу театру Ярослав Грушецький. Саме завдяки йому були поставлені вистави «Микита Кожум'яка» О. Олесь, «Лисиця і Ведмідь» М. Супоніна, «Золотий човник», «Сумна весела казка», «Кривенька Уточка», «Битий небиту везе» за мотивами народних казок, які отримали всеукраїнське й міжнародне визнання. У цей же період керівником літературної частини у театрі працює Надія Кукуруза – сьогодні доцент Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Саме на базі Івано-Франківського театру ляльок був заснований у 2001 році Міжнародний фестиваль національної класики на сцені театрів ляльок під назвою «ОБЕРЕГИ». Фестиваль сприяв приїзду міжнародних партнерів театру, нових вистав, взаємодії з професійними колами однодумців.

2003 року на посаду головного режисера театру було запрошено Володимира Підцерковного. Його постановки – казка-парадокс «Жили-були» за п'єсою М. Бартенєва та А. Усачова стала переможцем численних міжнародних фестивалів. Він тяготіє до яскравих, але водночас і глибоких вистав – «У нашій раї...» за творами Т. Шевченка, казка «Хома і Щука» за М. Кропивницьким, лялькова опера «Алі-баба і розбійники» В. Марченка, скомороше дійство «Зелена Гора» за п'єсою Я. Верещака та О. Вратарьова, білоруські казки «Про те, про се», «Коза Дереза» М. Лисенка. Саме остання теж було відзначена численними нагородами в Україні та за кордоном.

Вже 2007 року Івано-Франківський театр ляльок отримав статус академічного. Його колектив – активний учасник численних українських і міжнародних фестивалів у Бельгії, Франції, Естонії, Латвії, Литві, Словаччині, Польщі, Угорщині та Молдові, де представляв українське лялькове театральне мистецтво на світовій сцені.

Слід відзначити знакову постановку мюзиклу Джері Бока «Скрипаль на даху» білоруського режисера Д. Нуянзіна за твором Шолом-Алейхема «Тев'є-молочник»,

яка була представлена на відомому фестивалі «Мандрівні Зірки» у Києві 2009 р. та на багатьох сценах в Україні та за кордоном.

З 2008 р. театр ляльок очолює заслужений працівник культури України Роман Братковський, який сприяє активному розвитку репертуару, презентуючи для молодого покоління українські національні традиції, літературну спадщину, усну народну творчість. Цікаві постановки презентує заступник директора, режисерка Світлана Януш – вистави «Яка радість, який рай: іде Святий Миколай», «Мрії здійснюються» за мотивами п'єси Г. Сапгір «Кульоконик», «Гусеня» Н. Гернет.

Серед відомих відзнак Івано-Франківського театру ляльок – обласна театральна премія ім. Віталія Смоляка за виставу «Дорога до Вифлеєму» (2019), премія імені Лесі Українки за виставу «Хто росте в саду» – першу в Україні інклюзивну виставу для людей із порушенням зору (2023). Сьогодні театр активно працює, презентує для глядачів різного віку біля 50-ти вистав у репертуарі, з яких 4 – для дорослого глядача («Скрипаль на даху», «Над прірвою у житті», «Егле – Королева Вужів», «Цахес»). Над музичним оформленням до вистав в останні роки активно працюють Л. Литвинчук, В. Маник, залучаються професійні хореографи.

Загалом за всі роки діяльності театр відвідали десятки мільйонів глядачів. А до 80-річного ювілею театру була підготовлена вистава-казка «Вовк і семеро козенят» на новий сучасний лад від молододі, але вже відомої київської режисерки Катерини Лук'яненко. Сьогодні, у часі війни, окрім творчої діяльності, театр активно займається волонтерством, допомагаючи Збройним Силам України та підтримуючи благодійні ініціативи.

Список використаних джерел

1. Івано-Франківський обласний академічний театр ляльок. Офіційний веб-сайт. URL: <https://ifteatr.org.ua/>.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛОМИЙКИ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Озорович Василь,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Впродовж XIX–XX століття в українському музикознавстві сформувався певний багаж поглядів науковців про пісенну, інструментальну і танцювальну коломийку. Багатий музично-інформаційний потенціал коломийки визначив її подальше впровадження у професійне мистецтво, в результаті чого утворився потужний блок музики з майже 200-літньою історією.

За змістом коломийки поділені на соціально-побутові та родинно-побутові. Серед тематики найчастіше: любов до рідного краю, оспівування стосунків між людьми, родинний побут, тому серед коломийок представлені твори для вираження лірично-інтимних почуттів, соціально-побутових проблем і фактів дійсності. Більш поширеною в музичному карпатському фольклорі є саме нетанцювальна коломийка, а двочастинність форми утворюється завдяки побудові строфи вірша. Мелодичність форми коломийки частково базується на принципі контрасту [2, С.12].

Коломийки не існують відокремлено як маленькі дворядкові пісеньки. Це є імпровізований жанр: вправні народні виконавці люблять експромтом складати коломийки до різних життєвих okazji. Коломийкова мелодія, не змінюючи свого основного строю, може приймати то сумний, то веселий характер, тому вона надається однаково добре до передачі жартівливих та веселих моментів повсякденного життя мешканців Карпат.

У чисельних розвідках науковці зафіксували велику кількість назв енорегіональних ритмомелодичних варіантів коломийок («волосянська», «либохірська», «тухлянська», «яблунівська») чи пов'язані з певною етнічною групою («гуцульська», «бойківська», «лемківська»). Важливою рисою дводільності коломийок за визначенням дослідника Ігоря Мацієвського є двоплановість будови: «Передача думки ведеться або на фоні образу навколишньої дійсності (обряду, пейзажу та ін.) або в протилежному або паралельному зіставленні з нею» [3, с.120]. Коломийкам притаманна універсальна стійка стильова структура та адаптація до сучасних інтонаційних нашарувань і стильових трансформацій (за М. Хаєм) які забезпечують їй виразну перспективу в майбутньому та дивовижну спроможність зберігати при цьому власну стильову ідентичність і оригінальність [4, с. 275].

Безперечно, головну роль у коломийках займає має мелодія, яка, маючи чітку ритмічну структуру, може мати чималу кількість різних віршованих рядків. На спорідненість мелодики, стилю та характер народних співанок Карпат впливав протягом тривалого періоду певним народний музичний інструментарій (різновиди сопілок, а саме флюяра – у бойків, гуцулів, лемків; флюяра – у поляків та словаків, а також трембіти та скрипки, що сприяло розвитку спільних рис у мелодиці пісень, танців та інструментальній музиці [1].

При вивченні коломийки важливим є середовище функціонування. Основну роль формотворення у коломийці має мелодія. Характерною ознакою коломийки є наявність 2 рядків по 14 складів та може бути як приспівкою до танцю, які існувати незалежно від нього. Особливістю танцювальних коломийок є дводольний метр, 14-складова структура вірша з двома цезурами після четвертого та восьмого складу, 4-тактне речення з розподілом складів нот (4+4+4+2) та формулою ритмічною формою ААВ, тотожність обох побудов періоду зі сторони ритмічної форми та кількості тактів, а також: декламаційність музичної мови, гуцульський лад з підвищеними IV та VI ступенями, речитативний стиль, коротке дихання, швидкий темп, виразне інтонаційне коливання [1]. На сьогодні коломийка функціонує не лише в академічній музиці, а й в аматорському та професійному виконавстві (інструментальному, вокальному, вокально-інструментальному та танцювальному) і розвиток фольклорних фестивалів цьому яскраве підтвердження. Отже, коломийка є своєрідним символом, візиткою, розпізнавальним знаком та ідентифікацією Карпатського регіону в контексті музичної культури України.

Список використаних джерел

1. Грица С. Спільність мелодичних типів у слов'янській пісенності Карпат. *Фольклор у просторі і часі: вибрані статті*. Тернопіль: Астон, 2000. С. 21–32.
2. Козаренко О., Кудринський С. Коломийка в просторі української культури. Коломия : Вік, 2021. 152 с.

3. Мацієвський І. Про дводільний принцип композиції в гуцульській народно-інструментальній музиці. *Українське музикознавство*. Київ, 1969. Вип. 5. С.117–133.
4. Хай М. Музично-інструментальна культура українців (фольклорна традиція). Київ ; Дрогобич, 2007. 538 с.

РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ТОВАРИСТВА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ-КАТОЛИКІВ «СВЯТА СОФІЯ» У ЗБЕРЕЖЕННІ СПАДЩИНИ ВЕРХОВНОГО АРХИЄПІСКОПА УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЙОСИФА СЛІПОГО

Пронюк Марія Мирославівна,
аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Після Другого Ватиканського Собору (1962–1965) в церкві зростає роль мирян – вірних християн, що не належать до стану духовенства чи чернецтва. Згідно документів Собору, їхнім покликанням є шукати і наближувати Боже Царство, займаючись і керуючи справами цього світу за Божим задумом (лат. *Lumen Gentium* (*Світло Народом*) – Догматична конституція Другого Ватиканського Собору). Натхнений цим положенням, Верховний Архієпископ Української Греко Католицької Церкви Йосиф Сліпий (1892–1984) у листопаді 1970 року засновує Релігійне товариство для українців-католиків «Свята Софія». Згодом воно було юридично оформлене та визнане Апостольським Престолом та державою Італія як неприбуткова, благодійна організація [5, с. 99]. Створення цього органу було свідченням піднесення ролі мирян у церкві з боку УГКЦ в обличчі її Глави – Йосифа Сліпого. Тоді мирянський рух, «захоплений ідеями Патріархату УКЦ», був дуже активний та провадив динамічну діяльність, що дало вірним в такий спосіб відчувати власну приналежність до рідної церкви та ще більшу відповідальність за її розбудову [4]. Головним завданням Товариства було забезпечити подальше існування та сприяти всебічному розвитку інституцій, що були передані у його власність, а ними є Український Католицький Університет Святого Климентія Папи, Собор Святої Софії, парафіяльний храм Жировицької Богоматері і свв. мучеників Сергія і Вакха, Патріарший двір і Музей та монастир Отців Студитів «Студіон» [5, с. 99]. Правильник Товариства Святої Софії був затверджений Патріархом Йосифом Сліпим 1 червня 1977 року [3, с. 110]. Згодом Блаженніший почав засновувати дочірні товариства у різних країнах. Одним з перших було створене дочірнє товариство у США у 1974 році. Кардинал Йосиф також доручив закласти Патріарший фонд на цих теренах, давши своє пастирське благословення [5, с. 99], на рахунок якого приходили кошти від жертводавців. Окрім фінансової підтримки, заснованих Йосифом Сліпим інституцій, Товариство у США мало свої специфічні завдання: організовувати і проводити курси, лекції, семінари з українського богослов'я і культури; досліджувати історію християнства загалом, та в Україні, зокрема; плекати та вдосконалювати рідну українську мову і культуру; підтримувати розвиток релігійних інституцій та організацій, які сприяють зміцненню патріархальної структури Української католицької церкви [1]. Також саме це дочірнє товариство доклало найбільше зусиль у

спорудженні Музейно-меморіального Комплексу Патріярха Йосифа у с. Заздрість на Тернопільщині [2, с. 330].

В Англії дочірнє товариство було засноване у 1977 році. Впродовж 1979–2016 років при ньому діяла лондонська філія УКУ імені Святого Климента Папи. Було куплене окреме приміщення, поруч з яким височить пам'ятник князеві Володимирі Великому.

18 вересня 1979 року у Торонто (Канада) створене і зареєстроване дочірнє Товариство «Святої Софії», котре визнане канадським урядом як харитативна організація. Його діяльність полягала у збиранні коштів на Постійний Патріарший Фонд на теренах Канади [3, с. 110]. У цьому ж році було засноване дочірнє товариство у Генку (Бельгія).

Перші спільні збори Центрального Товариства українців католиків «Свята Софія» та його дочірніх утворень відбулися 25 вересня 1979 року в Римі в приміщенні УКУ ім. св. Климента Папи [3, с. 110]. Обговорювалися, зокрема, питання взаємовідносин між крайовими товариствами та головним Товариством, шляхи зміцнення індивідуальної діяльності кожного товариства і напямні спільно-скоординованої праці. Основним завданням було зібрати кошти на розбудову Помісности та Патріархії Української Католицької Церкви, забезпечуючи, таким чином, розвиток навчальної, наукової і публіцистично-інформативної праці. Учасники також обговорили роль товариств у приготуванні до святкування 1000-літнього Ювілею Хрещення Руси-України та запевнили підтримку наукових проєктів.

Отже, заснувавши Релігійне Товариство для українців католиків «Свята Софія» Йосиф Сліпий заручився ще більшою підтримкою мирян. Після його смерті саме члени товариства ще багато років ревно підтримували проєкти, започатковані Блаженнішим. З відходом до вічності активних діячів спостерігається значний спад діяльності Товариства. Кожного року відбуваються збори матірнього Товариства «Святої Софії» в Римі, де присутні слухають звіт діяльності крайових товариств США, Великобританії та Бельгії, а також виступ президента Товариства за минулий рік, обговорюють поточні питання та майбутні плани.

Список використаних джерел

1. Історія Релігійного Товариства українців католиків «Свята Софія» США. URL: <https://stsophia.us/ua/about-us/history/> (дата звернення: 28.01.2025).
2. Козак В. Музей-Меморіальний комплекс імені Патріярха Йосифа Сліпого у с. Заздрість Тербовлянського району на Тернопільщині. *Збірник праць ТО НТШ. Том 8 : Музеї Тернопільщини*. Тернопіль : Терно-граф, 2013. С. 328–339.
3. Комунікат. *Благовісник*. Р. XII–XVII. 1977–1979. С. 110.
4. Куземський І. Єпископат УКЦеркви і товариства за патріархальний устрій УКЦ. *Патріархат*. URL: <https://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/epyskopat-uktserkvy-j-tovarystva-za-patriarhalnyj-ustrij-ukts/> (дата звернення: 28.01.2025).
5. Сліпий Й. У справі товариства «Свята Софія». *Благовісник*. 1976. Р. XII. С. 99.

ПІАНІСТИЧНЕ МИСТЕЦТВО ВАН ЮЙЦЗІ В ДЗЕРКАЛІ ФЕМІНІСТИЧНОЇ МУЗИКОЗНАВЧОЇ КРИТИКИ

Сунь Юй,
аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Екстраординарна поява музиканта-виконавця на академічній естраді в усі часи справляла на слухачів незабутнє враження. У поєднанні з віртуозними виконавськими даними музиканта ефектна візуальна подача публічного виступу значно посилює харизматичність його сценічного образу, що може викликати суперечливий суспільний резонанс. Подібна неоднозначність музично-критичної оцінки, примножена порушеною проблемою гендеру, наявна, зокрема, у низці рецензій на виступи китайської піаністки Ван Юйцзі, прославленої своєю віртуозною майстерністю, емоційною відвертістю та провокативною сценічною присутністю. Дискусійний градус цих рецензій актуалізує мету розвідки, що полягає в аналізі критичних оцінок концертних виступів Ван Юйцзі, піаністичне мистецтво якої уособлює нові поведінкові моделі та стилі сценічного спілкування сучасних музикантів із публікою.

Осмислення проблематики жіночого піаністичного мистецтва як у ретроспекції, так і в сучасному вимірі, закономірно потрапляє в русло феміністичної музичної критики та її концептуальних позицій, розроблених у працях американських дослідниць С. Маккларі, К. Елліс [1] та ін. Зокрема, у статті К. Елліс, присвяченій аналізу публіцистичної думки про жінок-піаністок середини XIX століття, висвітлюються тенденції пануючої культурної ідеології, зумовленої гендерними стереотипами та упередженим ставленням щодо ролі жінок в різних видах професійної музичної діяльності. За словами К. Елліс, жінка-піаністка уже однією своєю появою на сцені кидала прямий виклик загальноприйнятим поведінковим кодексам, «влаштовуючи з себе видовище. І не зважаючи на те, що ритуали демонстрування завжди асоціювалися з жіночою, а не чоловічою прерогативою, французькі буржуа, як і їхні вікторіанські колеги, гарантували, що будь-який публічний виступ жінки викликав питання щодо її особистої поведінкової етики» [1, с. 361].

Визнаною руйнівницею гендерних стереотипів є представниця молодого покоління сучасних піаністок Ван Юйцзя, яка досягла статусу суперзірки серед виконавців світового класу. Піаністка здобула шалену популярність не тільки завдяки своїй приголомшливій віртуозності, спонтанним і живим виступам, але й через харизматичність сценічного образу, який сприймається більшістю слухачко-глядацького загалу як видовище переможного фемінізму, шокувального для пуританської публіки уславлених філармонійних залів. Обговорення сценічного вбрання артистки, яке щоразу викликає чергову сенсацію, дійшло до того, що критик Марк Швед з газети «The Los Angeles Times» немовби жартома підняв питання про обмеження входу на концерти Ван всім любителям музики віком до 18 років без супроводу дорослих. Як бачимо, сучасна чоловіча критика жіночого піанізму не надто далеко відійшла від подібних оцінок позаминулого століття. Однак сьогодні такі заяви викликають миттєву реакцію феміністичної критики. Відповідаючи М. Шведу, музична критикеса Анна Міджетт задається питаннями про те, чи варто критикам коментувати зовнішній вигляд класичних зірок, а також що саме «повинні» носити жінки на концертній сцені і що таке «доречно». «Давайте на хвилинку повернемося

до реальності, – закликає авторка. – Так, сукня коротка, обтисла і відверта. Але в реальному світі – світі за межами уявної бульбашки класичної музики – це звичайне вбрання для молодшої висхідної зірки в очах громадськості. ... До честі Шведа, його рецензія продовжує хвалити гру Ван. Але він, і всі ми, повинні розуміти, що замість того, щоб зачиняти двері перед аудиторією до 18 років, манера Ван і її вбрання – а також її неабиякий талант – є одними з найкращих шансів, які у нас є, щоб залучити цих підлітків до концертного залу із самого початку» [2].

Привертає увагу те, що висока якість гри Ван Юйцзі не викликає у критиків сумнівів, оскільки і професіонали, і публіка одноголосно визнають неймовірну майстерність піаністки. Інша справа, провокативний меседж, який посиляє аудиторії її зовнішній вигляд. У багатьох своїх інтерв'ю артистка каже, що музика для неї – це яскрава, емоційна дія, що вона грає музику, вкладаючи в неї всі свої сили і почуття, і хоче, щоб її вигляд відповідав цьому внутрішньому розпалу. Серйозні творчі завдання, про які говорить піаністка, підтверджує її гра, заряджена непохибною художньою інтуїцією, насолодою сліпучої технічної досконалості та прагненням надчутливої свідомості до виявлення прихованих скарбів музики для передачі їх слухачам у ясній і зрозумілій інтонаційній формі. При цьому те, що звучить, і те, що транслює сценічний імідж виконавиці, породжує протилежні ряди почуттів, і саме це афективне протиріччя, можливе тільки в жіночому піанізмі, посилює, на наш погляд, ефект харизматичного впливу музично-виконавського мистецтва Ван Юйцзі.

Таким чином, жіноче піаністичне мистецтво виступає унікальним художнім феноменом, особливості якого дозволяють ідентифікувати глибинні джерела формування музично-виконавської харизми як потужного енергетико-почуттєвого чинника сугестивного впливу на слухачку аудиторію, що в умовах сучасного розвитку засобів масової комунікації набуває глобального характеру, охоплюючи багатомільйонну аудиторію шанувальників класичного музичного мистецтва.

Список використаних джерел

1. Ellis K. Female Pianists and Their Male Critics in Nineteenth-Century Paris. *Journal of the American Musicological Society*. Oakland : University of California Press, 1997. Vol. 50. No. 2/3. P. 353–385.
2. Midgette A. Which offends? Her short dress or critic's narrow view? *The Washington Post*. August 10, 2011. URL: https://www.washingtonpost.com/lifestyle/style/2011/08/10/gIQAMvtOBJ_story.html (accessed: 20.02.2025).

ЖАНРОВІ КОНОТАЦІЇ DRAMMA PER MUSICA У ПОСТАНОВКАХ «HAMLET» І «ROMEO AND JULIET» ЗА В. ШЕКСПРОМ ФРАНКІВСЬКОГО ДРАМТЕАТРУ

Федорків Оксана Петрівна,

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри сценічного мистецтва і хореографії

Театр завжди був майданчиком для експериментів з жанрами, що об'єднують різні форми мистецтва. Один із таких жанрів – *dramma per musica* – поєднує музику і драму в єдину художню структуру. Витоки цього жанру сягають кінця XVI століття

і пов'язуються з діяльністю гуртка Флорентійська камерата в Італії. Подальші творчі пошуки «камератівців» привели до виникнення жанру опери, яка стала основною формою драматичного театру, в якому музика відігравала не лише декоративну, а й функціональну роль, а відтак в різні періоди й панівну, безпосередньо впливаючи на емоційне сприйняття дії. У постмодерному театрі, який прагне зруйнувати традиційні форми й шукає нові можливості для вираження людських переживань, жанр *dramma per musica* перетворюється на важливий інструмент задля створення унікальних, багатошарових сценічних образів.

Постановки *dramma per musica* «Hamlet» та «Romeo and Juliet» за В. Шекспіром Франківського драмтеатру в режисурі й сценографії Ростислава Держипільського та молодих українських композиторів формації NOVA OPERA Іллі Разумейка й Романа Григоріва позначились новаторським підходом до виражальних засобів і форм здатних поєднати наш карколомний час з епохою, в якій жив і творив Вільям Шекспір. За словами режисера, театр воскрешає чужі долі, душі, а машинна зала театру – це вже готова декорація до вистави, в якій бетонні плити є частиною святилища на перетині різних часових прошарків, де воскрешаються сенси [1]. Отож, постала ідея воскресити середньовічних героїв в постапокаліптичному сьогоденні засобами драматичного й музичного театрів спочатку в жанрі неоОпери жахів, яка згодом була переосмислена як більш універсальна *dramma per musica*, яка до того ж щонайбільше відповідала ідеї прокладання метафізичного моста з підвалу Франківського драмтеатру в часи Шекспірівського театру Глобус. Оскільки, історично виникнення *dramma per musica* і творчість В. Шекспіра належать до одного періоду, саме цей жанр став ключем, який допоміг переосмислити трагедію Видатного Барда засобами постдраматичного театру.

Композитори створили унікальну музичну партитуру, яка інтегрує різноманітні жанри, від класичної музики до електроніки, створюючи неперервний звуковий простір, що посилює драматичну дію. Дотримуючись традицій театру Глобус початку XVII ст., було реконструйовано автентичний за складом інструментальний ансамбль з шести інструментів (литаври, валторна, віолончель, контрабас, перкусія та клавіші, доповнені сучасним звучанням електронної музики) та шумову партитуру. Зіткана з безлічі шумових ефектів, цитат різних музичних стилів – від Генделя, григоріанських хоралів, електронних медитативних мотивів до Шенберга балканського «ум-ца-ца» з сербського весілля, еклектична музична мова вистави поєднала необароко та фольклор, чорний джаз і багатошарову електроніку, рок та тріп-хоп, алюзії на кіномузику 70-х та циганські мотиви. Таким чином музика стає повноправним носієм драматургії, формуючи емоційне, смислове й просторово-часове тло вистави. Авторська партитура Іллі Разумейка та Романа Григоріва створює безперервний звуковий потік, що структурує сценічну дійсність, занурює глядача в багатовимірний інтертекстуальний простір і переосмислює текст Шекспіра. Саме така організація музики, її активна участь у побудові смислів і сценічного світу відповідає жанровому визначенню *dramma per musica*. На думку театрознавиці Анни Липківської, режисеру вдалося вступити в діалог з текстом Шекспіра, а не з 400-літньої історією його інтерпретації, а «синтез музичного і драматичного чинників у цьому «Гамлеті» – засадничий у задумі та ефективний у реалізації і відповідає природі українського театру, який є музично-драматичним за своєю природою, а не лише формально, за статусом» [2, с.136].

Продовження шекспірівської тематики, своєрідний диптих творить наступна постановка театру – *drama per musica* «Romeo and Juliet». Не зважаючи на відданість обраній концепції, дотриманню жанрових і стильових підходів, режисеру Ростиславу Держипільському і композиторам Іллі Разумейку й Роману Григоріву вдається створити новий за звучанням і відмінний від попередньої постановки маніфест ідеї чистої любові, яка, на жаль, приречена в своїй безнадійній боротьбі проти старих традицій ненависті.

Йдучи шляхом експерименту з пошуку нових виражальних можливостей, режисер вражає обраним цього разу «*genius loci*» (геній місця) [3]. Сіра атмосфера недіючого заводу Промприлад перетворилась на Верону наших часів, щоб вкотре довести, що любов і є основною цінністю життя. Пізніше виставу перенесли до машинної зали театру, де був поставлений «Hamlet». Музична матерія вистави багатогранна, в ній перемішані різні стилі, епохи, жанри, способи відтворення – класика, рейв і хіп-хоп, балканські мотиви, звуки цехових механізмів, техно-, вокалізи, духовна група з супроводі бубна, тощо. Музичне і драматургічне почало у виставі урівноважуються системою лейтмотивів, складним співіснуванням камерного і театрального оркестрів, електронною музикою. Так, Джульєтта асоціюється зі звучанням старовинної арії Генделя «*Lascia ch'io pianga*», натомість Ромео – із дисонансною, ритмічно напруженою музикою, що передає його емоційну імпульсивність. Роман Григорів та Ілля Розумейко пишуть свої мелодії за тими самими принципами, якими керувались композитори венеційської школи – ровесниці п'єси і є легкими для запам'ятовування. Основний мотив першої дії секвенційно повторюється від звуків Т і S в ансамблі інструментів – труби, тромбону й бубна. Все це формує окрему музичну площину, здатну як співдіяти з драматичною, так і за потреби бути самодостатньою стихією. Проте у виставі вони нероздільно підпорядковані основному завданню – створенню драматургічної логіки вистави.

«Ми створили унікальне явище в театральному мистецтві, коли оркестр є частиною живої драматургії, – говорить диригент театру Богдан Ткачук. Музичний матеріал – тільки ввідні дані в складній комплексній задачі, а як саме його використовувати залежить від кожного сценічного епізоду зокрема, від гри акторів. Оркестр повністю відповідає емоціям і динаміці на сцені» [4].

Звернення режисера до жанрової моделі *drama per musica*, дозволяє уникнути фрагментарності і надає виставі структурної цілісності. Музика взаємодіє з образами і жанровими елементами, характерними для самого тексту. Так, у «Hamlet» жанр *drama per musica* дозволяє заглибитися у теми самотності, відчуження і психічної дисторсії. Ці теми музика розкриває через використання нестандартних інструментів і звуків, що підкреслюють безглуздість ситуації і внутрішній хаос Гамлета. Музика тут ніби служить візуальним «дзеркалом» душевного стану персонажа, її ритми і теми відображають його хворобливі переживання. У «Romeo and Juliet» музика поєднала класичну, національну і електронну компоненти надаючи трагедії універсального звучання й емоційно напруженої атмосфери трагізму. Використання музики як важливого компонента драматургії дозволяє створювати нові сенси, додавати глибину і емоційну складність класичним героям. Музика стає не просто доповненням до театральної дії, а її невід'ємною частиною, що впливає на сприйняття кожного окремого моменту.

Таким чином, жанрове означення *dramma per musica* вищезгаданих постановок Франківського драмтеатру не є лише історичною алюзією, а точним термінологічним маркером, який підкреслює драматургічну логіку вистави, визначає спосіб взаємодії тексту, музики та сценічної дії, а також вказує на витоки її естетики в традиції музичного театру доби бароко.

Список використаних джерел

1. Чому глядачам доведеться спуститися у підвал? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=yuqfmzTOjTc>
2. Інтернет видання Всеукраїнський театральний фестиваль-премія «ГРА» URL: https://nstdu.com.ua/wp-content/uploads/2019/11/GRA_book_compressed.pdf С. 136.
3. Steele F. The Sense of Place / F. Steele. – Boston : CBI Publishing Company, Inc., 1981.
4. Інтерв'ю Богдана Ткачука від 01.09.2024 р. Оксані Федорків. Архів співавтора статті.

ОСОБЛИВОСТІ ТЕАТРАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА)

Хімейчук Євген Романович,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Пандемія COVID-19, що охопила світ наприкінці 2019-го року, спричинила безпрецедентні виклики для культурно-мистецьких установ в Україні та світі. Театральна галузь, яка базується на живій взаємодії з аудиторією, зазнала особливо відчутного удару через запровадження карантинних обмежень та заборон на проведення масових заходів. Івано-Франківським національним академічним драматичним театром імені Івана Франка під час цієї кризи, викликаній пандемією коронавірусу було впроваджено адаптаційні стратегії.

На **початковому етапі кризи** (лютий–травень 2020) театр припинив традиційну діяльність. Перші кілька місяців характеризувалися повною зупинкою публічної діяльності театру, що є типовою реакцією культурних установ на цій стадії кризи. Цей період можна охарактеризувати як фазу усвідомлення та планування. Адміністрація та творчий колектив театру використали цей час для розробки нових стратегій комунікації з глядачами та переосмислення форматів театральної діяльності в умовах тривалих обмежень.

Перехід до цифрових форматів (травень–вересень 2020). Усвідомивши тривалий характер обмежень, керівництво театру розробило комплексну стратегію присутності в онлайн-просторі на платформах соціальних мереж: Facebook, Instagram та YouTube. Ця стратегія передбачала кілька інноваційних форматів:

1. **«Тренажі»** – серія онлайн-тренувань під керівництвом головного балетмейстера театру Д. Леки, котрі транслювалися в прямому ефірі, а актори приєднувалися до них зі своїх домівок. Важливим елементом цього формату була інтерак-

тивність – глядачі також могли долучатися до тренувань, що створювало відчуття спільності та взаємодії.

2. **«Актори без корони»** – рубрика, що поєднувала креативний підхід та особистісний контент. Актори записували відео про своє повсякденне життя під час локдауну, ділилися хобі, рекомендували книги та фільми, показували домашні заняття. Цей формат виконував подвійну функцію: підтримував зв'язок із глядачами та демонстрував людський вимір професії актора.

3. **Онлайн-репетиції** – стратегічно важливий формат, що забезпечував безперервність творчого процесу. Розуміючи тимчасовий характер кризи, театр організував віртуальні репетиції на платформі Zoom та інші комунікатори. Репетиції транслювалися для глядачів, що надавало їм унікальну можливість зазирнути за лаштунки театрального процесу. Ці ініціативи продемонстрували гнучкість менеджменту театру та здатність трансформувати кризу на можливість для експериментів із новими форматами взаємодії з аудиторією.

Адаптація до різних зон карантину (осінь 2020–2021). З послабленням карантинних обмежень театр розробив гнучку стратегію діяльності, яка враховувала епідеміологічну ситуацію та відповідні обмеження: 1. **Робота в умовах «жовтої зони»** – театр відновив вистави із дотриманням соціальної дистанції. Продаж квитків здійснювався через один ряд, що дозволяло забезпечити безпечну відстань між глядачами. Цей підхід, хоча й знижував фінансові показники, дозволив поступово відновити живий контакт із аудиторією. 2. **Мобільність під час «червоної зони»** – для періодів найсуворіших обмежень театр розробив стратегію виїзних вистав у населених пунктах із кращою епідеміологічною ситуацією. Окремі вистави проходили просто неба, а для зручності глядачів було організовано спеціальний транспорт. 3. **Кадрова гнучкість** – театр зіткнувся з проблемою хвороби акторів, що вимагало оперативного введення заміन у вистави. Ця ситуація потребувала особливої гнучкості в плануванні репертуару та розподілі ролей.

Проактивні заходи безпеки (2021). З появою вакцини від COVID-19, театр продемонстрував лідерство та соціальну відповідальність, ставши одним із перших закладів культури, де весь персонал пройшов повну вакцинацію. Така політика мала подвійну мету: забезпечення безпеки персоналу та глядачів театру; демонстрація соціальної відповідальності та заохочення громадськості до вакцинації. Цей крок можна розглядати як приклад проактивного менеджменту, орієнтованого на безпеку та сталість діяльності закладу культури в умовах пандемії. Досвід нашого театру під час пандемії COVID-19 демонструє кілька важливих принципів ефективного театрального менеджменту в кризових умовах: **Гнучкість та адаптивність** – здатність швидко переорієнтувати діяльність у відповідь на зміну зовнішніх обставин; **Цифрова трансформація** – використання онлайн-платформ для підтримки зв'язку з аудиторією та забезпечення безперервності творчого процесу; **Інноваційність форматів** – створення нових форм взаємодії з аудиторією, що відповідають обмеженням кризового періоду; **Географічна мобільність** – готовність змінювати локації виступів відповідно до епідеміологічної ситуації; **Проактивність у забезпеченні безпеки** – впровадження заходів, що випереджають вимоги регуляторів та створюють безпечне середовище для персоналу й глядачів. Пандемія COVID-19, незважаючи на всі негативні наслідки, стала каталізатором інновацій та структурних змін у театральному менеджменті. Досвід Івано-Франківського драматичного театру може

служувати моделлю для інших закладів культури щодо розробки стратегій діяльності в умовах кризи.

Список використаних джерел

1. Архівні матеріали соціальних мереж театру за 2020–2021 роки.
2. Хімейчук Є. Інтерв'ю з представниками адміністрації та творчого колективу Івано-Франківського національного академічного драматичного театру імені Івана Франка. 17.04.2023 р. *Архів автора*.

ФОЛЬКЛОРНО-ЕСТРАДНІ ТВОРИ У ПОЧАТКОВОМУ НАВЧАННІ СПІВУ

Чжан Мiao,
аспірантка,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Один з найзатребуваніших предметів у вокальній педагогіці як зі сторони молодих викладачів, так і співаків – початкове навчання співу. Саме тому аналіз сучасних методик початкового навчання співу слід розглядати із врахуванням багатьох чинників, зокрема психологічних, фізіологічних та індивідуальних особливостей учнів. Важливим при цьому також є їх інтеграція, відповідно до вікових показників, адже навчання співу може розпочинатися в різному віці. Специфіка дитячої вокальної педагогіки полягає в практичних прийомах навчання, в режимі занять, у наочності показів, доступності для дітей, в умінні пробудити в них бажання до емоційного, правильного за стилем і змістом виконання вокальних творів. Також, не менш важливим постає лінгвокультурний чинник, який зумовлює опанування співу не лише у формі звукових елементів, але й мовно-інтонаційних, тобто через вербально-музичні твори відбувається вивчення мови, культури, ментальності нації чи етносу. Саме лінгвокультурологічні та соціокультурні фактори вокального репертуару, що охоплюють ідентифікацію вірування, традицій, звичаїв тощо є вирішальними для розуміння мистецьких практик і проявів контекстів у певній культурі.

Сьогодення, активний конкурсно-фестивальний рух, роль медіа зумовили зацікавленість не просто навчанням співу, а його естрадних форм. Проте, попри мету освоєння естрадного вокалу, початкове навчання має спільні з академічним напрямом засади навчання, освоєння правильного дихання та чистоти інтонування. Сольні та ансамблеві заняття у класі співу повинні також використовувати матеріал (репертуар – технічний, мистецький), який відповідає віковим особливостям учнів, сприяє знайомству з різними жанрами, стилями, а загалом формує позитивну атмосферу уроків. А основні властивості, характерні для естрадної манери співу, це – близькість до мовної фонетики, щільне звучання у грудному регістрі, відсутність вираженого прикриття верхніх звуків.

У методиках навчання співу першими творами зазвичай постають фольклорні зразки. У них невеликий діапазон, часто повторювані інтонації, прості метро-ритмічні малюнки. Це відповідає можливостям дитячого голосу, який переважно на початку навчання охоплює одну октаву. Форма таких пісень – куплетна, із зрозумілим змістом тексту. Часто використовуються обрядові жанри фольклору. Наприклад, в

українській культурі, це можуть бути колискові, ігрові забавлянки, колядки, щедрівки. У китайській музиці – це сюжети природи, оточення – пророди, членів сім'ї. Спів таких пісень є не лише ментально близький дитині, але й може бути своєрідним емоційним містком між нею та батьками чи родиною загалом.

Проникнення фольклорних жанрів у естрадні твори створює, завдяки медіа-платформам та інтернету, і зворотній процес: вплив естради на поширеність і популярність таких творів серед дітей та молоді. Відповідно вони починають активно використовуватися і у репертуарі співаків-початківців. В сучасній українській культурі, прикладом може бути пісня гурту «Калуш оркестра» (Kalush orkestra) «Стефанія», що стала переможцем конкурсу Євробачення 2022. Її пісенні елементи, хоча пісня є авторською, мають дуже чітку проєкцію на жанр народної колискової у приспіві, а заспіви реп – близькі до простих ритмічних текстів дитячих віршів. Саме тому ця пісня стала надзвичайно популярною серед дитячої і молодіжної аудиторії, часто виконувалася і сольо, і ансамблем.

Також численні варіанти має відома народна китайська пісня Мо Лі Нва 茉莉花 (Jasmine Flower), яка отримала численні класичні і фольклорні інтерпретації.

Дитяче естрадне виконавство вже сформувало свої традиції, які закріпилися у манері співу та формах навчання, таких як гуртки естрадного вокалу, вокальні естрадні ансамблі, вокальні естрадні студії. Окрім того результативними стають і різні форми концертування та конкурсно-фестивального руху. Заняття естрадним вокалом допомагають дитині стати сміливішою, розширити коло свого пізнання світу, розвивають її комунікативні здібності серед однолітків та дорослих.

Загалом навчання співу спрямоване не лише на конкретні завдання – постановки, дихання, техніки, фразування тощо, але й загальні – формування естетичного смаку учня на основі вокальної культури – національного і світового рівнів.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Г. Постановка голосу : навч. посіб. для вищих муз. навч. закл. Київ : Українська ідея, 2000. 68 с.
2. ГаврилЗенко Л. Методика навчання співу: програма навчальної дисципліни підготовки молодшого спеціаліста галузь знань 02 «Культура і мистецтво» спеціальність 025 «Музичне мистецтво» спеціалізації «Спів». Київ, 2016. 24 с.
3. Жишкович М. А. Основи вокально-педагогічних навиків : методичні поради для студентів вокальних ф-тів вищ. навч. закл. культури і мистецтв III–IV рівнів акредитації. Львів : Львів, держ. музична акад. ім. М. В. Лисенка, 2007. 44 с.
4. Кушка Я. Методика навчання співу : посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 288 с.
5. Сироткіна Ж., Чеботар Л. Формування вокальних навичок естрадного співу у школярів в позакласній роботі. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2022. № 58. С. 141–149. URL: <http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/571>.

«РОЗДУМИ» І «МЕДИТАЦІЇ» В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЦІ ПЕРШИХ ДВОХ ТРЕТИН ХХ СТОЛІТТЯ

Ю. Ке,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв

Прагнення досягнути численні аспектів культурно-мистецької взаємодії між різними культурами – одне з основних завдань сучасності, позначеної ідеєю глобального порозуміння. Реалії цих процесів у різних видах мистецтв чи не найяскравіше ілюструє взаємопроникнення світоглядних концептів або ж світовідчуттєвих моделей. Тому в творчості окремих митців вони з'являються не випадково. В них відтворено або відгук на знахідку іншого майстра, або особистісне досягнення того чи іншого аспекту буття (якому і виявляється суголосним певний концепт), або бажання посилити і збагатити тенденцію, що розгортається у діалозі з відкриттями, актуальними для певного часу.

Відповідні жанрово-стилістичні тенденції в постмодерній музиці західної академічної традиції постали на достатньо поширеній і, що характерно, – тій концептуально однойменній основі, що виокремилась тематичним напрямом в музичному мистецтві Романтизму і мали втілення в мистецтві пізніших періодів.

В українській музиці така ж тенденція (тобто впровадження в жанрову систему концепту «медитація») окреслюється лише на початку ХХ століття внаслідок саме західних впливів. Але доцільно зауважити, що наближення до сучасного розуміння медитативності відбувалося синхронно з динамікою інтелектуалізації почуттєвих рефлексій вже у ХІХ столітті.

Так, достатньо поширеними були твори, в назвах яких фігурує поняття «роздум», що, будучи одним із тлумачень медитативності, використовується як безпосередній переклад терміну «meditation» (і навпаки) в музичній літературі ХІХ – перших десятиліть ХХ століття. Ці твори за їх «салонною» стилістикою цілком «романтичні» («Роздум на березі Дніпра» Петра Сокальського, «Елегійний роздум» Миколи Тутковського, «Роздуми» для оркестру Чеслава Марека (Marek; 1913)). Характерно, що окремі зразки наділені «подвійною» назвою.

В українській музичній спадщині першої половини ХХ ст. існує ще один зразок «медитацій» – однойменна п'єса для віолончелі та фортепіано Миколи Рославця. Вказана автором дата створення (червень-серпень 1921-го року), фіксує твір у харківському періоді творчості композитора. Ця «Медитація» втілює ідею «нового світовідчуття», але оновлення системи організації музичної тканини відбивається не стільки у жанровій площині, скільки в стилістичній.

Але за активності пошуку нетривіального способу висловлення авангардного уявлення про світовідчуття, в ній очевидно є опора на моделі і принципи пізньоромантичної поемності.

Цей твір важко назвати медитативним чи навіть наближеним до медитативності в сучасному сенсі терміну, натомість виразно простежуються зв'язки зі сферою музичних «роздумів». Оскільки для композитора концепти назв мали величезне значення, а у першому виданні цієї п'єси назву оприлюднено як «Meditation», все ж доцільно осмислити, чому композитор застосував саме його і чи була це тільки данина «європейським уподобанням» на той час вже сорокалітнього

композитора, творчість якого вже розгорталася у «зрілій фазі». «Медитацію» та інші написані в цей час твори – симфонічні поеми «Людина і море», «Кінець світу», Фортепіанне тріо №3, Соната №1, П'ять фортепіанних прелюдій, Симфонія № 2 – за думкою О. Коменди доцільно визначати «... як поворотні в напрямку освоєння композитором стилістики конструктивізму».

Через кілька десятиліть в українській музиці постає опус, який також базується на засадах «роздуму», але містить стилістичні нюанси, важливі з огляду на подальший процес посилення медитативності. Це – «Медитація» Сергія Борткевича, що належить до «Чотирьох п'єс» (сюїти) для скрипки і фортепіано ор. 63 (Vier Stücke [Suite] für Violine und Klavier; 1945) як третя п'єса цього невеликого циклу.

Інтерес українських композиторів до жанру роздуму не згас і в наступні десятиліття. Але в умовах дистанціювання і з західною культурою, і притаманного тогочасному суспільству відчуження від східних релігійних віровчень із визначень зникла назва «медитація».

Тому не випадково, що твори з назвою «роздум» в музиці останніх десятиліть ХХ століття та сучасній українській музичній літературі є достатньо численними, причому стильові рішення і виконавські підходи до проявлених авторами концепцій зацікавлюють співвідношенням стандартів і незвичних жанрових потенцій.

Список використаних джерел

1. Довгаленко Н. С. Українська музика ХХ ст. : нарис. Одеса : Астропринт, 2009. 120 с.
2. Коменда О. І. Творчість М. Рославця в контексті становлення музичного модернізму : навч. посіб. ; вид. 2-ге, допов. Луцьк, 2015. 208 с.
3. Купіна Д.Д. Медитації для органа: паралелі музичної творчості. *Музикознавча думка Дніпропетровщини*. Випуск 18 (1). Дніпро : ГРАНІ, 2020. С. 65–83
4. Северинова М. Ю. Художньо-світоглядні традиції у творчості українських композиторів 80–90-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2002. 20 с.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФРАНЦУЗЬКОЇ ШКОЛИ ГРИ НА САКСОФОНІ

Яськів Андрій,
аспірант,

Навчально-науковий інститут мистецтв,

Французька школа гри на саксофоні одностайно визнана однією з найпрестижніший у світі. Через певні історичні та соціокультурні обставини саме Франція відіграла особливе значення як у ранньому розвитку, так і в подальшому еволюційному поступі та збагаченні саксофонної виконавської культури. У цій країні були відкриті перші класи саксофону, створено першу методичну та художню літературу, набуло розвитку сольне, ансамблеве й оркестрове виконавство. Саме Паризька консерваторія, заснована у 1795 р., стає провідною у професіоналізації саксофонного виконавства та формуванні методичних засад гри на названому інструменті. У ній у 1857 р. винахідником саксофона – А. Саксом був відкритий клас саксофона.

Популяризації інструмента припали й перші конкурси саксофоністів, які проводилися в Парижі. Серед їхніх переможців згадуються учні класу А. Сакса, які виконували твори композиторів-романтиків, навчаючись у військових класах Паризької консерваторії. Проте, через франко-пруську війну, 1870 року навчальний заклад було закрито, а клас саксофона розформований і знову відкрито лише 1942 року.

Становлення і розвиток Французької академічної саксофонної школи пов'язаний з ім'ям Марселя Мюля (Marcel Mule 1901–2001), виконавський стиль якого вплинув на наступні покоління виконавців. Музикант отримав загальне визнання як майстер класичного саксофона і головний наступник ідей Адольфа Сакса. Великою заслугою М. Мюля є поповнення художнього, педагогічного та інструктивного матеріалу цікавими зразками.

Виконавське мистецтво М. Мюля привернуло увагу багатьох іменитих композиторів того часу, як-от Д. Мійо, А. Онегер, Ф. Шмітт та інших авторів, які писали твори для саксофона, розраховуючи на самобутні виконавські дані французького майстра.

Заслуга М. Мюля у становленні та розвитку академічної Французької саксофонної школи є неоціненною. Він одним із перших виконавців і педагогів почав систематизувати свої знання і вміння, закладаючи базу авторської школи, випускників якої вирізняла феноменальна техніка.

Одним із перших учнів, продовжувачів традицій М. Мюля та Французької саксофонної школи загалом став Даніель Дефайє. Першим досягненням музиканта стала перша премія за гру на саксофоні, здобута у 1943 р. Із 1940 р. Д. Дефайє почав замінювати М. Мюля на різних виступах в оркестрах Grand Opera та Opera comique. Як оркестровий музикант, він виступав під керівництвом багатьох відомих диригентів, як-от А. Дораті, Р. Кубелік, П. Булез, Л. Бернстайн, Е. Вілла-Лобос, Ф. Фрічай, А. Клюйтенс, С. Одзава та інші.

Еволюційний поступ Французької саксофонної школи пов'язаний із різно векторною діяльністю учня М. Мюля Жан-Марі Лондекса (Jean-Marie Londeix, 1932) – видатного виконавця-віртуоза, педагога, науковця, композитора, засновника Французької асоціації саксофоністів («ASAFRA», 1971) та Міжнародного саксофонного комітету. Здобувши ґрунтовну академічну освіту в консерваторіях Парижу та Бордо, він став затребуваним солістом світового масштабу, на рахунку якого понад 19 альбомів. Активна творча співпраця Ж.-М. Лондекса з багатьма композиторами – це більше ста концертів із персональною присвятою – значно поповнили саксофонний репертуар та, безперечно, утвердили інструмент в академічній традиції. Це, зокрема, Камерне Концертино Ж. Ібера, Концерт П.-М. Дюбуа, композиції К. Лоба.

Отже, Французька школи гри на саксофоні, формування якої пов'язане із відкриттям класу саксофона у Паризькій консерваторії, є мистецько-комунікаційною системою, зі своєю ієрархією – віковою, професійною, стильовою, ціннісною тощо, яка має відкритий характер, щоразу поповнюючись новими представниками, і в полі якої входять: духовно-творчий лідер і фундатор школи – професор Марсель Мюль; репрезентанти школи – його вихованці: виконавці, педагоги, науковці (в тому числі у різноманітних комбінаціях цих професій) та їх учні; інституційна система саксофонної професійної освіти з центром у Паризькій вищій національній консерваторії музики й танцю; художні артефакти – різножанровий репертуар,

методико-педагогічні та наукові праці; матеріальні засоби творчості, тобто, інструментарій, акустичні лабораторії тощо.

Виконавська діяльність видатного музиканта М. Мюля та його численних учнів – Д. Дефайє, Ж.-М. Лондекса, Ж. Десложе, К. Делангля, Дж. Амбла та багатьох інших, розвивала й утверджувала саксофонне мистецтво у французькій та, ширше – світовій музичній культурі, сучасний ансамблевий і сольний репертуар, а також виконавські форми – тим самим, засвідчуючи, якісно новий рівень функціонування саксофона як академічного оркестрового й сольного інструмента в названій галузі інструментальної культури.

Список використаних джерел

1. Зотов Д. І. Еволюція саксофона у сучасній французькій музичній культурі. *Sciences of Europe*. Praha : Global science center LP, 2016. Vol 2, No 3 (3) С. 81–85.
2. Максименко Л. В. Французька саксофонова школа: дискурс розвитку та сучасний стан. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство*. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. № 1. С. 59–65.
3. Палійчук І. С., Яськів А. Б. Жанрово-стильові та виконавські особливості етюдів для саксофона Ж.-М. Лондейкса. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. Київ : ІДЕЯ-ПРИНТ, 2020. №3. С. 217–222. [цhttps://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2020.220135](https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2020.220135)

СЕКЦІЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

СТОРИТЕЛІНГ ЧЕРЕЗ АУДІОКНИГИ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО

Білянська Ірина Петрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської філології

Соціально-емоційне навчання є важливим компонентом сучасної професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів англійської мови, оскільки сприяє розвитку навичок, які дозволяють ефективно керувати своїми емоціями, створювати сприятливе навчальне середовище, налагоджувати здорові міжособистісні стосунки з учнями, батьками і колегами, а також успішно долати стрес.

Необхідність інтеграції соціально-емоційного навчання в освітній процес підтвердили результати досліджень Гарвардського та Стенфордського університетів. Згідно з цими дослідженнями, лише 15% успіху на роботі визначають професійні навички, в той час як 85% забезпечуються саме «м'якими навичками» – комплексом універсальних, міжпрофесійних і соціальних навичок, які дозволяють ефективно взаємодіяти з іншими людьми [1]. Аналіз праць вітчизняних учених (О. Гладка, А. Девіцька, Н. Дужик, Н. Дмитренко, В. Панченко, Б. Салюк, І. Школа та ін.), які досліджують особливості імплементації соціально-емоційного навчання на заняттях англійської мови, дає підстави стверджувати, що ефективний розвиток «м'яких навичок» у майбутніх учителів є можливим за умови ретельного добору навчальних матеріалів із соціально-емоційним змістом, а також впровадження таких методів роботи, які спрямовані на формування емоційного інтелекту студентів, емпатії та їх здатності до рефлексії.

Одним із актуальних сучасних методів у навчанні іноземних мов є сторітелінг (англ. *storytelling* – розповідання історій), який дозволяє створити емоційно насичене навчальне середовище, поєднувати мовну практику із соціально-емоційним навчанням, розвивати критичне мислення і досягати важливі освітні та виховні цілі. Метод сторітелінгу набув популярності у 1992 році завдяки Дейвіду Армстронгу, керівнику американської корпорації *Armstrong International*. Він вважав, що найефективніший спосіб передати знання, ідею чи мотивувати когось – це розповісти історію, оскільки, на відміну від правил, історії викликають емоції, легко асоціюються з особистим досвідом, краще запам'ятовуються і мають сильніший вплив на поведінку [3]. Згодом сторітелінг почали активно застосовувати в освіті. Можливості використання методу сторітелінгу у процесі навчання іноземних мов вивчаються такими ученими, як Н. Бондаренко, І. Варварук, Г. Давидюк, А. Житницька, О. Лада, Л. Панченко, Н. Саєнко.

На відміну від звичайних історій, педагогічний сторітелінг [2] передбачає використання матеріалів, які мають потужний потенціал впливати не лише на інтелектуальну, а й на емоційну сферу студентів, адже вони допомагають глибше осмислювати важливі цінності, формувати або змінювати ставлення до ситуацій чи понять, а також робити власні висновки. Сторітелінг через професійно озвучені

аудіокниги значно підсилює емоційний вплив художнього тексту. Аудіоформат (голос, інтонація, паузи) дає змогу глибше зануритися в атмосферу розповіді, одночасно залишаючи простір для уяви та особистої інтерпретації.

Для ефективного застосування методу сторітелінгу через аудіокниги доцільно вибирати невеликі твори (тривалістю до 10 хвилин), які порушують актуальні соціально-емоційні теми та стимулюють обговорення важливих тем. Художні твори, що представлені у форматі аудіокниг на платформі BBC Young Writers' Award [4; 5], є короткими оповіданнями миттєвої прози (flash fiction), написаними підлітками (14-18 років) та визнаними професійними британськими критиками. Ці оповідання торкаються глибоких особистісних і соціальних тем – тривожності, самотності, булінгу, прийняття себе, підліткових криз, розладів харчової поведінки, стосунків, психічного здоров'я, депресії, суїциду, тому є цінними навчальними ресурсами з високим емоційно-виховним потенціалом. Завдяки глибокому емоційному змісту й актуальності, такі автентичні матеріали не лише сприяють розвитку комунікативної компетентності студентів, а й активізують емпатію, розвивають емоційний інтелект, стимулюють рефлексію (наприклад, як почувався герой? Що я відчував? Що дізнався про себе? Як я можу застосувати цей досвід у житті? Як би я вдіяв у такій ситуації? тощо).

Отже, сторітелінг у форматі аудіокниг є ефективним методом навчання англійської мови, який поєднує мовну та емоційну складову навчального процесу. Завдяки автентичному звучанню, стислому формату цих творів і їхній тематичній глибині, аудіооповідання, написані підлітками, дозволяють студентам не лише удосконалювати англомовну комунікативну компетентність, а й занурюватися в реальні життєві ситуації, осмислювати складні проблеми та розвивати соціально-емоційну компетентність.

Список використаних джерел

1. Гриневич Л. Проект Закону України «Про освіту». 2017. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/reforms/proekt-zupro-osvitu-1.pdf>.
2. Давидюк Г. М. Педагогічний сторітелінг у підготовці майбутніх педагогів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80. Т. 1.
3. Armstrong D. Managing by Storying around: A New Method of Leadership. Broadway Business. 1st ed. 1992. 272 p.
4. Listen to 2024's shortlisted stories. URL: <https://shorturl.at/ivunn>.
5. The BBC Young Writers' Award–2018 Winner Announced! URL: <https://shorturl.at/6nErH>.

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ СЛІВ У МОЛОДІЖНОМУ СЛЕНГУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Венгринович Андрій Антонович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології

Актуальність дослідження пов'язана зі зростаючою лінгвістичною флюктуацією та семіотичними трансформаціями в межах молодіжного сленгу німецької мови, який функціонує як гетерогенний соціолект, здатний до динамічної інкорпорації екзогенних мовних впливів. Зокрема, лексична інноваційність цієї підсистеми корелює з антропо-лінгвістичними та когнітивно-дискурсивними детермінантами, що відображають тенденції глобалізаційної глокалізації та полікультурної інтеграції. Мовна практика молоді, що є ареною перманентної трансформації, викликає значний науковий інтерес з огляду на її здатність до редукції лінгвістичних стандартів і вироблення нових семантичних парадигм.

Мета дослідження полягає у детальному аналізі процесів лексико-семантичної дераціоналізації та дериваційної тратифікації новоутворень у молодіжному сленгу німецької мови, а також у встановленні закономірностей контамінації міжкультурних мовних матриць. Особлива увага приділяється механізмам субверсивного словотворення, що проявляються через афіксальну екстраполяцію, метафоричну елізію та диглосійну калькацію.

Методологія дослідження базується на інтердисциплінарному синтезі елементів дистрибутивної лексикографії, когнітивної семантики та динамічної соціолінгвістики. Застосовані також методи діахронічної лексикостатистики для кількісного аналізу частотних спектрів неологізмів, а також фреймовий підхід для виявлення їхньої прагматичної валентності у різних комунікативних середовищах.

Результати дослідження засвідчили, що лексеми молодіжного сленгу німецької мови формуються на перетині поліфонічних мовних традицій та постмодерних комунікативних стратегій. Виявлено домінування процесів диглосійної адаптації англіцизмів, що слугує засобом глокальної ідентифікації молоді, а також продуктивність редукованих морфологічних моделей, які сприяють створенню гіперболізованих лексичних одиниць із вираженою прагматичною конотацією. Висновки дослідження підтверджують гіпотезу про креативну природу молодіжного сленгу як феномену гетеротопічної мовної інновації. Встановлено, що ці неологізми відображають не лише соціально-культурні трансформації, але й виконують функцію соціолінгвістичного маркування в умовах постіндустріального суспільства.

У майбутньому, системний аналіз цих процесів дозволить глибше осягнути механізми мовної еволюції та їхній вплив на сучасний німецькомовний дискурс.

Список використаних джерел

1. Adler A., Roessel J. Welche Veränderungen fallen Menschen in der deutschen Sprache auf? Sprache in Zahlen: Folge 11. *Sprachreport*. 2023. Nr. 39(3). С. 34-38.
2. Bross F. Jugendsprache in Gebärdensprache? Ein kurzer Vergleich der deutschen Jugendsprache mit der jugendsprachlichen Varietät der Deutschen Gebärdensprache. *Sprachreport*. 2022. No38(3). С. 16-21.

4. Könnig B. Jugendsprache und Jugendkommunikation. *Handbuch Sprachkritik*. Stuttgart : JB Metzler. 2020. С. 333-342.
5. Meisnitzer B., Wocker B. Jugendsprache und Migration in Literatur und Film als Herausforderung für Übersetzungen. *Übersetzungsprozesse im Kontext von Exil und Postmigration*. Berlin : Frank & Timme. 2023. С. 197-215.
6. Neuland E. *Jugendsprache*. Tübingen, 2008, 222 с.
7. Weinrich, H. Die Zukunft der deutschen Sprache. *Sprache, das heißt Sprachen*. Berlin : Frank & Timme 2022. С. 371-399.

МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Гарбера Світлана Геннадіївна,
старший викладач кафедри англійської філології

Для ефективного оволодіння іноземною мовою важливим є занурення в автентичне мовне середовище. Студенти мають високий рівень володіння теоретичним матеріалом, але мовний бар'єр та недостатній рівень іншомовного спілкування залишаються одними із основних проблем мовного вдосконалення.

Активізація мовленнєвої діяльності – це процес переведення суб'єкта із пасивного стану мовленнєвої діяльності до активної та ініціативної позиції у спілкуванні. Роль викладача є ключовою для активізації мовленнєвої діяльності студентів, від результату спільних зусиль буде залежати і подальший розвиток або регрес мовлення. Студенти не мають достатньої практики іншомовного спілкування для подолання мовного бар'єру. Формування активного мінімуму та подолання мовного бар'єру реалізуються в процесі живого безпосереднього спілкування, яке допоможе зняти психологічну напругу, що виникає у студентів під час спілкування іноземною мовою. У процесі навчання ІМ проблема мотивації учнів є однією з центральних, так само як і проблема усвідомлення учнями мовних засобів. Зіставлення процесів оволодіння рідною, іноземною і другою (нерідною) мовами дає багатий матеріал для методики навчання іноземних мов у різних умовах керованого навчання [1].

Науковці та методисти В.В. Черниш, О.Б. Бігич, О.В. Матвієнко вивчають численні методики та методи для отримання високоефективних результатів під час викладання іноземної мови. Іспаномовні дослідники М. Барало, С. Алкоба, Ф. Руїс де Мендоса, Х. Сенос здійснюють важливі дослідження в аспекті мовного навчання та мовного сприйняття в контексті навчання іноземними мовами.

Розглянемо низку методик, спрямованих на підвищення ефективності комунікативної взаємодії та оптимізацію процесу навчання.

Навчання, орієнтоване на проекти(el aprendizaje basado en proyectos):

Світ сповнений проблем, і нам, викладачам, необхідно запропонувати студентам ініціативу для реалізації власних проектів з метою практичного вирішення реальних життєвих проблем. Це основна ідея навчання, орієнтованого на проекти. Вдосконалюється ідея безперервності знань, оцінюється та аналізується ситуація, щоб визначити, які нові знання, як теоретичні, так і практичні потрібні, і пов'язується з тими, що вже є, через розвиток нових компетенцій.

Варто виділити соціокультурний підхід, який зосереджує увагу на використанні соціальних і культурних контекстів для вивчення мови.

Таким чином поглиблюється розуміння мови та культури, це допомагає студентам краще взаємодіяти з носіями мови. Цей підхід дозволяє створити реальні ситуації для навчання, що допомагає студентам розвивати мовні навички, застосовуючи їх у контексті, який є актуальним і практичним для них.

Навчання, орієнтоване на проблеми:

Ідеально працює методика «*aprendizaje colaborativo*». У цьому методі навчання увага приділяється колективному вирішенню проблем, роботі в групах та обміну знаннями. Студенти працюють разом, щоб досягти спільної мети, що стимулює розвиток мовлення та комунікативних навичок, таким чином розвиваються соціальні та мовні навички, покращується співпраця та взаємодія між здобувачами освіти.

Гейміфікація

Включення гри в будь-яку методику означає застосування ефективних методів для вивчення мов [3]. Коли здобувач освіти бере участь у грі, відбувається взаємодія, активно береться участь і підпорядковується певним правилам, які потрібно засвоїти. Застосовуючи ігрові елементи і техніки у навчальному процесі для створення інтерактивного та мотивуючого середовища, ми отримуємо позитивний і корисний досвід для студента.

Гейміфікація робить навчання більш захопливим і мотивуючим, створюючи середовище, в якому студенти хочуть і можуть активно взаємодіяти з матеріалом.

Дизайн-мислення (pensamiento de diseño) зосереджує увагу на активному розв'язанні проблем через творчий підхід, даючи студентам можливість експериментувати, нестандартно думати і створювати інноваційні рішення, які мають практичне застосування в реальному світі. Необхідно створити та виділити простір для творчого мислення під час занять, виділити час, коли студенти можуть мріяти, ламати бар'єри і створювати власні ідеї. Цей метод пропонує активно брати участь у створенні рішень і пропозицій, використовуючи мову креативно. Таким чином відбувається розв'язання актуальних комунікативних проблем, що виникають у процесі мовленнєвої взаємодії.

Активізація мовленнєвої діяльності при вивченні іноземної мови за допомогою інших методів, таких як ярмарка ідей, методу «швидкого реагування», інтерв'ю та опитування, техніки «мовного потоку» та «мікрофон» є важливими інструментами, що допомагає студентам краще засвоювати мову із залученням комунікативних ситуацій, висловлюючи думки і використовуючи при цьому певний мовний матеріал.

Сучасні методи навчання іноземних мов інтегрують новітні технології, персоналізацію навчання та гнучкість у підходах, щоб зробити процес більш ефективним і мотивуючим для студентів. Вибір методу залежить від навчальних цілей, рівня студентів, а також доступних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / О. Б. Бігич та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 213. 590 с.

2. Baralo, M. (1999), *La adquisición del español como lengua extranjera*, Madrid, Arco/Libros.
3. Delgado, Sandra del Carmen Torres Honores.(2023) Estrategias comunicativas orales en el aula. Una revisión sistemática. *Horizontes Rev. Inv. Cs. Edu.* Vol. 7. No. 30. URL: http://www.scielo.org.bo/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2616-79642023000401975.

ТИПОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ, ЇХНІ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Заграновська Олена Іллівна,
асистент кафедри англійської філології

У сучасній комунікативно-зорієнтованій лінгвістиці питання вивчення мови, мовленнєвого спілкування, природи та ролі мовленнєвого акту у здійсненні комунікативного процесу викликає дедалі більший інтерес для дослідження в рамках сучасних лінгвістичних спрямувань як серед вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів.

Спілкування людей відбувається в межах комунікативного акту, складовими якого є особистості учасників комунікації (адресанта й адресата) як носіїв соціальних ролей, психічних, психологічних та інших рис тощо. Тобто комунікативний акт – це узагальнена схема, певна структура, у межах якої можна розглядати будь-яке спілкування [1, с. 169].

Засновником теорії МА вважають філософа Дж. Остін, який у 1955 р., у межах Джеймсівського курсу, Гарвардського університету розпочав висвітлювати дану проблему. Ідеї Остіна продовжували філософи-аналітики, логіки та прагматики Дж. Серль, П. Строссон, Г. Грайс, Дж. Ліч, лінгвісти А. Вежбицька, М. Нікітін та ін. [2, с. 186].

МА трактується як «цілеспрямована мовленнєва дія, яка відбувається відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації». МА завжди співвіднесені з особою мовця і є складовою комунікативного акту поряд з актом адитивним (тобто комунікативною дією слухача) і комунікативною ситуацією [4]. (Вікіпедія, Електронний ресурс).

Мета дослідження – дослідження різних типів МА, розгляд їхніх структурних складових, дослідження семантичної природи та аналіз особливостей їх вживання в сучасному англійському мовленні. Звідси і основне **завдання** дослідження – розглянути структурно-семантичну природу МА та на прикладах сучасною англійською мовою показати особливості їх вживання в процесі комунікації.

Предметом дослідження є типи МА. Аналіз проводитимемо на матеріалі сучасної англійської та української мови.

У свою чергу МА поділяються на прямі та непрямі, і відповідно виконують різну функцію в процесі комунікації. На відміну від прямого акту, як висловлювання, зміст якого сприймається буквально, неприховано, непрямий акт трактується як стиль мовлення, усне висловлювання, вираз, речення, мовленнєва дія, мовленнєвий акт адресанта, сенс якої виводиться не буквально, а з опертям на підтекст, прихований зміст, імплікатури дискурсу (Вікіпедія, Електронний ресурс) [4]. Прямі МА

характеризуються відкритим неприхованим передаванням змісту повідомлення та чіткою структурою. Дж. Серль виділяв п'ять основних типів актів: репрезентативи (асертиви), директиви, комісиви, експресиви, декларації. **Наприклад:**

- The Sun goes round the Earth (сонце обертається навколо землі)
- Don't drive late at night;
- Promise me you will never argue with me again! (пообіцяй, що ти ніколи більше мені не брехатимеш)
- We are grateful for having backed up our plan (ми вдячні, що підтримали наш план);

Аналізуючи непрямі МА, зміст висловлювання зазвичай є прихованим, імпліцитним. Комунікативний смисл непрямих мовленнєвих актів виводиться не із змісту (значення) пропозиції, а із засобів мовленнєвого коду, вжитих у конкретній ситуації, з конкретними мовцями, конкретною тематикою спілкування. Поширеними у вжитку є непрямі МА, що передають прохання, наказ, пораду, запрошення до дії, зацікавлення, докору тощо. **Наприклад:**

- It's cold in this room. Could you close the door («Ви не змогли б зачинити двері?») – комунікативний смисл «зачиніть (будь ласка) двері»;
- Could you pass me the bread? («Чи можу попросити Вас передати мені хліб?») – комунікативний смисл «передайте (будь ласка) мені хліб»;
- Will you give me your notes? («Ти не даси мені свій конспект?») – комунікативний смисл «дай мені (будь ласка) свій конспект»;
- You had better consult the reliable sources for the verified information;

У сучасному мовознавстві простежується стійкий інтерес до вивчення категорії *оцінка*, що засвідчує важливість цього багатоаспектного явища. Дослідження лексичних оцінних одиниць в межах системно-структурної парадигми, з урахуванням досягнень когнітивного підходу, дає можливість об'єднати на єдиній концептуальній основі мовні та позамовні знання [3, с. 99].

Оцінні МА негативного характеру здебільшого виражаються через обвинувачення, осуд, докір, догана, образа, іронія, насмішка (blame, judgement, reproach, reprimand, insult, irony, mockery), в той час як позитивне ставлення передається за допомогою висловлювань похвали та компліменту (praise and compliment).

У нашому дослідженні ми розглянули природу та різновиди МА, які поділяються на прямі та непрямі, і відповідно виконують різну комунікативну мету. Визначили Ма важливий компонент спілкування, проаналізували оцінні МА, за допомогою яких виражається оцінне ставлення до співрозмовника чи стану речей.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи : монографія. Львів : ПАІС, 2005. 256 с.
3. Чемеринська І. Я. Подяка як оцінний мовленнєвий акт. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки* : зб. наук. пр. Луцьк. 2012. Вип. 6. С. 99
4. Мовленнєвий акт: веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мовленнєвий_акт (дата звернення: 15.01.2025).

МЕНТАЛЬНІ МОДЕЛІ ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СІМЕЙНОМУ МЕМУАРІ ВІКТОРІЇ БЕЛІМ «THE ROOSTER HOUSE»

Кобута Катерина Степанівна,
асистент кафедри англійської філології

Сучасні філологічні дослідження, подібно до інших наукових галузей, орієнтуються на визначення пріоритетних напрямів, враховуючи вплив глобальних економічних, політичних, соціальних та культурних трансформацій. Окрім того, суттєве значення мають загальнонаукові тенденції, зокрема міждисциплінарний підхід, прагматичність дослідницьких результатів, їхня потенційна комерціалізація та широка імплементація у практичне середовище. [Barker 2001, с. 21]. Якщо раніше існувала можливість окреслити спільні ідентифікаційні маркери представників нації через звернення до «героїчного минулого, видатних історичних постатей, національної слави», про що писав, зокрема, французький мислитель Е. Ренан, то в умовах сучасності така модель втрачає свою релевантність і практичну застосовність [Ренан, 2000, с. 112]. У сучасному полікультурному світі поняття *ідентичності* набуває нових форм, що відображають різні рівні взаємодії з іншими культурами. Міжкультурна ідентичність передбачає відкритість до діалогу та здатність адаптуватися до чужих культур без втрати власної. Транскультурна ідентичність характеризується синтезом елементів різних культур у нову, унікальну форму самовизначення. За визначенням А. Дагніно, транскультурна ідентичність - це ідентичність особи, яка є результатом широкого міжнародного досвіду, пережитого цією особою, тобто «множинної, гнучкої, метаморфічної ідентичності з кількома станами приналежності» [Dagnino, 2012, с. 10], тобто як культури, що постійно розвивається. і змінюється зі збільшенням взаємодії та досвіду індивіда. Ідентичність на біологічному та психологічному рівнях значною мірою корелює з особливостями мислення індивіда та його мовленнєвою поведінкою, що, відповідно, надає вагомого значення мовному чиннику в процесі її формування. [Венгринюк, 2016]. Однією із провідних тез модерної когнітивної лінгвістики залишається концепція про те, що «ментальні процеси не лише базуються на певних репрезентаціях, а й відповідають певним процедурам – когнітивним обчисленням» [Lakoff, 1982 с. 141]. У фокусі даного дослідження – поняття «когнітивного обчислення», яке передбачає застосування кількісного аналізу мовленнєвих одиниць для моделювання мовленнєвих патернів мислення індивіда з транскультурною ідентичністю. Такий підхід дозволяє окреслити підсвідомі риси ідентичності, особливо у випадках, коли прямий доступ до об'єкта дослідження обмежений. Моделювання, як ефективний науково-пізнавальний інструмент, доводить свою результативність у вивченні мови та когнітивної діяльності за умов наявності даних про поведінкові характеристики досліджуваного явища. [Lakoff, 1982 с. 141]. Г. Лакофф наголошує, що найефективніше піддаються моделюванню саме структурні характеристики об'єкта. У контексті лінгвістичних моделей дослідник вважає їхнім основним завданням прогнозування поведінки об'єкта та пояснення його властивостей. У лінгво-когнітивному моделюванні транскультурної ідентичності ключовим емпіричним матеріалом виступають тексти авторів, що ідентифікують себе як транскультурні та репрезентують досвід життя між культурами, багаторасовість, міграцію тощо. Мемуари The Rooster House Вікторії Белім –

українсько-американської письменниці, журналістки та перекладачки – поєднують особисту історію, політичну рефлексію та історичне розслідування, фокусуючись на родинному минулому в контексті радянських репресій. Пошук правди про зниклого прадіда Никодима під час сталінських чисток повертає авторку в Україну, де вона переосмислює власне дитинство, досвід бабусі та дідуся, і колективну пам'ять про події, як-от Голодомор, Друга світова війна та радянський терор.

У тексті інтегруються різні типи когнітивних моделей. Ментально-фізична системна модель представлена як тілесна реакція на психологічну травму: «I could relieve my pain was to imagine a sharp knife...». Модель подій реалізується у паралелях між сучасними й історичними конфліктами: «My mother imagined worst-case scenarios...». Абстрактна системна модель проявляється в побутовій поведінці та політичних поглядах персонажів: «He even bought a jacket similar to Putin's...». Моделі досвіду передають емоційні стани, зумовлені простими діями: «Talking to my grandmother about pruning cherry trees...».

Таким чином, через особистий наратив Белім вдається дослідити трансгенераційну пам'ять, вплив політичної історії на ідентичність та наочно втілити низку лінгво-когнітивних моделей, що структурують її сприйняття минулого.

Список використаних джерел

1. Венгринюк М. І. Вступ до мовознавства : конспект лекцій. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2016.
2. Ренан Е. «Що таке нація?» «Націоналізм» (Антологія). Київ : Смолоскип, 2000. С. 107–120. URL: <https://zbruc.eu/node/59455>.
3. Belim V. *The Rooster House*, Abrams Press 2023, 230 p.
4. Dagnino, A. (2012). Transcultural writers and transcultural literature in the age of global modernity. *Transnational Literature*, 4(2), 1-20.
5. Hannerz, U. (1992). *Cultural complexity: Studies in the social organization of meaning*. Columbia University Press
6. Lakoff G. *Categories: An essay in cognitive linguistics*. *LiMed. Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL-1981*. Seoul : Hanship, 1982. P. 139-193

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ РЕСУРСІВ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Корольова Наталія Олександрівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології;

Грималюк Анна Миколаївна,
асистент кафедри німецької філології

На сьогоднішній день інтерактивні методи навчання продовжують здобувати велику популярність в освітньому процесі. Нові виклики та можливості відкривають двері для інтеграції сучасних технологій у заняття з іноземних мов, що ефективно застосовуються як у традиційному, так і в онлайн форматі. З початком пандемії, інтерактивні інструменти для навчання, які можна використовувати в дистанційному режимі, зазнали значного розвитку. Особливою популярністю стали користуватися

віртуальні дошки. Ми проаналізували інтерактивність та гнучкість платформ, які дозволяють створювати різноманітні навчальні матеріали: вправи на розвиток лексичних, граматичних та комунікативних навичок. Серед основних переваг використання онлайн дошок варто відзначити:

- **Економія часу у підготовці до занять** – викладач може зберігати шаблони готових уроків, повторно використовувати їх за потреби, а також копіювати та переносити для різних учнів.

- **Поліпшення якості навчальних матеріалів** – беручи за основу підручник, вчитель може доповнювати його додатковими матеріалами на свій розсуд, або ж створювати з нуля власний продукт на основі автентичних текстів, відео ресурсів чи ін..

- **Естетичний вигляд завдань** – є можливість яскраво оформлювати заняття з використанням анімованих зображень, різноманітних кольорів, шрифтів та готових шаблонів.

- **Однчасне використання матеріалів різних форматів** – тексту, фото, відео, аудіо та онлайн-ігор з інших ресурсів

- **Можливість дистанційної співпраці учнів на дошці** – це допомагає підвищити мотивацію учнів, зокрема підлітків, яких важче залучити до навчального процесу. [3].

- **Спільна робота та коригування матеріалів з колегами** – кожен викладач може реалізувати свій творчий потенціал на онлайн дошці та ділитися цим з колегами, працюючи разом над поліпшенням уроків.

Однак, серед недоліків використання онлайн дошок варто відзначити необхідність наявності якісного технічного забезпечення та доступу до інтернету, оскільки без цих складових робота може бути неефективною. Також вчителю слід освоїти основні можливості та функції інтерактивних дошок.

До найпоширеніших інтерактивних дошок можна віднести такі платформи, як Miro, Lucid, Canva, Figma. Кожна з них має зручний інтерфейс, безкоштовну версію та платний доступ. Вони доступні для використання з будь-якого пристрою через інтернет-браузер або через додаток.

Серед основних способів користування інтерактивними дошками, ми можемо зазначити наступні:

1. Позначати потрібні елементи, виділяти, підкреслювати за допомогою функції *олівець, маркер*.

2. Додавати нотатки чи текстові елементи поверх зображення.

3. Демонстрація інших веб-сайтів чи відеороликів, які підтримуються цими ресурсами.

4. Виконання групових форм роботи: з текстами, таблицями, зображеннями та цілими pdf файлами.

5. Використовувати у якості звичайної дошки, але з можливістю збереження результату заняття, перетворювати його в інші формати чи роздрукувати.

6. Створення власних продуктів, як приклад, ігор чи вправ.

Використання інтерактивних дошок безсумнівно є перевагою для ефективного та динамічного уроку. Вони сприяють активізації розумової діяльності учасників, полегшують роботу вчителя та урізноманітнюють навчальний процес. Важливо

розуміти, що інтерактивні дошки є додатковим інструментом, який допомагає успішно втілити набуті вчителем методи викладання своєї дисципліни.

Список використаних джерел

1. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року №1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>.
2. Ципанова Н. Використання віртуальної дошки MIRO для дистанційного навчання англійської мови. *Тематична рубрика: Теорія і методика професійної освіти*. 2023. URL: <http://surl.li/ndqro> (дата звернення 25.08.2024).
3. Ніколаєнко М. С., Гаврилюк О. Г. Використання інтерактивних дошок при вивченні іноземної мови. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції*, м. Вінниця, грудень 2014 р. Київ : Кондор, 2014. 330 с.
4. Miro. URL: <https://miro.com/>.
5. Lucid. URL: <https://lucid.app/>.
6. Canva. URL: <https://www.canva.com/>.

ВПЛИВ КЕШУ ПАМ'ЯТІ НА ЗВ'ЯЗНІСТЬ ТЕКСТУ ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАД (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНОЇ ПРОЗИ)

Мазур Ольга Володимирівна,
аспірантка, факультет іноземних мов

Текст – це процес і результат мовленнєвої діяльності людини, це цілісна знакова форма організації мовлення (Кондратенко, 2012; Селіванова, 2008). Когезія (зв'язність) – це текстова категорія, яка опосередковує розвиток теми тексту, формування його інформаційного масиву, забезпечує інтеграцію всіх текстових рівнів з метою створення єдиного цілого, а також сприйняття і розуміння тексту адресатом (Селіванова, 2008). Когезія пов'язує не лише лексичні форми слів, але й їхні значення та інтенції. Когезія – це те, що об'єднує дві (або більше) незалежні частини в одне смислове ціле.

У контексті зв'язності тексту, важливим аспектом є «робоча пам'ять» (working memory) – система мозку, відповідальна за тимчасове зберігання та маніпулювання інформацією, необхідною для розуміння мови, навчання та міркування, які є складними когнітивними завданнями (Angelopoulou, Drigas, 2021). Іншим терміном на позначення швидкісної пам'яті, яка зберігає необхідні дані для швидкого реагування є «кеш пам'яті».

Кеш (англ.: cache) – це «особлива швидкісна пам'ять, де зберігаються копії часто використовуваних даних, що забезпечує до них швидкий доступ. Кеш пам'яті зберігає вміст і адресу даних, до яких часто звертається процесор» (Коробка, Недаїнова, 2017). Термін кеш пам'яті використовується в комп'ютерних науках, чи при машинному перекладі. Кеш можна розглядати як мережу пам'яті, що зберігає останні представлення як історію перекладів (Tu et al., 2018). Як перекладацький термін «кеш пам'яті» сприяє покращенню перекладу, базуючись на попередніх даних. Проте, «кеш пам'яті» також може слугувати для забезпечення зв'язності

тексту. Кеш пам'яті виступає як база даних не тільки для перекладу тексту, а й для його написання і рецепції.

У залежності від факторів, які впливають на формування кешу пам'яті тексту і його зв'язність, можна виділити два рівні кешу – зовнішній і внутрішній. Зв'язність часто залежить від фонових знань читача, фактуальності, зв'язку з дійсністю, а також від ситуації породження / інтерпретації тексту. Це формує зовнішній кеш пам'яті. Внутрішній кеш пам'яті забезпечує логічність викладу інформації, формує образність і сприяє формуванню ключових ідей тексту.

Кеш пам'яті впливає на три рівні роботи з текстом. Перш за все, це власне написання тексту. Описуючи певні події, автор має апелювати і до реальності, і потенційного фонового знання своєї аудиторії. Кеш пам'яті автора будуть формувати не тільки факти, які пов'язують його текст із дійсністю, а й вже написана ним інформація. Щоб забезпечити логічність і зв'язність викладу інформації, автор має пам'ятати, що уже було сказано ним до цього. Другий рівень – це рецепція тексту читачем. Третій рівень впливу кешу пам'яті на текст – це його переклад. Перекладач зберігає попередні переклади як базу для нового.

Кеш пам'яті і зв'язність тексту є ключовими для «правильного» прочитання тексту й сприйняття авторського бачення.

Для прикладу візьмемо уривок – початок десятого розділу першої частини тексту українського постмодерніста Сергія Жадана «Ворошиловград» і його переклад англійською мовою (здійснений Ісааком Стекхаус Вілер і Райлі Костіган-Г'юмс):

«– Де ти був, ей, де ти був, – Катя стояла коло катапульти в довгому дощовику й широких спортивних штаних і голосно кричала. – Вони її вбили!

– Кого вбили, – не зрозумів я.

– Пахматову! Вони її повісили!» (ст. 274).

«Where have you been?! Katya shouted, dresses in her long raincoat and baggy athletic pants, standing beside the catapult. She wouldn't budge, as though afraid to step outside the cover of the fog that had descended on the station. «They killed her!» she shouted.

«Who'd they kill?» I asked, horrified.

«Pakhmutova! They hanged her!» (P. 93)

Цей уривок є частиною тексту, він зв'язаний із попереднім текстом, але, почавши читати тільки з цього розділу, читачу не буде зрозуміло, що взагалі відбувається. Зразу виникає безліч запитань: хто така Катя, хто такий Я, хто така Пахмутова (як мінімум, можна подумати, що це народна артистка СРСР). Проте, читачу уже відомі відповіді на всі ці питання через кеш пам'яті. З персонажами читач уже познайомився, тому в кеші пам'яті зберігається інформація про попередні події, і саме завдяки часто повторюваним словам, образам, або просто інформації в попередньому абзаці – формується кеш пам'яті читача, що зв'язує нову інформацію в тексті з уже існуючою.

Перекладач також базує нову інформацію на уже сказаному раніше, тому всі відповіді на ті ж запитання у нього уже будуть. Почавши перекладати текст із середини, може втратитися його зв'язність із уже сказаними, образи будуть не точними, а інформація може суперечити самій собі.

Якщо автор/читач/перекладач візьме в роботу єдиний рядок, вирваний із контексту, без тлумачення і кешу пам'яті – його інформативність і зв'язність із іншими реченнями буде сумнівною, адже те, що уже написане і перекладене є базою для нового тлумачення.

Отже, кеш пам'яті впливає на зв'язність тексту, забезпечуючи не тільки логічність викладу інформації, а й зв'язок як із дійсністю, так і з читачем. Без даних, які часто повторювані і формують кеш пам'яті, уривки тексту не будуть зв'язані між собою, а значить буде порушуватися когезія.

Список використаних джерел

1. Кондратенко Н. В. *Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012.
2. Коробка П. В., Недайнова І. В. Способи перекладу неологізмів у комп'ютерному дискурсі. *Studia Philologica* : зб. студент. наук. праць / О. В. Деменчук (ред.). Рівне : РДГУ, 2017. С. 158-164.
3. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава : Довкілля-К, 2008.
4. Angelopoulou, E., & Drigas, A. (2021). Working memory, attention and their relationship: A theoretical overview. *Research, Society and Development*, 10(5), e46410515288. <https://doi.org/10.33448/rsd-v10i5.15288>.
5. Tu, Z., Liu, Y., Shi, S., & Zhang, T. (2018). Learning to remember translation history with a continuous cache. *Transactions of the Association for Computational Linguistics*, 6, 407-420. https://doi.org/10.1162/tacl_a_00029.

УКРАЇНА У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ МЕМУАРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВІКТОРІЇ БЕЛІМ «ROOSTER HOUSE: A UKRAINIAN FAMILY MEMOIR»)

Мінцис Елла Євгеніївна,
старший викладач кафедри англійської філології

Читаючи мемуари Вікторії Белім, ми занурюємося в особисту історію авторки про переосмислення власної ідентичності. При цьому особливий досвід її родини подається на тлі різних періодів української історії. Письменниця знайомить читачів із своїм досвідом, найважливіший із яких пов'язаний із війною в Україні. Щойно дізнавшись про її початок, Вікторія відчула непереборне бажання відвідати країну своїх предків. У пролозі вона пише: «2014 рік став для мене переломним, і події того часу змусили мене усвідомити силу мого зв'язку з місцем, де я народилася, хоча я не жила там багато років» (Belim, 2024, с. хііі). Ще одним фактором, який пробудив у ній бажання поїхати в Україну, був запис у щоденнику її прадіда Сергія про його брата Нікодима, який зник у 1930-х роках, борючись за вільну Україну (Belim, 2024, с. 31).

Протягом всієї книги читачі можуть спостерігати, наскільки тісно переплелися долі родини Вікторії з історичними подіями в Україні – від радянських часів до сьогодні. Наприклад, на сторінках, присвячених Голодомору, Вікторія Белім поєднує історію своєї прабабусі Асі з трагічною статистикою Великого Голоду (Great Famine). Ася була вчителькою в сільській початковій школі на початку 1930-х років і

стала свідком жахливих подій: людей, які помирали від голоду й лежали на узбіччях доріг; продовольчих загонів, що забирали всю їжу у селян; жорстокого побиття жінки, яка збрала із землі кілька зернин. «[О]знаки голоду були очевидними», – пише Вікторія (Belim, 2024, с. 132). Водночас вона наводить нищівні цифри та факти щодо масового голоду серед українців: «Кожна восьма людина на українських територіях стала жертвою Голодомору. Один мільйон дітей віком до десяти років загинули. Загальна кількість жертв голоду перевищила три мільйони» (Belim, 2024, с. 132-133). Її прабабуся дивом вижила, адже погодилася вийти заміж за Сергія – більшовика, який урятував її від голодної смерті.

1986 рік асоціюється для авторки з Чорнобильською катастрофою та розлученням її батьків. Ще однією подією, яка одразу оживила її пам'ять, а водночас збентежила й зацікавила, став початок протестів на Майдані. Це глибоко вплинуло на неї. Ось як вона описує свою реакцію на ті події: «Події на Майдані повністю поглинули мене. Я дивилася новинні сюжети в стані шоку» (Belim, 2024, с. 7); «Звуки пострілів рикошетом розносилися й відлунювали в моїй кімнаті в Брюсселі. Моє серцебиття оглушувало мене» (Belim, 2024, с. 8).

Вона змальовує побачене на екрані з такою точністю, що читачі легко уявляють цю картину: «Нереальні, графічно чіткі зображення червоних калюж на бруківці, кульові отвори та палаючі автомобільні шини <...>» (Belim, 2024, с. 7). Однак те, що відбувалося, певною мірою суперечило її власним спогадам про Майдан у третій рік незалежності України. Тоді, ще підлітком, вона насолоджувалася зустрічами з подругою, смакуючи морозиво й милуючись квітучими каштанами.

З великою точністю Вікторія Белім відтворює той день: вуличний кіоск, синю сукню подруги, власну червону помаду. Вона навмисно описує найдрібніші деталі, щоб підкреслити контраст між мирним часом, у якому вона зростала, і воєнною реальністю, в якій опинилася. Саме тоді вперше проявилися ознаки переосмислення її ідентичності та приналежності до України: «Спостерігаючи за розстрілами на Майдані, я чіплялася за свої спогади про Україну, намагаючись відновити те, що було моїм і частиною мене» (Belim, 2024, с. 8).

Під час свого перебування в Україні Вікторія Белім почала розшукувати інформацію про свого пра-дядька) Нікодима Бережка, який зник безвісти ще в 1930-х роках. Вона не залишила каменя на камені у своїх пошуках правди. Відвідуючи різні архіви, вона нарешті потрапила до будівлі, яку місцеві жителі називали «Rooster house» – колишньої штаб-квартири КГБ у Полтаві. Саме там їй надали справу, що містила подробиці долі Нікодима Бережка.

Читання справи стало для Вікторії Белім болісним і виснажливим процесом. Вона дізналася, що брат її прадіда був заарештований і підданий допитам, поки не «зізнався» в антирадянській змові. Згідно з документами, після одного з допитів Нікодима знайшли мертвим у камері – начебто він вкоротив собі віку. Однак Вікторія виявила безліч невідповідностей у документах, що викликало ще більше запитань. Читаючи між рядків, вона зрозуміла, що справа була пронизана брехнею, яка лише підтверджувала лицемірство радянської системи. Лише у 1962 році його справу переглянули та реабілітували, оскільки визнали відсутність «злочинного складу».

Варто відзначити, що на сторінках книги факти з життя її родича тісно переплітаються з подіями, що відбувалися в Україні протягом радянських часів до, під час і після його арешту. Авторка згадує сталінські чистки, кампанії проти «екс-кур-

кулів» та «антирадянських елементів», що призвели до масових арештів. Ця частина книги більше нагадує документальний нарис, насичений фактами, іменами та цифрами, аніж мемуари. Вона засвідчує, що історія її родини була лише однією з безлічі інших, скалічених сталінським режимом.

Окрім того, у творі Вікторії Белім використовується лексика з національним забарвленням, за допомогою якої авторка не лише передає історію і культурні звичаї своєї родини, але й віддзеркалює ширший соціокультурний та історичний контекст України. Застосовуючи різноманітні реалії (релігійні, історичні, символічні та ін.), Белім надає своїм мемуарам глибшого культурного змісту, дозволяючи читачам зануритися в реалії українського життя.

Слід зазначити, що роман є життєстверджуючим і сповненим надії на перемогу українського народу.

Список використаних джерел

1. Belim, V. (2024). *The Rooster House: A Ukrainian Family Memoir*. L.: Virago Press.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ В ІНШОМОВНІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ І ПЕРЕВАГИ

Романишин Ігор Михайлович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології

За останні кілька років ми стали свідками швидкого розвитку інформаційних технологій і штучного інтелекту (ШІ), зумовленого головним чином пандемією COVID-19. Доцільність їх впровадження в освітній процес, зокрема у викладання і вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти, вже не є предметом дискусії. На часі – обговорення ефективності навчання різних аспектів мови із підтримкою моделей ШІ, оцінювання здобутих результатів і викликів, пов'язаних із застосуванням цієї новітньої технології.

Вивчення переваг і недоліків використання ШІ у навчанні англійської мови як іноземної знайшло відображення в працях низки дослідників (R. Akbarani, F. Jia та ін., L. Wu та ін., Q. Men, N. Sultana). Однак все ще бракує ґрунтовних наукових розвідок з проблем, пов'язаних з вербальними і невербальними засобами навчання, емоційною виразністю мовлення, перекладом, відсутністю детального опису методології навчання іноземної мови за допомогою ШІ, невизначеністю та розмитістю сфер застосування ШІ [4], зокрема при оцінюванні результатів навчання здобувачів освіти з усного та писемного мовлення.

Найвагомішими здобутками використання ШІ зазначені автори вважають посилення індивідуалізованого навчання та стратегій оцінювання, що усуває обмеження в сфері вивчення англійської мови, які існують за традиційного підходу. Зокрема R. Akbarani акцентує, що ШІ використовує обробку природної мови і машинне навчання для побудови індивідуальних навчальних траєкторій студентів [1]. Цей персоналізований підхід, на думку F. Jia та ін., враховує різноманітні потреби

здобувачів, особливо в таких сферах опанування іноземною мовою, як поповнення словникового запасу і вивчення граматичних структур. Саме такий підхід уможливорює розробку методики на основі ІІІ, яка підтримує занурення в автентичне мовне середовище у зручний час і в зручному місці, що значно підвищує інтерес, увагу і, як результат – залученість студентів [2]. Відповідно до L. Wu та ін. ІІІ спрощує процес оцінювання, оскільки забезпечує автоматизований зворотній зв'язок, який дозволяє педагогові зосередитися на якості викладання, а не на самому оцінюванні. Крім того, студенти набувають активний досвід від взаємодії з інтелектуальними агентами/віртуальними асистентами, краще розуміють критерії оцінювання через надану аналітику щодо їхнього навчання на основі даних, сприяючи цим підвищенню ефективності освітнього середовища, засвоєнню іноземної мови [6]. Більше того, як вважає Q. Men, впровадження ІІІ в навчання усного англійського мовлення покращує навчальні матеріали, стратегії та методи викладання для вдосконалення навичок говоріння, а їх інноваційний характер сприяє переходу від звичного зазубрювання до динамічної педагогіки, орієнтованої на взаємодію [3]. Така думка знаходить підтвердження у висновках, представлених у дослідженні T. Sharadgah і R. Sa'di – застосування ІІІ є ефективним щодо удосконалення як моделей викладання, так і досвіду вивчення англійської мови як іноземної у різноманітних навчальних контекстах [4].

Попри численні переваги використання ІІІ у навчанні англійської мови як іноземної існують певні виклики, які потребують ретельного вивчення. Одним з них, як зазначає N. Sultana, є неготовність педагогів-практиків інтегрувати ІІІ у викладання, головним чином через недостатній рівень мовної оцінювальної компетентності. Відтак, відсутність належних навичок оцінювання уможливорює ризик того, що потенціал технологій ІІІ буде недостатньо використаний, або застосований неправильно, що в кінцевому підсумку може знизити ефективність такого навчання [5]. Крім того, мають місце етичні проблеми, пов'язані з визначенням ролі ІІІ в освіті, трактуванням авторського права щодо навчальних матеріалів, генерованих технологіями ІІІ, дотриманням принципів академічної доброчесності під час виконання здобувачами освіти завдань поточного чи підсумкового контролю тощо.

Отже, успішне використання технологій ІІІ в освітньому процесі буде можливим лише за умови подолання зазначених викликів шляхом підвищення цифрової грамотності педагогів, поглиблення розуміння методів оцінювання результатів навчання із застосуванням ІІІ, розширення сфери практичного застосування інноваційної технології в різноманітних контекстах іншомовної освіти, зокрема для оцінювання креативного мовлення.

Список використаних джерел

1. Akbarani, R. (2024). Use of artificial intelligence in English language teaching. *International Journal of English Learning and Applied Linguistics (Ijelal)*, 4(1), 14-23. <https://doi.org/10.21111/ijelal.v4i1.10756>.
2. Jia, F., Sun, D., Ma, Q., & Looi, C. (2022). Developing an AI-based learning system for L2 learners' authentic and ubiquitous learning in English language. *Sustainability*, 14(23), 15527. <https://doi.org/10.3390/su142315527>.

3. Men, Q. (2024). Exploration of the application of artificial intelligence in high school English-speaking teaching. *Communications in Humanities Research*, 35(1), 133-137. <https://doi.org/10.54254/2753-7064/35/20240035>.
4. Sharadgah, T. & Sa'di, R. (2022). A systematic review of research on the use of artificial intelligence in English language teaching and learning (2015-2021): What are the current effects? *Journal of Information Technology Education Research*, 21, 337-377. <https://doi.org/10.28945/4999>.
5. Sultana, N. (2019). Language assessment literacy: an uncharted area for the English language teachers in Bangladesh. *Language Testing in Asia*, 9(1). <https://doi.org/10.1186/s40468-019-0077-8>
6. Wu, L., Li, K., Yu, M., & Lin, Y. (2024). Application of artificial intelligence in teaching English as a foreign language: progress, challenges, and trends. *English Language Teaching and Linguistics Studies*, 6(4), 215. <https://doi.org/10.22158/eltls.v6n4p215>.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕМПОРАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З ОГЛЯДУ НА ПРАГМАТИКУ: ОСНОВНІ ПИТАННЯ АНАЛІЗУ

Ткачук Наталія Олексіївна,
доктор філософії,
доцент кафедри німецької філології

Основні питання аналізу темпоральних конструкцій (ТК) з огляду на прагматику базується на загальних твердженнях про семантику, точніше кажучи про семантичні значення ТК, з одного боку та на загальних твердженнях про прагматику, точніше кажучи про прагматичні значення мовних конструкцій, з іншого боку.

Термін «темпоральна конструкція» вживаємо, використовуючи дослідження темпоральної інтерпретації інфінітивних речень сучасної німецької мови (Ткачук, р. 25). В даному дослідженні обґрунтовується термін «темпоральна конструкція» (нім. «*temporale Konstruktion*») в протиставленні терміну «дієслівна часова форма» (нім. «*Tempus*») тим, що темпоральна інтерпретація речення забезпечується не лише морфологічною ознакою часової фінітної дієслівної форми, але й іншими факторами, до яких відносяться: морфологічна форма допоміжного дієслова, морфологічна форма дієслова, яке не є допоміжним дієсловом. Найкраще це пояснює визначення терміну «темпоральна конструкція»: *Темпоральна конструкція є синтаксичною одиницею, яка складається з дієслівних форм і забезпечує самотійно або у взаємодії з іншими мовними засобами темпоральну інтерпретацію речення.* До ТК сучасної німецької мови – на основі визначення терміну «темпоральна конструкція» належать – 2 інфінітивні ТК, 6 фінітивних індикативних ТК, 8 фінітивних кон'юнктивних ТК та 1 імперативна ТК.

Семантичне значення ТК, яке беремо за основу для аналізу з огляду на прагматику, полягає у специфікації часового параметру «час спостереження за ситуацією речення» відносно до часового параметру «актуальний час», який має два варіанти, а саме «час мовлення», якщо йдеться про просте речення, або «час ситуації головного речення», якщо йдеться про складнопідрядне речення.

Для з'ясування прагматичного значення ТК звертаємося до тлумачного лінгвістичного словника, де подано визначення прагматики (Bußmann, p. 534). Прагматика як лінгвістична наука займається вивченням вживання мовних конструкцій в залежності від ситуації мовлення. Виходячи з теорії знаків Моріса та семіотичної моделі прагматика базується на співвідношенні «знак – користувач знаку». Цим співвідношенням прагматика відмежовується від семантики та синтаксису. В той час, коли семантика досліджує значення мовних конструкцій незалежно від контексту, прагматика як лінгвістична дисципліна займається значенням мовних одиниць, яке зумовлено контекстом. Для протиставлення значень, як об'єктів семантики та прагматики використовуємо терміни в (Drügh, pp. 87-89) а саме: значення (мовного) вислову (нім. *Ausdrucksbedeutung*), яке є предметом семантики, та значенням (мовного) висловлювання (нім. *Äußerungsbedeutung*), яке базується на значенні вислову, яке є предметом прагматики.

Говорячи про можливість аналізу прагматичних значень ТК беремо за основу твердження про те, що прагматичними значеннями ТК можуть вважатися значення, які виявляє ТК у реченнях, які створюють певний контекст. При виявленні таких прагматичних значень необхідним є розмежування між значеннями ТК з огляду семантики та значеннями ТК з огляду прагматики. Також необхідним буде формулювання визначення прагматичного значення ТК. Необхідним виявиться визначення інформацій, які зумовляють наявність прагматичного значення ТК.

До темпоральних конструкцій (ТК) сучасної німецької мови, які можуть виявляти прагматичні значення, належать (насамперед) такі ТК як інфінітивний презенс (*Infinites Präsens*), інфінітивний презенсперфект (*Infinites Präsensperfekt*), індикативний презенс (*Präsens Indikativ*), індикативний презенсперфект (*Präsensperfekt Indikativ*) та кон'юнктивні темпоральні конструкції.

Зважаючи на рамки тез, визначаємо прагматичне значення ТК «індикативний презенс» (*Präsens Indikativ*) на основі двох прикладів:

(2-1) *Ich mache einen Salat.* (Я готую салат.)

Не знаючи контексту, в якому вживається речення 2-1, розуміємо, що воно виражає, що мовець, який в певний часовий момент, який є одночасним з часовим моментом мовлення, знаходиться в ситуації приготування салату. Семантичне значення темпоральної конструкції «індикативний презенс» *mache*: час приготування салату одночасний з часом мовлення.

(2-2) А.: *Was machst du für die Party?* (Що ти готуєш на вечірку?) – В.: *Ich mache einen Salat.* (Я готую салат.)

Знаючи, що речення А в 2-2 висловлюється в телефонній розмові 21.04.2025, в якій йдеться про те, хто що готуватиме для вечірки, яка відбудеться 26.04.2025, розуміємо, що речення В висловлює, що мовець в певний часовий момент, який не є одночасним з моментом мовлення, буде в ситуації приготування салату для вечірки. Прагматичне значення темпоральної конструкції «індикативний презенс» *mache*: приготування салату не є одночасним з часом мовлення.

Список використаних джерел

1. Bußmann H. Lexikon der Sprachwissenschaft. Stuttgart : Alfred Körner Verlag, 2002. 783 p.
2. Duden Die Grammatik. Berlin : Dudenverlag, 2022. 981 p.

3. Drüg H., Komfort-Hein S., Kraß A., Maier C., Rohowski G., Seidel R., Weiß H. Germanistik Sprachwissenschaft – Literaturwissenschaft – Schlüsselkompetenzen. Stuttgart · Weimar : Verlag J. B. Metzler, 2012. 509 p.
4. Tkatschuk N. Zeit ohne Tempus. Zur temporalen Interpretation satzwertiger Infinitive im Deutschen. Tübingen : Stauffenburg Verlag Brigitte Narr GmbH, 2011. 164 p.

АНАЛІЗ СТИЛЮ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЙРОМЕРЕЖ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Фенюк Леся Богданівна,
асистент кафедри французької філології

У сучасному науковому дискурсі цифрова гуманітаристика стрімко інтегрується з інструментами штучного інтелекту (ШІ), зокрема з нейромережами, які відкривають нові перспективи у вивченні літературних текстів. Зважаючи на складність і багатозначність художнього мовлення, традиційний аналіз часто виявляється недостатнім для глибокого опрацювання великих корпусів текстів. Саме тому дослідники все частіше звертаються до інструментів на основі глибинного навчання, здатних виявляти лінгвістичні, структурні та стилістичні закономірності [1].

Нейронні мережі, такі як CNN (згорткові) та RNN (рекурентні), а також сучасні трансформерні моделі (BERT, GPT), застосовуються для аналізу синтаксису, семантики, емоційної тональності та авторського стилю [2]. Наприклад, Stylo, модуль у середовищі R, дозволяє здійснювати стилOMETричний аналіз творів, виявляючи унікальні ознаки письма кожного автора. Так у дослідженні роману М. Пруста «У пошуках втраченого часу» було виявлено характерне використання довгих речень і абстрактної лексики. Аналогічно, тексти Г. Флобера відзначаються лаконічністю і точністю мовлення, що чітко фіксується автоматизованими інструментами [3].

Серед платформ, які активно використовуються у стилістичному та структурному аналізі, слід виокремити Voyant Tools, AntConc, Lexos, NLTK і SpaCy. Вони дають змогу аналізувати частотність лексем, створювати візуалізації, здійснювати морфологічний і синтаксичний аналіз, визначати структуру речень і виявляти зв'язки між компонентами тексту. Зокрема, у дослідженні роману В. Гюго «Знедолені» за допомогою NLTK були ідентифіковані частотні синтаксичні конструкції та складні підрядні речення, що характерно для стилю автора [4].

Попри технологічні переваги, впровадження нейромереж у гуманітарні дослідження супроводжується певними викликами. Зокрема, проблема інтерпретації результатів, отриманих автоматизованими системами, залишається відкритою. Так званий ефект «чорної скриньки» ускладнює розуміння логіки прийняття рішень моделями глибинного навчання [5]. Окрім того, складність літературної мови, насиченої метафорами, іронією, алюзіями, часто виходить за межі можливостей алгоритмів. Моделі потребують постійного вдосконалення, щоб краще враховувати культурний контекст і багатозначність художнього тексту.

Етичні аспекти теж відіграють важливу роль у процесі аналізу. Наявність упереджень у навчальних корпусах може спричинити викривлення результатів. Якщо модель натренована переважно на текстах одного типу (наприклад, чоловічого

авторства), вона може некоректно аналізувати твори інших соціальних груп. Тому критично важливо контролювати якість та репрезентативність вхідних даних [6].

Попри зазначені виклики, перспективи застосування нейромереж у літературознавстві залишаються обнадійливими. Зростає кількість інтерпретованих моделей, які дозволяють визначити, які саме мовні ознаки вплинули на результат. Інтеграція таких систем у дослідницьку та освітню практику дає змогу поглибити аналіз текстів, зробити його більш об'єктивним та масштабованим. Важливим є й міждисциплінарний підхід: поєднання філологічних знань із навичками роботи з алгоритмами штучного інтелекту створює нову якість досліджень.

Таким чином, використання нейромереж у стилістичному аналізі літературних текстів є потужним інструментом для дослідника, що відкриває нові можливості в осмисленні мовної та художньої структури тексту. При цьому людська інтерпретація, критичне мислення та культурний контекст залишаються ключовими елементами будь-якого літературного аналізу.

Список використаних джерел

1. Романюк В., Чевичелова О., Холод І. Взаємодія між фахівцями з філології та розробниками систем III. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 4 (22). С. 417–431.
2. Yang L., Wang G., Wang H. Reimagining Literary Analysis. *Information*. 2024. № 15(2).
3. Kalinichenko M. Semantic Models in Literary Studies. *Scientific Notes of Ostroh Academy*. 2023. № 17 (85). С. 59–61.
5. Schwandt S. Digital Methods in the Humanities. 2020. Vol. 1. P. 7–22.
6. Van Heerden I., Bas A. AI as Author. *Journal of Artificial Intelligence Research*. 2021. № 71. С. 175–189.
7. Лукіяничук І. Цифрові інновації у мовно-літературній галузі. *SWorldJournal*. 2024. № 24 (03). С. 57–66.

TRENDS IN TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT WITHIN THE REALMS OF EUROPEAN EDUCATIONAL STANDARDS

Фомін Катерина Василівна,
доцент кафедри англійської філології

In response to the multifaceted challenges of the 21st century, including globalization, digitalization, and socio-political shifts, educators' professional development within the European educational standards framework is undergoing significant transformation. This evolution emphasizes continuous learning, adaptability to pedagogical innovations, and responsiveness to diverse classroom needs. Research indicates that structured professional development initiatives can significantly improve teaching practices and student outcomes. Such programs not only level up educators' instructional skills but also contribute to their job satisfaction and commitment to the profession. Students need consistent access to grade-level instruction from well-prepared educators to realize their full potential.

Key trends shaping this landscape include the *adoption of evidence-based pedagogical practices*, fostering *intercultural competence and inclusive education*, the implementation of *supportive policies and institutional frameworks*, engagement in

virtual exchanges and cross-border experiences, development of digital competencies and technology integration, and promotion of lifelong learning and continuous professional development.

Governments and educational institutions play a pivotal role in fostering educators' professional growth. *The European Union's strategic framework for education and training (ET 2030)* provides guidelines for teacher qualification frameworks, quality assurance mechanisms, and mobility programs that facilitate the international exchange of best practices. At the European level, several frameworks and initiatives have been established to support the professional development of university teaching staff, particularly in enhancing digital and pedagogical competencies

The Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu), developed by the European Commission's Joint Research Centre, offers a comprehensive model outlining the digital skills educators require. It delineates six proficiency levels and provides a structured approach to developing digital competencies across various educational contexts [1].

The European Forum for Enhanced Collaboration in Teaching (EFFECT), initiated by the European University Association (EUA), aims to facilitate the exchange of effective methods and experiences in university teacher development across Europe. It explores the transferability of good practices and assesses the feasibility of a European-level structure to support teaching enhancement in higher education [2].

Erasmus+ Virtual Exchange (EVE) facilitates online intercultural learning experiences for young individuals in Europe and the Southern Mediterranean. It promotes people-to-people interactions that enhance intercultural dialogue and soft skills development. *Collaborative Online International Learning (COIL)* connects students and educators from different countries through co-developed online courses and projects. *Stevens Initiative*, a U.S.-based program that supports virtual exchange projects, aims to build global competencies among youth through online, collaborative learning experiences. The rapid pace of technological advancements and shifting industry trends have made lifelong learning and continuous professional development a necessity. *EdTech* is revolutionizing professional development, transforming it from a structured path to a dynamic, continuous process [3]. By enhancing access to diverse learning resources, offering personalized educational experiences, and providing verifiable digital credentials, EdTech is not just reshaping how we learn but also redefining the trajectory of career advancement. Moreover, lifelong learning goes beyond the acquisition of knowledge and skills. It fosters personal growth by promoting curiosity, creativity, and a growth mindset.

In conclusion, as we navigate the ongoing digital revolution, these trends contribute to a dynamic and responsive educational ecosystem, equipping educators to navigate contemporary pedagogical challenges and uphold excellence within the European educational standards framework. Educators' professional development within this framework of the European standards is characterized by its forward-moving and transformative nature, shifting from a static process into an ongoing commitment to acquiring new competencies, adapting to pedagogical innovations, and addressing the diverse needs of modern classrooms. Educational technology stands out as a vital element in reshaping our approaches to professional development and career progression. This transformative technology is a medium for learning and a powerful catalyst to propel career growth and lifelong achievement.

References

1. European Commission. Digital competence framework for educators (DigCompEdu). *Joint Research Centre*. URL: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu_en.
2. European University Association EFFECT: European Forum for Enhanced Collaboration in Teaching. URL: <https://www.eua.eu/our-work/projects/eu-funded-projects/effect.html>.
3. eLearning Innovation Center. Teaching staff in constant evolution: Frameworks for teaching development. *Universitat Oberta de Catalunya*. URL: <https://blogs.uoc.edu/elearning-innovation-center/teaching-staff-in-constant-evolution-frameworks-for-teaching-development/>.

СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СТАРШОГО ПОКОЛІННЯ У РОМАНІ Е. ГІЛБЕРТ «ЇСТИ. МОЛИТИСЯ. КОХАТИ»

Хоробчук Юлія Володимирівна,
аспірантка, факультет іноземних мов

Роман Е. Гілберт «Їсти. Молитися. Кохати» (2006) продовжує перебувати у центрі літературної критики як в Україні, так і за кордоном. Генераційний аспект твору ще не був предметом наукових розвідок, що й зумовлює актуальність нашого дослідження, оскільки авторська репрезентація старшого покоління показує суспільні та соціальні акценти, що робить твори цінними для досліджень у галузі літературної геронтології [2].

Відомо, що зацікавлення тематикою старшого покоління розпочалося доволі давно (Аристотель, Гіппократ, Цицерон), що сприяло згодом виникненню нового напрямку у науці – літературознавчій геронтології. Поєднання аналізу художнього тексту з науковими підходами до вивчення особливостей зрілого віку та старіння є основним завданням для дослідників у цій сфері. Сьогодні дослідження літературних творів, які зображують процес старіння, репрезентують літніх персонажів та відображають соціокультурні уявлення про старший вік стали центром студій багатьох вчених (Р. Маєрхофер, У. Крібернегт, Х. Цайліх, М. Оро-Пік'єрас, С. Фалкус, Д. Гремсхеммер-Хол, Е. Вайєтт-Браун, К. Вудворт, М. Хеп-ворт, М. Фезерстоун, Т. Коул, Дж. Кінг). Метою нашого дослідження є аналіз специфіки зображення старшого покоління у контексті літературознавчої геронтології на матеріалі роману Е. Гілберт «Їсти. Молитися. Кохати».

У романі є доволі багато сцен, де відтворюється міжгенераційний діалог. Наприклад, коли головна героїня знайомиться з жінкою в парку: «Сьогодні сиділа на лавочці в парку, а до мене підійшла дрібненька літня пані у чорній сукні, вместилася поруч і почала про щось розповідати.... Пані поглянула так, ніби дала по лобі дерев'яною ложкою, і почала наполягати...» [1, с. 50]. Зображення образу старшої людини через геронтологічний епітет «дрібненька» відображає не лише опис зовнішнього вигляду людини, але й фізичні властивості, які з віком старші люди втрачають, як от зріст [4]. Геронтологічне порівняння «поглянула так, ніби дала по лобі дерев'яною ложкою» вказує на певний емоційний вплив, що виходить за межі простого спілкування. Ще один приклад з твору – це зустріч з індонезійським ціли-

телем, якого героїня описує як «мудрого старого». Образ старця вказує на архетипічне сприйняття старіння, що асоціюється з мудрістю та духовним досвідом [5]: «...з мудрим старим індонезійським цілителем, щоб той допоміг дати раду з хлопцями? Тому, коли старий сам запитав, чого мені треба, я знайшла інші, справжніші слова» [1, с. 35]. Репрезентація старого як «мудрого» за допомогою геронтологічного епітету створює позитивний образ для читача [4]. Наступний приклад продовжує опис цього ж чоловіка: «Це був дрібненький літній чоловік із веселими очима, смаглявою шкірою червонявого відтінку і майже геть беззубим ротом. Не перебільшу, сказавши, що він дуже схожий на вчителя Йоду з «Зоряних воєн» [1, с. 35]. У цьому уривку авторка майстерно використовує епітети «дрібненький» і «літній», щоб підкреслити фізичну мініатюрність і вік персонажа, а також згадує про «беззубий рот», щоб вказати на вікові зміни. Особливо цікавими є інтертекстуальні конотації з учителем Йодою з відомої космічної саги. Це створює парадоксальний ефект, поєднуючи фізичну слабкість із мудрістю та внутрішньою силою, дозволяє уникнути стереотипного зображення літньої людини як слабкої та безпорадної, натомість пропонуючи багатогранний образ, що виходить за рамки простих кліше.

Відображення старшого віку проявляється і через самоусвідомлення героїні її власних фізичних ознак старіння та емоційних переживань: «У мене з'явилися зморшки на обличчі – перманентні надрізи між бровами, сліди сліз і тривоги» [1, с. 42]. У цьому уривку з роману письменниця натякає читачам на свою старість, але зморшки на обличчі символізують не лише вік, а й життєвий досвід. Ці елементи підкреслюють, що старіння не є просто біологічним процесом, воно також відображає внутрішні переживання та емоційний стан людини.

Отже, у романі Елізабет Гілберт «Їсти. Молитися. Кохати» констатуємо наявність репрезентації людей літнього віку. Образи старшого покоління показують не тільки фізичні описи, а й певні символи внутрішніх змін та архетипи. Авторська увага до генераційних процесів надає читачам можливість переглянути власні уявлення про старіння через призму особистих взаємодій і культурних асоціацій. Ці моменти сприяють створенню глибшого діалогу між поколіннями.

Список використаних джерел

1. Гілберт Е. Їсти, молитися, кохати / пер. з англ. Ярини Винницької. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 416 с.
2. Falcus S. Unsettling ageing in three novels by Pat Barker. *Ageing and Society*. 2011. Vol. 32, no. 8. P. 1382–1398.
3. Gilbert E. *Eat, Pray, Love*. New-York: Viking Press, 2006.
4. Joosen V. Constructing Age for Young Readers. *International Research in Children's Literature*. 2021. Vol. 14, no. 3. P. 252–268.
5. Jung C. G. *Man and His Symbols*. New-York: Anchor Books/Doubleday, 1964. 127 p.

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

РЕКОМЕНДАЦІЇ ФАХІВЦІВ З КОНТРОЛЮ ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ ВИТРИВАЛОСТІ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ У ТАЕКВОН-ДО ІТФ

Данишук Сергій,

доктор філософії, асистент кафедри
спортивно-педагогічних дисциплін;

Данишук Андрій,

аспірант, факультет фізичного виховання і спорту

Актуальність теми. Питання контролю у системі багаторічного удосконалення спортсменів завжди залишається актуальним. Прояви швидкісно-силової витривалості, на думку фахівців, можна встановити за допомогою різноманітних засобів (стрибків на місці, на скакалці, піднімання тулуба в положення сід, присідання на одній нозі, багатоскоки на відстані, а також піднімання ніг у положенні вис на перекладині тощо). Таким чином, для реалізації завдань фізичної підготовки юних спортсменів у таеквон-до ІТФ необхідно узагальнити та конкретизувати наявні дані про об'єктивні критерії оцінювання.

Мета дослідження: визначити засоби контролю швидкісно-силової витривалості юних спортсменів у таеквон-до ІТФ.

Методи дослідження: узагальнення даних науково-методичної літератури, аналізування документальних матеріалів, метод експертного опитування, методи математико-статистичної обробки даних. Експертне опитування проведено із залученням 24 тренерів з таеквон-до ІТФ.

Результати дослідження. Важливий блок засобів контролю фізичної підготовленості спортсменів у таеквон-до ІТФ пов'язаний з контролем швидкісно-силової витривалості. Вивчення наукової та методичної літератури дало змогу стверджувати про значну різноманітність рекомендованих вправ та розкид параметрів навантаження для них. Ми запропонували оптимізувати тривалість для різних варіантів вправ згідно спрямованості контролю швидкісно-силової витривалості (табл.).

Таблиця

Рекомендації щодо варіантів тестів для контролю швидкісно-силової витривалості юних спортсменів у таеквон-до ІТФ (n=24, тренери)

Контрольна вправа	Респонденти	Тривалість				
		10 с	20 с	30 с	45 с	60 с
стрибки на скакалці	%	0,00	0,00	20,83	33,33	45,83
	ранг	—	—	3	2	1
піднімання тулуба (згинання-розгинання) в положення сід	%	0,00	16,67	20,83	25,00	37,50
	ранг	—	4	3	2	1
присідання на одній нозі	%	25,00	20,83	45,83	8,33	0,00
	ранг	2	3	1	4	—
піднімання ніг у положенні вис	%	4,17	20,83	50,00	20,83	4,17
	ранг	4	2	1	2	4
багатоскоки на одній нозі	%	16,67	33,33	16,67	4,17	29,17
	ранг	3	1	3	5	2

З перелічених засобів ми одразу можемо спостерігати, що піднімання тулуба в положення сид експертами запропоновано проводити упродовж 60 с (37,50% респондентів). Враховуючи, що зазначена тривалість є достатньо великою і ця вправа уже залучена до батареї тестів у частині силової витривалості, ми прийняли рішення не залучати її для визначення швидкісно-силової витривалості.

Обов'язковим до залучення вважаємо тест «стрибки на скакалці». У цьому випадку респонденти рекомендували застосовувати цей тест з тривалістю 60 с (45,83% експертів).

У тесті «присідання на одній нозі» експерти, маючи перевагу у фаховому баченні проблемного питання рекомендують застосовувати її упродовж 30 с. Ми схильні вважати, що зазначений тест може бути інформативним, адже структура та зміст його виконання передбачають певні навантаження на робочі групи м'язів нижніх кінцівок. Тому результати будуть відображати об'єктивні відмінностей у стані підготовленості. Тобто він буде об'єктивно диференціювати спортсменів у межах однієї вікової групи за рівнем швидкісно-силової витривалості.

Протилежна ситуація спостерігається для тесту «піднімання ніг у положенні вис». Нажаль, незважаючи на об'єктивну інформативність результатів цього тесту, юні спортсменів навряд зможуть реалізувати свій потенціал з швидкісно-силової витривалості. Експерти найбільшу підтримку надали варіанту тривалості 30 с (50,00% відповідно).

Останній тест, що був виявлений в попередніх дослідженнях та широко застосовувався фахівцями з таеквон-до, проте у різній інтерпретації, був «багатоскоки на одній нозі». Тому він був включений як варіант відповіді у цьому запитанні. Експерти надали найбільшу перевагу варіанту тривалості в 20 с, що й буде використано на подальших етапах дослідження, зокрема при тестування швидкісно-силової витривалості.

Висновок. Для контролю швидкісно-силової витривалості юних спортсменів у таеквон-до ІТФ доцільно використовувати такі тести: «стрибки на скакалці упродовж 60», «присідання на одній нозі 30 с» та «багатоскоки на одній нозі 20 с».

Список використаних джерел

1. Karate WKF: Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Київ, 2014.
2. Лукина О. В. Оптимізація спеціальної фізичної підготовленості юних тхеквондистів на етапі попередньої базової підготовки : автореф. дис. ... канд. фіз. вих. : 24.00.01/ Дніпропетровський національний університет. Дніпропетровськ, 2009. 20 с.
3. Таеквон-до І.Т.Ф. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Київ, 2010.
4. Данищук С., Яців Я., Гнатчук Я., Хробатин І. Актуалізація контролю загальної фізичної підготовленості спортсменів віком 12–13 років у таеквон-до ІТФ. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2023. № 8(1). С. 297-304. <https://doi.org/10.26693/jmbs08.01.297>.
5. Данищук С., Яців Я., Гнатчук Я., Данищук А. Загальна фізична підготовленість юних спортсменів у таеквон-до ІТФ. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2024. № 2(1), С. 144–152. <https://doi.org/10.31891/pcs.2024.1.62>.

ВПЛИВ СТРЕСУ НА РЕПРОДУКТИВНУ ФУНКЦІЮ ЖІНКИ

Івасюк Ірина Йосипівна,

кандидат медичних наук, доцент

Актуальність. Особливо дана проблема актуальна сьогодні в Україні, адже населення знаходиться в умовах хронічного стресу який своєю чергою спричиняє розбалансування гіпоталамо-гіпофізарно-гонадальної осі. Це, безпосередньо, зумовлює функціональну гіпоталамічну аменорею, наслідками якої є хронічна ановуляція та безпліддя жінок репродуктивного віку.

Стресове навантаження під час вагітності здатне назавжди змінити функціонування гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової системи плода. Інтенсивний та гострий стреси призводять до викидня або недоношеної дитини з низькою масою тіла, навіть якщо дитина народжується вчасно, вона може мати вагу від 900 грамів до 2, 5 кілограмів. Через спричинені війною стрес і медичні проблеми лікарі фіксують, що кількість передчасних пологів в Україні збільшилася втричі.

В останні роки все більша увага приділяється питанням формування здоров'я жінки, тому що своєчасне виявлення й адекватна корекція порушень репродуктивної функції є запорукою збереження репродуктивного здоров'я та здоров'я жінки в цілому.

Мета. Дослідити вплив стресових факторів на стан репродуктивного здоров'я жінок репродуктивного віку.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання: провести огляд та аналіз даних наукової літератури, онлайн конференцій та вебінарів щодо порушення менструального циклу під впливом хронічного стресу. Уточнити кількість виявлень порушень менструального циклу та наявність жінок з відновленим циклом.

Матеріали і методи. Матеріалом для дослідження є дані оприлюднені на медичних конференціях, вебінарах та реєстраційні дані журналу обліку патологій оглядового кабінету жіночої консультації за 2024 рік.

Результати. Однією з найважливіших ознак нормальної діяльності репродуктивної системи є циклічні морфологічні та функціональні зміни в організмі жінки які повторюються з правильними інтервалами (21-35 днів) і проявляються регулярними матковими кровотечами (менструаціями – menses, menarche) з відповідними змінами циклічної картини слизової оболонки матки.

Період часу від першого дня менструації до першого дня наступної менструації називають менструальним циклом (МЦ).

В науковій літературі науковці вказують на прямий зв'язок між функціональними розладами порушень статевої циклічності і втратою репродуктивної здатності.

Виявлено, що проблема порушення менструального циклу в даний час дуже актуальна, адже більшість жінок сьогодні знаходяться під впливом хронічного стресу.

Виявлено що за період 2024 року до 53% жінок звертались з приводу припинення місячних, що не було пов'язано з вагітністю.

11% таких пацієнток є віком від 18 до 25 років. У більшості частини з них відновились місячні через 3 місяці, а в іншій частини через 6 місяців. 15% це пацієнтки віком від 25 до 38 років. У них місячні відновились через 4 -8 місяців і

вони проходили консервативне лікування. Пацієнти віком 39 до 45 років місячні відновлювались не циклічно. Спостерігались перерви в 1-2 місяці, або короткі менструації (менше ніж 2 дні) що було менше звичного циклу. У 2% пацієнтів віком переважно 45-47 років місячні не відновились протягом 2-х років, що можна вже вважати клімактеричним періодом.

Усі жінки скаржились поганий сон, психічні навантаження, болі, запаморочення, сильні стресові ситуації, часті соматичні захворювання. Більшість перехворіли на COVID 19 та інші інфекційні захворювання.

Висновки. 1. Стан репродуктивного здоров'я жінок після повномасштабного вторгнення безумовно погіршився, водночас значно зменшилася кількість жінок, які бажають планувати вагітність найближчим часом. Поряд з цим, жінкам фертильного віку, не зважаючи на ситуацію, слід підтримувати здоров'я доступними засобами, а саме: застосовувати аромо-фіто-аліментарну профілактику стрес-індукованих розладів, психосоматичних захворювань, вживати вітамінно-мінеральні комплекси, проводити психоемоційне розвантаження, перебування у релаксаційних кімнатах.

2. Стрес має віддалені наслідки для репродуктивного здоров'я жінки. Порушення менструального циклу можуть у результаті зумовити цілий спектр патологічних станів: анемія, позаматкова вагітність, безпліддя, новоутворення, ендометріоз, випадіння волосся, акне, головний біль, розлади неврологічного та психоемоційного стану.

Список використаних джерел

1. Грищенко В. І. Акушерство і гінекологія : у 2 кн. Книга 1 : Акушерство: Підручник для ВНЗ III–IV р.а. 3-є вид., випр. Дopusнено МОЗ / В. І. Грищенко, М. О. Щербина, Б. М. Венцківський та ін.; за ред. В. І. Грищенка, М. О. Щербини. Київ, 2017. 424 с.
2. Запорожан В. М. Акушерство та гінекологія : у 4 т. Т.1: Акушерство : нац. підручник для мед. ВНЗ IV р.а. 2-ге вид., випр. Затверджено МОЗ і МОН / за ред. В. М. Запорожана. Київ, 2017. 1032 с.
3. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
4. Семенюк Л, Юзвенко Т, Козачук Є, Загородня О. Зниження рівня дегідроепіандростерону як показник стрес-асоційованих розладів репродуктивного здоров'я. Огляд літератури. Clin Endocrinol Endocr Surg (Ukraine) [інтернет]. 30, Вересень 2024 [цит. за 14, Квітень 2025]; (3): 23-7. URL: <http://jcees.endocenter.kiev.ua/article/view/312436>.
5. Тимошенко Л.В. Практична гінекологія. Київ : Здоров'я, 2012. 320 с.
6. Хміль С. П., Кучма З. О., Романчик Л. Г. Гінекологія. Тернопіль, 2018.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БАДМІНТОНУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ У ХХІ СТОЛІТТІ

Коротких Дмитро,

асистент кафедри
спортивно-педагогічних дисциплін

Бадмінтон, як вид спорту, почав стрімко розвиватися у Івано-Франківській (ІФ) області за останні 2-3 роки. Зростання кількості спортсменів і секцій зацікавлює дослідити історичне походження цього феномену у межах області.

Метою даного історичного дослідження було: збирання історичних фактів і побудова хронологічної моделі подій у спортивному бадмінтоні області за останні 25 років.

На початку ХХІ століття центром бадмінтону в ІФ стала Медична академія (сьогодні ІФНМУ). Першим тренером секції з бадмінтону став Василь Гнатович Босович. У 2013 році він передав секцію Ігорю Володимировичу Драганчуку, який керував нею до 2020 року. Під їхнім керівництвом у 2013 році Збірна брала участь в ХІ літній універсіаді України (м. Дніпро). [1, 4, 7]

Паралельно з Медакадемією бадмінтон розвивався у м. Долина під керівництвом Стефанського Степана Григоровича. Степан Григорович залишив потужну спадщину за роки керування бадмінтоном у Долині з 1980 до 2023 року. Він підготував декількох МСМК: Сергій Стефанський, Іван Каратнік; МС, КМС: Галина Стефанська – перша в ІФ області, а також багато інших (Михайло, Олег, Артем Івонюки, Віктор Стефанський, Лілія Хомик, Юрій Цебрук та ін.). Сьогодні секцією у м. Долина керує тренер Жмуркевич Андрій [3].

У 2017 року в ІФ була зареєстрована ГО «Івано-Франківська обласна федерація бадмінтону», яка сьогодні не функціонує [4].

Також у 2017 році в ІФНУНГ починає працювати секція під керівництвом тренера Людери Лесі Михайлівни [2]. Під її керівництвом збірна команда ІФНУНГ брала участь в Обласній універсіаді, де посіла 2 командне місце (1 місце посів ІФНМУ, а 3 місце – ПНУ ім. В. Стефаника).

У 2022 році відкрилася секція з бадмінтону у м. Косів під керівництвом Рисакова М. О. Сьогодні у його секціях займаються до 36 дітей [4].

Також з 2020 року в області починає працювати Відокремлений підрозділ ГО «Федерація бадмінтону України» в ІФ області під керівництвом ректора ПНУ ім. В. Стефаника, професора Цепенди Ігоря Євгеновича. Під його керівництвом впроваджується Проєкт «Бадмінтон і зір», який ініційований президентом федерації бадмінтону України Олексієм Дніпровим. Планувалось, що проєкт триватиме впродовж 2021-2022 н.р. Але проєкт працює до сьогодні. У рамках цього проєкту почали проводитися курси «Базова техніка бадмінтону» для вчителів фізичного виховання області на базі ПНУ ім. В. Стефаника. Автор також допомагав у впровадженні програми Нова українська школа (модуль бадмінтон) для вчителів фізкультури області [3, 4, 5].

У 2023 році команда ПНУ ім. В. Стефаника вперше брала участь і стала срібним призером на змаганнях з бадмінтону серед науково-педагогічних працівників у м. Тернополі, а потім у м. Львові у 2023 і 2024 роках. З 2023 року у ПНУ ім. В. Стефаника функціонують секції для викладачів і студентів [4].

З 2021 року в ІФ області проводяться семінари програми Shuttle time [8]. З 2024 року ця програма увійшла до курсу «Базова техніка бадмінтону» у ПНУ ім. В. Стефаника. За 2 роки курси вже пройшли 22 представники ліцеїв області.

У 2017 році була зареєстрована Федерація бадмінтону Івано-Франківська (ФБІФ). Засновниками стали Коротких Дмитро і Українець Андрій. У 2021 році ФБІФ провела першу внутрішню атестацію з бадмінтону. У 2022 році ФБІФ брала участь у Дні фізичної культури та спорту в ПНУ і, разом з ОДЮСШ, провели Відкриту першість ІФ області з бадмінтону. У серпні 2022 року ФБІФ брала участь у перших міжобласних змаганнях у Кам'янці-Подільському, де були зайняті призові місця. У 2022 р. ФБІФ відкриває першу професійну дитячу секцію з бадмінтону на базі Івано-Франківського Ліцею №17, і другу у 2024 році. [4, 6]. 2023 рік почався для ФБІФ участю у Чемпіонаті України у Львові. Через 2 місяці ФБІФ вперше організувала турнір «Кубок Прикарпаття 2023». Це перший за багато років великий турнір з бадмінтону, що проводився в ІФ області. Влітку 2023 року ФБІФ бере участь у Всеукраїнському турнірі Lviv Open 2023, де досягає призових місць. На турнірі Rodillya Open 2023, що проходив у жовтні 2023 року, команда ФБІФ здобула вже 16 медалей.

Початок 2024 року відзначився здобуттям чемпіонського 1 місця на Чемпіонаті України серед ветеранів (м. Київ) у категорії 40-45 років. Його зайняв Коротких Дмитро. [4, 6]

У квітні 2024 року вперше в історії в ІФ проводиться Чемпіонат України U13, в якому беруть участь понад 80 дітей з усіх куточків України.

Місяць поспіль команда ІФ області під керівництвом Коротких Дмитра бере участь у VI всеукраїнській літній Гімназії, де займає 2 командне місце. І в тому ж місяці – у XIX літній Універсіаді України, де посідає 9 Командне місце в Україні [4, 6].

У жовтні 2024 року в ІФ проводиться Відкритий дитячий турнір з бадмінтону «Веселий волан», що далі стає щорічним. У ньому взяли участь понад 75 учасників. І 2 тижні потому – Відкритий турнір з бадмінтону «Кубок Прикарпаття», в якому взяло участь понад 80 учасників. [4]

Підсумовуючи дані дослідження, можна зробити висновки, що з 2023 по 2025 рік спостерігається бурхливий ріст бадмінтону у ІФ області. За ці 2 роки кількість змагань і кількість учасників у них зросли у декілька разів. Сформувалася суспільство зацікавлених спортсменів і організаторів. Окремо потрібно відмітити швидкий ріст класу гравців у в Івано-Франківську і Косові.

Список використаних джерел

1. URL: www.facebook.com/share/19ui4bJyVm/?mibextid=WC7FNe.
2. URL: http://all_about_sports.ua/.
3. Долина активна. URL: <https://www.facebook.com/activedolyna>.
4. Особисте інтерв'ю.
5. Федерація бадмінтону України. URL: <https://ubf.com.ua>.
6. Федерація бадмінтону Івано-Франківська. URL: <https://badminton.if.ua>.
7. Остафійчук Я., Шиптур М.. Івано-Франківський національний медичний університет. Кафедра фізичного виховання та здоров'я. 2018.
8. ПНУ ім. В. Стефаника. URL: <https://pnu.edu.ua/blog/2021/08/07/31715/>.

ОЦІНКА ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЧОЛОВІКІВ МОЛОДОГО ВІКУ ПРИ ПОБУДОВІ ОЗДОРОВЧИХ ТРЕНУВАНЬ СИЛОВОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Коротич Віталій,

аспірант, факультет фізичного виховання і спорту

Актуальність теми. Останнім часом спостерігається збільшення популярності оздоровчих тренувань силової спрямованості серед чоловіків молодого віку. Ураховуючи цей факт особливої актуальності набувають науково-обґрунтовані підходи до побудови занять даного виду. Основною умовою оцінки ефективності тренувального процесу є поглиблене та всебічне вивчення фізичного розвитку даного сегменту населення.

Мета дослідження. Оцінити показники фізичного розвитку чоловіків молодого віку при побудові оздоровчих тренувань силової спрямованості.

Методи дослідження. З метою вирішення поставлених завдань були використані аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури, антропометричні методи дослідження, а саме визначення жирового і м'язового компонентів тіла, методи індексів для визначення фізичного розвитку. Результати дослідження проаналізовані на основі використання методів математичної статистики.

Результати дослідження. У проведенні дослідження прийняло участь 50 чоловіків молодого віку 22-28 років, які займалися силовими тренуваннями на базі спортивного клубу «Торнадо» м. Івано-Франківськ.

Оцінку фізичного розвитку чоловіків проводили шляхом визначення їхнього зросту, ваги, ободових розмірів тіла [1; 4]. На основі цих даних були визначені рівні жирового, м'язового компонентів тіла, індекси фізичного розвитку, а саме: індекс маси тіла (ІМТ), грудино-ростовий індекс (ІГР), індекс розвитку мускулатури (ІРМ) [2; 3].

Проведений аналіз антропометричних показників (табл. 1) досліджуваного контингенту дозволив з'ясувати варіативність показників довжини та маси тіла учасників педагогічного експерименту. Стосовно показників довжини тіла чоловіків, то в середньому вони складали $x = 179,54$ см; $S = 6,59$ см, при цьому характеризувались незначними коливаннями ($v = 3,67$ %) в межах статеві-вікової групи, що вивчалась. Натомість показники маси тіла, які в середньому складали $x = 85,32$; $S = 17,35$ кг, навпаки мали широкий діапазон значень ($v = 20,33$ %). В той самий час, показники ободового розміру грудної клітки у стані спокою в середньому склали $x = 93,61$; $S = 3,59$ см та коливались в межах від 87 см до 101 см.

Таблиця 1

Антропометричні показники чоловіків молодого віку (n=50)

№	Показник	Значення показників		
		X	S	V
1	Довжина тіла, см	179,54	6,59	3,67
2	Маса тіла, кг	85,32	17,35	20,33
3	Ободовий розмір грудної клітки у стані спокою, см	93,61	3,59	3,83
4	Ободовий розмір плеча в розслабленому стані, см	32,48	3,16	9,72
5	Ободовий розмір плеча в напруженому стані, см	34,74	3,83	11,01

Додатково в процесі дослідження вивчалися показники ободових розмірів плеча, що дають можливість в подальшому розрахувати індекс розвитку мускулатури чоловіків молодого віку. Ободовий розмір плеча в розслабленому стані був змінним у межах від 28 до 41 см та в середньому дорівнював $x = 32,48$; $S = 3,16$ см. Ободовий розмір плеча в напруженому стані змінювався від 29 до 45 см, що в середньому склало $x = 34,74$; $S = 3,83$ см.

Результати дослідження компонентного складу маси тіла для комплексної оцінки тілобудови у порівнянні з показниками норми для даної категорії населення наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Показники компонентного складу маси тіла чоловіків молодого віку (n=50)

№	Показники	X	S	V	Показники норми для чоловіків	Кількість чоловіків, %		
						< Н	Н	> Н
1	Відносна маса м'язового компонента, %	41.87	3.61	8.63	40-50	42	58	0
2	Відносна маса жирового компонента, %	27.25	5.57	20.45	14-25	0	32	68

Результати дослідження вказують на те, що 68% досліджуваних мають показник жирового компонента вище норми. При цьому 58% чоловіків мали нормальну масу м'язового компонента, 42% респондентів мали недостатній рівень даного показника.

Для оцінки фізичного розвитку були розраховані індекс маси тіла, грудинно-ростовий індекс та індекс розвитку мускулатури (табл. 3).

Таблиця 3

Показники фізичного розвитку чоловіків молодого віку (n=50)

№	Показники	X	S	V	Показники норми для чоловіків	Кількість чоловіків, %		
						< Н	Н	> Н
1	Індекс маси тіла (ІМТ)	26,43	5,17	19,55	18.5–24.9	8	34	58
2	Грудино-ростовий індекс (ІГР), см	3.84	1.40	36.53	3-6	32	62	6
3	Індекс розвитку мускулатури (ІРМ), %	6.84	2.33	34.00	5–12	14	84	2

Дослідження ІМТ виявило, що 34% чоловіків мали нормальне значення, 8% мали показник нижче норми і 58% мали показник вищий за нормативне значення. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що ІМТ у переважної більшості чоловіків перебуває поза межами нормального значення. За ІГР більшість чоловіків (62%) мали нормальне значення, у 32% був показник, який вказував на недостатній розвиток грудної клітки, 6% мали розміри, які відповідають спортивній тілобудові. Отримані величини ІГР на «нормальний» розвиток грудної клітки досліджуваних. ІРМ у переважної більшості (84%) був у межах норми, 2% досліджуваних продемонстрували високий рівень розвитку мускулатури і 14% мали показник нижче норми.

Висновки. Проведений аналіз антропометричних показників для оцінки фізичного розвитку чоловіків молодого віку продемонстрував, що ІМТ у переважної більшості чоловіків перебував поза межами нормального значення (58% мали показник вищий за нормативне значення).

За грудино-ростовим індексом отримані величини вказували на «нормальний» розвиток грудної клітки досліджуваних. Таким чином у 62% чоловіків це значення перебувала у межах нормального значення, у 32% був показник, який вказував на недостатній розвиток грудної клітки, 6% мали розміри, які відповідають спортивній тілобудові.

ІРМ у переважної більшості (84%) був у межах норми, 2% досліджуваних продемонстрували високий рівень розвитку мускулатури і 14% мали показник нижче норми.

Оцінка маси жирового компонента у чоловіків молодого віку виявила значне відхилення у бік збільшення, а саме 68% досліджуваних мали показник жирового компонента вище норми.

За результатами визначення м'язового компонента було виявлено, що, 58% чоловіків мали нормальну масу м'язового компонента, 42% респондентів продемонстрували недостатній рівень даного показника.

Одержані дані вказують на актуальність оптимізації оздоровчого тренування силової спрямованості з метою збільшення відносної маси м'язового компонента і зниження рівня жирової тканини.

Список використаних джерел

1. Ахметов Р. Ф., Кутек Т. Б. Методика і методологія наукових досліджень у фізичному вихованні та спорті. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 192 с.
2. Гамма Т. В. Методичні вказівки до лабораторних робіт із навчальної дисципліни «Наукові дослідження у фізичній культурі і спорті». Рівне : НУВГП, 2022. 27 с.
3. Солтик О. О., Дутчак Ю. В. Спортивна морфологія : методичні рекомендації до практичних занять і самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 014.11 «Середня освіта (Фізична культура)» та 017 «Фізична культура і спорт». Хмельницький, 2023. 55 с.
4. Хома Т. В. Основи наукових досліджень у фізичному вихованні і спорті. Опорні конспекти лекцій. Ужгород : Редакційно-видавничий відділ Ужну, 2023. 120 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ МОДУЛЮ ДЗЮДО НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Курилюк Сергій,

кандидат психологічних наук, доцент
кафедри теорії та методики фізичної культури

Постановка проблеми. «Нова фізична культура» – невід’ємна складова ключової реформи Міністерства освіти і науки України «Нова українська школа», і це набагато більше, ніж по-новому проведені 45 хвилин уроку. Незважаючи на те, що в останні роки з’явилося чимало пропозицій урізноманітнення засобів фізичного виховання школярів, актуальним залишається вивчення інноваційних та оптимальних

умов формування фонду рухових навичок в учнів, використання дієвих способів набуття ними ключових оздоровчих компетентностей [1, 5, 6].

В цьому контексті **актуально** було б з'ясувати можливості використання дзюдо у сучасній фізичній культурі учнівської молоді в умовах реформи нової української школи.

Результати дослідження. Дзюдо – це сучасний вид спорту та єдиноборство, що входить до програми Олімпійських Ігор, який був заснований в Японії Дзігоро Кано ще у 1882 році. Він дуже популярний у світі, через це і привернув увагу людей на початкових етапах та особливо в сьогоденні, як система гармонійного розвитку особистості та самооборони, самозахисту, в умовах війни.

Вибір дзюдо серед підлітків [3, 8, 10] та молоді багатьох країн підтверджує ефективність цього виду спорту у вирішенні завдань щодо фізичної, спортивної підготовки та формування гармонійної особистості загалом.

Дзюдо настільки популярний серед видів спорту, що включений до шкільних програм в багатьох країнах світу та вирішує конкретні освітні оздоровчі та виховні стратегічні завдання.

Зокрема, головною метою шкільних програм у США – є ознайомлення молоді з культурою та видом спорту дзюдо, зменшення рівня їх занепокоєння загальним станом здоров'я, попередження проявів булінгу та формування самоповаги. Особливістю є те, що більшість програм дзюдо в США базуються в приватних школах.

В Данії, мета таких програм – активізація рухової діяльності дітей та допомога у підтримці стану здоров'я, самопочуття та підвищити рівня навчання з інших суміжних дисциплін. Заняття дзюдо повинні розвивати у дітей різні компетентності, такі як: атлетична, соціальна та особистісна.

У Естонії, цей вид спорту – творчий спосіб самовдосконалення, який допомагає стати більш послідовним, скромним та соціально відповідальним по відношенню до оточуючих людей. У Ізраїлі – заняття дзюдо спрямовані сформувати особистість дитини, підвищити впевненість у собі та навчити дисципліні. До того ж, окрім зміцнення сили м'язів, цей вид спорту також викликає взаємну повагу та розвиває моральні цінності особистості [1, 6, 11].

Відтак, інтеграція українського дзюдо в міжнародне спортивне співтовариство, з урахуванням національних особливостей, становлення, популярності дзюдо серед української молоді, сфери фізичної культури та відповідно до Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025р. «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», спонукали започаткувати реалізацію освітнього проєкту «Методика викладання дзюдо в закладах загальної середньої освіти» (запроваджено у відповідності до Листа МОНУ від 22.09.2021 р. № 1/9-482 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році»).

В основі ініціативи засновників Коломоєць Галини, Руденко Михайла, Кошляка Михайла, Дуброви Сергія закладено один із компонентів комплексної мети – впровадження варіативного модуля дзюдо в програму фізичної культури, діяльність секцій та гуртків в закладах освіти.

Основні напрямки за якими було передбачено реалізацію проєкту: розробка навчально-методичного комплексу; робота із забезпечення закладів освіти відповідними матеріально-технічними умовами; проведення семінарів-практикумів;

навчання та консультація в форматі в режимі онлайн з представниками федерацією та представниками МОН України; створення експертного середовища з питань реалізації проєкту в регіонах; організація та проведення змагань різних рівнів серед закладів освіти.

Висновки.

1. Таким чином, підготовлений авторським фаховим колективом комплект навчальних програм з дзюдо увійшов у зміст експериментальної модельної навчальної програми «Фізична культура. 5-6 класи.» для закладів середньої освіти у розділі «Модуль Дзюдо», – і це, без перебільшення, об'єктивно про нові підходи до урізноманітнення уроків фізичної культури за допомогою сучасних, цікавих, гендерно справедливих видів спорту.

2. Переваги використання методики викладання дзюдо спрямовані на те, щоб привернути увагу до фізичної культури в закладах освіти, підвищення мотивації молоді до оволодіння основами самозахисту, розширення професійних компетентностей вчителів та оновлення фонду інноваційних засобів у фізичному вихованні учнівської молоді.

3. Осмислення засадничих функцій дзюдо в сучасному світі (соціалізація та соціальна інтеграція, змагально-еталонна функція, функція досягнення, спортивно-оздоровча, виховна, комунікативна тощо), що підтверджено багатьма авторитетними світовими дослідженнями і представленими науковими виданнями, організаціями у сфері охорони здоров'я, освіти, науки, фізичної культури, олімпійського спорту обґрунтовує доцільність впровадження дзюдо у фізичну культуру закладів освіти України та інших країн.

Список використаних джерел

1. Білошапка Н, Курилюк С, Руденко М. Ефективність запровадження всеукраїнського проєкту «Самбо в кожному навчальний заклад». *Збірник тез матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку фізичної культури спорту і туризму в сучасному суспільстві»*. Івано-Франківськ, 2020. С. 53-54.
2. Бойченко Н. В. Вдосконалення техніко-тактичної підготовки в єдиноборствах : методичні рекомендації. Харків : ХДАФК, 2014. 48 с.
3. Кондрат В, Курилюк С. Формування позитивної мотивації учнів до занять фізичними та спортивними вправами. *Збірник тез матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку фізичної культури спорту і туризму в сучасному суспільстві»*. Івано-Франківськ, 2020. С. 51-2.
4. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти / Педан О. С., Коломоєць Г. А., Боляк А. А. та ін. Київ, 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni_prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Fiz.kult.5-6.kl.Pedan.ta.in.12.08.pdf.
5. Яковенко А.В. Сучасний стан фізичного виховання школярів у європейських країнах. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2019. Берез 26. Вип. 33. С. 125-132
6. Sami R. Yli-Piipari Physical Education Curriculum Reform in Finland. *Quest*. Oct 2015. №35. DOI: 10.1080/00336297.2014.948688.

РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Римик Роман Васильович,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри спортивно-педагогічних дисциплін

Актуальність. Фізична підготовка співробітників Національної поліції України складається з двох основних компонентів: загальної фізичної підготовки та тактики самозахисту й особистої безпеки. Програма загальної фізичної підготовки спрямована на розвиток і вдосконалення рухових якостей та навичок, необхідних як у щоденній службі, так і в екстремальних умовах. Вона охоплює витривалість, силу та швидкість, що дозволяють ефективно переслідувати правопорушників, переважати в силових сутичках під час їхнього затримання та долати різні перешкоди [4].

В умовах ведення бойових дій силовими структурами на території нашої держави зросли вимоги до професійної підготовки майбутніх поліцейських. Дослідники зазначають, що якісна підготовка, ефективне навчання та виховання є ключовими чинниками розвитку й формування професійної готовності правоохоронців [2].

О. Приймаков, Ю. Юхно, Т. Лоза та інші дослідники підкреслюють нагальну потребу у значному вдосконаленні системи професійно-прикладної фізичної підготовки (ППФП) у закладах освіти МВС. Вони зазначають, що рівень професійної підготовки випускників, які приходять на службу в органи внутрішніх справ, не відповідає сучасним практичним вимогам [5].

Мета дослідження – визначення рівнів фізичної підготовленості майбутніх поліцейських 1-3 курсу під час навчання в ЗВО МВС України.

Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використано комплекс сучасних **методів дослідження**: теоретичні (метод аналізу, синтезу, узагальнення); емпіричні (педагогічне спостереження, педагогічний експеримент), методи математичної статистики.

Для досягнення поставленої мети нами були залучені курсанти чоловічої статі першого, другого та третього курсів, Національної академії внутрішніх справ, всього 184 особи.

Результати дослідження. Для визначення рівня фізичної підготовленості ми використовували наступні тести: біг 100 м, біг 1000 м, підтягування на перекладині, комплексно силову вправу та човниковий біг 10x10 м. Одержані в процесі виконання тестів результати ми переводили в бали, а бали в рівні [5].

Загальний рівень фізичної підготовленості (табл.1) на першому курсі здебільшого знаходиться на достатньому рівні (1/3 обстежених курсантів), майже 40% курсантів віднесли до високого рівня, 30,77% відносяться до низького та задовільного рівнів.

На другому курсі ситуація подібна здебільшого курсанти знаходиться на достатньому рівні, а саме: низький рівень виявили в 6,45%, задовільний – у 29,03%, достатній рівень – у 40,32%, високий рівень – у 24,19%.

Майже половина курсантів третього року навчання мають достатній рівень фізичної підготовленості (46,15%), високий рівень виявили в більше ніж 1/3 курсантів (36,54%), решта 17,31% мають низький, або задовільний рівні.

Узагальнений рівень фізичної підготовленості майбутніх поліцейських на І–ІІІ курсах, %

Рівні фізичної підготовленості			
Низький	Задовільний	Достатній	Високий
Функціональні рівні І курсу (n=68)			
5,13	25,64	32,05	37,18
Функціональні рівні ІІ курсу (n=62)			
6,45	29,03	40,32	24,19
Функціональні рівні ІІІ курсу (n=54)			
5,77	11,54	46,15	36,54

Отже, серед показників фізичної підготовленості курсантів Національної академії внутрішніх справ, прослідковується чітка послідовність, пов'язана з підвищенням результатів тестів курсантів від першого до третього курсів. Тенденція фізичної підготовленості є зростаючою від 1 до 3 курсів.

Проте із силової підготовки курсанти ХНУПС факультету Протиповітряної оборони приходять більш підготовленими, і вже на 2 курсі результати стають однаковими в обох закладах вищої освіти [1].

На думку Р. О. Хитрук, В. В. Біліченко чинна система фізичної підготовки ЗВО недостатньо ефективна з точки зору формування професійно важливих якостей майбутніх співробітників правоохоронної сфери. Фізична підготовка здійснюється за програмами та методиками, які не враховують майбутню професійну діяльність, що знижує якість правозахисної та фахової готовності випускників [3].

Висновки. Серед показників фізичної підготовленості майбутніх поліцейських прослідковується чітка послідовність, пов'язана з підвищенням результатів тестів курсантів від першого до третього курсів. При цьому статистично вірогідні відмінності наявні для усіх випадків порівняння результатів першого та третього курсів це: біг на 100 метрів, біг на 1000 метрів, підтягування на перекладині, комплексно силова вправа, човниковий біг 10x10м.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. В., & Решко, С. М. (2015). Фізичний стан курсантів Національної академії внутрішніх справ. *Юридична психологія*. (2), 180–190.
2. Моргунова, О. А., & Ярещенко, О. А. (2020). Фізична підготовка курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання ВМС України. У Д. В. Швець (Ред.), *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: збірник наукових праць*. № 2 (с. 177–179). Харків: ХНУВС.
3. Одеров, А. М., Лещінський, О. В., Первачук, О. І., & Бабич, М. О. (2023). Якість військово-професійної підготовки курсантів – як складова успішного виконання спеціальних завдань. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 3(161), 131–135. [http://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.03\(161\).30](http://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.03(161).30)
5. Потопи, М. О. (2019). Особливості фізичної підготовки майбутніх працівників національної поліції України як складова службової підготовки. *Гуманітарні та природничі науки: актуальні питання* (с. 172–175). Івано-Франківськ.
6. Римик В. Р. Спеціальна фізична підготовка зі спрямованим розвитком психо-

фізичних якостей майбутніх поліцейських : дис. д-ра філософії в галузі фіз. виховання і спорту : 017. Львів, 2024. 229 с.

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ВИСТУПУ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТСМЕНІВ НА XXXIII ЛІТНІЙ ОЛІМПІАДІ У ПАРИЖІ

П'ятничук Дмитро Васильович,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри спортивно-педагогічних дисциплін

На земній кулі немає більш престижних змагань, ніж сучасні Олімпійські ігри, і все це обумовлено спортом, тому не випадково що майже століття тому засновник Олімпійських ігор французький педагог П'єр де Кубертен у своїй «Оді спорту» написав: «О спорт! Ти – мир!» [1].

На сучасному етапі розвитку суспільства спорт має не тільки виховне і політичне значення, він щільно пов'язаний з економікою, наукою, освітою, культурою, і тому успіхи в спорті тієї чи іншої країни на рівні світових змагань і особливо – Олімпійських ігор визначає певний рівень її досягнень у своєму розвитку в цивілізованому світі. Для нас важливе значення набуває вивчення вітчизняної української історії фізичної культури та спорту, особливо історії участі наших спортсменів на сучасних Олімпійських іграх, що дає змогу крізь призму часу відчутти рівень досягнень спортсменів України за останні півстоліття, згадати тих, хто стояв на п'єдесталі пошани Олімпійських ігор, славив не тільки себе в спорті, а й свій народ, свою Батьківщину.

Мета дослідження – проаналізувати результати виступів на XXXIII літніх олімпійських іграх українських спортсменів.

Методи – теоретичний аналіз та узагальнення даних наукової та методичної літератури, порівняння.

З 26 липня по 11 серпня 2024 р. в Парижі тривали літні Олімпійські ігри 2024 року. Україну на XXXIII літній Олімпіаді представляли 140 атлетів, які виступили у 23 видах спорту. Варто відмітити, що Ігри 2024 року стали першими, на яких була однакова кількість спортсменів серед чоловіків і жінок. У програмі Олімпійських ігор 2024 року представлено 32 види спорту. Для покращення програми та загальної концепції ігор до 28-ми основних олімпійських видів спорту як додаткові були обрані брейк-данс, спортивне скелелазення, скейтбординг і серфінг. У цілому в змаганнях на Олімпійських іграх 2024 прийняли участь учасники з 201 країни [2].

Україна завершила виступ на Олімпіаді-2024 з дванадцятьма нагородами: трьома золотими, п'ятьма срібними та чотирма бронзовими та посіла 22 місце у загальному рейтингу. Слід зазначити, що за вигране «золото» на Олімпіаді-2024 спортсменам було передбачено призові 125 тисяч доларів США. Така ж сама сума була й на попередній літній Олімпіаді-2020 у Токіо. Фінансова винагорода за «срібло» та «бронзу» зросла. За друге місце в Парижі українці отримали 100 тисяч доларів США (а було 80 тисяч доларів США), а за третю сходинку – 80 тисяч доларів США (було 55 тисяч доларів США).

Варто зазначити, що олімпійськими чемпіонами стали українські спортсменки з фехтування на шаблях у командній першості серед жінок Ольга Харлан, Олена

Кравацька, Аліна Комащук і Юлія Бакастова. Легкоатлетка Ярослава Магучіх (стрибки у висоту), та боксер Олександр Хижняк (бокс, вагова категорія до 80 кг). Срібло завоював Сергій Куліш (кульова стрільба, стрільба з гвинтівки з трьох положень на дистанції 50 метрів). Друге срібло у Іллі Ковтуна (спортивна гімнастика, паралельні бруси). Борець греко-римського стилю Парвіз Насібов приніс Україні третє «срібло». Людмила Лузан та Анастасія Рибачок – срібні призерки у каное-двійці на дистанції 500 метрів. Українська борчиня вільного стилю Ірина Коляденко завоювала п'яту срібну медаль на Олімпійських іграх 2024 у Парижі. Шаблістка Ольга Харлан принесла збірній Україні першу бронзову нагороду літніх Олімпійських ігор-2024 у особистих змаганнях з фехтування. Ще одну медаль для України – бронзову – здобула Ірина Геращенко легка атлетика. Ірині Геращенко 29 років, це її перша олімпійська нагорода. Вона не змогла взяти висоту 1.98 м, але стрибок на 1.95 м дозволив їй отримати бронзу. Український легкоатлет Михайло Кохан став бронзовим призером у фіналі метання молота він показав третій результат. **І бронзову медаль у скарбничку України приніс Жан Беленюк** (греко-римська боротьба, вагова категорія до 87 кг) [1-3].

Таким чином, підсумовуючи слід зазначити, що загалом на Олімпіаді-2024 було розіграно 329 комплектів медалей у 32 видах спорту. Україна була представлена найменшою кількістю спортсменів у своїй історії на Олімпійських іграх. Перед цим антирекорд (155 атлетів) був на Іграх-2020, які через пандемію коронавірусу відбулися 2021 року. На Олімпіаді-2020 збірна України здобула 19 нагород: одну золоту, шість срібних і 12 бронзових. З цим результатом наша країна посіла 44-те місце в медальному заліку.

Список використаних джерел

1. Єрмолова В. М. 10 уроків із П'єром де Кубертенем : метод. посіб. К., 2015. 236 с.
2. Мороз Є. Україна показала найкращий результат за 12 років на Олімпійських іграх за кількістю «золота»: всі результати. *Suspilne.media*. 2024. URL: <https://suspilne.media/sport/811159-ukraina-pokazala-najkrasij-rezultat-za-12-rokiv-na-olimpijskih-igrah-za-kilkistu-zolota-vsi-rezultati/>.
3. Ukraine Olympic Team – Squad statistics. *Transfermarkt*. 2024. URL: <https://www.transfermarkt.com/ukraine-olympia/leistungsdaten/verein/114122>.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПОНЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СПОРТСМЕНІВ ДО ЗМАГАНЬ

Курилюк Сергій,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри теорії та методики фізичної культури;

Білошанка Роман,

аспірант, факультет фізичного виховання і спорту

Актуальність. Теоретичний аналіз наукових даних та сучасного тренінгу здюдоїстів високої кваліфікації до змагань потребує інтеграції сучасних основ теорії і методики спортивного тренування та психології сорту в контексті індивідуального впливу на психологічну готовність спортсменів [1,3,4,6]. Індивідуалізація засобів

впливів на психологічну підготовленість атлетів до змагань досягається виявленням сформованості складових компонентів психологічної готовності та розробкою індивідуальних програм психологічної підготовки спортсменів та їх застосування в передзмагальному процесі [6].

Мета дослідження – з'ясувати особливості управління психологічною підготовкою спортсменів високої кваліфікації до змагань для забезпечення оптимального рівня їх готовності.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення наукових джерел з проблеми психологічної готовності, спостереження, інтерв'ювання та аналіз тренувальної та змагальної діяльності спортсменів, анкетування, метод експертних оцінок, методи математичної статистики.

Результати дослідження. Проблема підведення спортсменів до змагань – одна з найважливіших у спортивному тренуванні. Вона має величезну практичну значущість [2].

Встановлено, що передзмагальна психологічна підготовка спортсменів є цілеспрямованим процесом, що включає мотиваційний, емоційний, сенсомоторний та рефлексивний компоненти. Ключовим у готовності виступає мотиваційний компонент, який у значній мірі впливає на успішність змагальної діяльності. Виявлено, що формування оптимального передстартового стану найефективніше здійснювати на основі діагностики даних індивідуально-психологічних особливостей та детального вивчення об'єктивних та суб'єктивних передзмагальних факторів, що впливають на конкретного спортсмена. Відтак, це дає можливість скласти програму індивідуального психологічного тренінгу кваліфікованих спортсменів у передзмагальний період. Отже, методика управління передзмагальною психологічною підготовкою кваліфікованих дзюдоїстів повинна включати: діагностику передстартової психологічної готовності; складання індивідуальних програм формування психічної готовності дзюдоїстів, які мають ґрунтуватися на основі психічного стану та поведінки спортсмена у змаганнях, результатах поточного контролю готовності до змагання, що сприяє вдосконаленню професійно важливих якостей та результативності змагальної діяльності.

Висновок.

З'ясовано, що психологічна готовність кваліфікованих дзюдоїстів до змагання знаходиться на межі середнього і високого рівнях. Проте, значна частина спортсменів (71%) відповідає середньому рівню психологічної підготовленості. Встановлено достовірний зв'язок психологічної готовності дзюдоїстів до змагання з результативністю змагальної діяльності ($r = 0,57$), $P < 0,05$. Найтіснішим виявився взаємовплив між результативністю на змаганнях та мотиваційним компонентом (потреба) готовності ($r = 0,77$).

Встановлено, що рівень психологічної готовності дзюдоїстів на передзмагальному етапі виражений на середньому рівні та є відносно стійким. Серед основних засобів, що позитивно впливають на готовність дзюдоїстів перед змаганнями необхідно відзначити наступні: підтримка тренера та соціальне оточення; конкретна постановка цілей та завдань; систематичний аналіз змагальних результатів; діагностика індивідуально-психологічних показників та поточних психічних станів; постійний психологічний супровід; застосування засобів психорегуляції тощо.

Ключові слова: дзюдо, психологічна підготовка, психологічна готовність.

Список використаних джерел

1. Ананченко К. В., Перебийніс В. Б., Пакулін С. Л. Удосконалення техніко-тактичної підготовки дзюдоїстів на етапі виходу зі спорту вищих досягнень. *Траектория науки*. 2016. № 2(7). URL: <http://pathofscience.org/index.php/ps/article/view/64>.
2. Гринь О. Діагностика психологічних умінь саморегуляції у спортсменів в процесі підготовки до змагань. *Актуальні проблеми психолого-педагогічного супроводу та розвитку суб'єктів спортивної діяльності* : матеріали I Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 жовт 2018 р.). Київ, 2018. С. 45-7.
3. Ткаченко С.В., Сучасні проблеми підготовки борців високої спортивної майстерності в дзюдо. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)* : збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 394-6.
4. Boris Blumenstein, Ronnie Lidor & Gershon Tenenbaum. Periodization and planning of psychological preparation in elite combat sport programs: The case of judo. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*. 2005. 3: 1, 7-25. DOI: 10.1080/1612197X.2005.9671755.
5. Kuryliuk Serhii Psychological support for young judoka. Source: Sport & Society. Sport si Societate. 2016. Vol. 16. Issue 1. P. 89-95.

СЕКЦІЯ ТУРИЗМУ

ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯРЕМЧАНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Копилець Дмитро Михайлович,
асистент кафедри туризмознавства і краєзнавства

У червні 2020 року відповідно до адміністративно-територіальної реформи Кабінет Міністрів України утворив Яремчанську міську територіальну громаду. Її загальна площа становить 273,7 км², а чисельність населення – 13 669 осіб. Географічне розташування громади, зокрема міста Яремче на стратегічному транспортному коридорі Івано-Франківськ – Мукачево, забезпечує вигідні передумови для соціально-економічного та туристичного розвитку регіону [1].

Зручне сполучення з Яремче робить його популярним серед туристів. Багато подорожуючих обирають залізничний транспорт, адже місто має прямі залізничні маршрути з Києвом, Харковом, Одесою, Черніговом, Львовом та іншими містами України. Поблизу знаходиться Буковель – один із найбільших курортів Східної Європи, який щороку відвідує велика кількість туристів.

У літній період Яремче також користується значною популярністю серед туристів, завдяки наявності великої кількості гірських туристичних маршрутів. Околицями міста проходять маршрути і стежки, що дозволяють легко дістатися до відомих вершин, таких як Говерла, Шпиці, Петрос, а також до Чорногірського та Горганського хребтів.

Регіон є відмінною базою для автобусних екскурсій, пропонуючи різноманітні напрямки та тематичні маршрути, зокрема до Верховини або для знайомства з гуцульськими ремеслами в місті Косів. В межах Яремче наявні численні водоспади, серед яких Пробій на річці Прут, який став відвідуваною карткою регіону, а також Гук, Бухтівець, Крапельковий, Дзвінка та інші.

Розвиток музейного туризму на території Яремчанської міської територіальної громади є важливим аспектом культурного життя регіону. Наразі в місті працюють чотири приватних музеї, які дають змогу познайомитися з історією, культурою та місцевою кухнею. Серед них – музей карпатської магії, музей культури, музей Альпеншток, що розповідає про австрійський період, а також Повстанська криївка, відновлена у 2020 році, де можна дізнатися про побут повстанців та їхнє життя в той час.

Серед найбільш популярних маршрутів Яремче особливо виділяється легка та відома стежка Довбуша. Ця еколого-пізнавальна стежка завдовжки 2 км є улюбленою серед школярів та людей похилого віку, оскільки не має важких підйомів. Вона дає можливість насолоджуватися природою регіону та глибше ознайомитися з історією і життям Олекси Довбуша.

Інший маршрут веде на гору Маковиця, з вершини якої відкривається захоплюючий панорамний вид на навколишні гори та місто. Під самою вершиною знаходиться Полонинське господарство, де пасуть овець і виготовляють сир. Тут можна скуштувати традиційні страви, такі як банош, бограч чи вареники з вурдою, а також взяти участь у майстер-класі з виготовлення карпатського сиру. Літні дерев'яні хатинки Едельвейсу розташовані на полонині Явірник.

Яремче вже майже століття є популярним туристичним та рекреаційним центром Івано-Франківської області. Кількість відвідувачів щорічно досягає 2-2,5 млн осіб. Туристів приваблюють традиції, культура та природа цього міста. Яремчанську громаду щорічно відвідують гості з різних країн і регіонів України [2].

Розподіл туристів за віком показує, що понад половина відпочиваючих у Яремче, а саме 50,7%, належать до вікової категорії 25-34 років. На другому місці – туристи віком 35-44 роки, які становлять 28,6% від загальної кількості. Третє місце займають відвідувачі віком 45-54 роки, що також становлять значну частину туристів. Менше 1% складають туристи віком 55-65 років, а близько 2% – туристи старше 65 років. Головна маса туристів виявляється молодого та активною, а також сімейною аудиторією, де переважають батьки з дітьми. Молоді пари та сім'ї часто вибирають Яремче як місце для відпочинку. Пенсіонери, хоча і складають меншість, також є частиною туристичного потоку.

Залізниця виявляється найпопулярнішим транспортним засобом для перевезення туристів, займаючи близько 60% ринку. Також значну частку займають автомобільні подорожі, особливо під час воєнного стану, коли їх кількість збільшилася на близько 25%. На третьому місці знаходяться автобусні перевезення.

Середня тривалість перебування туристів у Яремче становить 3-4 дні. Більшість відпочиваючих (приблизно 70%) обирають харчування в ресторанах та кафе, тоді як близько 30% надають перевагу самостійному приготуванню їжі в садибах.

Різноманіття активних видів відпочинку також є привабливим для туристів: приблизно 56% надають перевагу екскурсіям, 53% відвідують розважальні заклади, а 45% обирають активний відпочинок (походи в гори, сплави по річках, катання на конях та інші види активностей) [3].

Отже, динаміка надходжень туристичного збору показує на значний ріст навіть під час воєнного стану, що позитивно впливає на розвиток туризму в зазначеному регіоні.

Список використаних джерел

1. Історія м. Яремче. URL: <https://ukrssr.com.ua/ifrank/nadvirnyanskiy/yaremcha-nadvirnyanskiy-rayon-ivano-frankivska-oblast>.
2. Історична довідка з сайту Яремчанської міської ради. URL: <https://yaremcha-miskrada.gov.ua/istorychna-dovidka-19-29-55-03-08-2019/>.
3. Тип потоки. URL: <https://firtka.if.ua/blog/view/bilshe-nizh-minulogo-roku-silki-turistiv-vidvidali-ivano-frankivshchinu-tsogorich-za-11-misiatsiv>.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Познанський Роман Васильович,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов і країнознавства

Традиційні інструменти формування педагогічної майстерності зазнають змін, що сприяє докорінній трансформації процесу підготовки та перепідготовки викладачів вітчизняних ЗВО. На противагу формальним методикам навчання фахів-

ців приходять оновленні, інноваційно орієнтовані та прогресивні. Визначено, що їх відмінною рисою є акцент уваги на важливості формування діджитал-компетентності як показника професіоналізму педагога в умовах сучасної системи освіти, який висвітлює його прагнення до прогресу і саморозвитку, як показника, який свідчить про вибір особою стратегії безперервного навчання та вдосконалення навичок відповідно до змін, які відбуваються на теренах глобального освітнього простору. Таким чином, важливість дослідження діджитал-компетентності пов'язана із потребою щодо визначення не лише ролі цієї риси для педагога в контексті професійної діяльності, а і концептуальних основ, методології її формування. Дослідження проблематики здійснювалось завдяки застосуванню методів порівняння, абстракції, аналізу та узагальнення. В ході дослідження було детерміновано сутність діджитал-компетентності, узагальнено її важливість в контексті формування професіоналізму і майстерності педагога. Також було проаналізовано показники діджитал-компетентності педагогів; на основі отриманих результатів авторами було узагальнено перспективи розвитку процесу формування цифрової компетентності як етапу стратегії підвищення педагогічної майстерності сучасних фахівців.

Питанням формування педагогічної майстерності в умовах діджиталізації освіти присвячено праці багатьох дослідників, зокрема таких, як Є. Барбіна [1], М. Елькін [2], В. Ковальчук [3], Л. Загородня, О. Бартків та ін. Так, Є. Барбіна аналізує поняття майстерності педагога як одного із чинників його фахової та особистісної підготовки; науковцем визначено, що інтегральним показником педагогічної майстерності і компетентності є ставлення викладача до професійної діяльності, а також стан розвитку тих компетенцій, які відповідно до суб'єктивного судження самої особи, мають найбільший вплив на це ставлення [1, с. 89]. А. Коробченко та М. Елькін досліджують організаційні аспекти формування професійних якостей педагога; науковцями визначено, що компетентність і майстерність не можуть бути детерміновані як природні здібності, це саморозвинуті специфічні якості, які необхідні для ефективного вирішення викладачем проблемних питань, що виникають як у професійній діяльності, так і у реальних життєвих ситуаціях [2, с. 211]. Відповідно до такого судження діджитал-компетентність є вимогою до педагога від цифровізованого, високотехнологічного освітнього простору. В. Ковальчук визначає вплив актуальних діджитал-змін на процеси підготовки якісно нового типу викладачів ЗВО – педагогів, які органічно поєднують функції викладача та майстра процесу обміну знаннями із студентами; дослідником визначено, що стратегія формування педагогічної майстерності передбачає декілька етапів – діагностика, мотивація, проектування індивідуальної траєкторії розвитку педагогічної майстерності, реалізація, корекція та рефлексія. Індикатором майстерності педагога є самовизнання особистістю власного професіоналізму, зокрема «усвідомлення механізмів успішності своєї праці, а також себе як специфічного «інструмента» роботи з людиною» [3, с. 25]. Причина розвитку діджитал-компетентності як самостійної професійної риси педагога була висвітлена ще у Цифровій адженді України – 2020 [4]; вона має наступний зміст: «У динамічному «цифровому» світі «стрибокподібний» розвиток фактично не має альтернатив. Якщо країни не намагаються оновлювати свої сфери життєдіяльності технологіями та інноваціями, вони «випадають» з основних світових економічних тенденцій, тим самим лише посилюючи злидні та бідність свого населення». В контексті таких змін було сформовано новий напрям

досліджень – детермінування ролі діджитал-компетентності педагога в контексті формування його педагогічної майстерності. Результати аналізу узагальнено у працях В. Бикова, О. Спіріна, Н. Дементієвської [5], С. Іванової, Л. Лупаренко, А. Яцишиної та ін.

Оскільки сам процес формування педагогічної майстерності – це в певній мірі стратегія самовиховання, то він містить окремі складові, а саме вектори розвитку діяльнісної та особистісної складових педагогічної майстерності:

- *вектор розвитку діяльнісної складової педагогічної майстерності* – це робота педагога над формуванням готовності до новаторства і творчості у професійній діяльності; це визнання важливості самоаналізу, а також аналізу аспектів морально-етичної складової у роботі; це вивчення педагогічних технологій і технік навчання, що перманентно оновлюються в умовах соціально-економічних трансформацій; це розвиток педагогічного мислення на основі опрацювання нагромадженого педагогічного досвіду; це самостійне визнання важливості та практична робота над формуванням професійно-педагогічної компетентності;
- *вектор розвитку особистісної складової педагогічної майстерності* – це робота педагога над формуванням готовності до самовіддачі та самореалізації; це формування особистісної професійної позиції, а також особистісного індивідуального стилю організації професійної діяльності; це безперервне вивчення основ загальної педагогічної культури і етики, які мають властивість змінюватись разом із трансформацією суспільства та громадських поглядів; це дотримання траєкторії досягнення особистісної зрілості, що визначає готовність педагога і до навчання, і до викладацької діяльності; це перманентний самоаналіз зорієнтований на вивчення особистісного потенціалу та формування тактики його застосування в контексті професійної діяльності [6, с. 260].

В ході узагальнення діджитал-компетентності було визначено, що це показник, особистісна риса, яка відображає результати роботи фахівця над формуванням власного професіоналізму і майстерності в умовах діджиталізації освіти; це вимір готовності педагога до роботи із цифровими освітніми інструментами, а також до організації навчального процесу на засадах використання цифрових технологій та онлайн методик організації взаємодії із студентами.

В дослідженні було визначено, що показники розвитку діджитал-компетентностей мають недостатньо високий рівень, проте існує потенціал та прагнення освітян до їх підвищення.

Список використаних джерел

1. Барбіна Є. С. Цілісний процес формування професійної майстерності майбутнього вчителя у системі неперервної освіти. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2019. Вип. 88. С. 84-91.
2. Підготовка майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій: монографія / Коробченко А., Окса М., Елькін М., Бельчева Т., Єрмак Ю. та ін.; за заг ред. А. Коробченко. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2019. 246 с.
3. Ковальчук В. І. Розвиток педагогічної майстерності майбутніх педагогів професійного навчання в умовах закладу вищої освіти. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій* : зб.

мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Глухів, 2 квітня 2021). Глухів : Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2021. С. 24-26.

4. Цифрова адженда України – 2020. URL: <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення 18.04.2022).
5. Дементієвська Н.П. Підготовка вчителів до використання інтерактивних комп'ютерних моделей для навчання учнів через дослідження. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 80. № 6. С. 222-242.
6. Теличко Н., Дядченко О. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя іноземної мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. Вип. 4 (108). С. 256-265.

ЗДОРОВА ЇЖА – ТРЕНД СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Румянцева Ірина Богданівна,
доктор філософії (PhD) з економіки,
старший викладач

Здорове харчування сьогодні набуває все більшої популярності, і 2025 рік не стане винятком. Зміна способу життя, підвищення обізнаності про вплив харчування на здоров'я та зростання кількості досліджень у цій галузі сприяють появі нових трендів [1].

Все більшої популярності набувають – продукти функціонального призначення. Продукти функціонального призначення стають базовою складовою раціону більшості сучасної молоді.

До пребіотиків та пробіотиків відносимо: кисломолочні продукти, такі як йогурти на заквасці та кефіри; ферментовані овочі – це квашена капуста, помідори, огірки, всі ті продукти, які пройшли процес ферментації і які підтримують здоров'я кишківника.

Модні серед молоді суперфуди, такі як: чіа, кіноа, ягоди асаї (екзотичні ягоди асаї дозрівають на пальмі роду Евтерпа, ягоди асаї, наповнюють організм енергією та витривалістю, зберігають активність та рухливість), лосось, лохина, авокадо, листовата зелень, які містять високу концентрацію вітамінів, поживних речовин та антиоксидантів.

Не менш популярними є функціональні напої, які є багатими на вітаміни, мінеральні речовини, харчові волокна, пробіотики, жирні кислоти, фосфоліпіди, екстракти різних трав і рослин, до них належать: рослинне молоко, смузі з додаванням вітамінів або адаптогенів (лікарських засобів та біологічно активних добавок), як-от ашваганда (багаторічний вічнозелений чагарник, що росте на території від Південно-Східної Азії) чи женьшень.

Через більшу обізнаність серед молоді про здоровий спосіб життя та прагнення до зручних способів зміцнення свого здоров'я, функціональні напої сьогодні стають все більш популярними серед молодого покоління.

До функціональних напоїв також відносять напої спортивного призначення та пробіотичні напої, які є мега-популярні сьогодні.

Напої спортивного призначення, містять поєднання води, вуглеводів і електrolітів, таких як натрій, калій і хлорид. Дані напої допомагають підліткам, які

займаються спортом підтримувати свій рівень енергії та показувати найкращі результати при інтенсивному тренуванні.

Пробіотичні напої – це напої, в складі яких є живі бактерії, які в свою чергу є корисні для здоров'я кишечника. Найбільш популярним пробіотичним напоєм серед підлітків є чайний гриб під назвою «комбуча». Сучасна комбуча готується шляхом додавання в чай певних штамів бактерій і дріжджів, котрі спричиняють бродіння. У даній суміші розвивається велика кількість бактерій, які мають пробіотичну функцію, які в свою чергу забезпечують кишечник здоровими бактеріями.

Тренд на здорове харчування змушує сучасних підлітків харчуватися краще.

Сучасна молодь демонструє зміну харчових уподобань на користь здорового та свідомого підходу до їжі. Це явище стає дедалі популярнішим, зокрема серед тих, хто шукає не просто смачної їжі, а користі для себе і свого здоров'я [2].

Ще одним трендом у 2025 році серед здорового харчування підлітків буде персоніфіковане харчування. Воно являє собою персоніфіковані підходи до харчування. Це індивідуальні плани харчування, що враховують генетичні особливості, метаболізм та інші фактори. Для молодого покоління є пріоритетом використання сучасних технологій для моніторингу здоров'я таких, як гаджети та мобільні додатки для відстеження харчування.

Підлітки люблять застосовувати інноваційні технології за допомогою яких, можна отримати конкретні рекомендації щодо харчування. Єдиною умовою використання таких технологій є здача аналізів, які вводять в спеціальні програми на мобільних застосунках та отримують персоніфіковану інформацію щодо здорового харчування.

Здорове харчування молоді продовжить й надалі розвиватися, враховуючи сучасні технології, екологічні виклики та індивідуальні потреби підлітків. Зміна сприйняття їжі з просто джерела енергії на інструмент підтримки здоров'я та благополуччя для молоді сьогодні є ключовим аспектом цих змін.

Орієнтуючись на перераховані тренди, кожен підліток може знайти підхід, що найкраще відповідає його стилю життя та потребам.

Список використаних джерел

1. Healthy food. Тренди у здоровому харчуванні 2025 року. URL: <https://healthyfood.org.ua/ua/trendi-u-zdorovomu-harchuvanni-2025-roku/>.
2. Kurazh. Молодь обирає свідоме харчування замість фастфуду. URL: <https://kurazh.org/molod-obyrae-svidome-harchuvannya-zamist/>.

СЕКЦІЯ ФАКУЛЬТЕТУ УПРАВЛІННЯ

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА РОЛЬ ВЛАДИ І БІЗНЕСУ У ЙОГО РОЗВИТКУ

Бондар Олег Володимирович,
аспірант, факультет управління

Соціально-економічний розвиток територіальної громади є одним з найважливіших напрямів діяльності місцевої влади. Він спрямований на забезпечення зростання добробуту населення громади, підвищення рівня її життя, створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури та інновацій. Сутність цього процесу розглядається з кількох ключових позицій:

- економічна сутність (розвиток підприємництва, промисловості, сільського господарства і інших галузей, що сприяють економічній стійкості та зростанню ВРП, а також розвиток фінансової інфраструктури для підтримки проектів та приваблення інвестицій);

- соціальна сутність (забезпечення населенням базових потреб у житлі, освіті, охороні здоров'я, культурних та розважальних можливостях, створення робочих місць, підтримка освітніх і наукових ініціатив, що сприяють розвитку людського капіталу);

- інфраструктурний розвиток: (розвиток дорожньої мережі, залізниць, транспортних вузлів, забезпечення ефективної подачі електроенергії, водопостачання, водовідведення та інших комунальних послуг.

- громадська активність: (залучення громадян до прийняття рішень, участь у громадському самоврядуванні та природжена відповідальність за розвиток громади, забезпечення доступу до інформації та прозорості в процесах управління громадою) [1].

Всі ці завдання соціально-економічного розвитку територіальної громади спрямовані на покращення життя людей і забезпечення сталого розвитку громади. Відповідно, соціально-економічний розвиток територіальної громади є взаємодією різних аспектів, в якій економічні, соціальні та інфраструктурні зміни взаємодіють та взаємозалежні. Успішна реалізація цього процесу сприяє створенню стійкого та процвітаючого середовища для життя та розвитку громади [2].

Влада і бізнес відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку територіальної громади. Влада забезпечує правове, організаційне та фінансове середовище для розвитку економіки громади. Вона також бере участь у реалізації проектів, спрямованих на підвищення рівня життя населення, розвиток інфраструктури та культури громади.

Бізнес є основним рушієм економічного розвитку громади, оскільки створює робочі місця, сплачує податки, інвестує в розвиток громади.

Таким чином, взаємодія влади і бізнесу є важливим фактором соціально-економічного розвитку територіальної громади, що дозволяє об'єднати ресурси та зусилля влади і бізнесу для вирішення спільних проблем та досягнення спільних цілей.

В Україні є приклади успішної взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади. Так, у місті Львові створена Асоціація бізнесу та влади, яка об'єднує представників місцевої влади та підприємців. Асоціація працює над вирішенням проблем, що стоять перед підприємцями, а також над створенням сприятливих умов для розвитку бізнесу в місті. Також, у місті Білій Церкві створено Центр підтримки підприємництва, який надає підприємцям консультативну та практичну допомогу. Центр працює за підтримки міської влади та бізнесу. Ці приклади показують, що ефективна взаємодія влади і бізнесу можлива і може принести реальні результати для розвитку громади.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі рекомендації щодо покращення взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади: створити постійні консультативні органи, до складу яких увійшли б представники влади і бізнесу; сформувати єдину стратегію соціально-економічного розвитку громади, яка б враховувала інтереси влади і бізнесу; розробити механізми стимулювання взаємодії влади і бізнесу [3].

Окрім рекомендацій, наведених вище, можна також запропонувати інші заходи щодо покращення взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади, а саме: влада повинна надавати бізнесу доступ до інформації про свої плани та програми, а також про правила та процедури, які стосуються бізнесу; влада і бізнес повинні працювати над створенням атмосфери довіри та партнерства; бізнес має бути залучений до розробки та реалізації політики розвитку громади на рівні місцевого самоврядування.

Отже, для покращення взаємодії влади і бізнесу у соціально-економічному розвитку територіальної громади необхідно створити сприятливі умови для взаємодії, забезпечити прозорість та відкритість влади, сприяти розвитку довіри між владою і бізнесом, а також залучати бізнес до розробки та реалізації політики розвитку громади.

Список використаних джерел

1. Білявський В. В., Гіленко А. В., Гіленко В. В. Соціально-економічний розвиток територіальної громади: теорія і практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2019. 304 с.
2. Гуцалюк В. В. Взаємодія влади і бізнесу в процесі соціально-економічного розвитку територіальної громади : монографія. Київ : НАУ, 2018. 256 с.
3. Ігнатенко О. В. Соціально-економічний розвиток територіальної громади: теорія і практика : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2017. 288 с.

АНАЛІЗ ДИДЖИТАЛІЗОВАНИХ СПОСОБІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Вінтоняк Віталій,
аспірант, факультет управління

Цифрова трансформація є ключовим вектором розвитку України в умовах глобалізації та технологічного прогресу, що відображається в численних ініціативах і проєктах на національному рівні. Окреслені зміни мають на меті створення

доступного, прозорого та ефективного середовища взаємодії між державою та громадянами через модернізацію державного управління, економіки та суспільства загалом шляхом ведення відповідної політики.

Державна політика – це система заходів, стратегій та рішень, які здійснює державна влада з метою досягнення визначених цілей і розв’язання проблем, що стоять перед країною. Вона охоплює різні сфери суспільного життя, зокрема економіку, соціальну сферу, безпеку, освіту, охорону здоров’я, культуру, зовнішню політику тощо, котрі оркеструються сферою публічного адміністрування в рамках державного управління [1].

Державна політика визначається та реалізується через:

- нормативно-правові акти (закони, укази, постанови уряду, рішення місцевих органів влади);
- державні програми (економічні, соціальні, екологічні);
- дії державних органів (уряд, місцеві органи влади, інші державні структури);
- міжнародні відносини (дії на міжнародному рівні, включаючи дипломатію, міжнародні угоди тощо).

Державна політика може бути стабільною, але часто зазнає змін у залежності від політичної ситуації, економічних умов або соціальних викликів. Державну політику визначає Верховна Рада України, а реалізує Кабінет Міністрів України [2], зокрема, щодо політики цифровізації державних послуг, керується планом пріоритетних дій уряду [3] в межах Національної програми інформатизації [4].

Напрями цифрової трансформації України охоплюють кілька критично важливих сфер, а рівень трансформації вимірюється в таких напрямках, як [5]:

- інституційна спроможність;
- цифрова грамотність та навички;
- базові електронні послуги;
- відкриті дані;
- адміністративні послуги та мережа центрів надання адмінпослуг;
- цифрові інструменти для бізнесу та електронна комерція;
- доступ до інтернету та покриття 5G.

Стратегія Уряду реформування державного управління (остання редакція від 21.07.21) № 831-р [6] має на меті «побудову в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду» та визначає очікування від її проведення, а саме:

- забезпечення надання послуг високої якості та формування зручної адміністративної процедури для громадян і бізнесу;
- формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян;
- розбудова ефективних і підзвітних громадянам державних інституцій, які формують державну політику та успішно її реалізують для сталого розвитку держави.

З огляду на очікування та аналізу стану державного управління, виокремлюються наступні напрямки змін:

А. потрібно усунути:

- доступність послуг та якість в різних територіальних громадах відрізняється, що пов'язано із надмірною централізацією повноважень щодо їх надання;
- обмін інформацією між реєстрами (базами даних) з використанням системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів забезпечено не в повному обсязі.

В. потрібно вдосконалити:

- залучення більш кваліфікованих кандидатів на посади державної служби, політичних посад та інших посад в державних органах;
- розділення функцій для збільшення потенціалу міністерств до формування політики;
- покращення планування з орієнтацією на процес а не на результат

Стосовно пріоритетних напрямів роботи Уряду, на нашу думку можна виділити, що стосовно електронних послуг якості та кількості повинна майже подвоїтись до 2025 р. відносно 2022 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатори прогресу у досягненні запланованих результатів

Індикатори	Базове значення	2022 рік	2023 рік	2024 рік	2025 рік	Фактичні показники згідно реєстру порталу ДіЯ (станом на квітень 2024)
1. Рівень зростання задоволеності громадян якістю надання адміністративних та інших публічних послуг, що надаються, %:						
1) у центрах надання адміністративних послуг	70	73		78	80	94.9% (див https://center.diia.gov.ua/cnap-analytics)
2) у державних органах	40			65	70	57.1% (див https://center.diia.gov.ua/cnap-analytics)
3) в електронній формі	50			80	90	92.9% (див https://center.diia.gov.ua/cnap-analytics)
2. Кількість електронних публічних послуг (у тому числі комплексних електронних публічних послуг), надання яких доступне з використанням	120	130	150	200	250	502 із 2164, 23% послуг надаються у електронному вигляді. Див «Аналіз електронних публічних послуг (згідно реєстру порталу ДіЯ (станом на Квітень 2024)»

Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, одиниць						

*Джерело: сформовано автором на основі [1-4].

Загалом, можна виділити наступні пріоритети для цифрової трансформації держави у сфері надання адміністративних послуг на 2024-2025 із прямим впливом на споживачів послуг:

- збільшення кількості публічних послуг, надання яких здійснюється в електронній формі;

- розвиток мережі центрів надання адміністративних послуг;

- розвиток цифрових інструментів для надавачів адміністративних послуг.

Таким чином, цифрова трансформація є стратегічним напрямом розвитку сучасної європейської держави в умовах глобалізації та стрімкого технологічного прогресу, що знаходить відображення у впровадженні численних інноваційних проєктів та національних ініціатив в сфері надання адміністративних послуг в публічному управлінні.

Список використаних джерел

1. Сайт «Дія. Освіта» URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/public-policy>.
2. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2023 № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Text>.
3. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.02.2024 № 137-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-priorytetnykh-dii-uriadu-na-2024-rik-137r-160224>.
4. Закон України від 01.12.2022 «Про Національну програму інформатизації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>.
5. Сайт «Цифрова громада» URL: <https://hromada.gov.ua/>.
6. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80>.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ НЕРУХОМОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гладкий Олег Богданович,
аспірант, факультет управління

Становлення ефективної моделі державного регулювання ринку нерухомості в Україні набуває особливої ваги в умовах повномасштабної війни, яка триває з 2022 року. Збройна агресія росії спричинила глибокі трансформації на ринку нерухомості, що проявилися у втраті житлового фонду, комерційних об'єктів, інфраструктури, а також у порушенні ринкових механізмів попиту і пропозиції. У цих умовах зростає потреба у перегляді функціональних завдань держави щодо формування систем відновлення, компенсацій, а також удосконалення механізмів контролю за використанням, відчуженням і відбудовою нерухомості.

Однією з ключових проблем є відсутність актуальної системи оцінки збитків та втрат у сфері нерухомості, що ускладнює формування цільових програм відновлення. Держава має активізувати розвиток електронних реєстрів пошкодженого та зруйнованого майна, механізмів компенсації постраждалим особам і правових засад для ефективної реалізації програм реконструкції. Нормативно-правове забезпечення повинно бути адаптованим до умов воєнного часу, включати гнучкі процедури погодження забудови, спрощення доступу до дозвільної документації, але водночас гарантувати прозорість та запобігання корупційним ризикам [1].

Повномасштабна війна значно активізувала міграційні процеси в межах України, що призвело до суттєвих трансформацій регіональних ринків нерухомості. Особливо виражений вплив відчували західні області країни, які прийняли значну частину внутрішньо переміщених осіб. Це зумовило суттєве посилення попиту на нерухомість, зокрема в сегментах первинного та вторинного житла, а також оренди. Найбільш помітні зміни спостерігались у західних містах, де сплеск попиту призвів до стрімкого зростання цінних показників на нерухомість. Ці міста перетворилися на своєрідні регіональні економічні хаби, де відзначається пожвавлення інвестиційної активності, спрямованої переважно на житлову та інфраструктурну забудову. Таким чином, західний регіон наразі стає найпривабливішим для вкладення капіталу в нерухомість, оскільки тут забезпечується певна стабільність інвестиційного клімату в умовах загальнонаціональної економічної невизначеності.

Натомість у Києві та інших центральних регіонах України ситуація характеризується відносною стабільністю, хоча і неоднорідністю тенденцій. Тут також спостерігається зростання орендних ставок, але в помірнішому темпі порівняно із заходом країни. Водночас значна кількість переміщених осіб обрала ці міста для тимчасового чи постійного проживання, що підтримує стабільний рівень попиту на житло. В Києві відзначається поступове пожвавлення ринку нерухомості після періоду початкового шоку перших місяців війни, проте активність у сегменті купівлі-продажу досі залишається досить стриманою.

Що стосується східних та південних областей, де воєнні дії завдали найбільших руйнувань, то ринок нерухомості в цих регіонах практично зупинився. Водночас після припинення бойових дій ці території потенційно можуть стати центрами масштабних проєктів з реконструкції житла та відновлення міської

інфраструктури, що у перспективі здатне активізувати інвестиційну діяльність і стимулювати регіональний розвиток [2].

Значущим аспектом виступає активізація публічно-приватного партнерства у відбудові житлового фонду, залучення інвестиційних ресурсів, іноземної допомоги та мобілізація внутрішніх резервів. Державне регулювання має передбачати комплексне планування реконструкції міст і громад, яке базуватиметься на принципах сталого розвитку, енергоефективності, безбар'єрності та врахування демографічних змін. Сприяння формуванню ринку доступного житла для ВПО, військово-службовців, родин загиблих та інших уразливих категорій населення має бути пріоритетним напрямом державної житлової політики.

У процесі регулювання важливо враховувати просторову нерівномірність деєструкцій ринку нерухомості, зокрема перевантаження західних регіонів, релокацію бізнесу, зростання цін на оренду та купівлю житла в умовно безпечних регіонах. Це зумовлює потребу в адаптивному регіональному регулюванні, що дозволяє враховувати специфіку кожної області [2].

Державне управління, виступаючи ключовим суб'єктом, що безпосередньо впливає на розвиток ринку нерухомості, виконує низку важливих функцій. Серед основних завдань слід виокремити розроблення стратегічних засад розвитку сфери нерухомості, а також окремих її підсистем; ініціювання та впровадження відповідних законодавчих і нормативно-регулятивних заходів; державну підтримку та фінансування ключових напрямів розвитку ринку нерухомості в межах загальнонаціональних економічних пріоритетів; участь державних структур у процесі емісії житлових сертифікатів та випуску цінних паперів, забезпечених нерухомістю; профілактику та врегулювання конфліктних ситуацій у цій сфері; здійснення моніторингу та контролю за діяльністю суб'єктів ринку.

Таким чином державне регулювання ринку нерухомості в умовах війни має базуватися на засадах публічної відповідальності, цифрової трансформації, соціальної справедливості та ефективного управління відбудовчими процесами. Лише за таких умов можливе формування життєстійкої та конкурентоспроможної моделі ринку нерухомості в повоєнній Україні.

Список використаних джерел

1. Мухін О., Юрченко О. Державне регулювання ринку нерухомості в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № (3(50)). С. 513-517. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-77>
2. Вплив війни на ринок нерухомості в Україні: прогноз на 2025 рік. *Piel*. 2024. URL: <https://riel.ua/blogs/vpliv-viini-na-rinok-nerukhomosti-v-ukrayini-prognoz-na-2025-rik>.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ

Гой Наталія Василівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування

Сучасні тенденції глобалізації та стрімкого технологічного розвитку зумовлюють необхідність переосмислення підходів до публічного управління. Однією з ключових проблем є адаптація органів публічної сфери до нових технологічних умов задля забезпечення високої якості публічних послуг та ефективної комунікації. Традиційні управлінські методи, які базуються на документуванні та стандартних процедурах, не завжди відповідають вимогам сучасного суспільства, яке прагне до оперативності, прозорості та інновацій. В умовах військового стану існує необхідність у розробці та впровадженні ефективних стратегій, які дозволять забезпечити адаптацію технологій до специфіки національних і локальних контекстів. Це включає в себе не лише технічні аспекти, але й організаційні, правові та етичні питання, пов'язані з забезпеченням кібербезпеки, конфіденційності даних, інклюзивності та підвищення якості комунікаційних процесів.

Сучасні наукові дослідження демонструють зростаючий інтерес до впровадження цифрових технологій та інновацій у сферу публічного управління, зокрема щодо їхнього впливу на якість публічних послуг та ефективність комунікацій. Ця проблема є особливо актуальною в контексті сучасних викликів, що стоять перед публічними інституціями, які прагнуть підвищити ефективність та прозорість своєї діяльності [1]. Таран І. Є. стверджує, що інформаційні ресурси мають вагомий вплив на розвиток системи публічного управління, а їх ефективне впровадження забезпечує прозорість та ефективність процесу прийняття управлінських рішень [2, с. 39]. Необхідність модернізації публічного управління в Україні зумовлена прагненням до створення динамічної, прозорої та відповідальної управлінської системи, здатної швидко реагувати на змінні зовнішні та внутрішні умови, сприяє формуванню об'єктивного іміджу України [3, с. 48]. Науковці доводять, що важливим завданням стає забезпечення громадян якісними публічними послугами завдяки активному використанню сучасних цифрових технологій та комунікаційних інструментів [4, с. 23]. Застосування таких інновацій, як штучний інтелект, блокчейн сприяє не лише оптимізації управлінських процесів, але й підвищенню рівня прозорості та підзвітності органів публічної сфери [5].

Вплив цифрової трансформації та зростаюча роль якісних комунікацій на ефективність публічного управління охоплює різні сфери. Економічний розвиток стає результатом підвищення конкурентоспроможності громад та регіонів в цілому через впровадження інновацій та оптимізацію бізнес-процесів. Зміна моделей комунікації та зв'язку, також важливий аспект, що удосконалює спілкування між бізнесом, громадянами та владою. Цифрові платформи стають основою для створення екосистем, що об'єднує різні суб'єкти: від бізнесу до громадянських організацій. Це сприяє спільній роботі та обміну інформацією, що може позитивно вплинути на розвиток держави. Забезпечення безпеки та конфіденційності даних стає важливою умовою для впровадження цифрових технологій та вірогідного успіху цифрової трансформації. Врахування цих аспектів може забезпечити не лише ефек-

тивний розвиток, але й довіру учасників цього процесу. Відзначається також позитивний вплив на якість життя громадян через поліпшення доступу до послуг та оптимізацію інфраструктури. Розвиток освіти та компетенцій, необхідних у цифровому суспільстві, стає ключовим для забезпечення успішного впровадження цифрових інновацій та використання новітніх технологій. Цифрова трансформація впливає на всі сфери публічного управління, створюючи нові можливості для сталого економічного зростання, покращення якості життя та підвищення конкурентоспроможності країни в глобальному контексті. Технологічні інновації відіграють значущу роль у сучасному публічному управлінні, сприяючи змінам у підходах до прийняття рішень та наданні послуг. Ці інновації об'єднують в собі різні аспекти, такі як електронне урядування, аналітика даних, штучний інтелект та блокчейн. Електронне урядування дозволяє громадянам та бізнесу отримувати доступ до послуг та інформації через Інтернет, спрощуючи та прискорюючи взаємодію з органами публічної сфери. Ці інструменти допомагають в ухваленні обґрунтованих управлінських рішень в публічній сфері, а також автоматизують багато рутинних процесів в публічному управлінні.

Подальший розвиток цифровізації та інновацій у публічному управлінні, зокрема впровадження кібербезпеки та підвищення рівня цифрової компетентності, є ключовими для покращення якості публічних послуг в Україні. Активне міжнародне співробітництво також сприятиме впровадженню найкращих практик у сфері публічного управління.

Список використаних джерел

1. Mungiu-Pippidi, A. (2020). The Quality of Government and Public Administration. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1405>.
2. Таран Є. І. Розвиток системи публічного управління в Україні в умовах формування інформаційного суспільства. *Право та державне управління*, 2020. № 1(2). С. 36–40. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-2.5>.
3. Корнієцький О. В., Орел А. М. Методологічні аспекти сучасних технологій публічного адміністрування: інноваційні інструменти. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С. 45–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2016_2_8.
4. Петькун С. Цифрові технології як інструмент надання якісних державних послуг. *Наукові перспективи*. 2024. № 12. (42). С. 20–23. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12\(42\)-257-266](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12(42)-257-266).
5. Максименцева Н. О., Максименцев М. Г. Штучний інтелект у публічному управлінні: переваги цифрових технологій та загрози суверенному інформаційному простору. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 2. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.2.7>.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Голодинський Мирослав,
аспірант, факультет управління

Світ сучасного менеджменту змінюється з надзвичайною швидкістю, і саме люди є ключовим фактором успіху кожної організації. Висока продуктивність персоналу, його мотивація та ефективність безпосередньо впливають на досягнення стратегічних цілей підприємства. Проте для того, щоб управління людськими ресурсами було справді ефективним, потрібен об'єктивний механізм їх оцінки. Таким механізмом є ключові показники ефективності (KPI) – інструмент, що дозволяє вимірювати продуктивність персоналу та коригувати управлінські рішення. Цей інструмент є однаково важливим і актуальним як для бізнесу, так і публічної сфери.

Постановка цілей з використанням ключових показників ефективності (KPI) в органах місцевого самоврядування є надзвичайно важливою для обраних лідерів та працівників. Вона дозволяє продемонструвати свої досягнення, внести практичні покращення у громаді, оцінити задоволеність мешканців і визначити, на що слід спрямовувати майбутні зусилля та фінансування. За обмежених бюджетів і високих стандартів продуктивності для органів місцевого самоврядування KPI є тим засобом, який дозволяє максимально ефективно використовувати свої ресурси та підвищувати загальну ефективність [1].

У порівнянні з приватним сектором, KPI у публічній сфері мають інший характер. Наприклад, у бізнесі основною метою є прибутковість та рентабельність, тоді як у державних установах необхідно враховувати якість надання суспільно важливих послуг та їхній соціальний вплив. У публічному секторі KPI можуть охоплювати різні аспекти – від якості наданих послуг і до ефективності використання ресурсів. Основна функція ключових показників ефективності в управлінні персоналом – забезпечити об'єктивну оцінку результатів роботи працівників та підрозділів, що сприяє покращенню процесів прийняття рішень [2].

KPI дають змогу не лише оцінити стан справ у компанії, а й впливати на майбутній розвиток. Вони допомагають організаціям аналізувати рівень задоволеності працівників, ефективність навчання, рівень плинності кадрів, продуктивність окремих підрозділів тощо. Без чіткої системи KPI організація ризикує витратити ресурси неефективно, приймати невірні кадрові рішення та втрачати конкурентоспроможність.

Найперше, що потрібно знати будь-якому управлінцю перед запровадженням KPI: завдання повинні бути зрозумілими та досяжними. Традиційно менеджери державних установ схильні встановлювати для своїх команд окремі реалістичні цілі. За результатами опитувань, ті, хто працює в державному секторі, частіше за своїх колег із приватного сектору описували свої робочі завдання як досяжні. Більше того, менеджери призначають співробітникам у регіональних офісах або відділеннях конкретні завдання, пов'язані з їхніми вміннями та компетентностями, без відкритого обговорення цих завдань з усім персоналом. Частково це зумовлено тим, що робочі завдання часто визначаються конкретними законами та постановами, а не підприємницькими цілями. Як результат, працівники часто сприймають ефектив-

ність з точки зору досягнення статичних цілей власних відділів чи департаментів, а не ефективність всієї організації [3].

Важливо, щоб КРІ використовувалися для оцінки результативності та якості роботи і задоволеності споживачів від наданих послуг, а не були прямо пов'язані з оплатою праці, щоб уникнути спроб маніпуляцій показниками. Застосування SMART-критеріїв у формування ключових показників ефективності на основі універсальних показників допоможе зробити КРІ більш ефективними інструментами управління, що дозволить державним установам адаптуватися до викликів, підвищуючи якість обслуговування громадян і довіру суспільства.

Список використаних джерел

1. GovPilot. Government KPIs: Setting Measurable Goals in the Public Sector. 2023. URL: <https://www.govpilot.com/blog/government-kpis-setting-measurable-goals-in-the-public-sector>.
2. Голодинський М. М. Характеристика та особливості ключових показників ефективності управління персоналом в публічній сфері. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. 2024. № 11. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2024-11-10487>.
3. Bernecker A., Klier J., Stern S., Thiel L. Sustaining high performance beyond public-sector pilot projects. *McKinsey & Company*. 2018. URL: https://www.mckinsey.com/industries/public-sector/our-insights/sustaining-high-performance-beyond-public-sector-pilot-projects#.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ: ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Драбчук Н.Ю.,

доктор філософії, асистент кафедри
публічного управління та адміністрування

Інтеграція інноваційних рішень та цифрових технологій в систему управління персоналом у публічній сфері стає ключовим чинником підвищення ефективності та адаптивності державних інституцій. В умовах стрімких змін, обмежених ресурсів і посилення суспільних очікувань, сучасне управління людськими ресурсами потребує трансформації – від традиційного адміністрування до гнучкого, технологічно підкріпленого управлінського підходу. Використання цифрових платформ, аналітики великих даних, автоматизованих HR-систем і елементів штучного інтелекту дає змогу не лише оптимізувати кадрові процеси, а й формувати компетентні, стійкі до викликів і орієнтовані на розвиток команди публічних службовців.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує думка Шкурата І.В. та Потапова О.Є., які наголошують на необхідності переосмислення ключових кадрових функцій у публічній службі. До основних викликів у цій сфері відносяться забезпечення належного рівня мотивації та компенсації для державних службовців, формування політичної чутливості, а також комплексне реформування публічної служби. Один із наукових підходів – раціональний, який передбачає використання зовнішніх стимулів: оплати праці, що базується на результатах діяльності, систем моніторингу

та нагляді. Водночас альтернативна концепція акцентує увагу на внутрішніх мотивах, просоціальних цінностях, альтруїзмі та якісному доборі персоналу як основі формування лояльності до публічної служби. Сучасні технології можуть виступати каталізатором обох моделей – як у частині автоматизації оцінки результатів, так і в побудові персоналізованих підходів до професійного розвитку, що базуються на ціннісній мотивації [1, с. 85]. Таким чином, інноваційні інструменти мають потенціал не лише підвищити ефективність кадрової роботи, але й сприяти більш точному виявленню та підтримці тих, хто щиро орієнтований на служіння суспільству.

З-поміж інноваційних підходів Ларіна Н.Б. виокремлює формування команд або тимбілдинг, що визначає доцільність виділення самостійного напрямку в публічному менеджменті – управлінні командою. [2, с. 127]. Така орієнтація на командну взаємодію стає все більш затребуваною в умовах складних викликів сучасного публічного управління, оскільки дозволяє підвищити рівень довіри, взаємної відповідальності та адаптивності в системі державної служби. Інтеграція цифрових інструментів для підтримки командної роботи – таких як хмарні платформи, системи управління проєктами та онлайн-комунікацій – відкриває нові можливості для формування ефективних колективів, здатних діяти скоординовано та результативно у динамічному середовищі.

На думку Тульчинського Р.В. і Черенкова В.В. сучасні технології управління персоналом суттєво впливають на ефективність публічного управління, сприяючи оптимізації організаційних процесів, підвищенню продуктивності працівників і якості прийняття управлінських рішень. Використання цифрових платформ, автоматизованих систем підбору кадрів, інструментів для навчання й розвитку персоналу забезпечує прозорість і раціональність управлінських процесів [3, с. 148].

Авербуха Г.М. у своїх дослідженнях пропонує кадрові технології в публічній службі розділити на 3 групи: технології, що забезпечують отримання персональної інформації про працівників; технології, що забезпечують необхідні характеристики персоналу, функціональна роль яких полягає у здійсненні професійного, інтелектуального, психологічного та медичного відбору; технології, що забезпечують можливості персоналу (підбір, ротація, управління кар'єрою персоналу, професійно-кваліфікаційний розвиток) [4, с. 12].

Отже, сучасні підходи до управління персоналом у публічній сфері вимагають інтеграції інновацій та технологій, що є основою для досягнення ефективності та стійкості державних структур. Важливими аспектами є не лише вдосконалення мотиваційних і компенсаційних систем, але й використання цифрових технологій для оптимізації кадрових процесів, забезпечення прозорості та підвищення продуктивності. Різноманітні підходи до управління персоналом, такі як раціональний вибір і альтруїстична орієнтація, допомагають виявляти та заохочувати лояльність і компетентність у публічній службі. Формування команд та ефективне управління ними стало важливою складовою публічного менеджменту, оскільки дозволяє підвищити рівень довіри та адаптивності у динамічному середовищі. Таким чином, інтеграція сучасних технологій в управлінні персоналом є необхідним кроком для забезпечення ефективного функціонування публічних організацій, сприяючи сталому розвитку та оперативному реагуванню на зміни.

Список використаних джерел

1. Шкурат І. В., Потапов О. Є. Теоретичний аналіз управління персоналом у публічній службі в контексті сталого розвитку. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 2. С. 82-87.
2. Ларіна Н. Б. Теоретичний аналіз застосування тимбілдингу як інноваційного підходу в управлінні персоналом на публічній службі. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2022. № 15. С. 124-145.
3. Тульчинський Р. В., Черенков В. В. Сучасні технології управління персоналом. *Economic Synergy*. 2024. № 4. 142-153.
4. Авербух Г. М. Розвиток сучасних кадрових технологій в системі публічної служби. *Публічне урядування*. 2022. № 1(29). С. 10-16

МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Жук Ольга Іванівна,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування

Ефективна взаємодія органів влади, бізнесу та громадянського суспільства є запорукою успішного розвитку держави в умовах глобалізації та викликів сучасності. Досвід зарубіжних країн демонструє різноманітні моделі співпраці, що можуть бути адаптовані для удосконалення української системи публічного управління. Різні країни світу успішно застосовують інструменти державно-приватного партнерства, механізми залучення громадськості до ухвалення рішень, грантові програми та цифрові платформи для зворотного зв'язку, що сприяють підвищенню ефективності, прозорості та довіри між усіма учасниками суспільного процесу.

Досвід зарубіжних держав показує, що ефективна взаємодія між владою, бізнесом і громадянським суспільством є запорукою стійкого розвитку, особливо в періоди криз та нестабільності. Об'єднання ресурсів і експертизи дозволяє швидше долати виклики, стимулювати економічний розвиток і посилювати соціальну згуртованість.

У сучасних умовах особливе значення має розвиток електронного урядування – «е-урядування», яке базується на використанні інтернет-технологій для налагодження комунікації між громадянами, бізнесом і державою. Європейський досвід свідчить, що впровадження «е-урядування» дозволяє значно спростити бюрократичні процедури, підвищити ефективність послуг і зміцнити довіру до державних інституцій. Основними етапами становлення цієї системи є: початкова присутність (наявність базових сайтів), просунута присутність (розширення інформаційних ресурсів), інтерактивна присутність (залучення громадян до комунікації), транзакційна присутність (надання послуг онлайн) та мережева присутність (активне залучення до обговорення рішень) [1, с. 28].

Країни ЄС акцентують увагу на відкритості та прозорості влади, активній участі громадян та бізнесу у процесі прийняття рішень, а також на розвитку онлайн-платформ для взаємодії. Зокрема, такі країни, як Швеція, Канада, Сінгапур, Нідерланди та Нова Зеландія, активно впроваджують інструменти консультацій, громад-

ських обговорень, відкритого діалогу та використання соціальних мереж для комунікації з суспільством.

Взаємодія влади, бізнесу та громадянського суспільства в різних країнах має свої особливості. Наприклад, у Швеції діє платформа Remissvar для збору відгуків на законопроекти, у Канаді активно використовуються Town Hall Meetings, а в Сінгапурі – інтерактивний портал Reach.gov.sg. Нідерланди та Нова Зеландія також демонструють ефективні приклади залучення громадськості до процесу вироблення політики через відкриті діалоги та громадські обговорення [2, с. 431].

Одним із ключових підходів є інтеграція цифрових технологій у процес надання публічних послуг. В Європі поняття «публічна» і «адміністративна» послуги є взаємозамінними та охоплюють різні сфери життя – від освіти до соціального забезпечення. Принципи доступності, зручності, прозорості, безпеки даних і інклюзивності лежать в основі європейських систем електронних послуг [3, с. 61].

Особливу увагу приділяється зворотному зв'язку та участі громадян у вдосконаленні державних сервісів через онлайн-опитування, консультації та інші інтерактивні механізми. Такі практики сприяють підвищенню ефективності управління, мінімізації бюрократії та забезпечують реальну участь громадян у процесах прийняття рішень.

Крім того, міжнародна практика доводить, що успішна взаємодія можлива за умов чіткого розподілу компетенцій між владою та громадянським суспільством, підтримання правових норм і обмеження надмірного втручання держави у громадські ініціативи. У країнах ЄС, таких як Франція, Литва, Нідерланди та інші, створені правові основи для активного функціонування організацій громадянського суспільства у різних сферах – від культури до соціальної підтримки.

Отже, вивчення міжнародного досвіду свідчить, що ефективна модель взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства базується на принципах відкритості, прозорості, активної участі, правового захисту та використання сучасних цифрових технологій.

Список використаних джерел

1. Квітка С. А., Соколовська О. О. Електронне врядування як інноваційний механізм взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства: зарубіжний досвід та передумови розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 9. С. 26-34.
2. Лізаковська С. В. Європейські стандарти взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства. *Public Administration and Regional Development*. 2020. Вип. 8. С. 422-443.
3. Мариняк Н. М. Адміністративна послуга та її співвідношення з суміжними поняттями. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 824. С. 60-64.

ІНТЕГРОВАНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ

Кафка Софія Михайлівна,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування

Сучасна логістика трансформується під впливом новітніх технологій, глобальних викликів та постійно зростаючих очікувань і вимог споживачів [1, с. 302]. Звичайні лінійні моделі управління ланцюгами постачання не відповідають вимогам часу. На перший план виходять інтегровані підходи, які передбачають тісну координацію усіх логістичних функцій – від планування до доставки кінцевому споживачеві.

Інтеграція в логістиці є процесом об'єднання різнорідних елементів логістичного ланцюга в єдину, взаємозалежну систему, яка працює на досягнення спільної мети та охоплює горизонтальну інтеграцію між організаціями одного рівня, вертикальну інтеграцію між етапами логістичного ланцюга, інформаційну інтеграцію як спільне використання цифрових платформ і даних й функціональну інтеграцію шляхом об'єднання процесів закупівлі, виробництва, зберігання, транспортування та дистрибуції тощо.

Значну роль у розвитку інтегрованих логістичних систем відіграють цифрові інструменти (рис. 1).

Рис. 1. Цифрові інструменти, які застосовують у сучасних логістичних системах

Інтегровані логістичні системи стають інструментом досягнення цілей сталого розвитку, зокрема цілі 9 – індустріалізація, інновації та інфраструктура, 12 – відповідальне споживання і виробництво та 13 – боротьба зі зміною клімату [2]. У практичному вимірі інтеграція стійкості в логістику включає ефективне управління ресурсами, зменшення транспортного навантаження та впровадження енергоощадних рішень, коли компанії знижують викиди вуглецю, оптимізують використання пакувальних матеріалів, інтегрують зворотну логістику, підвищують екологічну відповідальність усього ланцюга постачання.

Таким чином, потреба у забезпеченні сталого розвитку логістичних процесів зумовлює необхідність системного підходу до їх організації та вимагає не лише впровадження окремих «зелених» ініціатив, а й формування цілісної моделі, яка б об'єднувала цифрові, інфраструктурні та управлінські компоненти в єдину інтегровану систему.

У цьому контексті доцільно запропонувати концепцію інтегрованої логістичної системи, яка відповідає сучасним викликам і тенденціям. Концептуальна модель інтеграції логістичних функцій з ключовими компонентами – єдина цифрова платформа для обміну інформацією між усіма учасниками; централізована аналітична система підтримки прийняття рішень; гнучка інфраструктура, що підтримує багатоканальні поставки; система контролю KPI на всіх рівнях управління логістикою забезпечує баланс між економічною ефективністю, екологічною відповідальністю та соціальною стійкістю.

Єдина цифрова платформа для обміну інформацією, що являє собою централізований цифровий інструмент, забезпечує прозорий, оперативний та безпечний обмін даними між усіма учасниками логістичного ланцюга (виробниками, постачальниками, перевізниками, розподільчими центрами, роздрібними мережами, кінцевими споживачами). Наукові дослідження вказують на те, що цифрова консолідація інформаційних потоків сприяє зниженню трансакційних витрат, покращенню координації між партнерами та підвищенню гнучкості постачання [3]. Такий підхід мінімізує інформаційні розриви, сприяє синхронізації дій та знижує ризики порушення логістичних процесів у нестабільному середовищі.

Інтегрована система аналітики на основі великих даних (Big Data) та алгоритмів штучного інтелекту (AI) дозволяє оперативно обробляти великі обсяги структурованої та неструктурованої інформації, прогнозувати попит, оптимізувати логістичні маршрути й складські операції, а також виявляти вузькі місця у функціонуванні ланцюгів постачання. Результати наукових досліджень свідчать, що застосування Big Data та AI забезпечує суттєве зростання точності прийняття логістичних рішень, зменшення невизначеності та покращення адаптивності логістичних систем до зовнішніх змін [4].

Гнучка інфраструктура для підтримки багатоканальних поставок передбачає наявність адаптованої транспортної та складської мережі, здатної забезпечувати синхронізовані та взаємопов'язані поставки через різні канали збуту (онлайн, офлайн, B2B, B2C) залежно від специфіки попиту. Такий підхід відповідає концепції omnichannel logistics, яка дозволяє підвищити рівень задоволеності клієнтів, скоротити витрати на логістику та забезпечити високу адаптивність логістичної системи до викликів ринку [5].

Система контролю ключових показників ефективності (KPI) впроваджується на всіх рівнях управління логістикою для оцінки продуктивності, точності, швидкості доставки, вартості логістичних операцій, рівня сервісу, впливу на довкілля тощо. Згідно з науковими дослідженнями [6], ефективна система KPI дозволяє забезпечити зворотний зв'язок, виявляти відхилення від запланованих показників та своєчасно вживати управлінських заходів для підвищення ефективності логістичної системи, а моніторинг KPI дозволяє виявляти відхилення та проводити своєчасну корекцію дій.

Інтеграція цих компонентів створює цілісну адаптивну логістичну екосистему, що поєднує інформаційні, фізичні та управлінські потоки в реальному часі та сприяє підвищенню ефективності, екологічності та стійкості ланцюгів постачання.

Таким чином, інтегровані логістичні системи є відповіддю на виклики сучасності. Їх впровадження дозволяє не лише підвищити ефективність операцій, але й забезпечити адаптивність до змін, екологічну відповідальність та інноваційність. Вони вимагають стратегічного бачення, інвестицій у цифрову трансформацію та готовності до тісної співпраці між усіма учасниками логістичного процесу.

Список використаних джерел

1. П'ятничук І., Якубів В., Туровська Л. Аналіз діяльності логістичних підприємств в умовах євроінтеграції. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 4 (51). С. 301-307. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-51-42>.
2. Цілі сталого розвитку ООН (SDGs). URL : <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.
3. Гуржій Н. М., Гавран В. Я., Сапотницька Н. Я. Цифрові технології та їхній вплив на управління логістичними процесами підприємств. *Економіка та суспільство*. Вип. № 55. 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2838>.
4. Зрибнєва І. П. Аналіз новітніх технологій, методів та підходів у логістиці, їх вплив на оптимізацію ланцюгів постачання та підвищення продуктивності. *Економіка та суспільство*. Вип. № 60. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3615>.
5. Буяк Л. М., Семененко Ю. С. Управління транспортними системами, моделі, інструменти та перспективи. *Ефективна економіка*. № 1. 2025. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/5534>.
6. Сень В., Царук В. Інноваційні підходи до обліку та управління логістичними витратами у цифровій економіці. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 3. С. 438-446. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.03.438>.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Качмарський Володимир Васильович,
аспірант, факультет управління

Партиципаторне бюджетування (громадський бюджет) є ефективним інструментом прямої демократії, який забезпечує залучення громадян до процесів прийняття рішень щодо розподілу частини місцевих бюджетів. У мирний час цей механізм сприяв розвитку громадянської активності, прозорості та підзвітності місцевої влади. [1] Проте запровадження воєнного стану в Україні суттєво змінило умови функціонування місцевих бюджетів і форм громадської участі.

Серед ключових викликів для реалізації партиципаторного бюджетування в умовах війни можна виокремити:

- Перенаправлення фінансових ресурсів на оборонні потреби, гуманітарну допомогу, евакуацію населення, ліквідацію наслідків руйнувань;

- Обмеження публічних зібрань, що ускладнює традиційні форми громадського обговорення;
- Зниження активності населення через міграцію, психологічний стрес, втрату довіри чи мотивації;
- Потреба в оперативності, яка не завжди узгоджується з партиципативною логікою тривалого обговорення та голосування.

Разом із тим, воєнний стан не повинен зупиняти розвиток партиципаторних практик, а навпаки – стимулювати пошук нових, адаптивних рішень. Партиципаторне бюджетування може стати дієвим інструментом підтримки єдності громади, мобілізації місцевих ресурсів та включення громадян у відновлення зруйнованої інфраструктури.

Бар'єром для повноцінної реалізації партиципаторного бюджетування в умовах воєнного стану є законодавчі обмеження у сфері бюджетного фінансування. Згідно з чинним Бюджетним кодексом України та постановами Кабінету Міністрів [2], у період воєнного стану встановлюється пріоритетне фінансування захищених статей: національна безпека і оборона, соціальні виплати, підтримка ВПО, ліквідація наслідків бойових дій, що є вкрай необхідним.

У зв'язку з цим:

- Органи місцевого самоврядування не мають права витратити бюджетні кошти на не першочергові потреби, які не стосуються життєзабезпечення населення чи підтримки ЗСУ.
- У багатьох громадах рішенням військових адміністрацій чи місцевих рад призупинено реалізацію або фінансування проєктів громадського бюджету на 2022–2023 роки.
- Часто запроваджується ручне управління витратами, тобто навіть затверджені бюджетні призначення можуть бути заморожені або перенаправлені на критичні напрямки.

Законодавча база передбачає, що у разі надзвичайних обставин головні розпорядники коштів можуть вносити зміни до бюджетних програм. Це дозволяє територіальним громадам оперативно реагувати, але водночас створює ризик втрати сталості бюджетного планування, зокрема – партиципаторних процесів.

У таких умовах постає завдання пошуку компромісу між оборонними потребами і локальним розвитком. Один із підходів – спрямовувати ресурси партиципаторного бюджету на гуманітарні, інфраструктурні, логістичні проєкти, що мають дотичність до сфери безпеки. Також доцільно формувати гнучкі бюджетні резерви, які можна частково залучати за результатами громадських голосувань у рамках адаптованого партиципаторного механізму.

Шляхи вдосконалення партиципаторного бюджетування в умовах війни:

1. Цифровізація процесів – активне використання онлайн-платформ для подання проєктів, голосування, комунікації з мешканцями. Це забезпечує безпечну та оперативну участь навіть із-за кордону.
2. Адаптація тематик проєктів – переорієнтація громадських ініціатив на підтримку ЗСУ, цивільного захисту, психологічної підтримки, логістики допомоги, притулків для ВПО.

3. Гнучке бюджетне планування – можливість коригування обсягів фінансування в залежності від поточної безпекової ситуації, збереження окремого резерву на критичні потреби громади.

4. Інтеграція із гуманітарними ініціативами – партиципативні проєкти можуть узгоджуватись із діяльністю волонтерських організацій, благодійних фондів, створюючи синергію.

5. Освітні та інформаційні кампанії – підтримка мотивації громадян до участі через наголошення на важливості єдності та взаємодії в критичних умовах.

Ряд громад в Україні, незважаючи на складну ситуацію, продовжують реалізацію громадського бюджету, зокрема в адаптованому форматі (наприклад, спрощені процедури подання проєктів, тематичне спрямування на безпекові потреби). Це свідчить про стійкість громадянського суспільства й високу довіру до інструментів участі.

Список використаних джерел

1. Томашевська А. В. Роль інвестиційних процесів та інвестиційного потенціалу у період війни та післявоєнній відбудові регіонів України. *Наукові перспективи*. 2023. №9. С. 219–231. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/6513/6546>.
2. Деякі питання розподілу обсягу додаткової дотації з державного бюджету місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування на деокупованих, тимчасово окупованих та інших територіях України, що зазнали негативного впливу у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації, на 2024 рік : Постанова Кабінету міністрів України від 20 серпня 2024 р. № 954. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2024-%D0%BF#Text>.

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Колєдіна Катерина Олександрівна,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту в інформаційних технологіях

Упродовж останніх років світова спільнота стала свідком масштабних трансформацій, які за своїми темпами та глибиною перевершують зміни попередніх сторіч. Ці перетворення пов'язані з настанням епохи четвертої промислової революції, що характеризується глобальною автоматизацією та цифровізацією виробничих і управлінських процесів. Цифрові технології активно впроваджуються у проектування, моделювання та створення прототипів продукції, дистанційне управління виробничим обладнанням, логістичні ланцюги та інші аспекти діяльності підприємств. Відтак, сучасні підприємства вже не можуть ефективно функціонувати без інтеграції цифрових рішень у свою щоденну операційну діяльність.

Взаємозв'язок між цифровими технологіями та комерційними підприємствами є взаємозалежним: з одного боку, успішне функціонування у цифровій економіці потребує активного використання інноваційних цифрових інструментів, з іншого – цифрові технології істотно трансформують підходи до управління та стимулюють

інноваційний розвиток підприємств. У цьому контексті дослідження цифрових інструментів як чинників інноваційного розвитку підприємств набуває особливої актуальності [1, с. 84-89].

Дослідженню інноваційного розвитку підприємств присвячено наукові роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: О. Амоші, Ю. Бажала, М. Білик, М. Біловодської, В. Вишневського, Г. Возняка, О. Волкової, М. Денисенка, П. Друкера, О. Жихор, Л. Забродської, М. Крупки, Д. Норткотт, І. Павленка, Б. Санто, Б. Твісса, І. Підоричевої, М. Чумаченка та інших. Проте, незважаючи на значний науковий доробок з питань інноваційного розвитку, дослідження сучасних цифрових інструментів та їх ролі в забезпеченні інноваційного розвитку підприємств є ще маловивченим та потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Цифрові інструменти виступають не лише засобом підвищення продуктивності, а й каталізатором інноваційного потенціалу підприємств. У практиці провідних компаній Північної Америки та Західної Європи такі інструменти вже давно інтегровані в управлінські системи [2, с. 74-83]. Незважаючи на динаміку розвитку цифрових технологій, базовий перелік цифрових інструментів у бізнес-управлінні залишається стабільним протягом останніх 10-15 років. Серед них можна виокремити: цифрове робоче середовище, засоби цифрової комунікації, системи електронного документообігу, інструменти збору, обробки та аналітики даних.

Цифрове робоче місце забезпечує мобільність і гнучкість, що сприяє підвищенню задоволеності працівників, ефективності виконання ними завдань та покращенню балансу між професійним та особистим життям. Водночас це полегшує управління персоналом, дозволяючи менеджерам відслідковувати динаміку досягнення ключових показників ефективності.

Цифрові комунікаційні технології оптимізують інформаційні потоки на підприємствах, підвищують рівень координації між структурними підрозділами та підтримують ефективну внутрішню взаємодію. Системи миттєвого обміну повідомленнями, електронна пошта, відео-конференц зв'язок сприяють оперативному вирішенню виробничих питань, забезпечуючи безперервність комунікації, особливо в умовах дистанційного або гібридного режимів роботи.

Системи цифрового документообігу підвищують доступність необхідної інформації, сприяють її збереженню та швидкому опрацюванню. Вони дозволяють забезпечити організацію масштабними інформаційними ресурсами, які можуть бути використані у процесах стратегічного планування, адміністрування та моніторингу підприємств [3, с. 55-62].

Цифрові аналітичні інструменти надають керівництву підприємств доступ до структурованої інформації в режимі реального часу, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення. Вони сприяють підвищенню прозорості внутрішніх процесів, автоматизації обліку результатів праці, що зменшує необхідність прямого втручання керівників у щоденне управління підрозділами.

Для ефективної реалізації потенціалу цифрових технологій важливо впроваджувати комплексні заходи, що забезпечують високий рівень «цифрової зрілості» підприємства. До таких заходів належать: створення умов для дистанційної праці; стимулювання використання персональних пристроїв у професійній діяльності; розроблення мобільних застосунків для вирішення виробничих завдань; запрова-

дження механізмів зворотного зв'язку та оперативної підтримки цифрової інфраструктури.

На основі вищезазначеного можна стверджувати, що цифрові інструменти є не лише технологічним інструментарієм, а й стратегічним ресурсом, який визначає рівень інноваційної спроможності підприємств, їх конкурентоспроможність та здатність до адаптації в умовах цифрової трансформації економіки.

Список використаних джерел

1. Тимошенко Н. Ю., Мелех Н. В. Глобальні причини та сучасні тенденції розвитку цифрових інновацій в Україні та світі. *Приазовський економічний вісник*. 2019. №6 (17). С. 84-89.
2. Гамкало О. Б., Демків Х. С. Цифрові інновації для ефективного управлінського аналізу в контексті трансформації бізнесу. *Статистика України*. 2023. № 2. С. 74-83.
3. Іжевський П. Г., Самарічева Т. А., Кудельський В. Е. Цифрові інновації в розвитку малого бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. С. 55-62.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ УНІВЕРСИТЕТІВ

Корнієнко Тетяна,
аспірант, факультет управління

У сучасних умовах цифрової трансформації особливої актуальності набуває питання ефективності адміністративного менеджменту закладів вищої освіти (ЗВО) України. Одним із ключових інструментів трансформації управлінських процесів є цифрові платформи національного рівня, що використовуються університетами з метою забезпечення свого функціонування та управління різними процесами.

Насамперед розглянемо декілька визначень понять адміністративного менеджменту та академічного менеджменту у сучасних наукових дослідженнях.

Адміністративний менеджмент – це вид управлінської діяльності, що охоплює всі необхідні інструменти, методи та навички для ефективного управління формальними організаціями та включає структурування і регулювання відносин всередині організації, зосереджуючись на забезпеченні безперервності та оптимізації управлінських процесів, особливо в умовах кризових ситуацій, де вимагається оперативна адаптація, стійкість і злагоджена робота на всіх рівнях управління [1].

«Адміністративний менеджмент охоплює планування, організацію, спрямування та контроль ресурсів для ефективного та результативного досягнення цілей організації» [2, с. 3].

Академічний менеджмент включає управління освітньою і науковою діяльністю закладу вищої освіти. За визначенням ЮНЕСКО, термін «академічний менеджмент» використовується для позначення управління в освітніх установах [5].

На основі визначених понять проаналізуємо співвідношення між поняттями «адміністративний менеджмент» та «академічний менеджмент» у контексті управління закладами вищої освіти України.

Академічний менеджмент – складова частина адміністративного менеджменту.

У більшості наукових джерел академічний менеджмент розглядається як функціональний підрозділ або специфічний напрям адміністративного менеджменту, зосереджений на управлінні освітнім і науковим процесом.

Отже, адміністративний менеджмент – ширше поняття. Адміністративний менеджмент охоплює всі управлінські процеси у ЗВО та виконує організаційно-технічну і нормативну функцію підтримки діяльності університету.

Академічний менеджмент у цьому випадку є галуззю адміністративного менеджменту, зосередженою на «ядрі» діяльності – освіті та науці.

Деякі дослідники пропонують розглядати ці поняття як паралельні, але взаємопов'язані сфери управління, що мають відмінні цілі (академічний – забезпечення якості знань і досліджень; адміністративний – ефективність управлінських рішень), але функціонують у єдиному організаційному середовищі.

Академічне керівництво ухвалює рішення, що визначають освітню й наукову політику, тоді як адміністративне забезпечує виконання цих рішень через організаційні, фінансові, кадрові та ІТ-ресурси [4].

Таким чином, академічний менеджмент в університетах – це система управління, яка реалізується на рівні академічної спільноти (факультетів, навчально-наукових інститутів, кафедр, учених рад, науково-технічних рад, науково-методичних рад, рад з якості тощо), фокусуючись на змісті й результатах навчання та досліджень, на відміну від адміністративного, що займається бюрократичними процедурами і ресурсним забезпеченням закладу.

Огляд сучасних підходів до адміністративного та академічного менеджменту у вищій освіті свідчить про глибокі трансформації, що відбуваються під впливом цифровізації, європейських інтеграційних процесів, лідерських моделей управління та впровадження принципів академічної доброчесності.

Відповідно, можна простежити взаємозв'язок між академічним та адміністративним менеджментом. Академічний менеджмент інтегрує інструменти адміністративного, коли йдеться про забезпечення ефективності, звітності, управління ресурсами в університеті.

У практиці закладів вищої освіти України ці два підходи переплітаються, а баланс між ними є ключем до ефективного управління університетами.

У сучасних умовах цифровізації освіти ефективність академічного та адміністративного менеджменту значною мірою залежить від впровадження цифрових технологій і платформ.

Єдиного підходу до визначення цифрової платформи не існує. Загалом вона являє собою простір, екосистему, що забезпечує формування системи взаємозв'язків між учасниками платформи. Цифрові платформи мають три головні характеристики: вони технологічно опосередковані, забезпечують взаємодію між групами користувачів і дозволяють цим групам користувачів виконувати визначені завдання [3].

Важливо розрізняти цифрові платформи і цифрові ресурси: якщо платформа – це середовище й інструмент для роботи (виконання процесів), то цифрові ресурси – це будь-яка інформація в цифровій формі, що використовується у діяльності закладу (наприклад, електронні навчальні матеріали, бази даних тощо).

Іншими словами, платформа об'єднує користувачів і процеси, тоді як ресурс – це контент або дані.

Розглянемо цифрові платформи, впроваджені на національному рівні, які є обов'язковими до застосування в закладах вищої освіти. Це зумовлено тим, що ЗВО виконують функції розпорядників державних коштів, утримують державне майно, беруть участь у судових провадженнях, здійснюють публічні закупівлі, ведуть фінансову звітність, а також зобов'язані забезпечувати прозорість, доброчесність і підзвітність своєї діяльності (Таблиця 1. Джерело розроблено автором на основі аналізу нормативно-правового забезпечення, зазначеного у відповідній таблиці «Правові підстави функціонування»).

Таблиця 1

**Кластеризація цифрових платформ,
впроваджених на національному рівні, які використовуються у ЗВО України**

№	Кластер	Цифрові платформи	Призначення	Правові підстави функціонування
1	Управління освітнім процесом	Єдина державна електронна база з питань освіти (ЄДЕБО)	Реєстрація та облік студентів, ведення документації щодо освітнього процесу, інформаційна взаємодія ЗВО та державних органів	Про створення Єдиної державної електронної бази з питань освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 № 75. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2011-%D0%BF#Text
2	Управління правовою діяльністю	Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), модуль «Електронний суд»	Подання й отримання процесуальних документів, участь у засіданнях онлайн	Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вищої Ради Правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text
3	Управління зовнішнім документообігом	Система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ)	Обмін офіційними документами між ЗВО та державними органами	Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text
4	Управління закупівлями	Prozorro	Проведення публічних закупівель, прозорість тендерних процедур	Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text
5	Управління науковою діяльністю	Національна електронна науково-інформаційна система URIS	Забезпечення збору, формування, обробки, зберігання, використання даних та інформації про сферу наукової і науково-технічної діяльності	Про затвердження Положення про Національну електронну науково-інформаційну систему. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 № 1067, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-2022-%D0%BF#Text ,

				Про створення Національної електронної науково-інформаційної системи «URIS». Рішення колегії МОН від 13.02.2020 № 1/1-13, URL: https://drive.google.com/file/d/10wawTx7ZQUu_ghFxx7CNIFIGxH7_B2b/view
6	Управління академічною доброчесністю	Єдиний портал повідомлень викривачів	Повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень	Про затвердження Змін до Порядку ведення Єдиного порталу повідомлень викривачів. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 11.04.2024 № 93/24, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0551-24#Text
7	Управління персоналом	Дія.QR, Дія.Шеринг	Електронна верифікація документів, кадрові процедури	Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг. Закон України від 15.07.2021 № 1689-IX, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text
8	Управління ризиками та внутрішнім контролем	Єдина цифрова інтегрована інформаційно-аналітична система управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури DREAM	Ідентифікація й оцінка ризиків, моніторинг безпеки, внутрішній контроль	Про реалізацію експериментального проекту із створення, впровадження та забезпечення функціонування Єдиної цифрової інтегрованої інформаційно-аналітичної системи управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2022 № 1286. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1286-2022-%D0%BF#Text

Наведені цифрові платформи, впроваджені на національному рівні та використовувані у ЗВО України, відіграють важливу роль у підвищенні ефективності адміністративного та академічного менеджменту закладів вищої освіти. Вони автоматизують рутинні операції, інтегрують інформаційні потоки, забезпечують аналітику для прийняття рішень і створюють прозоре середовище управління.

Для українських університетів цифровізація управлінських процесів стала необхідною умовою досягнення стратегічних цілей і виконання показників ефективності, встановлених на державному рівні. Впровадження сучасних ІТ-рішень потребує розбудови інтегрованої інфраструктури та розвитку цифрових компетентностей менеджерів. Подальша цифрова трансформація університетського управління сприятиме підвищенню якості освіти і науки, прозорості та підзвітності закладів, а також інтеграції у світовий освітній простір.

Список використаних джерел

1. Кокорева О. В., Набока Р. М. Стратегії адміністративного менеджменту у вирішенні кризових ситуацій. *Ефективна економіка*. 2024. № 8. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/4457/4492>.
2. Прокопчук І. П., Боровиков О. В., Меленчук І. І. Перспективи розвитку адміністративного менеджменту та ділової етики в Україні: сценарії та рекомендації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3737>.
3. Bonina C., Koskinen K., Eaton B., Gawer A. Digital platforms for development: Foundations and research agenda. *Information Systems Journal*. 2021. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/isj.12326>.
4. Development Projects : Ukraine Improving Higher Education for Results Project – P171050. World Bank. URL: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P171050>.
5. Education management, monitoring and evaluation – Using digital technology to build strong administrations. UNESCO. URL: <https://unesco.org/en/education-management>.
6. Higher education interoperability: a key tool to support the European strategy for universities. European Education Area. URL: <https://education.ec.europa.eu/news/higher-education-interoperability-a-key-tool-to-support-the-european-strategy-for-universities>.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Космірак Андрій Володимирович,
аспірант, факультету управління

Малий та середній бізнес (МСП) відіграє ключову роль у більшості розвинених країн, адже саме ці підприємства формують значну частку всіх зареєстрованих суб'єктів господарювання та створюють нові робочі місця. В Україні, де на МСП припадає понад 99% підприємців і працює більшість робочої сили, цей сектор вважається одним із головних драйверів економічного зростання, особливо в умовах воєнних викликів. Державна політика останніх років, зокрема Стратегія розвитку МСП та відповідні законодавчі акти, зосереджена на фінансуванні, гарантуванні кредитів та запровадженні податкових пільг задля підтримки бізнесу в складних економічних і безпекових обставинах. Важливим компонентом допомоги МСП є заходи, що гарантують безперебійну діяльність компаній під час воєнного стану. Серед них – надання позик під знижені відсотки або навіть під 0% на період війни, збільшення лімітів кредитування та створення механізмів державної гарантії за такими позиками. Розроблено спеціальні інструменти для підтримки бізнесів, які вимушено переїжджають у безпечніші регіони країни, а також для компаній агросектору, що через збройну агресію рф втратили доступ до портів або змушені були скоротити обсяги виробництва. Урядові рішення передбачають і низку податкових пільг на період воєнного стану, що автоматично припиняються після його завершення, якщо на законодавчому рівні не ухвалить іншого [1]. Корисним виявляється досвід країн, які вже пройшли кризи та велику перебудову економіки:

Хорватія, що змогла відновитися після війни і приєднатися до ЄС; Ізраїль, де навіть за умов постійного конфлікту вдалося створити сприятливі умови для бізнесу завдяки рішучим антикризовим заходам та суворій фінансовій дисципліні. Водночас у розвинутих державах, як-от Японія чи США, діє налагоджена мережа фінансових інституцій, що виступають поручителями для підприємців, надають їм пільгові кредити чи субсидії, а також проводять масштабні освітні програми. Велика Британія, Франція, Чехія та Італія активно використовують комбінацію податкових преференцій і дешевих кредитів, аби стимулювати інвестиції в сектор МСП та створювати нові робочі місця [2]. Для України, де загальна економічна ситуація ускладнена воєнним вторгненням, надзвичайно важливо інтегрувати найуспішніші іноземні практики та адаптувати їх до власних реалій. Набутий досвід свідчить, що ключем до стабілізації та розвитку є впровадження прозорої системи фінансування, проведення поступової дерегуляції, зниження податкового навантаження і стимулювання інноваційних проєктів. Такі заходи дають змогу МСП уникнути масових банкрутств, зберегти робочі місця, закласти фундамент для післявоєнної відбудови та забезпечити появу нових точок економічного зростання.

Упродовж останніх років, навіть з урахуванням викликів, спричинених воєнними діями, інвестиційна активність в Україні виявляла певні ознаки відновлення. За оцінками Національного банку України, у 2022–2024 роках зацікавленість у капітальних вкладеннях поступово зростала в окремих секторах, зокрема в агропромисловому комплексі та сфері послуг, що забезпечують критичну інфраструктуру. Водночас загальний рівень інвестицій залишається нестабільним, оскільки іноземні партнери обережно ставляться до довгострокових проєктів через високі ризики та невизначеність безпекової ситуації. Коливання обсягів прямих іноземних інвестицій у 2022–2024 роках, виявлене за статистикою НБУ, зумовлене як глобальними економічними процесами, так і внутрішніми факторами, серед яких – загроза ескалації конфлікту та складнощі з логістичною інфраструктурою. Цей стан підриває довіру міжнародних інвесторів, особливо якщо йдеться про великі проєкти у високотехнологічних чи капіталомістких галузях [3]. Практика розвинених країн свідчить, що найефективнішими інструментами залучення коштів залишаються прозора податкова система, чіткі механізми державної підтримки та законодавчі гарантії іноземних інвестицій. Наприклад, у США, Канаді та Великобританії приділяють особливу увагу науково-дослідним розробкам, пропонуючи суттєві податкові пільги для компаній, які інвестують у високі технології та інновації. У Китаї уряд цілеспрямовано розвиває експортний сектор, залучаючи до співпраці транснаціональні корпорації та водночас посилюючи регіональні інвестиційні ініціативи. Такий підхід сприяє стабільному припливу капіталу в ключові галузі, зокрема промисловість, сільське господарство й транспорт [4].

Таким чином, українське мале та середнє підприємництво, попри виклики воєнного стану й нестабільної економічної ситуації, має реальні перспективи розвитку за умови забезпечення належного інвестиційного клімату, доступу до фінансових ресурсів та впровадження рішень, які довели свою ефективність у світовій практиці. Комплексний підхід, що поєднує державні програми підтримки, податкові пільги, пільгове кредитування, а також прозорі правила гри для іноземних і вітчизняних інвесторів, здатен закласти основу для стійкого післявоєнного відновлення та економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Ковтун Т. Ю. Зарубіжний досвід підтримки бізнесу в період криз та глобальних загроз. *Інвестиції : практика та досвід* : наук.-практ. журн. 2022. № 15–16. С. 144–153. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.15-16.144>.
2. Томнюк Т.Л. Зарубіжний досвід підтримки малого бізнесу: уроки для України. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 527–533. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/80.pdf.
3. Офіційний сайт Національного банку України. Статистика зовнішнього сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5>.
4. Малахова Ю. А., Хобта М. О., Гончар Т. М. Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної активності підприємств. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8655>; DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.91.

ВІДНОВЛЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ

Коцюбинський Олег Володимирович,

асистент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування

Військова агресія російської-федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та значно посилилася з лютого 2022 року, призвела до безпрецедентних руйнувань енергетичної інфраструктури України. Систематичні обстріли об'єктів генерації, передачі та розподілу електроенергії створили гуманітарну кризу та суттєво підірвали економічну стабільність держави. У контексті євроінтеграційних прагнень та зобов'язань України перед міжнародними партнерами, відновлення та модернізація енергетичної системи стає не лише питанням національної безпеки, але й ключовим фактором для забезпечення сталого економічного розвитку.

За даними Міністерства енергетики України, станом на середину 2023 року, внаслідок російських атак було пошкоджено або знищено понад 50% теплової генерації, близько 30% гідроенергетичних потужностей, понад 35% високовольтних підстанцій та значну частину розподільчих мереж [1]. За оцінками Світового банку, загальні збитки енергетичного сектору України перевищили 10 млрд доларів США, при цьому потреби у відновленні та модернізації оцінюються у понад 17 млрд доларів [2].

Процес відновлення енергетичної інфраструктури України відбувається в умовах триваючої війни та має специфічні особливості:

- По-перше, це необхідність забезпечення енергетичної безпеки та стійкості системи до військових загроз;
- По-друге, це синхронізація процесів відбудови з європейськими енергетичними стандартами після інтеграції України до енергетичного ринку ЄС (ENTSO-E) у березні 2022 року;
- По-третє, це можливість здійснити «зелений перехід» та значно підвищити частку відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у загальному енергобалансі країни.

Стратегічний план відновлення та модернізації енергетичної інфраструктури України базується на декількох ключових напрямках:

- Перший – це децентралізація енергетичної системи та розвиток розподіленої генерації, що підвищує стійкість системи до атак і знижує вразливість критичної інфраструктури [3];
- Другий – це диверсифікація джерел енергії з акцентом на розвиток ВДЕ, що відповідає цілям Європейського зеленого курсу;
- Третій – це цифровізація енергетичного сектору та впровадження технології «розумних мереж» (Smart Grid), що дозволить оптимізувати управління енергосистемою та підвищити її ефективність [4].

Важливим аспектом відновлення енергетичної інфраструктури є міжнародна підтримка. Згідно з заявами представників Європейської Комісії, ЄС виділив Україні понад 1 млрд євро на невідкладні ремонти та відновлення енергетичної інфраструктури [5]. Світовий банк створив спеціальний фонд для відбудови енергетичного сектору України обсягом 2 млрд доларів. Крім того, низка країн-партнерів надає Україні обладнання для відновлення пошкоджених об'єктів та технічну допомогу для модернізації системи.

Особливу увагу в процесі відновлення варто приділити питанням енергоефективності та технологічної модернізації. Ключовим є дотримання принципу «відбудувати краще, ніж було» (build back better). Така стратегія передбачає відновлення зруйнованих об'єктів, а й модернізацію відповідно до сучасних технологічних стандартів та вимог енергетичної безпеки [6].

Висновок: Військова агресія російської-федерації завдала катастрофічної шкоди енергетичній інфраструктурі України, зруйнувавши понад половину теплової генерації, третину гідроенергетичних потужностей та значну частину мереж. Це спричинило гуманітарну кризу та загрожує економічній стабільності країни. Відновлення потребує не лише усунення руйнувань, але й трансформації системи з урахуванням сучасних викликів. Стратегія базується на децентралізації енергосистеми, розвитку відновлюваної енергетики, цифровізації (Smart Grid) та синхронізації з європейськими стандартами

Ключову роль у відбудові відіграє міжнародна підтримка: ЄС, Світовий банк та інші партнери виділяють мільярди євро на ремонти, модернізацію та технологічні інновації. Принцип «відбудувати краще, ніж було» передбачає інтеграцію енергоефективних рішень і впровадження систем управління ризиками. Для захисту критичної інфраструктури необхідно розробити правову базу, класифікувати об'єкти та створити механізми раннього реагування.

Список використаних джерел

1. Міністерство енергетики України (2023). Оцінка пошкоджень об'єктів енергетичної інфраструктури України внаслідок воєнних дій. URL: <https://www.mev.gov.ua/reports>.
2. Світовий банк (2023). Rapid Damage and Needs Assessment: Ukraine's Energy Sector. February 2022-March 2023. URL: <https://www.worldbank.org/ukraine-energy>.

3. Романченко В.О., Шевченко А.М. (2023). Децентралізація енергетичної системи України як фактор підвищення стійкості в умовах збройного конфлікту. Економіка України, 5 (718), 45-61. DOI: 10.15407/economyukr.2023.05.045.
4. Європейська Комісія (2022). REPowerUkraine: EU support for Ukraine's energy recovery. Brussels: EC Publication Office. URL: <https://ec.europa.eu/energy/sites/repower-ukraine>.
5. Міжнародне енергетичне агентство (2023). Ukraine Energy Sector Resilience Plan 2023-2025. Paris : IEA Publications. URL: <https://www.iea.org/reports/ukraine-resilience>.
6. Ковальчук В. П., Марченко І. С. (2023). Стратегії відновлення та модернізації об'єктів критичної енергетичної інфраструктури в умовах воєнного стану. *Наукові праці НУХТ*, 29 (3), 112-128.

ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Коцюбинський Олег Володимирович,
аспірант, факультет управління

Інтеграція України в європейський енергетичний простір залишається ключовим пріоритетом на шляху до членства в Європейському Союзі. Задля досягнення поставленої мети необхідна глобальна перебудова інституційних структур енергетичного сектору, для того щоб відповідати суворим стандартам Європейського Союзу. Попри активні реформи останніх років, такі як лібералізація ринків електроенергії та газу, залишаються серйозні виклики. Зокрема, існуючі механізми публічного управління потребують адаптації до європейських моделей, що передбачає не лише зміни в законодавстві, а й трансформацію управлінських практик.

Питання інституційної трансформації енергетики в контексті євроінтеграції вже досліджували такі фахівці, як О. Ковальчук, І. Шевченко, В. Петренко та Ю. Мельник. Їхні праці охоплюють різні аспекти – від гармонізації законодавства до технологічної модернізації. Однак динамічний розвиток нормативної бази ЄС, особливо в умовах зелених ініціатив та цифровізації, вимагає постійного оновлення підходів. Наприклад, впровадження принципів Європейського зеленого курсу чи адаптація до кібербезпеки в енергетиці стають новими полями для досліджень [3; 5].

Важливим кроком у трансформації є приведення національного законодавства у відповідність до вимог Третього та Четвертого енергетичних пакетів ЄС. За даними Енергетичного Співтовариства (2023), Україна досягла прогресу в галузі електроенергетики та газу, де запроваджено ринкові механізми на кшталт європейських [1]. Проте ключовою проблемою залишається практична реалізація цих норм. Наприклад недостатнє фінансування модернізації мереж уповільнюють інтеграцію.

Стратегія Міністерства енергетики на 2023-2030 роки акцентує на таких напрямках: посилення незалежності регуляторів, забезпечення прозорості енергоринків, розвиток конкуренції та збільшення частки відновлюваної енергетики [2]. Активна участь України в Енергетичному Співтоваристві дозволяє синхронізувати

національні практики з європейськими, зокрема через спільні навчальні програми для фахівців.

Особливу увагу приділено декарбонізації відповідно до Європейського зеленого курсу. За оцінками Міжнародного енергетичного агентства, Україна має потенціал збільшити частку відновлюваних джерел до 25% до 2030 року, проте для цього потрібні чіткі механізми підтримки – від спрощених процедур підключення до мереж до стимулювання приватних інвестицій.

Критичним аспектом є трансформація системи енергетичної безпеки. Дослідження показують, що інтеграція з ЄС вимагає не лише технічної сумісності, а й гармонізації підходів до управління ризиками. Наприклад, створення стратегічних запасів газу чи розвиток міжнародних партнерств для диверсифікації постачань стають невід’ємними елементами цієї стратегії.

Європейський парламент підкреслює, що успіх реформ залежить від спроможності органів влади ефективно впроваджувати зміни. Це включає вдосконалення адміністративних процесів, інвестиції в цифрові інструменти моніторингу та підвищення кваліфікації працівників [4]. Наприклад, автоматизація видачі дозволів для «зелених» проєктів або впровадження AI для аналізу ринкових даних може суттєво прискорити трансформацію.

Інтеграція України в європейський енергетичний простір залишається стратегічним пріоритетом, що вимагає глибоких системних змін. Попри значний прогрес у гармонізації законодавства з вимогами ЄС, практична реалізація реформ стикається з викликами: технологічною відсталістю, недостатнім фінансуванням, корупцією та неефективністю інституційних механізмів. Стратегія Міністерства енергетики на 2023–2030 роки акцентує на незалежності регуляторів, розвитку конкуренції та декарбонізації, але її успіх залежить від комплексного підходу, що поєднує законодавчі, технологічні та управлінські інновації.

Ключовим елементом трансформації є активна участь у роботі Енергетичного Співтовариства, що дозволяє синхронізувати національні практики з європейськими. Прикладом успіху є синхронізація енергосистеми з ENTSO-E, яка відкрила нові можливості для експорту. Проте для подальшого просування необхідно подолати технічні бар’єри, зокрема модернізувати інфраструктуру, запровадити Smart Grid та забезпечити кібербезпеку. Важливу роль відіграє фінансування через програми ЄС, такі як EU4Energy, та залучення приватних інвестицій у відновлювану енергетику.

Список використаних джерел

1. Європейська Комісія. Energy Union: Integration of Ukraine into the EU Energy Market. 2021. URL: https://ec.europa.eu/energy/topics/international-cooperation/ukraine_en.
2. Міністерство енергетики України. Стратегія адаптації енергетичного сектору до норм ЄС на 2023-2030 pp. 2022. URL: <https://www.mev.gov.ua/>.
3. Ковальчук О. П. Інституційні виклики інтеграції української енергетики в європейський простір. *Економіка України*. 2020. № 5(712). С. 45-60. DOI: 10.15407/economyukr.2020.05.045.
4. European Parliament. Ukraine’s Energy Sector Reform: Progress and Challenges. 2019. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2019\)642240](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2019)642240).

5. Мельник Ю. С. Реформа енергетичного ринку України: відповідність вимогам Договору про Енергетичну Спільноту. *Вісник НАН України*. 2018. № 12(4). С. 78-89.

ВІД ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДО «SMART ГРОМАД»: УПРАВЛІННЯ ЗАВТРА

Лозинський В. Я.,

аспірант, факультет управління

Інтелектуальна парадигма сучасної громади тягне за собою використання електронних технологій для підвищення ефективності управління муніципальною інфраструктурою та підвищення рівня життя для жителів. [1] Компоненти «**Smart громади**» включають AI, великі дані та IoT, сприяючи автоматизації операцій, підвищення ефективності інфраструктури, прогнозування зростання та покращення послуг громадян, при цьому мінімізуючи екологічні наслідки.

Завдяки аналітичним інструментам, що працюють на базі AI, послуги громади можуть ефективно задовольнити потреби мешканців за допомогою індивідуальних рішень. IoT (Інтернет речей) сприяє ефективному нагляду за транспортними мережами, заохочує помірне використання енергії, сприяє екологічному нагляду, забезпеченню води та регуляції відходів.

«Big Data» обробляє величезну кількість інформації для інформування стратегічних процесів прийняття рішень.

Проте існує низка викликів, що ускладнюють ефективне впровадження цих технологій:

- Недостатній рівень цифрової грамотності серед управлінців та населення.[2]
- Відсутність чітких нормативно-правових рамок щодо використання цифрових технологій у місцевому самоврядуванні.
- Висока вартість технологічних рішень та потреба в значних інвестиціях.
- Ризики кібератак, несанкціонованого доступу до систем та витоку персональних даних.
- Необхідність модернізації існуючої інфраструктури для впровадження цифрових рішень.

Пропозиції для вдосконалення процесу цифровізації місцевого самоврядування

Для подолання зазначених викликів та ефективного розвитку смарт-міст необхідно:

- Розробити та впровадити навчальні програми для посадових осіб з питань цифрової грамотності, використання AI, Big Data та IoT.
- Забезпечити належний рівень кібербезпеки та захисту персональних даних.
- Виділити фінансування на розробку та підтримку цифрових платформ для управління.
- Ухвалити нормативно-правові акти, які регулюватимуть використання цифрових технологій на місцевому рівні.
- Визначити відповідальних осіб за цифрову трансформацію в органах місцевого самоврядування.
- Запровадити механізми стимулювання інновацій та впровадження нових технологій у сфері управління громадами.[3]

Очікувані результати

Подолання зазначених викликів сприятиме:

- Підвищенню ефективності управління через автоматизацію процесів та аналітику даних.
- Збільшенню прозорості та відповідальності у діяльності органів місцевого самоврядування.
- Створенню комфортного та безпечного середовища для громадян.
- Розвитку інноваційних рішень, що сприятимуть економічному зростанню громад.
- Формуванню цифрової культури серед посадовців та населення.

Впровадження цифрових технологій у місцеве самоврядування стало невід’ємною складовою сучасного управління громадами, адже воно відкриває нові можливості для підвищення ефективності, прозорості та якості життя громадян. Цей процес передбачає інтеграцію таких інструментів, як штучний інтелект, великі дані та Інтернет речей, які дозволяють автоматизувати рутинні задачі, оперативно реагувати на виклики та приймати стратегічні рішення на основі достовірної інформації. Проте для успішної реалізації цифрової трансформації недостатньо лише технологічних інновацій – необхідно створити комплекс сприятливих умов, які забезпечать сталість і результативність цього процесу.

Список використаних джерел

1. Звонар В. П. Smart-громада як соціально-економічний феномен. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 3. С. 76-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2017_3_8.
2. Цифровізація за межами обласних центрів: виклики та рішення. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/digitization-beyond-regional-centers>.
3. Белова І. Цифрова трансформація територіальних громад України: виклики та перспективи в умовах воєнного стану. *Менеджмент та бізнес-адміністрування* 2023. Т. 33. № 4. URL: <http://econa.wunu.edu.ua/index.php/econa/article/view/5913/6565657320>.

РОЛЬ SOFT SKILLS TA HARD SKILLS У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Лозяк Юрій,

аспірант, факультет управління,

П’ятничук Ірина,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування

У сучасному цифровому середовищі стрімко змінюються вимоги до професійних компетентностей працівників. Технологічні інновації, автоматизація, поширення віддаленої роботи та гібридних форматів взаємодії зумовлюють зростання попиту не лише на технічні (hard skills), а й на міжособистісні (soft skills) навички. Однак у багатьох випадках система освіти, кадрова політика підприємств та загальна парадигма професійної підготовки орієнтована переважно на розвиток технічних знань, нехтуючи формуванням навичок ефективної комунікації, адаптивності, креа-

тивності та емоційного інтелекту, що породжує дисбаланс між наявними компетенціями працівників і реальними запитами цифрової економіки. Відтак виникає потреба в комплексному осмисленні ролі soft skills та hard skills у процесі професійної діяльності в умовах цифрової трансформації.

Виокремимо ключові hard skills та soft skills, які є пріоритетними у процесі професійної діяльності в умовах цифрової трансформації (табл. 1).

У цифровому середовищі поєднання soft skills (м'яких навичок) та hard skills (технічних навичок) є ключовим фактором для ефективної роботи та досягнення успіху. Hard skills, такі як програмування, аналіз даних або знання інструментів для цифрового маркетингу, забезпечують технічну компетентність, необхідну для виконання специфічних завдань. Проте без soft skills – комунікаційних здібностей, креативності, здатності до співпраці та адаптації до змін – людина не може повністю реалізувати свій потенціал у цифровому середовищі.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика soft skills та hard skills у цифровому середовищі

Критерій	soft skills	hard skills
Визначення	Міжособистісні, емоційні та комунікативні навички	Технічні, професійні навички, що піддаються вимірюванню
Спосіб набуття	Досвід, саморозвиток, тренінги, комунікація в колективі	Формальна освіта, курси, сертифікація, практична діяльність
Приклади	Комунікація, емоційний інтелект, адаптивність, креативність	Програмування, аналітика, робота з цифровими інструментами
Значення у цифровому середовищі	Забезпечують ефективну взаємодію в цифрових командах, управління змінами	Забезпечують технічну компетентність у роботі з цифровими системами
Актуальність	Стають все важливішими в умовах віддаленої роботи та змін	Постійно змінюються з розвитком технологій
Оцінка роботодавцем	Виявляється під час співбесід, командної роботи, оцінювання поведінки	Часто перевіряється за дипломами, сертифікатами, тестами
Тривалість актуальності	Має довготривалу цінність і застосовність у різних сферах	Може втратити актуальність через технологічні зміни

* Сформовано автором на основі [1, 2]

Зокрема, soft skills дозволяють ефективно працювати в команді, швидко адаптуватися до змінних умов та комунікувати з колегами і клієнтами, що є особливо важливим у високотехнологічних і швидко змінних галузях. Водночас hard skills дають можливість бути висококваліфікованим фахівцем і забезпечують необхідну технічну базу для виконання складних завдань.

Таким чином, для успішної кар'єри та ефективного функціонування у цифровому середовищі важливо розвивати обидва типи навичок. Інтеграція soft skills і hard skills допомагає не лише в особистісному та професійному розвитку, але й сприяє досягненню колективних цілей в умовах сучасної цифрової економіки.

Список використаних джерел

1. Business Soft Skills durch Fremdsprachen. URL: <https://www.brainread.com/businesssoft-skills-durch-fremdsprachen/> (дата звернення: 15.04.2025)

2. Махначова Н. М., Мідляр А. К. «Soft Skills» керівника підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Електронне наукове видання / Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. 2017. Вип. № 17. С. 380-383. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/80.pdf> (дата звернення: 15.04.2025).

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Лукачович Галина Олександрівна,
викладач кафедри логопедії та
інноваційних технологій в інклюзії

У світі, який стає дедалі більш діджиталізованим, педагоги теж мають пристосовуватися до нових реалій та усвідомити, що йдеться передусім про сучасну освіту для нового покоління, про суспільне майбутнє, і просто відгородитися від суспільних змін неможливо [6]. Вже у 3-5 років дитина стає активним користувачем Інтернету через перегляд мультфільмів і відео на Youtube, мобільні і комп'ютерні ігри, початок використання месенджерів (Г. Лаврентьєва, Р. Сойчук, О. Рейпольська та ін.) [5]. Крім того, сучасні реалії життя (епідеміологічна ситуація, війна) часто призводять до переходу на онлайн-форму навчання, що вимагає використання цифрових технологій для забезпечення систематичності освітнього та корекційно-розвиткового процесу.

Діджиталізація корекційного процесу з дошкільниками з мовленнєвими порушеннями дозволяє оцінювати, добирати та створювати цифрові технології та інструменти для діагностики, вивчення мови та корекції чи формування мовлення відповідно до цілей і завдань, сприяє формуванню мовленнєвої, комунікативної та цифрової компетентностей дітей, визначених у нормативних документах [1]. Для забезпечення наступності дошкільної і початкової освіти, основи цифрової компетентності варто закладати ще в дошкільному віці, що передбачає впевнене та критичне використання доступних технологій інформаційного суспільства для повсякденного спілкування, навчання та відпочинку [2].

Зокрема, під час діджиталізації корекційного процесу діти набувають навички практичного використання, а психолого-педагогічні працівники та ін. спеціалісти – добору і самостійного створення дидактичних онлайн-ігор, тестів та завдань (Kahoot, liveworksheets, learningapps, tinytap, Googleforms, wizer.me, wordwall, Розвиток дитини, На Урок, Всеосвіта та ін.) [4]; для реалізації проектної діяльності та взаємодії (Canva, Padlet, miro, Jamboard, Trelo, twinkl, інструменти гугл диску (дошка, документи, презентації, таблиці, форми) та ін.), для розвитку навичок письма, читання і рахунку (vchymo, Liveworksheets, Розвиток дитини та ін.); використання мобільних додатків (Мова, Йой, Нумо, Мишеняткова абетка, Прописи та ін.).

Дидактичні ігри з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (комп'ютерів, ноутбуків, нетбуків, планшетів, смартфонів) поділяють на: розвиваючі, які спрямовані на формування загальних розумових здібностей, а також пам'яті, мислення, уваги; навчальні, які знайомлять дитину з основами математичних понять, систематизації, класифікації, синтезу, аналізу понять, навчають грамоті, читан-

ню; квести, де правила гри приховані і дитина повинна дійти до усвідомлення цілі і способу дій, тобто знайти ключ для розв’язання завдання; ігри – забави основна мета яких – розвага та здійснення пошукових дій; діагностуючі, які допомагають виявити рівень знань, розвитку, здібностей або порушень [3].

Це сприяє автоматизації, адаптації чи модифікації планування та загалом організації корекційного процесу у закладі дошкільної освіти, інклюзивно-ресурсному центрі, приватному центрі, що надає корекційні послуги та ін. установах з урахуванням вікових, психолого-фізіологічних особливостей розвитку дошкільників, дотримуючись загально дидактичних, специфічних та методичних принципів, санітарно-гігієнічних вимог, застосовуючи цифрові засоби та інструменти та додатково розвивати навички взаємодії з колегами для спільної корекційно-розвиткової діяльності.

SWOT-аналіз показав (табл. 1), що основна проблема у процесі діджиталізації: неготовність і упередженість педагогів і батьків дітей та відсутність технічної бази, але є можливості у вигляді різних проєктів, грантів, які дозволять не поодинокі, а повсюдно застосовувати цифрові інструменти в корекційній роботі з дошкільниками з порушеннями мовлення.

Таблиця 1

SWOT-аналіз діджиталізації корекційного процесу

S (Strengths) – Сильні сторони	W (Weaknesses) – Слабкі сторони
– Інтерактивність, підвищення мотивації та зацікавленості дітей; – Розвиток цифрової компетентності з дошкільного віку; – Велика кількість сучасних ресурсів та платформ; – Індивідуалізація цифрових ігор під потреби дитини – Можливість корекції дистанційно; – Полегшення взаємодії між фахівцями та батьками;	– Низький рівень цифрової компетентності педагогів та батьків; – Недостатня матеріально-технічна база; – Зниження безпосередньої живої комунікації; – Ризики для зору та здоров’я;
O (Opportunities) – Можливості	T (Threats) – Загрози
– Участь у проєктах та грантах; – Створення українських застосунків та цифрових ресурсів; – Підвищення кваліфікації педагогів через навчання; – Доступність корекційної допомоги дітям у віддалених місцях; – Консультація батьків для корекційної роботи; – Співпраця з IT-компаніями та EdTech-платформами;	– Залежність роботи від електропостачання та інтернету; – Психологічна залежність від техніки та інтернету; – Цифрова нерівність серед дітей із різних соціальних груп; – Ризики надмірного екранного часу та небезпека неконтрольованого доступу дітей до інтернету.

Отже, діджиталізація корекційного процесу з дошкільниками з мовленнєвими порушеннями є необхідним напрямом, що сприяє підвищенню ефективності занять і розвитку цифрових навичок у дітей та педагогів. Основними викликами залишаються відсутність техніки, низька цифрова грамотність фахівців і ризики для здоров’я дітей. Проте участь у проєктах, розробка власних ресурсів та навчання педагогів відкривають широкі можливості для подальшого розвитку цієї сфери.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція: затв. Наказом МОН України від 21.01.2021 № 33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Вербівський Д., Басюк Н., Бенедисюк М. Цифрова компетентність дітей дошкільного віку як категорія педагогічної науки. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 1. С. 11-15. DOI:10.31110/2616-650X-vol11i1-00.
3. Коваленко Т. М. Використання ІКТ у навчально-виховній роботі з дітьми дошкільного віку. *Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі дошкільного навчального закладу з дітьми, педагогами, батьками та громадянськістю: тематичний збірник праць* / упоряд.: А.А. Волосяк; за заг. ред. Л. А. Шишолік. Рівне : РОІППО, 2015. 85 с. URL : <https://roippro.org.ua/upload/iblock/fe1/posibnyk-zakhodu.pdf>.
4. Лукачович Г.О. Використання дидактичних онлайн- і офлайн-ігор для лексичного розвитку дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2022. Випуск 13. URL: https://drive.google.com/file/d/1_oEE2B42zHZ9MeASuvLBcbRfZJeNr-dG/view?usp=sharing.
5. Рейпольська О. Комп'ютерна грамота для старших дошкільників. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2021. № 9.
6. Соломаха А. В. Підготовка майбутніх педагогів до діджиталізації в ранньому навчанні іноземних мов. *Open educational e-environment of modern University*. 2021. № 10. С. 203-215. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1017>.

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Макулович І. В.,
аспірант, факультету управління

Сучасні підходи до публічного управління передбачають застосування маркетингових стратегій для підвищення ефективності державного управління, покращення комунікації з громадянами та забезпечення прозорості процесів прийняття рішень. У ХХІ столітті громадяни висувають все вищі вимоги до якості державних послуг, прозорості діяльності уряду та ефективності управлінських процесів. Низький рівень довіри до державних органів є серйозним викликом для України. Застарілі комунікаційні підходи та недостатня орієнтованість на потреби населення ускладнюють взаємодію між державою та громадянами[1]. Маркетингові стратегії можуть стати ефективним інструментом для розв'язання цих проблем оскільки вони сприяють формуванню відкритого та клієнтоорієнтованого публічного управління.

Метою є проаналізувати можливості впровадження маркетингових стратегій у сферу державного управління в Україні, дослідити міжнародний досвід та розробити рекомендації щодо адаптації успішних практик.

Для проведення дослідження була використана методологія, яка включала аналіз наукової літератури з маркетингу в публічному управлінні та вивчення міжнародних прикладів успішного впровадження маркетингових стратегій.

Міжнародний досвід маркетингових стратегій у публічному управлінні демонструє успішність використання цифрових технологій та комунікаційних інструментів для підвищення прозорості, залучення громадян до управлінських процесів та покращення якості державних послуг:

- Естонія: впровадження цифрового урядування через програму e-Estonia сприяло зростанню прозорості, зниженню рівня корупції та підвищенню задоволеності громадян урядовими послугами [2].

- Сінгапур: ініціатива Smart Nation забезпечила цифровізацію державних послуг та активне залучення громадян через соціальні мережі та мобільні додатки [3].

- Маркетингові стратегії у державному управлінні України сприяють підвищенню ефективності комунікації між органами влади та громадянами, забезпеченню доступності державних послуг та впровадженню інноваційних підходів у взаємодії з населенням.

- Впровадження державного порталу «Дія»: значно спростило доступ до державних послуг, зменшило бюрократичні процедури та покращило взаємодію громадян із державними органами [4].

- Використання соціальних мереж державними установами: сприяє покращенню комунікації та підвищенню рівня довіри населення до органів влади.

- Омніканальні підходи до комунікації: інтеграція мобільних додатків, email-розсилок та SMS-сповіщень допомагає ефективно інформувати громадян про державні ініціативи[5].

Впровадження маркетингових стратегій у сферу державного управління стикається з низкою перешкод, які гальмують їх ефективну реалізацію та масштабне застосування. Ці виклики поділяються на такі основні групи:

- Технологічні бар'єри: недостатній рівень цифрової грамотності серед населення, що ускладнює використання електронних державних послуг.

- Фінансові обмеження: обмежене державне фінансування та необхідність раціонального використання ресурсів [6].

- Адміністративні труднощі: бюрократичні бар'єри, які уповільнюють процес запровадження інноваційних підходів та цифрових технологій.

Ці фактори потребують комплексного підходу та розробки стратегій, спрямованих на їх подолання, щоб забезпечити ефективне впровадження маркетингових інструментів у державному управлінні.

Маркетингові стратегії є ефективним інструментом модернізації державного управління, що підтверджується міжнародним досвідом. Їх активне впровадження в Україні сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до влади, покращенню якості надання послуг та оптимізації комунікаційних процесів. Для успішної інтеграції маркетингових підходів у публічне управління доцільно:

- Розширити омніканальні комунікаційні стратегії, адаптуючи їх під потреби різних груп громадян.

- Проводити регулярні тренінги та навчання для державних службовців із маркетингу та цифрових комунікацій.

– Розвивати системи зворотного зв'язку для оцінки ефективності державних послуг та їхнього подальшого вдосконалення.

Таким чином, адаптація успішних міжнародних маркетингових практик до українських реалій сприятиме підвищенню ефективності публічного управління, забезпеченню його прозорості та розвитку інтеграційних процесів України з міжнародною спільнотою.

Список використаних джерел

1. Соціологічне опитування 2024 р. Соціологічна служба Центр Разумкова, Оцінка ситуації в країні та діяльності влади, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, віра в перемогу (вересень 2024 р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-ta-diialnosti-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-vira-v-peremogu-veresen-2024r>
2. Була Р., Модель цифрового урядування в Естонії. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. № 2(74). С. 17-23.
3. Малюхов О. Аналіз міжнародних практик впровадження новітніх інформаційних технологій в діяльність органів місцевого самоврядування. *Економічний простір*, 2024. № 191. С. 501-505.
4. Прокопенко С. Л. Проблеми та перспективи цифровізації адміністративних послуг в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 12. С. 235-239.
5. Тарасюк Л. М., Стасюк Л. Л., Олейчук Б. В. Можливості використання соціальних мереж для взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35(74). № 1. С. 180-183.
6. Сухан І. С., Сенько А. І. Електронне урядування в Україні: правові аспекти та перспективи розвитку, *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024, Серія: ПРАВО. Вип. 86, ч. 4. С. 84-88.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Малишівський Тарас Володимирович,
доктор філософії, викладач кафедри
менеджменту та бізнес-адміністрування

Важливим індикатором здатності органу місцевого самоврядування бути активним гравцем на ринку залучення капіталу є його інституційна спроможність щодо залучення інвестицій, яку ми визначаємо як «здатність та готовність ОМС ефективно сприяти інвестиційній діяльності на своїй території шляхом формування ефективної правової бази, забезпечення відкритості та доступу до інформації, ефективних та прозорих адміністративних процедур, а також створення системи сприяння інвесторам шляхом використання фінансових, політичних та адміністративних інструментів» [2].

З метою оптимізації процесу залучення інвестицій на рівні місцевого самоврядування, нами сформовано алгоритм інвестиційної діяльності, функція якого – виконувати роль дорожньої карти для керівництва та працівників ОМС в процесі розробки та імплементації інвестиційної політики (рис. 1).

Запропонований нами алгоритм складається із 15 ключових кроків та відображає усі основні етапи залучення інвестора: від формування ефективної команди в структурі органу місцевого самоврядування до проведення процесу моніторингу та оцінки інвестиційної діяльності.

Рис. 1. Алгоритм інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування

Зокрема, на першому етапі органу місцевого самоврядування необхідно сформувати ефективну організаційну структуру, яка дозволить забезпечити виконання майбутніх стратегічних та операційних цілей. Ми рекомендуємо використовувати 4-рівневу структуру: голова громади; профільний заступник; профільний департамент або управління; профільний відділ [3].

Надзвичайно важливо також виокремити суміжні структурні підрозділи, які дотичні до процесу залучення інвестицій: земельний відділ, відділ фінансів і так далі, та передбачити механізми взаємодії, які дозволять забезпечити швидке прийняття рішень, необхідних для інвестора в процесі його діяльності.

2-ий етап «Формування стратегічного бачення громади» передбачає формування системи документів планування стратегічного та операційного рівня, яка повинна складатись зі стратегії розвитку громади; плану соціально-економічного розвитку; програми залучення інвестицій або підтримки інвестора; операційного

плану діяльності профільного структурного підрозділу на 1 рік. Наявність запропонованої системи дозволить пов'язати операційну діяльність з досягненням стратегічних пріоритетів та водночас слугуватиме індикатором для інвестора щодо готовності ОМС бути ефективним партнером в процесі його діяльності.

Етапи 3-8 передбачають формування унікальної ціннісної пропозиції для потенційних інвесторів шляхом розробки інструментів інвестиційної привабливості прямого та непрямого впливу, інвестиційних пропозицій та здійснення «інвестицій в інвестиції» – облаштування майданчиків, підведення комунікацій тощо [1; 5].

Етапи 9-12 передбачають активну промоційну діяльність, яка полягає в організації власних та участі в інших промоційних подіях (конференції, виставки, круглі столи, дорожні шоу); здійснення електронних розсилок для цільових інвесторів; співпраці з бізнес-асоціаціями та інституціями з підтримки бізнесу тощо [4].

Етап 13 передбачає формування на території громади інфраструктури підтримки інвестора, яка полягає в забезпеченні постійного супроводу інвестора, сприянні у вирішенні його проблем тощо.

Етапи 14-15 покликані забезпечити постійний моніторинг та оцінку ефективності використовуваних підходів, та за необхідності – передбачають внесення змін до наявних стратегічних чи операційних планів, модифікацію наявних інструментів тощо.

Запропонований нами алгоритм є універсальним та може бути використаний будь-яким органом місцевого самоврядування, не залежного від його типу (сільська, селищна чи міська громада), фінансової спроможності чи території його розміщення, оскільки він визначає загальний перелік кроків, які повинен зробити орган місцевого самоврядування для того, щоб підвищити свою конкурентоздатність на ринку залучення капіталу.

Важливою складовою впровадження запропонованих нами етапів є наявність високого рівня інституційної спроможності в ОМС щодо залучення інвестицій. Адже ефективність реалізації низки із наведених етапів перебуває у безпосередній залежності від здатності ОМС сформувати / розмістити / розповсюдити інструменти прямого та непрямого впливу; здатності забезпечити функціонування промоційних майданчиків та надавати інформаційно-юридичний супровід потенційним інвесторам.

Таким чином, ми стверджуємо, що ефективність виконання алгоритму залучення інвестицій перебуває у прямій залежності від рівня інституційної спроможності ОМС, а рівень інституційної спроможності визначається ефективністю управління, яка використовується у владних інституціях.

Для забезпечення високого рівня інвестиційної привабливості та конкурентоздатності на ринку залучення інвестицій, органам місцевого самоврядування необхідно забезпечити ефективну модель управління інвестиційною діяльністю на території та підвищувати інституційну спроможність щодо залучення інвестицій.

Список використаних джерел

1. Ігнатенко О. П. Застосування інвестиційних інструментів на місцевому рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 5. С. 74-79. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2019/14.pdf.

2. Малишівський Т. В. Система оцінки рівня інституційної спроможності органів місцевого самоврядування щодо залучення інвестицій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3480/3514>.
3. Томашевська А. В., Жук О. І. Функції та повноваження посадових осіб органів місцевого самоврядування в процесі залучення інвестицій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №15. С. 228-234. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4322/4357>.
4. Федорчак О. В., Іщенко Г. О. Маркетингові інструменти залучення інвестицій у територіальні громади. *Демократичне врядування*. 2020. Вип. 1 (25). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2020_1_10.
5. Федорчак О. В. Податкові інструменти стимулювання інвестиційної діяльності: державно-управлінський аспект. *Ефективність державного управління*. 2020. Випуск 3 (64). Ч. 2. С. 225-245. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2020_3_19.

ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СФЕРІ ІТ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Мацола Михайло Михайлович,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту в інформаційних технологіях

В умовах прискореної модернізації та цифрової трансформації бізнесу, питання ефективного менеджменту набувають особливої актуальності. При цьому важливого значення набувають не лише технологічні аспекти, але й організаційні, культурні та стратегічні виміри цього процесу. Ефективний менеджмент у сфері ІТ в умовах цифровізації бізнес-процесів передбачає формування цілісної екосистеми, в якій технології та люди взаємодіють для досягнення бізнес-цілей та забезпечення конкурентних переваг [3].

Процес цифрової трансформації бізнес-процесів супроводжується низкою суттєвих викликів, що потребують комплексного підходу до їх подолання. Серед основних викликів варто виділити наступні: технологічні, компетентісні, безпекові, фінансові.

Технологічні виклики пов'язані з інтеграцією нових цифрових рішень з існуючими інформаційними системами. Значна частина українських компаній використовує застарілі ІТ-системи, модернізація яких потребує значних інвестицій та комплексного підходу до трансформації бізнес-процесів.

Компетентісні виклики полягають у необхідності постійного оновлення знань та навичок ІТ-фахівців відповідно до швидких темпів технологічних змін. Існуючий розрив між потребами бізнесу у цифрових компетенціях та їх пропозицією на ринку праці України становить суттєву перешкоду для успішної цифрової трансформації.

В умовах зростання кіберзагроз та посилення регуляторних вимог особливого значення набувають безпекові виклики, пов'язані із захистом даних та інформаційних активів. Для подолання цього виклику основними завданнями менеджменту є імплементація безпекових практик у всі впроваджені цифрові рішення, забез-

печуючи таким чином захист критичних інформаційних активів та персональних даних клієнтів [1].

Фінансові виклики залишаються одними із найбільш відчутних бар'єрів для цифрової модернізації, особливо для малого та середнього бізнесу. Обмеженість інвестиційних ресурсів суттєво звужує можливості впровадження сучасних технологічних рішень у бізнес-процеси.

Подолання зазначених викликів вимагає від менеджменту системного підходу, заснованого на стратегічному баченні цифрової трансформації як комплексного процесу змін. Ефективний IT-менеджмент у цьому контексті виступає ключовим інструментом узгодження технологічних можливостей з бізнес-потребами.

Успішна цифрова трансформація бізнес-процесів інтегрує технологічні інновації з організаційними змінами та бізнес-стратегією [2]. Основою ефективного IT-менеджменту в умовах цифровізації виступає стратегічне лідерство, що передбачає формування чіткого бачення цифрового розвитку та комунікацію на всіх рівнях управлінської ієрархії. Дослідження демонструють, що наявність чітко артикульованої цифрової стратегії, інтегрованої в загальну бізнес-стратегію, суттєво підвищує ефективність цифрових ініціатив. Ключовим аспектом стратегічного підходу є узгодження IT-стратегії з бізнес-цілями організації, що забезпечує цілеспрямоване використання ресурсів та максимізацію цінності від цифрових інвестицій [4]. Практика показує, що застосування методологій стратегічного узгодження, таких як IT Balanced Scorecard та Enterprise Architecture, дозволяє встановити чіткі зв'язки між технологічними ініціативами та бізнес-результатами, оптимізувати рішення та підвищити ефективність.

В умовах динамічних змін бізнес-середовища особливого значення набуває гнучкість та адаптивність менеджменту. Впровадження гнучких методологій управління проектами, таких як Agile, Scrum та DevOps, дозволяє підвищити швидкість реагування на зміни ринкових умов, забезпечити поступове впровадження інновацій та мінімізувати ризики в умовах масштабних трансформацій. Компанії, що використовують гнучкі підходи, демонструють кращу швидкість виведення нових продуктів на ринок та вищу задоволеність клієнтів.

Ще однією важливою складовою успішного менеджменту є інтеграція аналітики даних у процес прийняття управлінських рішень, що дозволяє підвищити їх обґрунтованість та ефективність. Розвиток культури прийняття рішень на основі даних сприяє оптимізації бізнес-процесів, підвищенню якості обслуговування клієнтів та ефективному розподілу ресурсів організації.

Ефективний менеджмент у сфері IT виступає ключовим фактором успішної цифрової трансформації бізнес-процесів, забезпечуючи стратегічне використання технологічних можливостей для досягнення бізнес-цілей. У сучасних умовах української економіки, що характеризується необхідністю прискореної модернізації та інтеграції у глобальний цифровий простір, ефективне управління в даному напрямку стає інструментом забезпечення конкурентоспроможності та стійкості бізнесу.

Список використаних джерел

1. Заярнюк О., Сторожук О., Сокурєнко О. Організація IT-бізнесу: особливості менеджменту в контексті соціальної відповідальності в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. DOI:10.32782/2524-0072/2024-64-27.

2. Коломоєць Є. Цифрова трансформація бізнесу як основа підвищення його конкурентоспроможності. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 4(51). С. 72-80.
3. Панкратова О. М. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/927/889>.
4. Рогов В. Г. Стратегічний підхід до управління змінами в умовах цифрової трансформації. *Сучасні технології менеджменту: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф.* (18-20 жовтня 2024 р.) / відп. ред. проф. Л. Черчик. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2024. С. 236-238.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Надрага Василь Миколайович,
аспірант, факультет управління

На тлі глобалізаційних процесів, швидких змін та викликів спричинених війною Росії проти України, збереження культурної спадщини набуває нового значення як основа національної ідентичності. На Європейському саміті з культурної спадщини European Cultural Heritage Summit, культурну спадщину описують як простір, що охоплює багато пластів нашої ідентичності та підживлює відчуття приналежності до місцевої громади, і почуття спільності та солідарності [1].

Сучасні реформи, спрямовані на передачу повноважень на місцевий рівень, відкривають нові можливості для адаптації заходів з охорони історичних цінностей до локальних потреб, традицій та умов, що виникають у цей складний період.

У зв'язку з цим, для кращого розуміння ролі сучасних реформ у підтримці культурної спадщини варто звернути увагу на ключовий інструмент цих змін – децентралізацію. Децентралізація – це система реформ, що передбачає передачу частини повноважень, ресурсів та функцій від центральної влади до місцевих органів самоврядування [2]. Такий підхід державного управління дозволяє регіонам ефективніше реагувати на специфічні виклики та потреби, адаптуючи заходи з охорони культурної спадщини до власних історичних, соціальних і економічних особливостей.

У світі є багато прикладів, де завдяки децентралізації силами місцевих органів влади реставрувались різноманітні пам'ятки, музеї та замки. До прикладу Люблін, який є важливим осередком єврейської культури після Другої світової війни зробив відновлення єврейської культурної спадщини, зокрема відкриття музеїв та організація культурних подій. Реставрація старих будівель та збереження культурних пам'яток стали можливими завдяки координації зусиль як місцевих, так і національних органів влади [3].

Навіть Сінгапур, який загалом має централізовану систему управління, в сфері збереження культурної спадщини він використовує підходи, що можна вважати децентралізованими. Центральні органи, зокрема Національна рада з культурної спадщини (National Heritage Board), координують політику збереження, але одночасно активно залучають місцеві громади, культурні інституції та приватний сектор до розробки і реалізації локальних ініціатив [4].

Основними плюсами децентралізації для збереження та популяризації культурної спадщини є [5, 6]:

- Залученість місцевих громад, адже вони виступають носіями культурної ідентичності завдяки своєму унікальному досвіду та традиціям. Децентралізація дозволяє громадянам брати активну участь у збереженні історичних пам'яток, ремесел та інших культурних ресурсів, що сприяє збереженню аутентичності та розвитку місцевих традицій. Це також сприяє формуванню локальної ідентичності та відчуття приналежності до свого регіону, що означає, що люди можуть частіше робити вибір на користь розвитку власного регіону, а не еміграції в пошуках кращих умов.

- Адаптація заходів до місцевих потреб, оскільки передача повноважень дозволяє регіонам самостійно формувати стратегії, що враховують історичні, соціальні та економічні особливості. Це сприяє більш ефективному використанню ресурсів та кращій адаптації рішень до місцевого контексту.

- Економічне стимулювання та залучення інвестицій в громаду. Реставрація історичних об'єктів і розвиток туристичної інфраструктури сприяють економічному зростанню. Місцеві бюджети, які отримують додаткові ресурси, здатні інвестувати у збереження культурної спадщини, що позитивно впливає на розвиток регіону.

- Гнучкість і впровадження інновацій. Локальні органи влади можуть використовувати сучасні технології, зокрема цифрові архіви, інтерактивні платформи та віртуальні музеї, що робить культурну спадщину доступнішою для широкої аудиторії.

Звісно існують певні проблеми та складнощі в реалізації децентралізації в контексті збереження культурної спадщини. Серед основних проблем можна відзначити:

- Недостатня кількість фінансових ресурсів. Місцеві бюджети не завжди мають необхідні кошти для проведення масштабних реставраційних робіт та довгострокового утримання культурних об'єктів. Регіони з більшими економічними ресурсами можуть отримувати більше можливостей для збереження культурної спадщини, тоді як менш забезпечені території залишаються на периферії, що створює дисбаланс у збереженні історичних цінностей по всій країні.

- Кадрові проблеми. Децентралізація передбачає передачу значних повноважень органам місцевого самоврядування, проте не всі громади мають необхідний кадровий потенціал для їх реалізації. Багато регіонів стикаються з браком кваліфікованих спеціалістів у сфері культурного менеджменту, реставрації та охорони культурної спадщини. Відсутність достатньої кількості професійних працівників може ускладнювати ефективну реалізацію заходів із збереження спадщини.

- Інституційні бар'єри та недостатня координація. Розбіжності у пріоритетах між центральними та місцевими органами влади, а також відсутність узгоджених механізмів взаємодії можуть призводити до фрагментації зусиль, дублювання роботи або, навпаки, до недоліків у її реалізації.

Для подолання даних проблем необхідно застосувати комплексний підхід, який передбачає інтеграцію різних механізмів підтримки та співпраці на всіх рівнях управління. По-перше, важливо створити умови для залучення додаткових коштів через розвиток публічно-приватного партнерства, використання грантових програм та залучення міжнародних інвестицій, що дозволить не лише забезпечити необхідне фінансування реставраційних робіт, але й сприятиме більш рівномірному розвитку регіонів. По-друге, вирішення кадрових проблем можливе за рахунок впровадження

спеціалізованих програм навчання та перепідготовки, а також створення партнерства із вищими навчальними закладами, що забезпечить формування стабільної бази кваліфікованих спеціалістів у сфері культурного менеджменту та реставрації. І, нарешті, усунення інституційних бар'єрів вимагає налагодження ефективної координації між центральними та місцевими органами влади можливе через створення координаційних центрів і платформ для регулярного обміну інформацією, що сприятиме єдиній стратегії збереження культурних об'єктів.

Ці заходи у комплексі забезпечують більш ефективну реалізацію програм із збереження культурної спадщини, сприяють оптимальному використанню ресурсів і створюють умови для сталого розвитку регіонів.

Отже, децентралізація відкриває нові можливості для збереження та популяризації культурної спадщини в Україні завдяки активній участі місцевих громад, адаптації заходів до специфічних умов і впровадженню інноваційних технологій. Проте для досягнення максимального ефекту необхідно вирішувати фінансові, кадрові та інституційні проблеми через розробку регіональних стратегій, партнерств та ефективну координацію між різними рівнями влади.

Список використаних джерел

1. Берлінський заклик до дій. *Культурна спадщина для майбутнього Європи*. 22 червня 2018 р. URL: <https://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2018/11/Berlin-Call-Action-Ukr.pdf>.
2. Глизнер С. В. Поняття, типи та причини запровадження децентралізації в Україні. *Науковий журнал «Політикус»*. 2019 Вип. 1. С. 36-40. URL: http://politicus.od.ua/1_2019/6.pdf.
3. Леся Лебідь. Польща: від історичних катаклізмів до сучасного відродження. Дейком розділ Освіта. 2024. URL: <https://www.daycom.com.ua/news/polshcha-vid-istorichnih-kataklizmiv-do-suchasnogo-vidrozhennya>.
4. Xiang QIAN. A Decentralized Centralization in Cultural Heritage Management of Singapore. *Journal of Asian Development* ISSN 2377-9594 2024, Vol. 10, No. 1. P. 21-39. URL: <https://doi.org/10.52941/jad.v10i1.55>
5. Осієвська Ю.С. Європейський досвід децентралізації та інтеграції культурної спадщини на сучасному етапі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 3. С. 75–82.
6. Кот С. І. Про стан збереження культурної спадщини України. *Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні»*. 18 квітня 2018 р. С. 42. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013740>.

СВІТОВІ ПРАКТИКИ ТА ТРЕНДИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ

Озорович Андрій Михайлович,
аспірант, факультет управління

Цифрова трансформація бізнесу – це процес впровадження цифрових технологій у всі бізнес-процеси, що радикально перебудовує організаційну модель, змінює формат сервісів і джерела доходу, залучає ширше коло споживачів [1]. Ці пере-

творення стали глобальним трендом, оскільки цифрові інструменти приносять бізнесу значні переваги. За даними досліджень Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), головними вигодами від впровадження цифрових рішень є зростання прибутків за рахунок збільшення внутрішніх продажів на 47% і розширення аудиторії на 41% та підвищення продуктивності через автоматизацію до 40% [2]. Водночас досі багато малих та середніх підприємств (МСП) не здійснили «цифровий стрибок» і ризикують відстати від конкурентів, особливо з появою нових технологій на кшталт генеративного штучного інтелекту (Gen AI). Отже, щоб не втратити можливості розвитку, для бізнесу актуальним є вивчення світових практик цифрової трансформації та тих сучасних рішень, які є доступними й не потребують значних капіталовкладень.

Нині цифровізація охоплює всі сфери бізнесу – від маркетингу до бухгалтерського обліку. Значна частка компаній вже перенесла ключові процеси в онлайн-середовище: за результатами вищезгаданого дослідження ОЕСР, понад 72% підприємств збирають і аналізують дані в цифровому вигляді для підтримки стратегічних рішень. Для МСП типовим початком цифрової трансформації є впровадження простих інструментів в адмініструванні та маркетингу – наприклад, присутність у соціальних мережах, використання електронного документообігу та онлайн-платформ для продажів. Водночас бізнес активно освоює й більш просунуті технології. Одним з новітніх трендів є Gen AI: майже кожне п'яте МСП експериментує з такими сервісами протягом року від появи технології, а 57% підприємців бачать у Gen AI більше можливостей, ніж ризиків, завдяки низькому порогу входу за навичками та невисокій вартості впровадження.

Найменші підприємці часто покладаються на готові цифрові екосистеми: близько 32% самозайнятих осіб користуються зовнішніми онлайн-платформами (наприклад, маркетплейсами Amazon, Etsy, Allegro, Rozetka). Натомість більші підприємства все частіше орендують хмарні потужності та програмне забезпечення як послугу (SaaS). Це забезпечує масштабованість та оновлення технологій без затрат на власні дата-центри. Платформи Low-Code/No-Code дають змогу створювати бізнес-додатки та автоматизувати процеси з мінімальним програмуванням. Вони є відносно недорогими і не вимагають від персоналу глибоких знань інформаційних технологій [3].

Сучасні пристрої на кшталт Raspberry Pi та Arduino дозволяють розробляти недорогі IoT-рішення для моніторингу та автоматизації у виробництві чи логістиці. Комбінація дешевого апаратного забезпечення з відкритими програмними компонентами дає змогу МСП впроваджувати інновації з мінімальними операційними витратами. Прикладом доступної цифровізації у традиційній галузі є британське мале підприємство будівельної сфери, яке впровадило систему обліку інвентарю на будмайданчику за допомогою недорогих мікрокомп'ютерів, витративши на це суму, порівнювану з щомісячною абонплатою за використання готових комерційних інструментів [4].

Активний розвиток та масове поширення фінтех-платформ спростило прийом платежів і фінансові операції для малого бізнесу. Використання готових цифрових платіжних систем (мобільних гаманців, QR-платежів, інтернет-банкінгу) не потребує значних затрат – часто для їх впровадження достатньо смартфона або недорогого POS-терміналу. Це миттєво розширює клієнтські можливості бізнесу до гло-

бального рівня. Показовим є приклад українського стартапу Choice QR, який активно залучає мільйонні інвестиції завдяки успішності та затребуваності свого сервісу оплат через QR-код [5].

Отже, цифрова трансформація бізнесу сьогодні можлива без надмірних капіталовкладень – завдяки хмарним сервісам, відкритим платформам та іншим доступним технологіям навіть невеликі фірми можуть автоматизувати процеси, вийти на нові ринки і підвищити ефективність. Водночас впровадження цифрових інновацій потребує уваги до розвитку компетенцій і планування: серед типових бар'єрів МСП відзначають брак часу на навчання персоналу (43%), витрати на обладнання та підтримку (37%) і нестачу ІТ-кадрів (27%) . Подолання цих перешкод можливе за рахунок освітніх програм та державної підтримки, що в поєднанні з дешевими технологічними рішеннями створює сприятливі умови для цифровізації.

Список використаних джерел

1. Яковенко Я. Ю., Білик М. Ю., Олійник Є. В. Цифрова трансформація бізнес-структур: стратегічні орієнтири в епоху інновацій та технологічних змін. *Економічний простір*. 2024. № 190. С. 355-360. DOI: 10.32782/2224-6282/190-63.
2. OECD. SME Digitalisation to manage shocks and transitions: 2024 OECD D4SME survey. *OECD SME and Entrepreneurship Papers*. Paris : OECD Publishing, 2024. № 62. DOI: 10.1787/eb4ec9ac-en.
3. Domański R., Wojciechowski H., Lewandowicz J., Hadaś Ł. Digitalization of management processes in small and medium-sized enterprises – an overview of low-code and no-code platforms. *Applied Sciences*. 2023. Vol. 13, No 24. Article 13078. DOI: 10.3390/app132413078.
4. Yilmaz G., Qurban K., Kaiser J., McFarlane D. Cost-effective digital transformation of SMEs through low-cost digital solutions. *IET Conference Proceedings*. 2023. P. 117–121. DOI: 10.1049/icp.2023.1742.
5. Несенюк А. Український стартап ChoiceQR залучив €1 млн від польського Smartlink Partners. *Forbes Україна*. 03.03.2025. URL: <https://forbes.ua/news/ukrainskiy-startap-choiceqr-zaluchiv-1-mln-vid-polskogo-smartlink-partners-03032025-27655>.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Охріменко Андрій,
аспірант, факультет управління

Сучасні тенденції глобалізації, цифровізації та інтеграції України в міжнародний економічний простір вимагають впровадження нових підходів до управління розвитком аграрного сектору. Публічне управління відіграє ключову роль у створенні сприятливих умов для інноваційної трансформації сільського господарства, що є необхідною умовою підвищення конкурентоспроможності галузі та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Основними функціями публічного управління у сфері інноваційного розвитку аграрного сектору є формування ефективної інституційної бази, розробка та реалізація державних програм підтримки інноваційних технологій, стимулювання коопера-

ції між науковими установами, бізнесом та органами влади, а також створення відповідної нормативно-правової основи [1].

Важливим напрямом діяльності державних органів є підтримка впровадження сучасних технологічних рішень у виробничі процеси аграрних підприємств, що є визначальною умовою підвищення продуктивності та конкурентоспроможності сільськогосподарства. Серед основних технологічних рішень, які потребують особливої уваги з боку публічного управління, є поширення технологій точного землеробства (*precision agriculture*). Ці технології дозволяють аграрним підприємствам оптимізувати використання ресурсів (насіння, добрив, води), знижувати собівартість продукції, мінімізувати екологічне навантаження завдяки високоточному контролю за станом посівів на кожній окремій ділянці поля.

Ще одним перспективним напрямом є активне використання безпілотних літальних апаратів (дронів), які суттєво розширюють можливості моніторингу стану сільськогосподарських угідь, здійснення агрохімічних аналізів, раннього виявлення хвороб рослин, шкідників, прогнозування врожайності. Це дозволяє аграріям приймати оперативні та виважені управлінські рішення, знижувати втрати врожаю і підвищувати економічну ефективність виробництва.

Особливе значення має впровадження інтелектуальних систем управління ресурсами, які забезпечують автоматизацію процесів планування, контролю, прогнозування і моніторингу в реальному часі. Такі системи базуються на технологіях штучного інтелекту, Big Data та IoT (інтернет речей), що дозволяє оперативно отримувати й аналізувати великі обсяги даних про виробничі процеси, ефективніше розподіляти ресурси і значно знижувати ризики для аграрних підприємств.

Не менш важливим напрямом державної підтримки є розвиток цифрових платформ для ефективної взаємодії виробників, постачальників ресурсів і кінцевих споживачів агропродукції. Такі платформи сприяють створенню прозорих умов для торгівлі сільськогосподарською продукцією, дозволяють укласти угоди без посередників, покращують доступ до фінансових послуг і дають змогу виробникам оперативно реагувати на зміну ринкових умов.

Таким чином, державні органи повинні створити сприятливі інституційні умови для залучення інвестицій у технологічну модернізацію аграрного сектору, розробити відповідні регуляторні та фінансові стимули для аграріїв, які впроваджують інноваційні рішення, а також активно популяризувати успішні практики цифрової трансформації серед широкого кола сільськогосподарських підприємств.

Окрему увагу необхідно приділити розвитку агроінноваційної інфраструктури, зокрема створенню агротехнопарків, бізнес-інкубаторів, кластерів і центрів компетенцій, які сприятимуть ефективному трансферу технологій та поширенню передових практик господарювання. Публічне управління в цьому аспекті має бути спрямоване на стимулювання співпраці між державним, приватним і науковим секторами з метою формування інтегрованої екосистеми підтримки інновацій.

Особливої актуальності набуває розвиток цифровізації у сільському господарстві, зокрема створення відкритих баз даних, онлайн-ресурсів, інформаційних порталів, які дозволяють агровиробникам отримувати оперативну інформацію щодо стану ринку, технологічних новинок, умов отримання державної підтримки та кредитування. Це забезпечує прозорість управління та значно спрощує доступ виробників до необхідних ресурсів [2].

Публічне управління має відігравати важливу роль у формуванні кадрового потенціалу для аграрної інноваційної діяльності через підтримку профільної освіти, підвищення кваліфікації аграріїв, сприяння розвитку дуальної форми навчання та запровадження спеціалізованих навчальних програм. Це дозволить забезпечити галузь висококваліфікованими фахівцями, здатними впроваджувати сучасні технологічні рішення.

Таким чином, ефективне публічне управління інноваційним розвитком сільськогосподарства є ключовою умовою сталого зростання аграрного сектору України. Державна підтримка інноваційних технологій, створення сприятливого інституційного середовища та розвиток людського капіталу є головними пріоритетами, які забезпечать конкурентоспроможність галузі, її інтеграцію в глобальні ланцюги постачання та зміцнення національної економіки в цілому.

Список використаних джерел

1. Сокольська Т., Поліщук С., Білик О. Формування механізмів публічного управління інноваційним розвитком сільськогосподарства України. *Аспекти публічного управління*. 2020. №8(2). С. 71-78. URL: <https://doi.org/10.15421/152021>.
2. Охріменко А. В. Теоретичні аспекти управлінського та інноваційного розвитку сільськогосподарства. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2024. № 40. С. 257-261. URL: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.40.43>.

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КЕРІВНИКІВ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ

Паска Юлія Володимирівна,

аспірантка, асистентка кафедри
менеджменту та бізнес-адміністрування

Потужним каталізатором розвитку управлінських компетентностей сучасних керівників є цифрові технології. В умовах цифровізації керівник виконує роль не тільки координатора процесів, а виступає стратегом, новатором та фасилітатором змін. Завдяки впровадженню таких інструментів, як аналітика великих даних, штучний інтелект, хмарні платформи, CRM-системи та віртуальні середовища навчання, управлінці здобувають нові навички, які раніше не були настільки актуальними.

Зокрема, використання технологій Big Data дозволяє керівникам приймати обґрунтовані рішення на основі аналізу великих за обсягом даних. Це сприяє розвитку стратегічного мислення, аналітичних здібностей та орієнтації на результат. Такі навички критично важливі в ситуаціях високої невизначеності, коли рішення необхідно ухвалювати швидко, але з урахуванням різноманітних факторів [1].

Штучний інтелект та машинне навчання дають змогу автоматизувати рутинні завдання, прогнозувати розвиток подій та моделювати різні сценарії поведінки ринку. Це не лише підвищує ефективність управлінських процесів, а й розвиває в керівників інноваційне мислення та здатність працювати із майбутніми ризиками. Наприклад, згідно з дослідженням IDC AIonomics (2024), у 94% компаній, які впровадили ШІ, проєкти виправдали або перевершили очікування, а 72% планують

масштабувати використання таких технологій. Крім того, інвестиції в генеративний ШІ стрімко зростають – з 12% до 44% загального бюджету на цифровізацію [3].

Впровадження хмарних сервісів (Google Workspace, Microsoft 365) сприяє розвитку мобільності керівника, а також кросфункціональної співпраці, що є важливою складовою сучасного лідерства. Керівники, які вільно користуються хмарними технологіями, здатні швидко реагувати на зміни, працювати з командами в різних країнах і забезпечувати безперервність управлінських процесів навіть в умовах кризи [2].

Важливу роль у розвитку управлінських компетентностей відіграє дистанційне навчання на платформах типу Coursera, LinkedIn Learning чи Udemy. Ці ресурси дають змогу постійно оновлювати знання у сфері управління, цифрових технологій та лідерства. Таким чином, формується культура безперервного професійного зростання, яка є ключовою в умовах швидкоплинної цифрової трансформації.

Не менш значущими є ERP та CRM-системи, які допомагають керівникам здійснювати моніторинг усіх бізнес-процесів у реальному часі, автоматизувати взаємодію з клієнтами та підвищувати ефективність командної роботи. Зі свого боку це сприяє формуванню системного мислення, здатності до стратегічного планування та оперативного реагування на потреби ринку.

Таким чином, цифрові технології не лише змінюють інструментарій управління, а й формують нову модель управлінця – гнучкого, технологічно грамотного, орієнтованого на зміни та розвиток. Цей процес є невід’ємною частиною сучасного управлінського середовища і відкриває нові горизонти для формування ефективного лідерства в публічному та приватному секторах.

Хоча цифрові технології значно покращують ефективність управлінських процесів, їх використання має й певні негативні наслідки для розвитку управлінської компетентності керівників. По-перше, зростаюча залежність від технологій, що може зменшити здатність керівників приймати самостійні рішення без використання автоматизованих систем або інтелектуальних інструментів. У деяких випадках автоматизація рутинних завдань та використання ШІ може призвести до зниження критичного мислення та інтуїції керівника, оскільки велику частину рішень приймають алгоритми.

По-друге, надмірна кількість інформації, яку потрібно обробляти через цифрові платформи, може призвести до інформаційної перевантаженості, коли керівники втрачають здатність ефективно фільтрувати важливі дані та фокусуватися на стратегічних аспектах управління. Статистичні дані та аналітика, що надходять у реальному часі, здатні створити відчуття постійного контролю, але одночасно зменшують можливість для спокійного та глибокого аналізу ситуації. Як наслідок, керівники часто намагаються приймати рішення на основі обмежених даних, що може призвести до неправильних стратегічних виборів.

По-третє, широке використання цифрових технологій може негативно вплинути на міжособистісні навички управлінця. Керівники, які все більше покладаються на віртуальні платформи для комунікації, можуть втратити здатність до ефективного спілкування в живому форматі. Це знижує рівень емоційної інтелігентності та здатність до мотивації команди, що є важливою складовою успішного лідерства. Віртуальне середовище може обмежити можливість для створення довірчих відносин між керівником та командою, що негативно впливає на управлінську атмосферу в організації.

По-четверте, не можна ігнорувати питання цифрової безпеки та етики. Використання новітніх технологій передбачає постійний ризик витоку важливої інформації, що ставить керівників перед необхідністю постійного контролю за рівнем захищеності даних. Цифрові загрози вимагають від керівників значних зусиль для підтримання надійної інфраструктури безпеки, що відволікає їх від інших управлінських обов'язків.

Отже, незважаючи на всі переваги цифрових технологій, їхнє впровадження та використання можуть мати й серйозні негативні наслідки для розвитку управлінської компетентності, зокрема щодо зниження здатності до самостійного прийняття рішень, обмеження міжособистісних навичок та створення додаткових ризиків у сфері безпеки та етики.

Список використаних джерел

1. Гойчук В., Любомудрова Н. Вплив цифрової трансформації на стратегічне управління людським капіталом. *Via Economica*. 2024. №5. С. 28-35. <https://doi.org/10.32782/2786-8559/2024-5-4>
2. Лопушняк Г. С., Миляник Р. В. Вплив цифрових технологій на формування компетенцій управлінського персоналу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 24. С. 10-16. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.24.10>
3. IDC: інвестиції в ІІІ зростуть на 104%. URL: <https://itweek.com.ua/2025/02/11/idc-investycziyi-v-shi-zrostut-na-104/> (дата звернення: 12.04.2025).

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Пилипів Микола Степанович,
аспірант, факультету управління

Удосконалення механізмів публічного управління персоналом у сфері охорони здоров'я є однією із пріоритетних складових сучасної реформи системи охорони здоров'я в провідних демократичних країнах світу. Процес реформування спрямований на покращення доступності, якості та ефективності медичних послуг для населення. Розвиток механізмів публічного управління персоналом у сфері охорони здоров'я відіграє важливу роль у забезпеченні рівноцінних можливостей для всіх громадян на отримання якісної медичної допомоги та у забезпеченні фінансової стійкості державницької системи.

Значущість публічного управління персоналом у сфері охорони здоров'я полягає в розробці та впровадженні стратегій, політик й механізмів, які сприятимуть оптимальному функціонуванню системи охорони здоров'я і задоволенню потреб громадян у медичних послугах [1]. Однак, поряд з можливостями в цій сфері, виникають й проблемні аспекти публічного управління персоналом, що стосуються не лише внутрішньої оптимізації управлінських процесів, але й забезпечення зручності, ефективності та справедливості доступу до медичної допомоги для населення в сучасних умовах невизначеності [2].

Публічне управління персоналом в сфері охорони здоров'я відзначається необхідністю вирішення комплексу завдань, які супроводжуються рядом викликів.

Перш за все, це стосується обмежених трудових ресурсів, зокрема фахових управлінців, які завжди становлять виклик для системи охорони здоров'я. Зростання потоку пацієнтів, особливо у випадку епідемій чи пандемій, ставить підвищений тиск на медичні установи та персонал [3].

Успішне публічне управління персоналом також передбачає розвиток передових управлінських технологій та методів мотивації фахівців, що вимагає постійного моніторингу та адаптації до нових досягнень у цій галузі. Гарантування надання якісних медичних послуг включає в себе впровадження ефективних медичних стандартів, визначення процедур та моніторинг якості надання послуг, мотивацію персоналу.

У цьому контексті ключовою є необхідність глибокого розуміння специфіки медичної сфери й розробки інноваційних підходів до організації роботи та планування розвитку механізмів публічного управління. Публічні служби з охорони здоров'я повинні бути готові до викликів, які постійно виникають у сфері охорони здоров'я та реагувати на них швидко та ефективно, забезпечуючи високу якість медичних послуг для населення [2].

Публічне управління персоналом у сфері охорони здоров'я передбачає врахування наступних аспектів партнерства з громадськістю, активної участі громадян у процесі прийняття рішень та нагляду за діяльністю медичних закладів. Такий підхід до управління сприяє зміцненню довіри до системи охорони здоров'я та врахуванню реальних потреб населення. З огляду на окреслені аспекти дослідження, виникає необхідність у ретельному аналізі та узагальненні характерних особливостей удосконалення механізмів публічного управління персоналом в сфері охорони здоров'я, виявленні ключових тенденцій розвитку системи закладів охорони здоров'я та розробці рекомендацій для подальшого поліпшення цієї системи [3].

Процес формування сфери охорони здоров'я в Україні пройшов кілька ключових етапів, починаючи з переходу від радянської системи до ринкової моделі. Нормативно-правові акти кожного етапу визначали нові засади фінансування та організації медичної допомоги, права та відповідальність, ініціювали реформи у сфері первинної медичної допомоги та створювали нові органи управління охороною здоров'я. Остаточним результатом цього процесу є полегшення доступу до якісної медичної допомоги для всього населення України та поступове покращення її якості [1].

Механізми публічного управління персоналом у сфері охорони здоров'я визначаються як комплексний набір форм, методів, засобів, стимулів і інструментів, які дозволяють здійснювати державно-управлінські та регуляторні впливи на цю сферу. Такі механізми формуються на основі взаємодії політико-економічних, правових, соціально-культурних та ідеологічних факторів, а їх вибір залежить від цілей та завдань, які передбачає держава стосовно охорони здоров'я населення. Ці механізми також відображають взаємозв'язки та взаємодії між різними суб'єктами та рівнями соціально-економічного розвитку країни, включаючи методи, засоби та інструменти, які визначаються в конкретних обставинах [3].

Аналіз наукових досліджень в сфері публічного управління персоналом України за останній період невизначеності дозволив виявити основні механізми публічного управління у цій сфері та визначити нові наукові підходи до їх розвитку в умовах реформ та трансформацій. Розробка нових стратегічних напрямів і завдань у сфері охорони здоров'я на рівнях як глобальному, так і національному, може

сприяти подальшому вдосконаленню діючих механізмів публічного управління в цій галузі. Крім того, активна співпраця з міжнародною та європейською спільнотою може сприяти зміцненню взаємодій та якісному вдосконаленню механізмів публічного управління персоналом в сфері охорони здоров'я України. Формування системи механізмів публічного управління персоналом у сфері охорони здоров'я в Україні повинно мати фундаментальне підґрунтя, яке сформовано у вигляді відповідних концептуальних засад, що містять комплекс установок, принципів, положень, орієнтирів та векторів дії публічної служби.

Список використаних джерел

1. Граціотова Г. О., Ясіновська М. О. Управління персоналом та підвищення кадрового потенціалу закладів охорони здоров'я України в умовах Європейської інтеграції. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2020. № 6 (52). С. 25–34. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No6/25.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.06.2020.3.
2. Ровенська В. В., Саржевська Є. О. Управління персоналом закладів охорони здоров'я в нових умовах господарювання та перспективи розвитку в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 3 (57). 162–168.
3. Борщ В. І. Ринок охорони здоров'я України: аналіз сучасного стану та тенденції розвитку. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. Т. 19. Вип. 1 (44). С. 140. URL: <http://rinek.onu.edu.ua/article/view/198360/201446>.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

П'ятничук Ірина Дмитрівна,

кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету управління

Методи дослідження механізмів публічного управління у сфері вищої освіти є засобами, які використовуються для аналізу, оцінювання та формування рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень. Вони орієнтовані на всебічне вивчення проблем, визначення найефективніших шляхів їх вирішення та удосконалення управлінських процесів. Вибір конкретних методів обумовлюється метою дослідження, особливостями об'єкта вивчення та доступними ресурсами. Ці методи охоплюють як теоретичні підходи, так і практичні інструменти, з урахуванням специфіки функціонування системи вищої освіти.

За результатами аналізу спеціальної літератури [1-4], вважаємо за доцільне систематизувати методи дослідження механізмів публічного управління вищою освітою:

1. Загальнонаукові методи – аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і узагальнення, моделювання, та ін.

2. Емпіричні методи – вимірювання, спостереження, порівняння, узагальнення, моніторинг, документальний аналіз, опитування, опитування-інтерв'ю, анкетні опитування, бесіда, рейтинг, експертна оцінка, метод колективних експертних оцінок, метод «мозкового штурму» та ін.

3. Методи порівняльного аналізу – вертикальний аналіз, горизонтальний аналіз, трендовий аналіз, одновимірний, багатовимірний

4. Прогностичні методи – дельфійський метод, побудова сценаріїв, екстраполяція, сценарний аналіз, моделювання та ін.

5. Статистичні методи – статистичне спостереження, методи зведення, групування і зображення статистичних даних, регресійний аналіз, індексний аналіз та ін.

6. Інституційний аналіз – оцінка ролі органів публічного управління, діяльність МОН, взаємодія ЗВО із стейкхолдерами на основі: збирання та опрацювання опублікованих даних; анкетне опитування зовнішніх експертів і співробітників організації, аналіз документів тощо.

7. Соціологічні методи – соціологічні опитування та спостереження, фокус-групи, метод експертної оцінки, контент-аналіз, метод експерименту та ін.

Отже, методологія дослідження публічного управління у сфері вищої освіти є багатоаспектною та ґрунтується на поєднанні різноманітних теоретичних і практичних підходів. Вона враховує як внутрішні особливості національного соціально-економічного середовища, так і зовнішні виклики, пов'язані з євроінтеграційними процесами та цифровою трансформацією. Комплексне використання загальнонаукових, емпіричних, соціологічних, прогностичних, статистичних та інституційних методів дозволяє забезпечити глибокий аналіз механізмів управління та формування обґрунтованих рішень.

Список використаних джерел

1. Аль-Атті І. Методологічні особливості дослідження розвитку публічного управління. *Публічне урядування*. 2019. № 1 (16). С. 15-23.
2. Міненко М. А. Публічне управління: теорія та методологія : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 404 с.
3. Токар М. Ю. Методологія дослідження громадських організацій в системі загальнодержавних координат. *Розвиток публічного управління в Україні: наук.-практ. конф. за міжнар. уч.* (23 – 24 квітня 2020 р., м. Львів) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 55-60.
4. П'ятничук І. Д. Методологічні засади дослідження механізмів публічного управління системою вищої освіти України. *Наукові перспективи*. 2025. №1 (55). С. 453-464.

ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

Слінецький Марко,
аспірант, факультет управління

Розвиток туристичної сфери регіону в умовах сучасних трансформаційних процесів є не лише важливим елементом соціально-економічної стратегії держави, а й маркером ефективності системи публічного управління. Туризм виступає мультиплікатором для інших секторів економіки, стимулюючи розвиток інфраструктури, малого бізнесу, сфери послуг, культури й освіти. Саме тому ефективна реалізація стратегій розвитку цієї галузі потребує комплексного управлінського підходу з боку органів влади.

Одним із ключових чинників ефективного управління туристичною сферою є наявність чіткого нормативно-правового забезпечення. Законодавча база повинна не лише регламентувати діяльність суб'єктів туристичної галузі, а й стимулювати розвиток партнерських відносин, інновацій та сталого використання туристичних ресурсів. У цьому контексті важливою є гармонізація регіональної нормативної бази з національною туристичною стратегією та міжнародними стандартами [1].

Сучасне публічне управління розвитком туристичної сфери в регіонах має враховувати не лише традиційні форми адміністрування, але й орієнтуватися на інклюзивність, партнерство, адаптивність до змін та відкритість до нових підходів. У цьому контексті важливим є розуміння того, що стратегія розвитку туризму не може бути ефективною без глибокого врахування місцевого контексту, потенціалу території, її соціально-культурних особливостей і очікувань громади.

Найбільш актуальними викликами для реалізації стратегій розвитку туризму в регіонах є: фрагментованість управлінських рішень на різних рівнях влади, відсутність належної координації між суб'єктами туристичної політики, обмеженість фінансових ресурсів, низький рівень цифровізації управлінських процесів, а також нерозвиненість партнерських моделей взаємодії між публічним, приватним і громадським секторами. Наприклад, в окремих регіонах України спостерігається дублювання функцій між обласними та місцевими структурами управління туризмом, що призводить до неефективного розподілу ресурсів. Також часто відсутні чітко визначені індикатори успішності реалізації туристичних проєктів, що ускладнює їх оцінювання й подальше масштабування. У подоланні цих викликів важливу роль відіграє цілісна система управління, заснована на принципах стратегічного бачення, прозорості, результативності й адаптивності [2].

Публічне управління в цій сфері має відігравати не лише функціональну, а й трансформаційну роль – сприяти створенню нових можливостей для місцевих громад, стимулювати розвиток людського потенціалу, підтримувати соціальні ініціативи та формувати середовище, сприятливе для інновацій. Туризм має стати не просто економічною категорією, а інструментом зміцнення ідентичності, побудови міжрегіональних і міжнародних зв'язків, генератором нових моделей економічної діяльності, заснованих на креативності та культурній спадщині.

Особливої уваги заслуговує питання формування ефективної моделі моніторингу та оцінювання реалізації туристичних стратегій. Успіх будь-якої стратегії залежить від наявності зворотного зв'язку, здатності оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та своєчасного коригування дій. Це потребує розвитку сучасних аналітичних інструментів, вдосконалення механізмів стратегічної комунікації та налагодження постійного діалогу з ключовими стейкхолдерами.

Успішні приклади розвитку туристичної сфери в окремих регіонах України, а також міжнародна практика свідчать, що саме ефективне публічне управління здатне забезпечити довготривалий позитивний ефект. Йдеться про створення унікального туристичного продукту регіону, диверсифікацію джерел фінансування, посилення привабливості територій для інвесторів і туристів, зростання рівня зайнятості та якості життя місцевого населення.

Таким чином, реалізація стратегій розвитку туристичної сфери на регіональному рівні має ґрунтуватися на принципово новому розумінні ролі публічного управління – як каталізатора змін, інтегратора ресурсів, координатора інтересів та гаранта сталого

розвитку [3]. Це передбачає не лише раціональне використання наявних інструментів, а й формування нової управлінської культури, зорієнтованої на результат, партнерство та цінності сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Виговський Д., Конарівська О. Дослідження інструментів цифровізації у процесі формування туристичних дестинацій. *Вісник НУВГП*. 2024. № 1(105). С. 4–12. URL: <https://visnyk.nuwm.edu.ua/index.php/econ/article/view/1493>.
2. Бойко М., Босовська М., Ведмідь Н. Цифровізація: впровадження в туристичному бізнесі України. *Проблеми і перспективи управління*. 2022. Т. 20, № 4. С. 24–41. URL: [https://doi.org/10.21511/ppm.20\(4\).2022.03](https://doi.org/10.21511/ppm.20(4).2022.03).
3. Горюнова К. Стратегічне управління розвитком туристичного регіону на засадах сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. С. 109–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-109>.

СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Стефанчук Ю. Д.,

аспірант, факультет управління

Удосконалення системи управління місцевими фінансами в контексті регіонального розвитку потребує розробки стратегічного та оперативного планів. Сучасні проблеми територіальних громад у сфері управління фінансами передусім пов'язані з низьким рівнем фінансової спроможності потребують термінового вирішення, але з врахуванням коротко- та довготермінових результатів. Тому у процесі формування стратегії важливим є проведення комплексного стратегічного аналізу.

Досліджуючи подібні наукові дослідження, що проводяться сучасними науковцями щодо особливостей, проблем і перспектив системи управління місцевими фінансами в контексті регіонального розвитку в Україні [1, 2] приходимо до висновку, що більшість з них акцентують увагу на використанні спрощеного SWOT-аналізу у процесі стратегічного аналізу. Водночас, слід зазначити, що більшість науковців не враховують проблем і викликів, що пов'язані з повномасштабним вторгненням РФ на територію України. Тому важливим є проведення комплексного стратегічного аналізу з використанням різних методів.

У даному дослідженні стратегічний аналіз ефективності управління місцевими фінансами задля забезпечення регіонального розвитку базується на оцінюванні територіальних громад в основному Івано-Франківської області і базується на методі PEST-аналізу.

Проведення PEST-аналізу є надзвичайно важливим в контексті визначення основних груп факторів, що впливають на фінансову спроможність територіальних громад. Водночас слід зазначити, що в умовах війни в Україні існує значні регіональні дисбаланси в контексті функціонування територіальних громад. Частина громад у східній і південній частині країни перебуває під окупацією, значна частина зруйнована, знаходиться біля лінії фронту, і в дещо кращій ситуації територіальні

громади центральної та західної України. Тому у процесі проведення PEST-аналізу, як інструменту зовнішньої стратегічної оцінки важливо враховувати ці відмінності.

На основі проведеного PEST-аналізу управління місцевими фінансами в контексті регіонального розвитку визначено основні фактори зовнішнього середовища в межах політичних, економічних, соціальних та технологічних, які мають позитивний та негативний вплив на територіальні громади та їх фінансову спроможність у перспективі. До найважливіших факторів, які на даний час мають найбільший вплив на об'єкт дослідження – ефективність управління місцевими фінансами – відносяться економічні фактори (оцінка 4,00) та соціально-культурні фактори (оцінка 4,00). Далі за важливістю визначено політичні фактори з оцінкою 3,55 та найменше значення на даний час відіграють технологічні фактори – 2,20.

Таким чином найбільш значущі виявлені чинники будуть враховані у процесі проведення SWOT-аналізу та при обґрунтуванні стратегічних напрямів удосконалення системи управління місцевими фінансами.

Список використаних джерел

1. Пастух К. Стратегічне планування розвитку територіальних громад. *Науковий вісник: Державне управління*. 2021. 1 (1 (7)). С. 195–215.
2. Гриценко Л. Л., Боярко І. М., Васильєва Т. А. та ін. Пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів : монографія. Суми: Сумський державний університет, 2021. 379 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83909/3/Hrytsenko_finansova_systema.pdf.

ФОРМУВАННЯ ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Томашевська Антоніна Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування

Як правило, найуспішніші міжнародні стартапи народжуються в сприятливій стартап-екосистемі. Екосистема стартапів складається з групи підприємців, стартапів та суміжних організацій, які працюють як система для створення та масштабування нових стартапів. Стартап-екосистеми часто формуються на відносно обмеженій території з центром ваги, таким як університет або концентрація технологічних компаній.

Найвідомішою та найбільшою стартап-екосистемою є Кремнієва Долина (Silicon Valley), її розвиток тісно пов'язаний із створенням Стенфордського індустріального парку в 1951 р., що було запропоновано інженером Фредом Терманом, до цього він керував надсекретною радіаційною лабораторією під час війни, згодом його задачею стало змінити науково-дослідний відділ Стенфордського університету у тісній співпраці з Міністерством оборони шляхом створення Стенфордського індустріального парку та залучення провідних технологічних компаній до Північної Каліфорнії. Цей район вже був місцем досліджень і розробок флоту з часів двох світових війн, однак США доклали подальших зусиль, щоб стати провідною технологічною

державою, і спрямували більше державних грошей на науково-дослідні установи в Кремнієвій Долині для подальшого розвитку [1].

Своїй назві Кремнієва Долина завдячує основному матеріалу в комп'ютерних мікропроцесорах, саме тому її правильно називати «Кремнієвою». Саме в цьому регіоні колись почали свою діяльність стартапи які згодом переросли у технологічні компанії-гіганти – Apple, Google, Facebook та Netflix, Alphabet Inc, Uber та ще багато інших.

Відмінною особливістю стартап-екосистеми від середовищ для інших видів бізнесу є тісний взаємозв'язок з прикладною наукою. Закономірно, в регіонах, де функціонують провідні заклади освіти, наукові-і-технопарки, інноваційні екосистеми є більш розвиненими, що підвищує вірогідність успішної реалізації стартапу. Стартап-екосистема – це інноваційно-розвинений регіон, де функціонує сукупність інституцій, зокрема науково-дослідних інститутів, кращі технічні університети, технопарки, фірми-гіганти в сфері інформаційно-комунікаційних технологій, організації, діяльність яких спрямована на підтримку бізнес-ініціатив в секторі технологій і інновацій. Основою функціонування стартап-екосистеми є рух венчурного капіталу, інтелектуальних і людських ресурсів, а також взаємовідносини між господарюючими суб'єктами, мета яких – технологічний розвиток та впровадження інновацій.

Екосистема стартапу еволюціонує на макрорівні, долаючи певні фази. Організація Startup Genome, що досліджує еволюцію десятків стартап-екосистем протягом декількох років та публікує щорічні звіти відносно стану стартап-екосистем переважно розвинених країн, запропонувала модель розвитку екосистеми, що з чотирьох фаз – виникнення, активації, національної інтеграції та світової інтеграції. Для визначення фази розвитку стартап-екосистеми організація використовує набір метрик, що визначають темпи розвитку екосистем, їх зв'язки на національному, регіональному та світовому рівнях, стан фінансування, державної підтримки, інфраструктури та ін. [2].

Фази розвитку екосистеми не мають чітко визначених термінів. Наприклад, за майже 30 років ізраїльська стартап-екосистема досягла останньої фази, в той час, як берлінська, знаходиться у «світовій інтеграції», а гонконгська – лише «активації»

Передові організації та інститути пропонують різні моделі стартап-екосистеми, але, на нашу думку, найбільш повноцінною для українського ринку, є модель, що пропонується нідерландським акселератором і його дослідницьким інститутом Startup Delta (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Модель стартап-екосистеми за інститутом StartupDelta

МЕРЕЖІ		ЕКСПЕРТИЗА	ОСВІТА
Підтримка у виході на місцевий ринок	Змагання	Трансфер знань і технологій	Центри підприємництва
Співробітництво	Простір для коворкінгу	Розвиток індустрії	Підтримка студентського підприємництва, ВЗО
Події	Стартап-медіа	Навчання	Наукові парки, НДІ

КАПІТАЛ		ПІДТРИМКА	
Інвестування на перед-посівній стадії	Альтернативне фінансування	Держава	Акселератори й інкубатори
Бізнес-янгели	Державне фінансування	Розвиток концепції	Організації, що здійснюють соціальний вплив
Корпоративний венчурний капітал	Приватний і венчурний капітал фондів	Масштабування стартапу	Будівники венчурного бізнесу

Джерело: згруповано автором на основі [3]

Регіон, в якому присутні всі дані елементи вважається «сильною» або повноцінною стартап-екосистемою. Комплексна інфраструктура стартапу забезпечує його всебічну підтримку на всіх стадіях розвитку.

Список використаних джерел

1. The Startup Owner's Manual: The Step-By-Step Guide for Building a Great Company by Steve Blank, Bob Dorf. 2018.
2. Discover Global Tech Ecosystems. URL: <https://startupgenome.com/ecosystems>.
3. Startupdelta. URL: <https://startupdeltasummit.com>.

ПЕРСОНАЛЬНИЙ БРЕНД ТА САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ У БІЗНЕСІ

Топольницька Тетяна Богданівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування

У сучасному організаційному середовищі персональний бренд і самопрезентація набувають вирішального значення як чинники професійного просування, ефективності лідерства та налагодження бізнес-взаємодії. У дослідженні приділено особливу увагу аналізу ключових аспектів цих явищ у контексті сучасних наукових підходів і практик управління.

Поняття персонального бренду, що раніше асоціювалося переважно із шоу-бізнесом та рекламою, дедалі частіше застосовується у професійному середовищі. Персональний бренд розуміється як свідоме й цілеспрямоване формування образу фахівця з метою посилення довіри, демонстрації експертності та диференціації серед конкурентів [1]. Самопрезентація концептуально пов'язана з драматургічним підходом Е. Гофмана [2] і передбачає управління враженнями про себе в діловому та соціальному спілкуванні.

З позиції теорії самовизначення [3], персональний бренд є проявом прагнення індивіда до автономії, компетентності та належності. Він формується через послідовну комунікацію власних цінностей, навичок і досягнень у професійному середовищі. Самопрезентаційні стратегії в бізнесі класифікуються як асертивні (самопросування, демонстрація зразковості) та оборонні (виправдання, зняття відповідальності) [4]. Ефективне застосування таких стратегій підвищує рівень довіри, сприйняття компетентності та лідерського потенціалу.

Усередині організацій персональний бренд виступає ефективним інструментом підвищення видимості працівника, розширення кола професійного впливу, прискорення кар'єрного зростання та зміцнення позицій у неформальній ієрархії.

Працівники, які активно розвивають власний бренд, частіше залучаються до стратегічних проєктів, отримують доступ до можливостей лідерства та підвищують свою конкурентоспроможність на ринку праці. Висока впізнаваність та чітке позиціонування себе як експерта у певній сфері дозволяють не лише отримати визнання всередині організації, а й формувати професійну ідентичність, що є релевантною цінністю компанії.

Цифрові платформи – зокрема LinkedIn, професійні блоги, персональні сайти, соціальні мережі (Twitter, Instagram у бізнес-контексті) – перетворилися на головні канали для побудови й трансляції персонального бренду. Гандіні [5] у своєму дослідженні показав, що регулярна, змістовна та автентична присутність в онлайн-просторі професійному просторі позитивно корелює з рівнем довіри, яка формується у колег, клієнтів та потенційних партнерів. При цьому важливою умовою ефективності онлайн-комунікації є консистентність – узгодженість між заявленими цінностями, поведінкою та візуальним контентом.

Крім того, персональний брендинг активно використовується у HR-стратегіях, зокрема у програмі, яка передбачає добровільну участь працівників у просуванні бренду роботодавця. У таких випадках персональний бренд не лише зміцнює індивідуальну позицію фахівця, але й підвищує загальну репутацію компанії, збільшуючи її привабливість як роботодавця.

У сфері B2B-комунікацій персональний бренд фахівця, менеджера або консультанта може мати вирішальне значення для укладання угод, побудови довгострокових ділових відносин та отримання рекомендацій. Довіра до особистості часто випереджає довіру до організації, і саме тому інвестиції в розвиток професійного образу мають стратегічну цінність.

Попри переваги, персональний брендинг супроводжується етичними дилемами: баланс між стратегічною вигодою та автентичністю, небезпека надмірної «комодифікації» особистості – перетворення її на інструмент просування, що знижує відчуття внутрішньої цілісності та справжності. Це може спричиняти професійне вигорання, зниження залученості та відчуження працівника від власної ідентичності. У відповідь на ці виклики сучасні організації прагнуть створити середовище, де розвиток персонального бренду не суперечить психологічній безпеці. Таке середовище передбачає підтримку індивідуальності, відкриту комунікацію, визнання унікальних сильних сторін працівника та заохочення саморефлексії. Підхід, орієнтований на стійке поєднання професійного зростання з етичними та психологічними аспектами брендингу, стає ознакою організацій із розвиненою культурою довіри та взаємної поваги.

Персональний бренд і самопрезентація є важливими навичками для сучасного професіонала. Вони формують конкурентні переваги, підвищують ефективність комунікації, сприяють професійному розвитку та формують довготривалі відносини. В умовах цифрової доби й зростання гнучких форм зайнятості управління власним професійним образом стає не просто опцією, а необхідністю.

Список використаних джерел

1. Shepherd, I. D. H. (2005). From cattle and coke to Charlie: Meeting the challenge of self marketing and personal branding. *Journal of Marketing Management*, 21(5-6), 589–606.

2. Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. Doubleday.
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer.
4. Jones, E. E., & Pittman, T. S. (1982). Toward a general theory of strategic self-presentation. In *Psychological Perspectives on the Self*, 1, 231–262.
5. Gandini, A. (2016). Digital Work: Self-Branding and Social Capital in the Freelance Knowledge Economy. *Marketing Theory*, 16(1), 123–141

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ BUSINESS ENGLISH ДЛЯ МЕНЕДЖЕРІВ

Туровська Лілія Вадимівна,
кандидат хімічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування

У глобалізованому бізнес-середовищі англійська мова є не лише засобом міжнародного спілкування, а й ключовим інструментом для професійної комунікації менеджерів. У цьому контексті викладання Business English повинно виходити за межі традиційної лінгвістичної парадигми, забезпечуючи формування комунікативних, аналітичних та міжкультурних компетентностей засобами інтерактивного навчання.

Інтерактивні методи створюють умови для активної участі студентів у навчальному процесі, стимулюють критичне мислення, командну роботу та прийняття рішень у змодельованих професійних ситуаціях.

Основні інтерактивні методи навчання Business English:

- рольові ігри дозволяють відтворювати типові бізнес-ситуації – презентації, переговори, інтерв'ю, наради. Важливою умовою є використання автентичних матеріалів, таких як ділова кореспонденція, витяги з контрактів, презентаційні шаблони [1];
- кейс-метод стимулює розвиток критичного мислення й аналітичних навичок, водночас сприяючи засвоєнню фахової лексики [2]. Аналіз кейсів дозволяє студентам вирішувати реальні проблеми бізнесу, застосовуючи англійську в професійному контексті;
- симулятивні ігри включають комплексні бізнес-завдання, зокрема, планування запуску продукту, управління ресурсами або реструктуризацію компанії, що активізує мовну практику в контексті прийняття рішень;
- проєктно-орієнтований підхід передбачає створення звітів, маркетингових стратегій, презентацій для інвесторів англійською мовою, що розвиває навички міждисциплінарної комунікації.

Технологічно орієнтовані методи навчання:

- системи CALL (Computer-Assisted Language Learning – комп'ютерно-опосередковане вивчення мови) створюють мультимедійне середовище для самостійного та групового навчання, особливо ефективні у письмовій діловій комунікації [3];
- змішане навчання (Blended Learning) як поєднання традиційного викладання з інформаційно-комунікаційними технологіями – мультимедіа, онлайн-ресурси,

соціальні мережі – створює інтерактивне середовище з високим рівнем активності студентів [4];

- модель перевернутого класу (Flipped Classroom) переносить вивчення базового матеріалу в онлайн-середовище, а аудиторні заняття присвячує активному використанню знань, знижує рівень мовної тривожності та підвищує участь студентів [5];
- системи на основі адаптивних алгоритмів (самокодувальні мережі (self-coding networks), адаптивні градієнтні методи (adaptive gradient methods)) демонструють підвищення результатів з англійської мови та мотивації студентів [6];
- інструменти Google Workspace, Padlet, Mentimeter, Moodle, а також відео, блоги, віртуальні платформи створюють умови для спільного навчання, моделювання бізнес-процесів та відпрацювання ділового мовлення. Використання корпусної лінгвістики дозволяє опрацьовувати колокації ключових бізнес-термінів, що є критично важливим для управлінців.

Дослідження підтверджують ефективність змішаних і гібридних моделей (Enriched Virtual Blended Learning Model) порівняно з традиційним викладанням [4]. Використання інтерактивних моделей позитивно впливає на успішність, мотивацію та впевненість студентів у використанні Business English.

Серед ключових викликів – мовна тривожність, складність адаптації викладання до реалій бізнесу та необхідність високого рівня цифрової грамотності викладача. Подолання цих бар'єрів можливе завдяки постійному оновленню змісту курсів, професійному розвитку викладачів та інтеграції реальних бізнес-завдань у навчання.

Висновок: інтерактивні методи навчання Business English – рольові ігри, кейси, симуляції, проекти, а також CALL, змішане навчання, перевернутий клас і цифрові платформи – довели свою ефективність у формуванні професійної комунікативної компетентності, підвищення рівня володіння англійською мовою та покращення практичних навичок ділової активності майбутніх менеджерів. Серед актуальних проблем варто виокремити страх перед спілкуванням та необхідність адаптації методів викладання до вимог сучасного робочого середовища. Подальші дослідження мають бути спрямовані на оптимізацію поєднання методів та адаптацію навчання до вимог реального бізнес-середовища.

Список використаних джерел

1. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching*. Pearson Education.
2. Cotton, D. (2017). *Market Leader: Business English Course Book*. Pearson.
3. Zhang, X. W., & Wang, D. P. (2016). Application of Multimedia Technology in Business English Interactive Teaching. *MATEC Web of Conferences*, 44, 01074.
4. Alam, S. (2024). Efficacy of Mixed Model Instruction to Improve English Language Skills of Business Management Students: An Experimental Study. *Journal of Education Culture and Society*, 15(2), 387–402.
5. Lan, E.-M. (2024). Unveiling the silent struggle: Investigating the effects of flipped classroom instruction models on business English oral presentation development through online learning: A case of learner engagement, emotions, and anxiety. *Education and Information Technologies*, 29, 23299–23328.

6. Meng, W. (2024). An Exploration of Online Interactive Teaching Mode of Vocational Undergraduate Business English Based on Deep Learning Networks. *Applied Mathematics and Nonlinear Sciences*, 9(1), 1–17.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Фатула Олександр Олександрович,

аспірант, факультет управління

Діяльність підприємства є складним і багатогранним процесом, який потребує врахування численних факторів: економічних, екологічних, соціальних та технологічних. У сучасних умовах підприємства змушені адаптуватися до нових реалій, спричинених глобальними викликами, такими як: війна, зміни клімату, економічні кризи, соціальна нерівність, технологічні інновації тощо. Тому ключовим фактором розвитку та конкурентоспроможності підприємств на глобальному ринку стає інноваційна діяльність, що охоплює всі аспекти виробничого процесу підприємств: від розробки нових продуктів і технологій до вдосконалення існуючих процесів й моделей управління. В умовах глобалізації, швидкого технологічного прогресу та змін на ринку, інновації стають важливою складовою стратегії підприємств для досягнення сталого розвитку та ефективного реагування на виклики, що виникають.

Дослідження інноваційної діяльності підприємств здійснювала велика кількість вітчизняних вчених, серед яких можна виділити таких, як: О. Амоша, В. Антонюк, В. Вишневського, В. Гейця, В. Джеджули, І. Єпіфанової та багато інших. Проте, незважаючи на існуючий значний науковий доробок з цієї тематики, питання інноваційної діяльності підприємств залишається актуальним та потребує подальших досліджень.

Інноваційна діяльність підприємства визначається як комплекс процесів, спрямованих на створення, впровадження та використання нових або значно вдосконалених продуктів, технологій, управлінських і організаційних рішень. [1, с. 42]. Сьогодні інноваційна діяльність набуває особливої ваги, оскільки реалізується в умовах викликів, що постали перед економікою України внаслідок військової агресії та структурних трансформацій. Інновації забезпечують можливість не лише модернізувати виробничі процеси, а й формувати нові підходи до управління, маркетингу та взаємодії з ринком.

Розвиток інноваційної діяльності можливий лише за наявності відповідного інституційного середовища. Активна роль держави є важливою передумовою для формування інноваційного клімату, розвитку інноваційної інфраструктури та забезпеченні ефективної взаємодії між наукою, бізнесом і владою [3, с. 51].

Ефективність інноваційної діяльності значною мірою залежить від доступу до фінансових ресурсів. Зокрема, невід'ємними елементами визначаються державне і приватне інвестування, необхідність розширення джерел фінансування, зокрема через венчурний капітал, лізинг, державні програми підтримки [5, с. 74].

Важливими факторами успішної реалізації інноваційної діяльності є системне управління та стратегічне планування, проте впровадження інновацій неможливе без контролю реалізації проєктів і адаптивних моделей управління в умовах нестабільного середовища [4, с. 103].

У контексті сьогодення інноваційну діяльність розглядають як антропоцентричну категорію, рушійною силою якої виступає творча, мисляча, мобільна людина як носій знань, ідей та ініціатив. Саме така людина і є джерелом проривних змін, які здатні трансформувати не тільки підприємство, але й економіку загалом, а інтелектуальна економіка відображає не просто сучасний етап економічного розвитку, а якісно нову модель, у якій знання, інформація, інновації та людський капітал є головними факторами виробництва. У цій моделі традиційні ресурси (земля, праця, капітал) відходять на другий план, поступаючись місцем інтелектуальним активам [2, с. 47-68]).

Таким чином, інноваційна діяльність є водночас передумовою та необхідним каталізатором трансформації підприємств у суб'єкти нової економіки, що базується на знаннях, творчості й гнучкості. Ефективна реалізація інноваційної діяльності можлива лише за умови поєднання внутрішніх організаційних зусиль підприємства з підтримкою з боку інституційного середовища, включаючи науку, державу, фінансові установи та громадські ініціативи. Теоретичні засади, сформульовані вітчизняними дослідниками, створюють потужну базу для формування нової парадигми економічного зростання, що спирається на інноваційність як ключову цінність.

Список використаних джерел

1. Амоша О. І. Організаційно-економічні механізми активізації інноваційної діяльності в Україні. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/3103/st_31_2.pdf?sequence=1 (дата звернення 10.03.2025).
2. Антонюк В. П. Людський капітал як чинник інноваційного розвитку та об'єкт дослідження. *Управління економікою: теорія та практика*. Київ : ІЕП НАНУ, 2021. С. 3-12
4. Гейць В.М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України. *Економіка України*. 2014. № 12. С. 4-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_12_2 (дата звернення 01.03.2025).
5. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю. Перспективи використання сучасних форм фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. *Управління інноваційною, інвестиційною та економічною діяльністю інтегрованих об'єднань та підприємств* : монографія / за заг. ред. Л. М. Савчук. Дніпропетровськ : Пороги, 2016. 520 с.
6. Єпіфанова І. Ю., Дзюбко М. Ю. Формування стратегії розвитку підприємства в сучасних умовах. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечнікова*. 2017. № 22. С. 99-103.

ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Хандога Юрій Васильович,
аспірант, факультет управління

В Україні самоврядування функціонує в умовах підвищеної нестабільності, пов'язаної з воєнними діями, економічними потрясіннями та цифровими трансформаціями, відповідно значно зростає актуальність запровадження ефективної системи управління ризиками на рівні органів місцевого самоврядування. Ризики в управ-

лінні можуть охоплювати як фінансові, так і соціальні, інфраструктурні, правові та репутаційні аспекти. В українських реаліях є нетиповий ризик – війна, яка породжує та посилює вищенаведені. Стратегія управління ризиками повинна ґрунтуватися на чітких принципах, адаптованих до публічного сектору, що забезпечить стійкість і спроможність органів місцевого самоврядування ефективно реагувати на виклики.

Принципи розробки стратегії управління ризиками в органах місцевого самоврядування досліджували у своїх працях такі вчені як Воронова Л. [1]; Андрущенко В. та Іщенко О. [2]; Ковальчук О. [3], Сидоренко О. [4] тощо.

Пунктом 2 Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1062 [5], визначено, що ризик – це можливість настання події, що матиме вплив на здатність установи виконувати завдання і функції та досягати визначеної мети (місії), стратегічних та інших цілей діяльності установи. Міністерство фінансів України акцентує увагу на тому, що з практичної точки зору діяльність з управління ризиками: не повинна розглядатися як окремий процес, що існує незалежно та відокремлено від механізму управління, прийняття управлінських рішень, розподілу ресурсів, встановлення повноважень і відповідальності її працівників; має здійснюватися на всіх рівнях в установі; не може здійснюватися лише деякими структурними підрозділами установи [6, с.3]. Тобто потрібно системно підходити до управління ризиками, підходити до цього процесу стратегічно. Принципи розробки стратегії управління ризиками в органах місцевого самоврядування, можна узагальнити таким чином:

1. Принцип системності – управління ризиками має здійснюватися як частина загальної системи стратегічного планування та управління. Ризики повинні враховуватись при формуванні цілей, заходів і моніторингових індикаторів.

2. Принцип прозорості та підзвітності. Всі етапи процесу управління ризиками – від ідентифікації до моніторингу – повинні бути прозорими для зацікавлених сторін. Це дозволяє забезпечити довіру з боку громади та вищих органів влади.

3. Принцип залучення зацікавлених сторін. До процесу аналізу ризиків мають бути залучені не лише посадові особи, а й представники громадськості, експерти, бізнес. Це сприяє всебічному врахуванню потенційних загроз.

4. Принцип превентивності. Стратегія має акцентуватися на запобіганні ризикам, а не лише на реагуванні. Це передбачає розробку превентивних механізмів, сценаріїв дій та резервних планів.

5. Принцип безперервності. Ризик-менеджмент не може бути разовою дією. Він має бути циклічним процесом, що включає постійний моніторинг, переоцінку та коригування заходів залежно від змін у середовищі.

6. Принцип відповідності нормативно-правовому полю. Управління ризиками має базуватися на чинному законодавстві, зокрема на положеннях Бюджетного кодексу України, Закону України «Про місцеве самоврядування», інших нормативних актах.

Системне впровадження принципів управління ризиками в діяльність органів місцевого самоврядування дозволяє підвищити стійкість до зовнішніх та внутрішніх викликів, ефективніше розподіляти ресурси та досягати стратегічних цілей місцевого розвитку. У перспективі це сприятиме підвищенню довіри до місцевої влади, зміцненню демократичних інституцій та підвищенню ефективності діяльності.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Основних засад здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1062 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-%D0%BF#Text>.
2. Методичний посібник щодо аспектів управління ризиками, як складової системи внутрішнього контролю у розпорядника бюджетних коштів. Київ, 2022. URL: <https://surl.li/ufmfjf>.
3. Воронова Л. К. Управління ризиками в органах влади: теоретико-методичні основи. Харків : Право, 2019. 216 с.
4. Андрущенко В., Іщенко О. Ризик-орієнтований підхід у публічному управлінні: сучасні виклики. *Public Administration and Law Review*. 2021. № 2. С. 12–17. URL: <http://palar.stu.cn.ua/article/view/233292>.
5. Ковальчук О. Innovative approaches to risk management in the field of public administration in Ukraine: prospects and limitations. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, № 49. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2687>.
6. Сидоренко О. Risk Management in the Field of Public Finance in Ukraine. *Public Policy and Administration*. 2017. Vol. 16, № 2. С. 255–269. URL: <https://ojs.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/5040>.

РОЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Хомин Богдан,

аспірант, факультет управління,

Сучасні процеси децентралізації в Україні визначають нові пріоритети розвитку територіальних громад, де публічне управління виступає ключовим фактором у забезпеченні сталого соціально-економічного зростання. Публічне управління як система заходів і механізмів, що реалізуються органами місцевого самоврядування та державної влади, спрямоване на підвищення ефективності використання місцевих ресурсів, поліпшення якості життя населення та посилення інституційної спроможності громад.

Однією з головних функцій публічного управління є стратегічне планування розвитку громад, що включає формування комплексних планів соціально-економічного розвитку, визначення пріоритетних напрямів та проектів. У цьому контексті важливу роль відіграє забезпечення залучення громадян до процесів планування та прийняття рішень через механізми участі, такі як громадські слухання, бюджети участі та електронні консультації.

Ефективне публічне управління передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій для реалізації інфраструктурних проектів, модернізації житлово-комунального господарства, розвитку місцевого бізнесу та підвищення конкурентоспроможності територій [1]. Значущим аспектом є підтримка малого і середнього підприємництва, що забезпечує стабільну зайнятість і формує місцеві бюджети через податкові надходження.

Особливо актуальним у контексті сучасних тенденцій розвитку місцевого самоврядування є питання впровадження інноваційних технологій в управління тери-

торіальними громадами, зокрема через розвиток електронного врядування. Впровадження систем електронної демократії дозволяє ефективніше залучати громадян до процесів прийняття рішень завдяки інструментам електронних консультацій, онлайн-опитувань та платформ для громадських обговорень. Цифровізація адміністративних послуг передбачає не лише автоматизацію надання типових послуг, таких як реєстрація бізнесу чи оформлення дозвільної документації, але й інтеграцію цих послуг у єдині інформаційні системи, що забезпечує скорочення бюрократичних процедур, зниження адміністративних витрат та підвищення рівня зручності для мешканців громади. Отже, системна цифровізація управлінських процесів є не лише способом модернізації місцевого самоврядування, але й ключовим фактором сталого соціально-економічного розвитку громад, що відповідає сучасним вимогам інформаційного суспільства.

Також важливою є соціальна складова публічного управління, яка охоплює формування та підтримку ефективної системи соціального захисту населення, що сприяє зниженню рівня соціальної нерівності та забезпечує гідний рівень життя для всіх мешканців громади. Зокрема, це включає реалізацію цільових соціальних програм, які передбачають адресну допомогу соціально вразливим групам: літнім людям, особам з інвалідністю, багатодітним родинам, внутрішньо переміщеним особам тощо. Важливою є також підтримка освітніх закладів, яка полягає у модернізації навчальної інфраструктури, впровадженні інноваційних освітніх технологій та забезпеченні рівного доступу до якісної освіти на території громади.

Публічне управління має відігравати провідну роль у забезпеченні належного рівня медичних послуг через підтримку місцевих медичних закладів, залучення кваліфікованих фахівців, впровадження сучасних стандартів лікування та розвитку телемедицини. Значну увагу слід приділяти культурному розвитку громад, зокрема підтримці закладів культури, бібліотек, творчих студій, які виступають центрами культурного життя та сприяють формуванню локальної ідентичності населення.

Розвиток громадської інфраструктури також є одним із важливих напрямів соціально орієнтованого управління. Це охоплює створення доступного громадського простору, облаштування парків, спортивних майданчиків, зон відпочинку, які сприяють активізації громадського життя, покращенню соціальної взаємодії та зміцненню почуття спільноти серед жителів [2]. Таким чином, соціальна орієнтація публічного управління дозволяє формувати інклюзивні громади, здатні забезпечувати високий рівень комфорту та благополуччя для всіх груп населення, враховуючи їхні специфічні потреби та можливості для самореалізації.

Публічне управління має значний вплив на екологічний розвиток територіальних громад, забезпечуючи впровадження принципів сталого розвитку, ефективне управління природними ресурсами, зменшення негативного впливу на довкілля та популяризацію екологічно чистих технологій. У цьому аспекті важливою є співпраця з громадськими організаціями та екологічними ініціативами.

Таким чином роль публічного управління у розвитку територіальних громад полягає у забезпеченні комплексного, збалансованого та ефективного управління місцевими ресурсами, залученні громадян до управлінських процесів, створенні сприятливих умов для інвестиційного, соціального та екологічного розвитку. Подальше вдосконалення механізмів публічного управління є важливим завданням для посилення потенціалу громад і забезпечення їхньої життєстійкості та процвітання.

Список використаних джерел

1. Мовчанюк А. В. Публічне управління як стратегічний інструмент для забезпечення сталого розвитку територій. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-50>.
2. Мовчанюк А. В. Концептуальні основи реформування системи державного управління в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 20–24.

СЕКЦІЯ КАФЕДРИ ІНОЗМЕННИХ МОВ

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ГЕЙМІФІКАЦІЇ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Бойчук Алла Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов

Гейміфікація розглядається як дієва та захоплива методика опанування англійською мовою як іноземною в сучасних міжнародних дослідженнях і практиці. Науковці пропонують різні підходи до визначення цього поняття. Зокрема, G. Zichermann і J. Linder трактують гейміфікацію як процес застосування ігрових механік та стратегій мислення з метою підвищення пізнавального інтересу студентів до навчального матеріалу та розв'язання актуальних професійних завдань [4]. A. J. Kim наголошує, що гейміфікація передбачає використання ігрових технологій для підвищення привабливості й зацікавленості навчальних завдань [3]. Karl M. Карр визначає гейміфікацію як інтеграцію ігрових механік (сукупності правил і дій, що регулюють взаємодію між грою та гравцем), естетичних компонентів та специфіки ігрового мислення з метою залучення студентів до освітнього процесу, посилення їхньої мотивації, активізації навчальної діяльності, ефективного розв'язання освітніх завдань [2].

Гейміфікація у процесі вивчення англійської мови передбачає застосування ігрових технологій у різних лінгвістичних методах з метою досягнення конкретних дидактичних завдань. Ігрові технології складаються з певної системи правил та засобів, які сприяють більш ефективній взаємодії учасників освітнього процесу з освітнім середовищем. Логічна структура гри повинна відповідати основним принципам навчання. При практичному застосуванні гейміфікації значна увага приділяється емоційному стану студентів, їх залученню до навчального процесу та досягненню поставлених цілей. Поділ навчального курсу на невеликі модульні компоненти (квести) сприяє підтримці уваги студентів та значному підвищенню їх навчальної мотивації, що підтверджено результатами педагогічних експериментів.

До ключових принципів ігрових методів навчання, зокрема гейміфікації, дослідники зараховують важливість візуалізації ігрового статусу, соціальної взаємодії між учасниками, свободи вибору та можливості помилки, а також роль оперативного зворотного зв'язку [1]. Відмінною характеристикою гейміфікації порівняно з іншими методами навчання, заснованими на ігрових принципах, є використання цифрових технологій та інтерактивних платформ для активізації пізнавальної діяльності студентів і підвищення їхньої залученості в навчальний процес. Враховуючи це, гейміфіковані освітні середовища можуть бути реалізовані у форматі масштабних багатокористувацьких онлайн-ігор із залученням технологій віртуальної реальності та користувацького контенту. Так, у 2009 році шведський програміст Маркус Перссон розробив навчальну програму Minecraft, а у 2011 році в США було створено Knewton Math Readiness – математичний курс із використанням ігрових механік.

Методи гейміфікації суттєво впливають і на навчання англійської мови, оскільки сучасні студенти прагнуть не лише засвоювати теоретичний матеріал, а й

активно взаємодіяти з ним у практичному контексті. Гейміфікація демонструє значний потенціал у стимулюванні навчальної мотивації, покращенні рівня володіння англійською мовою, сприянні ефективній співпраці студентів та розвитку їхнього творчого мислення. Використання ігрових елементів сприяє перетворенню монотонних завдань на цікаві та динамічні, що відповідає освітнім потребам сучасної молоді.

Попри численні переваги, дослідники виокремлюють і ключові виклики впровадження гейміфікації у вищій освіті. По-перше, університетські викладачі нерідко мають недостатній рівень обізнаності щодо онлайн-платформ, які є важливими для викладання окремих дисциплін. По-друге, існують суперечливі погляди щодо мотиваційного впливу гейміфікації на студентів, що пов'язано з тим, що розважальний аспект цього підходу може не відповідати потребам тих, хто звик до традиційних академічних форм навчання з глибоким теоретичним опрацюванням матеріалу.

Для викладання іноземної мови у закладах вищої освіти однією з ключових ігрових технологій є ділові ігри. Вони створюють умови, максимально наближені до реальної професійної діяльності, використовуючи виключно мову, що вивчається, та моделюючи різні її аспекти. Зовні ділові ігри схожі на рольові (діалогічні взаємодії в парах або групах), однак їхня відмінність полягає не лише в професійному змісті спілкування, на відміну від побутового. У рольових іграх конфлікт будується на суперечності інтересів (наприклад, ситуація між покупцем, який прагне повернути неякісний товар, та продавцем, який не бажає втрачати комісійну винагороду). Водночас у діловій грі відбувається зіткнення різних точок зору, стратегій та підходів до вирішення професійних завдань (наприклад, обговорення альтернативних рішень виробничої проблеми для досягнення оптимального результату).

Концепція гейміфікації у викладанні мов передбачає інтеграцію ігрових механік та принципів розважальної діяльності у навчальний процес. Основною метою такого підходу є перетворення освітньої діяльності на захопливий і продуктивний процес, що сприяє підвищенню мотивації, вдосконаленню навчальних досягнень і розширенню пізнавальних можливостей студентів.

Застосування емпірично підтверджених методів у навчальній практиці дозволяє викладачам, дослідникам і освітнім політикам сприяти ефективному впровадженню гейміфікації у процес опанування іноземної мови. Це, у свою чергу, сприяє розширенню словникового запасу студентів, розвитку їхніх комунікативних навичок та активному залученню до глобального академічного й професійного середовища. Гейміфікація у сфері мовної освіти передбачає формування учнівської автономії, стимулювання співпраці та впровадження концепції навчання протягом усього життя. У цьому контексті важливою є роль освітніх установ у створенні навчального середовища, що заохочує допитливість, креативність та інтерес до вивчення мови. Завдяки такому підходу студенти не лише здобувають нові знання, а й формують компетенції, необхідні для успішної соціалізації в умовах глобалізованого світу.

Список використаних джерел

1. Bowman R. F. Gamification in Education: Realities, Philosophical Insights, and Ethical Considerations. *Educational Theory*. 2021. 71 (2), 225-244. DOI : <https://doi.org/10.1111/edth.12421>

2. Kapp K. M. The gamification of learning and instruction: game-based methods and strategies for training and education. Bloomsburg : John Wiley & Sons, 2012. 336 p.
3. Kim A. J. Community building on the web: Secret strategies for successful online communities. Berkeley : Addison-Wesley Longman Publishing Co., Inc., 2000. 380 p. DOI : <https://doi.org/10.1145/1555619.1555634>.
4. Zichermann G. Game-based marketing: inspire customer loyalty through rewards, challenges, and contests. New Jersey : John Wiley & Sons, 2010. 211 p.

МОТИВАЦІЯ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ

Карпенко Ганна Миронівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Знання англійської мови є важливою навичкою у сучасному світі. Вона відкриває можливості для навчання за кордоном, кар'єрного зростання, доступу до глобальної інформації та міжнародного спілкування. Однак багато людей стикаються з труднощами у процесі вивчення мови, і ключову роль у цьому відіграє мотивація. Без неї навіть найефективніші методи навчання можуть не принести бажаних результатів. У сучасних умовах, коли технології проникають у всі сфери життя, важливо використовувати цифрові інструменти для підтримки та підвищення мотивації студентів.

Мотивація у вивченні мови поділяється на внутрішню та зовнішню. Внутрішня мотивація ґрунтується на особистому інтересі: бажанні подорожувати, читати книги в оригіналі, дивитися фільми або спілкуватися з іноземцями. Зовнішня мотивація пов'язана з необхідністю скласти іспит, отримати роботу або відповідати професійним вимогам [1, с. 32].

Щоб підтримувати високу мотивацію студентів, використовують такі методи:

- комунікативний підхід – навчання через спілкування, обговорення реальних ситуацій, рольові ігри та дебати. Це дозволяє студентам одразу використовувати мову в контексті.

- проектне навчання – виконання творчих завдань, створення презентацій, написання статей або блогів англійською, що стимулює занурення у мовне середовище.

- гейміфікація – використання ігрових елементів для навчання (бали, рейтинги, нагороди), що підтримує інтерес та залученість.

- метод «growth mindset» – формування мислення, орієнтованого на розвиток. Студенти вчаться сприймати помилки як частину процесу навчання, а не як невдачі [2, с. 34].

Сучасні технології дозволяють персоналізувати навчальний процес та зробити його більш інтерактивним. Вони не замінюють традиційне навчання, але значно його збагачують.

1. Гейміфікація та мобільні додатки. Duolingo, Kahoot! – інтерактивні платформи, що пропонують навчання у форматі гри. Вони мотивують студентів повертатися до занять щодня завдяки системі нагород та рівнів. **Quizizz, Memrise** – додат-

кові інструменти, що пропонують адаптивне навчання, індивідуальні траєкторії та інтерактивні завдання, що сприяють ефективному запам'ятовуванню нового матеріалу.

2. Доповнена та віртуальна реальність. MondlyVR – додаток, що використовує віртуальну реальність для створення ефекту занурення у мовне середовище. Це особливо корисно для розвитку комунікативних навичок. **Google Expeditions, ImmerseMe** – платформи, що пропонують інтерактивні сценарії, моделювання реальних ситуацій та рольові ігри для відпрацювання мовних навичок у реальному контексті.

3. Штучний інтелект. ChatGPT – дозволяє студентам тренувати розмовні навички, отримувати пояснення граматики, виправлення помилок та рекомендації щодо покращення письма. **Grammarly, Elsa Speak** – штучний інтелект у цих додатках допомагає покращити письмову англійську, вимову та інтонацію, аналізуючи мовлення та пропонуючи персоналізовані підказки.

4. Соціальні мережі та розмовні платформи. Tandem, HelloTalk – застосунки, що дають змогу спілкуватися з носіями мови в режимі реального часу, що значно підвищує мотивацію та допомагає долати мовний бар'єр. **Discord, Telegram-групи, Facebook-спільноти** – додаткові платформи для мовного обміну, участі в дискусіях, обговорення новин та спільного навчання в неформальному середовищі.

5. Мікронавчання. Використання коротких відео, подкастів, статей та тестів, що дозволяє отримувати знання невеликими порціями та уникати перевантаження інформацією. **BBC Learning English, TED-Ed, Coursera Bite-Sized Learning** – ресурси, що надають якісний контент у компактному форматі, дозволяючи студентам навчатися в зручному для них темпі та інтегрувати вивчення мови у повсякденне життя.

Хоча цифрові технології можуть значно підвищити мотивацію, головним фактором залишається роль викладача. Вчитель не лише передає знання, а й створює атмосферу, в якій студенти не бояться робити помилки та вчитися на них. Підтримка, позитивний настрій та надання реальних можливостей для застосування мови роблять навчання цікавим і корисним. Практичне використання мови є ключовим фактором мотивації. Перегляд фільмів англійською, написання постів у соцмережах, участь у міжнародних обговореннях допомагають студентам відчувати користь знань у повсякденному житті.

Висновки: Мотивація є основним рушієм у вивченні англійської мови. Поєднання традиційних методів, таких як комунікативний підхід, гейміфікація та проєктне навчання, разом із сучасними цифровими інструментами значно покращує ефективність засвоєння матеріалу. Викладачі відіграють вирішальну роль у підтримці мотивації, а технології стають потужним засобом для її зміцнення. Успіх у вивченні мови залежить від поєднання різних методів, що відповідають потребам та інтересам студентів.

Список використаних джерел

1. Dörnyei Z. *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge University Press. 2001. P. 155. DOI : <https://doi.org/10.1017/CBO9780511667343>
2. Гладун М. А., Сабліна М. А. Сучасні онлайн-інструменти інтерактивного навчання як технологія співробітництва. *Open Educational E-environment of modern university*. 2018. № 4. С. 33–43.

ДО ПИТАННЯ КАТЕГОРІЇ ІРРЕАЛЬНОСТІ

Магас Наталія,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Ірреальність як лінгвістичне явище є багатовимірною категорією, що охоплює широкий спектр граматичних і семантичних засобів вираження нереальних ситуацій. Комунікативний підхід до її вивчення дозволяє аналізувати ірреальність у зв'язку з прагматичними факторами спілкування, соціальними контекстами та когнітивними механізмами сприйняття можливого, умовного чи вигаданого світу. У цій статті розглядається функційно-семантична природа ірреальності в аспекті комунікативної взаємодії, її граматичні й лексичні засоби вираження, а також особливості функціонування в текстах сучасної української літератури.

Ірреальність у мовознавстві описується як категорія, що позначає події, які не відбулися, але могли б відбутися за певних умов або існують лише у мисленні мовця [1, с. 132]. Такий підхід дозволяє включити в аналіз не лише граматичні форми (модальні дієслова, умовний спосіб, кон'юнктиви), а й лексичні засоби (слова з семантикою можливості, гіпотетичності, бажаності тощо) та дискурсивні структури.

У рамках функціональної граматики ірреальність трактується як узагальнена семантична категорія, що реалізується через різні мовні засоби [2, с. 89]. Вона охоплює такі типи висловлювань:

- Гіпотетичні конструкції («Якби він прийшов, ми б обговорили питання»);
- Кондиціональні структури («Якщо б це сталося, наслідки були б непередбачуваними»);
- Вигадані або альтернативні світи («Уявімо, що людство колонізувало Марс»).

Прикладом ірреальності в сучасній українській літературі є уривок із роману Сергія Жадана «Інтернат»: «Може, це все тобі тільки здається, може, це все просто неправильно сприйнята реальність» [3, с. 215]. Тут мовець передає стан невизначеності та гіпотетичності. У свою чергу, у романі Юрія Андруховича «Рекреації» трапляється схожий прийом: «Якби він не вийшов у той день на вулицю, все склалося б інакше» [4, с. 178], що демонструє ефект альтернативного варіанту подій.

Ірреальність у комунікативному аспекті реалізується через прагматичні стратегії мовця, зокрема вираження сумнівів, припущень, емоційної оцінки або гіпотетичних сценаріїв [5, с. 56]. Функціонально-семантична категорія ірреальності взаємодіє з такими комунікативними намірами:

- Переконавання або маніпуляція («Якби ти мене послухав, усе було б інакше»);
- М'яке вираження критики («Було б добре, якби ти підготувався»);
- Створення ефекту драматизації («Уявіть собі, що цього не сталося»).

Когнітивний підхід до ірреальності пояснює її як механізм моделювання альтернативних реальностей у свідомості мовця та адресата [6, с. 102]. Це дозволяє оцінити потенційний розвиток подій та визначити комунікативну функцію таких висловлювань у мовленні. Наприклад, у романі Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу» читаємо: «Усе могло бути інакше, якби ми колись не помилилися вибором» [2, с. 187]. Такий вислів передає емоційне забарвлення втраченої можливості. У романі Тані Малярчук «Забуття» зустрічаємо схожий вираз:

«Може, у іншому житті ми були б щасливі» [3, с. 211], що є прикладом гіпотетичної ірреальності, яка слугує для створення образу альтернативного світу.

Однак слід зазначити, що зазначений підхід свого часу дозволив розглядати ірреальність у структурі синтагм та синтаксичних цілих, а надалі – у дискурсі та у складі комунікативних актів. Це дозволило уточнити характер функціонування цієї категорії, її структуральну синкретичність, а також виявити її маркери на рівні суперсегментних елементів, інтонації тощо; в результаті чого категорія ірреальності «отримала» більше визнаних інтегральних репрезентантів, які не дублювали модальні слова та модальники. Семантичні субкатегорії ірреальності, такі як контрфакторність, проспективність тощо уточнюють та доповнюють модальні значення, якщо стосуються синкретичних маркерів-репрезентантів категорії модальності та категорії ірреальності.

Комунікативний підхід до аналізу ірреальності дозволяє розширити традиційне розуміння цієї категорії, включаючи її прагматичний, когнітивний та соціальний аспекти. Ірреальність функціонує як важливий засіб моделювання комунікативних ситуацій, що дає змогу мовцям впливати на сприйняття реальності, висловлювати гіпотетичні міркування та створювати ефект альтернативних можливостей у спілкуванні. Аналіз сучасної української літератури засвідчує, що ірреальність широко використовується для передачі суб'єктивного світосприйняття героїв, їхніх переживань та прагнення осмислити життєві події через призму можливих, але нереалізованих варіантів розвитку подій. Подальший аналіз ірреальності як функціонально-граматичної категорії можливий за умови цілісного комунікативного підходу та комплексного дослідження.

Список використаних джерел

1. Масенко Л. Т. Українська мова у XXI столітті: питання мовної норми. *Вісник Національної академії наук України*. 2008. Вип. 3. С. 132–140. URL: <https://bit.ly/3xYZabc>.
2. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. Київ : Факт, 2006. 312 с.
3. Жадан С. Інтернат. Чернівці : Меридіан Черновіц, 2017. 336 с.
4. Андрухович Ю. Рекреації. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. 224 с.
5. Плющ М. Я. Теоретична граматики української мови. Вища школа. 2005. Вип. 4. С. 56–78. URL: <https://bit.ly/3xYZxyz>.
6. Кульчицька О. Функціональні аспекти умовного способу в українській мові. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 210 с.

АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Останчук Яна Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Концепція викладання іноземної мови у закладах вищої освіти передбачає створення такої системи підготовки фахівців, яка дозволить їм легко адаптуватися до динамічних змін умов професійної діяльності, що обґрунтовує її фокусування на

професійно-орієнтоване навчання іноземною мовою. Вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням охоплює забезпечення взаємозбагачувального обміну інформацією за допомогою використання іноземної мови, набуття комунікативних вмінь для вирішення професійних проблем і завдань [3, с. 210].

Особливості вивчення іноземної мови та її роль в професійній діяльності фахівців із права формують вимоги до їхніх професійних знань і вмінь. Для адекватного спілкування студенти за короткий період часу повинні вивчити основні правові терміни, вузькоспеціальну професійну лексику. Викладання англійської мови за професійним спрямуванням здійснюється паралельно зі спеціальною підготовкою. За умови паралельного навчання іноземної мови і професії, як це відбувається під час навчання студентів-юристів молодших курсів, метою навчання є здатність використання студентами іноземної мови для вирішення актуальних професійних завдань на момент навчання.

Для вивчення правничої англійської мови необхідно використовувати конкретний правовий контекст, оскільки існує тісний зв'язок мови з конкретними правовими системами та їх особливостями. Потрібно враховувати також і такі теоретичні питання, як використання лінгвістичних методів для розуміння природи права і юридичних процедур. Однією з особливостей вивчення мови за професійним спрямуванням майбутніми фахівцями з права є те, що студенти, крім загально-вживаної лексики, вивчають лексику, яка є властивою для правової галузі. Під час перекладу юридичних текстів варто брати до уваги те, що кожна країна має свою юридичну систему, відповідну юридичну термінологію тощо [4, с. 232].

Зміст навчання англійської мови за професійним спрямуванням узгоджується з причинами вивчення цієї іноземної мови, а за основу навчання беруться три головних принципи:

- мотивація;
- комплексний підхід до навчання;
- професійна спрямованість [2, с. 422].

Професійно орієнтоване вивчення іноземних мов будується не тільки на базі загально-вживаної міжстильової лексики, але й значною мірою на лексиці, яка є властивою для певної професійної групи, тобто «лексичі, яка використовується в мові людей, об'єднаних спільною професією». Умовами для професійно орієнтованого навчання іноземної мови студентів юридичних факультетів є ознайомлення їх із терміносистемами права, читання аутентичних текстів, формування в них навичок самостійної роботи зі створення індивідуального словника, оволодіння навичками усного професійного спілкування на прикладах найпоширеніших ситуацій повсякденного спілкування, необхідних для професійної комунікації [1, с. 10].

Враховуючи напрямок підготовки, викладач підбирає необхідні навчальні матеріали для організації навчального процесу. Основними напрямками навчального процесу є:

- розбір, аналіз та обговорення професійних автентичних текстів;
- вивчення спеціальних тем для розвитку навичок усної комунікації;
- вивчення глосарія зі спеціальності на іноземній мові;
- створення методичних розробок для формування лексичної та граматичної бази.

Враховуючи особливості підготовки професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів (необхідність формування й забезпечення позитивного ставлення до професійної іноземної мови, визнання необхідності вивчення англійської мови як мови міжнародного професійного спілкування; подолання невпевненості у власних можливостях щодо формування професійної іншомовної компетентності; побоювання допустити помилку та бути неправильно зрозумілим іншими), визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови, що сприяють формуванню цього особистісного феномена представників юридичної професії:

- забезпечення іншомовної професійної спрямованості процесу навчання;
- розвиток й організація самостійної роботи студентів;
- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в освітньому середовищі у процесі оволодіння студентами іноземною мовою;
- упровадження особистісно орієнтованих діалогових, ігрових технологій у процесі формування професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів.

З огляду на те, що в юридичній діяльності важливе місце посідає комунікативна компетентність юриста, оскільки юридична професія належить до професій підвищеної мовленнєвої відповідальності, де слово є професійним інструментом, від володіння яким залежить не тільки успіх професійної діяльності, а й доля інших людей, суспільства загалом, провідним завданням опанування іноземної мови у вищих навчальних закладах є не просто навчити студентів послуговуватися нею як засобом спілкування в усіх видах мовленнєвої діяльності, а й застосовувати іноземну мову в ситуаціях професійної діяльності, бути спроможним до іншомовної професійної комунікації з розв'язання професійних проблем.

Кінцева мета навчання повинна відповідати окресленим уявленням студента про його майбутню професійну діяльність, стимулювати потребу у вивченні іноземної мови як запоруки можливості стати освіченою, культурною, професійною, конкурентноспроможною та успішною людиною.

Студент повинен оволодіти професійною та комунікативною компетенцією, здатністю творчо та ініціативно брати участь у спілкуванні, розвивати професійно важливі якості особистості, що є центральною ланкою сучасної особистісно орієнтованої професійної освіти за умови реалізації вищезгаданих принципів.

Список використаних джерел

1. Азарова Н. Інтерактивні технології навчання майбутніх правників. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. Вип. 39. Ч. 2. С. 7–13.
2. Бесараб Т.П., Павлюк М.М. Особливості перекладу юридичної термінології США та Великобританії. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : збірник наукових праць*. Харків: НТУ ХП, 2009. Вип. 23–24 (27–28). С. 421–434.
3. Лебедева М.О. Особливості викладання англійської мови професійного спрямування студентам юридичного факультету. *Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі : матеріали конференції*. Київ : НТУУ «КП», 2013. С. 204–213.

4. Яковлєва М. Упровадження інтерактивних методів навчання при вивченні іноземної мови у вищому юридичному навчальному закладі. *Наукові записки. Серія: педагогічні науки*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 132. С. 231–234.

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ГЕОГРАФІЯ» ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ ТА КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇЇ ВЖИВАННЯ В АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ

Титунь Оксана Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Оволодіння фаховою лексикою та розуміння культурних особливостей її вживання є ключовими аспектами підготовки студентів-географів. Англійська мова як мова міжнародного спілкування дозволяє студентам працювати з науковими джерелами, брати участь у міжнародних дослідженнях та ефективно комунікувати з колегами з різних країн.

Питаннями викладання англійської мови у різних професійних напрямках займалися такі вчені-педагоги і методисти: І.М. Берман, Т.І. Труханова, Т.С. Серова, М.А. Snow, D.M. Brinton, M. Canale and M. Swam, E. Tarone, B. Coffey. Сучасні дослідження навчання англійської мови знайшли своє відтворення в працях О.В. Шмирової, Л.І. Морської, О.Б. Тарнопольського, В.М. Топалової, А. Waters, L. Bredella, N. Brieger and J. Comfort, T. Hutchinson та інших. До методології викладання англійської мови професійного напрямку (English for Specific Purposes – ESP) багато розробок надали G. Yule, P.C. Robinson та E. Tarone.

Фахова лексика з географії включає терміни, що описують природні явища, географічні процеси, картографічні позначення, кліматичні особливості та антропогенні фактори. Основні аспекти:

Фізична географія (Physical Geography): «Erosion» – процес руйнування поверхні землі. «Glacier» – велика маса льоду, що повільно рухається. «Watershed» – межа між двома річковими басейнами.

Кліматологія (Climatology): «Humidity» – кількість вологи в повітрі. «Monsoon» – (the season, from about April to October, when it rains a lot in India and other southern Asian countries) сезонний вітер, що приносить дощі. «El Niño» – (a change in the weather that happens every three to seven years, caused by a rise in the temperature of a large area of the Pacific Ocean off the west coast of South America. El Niño has severe effects on the weather in many parts of the world, and can cause drought in some places and heavy rain and violent storms in other places) кліматичне явище, що впливає на глобальну температуру та опади.

Картографія (Cartography): «Topographic map» – карта, що відображає висоту і рельєф місцевості. «Longitude and latitude» – координати місця на Землі. «Contour lines» – лінії на карті, що показують висоту місцевості.

Антропогенні фактори та їх вплив: мегаполіс, субурбанізація, агломерація, депопуляція. Екологічні аспекти: парниковий ефект, кислотні дощі, деградація зе-

мель, опустелювання. Геополітичні чинники: транскордонне співробітництво, гео-економіка, глобалізація.

Серед основних аспектів, слід також виділити наступні: **розуміння специфіки вживання лексики та частотні граматичні конструкції у географічній лексиці**: «Desertification **refers to** the process of land degradation in arid regions.» «The Gulf Stream **influences** the climate of Western Europe.» «A floodplain **is an area** of low-lying ground adjacent to a river, prone to flooding.»

Пасивний стан (Passive Voice): «The Amazon rainforest **is considered** the lungs of the Earth.» **Конструкція «cause-effect»**: «Deforestation **leads to** soil erosion.» **Модальні дієслова**: «Urbanization **can affect** local climates.»

Щодо культурних особливостей використання географічної лексики, слід зазначити, що географічна термінологія та її вживання можуть відрізнятися в різних англомовних країнах через історичні, культурні та регіональні фактори, а саме через **відмінності у назвах географічних об'єктів**: «The Appalachian Mountains» (США) vs. «The Highlands» (Шотландія). **Через різницю у вимірювальних системах**: «kilometers» (британська англійська) vs. «miles» (американська англійська) та через **локалізовані терміни**: «Outback» (Австралія – віддалені території), «Tornado Alley» (США – регіон частих торнадо) [2].

Для ефективного засвоєння географічної лексики застосовуються наступні підходи: **аутентичні матеріали** (аналіз англомовних карт та наукових статей). Використання відео з географічними дослідженнями. Також беремо до уваги **порівняльний аналіз термінології**: «Bay» vs. «Gulf» (відмінності між затоками) та **інтерактивні методи навчання**: дискусії про кліматичні зміни та їхній вплив на різні регіони світу та створення презентацій з використанням фахової англійської мови [1].

Отож формування професійної комунікативної компетентності у студентів-географів вимагає не лише знання термінології, а й розуміння культурних особливостей її вживання. Інтеграція аутентичних матеріалів, порівняльного аналізу та інтерактивних методів сприятиме більш ефективному засвоєнню мови та підготовці до міжнародної наукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Панова Л. С., Андрійко І. Ф., Тезікова С. В. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник. Київ : ВЦ Академія, 2010. 328 с.
2. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary>.

ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Шкледа Леся Іванівна,
старший викладач кафедри іноземних мов

Економічна, соціальна і політична ситуація в Україні вимагає великих зусиль з боку викладачів та студентів піднести процес підготовки фахівців кваліфікованого перекладу на належний професійний рівень. Це можливо зробити тільки з урахуван-

ням ряду об'єктивних та суб'єктивних умов сучасного життя та входження України до євроінтеграційного процесу. Хотілося б окреслити певні недопрацювання у підготовці таких професіоналів і ті чинники, яким слід надавати більшу увагу в курсах викладання іноземних мов і перекладу та суміжних з ними дисциплінах: історія, філософія, соціологія, психологія, країнознавство, культура, тощо та зазначити проблеми перекладу, пов'язані із дистанцією між культурами.

Відтак важливою залишається проблема збереження у перекладах самобутності, національних особливостей кожної сторони, цікавих етноконцептів мови. Не можна просто калькувати і перекладати слова і вирази з однієї мови на іншу. Може виникнути момент так званої «комунікативної невдачі», коли на помилках інтерпретації виростає розгорнута дискурсивна послідовність і твориться відгалуження від реальної комунікативної ситуації» [4, с. 17]. Чим більша дистанція між культурами комунікантів, тим менше подібності та збігів між семантичними значеннями у мові. Мова виступає як сукупний продукт, акумулюючи в собі як загальні, так і специфічні елементи, які студент засвоює при вивченні суміжних дисциплін. Найглибшим відображенням культури народу, його ментальності та світогляду є мова. Саме в ній зберігається соціокультурна спадщина народу, яка знаходить своє відображення через певні мовні одиниці, які називаються реаліями.

Аналізуючи перекладацькі трансформації використані при перекладі реалій, було виявлено, що найбільш застосованими є транскрипція та калькування, а найменш – трансформаційний переклад. Такий результат спричинено наявністю великої кількості географічних та суспільно-політичних реалій, які вимагають такий спосіб перекладу. Невеликий відсоток використання трансформаційного перекладу зумовлений тим, що досліджувалися слова та словосполучення, а не речення, де такий переклад є поширеним. Головним критерієм відмінності знову ж таки виступає ментальність та культура народу авторів, яку вони виражають у контексті через культурно насичені мовні одиниці. Тому особливості соціокультурної приналежності є індивідуальними для кожної країни. Тому надважливим завданням викладача на практичних заняттях виступає знаходження і виділення етномаркованої лексики (culture-bound units), тобто таких лексичних одиниць, що не мають еквівалентів за межами будь-якої мови, окреслення специфіки і меж її значення та можливих способів передачі змісту засобами мови реципієнта. З погляду практики перекладу Р. Зорівчак виділяє приховані та явні реалії. Приховані реалії – це слова, які мають еквівалент в мові-сприймача, але значення дещо різне. Також приховані реалії мають різне стилістичне забарвлення та культуролігчну розбіжність. Наприклад, українське слово «рушник» буде мати значення не лише ужиткової речі у будинку, але й атрибут звичаю та обряду [3, с. 72]. Тому інтегрований процес взаємодії навчальних курсів при підготовці майбутніх перекладачів є таким важливим. Введенням практичних комунікативно-орієнтованих психологічних тренінгів, лінгвокраїнознавчого курсу, підвищенням міжкультурної компетентності студентів, стимулюванням вивчення історичних реалій різних етносів та епох можна зменшити або навіть усунути «комунікативні невдачі» контактерів. «Розвиває, збагачує мову найбільше якраз переклад. Без перекладів мова згасає». [6, с. 155]

Культурна етноспецифічність мови проявляється безеквівалентною лексикою, що є ще однією проблемою у крос-культурній комунікації. Такі соціокультурні реалії виходять за рамки суто лінгвістичної системи будь-якої мови. Це є джерелом

комунікативних ускладнень у процесі натуралізації тексту та виникненням лакун у смисловому просторі, які є «особливостями когнітивних структур представників культурної спільноти. Поява лакуни сигналізує неможливість передачі одним словом певного поняття з мови оригіналу мовою перекладу» і, що «процес надавання значення певній одиниці не відбувся» [4, с. 15]. Тому важливо в процесі навчання знайти шляхи та засоби збалансувати повністю або частково дефекти розуміння повідомлення, враховуючи рівень знань мови, ступінь практичних навиків, культуру перекладача, перекладацький аспект країнознавства, урахування відповідного середовища, епохи та культури реципієнта перекладу. Завдання перекладача вдало знайти точки дотику мов і культур та створити якнайточніший симбіоз тексту оригіналу та перекладу. «Докорінні відмінності між культурами та мовами світу не є причиною неможливості їхнього перекладу, а навпаки – це істотно збагачує обидві мови та культури через взаємне самоусвідомлення та пізнання.» [1, с. 60]

Суттєвого доопрацювання потребують теоретико-методологічні засади формування професійної культури майбутніх фахівців із застосуванням новітніх технологій навчання. Студенти отримують недостатньо інформації про специфіку майбутньої професії перекладача та обсяг його професійних функцій. Під час викладання дисципліни майбутнім перекладачам варто зосередити увагу саме на розходженнях, диференційних компонентах у вихідній та цільовій мовах. Для цього необхідно залучати знання студентів із суміжних дисциплін, розвивати і формувати їхні творчі інтерпретаційні здібності задля уникнення точного копіювання кожного слова чи фрази, тобто буквалізму, що є ознакою непрофесійності та низького професійного культурного рівня. Звичайно, в процесі навчання не можна применшувати ролі основних напрямів теорії перекладу, найголовнішими з яких є: структурна лінгвістика, компонентний аналіз, ситуативна модель.

Досконале вивчення та усунення описаних проблем дуже важливе на сучасному етапі розвитку міжсуспільних контактів у процесі глобалізації світу, міжнародних відносин, міжетнічних стосунків, взаєморозуміння між країнами, у сфері дипломатії, освіти, бізнесу, культури. Цієї думки дотримується і Л.Бублейник: «Лінгвістичний підхід у вузькому розумінні цього слова стає, безперечно, недостатнім, якщо він ігнорує культурологічні складники, що знаходять своєрідне відображення в системі кожної національної мови, утворюючи тим самим зону міжмовних розбіжностей» [1, с. 10].

Список використаних джерел

1. Бублейник Л. Б. Проблематика художнього перекладу: семантико-стилістичні аспекти : навчальний посібник. Луцьк : ВІЕМ, 2011. 164 с.
2. Горощенко Т. В. Міжкультурна комунікація. *Теорія і практика перекладу* : збірник наукових статей. Київ, 2003. 296 с.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львівськ. держ. ун-ті, 1989. 216 с.
4. Мальцева К. С. Miscommunication та проблема міжкультурного перекладу. *Наукові записки. Теорія та історія культури*. 2001. Т.19. С. 5-10.
5. Мальцева К. С. Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2002. 20 с.
6. Радчук В. Функції перекладу. *Всесвіт*. 2006. №11-12. С. 149-158.

Зміст

СЕКЦІЯ МАТЕМАТИЧНИХ НАУК

Гаврилків Володимир Михайлович. ПРО БУДОВУ СУПЕРРОЗШИРЕНЬ ДОПЕЛЬНА-ПІВГРУП	3
Гандера-Калиновська О. В. ФУНКЦІЇ ВАРІНГА ДЛЯ СИМЕТРИЧНИХ ТА СУПЕРСИ-МЕТРИЧНИХ ПОЛІНОМІВ.....	4
Глушак Інна Дмитрівна. АПРОКСИМАЦІЯ НЕАДИТИВНИХ НЕСКІНЧЕННИХ МІР СКІНЧЕННИМИ АДИТИВНИМИ.....	6
Казмерчук Анатолій Іванович. МОДИФІКОВАНІ АПРОКСИМАЦІЇ ЛАКСА-ВЕНДРОФА В ЗАДАЧІ КОШІ ДЛЯ СИСТЕМИ КВАЗІЛІНІЙНИХ РІВНЯНЬ ПЕРШОГО ПОРЯДКУ.....	7
Костишин Любов Павлівна. АПРОКСИМАЦІЯ РОЗВ'ЯЗКІВ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВ-НЯННЯ З ЛІНІЙНО ПЕРЕТВОРЕНИМ АРГУМЕНТОМ.	9
Марцінків Марія Водимирівна. МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ СОЛОУ ТА ДОМАРА.....	10
Махней Олександр Володимирович. МІШАНА ЗАДАЧА ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РІВНЯННЯ ПОЗДОВЖНИХ КОЛИВАНЬ СТРИЖНЯ.....	12
Олійник Андрій Петрович. РОЗПОДІЛ МЕХАНІЧНИХ НАПРУЖ РОЗПОДІЛ МЕХА-НІЧНИХ НАПРУЖЕНЬ У ТРУБОПРОВОДІ В ЗОНІ ОБСТРІЛУ.....	14
Слободян Світлана Ярославівна. МЕТОД СВЕДА-ЕЙЗЕНХАРТА ДЛЯ АНАЛІЗУ ВИ-ПАДКОВОСТІ РОЗТАШУВАННЯ БІТІВ.....	15
Тичковський Роман Олександрович. ОПТИМІЗАЦІЯ ДОСТУПУ ДО ДАНИХ У MICRO-SOFT SQL SERVER.....	17
Хрущ Леся Зеновіївна. АНАЛІЗ ЗМІСТУ, СТРУКТУРИ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ МЕТОДИ-КИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ» ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕ-ЦІАЛЬНОСТІ «СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІНФОРМАТИКА)»	19

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНИХ НАУК

Герєга Богдан. ІІІ-АГЕНТИ У ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ: АДАПТИВНИЙ ЧАТ-БОТ ДЛЯ ІН-ТЕРАКТИВНОГО ТА ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ.....	23
Гула Вадим Сергійович. ПРОЕКТУВАННЯ КМОН ІНВЕРТОРА В ПАКЕТІ LTSPICE.....	25
Макогін Михайло. СТРУКТУРНІ, ДИФУЗІЙНІ ТА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПЛАВІВ Fe-Ti.....	27
Максимчук Сергій. РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПЕРСОНАЛІЗОВАНОМУ НА-ВЧАННІ ФІЗИКИ.....	29
Мандюк Андрій. ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ФІЗИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	31
Савчин Василь. СИМЕТРІЯ КРИСТАЛІЧНОЇ ҐРАТКИ ЯК ФАКТОР ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ПЕРОВСКІТНИХ НАНОМАТЕРІАЛІВ СИСТЕ-МИ La-Cr-Fe-O.....	33
Уманців Іван. ДИФУЗІЙНІ ПРОЦЕСИ У ПОРОШКОВИХ СПЛАВАХ НА ОСНОВІ ТИТАНУ.....	35

СЕКЦІЯ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

Рій Володимир Романович. СИНТЕЗ ТА МОДИФІКАЦІЯ ФІЗИКО-ХІМІЧНИХ ВЛАС-ТИВОСТЕЙ КАРБАМІДО-ФОРМАЛЬДЕГІДНИХ ПІНОПЛАСТІВ.....	37

СЕКЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК

Гринів Любов Володимирівна. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ AGILE-МЕТОДОЛОГІЇ У МЕНЕДЖМЕНТІ ПРОЕКТІВ.....	40
Кушнір Олександр. ІНТЕГРАЦІЯ СУЧАСНИХ ХМАРНИХ CRM-СИСТЕМ У БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННІ В УКРАЇНІ.....	42

<i>Мигович Тетяна Михайлівна. КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ.....</i>	44
<i>Михайлів Галина Василівна. РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КОМПАНІЇ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....</i>	45
<i>Цюпа Оксана Петрівна. МЕХАНІЗМ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ.....</i>	48

СЕКЦІЯ ІСТОРИЧНИХ НАУК

<i>Березовська-Чміль Олена Борисівна. ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ Р. ДВОРКІНА.....</i>	50
<i>Благунов Семен Іванович. УКРАЇНА, ЕКОНОМІКА ТА ВІЙНА.....</i>	51
<i>Бойда Андрій Васильович. КИЇВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ ПОРАЙКА (1934–1937)</i>	54
<i>Боян-Гладка Світлана Петрівна. ФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ПОСЕЛЕНЬ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ В ПЕРІОД ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ І РАННЬОМОДЕРНОГО ЧАСУ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....</i>	55
<i>Гресько Андрій Михайлович. ДІЯЛЬНІСТЬ ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (СЕРПЕНЬ 1914 р. – СЕРПЕНЬ 1915 р.)</i>	57
<i>Дерев'янка Сергій Миронович. МАЙБУТНЄ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ: ФАКТОР ВІЙНИ.....</i>	59
<i>Дрогобицька Оксана Ярославівна. АНТИАЛКОГОЛЬНА БОРОТЬБА ГАЛИЦЬКИХ СЕЛЯН КІНЦЯ ХІХ– 30-Х рр. ХХ ст. У ФОЛЬКЛОРНИХ ДЖЕРЕЛАХ.....</i>	61
<i>Жук Андрій Васильович. УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПОЗИЦІЯХ СВЯЩЕНИКА УГКЦ МИКОЛИ ШАВАРИНА: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС.....</i>	63
<i>Захарова Ольга Володимирівна. ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА БЕЗПЕКОВИХ СТРАТЕГІЙ КРАЇН ЄС.....</i>	65
<i>Кальмук Лілія Романівна. МІСЦЕВА ФІЛІЯ «ПРОСВІТИ» У СТАНИСЛАВОВІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ЄВГЕНА ЖЕЛЕХІВСЬКОГО (1877–1885 рр.)</i>	67
<i>Кардаш Остап Назарович. ЛАТИНСЬКА ТА КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКА ЦЕРКОВНІ ТРАДИЦІЇ IX–XI ст.: МІЖКОНФЕСІЙНІ ЗОНИ ТА СХІДНИЙ ФРОНТИР КАНОНІЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ.....</i>	69
<i>Кліщ Олег Любомирович. РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В ТРАДИЦІЙНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ БОЙКІВ.....</i>	72
<i>Лаврук Тарас Васильович. АПОТРОПЕІЧНА ФУНКЦІЯ СИМВОЛУ ХРЕСТА В ТРАДИЦІЙНИХ РОДИЛЬНИХ ПРАКТИКАХ ГУЦУЛІВ (ХІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ ст.).....</i>	74
<i>Мадрига Тетяна Богданівна. ПОТЕНЦІАЛ САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УКРАЇНІ.....</i>	76
<i>Матвієнкі Світлана Миколаївна Сегедин Дмитро Ігорович. РОЛЬ МЕДІА В МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ.....</i>	77
<i>Мосора Володимир Андрійович. ЖУРНАЛ «ВІСТІ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ГАЛИЦЬКИХ РОБІТНИКІВ У НІМЕЧЧИНІ.....</i>	79
<i>Савчук Богдан Романович. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СПІВТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИХ УЧИТЕЛІВ ГАЛИЧИНИ 1919–1939 рр. ЯК ЧИННИК ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.....</i>	80

СЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

<i>Батюк Остап Євгенович. ДУХОВНИЙ ІДЕАЛ ЯК САМОРЕГУЛЯТИВНА ОСНОВА МОРАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....</i>	83
<i>Білоус Світлана Іванівна. РЕЛІГІЙНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ: РЕЛІГІЄЗНАВЧЕ ОСМИСЛЕННЯ.....</i>	85
<i>Гайналь Тетяна Олександрівна. СОЦІАЛЬНІ ПЛАТФОРМИ: ІЛЮЗІЯ (САМО)КОНТРОЛЮ.....</i>	87
<i>Гудима Тарас Володимирович. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ.....</i>	89

<i>Даниляк Ростислав Петрович. КОНСТРУЮВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ШЛЯХОМ МОДИФІКАЦІЇ ПАМ'ЯТІ.....</i>	91
<i>Дзюбинська Марія. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАН-ІНСТРУМЕНТІВ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ</i>	93
<i>Качмар Олександра Василівна. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМАТИ ПРОВЕДЕННЯ ІВЕНТІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....</i>	94
<i>Крикун Лілія Вікторівна. ВЗАЄМОВПЛИВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ТА ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРЕДСТАВНИКІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ.....</i>	96
<i>Кучера Ірина Василівна. КУЛЬТУРА ТОКСИЧНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ФАКТОРИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ.....</i>	98
<i>Левчук Микола Юрійович. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ ЕМПАТІЇ У ОСІБ РІЗНОЇ СТАТІ.....</i>	101
<i>Макарова Алла Олександрівна. «НАУКА І ТЕХНІКА В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ»: МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО КУРСУ.....</i>	103
<i>Малімон Віталій Іванович. САМОТНІСТЬ ЛЮДЕЙ ПІЗЬНОГО ДОРОСЛОГО ВІКУ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ АЗІЇ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....</i>	105
<i>Міщуха Лариса Петрівна, Чернявська Н. В. НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ... ..</i>	107
<i>Петрук Надія Юрійівна. НЕЙРОБІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ АЛКОГОЛЮ КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КРИЗИ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ: ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ.....</i>	109
<i>Рохман Богдан Михайлович. ЩАСТЯ ЯК ЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ (чим обумовлені прихильність до щасливих і боязнь нещасливих?)</i>	112

СЕКЦІЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК

<i>Бойчук Ігор. КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....</i>	115
<i>Брус Марія Петрівна. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ В ХІ–ХV СТОРІЧЧЯХ.....</i>	117
<i>Копистинська Ірина Михайлівна. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В НАВЧАННІ ЖУРНАЛІСТІВ: СПОСОБИ ТА ІНСТРУМЕНТИ.....</i>	120
<i>Костенко Софія Ігорівна. ЄВРОПЕЙСЬКА БІОГРАФІЧНА ПРОЗА: ЕТАПИ РОЗВИТКУ, ЖАНРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....</i>	122
<i>Котневич Яна. ІДІОСТИЛЬ АВТОРА: ДО ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ.....</i>	124
<i>Марчук Наталія Василівна. КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ ПОЛІТИЧНИМИ ІНСТИТУТАМИ ТА ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ.....</i>	126
<i>Пена Любов Іванівна. ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ В РОМАНІ ГАЛИНИ ПЕТРОСАНЯК «МАТРИГАН»</i>	128
<i>Пристай Галина Іванівна. ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА: ЗДОБУТКИ ТА ВИКЛИКИ.....</i>	130
<i>Савчук Руслана Любомирівна. ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ НЕОЛОГІЗМІВ У ЗАГОЛОВКАХ ПУБЛІКАЦІЙ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ.....</i>	132
<i>Струтинська Тетяна Іванівна. ПРИФРОНТОВІ МЕДІА У ЧАСІ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ НАПОВНЕННЯ НОВИННОГО ЕТЕРУ (НА ПРИКЛАДІ ТЕЛЕКАНАЛУ «СУСПІЛЬНЕ СУМИ»)</i>	134
<i>Холод Олександр Михайлович. ОСОБЛИВОСТІ РІЗНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ І МЕДІА В ПЕРУ.....</i>	136
<i>Хороб Соломія Степанівна. КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВІЙСЬКОВОЇ КОЛУМНІСТИКИ П. КАЗАРІНА.....</i>	138
<i>Ципердюк Оксана Дмитрівна. МЕТАФОРИЗАЦІЯ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНОМУ ІНТЕРНЕТ-МОВЛЕННІ.....</i>	139
<i>Шлемкевич Тетяна Вікторівна. ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІНИ СПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ.....</i>	141

<i>Шотурма Наталія Володимирівна. ПРОБЛЕМА «ЕХО-КАМЕР»: ІНФОРМАЦІЙНІ БУЛЬБАШКИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО.....</i>	145

СЕКЦІЯ ЮРИДИЧНИХ НАУК

<i>Албу Андрій Аркадійович. ПРАВОТЛУМАЧНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ РАДИ ЄВРОПИ.....</i>	147
<i>Андріюк Володимир Володимирович. ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРЕТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА В ЗАХІДНІЙ ДОКТРИНІ.....</i>	150
<i>Башурин Наталія Ярославівна. ЕКОЦИД ТВАРИН В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЯВЛЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПРИТЯГНЕННЯ ВИННИХ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....</i>	153
<i>Бурлак Оксана Василівна. РОЛЬ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ПОПЕРЕДЖЕННІ ПОРУШЕНЬ ТА ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ.....</i>	155
<i>Варивода Ірина Миколаївна. ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....</i>	158
<i>Гейнц Руслана Миколаївна. МІСЦЕ ІНСТИТУТУ ВОЛОДІННЯ В ОНОВЛЕНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ.....</i>	159
<i>Гришко Уляна Петрівна. ПРАВО НА СПОЖИВЧУ ОСВІТУ У ЄС.....</i>	161
<i>Гуменицька Валентина Володимирівна. РОЛЬ ЄВРОПОЛУ ЯК УЧАСНИКА СПІЛЬНОЇ СЛІДЧОЇ ГРУПИ У РОЗСЛІДУВАННІ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ.....</i>	163
<i>Данилюк Леся Романівна. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДОСТУПУ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....</i>	166
<i>Данишук Михайло Любомирович. АКТ ПРО ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ (DSA): ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ.....</i>	168
<i>Дем'янюк В. І. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....</i>	170
<i>Захарчук Галина Віталіївна. ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЕЛЕКТРОННИХ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....</i>	173
<i>Зеліско Алла Володимирівна. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВИХ ПАРКІВ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕАЛІЙ.....</i>	174
<i>Зінич Любомир Васильович. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....</i>	176
<i>Квас Б.Б. ВОЛЮЦІЯ ПРОБАЦІЙНОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ.....</i>	179
<i>Кернякевич-Танасійчук Юлія Володимирівна. ГУМАННІСТЬ У ПОВОДЖЕННІ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ.....</i>	182
<i>Книш Віталій Васильович. ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВІЙНИ У 2025 РОЦІ.....</i>	183
<i>Ковалишин Олександр Романович. ФОРМУВАННЯ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.....</i>	185
<i>Колос Ігор Васильович. ПОНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТОВ В ПОЛЬЩІ.....</i>	186
<i>Костів Іван Ярославович, Остап'як Микола Михайлович. ДЕЛІКТНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЗА ШКОДУ ЗАВДАНУ ПОШКОДЖЕННЯМ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.....</i>	188
<i>Кохан Наталія Василівна. АНАЛІЗ СУДОВОЇ СПРАВИ ПРО ВИЗНАННЯ ФАКТУ МОБІНГУ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....</i>	191
<i>Кравець Вікторія Ігорівна. ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ТОВ.....</i>	195

<i>Кузьмич Олег Ярославович. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНИХ ВІДПОВІДАЧІВ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЫГНЕННЯ У ДОХІД ДЕРЖАВИ.....</i>	197
<i>Купріячук Антон Валерійович. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ, ЗГЕНЕРОВАНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ.....</i>	200
<i>Кушнірчук Василь Дмитрович. ЦИФРОВІ РЕЧІ В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ...</i>	202
<i>Лесів Андрій Володимирович. ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА КУПІВЛІ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....</i>	204
<i>Логвінова Марія Володимирівна. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ СІМЕЙНИХ СПРАВ: АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ 2024 РОКУ.....</i>	206
<i>Медвідь Володимир Ярославович. ДЕПЕНАЛІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ЗВ'ЯЗКИ З СУМІЖНИМИ КАТЕГОРІЯМИ.....</i>	208
<i>Миرونенко Ігор Віталійович. КОЛІЗІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НЕДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ.....</i>	210
<i>Мороз Галина Василівна. ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ТА ПРИВАТНОПРАВОВІ ЗАСАДИ В РЕГУЛЮВАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН.....</i>	212
<i>Озарко Назарій-Ростислав Любомирович. ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВИЙ СТАТУС ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В СФЕРІ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ.....</i>	213
<i>Олійник Оксана Степанівна. УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ПРИНЦИПІВ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.....</i>	215
<i>Парута Юлія Іванівна. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.....</i>	217
<i>Петечел Надія Михайлівна. ЕЛЕМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....</i>	219
<i>Петровська Ірина. ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН.....</i>	221
<i>Розвадовський Володимир Іванович. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....</i>	223
<i>Стефанишин Наталія Михайлівна. ЗДІЙСНЕННЯ (РЕАЛІЗАЦІЯ) МАЙНОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І ОБ'ЄКТИ СУМІЖНИХ ПРАВ.....</i>	226
<i>Схаб-Бучинська Тетяна Ярославівна. ЕКВАЙРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ВИКЛИКИ.....</i>	228
<i>Федорончук Андрій Володимирович. ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ У ПЕРЕМОВИНАХ ПРО ЗАВЕРШЕННЯ ВІЙНИ.....</i>	230
<i>Яремак Зоряна Василівна. КОМПЕНСАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ВІДШКОДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ РФ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ....</i>	233

СЕКЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

<i>Басараб Наталія Ярославівна. МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ САМООСВІТИ ПЕДАГОГА.....</i>	235
<i>Близнюк Тетяна Олександрівна. ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕО ТА МУЛЬТИМЕДІА В НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: АДАПТАЦІЯ МЕТОДИК ДЛЯ ЦИФРОВОГО ПОКОЛІННЯ.....</i>	237
<i>Борис Уляна Зіновіївна. ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ПОЧАТКОВОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ НА СТОРІНКАХ ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ «НАРОДНА ШКОЛА».....</i>	238
<i>Гресько Василь Васильович. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ КЕЙСІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА У ЗВО УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХХ ст. – ПОЧАТОК ХХІ ст.)</i>	241
<i>Деренюк Мар'яна Петрівна. РОЗВИТОК ФОРМАЛЬНОЇ ТА НЕФОРМАЛЬНОЇ МЕДІА-ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ (ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ ст.)</i>	243

<i>Кирста Наталія Романівна. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОДИН ВПО.....</i>	245
<i>ізима Іван. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....</i>	247
<i>Кіліченко Оксана Іванівна. ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОФЕСІЙНОМУ ЗРОСТАННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....</i>	248
<i>Ковбас Іван. ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ.....</i>	251
<i>Мацук Людмила. ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ САМОЕФЕКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США.....</i>	253
<i>Паска Андрій. РОЗВИТОК МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХХ – ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХІ ст.)</i>	255
<i>Потапчук Тетяна Володимирівна. ОСНОВНІ ВИДИ АНІМАЦІЇ У ДИТЯЧОМУ ДОЗВІЛЛІ.....</i>	257
<i>Сабат Наталія Іванівна. ПОЛЬСЬКА МОДЕЛЬ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ.....</i>	260
<i>Ткачишин Назар. РОЛЬ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....</i>	262
<i>Шуригін Кирило Анатолійович. ФОРМИ І МЕТОДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ-ПЕДАГОГІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРИ ЯКОСТІ ОСВІТИ.....</i>	264

СЕКЦІЯ КОЛОМІЙСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ

<i>Васильчук Микола Миколайович. КОЛОМИЯ ЯК ТЕКСТ У ДАВНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (ХІІІ–ХVІІІ ст.)</i>	266
<i>Ланно Віолетта Валеріївна. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....</i>	268
<i>Марчук Микола Васильович. РОЗВИТОК СІЧОВОГО РУХУ НА ПОКУТТІ.....</i>	270
<i>Поясик Оксана Іванівна. ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....</i>	271
<i>Русакова Ольга Валеріївна. ВПЛИВ МОВЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....</i>	273
<i>Чепіль Марія Василівна. ФІЗИЧНІ ВПРАВИ ЯК ЗАСІБ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС.....</i>	275

СЕКЦІЯ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

<i>Борсук Максим Дмитрович. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАМУЗИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....</i>	277
<i>Бурлаченко Богдан Андрійович. АРАНЖУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДЕННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ДЛЯ ГІТАРНИХ АНСАМБЛІВ.....</i>	279
<i>Вальнюк Дмитро Мирославович. КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ Д.ЧИЖЕВСЬКОГО.....</i>	281
<i>Ван Чжен'юй. РЕГІОНАЛЬНІ РІЗНОВИДИ КИТАЙСЬКОЇ ОПЕРИ ТА ЇЇ ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА.....</i>	283
<i>Гнатюк Михайло Васильович. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ХУДОЖНЬОГО ОФОРМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ.....</i>	285
<i>Голей Назар Тарасович. МІСІЯ КОНЦЕРТНО-ОПЕРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОФІЇ СОЛОВІЙ ЗА КОРДОНОМ.....</i>	287
<i>Городецький Віталій Іванович. ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ЮВЕЛІРНОГО МИСТЕЦТВА У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО)</i>	289
<i>Гундер Тарас Петрович. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКИХ ТРАДИЦІЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СКРИПКОВОГО МИСТЕЦТВА ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ.....</i>	291

<i>Деркач Олег Васильович. КУЛЬТУРНИЙ ФРОНТ. ТЕАТР – АГЕНТ ЗМІН СУСПІЛЬСТВА..</i>	293
<i>Дмитрів Ірина. СУЧАСНА ІКОНА НА СКЛІ В КОНТЕКСТІ СТИЛІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЦЕРКОВНОГО МАЛЯРСТВА.....</i>	295
<i>Ітао Дун. ОСОБЛИВОСТІ ТА НАПРЯМКИ СУЧАСНОГО НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА КИТАЮ</i>	298
<i>Козуляк Олександр. ГРА, ЯК МИСТЕЦТВО В СУЧАСНІЙ ІГРОВІЙ КУЛЬТУРІ.....</i>	299
<i>Кожушок Ольга Юрійвна. ФОЛЬКЛОРНІ ТРАДИЦІЇ У СУЧАСНОМУ РЕПЕРТУАРІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА.....</i>	301
<i>Корпанюк Юрій. ТВОРЧА ТА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАРІЇ КОРПАНЮК.....</i>	303
<i>Кузів Орест-Василь Богданович. СТАНІСЛАВІВ НА ПОШТІВКАХ 1900-х–1917 РОКІВ....</i>	305
<i>Кузьма Дмитро. СУЧАСНИЙ ЕКСПОЗИЦІЙНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ. ЕКСПОЗИЦІЙНІ ПРОСТОРИ ЛЬВІВСЬКОЇ, ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ТА ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ ДОСТУПНОСТІ.....</i>	307
<i>Масник Оксана Михайлівна. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІКИ СПІВУ ЕСТРАДНО-ДЖАЗОВОГО ВОКАЛІСТА.....</i>	309
<i>Молодій Роман Володимирович. РЕПЕРТУАРНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО ОБЛАСНОГО ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК ІМ. МАРІЙКИ ПІДГІРЯНКИ (ДО 80-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ ЗАСНУВАННЯ)</i>	311
<i>Озорович Василь. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛОМИЙКИ В КОНТЕКСТІ МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ.....</i>	313
<i>Пронюк Марія Мирославівна. РОЛЬ РЕЛІГІЙНОГО ТОВАРИСТВА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ-КАТОЛИКІВ «СВЯТА СОФІЯ» У ЗБЕРЕЖЕННІ СПАДЩИНИ ВЕРХОВНОГО АРХИЄПІСКОПА УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЙОСИФА СЛІПОГО.....</i>	315
<i>Сунь Юй. ПІАНІСТИЧНЕ МИСТЕЦТВО ВАН ЮЙЦЗІ В ДЗЕРКАЛІ ФЕМІНІСТИЧНОЇ МУЗИКОЗНАВЧОЇ КРИТИКИ.....</i>	317
<i>Федорків Оксана Петрівна. ЖАНРОВІ КОНОТАЦІЇ DRAMMA PER MUSICA У ПОСТАНОВКАХ «HAMLET» І «ROMEO AND JULIET» ЗА В. ШЕКСПІРОМ ФРАНКІВСЬКОГО ДРАМАТЕАТРУ.....</i>	318
<i>Хімейчук Євген Романович. ОСОБЛИВОСТІ ТЕАТРАЛЬНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АКАДЕМІЧНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА)</i>	321
<i>Чжан Мяо. ФОЛЬКЛОРНО-ЕСТРАДНІ ТВОРИ У ПОЧАТКОВОМУ НАВЧАННІ СПІВУ...</i>	323
<i>Ю. Ке. «РОЗДУМИ» І «МЕДИТАЦІЇ» В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЦІ ПЕРШИХ ДВОХ ТРЕТИН ХХ СТОЛІТТЯ.....</i>	325
<i>Яськів Андрій. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФРАНЦУЗЬКОЇ ШКОЛИ ГРИ НА САКСОФОНІ.....</i>	326

СЕКЦІЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

<i>Білянська Ірина Петрівна. СТОРІТЕЛІНГ ЧЕРЕЗ АУДІОКНИГИ ЯК МЕТОД СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО.....</i>	329
<i>Венгринович Андрій Антонович. ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ СЛІВ У МОЛОДІЖНОМУ СЛЕНГУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ.....</i>	331
<i>Гарбера Світлана Геннадіївна. МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....</i>	332
<i>Заграновська Олена Іллівна. ТИПОЛОГІЯ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ, ЇХНІ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ.....</i>	334
<i>Кобута Катерина Степанівна. МЕНТАЛЬНІ МОДЕЛІ ТРАНСКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СІМЕЙНОМУ МЕМУАРІ ВІКТОРІЇ БЕЛІМ «THE ROOSTER HOUSE»</i>	336

<i>Корольова Наталія Олександрівна, Грималюк Анна Миколаївна. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ РЕСУРСІВ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....</i>	337
<i>Мазур Ольга Володимирівна. ВПЛИВ КЕШУ ПАМ'ЯТІ НА ЗВ'ЯЗНІСТЬ ТЕКСТУ ТА ЙОГО ПЕРЕКЛАД (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНОЇ ПРОЗИ)</i>	339
<i>Мінцис Елла Євгеніївна. УКРАЇНА У СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ МЕМУАРНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ВІКТОРІЇ БЕЛІМ «ROOSTER HOUSE: A UKRAINIAN FAMILY MEMOIR»)</i>	341
<i>Романишин Ігор Михайлович. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ В ІНШОМОВНІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ І ПЕРЕВАГИ.....</i>	343
<i>Ткачук Наталія Олексіївна. ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕМПОРАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ З ОГЛЯДУ НА ПРАГМАТИКУ: ОСНОВНІ ПИТАННЯ АНАЛІЗУ</i>	345
<i>Фенюк Леся Богданівна. АНАЛІЗ СТИЛЮ ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЙРОМЕРЕЖ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ.....</i>	347
<i>Фомін Катерина Василівна. TRENDS IN TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT WITHIN THE REALMS OF EUROPEAN EDUCATIONAL STANDARDS.....</i>	348
<i>Хоробчук Юлія Володимирівна. СПЕЦИФІКА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ СТАРШОГО ПОКОЛІННЯ У РОМАНІ Е. ГІЛБЕРТ «ЇСТИ. МОЛИТИСЯ. КОХАТИ»</i>	350

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

<i>Данищук Сергій, Данищук Андрій. РЕКОМЕНДАЦІЇ ФАХІВЦІВ З КОНТРОЛЮ ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ ВИТРИВАЛОСТІ ЮНИХ СПОРТСМЕНІВ У ТАЕКВОН-ДО ІТФ.....</i>	352
<i>Івасюк Ірина Йосипівна. ВПЛИВ СТРЕСУ НА РЕПРОДУКТИВНУ ФУНКЦІЮ ЖІНКИ.....</i>	354
<i>Коротких Дмитро. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ БАДМІНТОНУ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ У ХХІ СТОЛІТТІ.....</i>	356
<i>Коротич Віталій. ОЦІНКА ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ЧОЛОВІКІВ МОЛОДОГО ВІКУ ПРИ ПОБУДОВІ ОЗДОРОВЧИХ ТРЕНУВАНЬ СИЛОВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ.....</i>	358
<i>Курилюк Сергій. ВПРОВАДЖЕННЯ МОДУЛЮ ДЗЮДО НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....</i>	360
<i>Римик Роман Васильович. РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....</i>	363
<i>П'ятничук Дмитро Васильович. ІСТОРИЧНИЙ НАРИС ВИСТУПУ УКРАЇНСЬКИХ СПОРТСМЕНІВ НА ХХХІІІ ЛІТНІЙ ОЛІМПІАДІ У ПАРИЖІ.....</i>	365
<i>Курилюк Сергій, Білошапка Роман. ДОСЛІДЖЕННЯ КОМПОНЕНТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СПОРТСМЕНІВ ДО ЗМАГАНЬ.....</i>	366

СЕКЦІЯ ТУРИЗМУ

<i>Копилець Дмитро Михайлович. ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯРЕМЧАНСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....</i>	369
<i>Познанський Роман Васильович. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА.....</i>	370
<i>Румянцева Ірина Богданівна. ЗДОРОВА ЇЖА – ТРЕНД СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.....</i>	373

СЕКЦІЯ ФАКУЛЬТЕТУ УПРАВЛІННЯ

<i>Бондар Олег Володимирович. СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА РОЛЬ ВЛАДИ І БІЗНЕСУ У ЙОГО РОЗВИТКУ.....</i>	375
<i>Вінтоняк Віталій. АНАЛІЗ ДІДЖИТАЛІЗОВАНИХ СПОСОБІВ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....</i>	376
<i>Гладкий Олег Богданович. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ НЕРУХОМОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....</i>	380
<i>Гой Наталія Василівна. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ.....</i>	382

<i>Голодинський Мирослав. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ.....</i>	384
<i>Драбчук Н. Ю. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ: ІНТЕГРАЦІЯ ІННОВАЦІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЙ.....</i>	385
<i>Жук Ольга Іванівна. МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ, БІЗНЕСУ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....</i>	387
<i>Кафка Софія Михайлівна. ІНТЕГРОВАНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ.....</i>	389
<i>Качмарський Володимир Васильович. ВДОСКОНАЛЕННЯ ПАРТИЦИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....</i>	391
<i>Коледіна Катерина Олександрівна. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....</i>	393
<i>Корнієнко Тетяна, РОЛЬ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ УНІВЕРСИТЕТІВ.....</i>	395
<i>Космірак Андрій Володимирович. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....</i>	399
<i>Коцюбинський Олег Володимирович. ВІДНОВЛЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ.....</i>	401
<i>Коцюбинський Олег Володимирович. ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ДО СТАНДАРТІВ ЄС.....</i>	403
<i>Лозинський В. Я. ВІД ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДО «SMART ГРОМАД»: УПРАВЛІННЯ ЗАВТРА...</i>	405
<i>Лозяк Юрій, П'ятничук Ірина. РОЛЬ SOFT SKILLS ТА HARD SKILLS У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....</i>	406
<i>Лукачович Галина Олександрівна. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ З ДОШКІЛЬНИКАМИ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....</i>	408
<i>Макулович І. В. МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....</i>	410
<i>Малишівський Тарас Володимирович. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЩОДО ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ.....</i>	412
<i>Мацола Михайло Михайлович. ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У СФЕРІ ІТ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ.....</i>	415
<i>Надрага Василь Миколайович. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ.....</i>	417
<i>Озорович Андрій Михайлович. СВІТОВІ ПРАКТИКИ ТА ТРЕНДИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕСУ.....</i>	419
<i>Охріменко Андрій. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....</i>	421
<i>Паска Юлія Володимирівна. ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК УПРАВЛІНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КЕРІВНИКІВ У ПУБЛІЧНІЙ СФЕРІ.....</i>	423
<i>Пилипів Микола Степанович. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....</i>	425
<i>П'ятничук Ірина Дмитрівна. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....</i>	427
<i>Сліпецький Марко. ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ.....</i>	428
<i>Стефанчук Ю.Д. СТРАТЕГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ.....</i>	430
<i>Томашевська Антоніна Василівна, ФОРМУВАННЯ ЕКОСИСТЕМИ СТАРТАПІВ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....</i>	431
<i>Тетяна Богданівна. ПЕРСОНАЛЬНИЙ БРЕНД ТА САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ У БІЗНЕСІ.....</i>	433

<i>Туровська Лілія Вадимівна. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ BUSINESS ENGLISH ДЛЯ МЕНЕДЖЕРІВ.....</i>	435
<i>Фатула Олександр Олександрович. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....</i>	437
<i>Хандога Юрій Васильович. ПРИНЦИПИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....</i>	438
<i>Хомин Богдан. РОЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....</i>	440

СЕКЦІЯ КАФЕДРИ ІНОЗМЕННИХ МОВ

<i>Бойчук Алла Петрівна. СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ГЕЙМІФІКАЦІЇ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....</i>	443
<i>Карпенко Ганна Миронівна. МОТИВАЦІЯ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ.....</i>	445
<i>Магас Наталія. ДО ПИТАННЯ КАТЕГОРІЇ ІРРЕАЛЬНОСТІ.....</i>	447
<i>Остапчук Яна Володимирівна. АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ.....</i>	448
<i>Титунь Оксана Леонідівна. НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ГЕОГРАФІЯ» ФАХОВОЇ ЛЕКСИКИ ТА КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЇЇ ВЖИВАННЯ В АНГЛОМОВНИХ КРАЇНАХ.....</i>	451
<i>Шкледа Леся Іванівна. ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....</i>	452

Наукове електронне видання

МАТЕРІАЛИ
звітної наукової конференції
викладачів, докторантів, аспірантів
університету за 2024 рік
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
24–28 березня 2025 року

Матеріали конференції видано в авторській редакції

Головний редактор *В. М. Головчак*
Комп'ютерна верстка *В. Д. Яремко*

Підп. до друку 12.08.2025. Формат 60x84/8.
Гарнітура «Times New Roman». Ум. друк. арк. 53,9.

Видавець
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: vdvcit@pnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7616 від 26.05.2022